TARİH VE HUKUK AÇISINDAN

KONSOLOSLUK

RONA AYBAY

RÉPUBLIQUE
CONSULAT GÉNÉR
DE LA

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BAŞKONSOLOSLUĞU

RONA AYBAY

TARİH VE HUKUK AÇISINDAN

KONSOLOSLUK

Genel Yayın: 1784

İNCELEME/ARAŞTIRMA

RONA AYBAY

TARİH VE HUKUK AÇISINDAN

KONSOLOSLUK

Sertifika No: 11213

EDİTÖR

ÖZLEM ÇEKMECE

GÖRSEL YÖNETMEN

BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: 1500 ADET, EYLÜL 2009

ISBN 978-9944-88-725-0

BASKI

YAYLACIK MATBAACILIK

LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203

TOPKAPI İSTANBUL

(0212) 612 58 60

Sertifika No: 11931

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

İSTİKLAL CADDESİ, NO: 144/4 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL

Tel. (0212) 252 39 91

Fax. (0212) 252 39 95

www.iskultur.com.tr

Prof. Dr. Rona Aybay

tarih ve hukuk açısından

Konsolosluk

Terörist saldırılar sonucunda can veren
Dışişleri Bakanlığımız mensuplarının anısına,
saygı ile...

İÇİNDEKİLER

Sunuş ... XVII
Önsöz ... XXI
Kısaltmalar ... XXV
Giriş ... 1

Birinci Başlık
Genel ve Temel Bilgiler ... 3

İkinci Başlık
Tarihçe ... 11

I- Genel olarak
(i) Antik çağlar dönemi
(ii) Yargıç Konsolos dönemi (Haçlı Seferleriyle açılan dönem) ... 13
(iii) 16.Yüzyıldan sonraki dönem ... 14
(iv) Çağdaş anlamda konsolosluk ... 15
II- Osmanlılarda konsolosluk ... 16
1) Osmanlı ülkesindeki konsolosluklar
A- İlk dönemler ... 16
B- Gerileme ve çöküş dönemi ... 26
a) Giriş ... 26
b) "Miyop Çörçil" olayı (1836) ... 28
c) "Selanik Vakası" - Fransız ve Alman Konsoloslarının linç edilmesi (1876) ... 31
ç) Konsolosların "siyasal" görevleri ... 33
2) Osmanlı Devleti'nin konsoloslukları
A- Osmanlı Konsolosluklarının açılması ... 40
B- Konsolosluk konusuyla ilgili Osmanlı yazılı hukuk kaynakları ... 46
a) Osmanlı Ülkesinde bulunan yabancı konsolosluklarla ilgili "Nizamname" (1863) ... 46
b) Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi (1882) ... 48

c) Şehbenderlere Dair Talimat (1882-1884) ... 53
ç) Şehbenderlerin mezuniyetlerine (izinlerine) dair kararname (1902) ... 57
d) Öteki yasalar ... 58
III- TBMM Hükümeti dönemi ... 58
1) Genel olarak ... 58
2) Konsolosluk sözleşmeleri ... 63
IV- Tarihsel gelişimin sonucu: Günümüzde konsolosluk ... 64

Üçüncü Başlık
Türk Konsolosluk Hukuku'nun kaynakları
I – Giriş ... 69
II-Ulusal kaynaklar ... 72
1) Konsoloslukların örgütlenmesiyle ilgili hükümler ... 73
(i) Merkez örgütü ... 73
(ii)Yurtdışı örgütü ... 75
2) Konsolosların görevleri ve yetkileriyle ilgili hükümler ... 77
3) Yabancı konsoloslarla ve konsolosluklarla ilgili hükümler ... 86
III-Uluslararası kaynaklar ... 89
1) İkili konsolosluk sözleşmeleri ... 90
2) Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (1963) (KİVS)
A - KİVS'in önemi ve niteliği ... 91
B - KİVS bir "İnsan Hakları" belgesi midir? ... 92
C-Türk Hukuku açısından durum ... 96
Ç- Konsolosluk İşlevleri (Görevleri) Konusunda Avrupa Sözleşmesi ... 97

Birinci Bölüm

KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİNİN KURULMASI ve YÜRÜTÜLMESİ

I- Konsolosluk ilişkilerinin kurulması ... 103
1) Giriş ... 103

2) Konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve diplomatik ilişkilerle konsolosluk ilişkileri arasındaki bağlantı konusunda temel ilkeler ... 106
A - Genel olarak ... 106
a) Devletler arasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı muvafakat ile olur ... 107
b) İki devlet arasında diplomatik ilişki kurulması, ilke olarak, konsolosluk ilişkisinin de kurulduğu anlamına gelir ... 107
aa) Türk uygulaması ... 108
c) Diplomatik ilişkilerin kesilmesi halinde, konsüler kesilmeyebilir ... 110
B - Devletler, konsolosluk ilişkisine girmek zorunda mıdır? ... 112
C - Konsolosluk İlişkilerinde ayrımcılık yasağı ... 114
Ç - Özel durumlar ... 115
a) Konsolosluk ilişkisinin kurulmuş olduğu devletin ortadan kalkması ... 115
b) Ülke üzerindeki egemenliğin başka devlete geçmesi ... 117
c) Başkentin değişmesi ... 118
II- Konsoloslukların kurulması ... 119
1) Belli bir yerde konsolosluk kurulması ... 119
2) Belli bir yerde konsolosluk kurulmadan, konsolosluk hizmetlerinin sağlanması ... 121
A - Konsolosluk hizmetlerinin, diplomatik misyonlar içinde yürütülmesi ... 122
B - Uluslararası örgütler ve konsolosluk hizmetleri ... 123
C - Konsoloslukla, bulunduğu ülkedeki diplomatik temsilcilik arasındaki ilişkiler ... 125
a) Genel olarak ... 125
b) Türk uygulaması ... 128
Ç - Bir devletin konsolosluk hizmetlerinin, başka bir devletçe yerine getirilmesi ... 130
D - Aynı kişinin, iki devletin birden konsolosu olması ... 131
E - Olağanüstü durumlar ... 132
3) Türk Hukuku ve uygulaması ... 133

III- Konsolosluk sayısında "eşitlik" sorunu 139
1) Giriş 139
2) Günümüzdeki durum 140
IV- Konsoloslukların sınıfları 142
1) Uluslararası Hukuk 142
2) Türk Hukuku 143
V- Konsolosluk mensupları (Konsolosluk personeli) 145
1) Genel olarak 145
2) Konsolosluk personelinin sayısı 146
3) Konsolosluk şefi 148
A - Konsolosluk Şefinin göreve başlaması 149
B - Atama ve Buyrultu 150
a) Atama 150
b) Buyrultu 151
c) Buyrultu verilmesinin reddi 152
4) Konsolosluk şefleri arasında öncelik sırası 153
5) Konsolosluk şefine vekalet 154
6) Konsolosluk şefinin görevinin sona ermesi 156
A - "Bireysel" düzeydeki nedenler 156
B - Görevin, gönderen devletin kararı ile sona ermesi 157
C - Görevin, kabul eden devletin kararı ile sona ermesi 159

İkinci Bölüm

KONSOLOSLUK HİZMETLERİ

I- Giriş 165
1) Konsolosluk hizmetlerinin kapsamına giren ve girmeyen konular
A - Genel olarak 165
B - Türk Hukuku ve uygulaması 167
2) Konsolosluk hizmetlerinden yararlanacak kişiler 168
A - Hizmetten yararlananların uyrukluk durumuna göre 169
a) Sadece, gönderen devletin uyruklarına yönelik hizmetler 169
b) Sadece, gönderen devlet açısından "yabancı" olanlara yönelik hizmetler 170

c) Hizmetten yararlanan kişinin uyrukluğunun önemli olmadığı hizmetler 170
ç) Gönderen devletin uyruğu olmayan ama "özel" ilgi gösterilen kişilere yönelik hizmetler 170
II- Çeşitli konularda konsolosların görevleri ve yetkileri 172
1) Genel Olarak 172
2) Gönderen devletin çıkarlarını koruma işlevi 173
A - Genel olarak 173
B - Türk Hukuku 173
3) Diplomatik işlevler 174
A - Genel olarak 174
B - Türk Hukuku 176
4) Gönderen devletin uyruklarını koruma işlevi 177
A - Genel olarak 177
B - Türk Hukuku 179
5) Gönderen Devlet uyruklarıyla temas ve iletişim kurma 181
6) Konsolosun, gönderen devletin uyruklarının tutuklanması hallerindeki görevleri ve yetkileri 182
A - Genel olarak 182
B - Kabul eden devletin "haberdar etme" yükümlülüğü 184
a) UAD'ın kararları 186
aa) LaGrand Kardeşler davası (2001) 186
bb) Meksika-ABD (Mexico v. U.S.A.) kararı (2004) 188
C - Tutuklu ve hükümlülerle ilişki kurmak; destek ve yardım sağlamak; ziyaret etmek 189
Ç - Türk Hukuku 190
D - Sorun yaratabilecek durumlar 194
7) Pasaport işleriyle ilgili yetki ve görevler 196
A) Giriş; genel bilgiler 196
B) Genel olarak 198
C) Türk Hukuku 201
a) Diplomatik pasaportlar 202
b) Hususi damgalı pasaportlar 202
c) Hizmet damgalı pasaportlar 203
ç) "Umuma Mahsus" pasaportlar 203
d) "Yabancılara Mahsus" damgalı pasaportlar 203

8) Vize işleriyle ilgili yetkiler ve görevler ... 204
A) Genel olarak ... 204
B) Türk Hukuku ... 206
a) Giriş ... 206
b) Uluslararası anlaşmalar ... 209
c) Vize türleri ... 210
9) Noterlik ve nüfus işleriyle ilgili görevler ... 211
A) Genel olarak ... 211
B) Türk Hukuku ... 212
a) Nüfus hizmetleri ... 212
b) Noterlik hizmetleri ... 213
10) Ticari denizcilik ve sivil havacılık alanındaki yetkiler ... 214
A) Genel olarak ... 214
B) Türk Hukuku ... 216
11) Evlendirme yetkisi ... 218
A) Genel olarak ... 218
B) Türk Hukuku ... 222
a- Tarihçe ... 222
b- Günümüzdeki hukuksal durum ... 224
aa) Yabancı konsolosların Türkiye'de evlendirme yetkisi ... 225
bb) Yurtdışında Türk Konsoloslarının evlendirme yetkisi ... 226
cc) Türkiye'nin taraf olduğu ikili konsolosluk sözleşmeleri açısından durum ... 228
çç) Çifte uyrukluk durumları ... 229
12) Konsolosun tebligat konusundaki yetkileri ve görevleri ... 232
A- Genel olarak ... 232
B- Türk Hukuku ... 236
a) Genel olarak ... 236
b) Tebligat Kanununa göre Türk konsoloslarının yetkileri ve görevleri ... 239
aa) Yurtdışındaki yabancı gerçek ve tüzel kişilere tebligat ... 239
bb) Yurtdışındaki Türk vatandaşlarına tebligat ... 240
13) Konsolosların seçim işlerindeki görevleri ... 241
A - Genel olarak ... 241

B - Türk Hukuku ve uygulaması 243
a) Yabancı seçmenlerin, Türkiye'de oy kullanmaları 243
b) Türk seçmenlerin, yurt dışında oy kullanmaları 244

Üçüncü Bölüm

AYRICALIKLAR ve BAĞIŞIKLIKLAR

I- Giriş 251
II- Çeşitli dokunulmazlıklar ve bağışıklıklar 252
1) Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı 252
A- Genel olarak 252
a) Kabul eden devletin görevlilerince, binaların dokunulmazlığına saygı gösterilmesi ("negatif" yükümlülükler) 253
a) Konsolosluk binalarına saldırıların ve benzeri saygısızca davranışların önlenmesi ("pozitif" yükümlülükler) 257
c) Konsolosluk binalarına sığınma sorunu 259
B - Türk Hukuku 261
C - Olağanüstü durumlar 265
2) Konsolosluk binalarının ve araçlarının akçalı bağışıklığı 266
A - Genel olarak 266
B - Türk Hukuku 267
3) Konsolosluk arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı 269
A - Genel olarak 269
B - Türk hukuku 271
4) Haberleşme serbestliği 271
5) Teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler ve bir örnek olay: CDCA-T.C. Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin davası 276
A) Giriş 276
B) CDCA-Aydın Sezgin davası 277
6) Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı 278
A- Genel olarak 278
B - Kabul eden devletin yükümlülükleri 279

a) Can güvenliği 279
b) Dar anlamıyla kişi güvenliği 280
7) Yargı bağışıklığı 282
A) Sanık yada davalı olarak yararlanılan bağışıklık 282
B) Türk Hukuku 283
C) Yargı bağışıklığından vazgeçme (feragat) 287
Ç) Tanıklıktan yada yazışmaları ve belgeleri göstermekten kaçınma yetkisi 287
8) Vergi ayrıcalıkları 288
A) Genel olarak 288
B) Türk Hukuku 289

Dördüncü Bölüm

FAHRİ KONSOLOSLAR

I- Giriş 295
II- Meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasındaki farklar 297
1) Gönderen devletle fahri konsolos arasındaki hizmet ilişkisi 298
2) Ücret (maaş) 298
3) Gönderen devlete bağlılık 299
4) Uyrukluk 299
5) Yeterlik koşulları 301
6) Başka görev yasağı 301
III- Kolaylıklar, ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar açısından fahri konsolosların durumu 302
IV- Türk Hukuku 303
1) Osmanlı Dönemi 303
2) Günümüz Hukuku 304
A) Genel olarak 304
B) Türkiye'nin fahri konsolosları 305
C) Türkiye'deki fahri konsoloslar 307

EKLER

I) Konsolosluk İlişkileri Konusunda Viyana Sözleşmesi (KİVS) 315
a. Türkçe Metin 315
b. İngilizce Metin 347
c. Fransızca Metin 385
II) Atama ve Buyrultu Örnekleri 425
III) Konsolosluklarımızın yazışmaları konusunda Dışişleri Bakanlığı Genelgesi 435
IV) Yabancı uyrukluların özgürlüklerinin kısıtlanması ve serbest bırakılmaları konusunda Adalet Bakanlığı Genelgesi 445

Kaynakça 453
Kavram dizini 457
Madde dizini 467

Sunuş

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın sayısı 5 milyona yaklaşmıştır. Son 20 yılda da girişimcilerimiz dünyanın hemen her yerinde yatırımlar gerçekleştirmeye ve ticari ilişkiler geliştirmeye başlamışlardır.

Bu durum iki sorunsalı beraberinde getirmiştir; Vatandaşlarımızın yoğun yaşadıkları Avrupa ülkelerinde süratli ve nitelikli, diğer coğrafyalarda ise vatandaşlarımıza yaygın bir örgütlenmeyle hizmet verebilmek... Her iki sorunsalın çözümü yeni konsolosluklar kurmak, yeni hizmet binaları ve elbette nitelikli personel sağlamaktan geçmektedir.

Konsolosluk konseptini çağın gelişmelerine uyarlamak, bu yönde yeniden yapılanmak, meslekiçi eğitim çalışmalarına yoğunlaşmak da öncelikler arasındadır. Amaç, çağdaş bilişim teknolojilerini kullanarak işlemleri "*yerinde ve anında*" sonuçlandırmaktır. Ayrıca, vatandaşlarımızın konsolosluklara daha az gitmelerini sağlayan *e-konsolosluk*'a ve internet üzerinden randevu programlarına *(e-buluşma)* geçiş diğer güncel uygulamalarımız arasındadır.

Konsolosluk konuları ve hizmetleri Bakanlığımızın en somut görevlerindendir. Bu işlev aşağıda ana hatları ile belirtilen ilkelerle yerine getirilmektedir:

Konsolosluk hizmeti öncelikle hukuki normlara uygun olmalıdır. Ulusal, uluslararası ve hatta kabul eden devlet hukukuna aykı-

rı bir konsolosluk hizmeti düşünülemez. Geleneksel adıyla "vatandaş himayesi" bulunulan ülke hukuku ile BM, AB, AGİT, Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı, Uluslararası Ahval-ı Şahsiye Komisyonu (CIEC) gibi uluslararası örgüt ve konferanslarda gelişmekte olan mevzuatı, MAD, ABAD, AİHM gibi uluslararası mahkemelerin içtihatlarını yakından izlemeyi, anlamayı ve nihai olarak da yönlendirmeyi gerektirmektedir.

Konsolosluk hizmetinin en önemli veçhesi insani boyutudur. Konu insan olunca hizmetin hukukla çelişen yanları ortaya çıkabilmektedir. Bu konuda en çok bilinen tarihi örnek Nazi işgaline uğrayan ülkelerde Konsoloslarımızın sadece Osmanlı kökenleri olduğunu beyan edenlere, dayanak gösteremeseler dahi pasaport itasına yönelik ulvi yaklaşımlardır.

Konsolosluk hizmeti özü itibariyle Devletler arası ilişkilerden etkilenen ve zaman zaman ikili ilişkileri etkileyebilecek kadar önemli siyasi yansımaları olan bir alandır. Zaten bu nedenle konsolosluk konularındaki yetkililer Bakanlığımızın siyasi memurlarıdır.

* * *

Prof. Dr. Sayın Rona Aybay'ın kitabı ülkemiz açısından bu denli önemli olan bir konuda ilk kapsamlı çalışma niteliğindedir. Bakanlığımızın üst düzey kadroları da dahil olmak üzere pek çok mensubunun hocası, Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesi'nde Uluslararası Yargıçlık, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin etkinliğinin arttırılmasına yönelik öneriler hazırlamak amacıyla kurulan Âkil Kişiler Komitesi üyeliği gibi faaliyetleriyle uluslararası alanda hukuk dünyamızı onurla temsil etmiş olan Prof.Dr. Rona Aybay "Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk" kitabıyla önemli bir eksikliği gidermiştir. Konsolosluğun tarihsel ve siyasal açılardan anlam ve önemini ortaya koyan, hukuki yönlerini de mükemmelen izah eden bu kitabın mensuplarımıza yönelik konsolosluk eğitim çalışmalarına ağırlık verdiğimiz bir dönemde yayınlanması bizler için mutlu bir rastlantıdır.

Sayın Aybay'ın kitabı kendi konsolosluklarını açmakta gecikmiş bir İmparatorluğun, bizatihi bir tarihsel çelişkinin kronolojik

ve analitik tahlilidir. İmparatorluktan ulus Devlete geçişin, vatandaşlarını "işbirlikçi muhib"lerin entrikalarından ve merhametinden kurtarıp Cumhuriyet Hariciyecilerine emanet eden ilerici bir hukuk düzeninin vasıflı ve akıcı bir anlatımıdır.

Prof. Dr. Aybay, özgeçmişinden de anlaşılacağı üzere hukukun çınarıdır. Hayatını hukuk disiplinine vakfeden bu çınarın üretkenliği, çalışma itiyadları, azmi, şevki ve iş heyecanı İngilizce'de "stamina" kavramı ile tarif edilir. Ancak, aziz Hocamızın bu kavramın yerleşmiş tanımım yetersiz kıldığını itiraf etmeliyiz.

Çok değerli Hocamız Prof. Dr. Rona Aybay'a bu vesile ile sağlık dolu uzun ömürler diliyorum. En az bir çınar kadar ömür... Unutmayınız Timur da öldü Yıldırım Beyazıt da, ama 1402 Ankara meydan savaşma tanık olan çınar yaşıyor..!

H. Kemal Gür*
Ankara, 25 Ağustos 2009

* Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk İşleri Genel Müdürü

Önsöz

Bu kitapta okura sunulan bilgiler ve görüşler; başta Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi olmak üzere üniversitelerde verdiğim derslerin hazırlıklarına ve uluslararası kuruluşlardaki çeşitli görevlerimden edindiğim deneyimlere dayanmaktadır. Zaman zaman Dışişleri Bakanlığımızla yapılan temasların ve işbirliğinin de bu deneyimlere önemli katkıları olmuştur.

Konsolosluğa ilişkin hukuk konuları, Kamusal Uluslararası Hukuk'un bir alt-dalını oluşturacak niteliktedir. Bu alanda yüzlerce yıllık geçmişe dayanan yapılageliş (teamül) kurallarına ek olarak başta Konsolosluk İlişkileri Konusunda Viyana Sözleşmesi (KİVS) olmak üzere çeşitli uluslararası yazılı hukuk kaynakları, kapsamlı bir bütün oluşturmaktadır. Ayrıca, devletlerin içhukuklarında konsolosluk ilişkilerine ve konsolosluk görevlerine ilişkin çeşitli düzenlemeler vardır. Almanya ve Finlandiya gibi bazı devletlerde bu kurallar, temel bir Konsolosluk kanununda toplanmıştır. Öte yandan, gerek uluslararası düzeyde gerek ulusal düzeydeki mahkemelerce konsolosluk konularıyla ilgili olarak verilmiş olan yargı kararları da önemli bir kaynaktır. Bütün bunlara bakılarak, "Konsolosluk Hukuku"nun, Kamusal Uluslararası Hukuk'un bir alt-dalını oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kitapta, Konsolosluk Hukuku'nun incelenmesi ve açıklanması temel amaç olmakla birlikte, konuların tarih ve uluslararası ilişkiler açısından incelenmesine de çalışılmıştır. Ayrıca, kuramsal bilgi-

lerin yanısıra, konsolosluk işlerinin gündelik sorunlarıyla uğraşmak durumunda olanlara yardımcı olabilecek pratik bilgilerin verilmesi de amaçlanmıştır.

* * *

Konsolosluk; uluslararası ilişkiler, hukuk ve ekonomi açılarından eski çağlardan günümüze değin önemini koruyan bir kurum olmuştur. Bu önem, tarihin akışı içinde zaman zaman azalmış görünse de, bir kurum olarak konsolosluk yüzyıllar boyunca, devletler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere koşut olarak varlığını sürdürmüştür. Konsolosluk ilişkilerinin, geleneksel "açık" ve "kabul edilir" amaçları dışında; içişlerine karışma, giderek ülkede karışıklık çıkarma, askeri işgal için hazırlık yapma gibi amaçlar için kullanıldığı da görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin özellikle son döneminde, ülkedeki yabancı konsoloslukların, devleti yıkıp, ülkeyi parçalama girişimlerini destekleyici eylemlerde bulundukları, tarihsel gerçeklerdendir. Bu dönemin, konsolosluk etkinlikleri açısından incelenmesinde yarar vardır.

Öte yandan, Osmanlı yönetiminin, son dönemlerinde Amerika kıtasındaki bazı devletlerle ve Japonya'ya ulaşım yollarındaki Singapur gibi yerlerde konsolosluklar açma girişimleri de tarih açısından üzerinde durulmaya değer girişimlerdir.

* * *

Konsolosluk konusunun incelenmesi Türkiye açısından bir başka yönden de önemlidir: Türkiye'nin tarihten gelen bazı özellikleri dolayısıyla "soydaş"ların yoğun olarak yaşadığı yerlerde de konsolosluklar kurması, gelenekselleşmiş bir uygulamadır.

Öte yandan, 1960'lı yıllarda başlayan yeni bir gelişme, konsolosluğun Türkiye açısından önemini, önceye oranla kat kat arttır-

mıştır: Bu yıllardan başlayarak, çok sayıda Türk vatandaşı çalışmak amacıyla başta Federal Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine gitmiştir. Önceleri kısa sürede geri dönmeleri beklenen "konuk işçi" sayılan bu insanlar, bulundukları ülkede yaşamayı "sürekli" hale getirmişlerdir. Sonraki kuşaklarda, bu insanlar arasından, bulundukları ülkenin iş ve meslek yaşamında önemli yerler tutan, giderek milletvekili seçilenler çıkmıştır.

ABD, Kanada, Avustralya eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Libya gibi ülkelerde de, oransal olarak daha küçük de olsa önemsiz sayılamayacak sayıda Türk, az çok sürekli biçimde yaşamaktadır.

Dünyanın çeşitli yörelerine yayılmış bu insanlarımız, Türkiye nüfusunun yüzde beş kadarım oluşturmaktadır. Bu insanların büyük çoğunluğu, Türkiye ile duygusal, hukuksal ve ekonomik bağlarını sürdürmek istemektedir; dolayısıyla da Türkiye'nin konsolosluk hizmetleri, bu bağların sürmesi ve güçlenmesi açısından çok büyük değer taşımaktadır.

Bu nedenle, son onyıllarda konsolosluk hizmetlerinin Dışişleri Bakanlığı yapısı içindeki önemi de çok artmıştır. Yeni konsoloslukların açılması ve var olan konsoloslukların güçlendirilmesi için büyük çabalar harcanmaktadır. Konsolosluklar Dışişleri Bakanlığı'nın halkla doğrudan ve yoğun temasta bulundukları noktalardır Konsolosluklarımız –deyim yerindeyse– Dışişleri Bakanlığının yurda açılmış kapıları gibidir.

Konsolosluk hizmetlerinin çağdaş gelişmelere ayak uydurabilmesi için teknolojik olanaklardan da yararlanılmaktadır. Ankara'da Bakanlıkta oluşturulan merkez birim, çeşitli konsolosluklarımızdaki kayıtlara, elektronik yoldan doğrudan ulaşabilmektedir. Böylece, vatandaşların telefonla bildirdikleri sorulara, yazışmaya gerek olmaksızın, hızla yanıt verilebilmektedir.

Öte yandan, Bakanlığın geleneksel uygulamasına göre, Bakanlık mensupları konsüler ve diplomatik görevler arasında dönüşüm-

lü olarak görevlendirilmektedir. Bugün pek çok büyükelçimizin meslek geçmişinde konsolosluk görevleri vardır.

Ancak, özellikle Türkiye için bu kadar önemli olan konsolosluk konusunda, temel nitelikte bir Konsolosluk Kanunu çıkarılması girişimlerinin sonuçsuz kalması önemli bir eksikliğe yol açmıştır. Konsolosluk görevleriyle ilgili konuların, çok sayıda kanunda dağınık bir biçimde düzenlenmiş durumda olması, uygulamada sıkıntılara yol açabilmektedir.

* * *

Kitabın yayma hazırlanması aşamasında, eski öğrencilerim Ar.Gör Ahmet Kalafat, Ar.Gör. Gizem Ersen ve Ar.Gör. Elif Oral kaynak araştırması yaparak ve duraksadığım bazı konularda, benimle tartışarak değerli yardımlarda bulunmuşlardır; kendilerine teşekkür ediyorum.

Daha önceki kitaplarımda olduğu gibi, bu kitabın metninin bilgisayarda yazılmasını sağlayan Sayın Sema Caan'a da teşekkür ediyorum.

Bu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında yer alan ilk kitabım oluyor. Bunun için, Genel Müdür Sayın Ahmet Salcan'a ve editörüm Sayın Özlem Çekmece'ye içten teşekkür ediyorum.

Bütün dikkate ve özene karşın, kitapta eksik yada* yanlış bir şey kaldıysa, sorumluluk elbette sadece yazarındır.

PROF. DR. RONA AYBAY
Ağustos 2009

---

* Bu kitapta bitişik biçimde yazılmış "yada" sözcüğü, "veya" bağlacının karşılığı olarak kullanılmıştır.

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
agm	adı geçen makale
agy	adı geçen yapıt
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜ	Ankara Üniversitesi
AY	Anayasa
Aybay ,Vatandaşlık	Aybay, Rona, Vatandaşlık Hukuku, 3.bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay, 2008
Aybay, Yabancılar	Aybay, Rona, Yabancılar Hukuku, 2.bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay, 2008
BE	Büyükelçi
bkz	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CIEC	Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
DİBKGK	Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

DİVS	Diplomatik İlişkiler Konusunda (Hakkında) Viyana Sözleşmesi (1961)
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
KEGY	Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar ve Emlak Genel Müdür Yardımcılığı
KGGY	Göç, İltica, Vize Genel Müdür Yardımcılığı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİVS	Konsolosluk İlişkileri Konusunda (Hakkında)Viyana Sözleşmesi (1963)
KOGM	Konsolosluk İşleri Genel Müdürlüğü
KOGY	Konsolosluk İşleri Genel Müdür Yardımcılığı
m.	madde
MMYK	Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun
MÖHUK	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
nu.	numara
RG	Resmi Gazete
s.	sayfa
t.	tarih
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
UÂD	Uluslararası Adalet Divanı
vd.	ve devamı
YİSK	Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

GİRİŞ

Birinci Başlık

Genel ve Temel Bilgiler

Kamusal Uluslararası Hukukun başlıca kişileri olan devletler arasında *diplomatik* ilişkilerin yanı sıra *konsolosluk* ilişkileri de kurulur. Konsolosluk ilişkileri ve bu ilişkilerle ilgili etkinlikler "konsolosluk" kurumu aracılığıyla yürütülür. Konsolosluk kurumunun işlevleri de, "konsolos"[1] adı verilen görevliler eliyle yerine getirilir.

Konsoloslar da, diplomatlar gibi, bir devletçe, başka bir devletin ülkesinde görev yapmak üzere atanan resmi görevlilerdir. Ancak, konsolosların görevleri, devletler arasındaki "üst düzey" sayılan siyasal ve diplomatik konulara ilişkin değildir; dolayısıyla, konsoloslardan beklenen işlevler, diplomatlardan beklenenlerden farklıdır. Bu fark, konsolosların statülerinin de diplomatlarınkinden ayrı kurallara bağlanmasına yol açmıştır.[2]

---

1 Genel bir deyim olan "konsolos"un kapsamı içinde, "Başkonsolos", "Konsolos", "Muavin Konsolos" gibi sınıflar bulunmaktadır. Ayrıca, konsolosluk görevlerini "meslek" olarak yerine getirenlerin yanı sıra, bu işi –deyim yerindeyse– "amatörce" yapan "fahri" konsoloslar da vardır. Bkz. aşağıda "Konsolosluk Mensupları (konsolosluk personeli)." s. 145 vd., "Fahri Konsoloslar" s. 295 vd.

2 Ancak, bazı durumlarda konsoloslar "diplomatik" nitelikte sayılacak görevler de görebilmektedir. Bkz. aşağıda s. 8 vd., s. 62, s. 175 vd.

Uluslararası ilişkilerde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemle başlayan çok kapsamlı, örgütlü ve sürekli temaslar içeren yeni aşamanın sonucu olarak, Kamusal Uluslararası Hukuk'un[3] içindeki bazı konular, az çok bağımsız birer alt-dal niteliği kazanmış görünüyor: Deniz Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku gibi... Bunlara, teknoloji alanındaki hızlı gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan Sivil Havacılık Hukuku ve Uzay Hukuku gibi dallar da eklenebilir.

Konsolosluk Hukuku da, bu alt-dallardan biri sayılabilir mi? Kanımca; dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkelerde uzun süre yaşayan vatandaşların toplam nüfus içinde önemli bir orana ulaştığı ve ülkede bulunan yabancıların da azımsanmayacak sayıda olduğu, Türkiye gibi devletler açısından bu konu özellikle önemlidir. Örneğin, 1982 Anayasası "yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler" (23 Temmuz 1995 tarihli, 4121 sayılı kanunla değişik m. 67/II) hükmü ile bu vatandaşların seçme hakkını sağlamayı amaçlamıştır. Anayasanın "sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" başlığı altındaki 62. maddesinin kenar başlığı "yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları"dır. Maddeye göre:

> Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

Anayasada belirtilmiş olan bu konularla ve benzeri hususlarla ilgili görevlerin yerine getirilmesi, geniş ölçüde konsolosluklar eliyle olanaklıdır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın iş hacmi içinde, konsoloslukla ilgili sorunların da önemli yer tuttuğu dikkate alınırsa, Konsolosluk Hukuku'nun, Kamusal Uluslararası Hukuk içinde bir alt-dal sayılması kabul edilebilir.[4]

---

3 "Kamusal Uluslararası Hukuk" deyimini, İngilizce'deki *"Public International Law"*, Fransızca'daki *"Droit International Public"* karşılığı kullanıyorum.

4 Konsolosluk Hukuku, Kamusal Uluslararası Hukukun bir alt-dalı olarak kabul edilse bile, bu alt-dalın kapsamına Medeni Hukuk, Medeni Usul Hukuku, Ceza

Konsolosluk Hukuku, Kamusal Uluslararası Hukukun bir altdalı sayılsın yada sayılmasın, konsolosların görev ve yetki alanına giren konuların çok çeşitli ve değişken nitelikte olduğu bir gerçektir. Bu konular, *çok genel bir anlatımla* şöyle özetlenebilir:

Konsolos;

– görevli olarak bulunduğu ülkede, kendisini göreve atamış devletin ticaret ve taşımacılık (deniz, kara, hava taşımacılığı) alanlarındaki çıkarlarını gözetir;

– kendisini göreve atamış devletin uyruklarının çıkarlarının, haklarının ve kişiliklerinin yerel makamlar önünde korunması için çalışır. Bu görev; işadamlarının yerel makamlarla ilişkilerinde karşılaştıkları sorunları giderme girişimlerinde bulunmaktan, tutuklanmış uyruklarla "görüşme"ye kadar çok çeşitli alanları kapsar;

– pasaport, vize verilmesi, ticari yada hukuki işlemlerle ilgili belgelerin onaylanması gibi işlemler yapar;

– doğum, ölüm, evlenme gibi olaylarda tescil işlemleri yapar;

– noterlik görevleri de vardır;

– belli koşullarda "evlendirme memuru" olarak da görev yapar.

– çağımızda doğrudan yargı yetkisi kullanmaları sözkonusu olmasa da, konsolosların, yargı yetkisinin kullanılmasına yardımcı nitelikte bazı sınırlı yetkileri vardır.

Yukarıda yedi kalem halinde özetlenen işlevlerin, konsolosların geleneksel görevlerinin çok kısa bir özeti olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır. İleride ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz gibi, konsolosların yetki ve görevleri bu özette belirtilenlerden çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Örneğin, konsolosluk hizmetlerinden yararlanacak kişilerin "vatandaşlık" durumu açısından özel düzenlemeler sözkonusu olabilmektedir.

Alman Konsolosluk Kanunu'nun[5] 1. maddesinde konsolosların görevleri şöyle özetlenmiştir:

Hukuku, Ceza Usul Hukuku, Deniz Ticaret Hukuku, Devletler Özel Hukuku gibi alanları ilgilendiren konuların da girdiği bir gerçektir.

5 Konsolosluk Memurları, İşlevleri ve Yetkileri hakkında 11 Eylül 1974 tarihli kanun *(Gesetz über die Konsolarbeamten, ihre Aufgaben und Befugnisse)*. Bu kanun,

– Özellikle dış ticaret ve gelişme politikası, taşımacılık, kültür ve hukuk uygulaması alanlarında Alman Federal Cumhuriyeti'yle ve kabul eden devletle işbirliği yaparak yardımcı olmak;

– Ulusal tüzel kişileri de kapsamak üzere *Almanlara*, takdirine göre tavsiyede ve yardımda bulunmak.

Alman Konsolosluk Kanunu'nda, konsolosun tavsiyede ve yardımda bulunacağı kişilerin "Federal Alman vatandaşları" olarak değil, daha genel bir deyimle "Almanlar" olarak belirtilmiş olması dikkat çekicidir. Bunun, "vatandaş" olmayan ama "Alman" sayılan insanların da, Konsoloslukların ilgi ve yetki alanında olduğunun belirtilmesi amacıyla yapıldığı düşünülebilir.[6]

22 Nisan 1999 tarihli (498 sayılı) Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu'nda da, konsolosluk hizmetlerinden "Finlandiya'da sürekli olarak ikamet edenler"in de yararlanacağına ilişkin hüküm vardır (m. 2/I).[7]

Konuya Türkiye açısından bakıldığında, özellikle Yunanistan ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerdeki "soydaş"larla ilgili olarak uluslararası hukuktan doğan yetkilerin kullanılması ve görevlerin yerine getirilmesinde Türk konsolosluklarının önemli bir rol oynadığı kabul edilmelidir. Öte yandan Türk Vatandaşlığı Kanunu m. 28 uyarınca Türk vatandaşlığından Bakanlar Kurulu'nun "izniyle" çıkmış eski Türk vatandaşlarının ayrıcalıklı statüsü de, konsolosluklarımız için özel bir durum oluşturmaktadır.[8]

Konsoloslarla ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli bir nokta da şudur:

---

8 Kasım 1867 tarihli "Federal Konsolosluklar ile Federal Konsolosların Hakları ve Görevleri Hakkmdaki" kanunun yürürlüğüne son vermiştir (m. 28).

6 Alman AY, m. 116'ya göre; yasayla öngörülmüş *farklı bir durum sözkonusu* değilse, "Alman, Alman vatandaşlığına sahip olan kişidir." Anayasanın bu hükmüne göre "Alman" sayılmak için, Alman vatandaşı olmanın her zaman için zorunlu bir koşul olmadığı; "yasayla öngörülmüş farklı durumlarda" resmen Alman vatandaşı olmayan kişilerin de "Alman" sayılabileceği anlaşılmaktadır. Bkz. İleride İkinci Bölüm "Konsolosluk hizmetlerinden yararlanacak kişiler". s. 168 vd.

7 Bkz. İleride s. 170.

8 Türk Vatandaşlığı Kanunu, kanun no. 5901, kabul t. 29 Mayıs 2009, RG. 12 Haziran 2009, 27256; önceki kanundaki durum için bkz. Rona Aybay, *Vatandaşlık* (2008), s. 209 vd.

Konsoloslar da, kendilerini görevlendiren devlet adına girişimlerde bulunabilirler ama diplomatik temsilci sayılmazlar; konsolosların işlevleri "siyasi" değil, "idari" niteliktedir. Ancak, konsoloslar, kendilerini atamış olan devleti teknik anlamda temsil etmezlerse de; konsolosların, yaptıkları görev nedeniyle uluslararası bir statüde oldukları kuşkusuzdur. Çünkü konsoloslar, bir devlet tarafından, başka bir devletin ülkesinde görev yapmak üzere atanmışlardır ve bu atama, o başka devletçe resmen bilinmekte ve kabul edilmektedir. Bu nedenle de, konsolosun görevlendirilmesi ve görevlerini yerine getirmesi ile ilgili konular, uluslararası bir boyut kazanmış olmaktadır.

Ancak, bu uluslararası nitelik, konsolosluk statüsünü diplomatik düzeyle eşdeğerli kılacak içerikte değildir. Buna, "sınırlı" bir uluslararası nitelik denilebilir.

Bu "sınırlı" uluslararası niteliğin diplomatik temsilcilerle konsoloslar arasında doğurduğu önemli pratik farklar vardır: Bu farkların en önemlisi, konsolosların görev gereği muhatap oldukları makamlarla ilgilidir. Konsoloslar, görevli bulundukları ülkede resmi temaslarını, başkentteki "merkezi" makamlarla değil, (örneğin, kendi bölgelerinin valisi gibi) "yerel" makamlarla yaparlar. Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (KİVS)[9] de, konsolosluk memurlarının, görevlerinin yerine getirilmesinde, kendi görev çevrelerindeki yerel yetkili makamlarla temasta bulunmak durumunda oldukları ilkesini belirtmektedir.[10]

Öte yandan, bazı yazarlar, diplomatik ve konsüler işlevlerin günümüzde kesin çizgilerle ayrılmasının güç olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu görüşe göre; günümüzde "ticari" ve "diplomatik" etkinlikleri ayırmak çok zordur. "Birçok formel diplomatik müzakere, gerçekte ticari amaçla (ticareti geliştirme amacıyla) yapılır. Ticari amaçlı görüşmeler de, çoğu zaman, diplomatik temaslar yoluyla sonuçlandırılır."[11]

---

9 Türkiye, bu Sözleşmeye taraftır; onay kararnamesi ve metni, RG. 27 Eylül 1975, 15369.

10 Bu ilkenin dışında, "merkezi" makamlara başvurma, ancak "kabul eden devletin yasaları, düzenlemeleri ve uygulamalarının yada konuyla ilgili uluslararası anlaşmaların müsaade ettiği ölçüde" kabul edilebilir (KİVS, m. 38).

11 D.P. O'Connell; *International Law*, second ed. Vol II, 1970, p. 915.

Bu görüşü destekleyen durumlar vardır: Diplomatik ve konsüler işlevlerin birbirine karışması, kaçınılmaz olarak, bu görevleri yerine getiren kişileri görevlendiren makamın da aynı olması sonucunu doğurmuştur. Birçok ülkede, hem diplomatik hem konsüler ilişkilerden aynı bakanlık sorumludur. Böylece, bakanlık memurları, ihtiyaç durumuna göre ve memurun kişisel bilgisi ve deneyimi de dikkate alınarak, diplomatik ve konsüler alanlarda dönüşümlü olarak görevlendirilebilmektedir. Ayrıca, belli durumlarda diplomatik ve konsüler görevler aynı kişide birleşebilmektedir.[12] Bu Bakanlığın mensuplarının diplomatik veya konsüler görevlere dönüşümlü olarak atanmaları doğal karşılanmaktadır. Giderek, bazen, yabancı ülkelerde konsolosluk işleri için ayrı bina edinme yerine, elçilik binası içinde bir bölüm, konsolosluk işlerine özgülenebilmektedir.

Uluslararası sözleşmelerde, bazı özel görevleri yerine getirmek üzere atanacak yetkililerin, siyasi (diplomatik) yada konsüler statüde bulunmaları açısından fark gözetilmemektedir. Örneğin, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (12 Ağustos 1949) ve Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi (12 Ağustos 1949)[13] "koruyucu devlet"in işbirliği ve denetim amacıyla yetkilendireceği "murahhasların", siyasi (diplomatik) veya konsüler görevliler[14] arasından seçilebileceğini belirtmiştir (her iki Sözleşmenin 8. maddesi).

---

12 Türkiye'de konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve yürütülmesi ile ilgili konular, hem geleneksel hem de yasal düzenlemeler açısından Dışişleri Bakanlığı'nın yetkisindedir. Bkz. "Konsoloslukların örgütlenmesiyle ilgili hükümler". s. 73 vd.
ABD'de, 1924 yılında kabul edilen ve *"Rogers Act"* adıyla anılan kanun, Dışişleri Bakanlığı memurlarının diplomatik yada konsüler nitelikli görevlerden biriyle yada ikisiyle birden görevlendirilebileceğini belirtmiştir. 22 Nisan 1999 tarihli ve 498 sayılı Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu'na göre, "Konsolosluk hizmetlerinin genel planlanması, yönetimi ve denetimi, Dışişleri Bakanlığı'nın yetki alanına girer" (m. 8/I) (www.finemb.org.uk/doc/en/consular/act).

13 Her iki Sözleşme de aynı kanunla onaylanmıştır. Onay kanunu, 21 Ocak 1953 tarihli ve 6020 sayılıdır (RG 30 Ocak 1953, 8322).

14 Bu konuda, Türkiye ile de ilgili şöyle bir örnek verilebilir:
İkinci Dünya Savaşı sırasında 8 Nisan 1942 günü İzmir'de İngiliz ve İtalyan malul harp esirlerini mübadele etmek üzere bu devletlerin bayrağını taşıyarak gelen hastane

Ancak, konsolosluk işlevleri ile diplomatik işlevler arasında yakınlaşma ve üst-üste binme bir ölçüde gerçek olsa da; hukuki statü bakımından konsoloslar ile diplomatik temsilciler arasında fark olduğu yadsınamaz. Örneğin diplomatik temsilcilerin, kendilerini atayan "devleti temsil" etme nitelikleri dolayısıyla ayrıcalık ve dokunulmazlıkları, bu türden bir "temsil" yetkisi olmayan konsoloslardan daha güçlüdür.

Konsolosluklarla diplomatik temsilcilikler arasındaki farkı gösteren somut bir olgu da şudur: Bir devletin, yabancı bir devletin ülkesinde tek bir diplomatik temsilciliği bulunmasına karşılık, konsolosluklarının sayısı birden çok olabilir.

Elçiliğin, başkent dışında bir kentte kurulması sözkonusu değildir. Buna karşılık konsolosluk, başkent dışında da açılabilir. Örneğin, birçok devlet, ABD'nin başkenti yerine New York kentinde konsolosluk açmayı ticari ilişkiler bakımından daha uygun bulmuştur.

Diplomatik ve konsüler ilişkiler bakımından önemli bir fark da şudur: Diplomatların, her zaman devletin dışişleri ile ilgili örgütünün (genellikle Dışişleri Bakanlığı'nın) kadrolarında yetişmiş[15] resmi görevlisi olmasına karşılık, konsolosluk işleri bazen "fahri konsolos"larca yürütülebilmektedir. Fahri konsolos, kendisine bu görevi veren devletin dışişleri örgütünün profesyonel bir mensubu değil, çoğu zaman ticari nitelikteki özel işlerinin yanı sıra, konsolosluk işleriyle ilgilenen ve kendisini görevlendiren devletin uyruğu olması bile zorunlu olmayan bir kişidir.[16]

Öte yandan, şurası da bir gerçektir: Kurum olarak konsolosluğun tarihi, diplomatik kurumların tarihinden çok daha eskilere dayanmaktadır. Nitekim 1963 yılında düzenlenen ve alanındaki en

---

gemilerindeki yaralı ve sakat esirlerin kendi gemilerine nakli sırasında İzmir'deki İtalyan başkonsolos vekili de hazır bulunmuştur. İngiliz başkonsolosunun da, doğal olarak, konuyla ilgilendiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak, zamanın İzmir Valisinin resmi açıklamaları için bkz. Keser, Ulvi, *Yardım et Komşu*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği yay. 2005, s. 279-281.

15 Devlet hizmetinde hiç bulunmamış yazarlar gibi kişilerin de büyükelçilik görevlerine atandığı görülebilmekte ise de, bunlar çok özel ve ayrıksı durumlardır.

16 Fahri konsoloslar için bkz. ileride s. 295 vd.

geniş kapsamlı metin olarak kabul edilen KİVS (Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi)[17] Giriş bölümünün ilk tümcesinde, uluslar arasında konsolosluk ilişkilerinin "eski *(ancient)* zamanlardan beri kurulmuş olduğu" belirtilmiştir.

Viyana'da 1961 yılında düzenlenen "Diplomatik İlişkiler Hakkında Sözleşme"nin[18] Giriş bölümünün ilk tümcesi de benzer bir nitelikte ise de, arada oldukça önemli bir fark olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Diplomatik ilişkiler sözleşmesi, diplomatik temsilcilerin statüsünün eski (*ancient*) zamanlardan beri *tanındığını (recognized)* belirtmekte; buna karşılık konsolosluk sözleşmesi halklar (*peoples*) arasında konsolosluk ilişkilerinin eski zamanlardan beri *kurulmuş (established)* olduğunu, yani bir tür kurumsallık ve süreklilik taşıdığını göstermektedir. Kanımca, İngilizce metinlerdeki bu deyim farklılığının, bilerek yaratılmış bir durum olduğuna kuşku yoktur. *"Kurulmuş olma"* deyimi gerek zaman içinde öncelik, gerek içerik açısından *"tanınmış olma"*ya oranla daha güçlü bir anlatımı belirtmektedir.

Sonuç olarak, konsolosluk ilişkilerinin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişme çizgisi, diplomatik ilişkilerin gelişme sürecinden farklı olmuştur.

Bu nedenle de, konsolosluğun bugünkü durumunu incelemeden önce, konsolosluğun tarihine kısaca değinmek yararlı olacaktır.

---

17 Onaylamanın uygun bulunduğuna ilişkin, 20 Mayıs 1975 tarihli 1901 sayılı kanunun kabulü üzerine yayımlanan 5 Haziran 1975 tarihli 7/10222 sayılı onay kararnamesi ve Türkçe çeviri için bkz. RG 27 Eylül 1975, 15369.

18 Türkiye bu Sözleşmeye taraftır. Metin için bkz. RG. 24 Aralık 1984, 18615.

İkinci Başlık

Tarihçe

I- Genel olarak

Konsolosluk kurumlarınm tarihi, devletler arasında sürekli diplomatik misyonların kuruluşundan daha eskilere dayanır ve kurum olarak konsolosluk, diplomatik ilişkilerin gelişmesinden farklı bir tarihsel gelişim izlemiştir. Aşağıda, bu tarihsel gelişimin kısa bir özeti niteliğinde bilgiler sunuyorum:

(i) Antik Çağlar dönemi

Bir kurum olarak konsolosluğun başlangıcı Eski Yunan site devletlerine kadar dayandırılmaktadır.[19] Eski Yunan'da, bugünkü konsolosların görevlerine benzer görev yapan kişilere *Prostates* ve *Proxenos* (çoğulu *Proxenis*) denilirdi. Bunlar, çoğu zaman, oturdukları site devletinden başka bir site devletine bağlı Yunanlılar tarafından seçilir ve hukuksal ve siyasal konularda iki site arasında aracılık ederlerdi. Yunanlıların çıkarları için yerel makamlarla gö-

19 Bu genellikle kabul edilen bir saptama olmakla birlikte, konsolosluk kurumunun Antik Çağ'da rastlanan bir kurum olmayıp, Cermen geleneklerinden türediği de ileri sürülmüştür. Bkz. (Bozkurt), Mahmud Esat; (çev. Ahmet Öylek), Türk Hukuk Kurumu yay. Ankara 2008, s.12.

rüşmeler yapmak da, bunların görevlerinden sayılıyordu.[20] Bir Yunan Site-devletinin yurttaşlarının haklarını ve çıkarlarını, başka bir Yunan kent-devleti ülkesinde korumakla görevlendirilmesi kabul edilmiş kişiler de vardı.[21]

İ.Ö. ilk binyıl içinde, Eski Yunan Site Devletleri'nde başka devletlerce atanan "*proxenos*"lar, kendilerini atamış olan devletin çıkarlarını gözetirlerdi. Bunların, kabul eden devletin vatandaşları arasından seçilmesi, günümüzdeki fahri konsoloslarla benzerlik gösterirdi. Tahminlere göre, toplam sayısı 78'i aşan Eski Yunan Devleti, kenti yada konfederasyonu *proxenos* kurumunu kabul etmişti.[22]

Roma tarihinde de, konsolosluk kurumuna benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Örneğin Cumhuriyet döneminde, İ.Ö. 242 yılında oluşturulan *praetor pregrinus* makamına atanan kişi; yabancılar (*peregrini*) arasında çıkan uyuşmazlıkları yargı yoluyla çözüme kavuşturma yetkisine sahipti. Bu davalarda, yabancılar hukuku ve geleneksel ticaret hukuku uygulamasını (ticari örf) içeren *jus gentium* uygulanırdı.[23]

476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonraki dönemde Bizans İmparatorluğu içinde kurulan yarı-özerk yabancı kolonilerde, yargı yetkisi kullanan özel majistralara "kon-

---

20 Eski Mısır'da, İ.Ö. 6. yüzyılda Nil Deltasında bir Yunan kolonisi olan Naucratis'teki Yunanlıların *prostates* seçmesine izin verilmişti. Prostates, bölgesindeki Yunanlılara Yunan Hukuku'nu uyguluyordu. Aynı dönemde, Hindistan'ın bazı yerlerinde de, Prostates'e benzeyen kurumlar görüldüğü belirtiliyor. Lee, Luke T: *Consular Law and Practice , second ed. Oxford University Press*, (reprinted 2005) s. 3-4.

21 "Bir çeşit konsolos sayılabilecek *proxenos*'lar ise yabancı şehirde sürekli ikamet eden, fakat gayrı-resmî sıfatla kendi şehirleri için aracılık yapan temsilcilerdi. Heredot, İ.Ö.550 civarlarında Yunanlıların Mısır'da temsilci bulundurduğundan söz etmektedir." İskit, Temel; *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay. 2007, s. 72-73.

22 Ticari bir temsilciden çok siyasal temsilciye benzeyen *proxenos*, zaman zaman kendi devleti ile temsil ettiği devlet arasındaki ihtilafların çözümüne ve antlaşmaların yapılmasına katkıda bulunuyor; bunun yanı sıra kendisini atamış olan devletin vatandaşlarına koruma ve onların borçları için güvence sağlamak, mallarının satışında yardımcı olmak gibi hizmetlerde de bulunuyordu. Lee, agy, s. 4.

23 Eski Roma'da, yabancılara uygulanan hukuk –yabancıların bağlı oldukları hukuk kuralları bütünü– *jus gentium* deyimi, daha sonraları uluslararası hukuk anlamında kullanılmıştır.

sül" deniliyordu. 1060 yılında, Venedik'e Bizans'ın başkentine (Konstantinopolis) hem hukuk hem de ceza davalarında Venediklileri yargılama yetkisi bulunan, konsül atama olanağı tanınmıştır. İmparator III. Alexius zamanında, 1199 yılında bu yetki, Venediklilerle Bizans uyrukları arasındaki ihtilafları da kapsayacak biçimde genişletilmişti.

13. yüzyılın başında önce Ceneviz (1204'te), ardından Montpellier (1243'te) ve Narbonne (1340'ta) Bizans ülkesinde koloniler kurma ve Konstantinopolis'te majistralar bulundurma yetkisi almışlardı.[24]

Eski Yunan ve Roma dönemlerinde rastlanan konsolosluk benzeri kurumları ve uygulamaları bir yana bırakırsak, konsolosluğun tarihsel gelişmesi aşağıda belirtilen üç döneme ayrılabilir:[25]

(ii) **Yargıç Konsolos dönemi (Haçlı Seferleriyle açılan dönem)**

Haçlı Seferleri'nin konsolosluk kurumunun yaygınlaşmasında çok önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.[26] Haçlı Seferleri sırasında ve bunu izleyen dönemde ticaret alanında ortaya çıkan gelişmeler, konsolosluk sisteminin de güçlenmesine yol açtı. İtalyan, İspanyol ve Fransız tacirler, Doğu ülkelerinin ticaret merkezlerinde, kendi aralarından birini "konsül" olarak seçiyorlardı. Marsilya, Beyrut'ta konsolos bulundurma yetkisini 1223'te elde etti. Montpellier'e 1254'te verilen yetki; Antakya'yı, Doğu Trablus'u (Trablusşam) ve Kıbrıs'ı kapsıyordu. 1356'da Rodos da yetki alanına alındı.

Bizans'ın çöküşü ve ülkenin Osmanlı yönetimi altına girmesinden sonra, Osmanlı Devleti'nin, Bizans zamanında yabancı kolo-

---

24 Lee, agy. s. 5.

25 Bu üçlü tasnif "Konsolosluk İlişkileri ve Bağışıklıkları" konusunda, BM Uluslararası Hukuk Komisyonuna bir rapor sunmuş olan Jaroslav Zourek'in raporunda yaptığı tasnife dayanmaktadır (Çelik Edip; *Milletlerarası Hukuk*, İÜHF yay. 1962, s.411 vd., 549).

26 "Konsoloslukların yaygınlaşması Haçlı Seferleri'nin sonucudur. Aslında, Avrupalıların medeni hukuk ve ticaret davalarında, başka ulusların yargıçlarına tabi olmaları ve kendilerinin olmayan yasalara göre yargılanabilmeleri, o dönemde Avrupa ülkelerinde egemen olan yasaların kişiselliği ilkelerine aykırı olurdu."(Bozkurt) Mahmut Esat, agy s10. Bozkurt'un kitabındaki bilgiye göre, bu alıntı şu kaynaktan alınmıştır: Michel Angele; L'origine des Consulats, Revue de droit international.

nilere tanınmış ayrıcalıkların devamına rıza göstermiş olduğu anlaşılıyor.[27]

Önceleri Doğu ülkelerinde ve özellikle Akdeniz çevresinde Batılı tacirlerin çıkarlarını korumak üzere ortaya çıkan konsoloslukla ilgili kurumlar ve düzenlemeler 13. ve 14. yüzyıllarda, uluslararası ticaretteki gelişmelerin sonucu olarak Atlantik, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi kıyılarında da yerleşmeye başladı. 15. yüzyılda, Hollanda'da ve İngiltere'de İtalyan konsolosları; Hollanda, Norveç, İsveç, Danimarka ve İtalya'da (Pisa) İngiliz konsolosları bulunmaktaydı.

Bu dönemde, ticari uyuşmazlıkların çözümünde, ticaret yaşamının gereklerini bilen deneyimli tacirler, yargıç görevi yapıyorlar ve bunlara "tacir yargıç" *(juges marchands)* deniliyordu. Bunlar arasında konsolos olarak görev yapanlara da "yargıç konsolos" *(juges consuls)* adı veriliyordu. Bu konsolosların görevi, bulundukları ülkenin hükümdarınca tanınmış yetkilerin sınırı içinde, koloni üyelerinin kendi aralarında yada bulundukları ülkenin uyruklarıyla koloni üyeleri arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme bağlamaktı. Bu konsolosların "yargı yetkisi" kimi zaman ceza işlerini de kapsamına alacak kadar genişlemekteydi.[28]

Bu dönemdeki konsolosların, kendi merkezi hükümetleri karşısında özerk ve bağımsız bir statüde bulunmaları da önemli bir özelliktir. Bunların seçimi ve atanması işlemlerinde, kendi hükümetleri söz sahibi olmuyor, konsolos koloninin içinde yapılan seçimle yada benzeri bir işlemle göreve geliyordu. Konsolosla hükümeti arasında resmi hiçbir bağ bulunmadığı için, konsolos, devletin resmi temsilcisi sayılmıyordu.

(iii) 16. yüzyıldan sonraki dönem

Modern devlet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, 16. yüzyıldan itibaren konsolosluk kurumunun niteliği değişmeye başlamıştır. Konsolos artık, yerel koloni üyelerince seçilen, koloni üyelerinin bir temsilcisi olmaktan çıkmış, koloni üyelerinin uyrukluk

27 Bkz. Aşağıda "Osmanlılarda Konsolosluk". s. 16 vd.

28 Avrupa Deniz Ticaret Hukuku'nun gelişmesinde önemli bir yeri olan *Consolato del Mare*'de, bu majistraların varlığı ve yetkileri kabul edilmişti.

bağıyla bağlı oldukları devletçe atanan ve o devletin "temsilcisi" olan bir görevli sıfatını kazanmıştır. Ancak, aşağıda göreceğimiz gibi, ulus-devlet olgusunun ortaya çıkması, konsolosluk kurumunun bir süre gözden düşmesine yol açmıştır.

(iv) Çağdaş anlamda konsolosluk

Etkileri günümüze kadar uzanan bu dönem, konsolosluk işlevlerinin diplomatik görevlerden kesin olarak ayrıldığı ve konsolosların etkinliklerinin ticaret ve gemicilik alanlarıyla sınırlandığı dönemdir. Bu arada, 17. ve 18. yüzyıllarda yabancı ülkelere düzenli diplomatik misyonların gönderilmesi ve yerleştirilmesi uygulamasının yayılması, kurum olarak konsolosluğun gerilemesine ve önemini yitirmesine de yol açmıştır. Öte yandan, yine bu yüzyıllarda "ülke dışılık" (*extraterritorialité*) kavramına karşı uyanan ve ulusalcılık'tan (*nationalism*) kaynaklanan olumsuz duygular da konsolosluk kurumu hakkında olumsuz bir hava yaratmıştır. Bunun sonucu olarak, kimi ülkelerde, yabancı konsoloslukların bulunması "istenmez" ve "zararlı" bir durum olarak görülmeye başlanmış ve bu duygular kimi uluslararası antlaşmalara da yansımıştır. Fransa'yla Hollanda arasında yapılan 1697 Ryswick, 1713 Utrecht ve 1739 Versay (Versailles) antlaşmaları, tarafların birbirlerinin ülkesinde konsolosluk bulundurmayacaklarını hükme bağlamıştı.[29]

Ancak, konsolosluk kurumu aleyhindeki bu akım çok yaygınlık kazanmamış ve kısa süreli olmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında ticaret, gemicilik ve sanayi alanlarında ortaya çıkan hızlı gelişme karşısında, hükümetler konsolosluk kurumuna yeniden önem vermeye başlamışlardır. 1769 yılında Fransa'yla İspanya arasında yapılan Pardo Antlaşması gibi belgelerde konsolosların görevleri, ayrıcalıkları ve bağışıklıklarına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu dönem, aynı zamanda, çeşitli tacir ve denizci devletlerin, kendi konsoloslarının görev ve yetkilerine ilişkin yasalar yaptıkları bir dönem olmuştur.[30] Örnek olarak şunları belirtebiliriz:

---

29 Lee, agy. s.6

30 Osmanlı Devleti, ilki 1863'te, yabancı konsoloslukla ilgili "Nizamname" olmak üzere bu konuyla ilgili düzenlemeler yayımlamıştır. Bkz. ileride "Konsolosluk konusuyla ilgili Osmanlı yazılı hukuk kaynakları". s. 46 vd.

1781 ve 1833 yıllarında Fransa'da çıkarılan emirnameler (*ordonnances*)

1786 Hollanda konsolosluk düzenlemeleri (*regulations*)

1792 ve 1856 ABD Konsolosluk Hizmetleri Kanunları (*Consular Service Act*)

1825 İngiltere Konsolosluk Kanunu (*Consular Act*)

Konsolosluk kurumunun öneminin hızlı ve belirgin biçimde artması karşısında Fransız yazarı ve devlet adamı Chateaubriand'ın (1768-1848) şöyle dediği söylenir:

> Büyükelçilerin dönemi geçti, artık konsolosların zamanıdır.[31]

Ünlü Fransız roman yazarı Stendhal'ın (1783-1842), konsolosluk görevinde bulunmuş olması, konsolosluğun o dönemde saygın bir mevki sayıldığının göstergesi olabilir.[32]

II- Osmanlılarda Konsolosluk

1) Osmanlı ülkesindeki konsolosluklar

A- İlk dönemler

Özellikle Batılı yazarlar, konsolosluğun Müslüman ülkelerde farklı bir gelişme gösterdiğini ileri sürer. Bu farklılık, özellikle 16. yüzyıldan sonrası için belirgindir. Ancak, Osmanlıların daha önceki dönemlerde, Batı devletlerinin konsolosluğa ilişkin kimi uygulamalarını aynen benimseyip sürdürdüklerini gösteren örnekler de vardır.

Bir kaynağa göre[33] Osmanlıların:

---

31 *"Le temps des ambassadeurs est passé -celui des consuls est revenu"*.

32 Fransa'da 1830 yılındaki hükümet darbesi sonucunda kral olan Louis Philippe yönetimi, Stendhal'ı, o dönemde Avusturya'nın egemenliğinde olan Triyeste'ye konsolos olarak atamak istedi ise de; Avusturya hükümeti bu atamayı kabul etmedi. Bu karşı çıkışta, Avusturya'nın, tutucu görüşleriyle tanınmış ünlü devlet adamı Metternich'in (1773-1859) Stendhal'ın bazı "liberal" görüşlerinden duyduğu rahatsızlığın rol oynadığı söylenir.
Triyeste'ye atanması engellenen Stendhal, 1831 yılında, o zamanlar Papalığın yönetiminde olan küçük sahil kenti Civita Vecciha'ya konsolos olarak gönderilmiştir.

33 Işıksal, Turgut; Kapitülasyonlar. Lozan'da İngiliz Heyeti'ne Verilen Gizli Raporun Tam Metni. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 16 Mayıs 1998, s.80, 81 (Pamir, Aybars; Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devletine Etkileri ,*AÜHF Derg.*,yıl 2002,cilt 51,sayı 1,s.83'den alıntılanmıştır).

İstanbul'un alınmasından yarım yüzyıl kadar önce, bu şehirde oturan Türkler[34]'in davalarına bakmak üzere bir kadı'nın tayin edilmesi hususunda Bizans İmparatorluğu'na baskı yaptıkları bilinmektedir. Osmanlılar, Selânik'in henüz Venedikliler'in elinde bulunduğu bir dönemde (1426-1430 yılları arasında) de bu şehirde konsolos bulundurmuşlardır. Konsolos, Selanik'te yaşamakta olan Osmanlı vatandaşları[35] arasındaki özel hukuk davalarına bakmakla görevli kılınmıştır.

Burada öncelikle belirtilmesi gereken durum, İstanbul'un fethi ve Osmanlı'nın başkenti olmasıyla açılan dönemde, yabancı kolonilere Bizans zamanında yapılan anlaşmalarla tanınmış olan bazı ayrıcalıkların Osmanlılarca da kabul edilmesidir. İstanbul'un fethi üzerine Ceneviz Kolonisinin yöneticisi, koloninin anahtarlarını Sultan'a sunmuş ve Sultan da koloni halkına malları konusunda güvence vermiş, ticaret özgürlüğü tanımıştı. Ayrıca Cenevizliler, eski kolonilerine serbestçe girip çıkabileceklerdi.[36]

Büyük bir bölümü (Bizans'la yapılmış) 1451 tarihli anlaşmayı tekrarlayan 18 Nisan 1454 tarihli barış ve dostluk andlaşmasıyla, Venedik, %2 bir vergi karşılığında, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki uyruklarının gemi ve mallarının korunmasını, limanlara serbestçe giriş-çıkışı ve ticaret hakkını sağlamıştı; Osmanlı tacirleri de, Venedik limanları için bir karşılıklılık elde etmişlerdi; Venedik, İstanbul'da bir temsilci (balyos) bulundurabilecekti.[37]

Venedik Cumhuriyeti'nin, Osmanlı Devleti'nde bulundurduğu temsilciye "Balyos" deniliyordu. Balyos, bir yandan Osmanlı hükümeti nezdinde Venedik Cumhuriyeti'ni temsil gibi "diplomatik" nitelikli görevleri yerine getirir; öte yandan da, Osmanlı ülkesindeki Venedikliler arasında çıkan hukuksal uyuşmazlıklarda

34 Burada "Türkler" deyiminin kullanılması yerinde değildir; Osmanlı Devleti uyrukları (Osmanlı Sultanının tebaası) gibi bir deyim daha uygundur.

35 "Vatandaşlık" da uygun bir deyim gibi görünmüyor ; Osmanlı'da "vatandaş" kavramı yoktu ; "tebaa" (uyruk) denilmesi daha doğru olurdu.

36 Mantran, Robert (yayın yönetmeni), Tanilli, Server (çev.); *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, Say yay. 1991, s. 108 (Bu bölümün yazarı Nicolas Vatin'dir).

37 Aynı yerde.

yargıçlık görevi yapar, ölen Venediklilerin terekesiyle ilgili önlemler alırdı.[38]

Konsolosluk hukuku konusunda oldukça popüler bir yapıt olarak kabul edilen kitabın[39] yazarı Lee, Ceneviz'le 1453'te, Venedik'le 1454'te ve Fransa ile 1535'te yapılmış kapitülasyon antlaşmalarından söz etmekte, ancak bunların *"Bizans"*la yapıldığını söyleyerek büyük bir yanılgı sergilemektedir.[40] Lee'ye göre, bu antlaşmalar "Bizans İmparatorluğu'nda yaşayan" imzacı devlet uyrukları üzerinde, konsolosların hukuk ve ceza davalarında yargı yetkisini kabul ediyormuş. Lee'nin verdiği bilginin tarih açısından yanlış olduğu apaçıktır. Çünkü Mayıs 1453'ten sonra artık bir Bizans Devleti'nden bahsetmeye olanak yoktur. Sözkonusu antlaşmaların tarafı, Osmanlı Devleti olmalıdır. Yanılgı belki, sözkonusu antlaşmalarla, Bizans zamanında verilmiş bulunan ayrıcalıkların devamının Osmanlı Devleti'nce kabul edilmesinden kaynaklanmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra Sultan II. Mehmet (Fatih) tarafından 1454 yılında Venedik'e verilen ilk kapitülasyon senedinin (Ahitname) metninde "Konstantinopolis'e bir Venedik konsolosunun yerleştirilmesi"ne izin veren hüküm vardı.[41]

Yazar Reşat Ekrem Koçu ise; konsoloslukla ilgili olabilecek daha önceki bir anlaşmadan söz eder. Bu kaynağa göre;

Yıldırım Beyazıt'la Bizans Kralı Johannes VII-Paleologos arasında, 1397 yılında yapılmış bir "muahede" (antlaşma) şu hükümleri içermektedir:

-Osmanlılar'a Bizans'ta Türkmen ahalisinin iskanı için bir mahalle tahsisi;
-Bir kilisenin camiye çevrilmesi;
-Bir kadı atanması ve bir İslam Mahkemesi kurulması.[42]

---

38 Aslı, Latince *"baiulus"* (yük taşıyan) demek olan bu sözcük, zamanla anlamı ve yazılışı değişerek, bir memurluk sanı haline gelmiştir. "Balyos"la ilgili daha fazla bilgi için bkz. "Balyos", *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 2, (1949) s.291 vd.

39 20 sayılı dipnotunda belirtilen yapıt.

40 Lee, agy. s. 5.

41 Bu belgenin, "yargı yetkisi"yle ilgili 16. maddesi, Venedik'in "Konstantinopolis'e adete göre, maiyeti ile birlikte, yargılama yetkisi olan bir Bayı gönderebilmesini ve bu Bayın sivil idare ve her sınıftan Venedikliler (arasındaki uyuşmazlıklarda) yargı yetkisine sahip olmasını" öngören bir hüküm de vardı. (Bozkurt)Mahmut Esat; agy.,s.44

42 Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*; İstanbul 1934, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, s. 11.

Bazı ayrıntılarda farklı saptamalar yapıldığı ve değişik görüşler ileri sürülmüş olduğu görülse de, tarihçiler, Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların ve konsolosluğun tarihi bakımından Fransa'nın özel bir yeri olduğunu belirtmekte birleşiyorlar.

Osmanlı Fransız ticari ilişkilerinin temeli yine 1530'lu yıllara rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk daimi büyükelçi olan Jean de la Forest'in görevlerinden bir tanesi de, Fransa'ya Asya ve Kuzey Afrika'da ticari imkanlar temin etmektir. Osmanlı Devleti, Venedik ve Ceneviz gibi başka Avrupa devletlerine daha önceleri bir kısım ticari imkanlar vermiştir. 1536 senesinde bunlara benzer fakat daha kapsamlı imtiyazları Fransa'ya vererek geniş manâda ilk ticari ve siyasi ahidnameyi imzalamıştır. Ahidnameye göre Fransızlara %5 gümrük ile her iki devlete ait gemilerle serbestçe seyr ü sefer etmeleri müsaadesi verilmiştir. Adı geçen ahidnamenin en önemli ticari kararı ise, Sicilya; Ceneviz, Ancona ve sair devletlerin ticaret gemilerinin Fransız bayrağı ile Osmanlı sularında ticaret yapmalarına izin verilmesidir. Böylece Fransa, bir müddet diğer devletler yanında üstün bir mevki elde etmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu imtiyazlar yenilenmiştir. 1673 yılındaki ahidnameye göre Fransız tüccarlarından alınan gümrük vergisi %5'ten, %3'e indirilmiştir. Aynı zamanda "en fazla müsaadeye mazhar ülke" durumunu elde etmiştir. XVI. Yüzyıl sonları ile XVII. Yüzyıl başlarında Venediklilerin rakibi olan Fransa ticaret hacmini artırmış ve Osmanlı denizlerindeki ticaret gemilerinin sayısı 1000'i bulmuştur. Fransa XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı siyasi, ticari ve kültürel hayatına damgasını vurmuştur.[43]

Osmanlı Devleti, ülkesinden transit olarak geçen mallardan vergi almak ve batılı devletlerin bazılarına ayrıcalıklar tanıyarak bunları birbirine karşı kullanabilmek gibi amaçlarla, kapitülasyonlar tanımıştır. Fransa'ya çeşitli zamanlarda tanınmış olan kapitülasyonların da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir.[44]

43 Şişman, Ayşin; 1702-1708 tarihleri arasında Türk-Fransız ilişkilerinde "Konsolos Arzları" ve bunlara ait hükümler (metindeki dipnotları alınmamıştır), *Belleten*, cilt LXIII, sayı 237, s.509-559 (512-13).

44 Fransa'ya tanınmış olan ilk kapitülasyonun 1569 yılında çıkarılan "Ahidname-i Hümayun" olduğu belirtilmekte ise de, bazı tarihçiler bu konuda farklı görüştedir. Bkz. Şişman, bir önceki dipnotunda agy., s.513.

Bugünkü anlamıyla konsolosluk örgütü kurulmasına ve konsolosluk yetkileri kullanılmasına benzeyen yetkiler veren ilk Osmanlı belgesinin, Kanunî Süleyman zamanında Fransa'ya verilen *"Hükm-i Şerif"* olduğu kabul ediliyor. 1528 yılında yazılmış olan bu belge, Mısır Memluk Sultanlarınca, İskenderiye'deki Fransızların ve Katalonyalıların konsoloslarına tanınmış hakların, Osmanlı Padişahınca da tanınmasına ilişkindir. Bu belgeye göre; Konsolos, yönetimi ve gözetimi altında bulunan uyruklarının zarara uğraması halinde, şikayetlerini yerel makamlara aksettirecek, bu kişiler arasında çıkacak uyuşmazlıkları (çekişmeleri) çözüme bağlayacak, vasiyetnamelerini tenfiz edecek ve terkedilmiş eşyalarıyla ilgilenecekti.[45] Konsolosun bu yetkilerine ek olarak, yiyeceğini ve giyeceğini tedarik etme gibi konularda da serbestlik tanındığı bildirilmişti.

> Sonradan Receb 941 (1535) muâhedesinde, Fransa'nın İskenderiye'den başka dilediği yerlerde de konsolos bulundurmak hakkı tanınmış ve bunların Fransa kralının tebaası olan tüccar ve vatandaşların aralarındaki hukuk ve ceza davalarını, kendi kanun ve adetlerine göre, rü'yet etmeğe selahiyetleri kabul olunmuştur ki, bundan Fransa konsolos ve vatandaşlarının "hâric ez memleket" (ülke dışı) sayıldığı manası çıkmaktadır. 1557'den itibaren, Fransa konsolosları Haleb'de ve daha başka yerlerde yerleştiler.[46]

Bir kaynağa göre 1648'de Osmanlı Devleti ile Ukrayna arasında Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Bu metinde "konsolosluk" deyimi kullanılmış değilse de, içerikte konsolosluk işlevlerini anımsatan anlatımlar vardır.[47]

---

45 "Eğer Katalanlardan veya Fransızlardan biri, bu dünyadan göçerse ve vasiyetini yapmış ise, onun malları konusunda bu vasiyette emredildiği şekilde davranılsın, eğer *ab intesta* ölmüşse, konsolos veya (onun çevresindeki Frenk'lerden biri) orada yok ise, bizim adamlarımız giysileri konsolosun bulunduğu yere kadar göndersin" (Bozkurt) Mahmut Esad, agy.s 47

46 "Konsolos" *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6, 1955, M. Tayip Gökbilgin (s. 837).

47 Volodimur, Grabovetski - Gardaşhanoğlu, Ferhad; 17. Yüzyılda Ukrayna-Osmanlı İlişkileri, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Nisan 1996, s. 55. Burada metni verilen Anlaşmaya göre: "Zaparog ve Ukrayna Devleti'nin temsilcileri İstanbul'da oturacaklardır ve güvenlikleri temin edilecektir. Bu temsilciler, Ukrayna tüccarlarına dürüst davranacaklardır. Kendi liman şehirlerinde hükümdarın elçilerini kabul edecek ve ayrıca Kozak gemilerine, gidecekleri yere göre vize vereceklerdir..." (m. 4).

1727 yılında bağıtlanan Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi de, konsolosluk konusuyla ilgili hükümler içermekteydi. Bu sözleşme, gerçekte Osmanlı "Ahitname" geleneğine uygun olarak tek taraflı verilmiş bir sözü ve müsaadeyi belirtmekte ise de, içeriği bakımından bir uluslararası sözleşme niteliğindedir.[48]

Bu belge ile, Cezayir-Tunus korsan gemilerinin Avusturya tüccar gemilerini yağmalamasının önlenmesi amaçlanmakta ise de; metinde, konsolosluk uygulamalarını doğrudan ilgilendiren hükümler de vardır. Örneğin, 4. maddeye göre "Nemçe sancağı" (Avusturya bayrağı) taşıyan gemilerin zabitlerinin imzalı pasaportları olacak, bunların taşıdığı alâmetler de aynı olacaktır. İlber Ortaylı'nın anlatımıyla, durum şudur:

> "Bu pasaport, alâmet ve nişanlar o tarafa tayin olunan konsoloslarca verilir ki, 7. madde bu konsolosların imparatorca tayin edileceğini belirtiyor. Bu şartları yerine getiren gemilere hiçbir şekilde zarar verilemez ve bundan başka iaşe ihtiyaçları ve yardım talebleri olursa, uğradıkları limanda karşılanmak zorundadır. Bir gemi iaşe ve zahire yardımı için limana girdiğinde, bir zabit maiyetinde iki kişi ile gemiye çıkacak ve pasaport kontrolü yapacaktır. Bu mühim hüküm, ticari gaye ile mal alım satımını önlemek için konmuştur. (Md. 4 Metin sah.5,r) ancak uygulamada bu tür müeyyidelerin kaçak ticareti önleyemediği bilinmektedir.
>
> Diğer yandan seyr-ü sefain güvenliğinin sadece Mukaddes Roma sancağını taşıyan gemiler için değil, bu ülkenin tebasını meydana getiren fertler için de söz konusu olduğu görülmektedir. 6. maddeye göre Nemçeliler diğer sancak taşıyan gemilerde seyahat etseler bile, korsanlar tarafından esir edilip malları yağmalanmayacaktır. Böyle bir durumda kendisi serbest bırakılıp malları da iade edilir. Bu hüküm her iki tarafça da karşılıklı olarak uygulanacaktır."[49]

---

48 Bkz. Ortaylı, İlber; 1727 Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi, *AÜ SBF Derg.* Cilt XXVIII, no.3-4, Eylül-Aralık 1973, s.97 vd. (Yazarın bu makalesine şu kitapta da yer verilmiştir: Ortaylı, İlber, seçme eserleri III, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, s.200 vd.) Ayrıca bkz. "Konsolos" *İslâm ansiklopedisi*, cilt 6, 1955, M.Tayip Gökbilgin, s.838.

49 Ortaylı, agm, s. 101.

Bu sözleşme (Ahitname) konsolosların yargı yetkisi konusunda da hükümler içermekteydi:

> Bu ülkelerde (yani Osmanlılarca "Garp Ocakları" denilen Cezayir ve Tunus'ta) ticaret yapmak veya diğer bir nedenle bulunan "nemçelü"ler (Avusturyalılar) hakkında 7. madde şöyle bir hüküm getiriyor. Bunların kendileri arasında bir dava olursa konsolosları çözüme bağlayacaktır. Eğer bir müslümanla bir nemçelü arasında dava olursa; davaya bakacak tek merci saadetlu Cezayir Dayısıdır. (9. madde, metin 6 r) Bu gibi davalara diğer mahalli makamlar hiçbir suretde müdahale edemez. Avusturya tebalıların katl ve yaralama gibi olaylarda (mağdur müslümansa) cezaları konsolosları önünde infaz edilir (10.md.). Şayet suçlu kaçarsa bundan dolayı konsolosa baskı yapılamaz.[50]

Sözleşmede, konsolosların hukuksal statüsüne ve güvencelerine ilişkin hükümlere de yer verilmiştir. Bu belgenin bozulması halinde "Nemçe Konsolosu"nun ve adamlarının sağ salim ülkelerine dönmelerine izin verilecek, bu amaçla hazırlıkları için üç aylık bir süre tanınacak ve kendilerine hiçbir biçimde eziyet edilmeyecektir.[51]

İslam Ansiklopedisi'nin "Konsolos" maddesinde verilen bilgiye göre, 1850'de bağıtlanan bir "Ahitname" ile, İngiltere'nin İskenderiye, Trablus-Şam, Cezayir, Tunus, Trablusgarp ve diğer yerlere konsolos atayabileceği kabul edildi. Bu anlaşmaya dayanarak, ilk İngiliz Konsolosları 1583 yılında İskenderiye ve Suriye limanlarında göreve başladı.[52]

Aynı maddede, bu bilginin hemen ardından şu tümcelere yer verilmiştir:

> Bu devletin (İngiltere'nin) konsoloslarına ait hükümlerin, 1010 cemaziyelahır sonları (1610) tarihli ahitnamede, daha ziyade tafsil ve tasrih edildiğini görüyoruz. Elçinin malumatı olmaksızın, İngiliz konsoloslarının hapsedilip, evlerinin mühürlenemeyeceği, İngiliz tacirleri gibi, Flandre tacirlerinin de ödedik-

50 Ortaylı, aynı yerde.

51 Ortaylı'nın makalesinin sonunda, Ahitname'nin tam metni, özgün diliyle verilmiştir (s.104-109).

52 "Konsolos" *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6, 1955, Gökbilgin (s.838). Buradaki "Suriye limanlarında" deyiminin kapsamına hangi limanların girdiği açıklanmış değildir.

leri konsolosluk hakkına Fransa konsoloslarının müdahale edemiyeceği, kendi aralarındaki ihtilafları İngiliz konsoloslarının hall ve fasi edecekleri hususları bu ahidnameye dercedildi.

İspanyol denizci Federico Gravina'nın, 18. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında gördüklerini anlattığı elyazmasında, İstanbul'daki yabancı devlet temsilcileri ve konsolosları konusunda şu bilgilere rastlanıyor:

Çeşitli biçimlerde tanımlanan Saray'ın ayrıcalıklı dostları Babıâli civarında oturuyorlar. Fransa, İngiltere, Hollanda'nın temsilcileri, elçileri, Bailo sanı ile tanınan Venedik Elçisi gibi... İspanya, Napoli, Rusya, Prusya ve İsveç'in tam yetkili temsilcileri de... İmparatorluğun temsilcisinin aracılık etme görevi var. Danimarka ve Polonya'nın ticaret ataşeleri, Ragusa Cumhuriyeti'nin ise bir konsolosu bulunuyor.

Bu temsilcilerden her birinin maiyeti, bir elçilik sekreteri, üç yada dört çevirmen ve dil bilen birkaç gençten oluşuyor. Çevirmenler, hizmet ettikleri ülkenin dilini bilen kişiler. Bunların en yetkilisi Saray'la olan bütün işleri yürütüyor, bunun için her gün Babıâli'ye gidiyor ve Reis Efendi tarafından kabul ediliyor, ama durum gerektirirse elçi Sadrazamdan özel randevu istiyor.

Dil bilen gençler, hükümetlerin, Türkçe öğrenip bu dile hakim olmaları için elçilerin yanlarında görevlendirdikleri önemli kişilerdir ve daha sonra Doğu Limanlarında konsolos olarak hizmet ediyorlar.[53]

Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*[54] yapıtında başta İngiliz konsolosları olmak üzere yabancı konsolosların 1580-1900 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki etkinlikleri konusunda çok ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu kitaptaki bilgilere göre; Osmanlı nezdindeki ilk İngiliz elçisi olarak atanan ve 1582-1588 yılları arasında İstanbul'da görev yapan Harborne'a verilen yetki belgesinde belirtilen üç temel hükümden biri "ticaretin geliş-

53 Gravina, Federico (el yazmasını yayına hazırlayan: D. José M. Sánchez Molledo), çev. Canpolat, Yıldız E., *İstanbul'un Anlatımı*, YKY yay.nu. 2630, tarih dizisi 40, İstanbul 2008, s.129.

54 Kocabaşoğlu, Uygur; *Majestelerinin Konsolosları*; İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900), İletişim yay. 2004.

tirilmesi amacıyla uygun göreceği yerlerde konsolosluklar yada temsilcilikler açmaktır".[55] İngiltere hükümdarına; Osmanlı ülkesi içinde, kendi belirleyeceği yerlerde konsolosluk açma yetkisinin tanınması oldukça ilginç bir noktadır.

Harborne'un, göreve başladıktan hemen sonra bu yetkisini kullanmaya başladığı anlaşılıyor. Kocabaşoğlu'nun anlatımıyla:

> William Harborne, Pera yakınlarındaki rezidansına yerleştikten sonra, Osmanlı mülkündeki başlıca ticaret merkezlerine konsolos atamaya başladı. Ayağının tozuyla, Nisan'ın 25'inde, yaptığı ilk atama H.Millers'i İskenderiye ve Kahire'deki işleri yürütmek üzere Mısır'a konsolos atamak oldu. Hemen ardından Halep, Şam, Amman ve Trablusşam gibi yerlerdeki işleri tedvin etmek üzere Richard Forster'i konsolos tayin etti. Üç yıl sonra John Tipton, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp konsolosluğuna atandı. Daha sonra Sakız Adası ve Patras (Mora) gibi yerlere de konsolos atanacaktı.[56]

Bu bilgiler, İngiltere'nin 16 yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı ülkesinde yaygın bir konsolosluk ağı kurduğunu göstermektedir. Bu döneme ilişkin bilgiler arasında hukuk açısından önemli sayılacak birkaç nokta olarak şunlar saptanabilir:[57]

> – Konsoloslar, Londra'daki merkezi yetkili makamlarca değil, İstanbul'daki İngiliz elçisince atanıyordu.
>
> – Elçiye verilen yetki belgesine göre, elçinin Kraliçenin uyruklarından "uygunsuz hareket edenleri yargılayarak cezalandırmak" görevi de vardı.
>
> – Osmanlı nezdindeki elçi, Kraliçe (ya da Kral) tarafından atanmakla birlikte "gerek elçi ve konsolosların maaşları, gerekse elçilik ve konsoloslukların masrafları Levant Company bünyesinde faaliyet gösteren tacirlerce ödenen konsolosluk haklarıyla[58] (consulage) karşılanıyordu."

İngiliz konsoloslarının *Levant Company* ile İngiliz Dışişleri Bakanlığı arasında bölünmesi –deyim yerindeyse, "iki başlı" bir bi-

---

55 Kocabaşoğlu, agy, s. 25-26.
56 Kocabaşoğlu, agy, s. 26.
57 Kocabaşoğlu, agy. s. 25-27.
58 Konsolosluk hizmetleri karşılığında ödenen harçlar ve ücretler.

çimde yönetilmesi– 19. yüzyıla kadar sürmüş; ancak 1825 yılından itibaren gerek Osmanlı ülkesinde, gerek başka yerlerde bulunan bütün Britanya Konsoloslukları doğrudan doğruya hükümetin denetimine bağlanmıştır.

Bu tarihten sonra İngiliz (Britanya) konsoloslukları, "bilinen konsolosluk faaliyetlerinin dışında siyasi işlevler icra eden, kimi zaman Amerikalı misyonerlere arka çıkan, kimi zaman gayrımüslim Osmanlı tebaasının haklarını savunan, kimi zaman Osmanlı yönetiminin işlerine doğrudan müdahale eden ve hatta kimi zaman belli antlaşma ve sözleşmelerin yapılmasını yada yürürlüğünü kontrol eden bir mekanizmaya dönüştü".[59]

On yedinci yüzyılda Venedik, Hollanda ve İsveç de Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde konsolosluk açmış,[60] ancak Rusya ve Polonya (Lehistan) ile bağıtlanan Ahitnamelere, konsolosluk açılmasına ilişkin hüküm konulmamıştır. Rusya, Osmanlı ülkesinde konsolosluk açma istemini 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bağıtlanması sırasında belirtmiş ve Rusya'ya Fransız ve İngiliz örneklerine uyan önemli ayrıcalıklar tanınmıştı[61]. Üstelik, "Rus İmparatorluğunun gerekli göreceği her yerde bazı ayrıcalıklardan yararlanacak konsolos yada konsolos vekili atama yetkisi tanınmıştı (m. 11). Bu, o döneme kadar hiçbir yabancı devlete tanınmış olmayan bir yetkiydi. İlgili hüküm şöyle yazılmıştı: "*Rus İmparatorluğu'nun zorunlu göreceği her yerde konsolosluklar ve konsolos yardımcılıkları açması her hususta vazgeçilmez olduğu için*"[62]. Rusya, bu hükme dayanarak "bir memurunu Eflâk, Buğdan ve Bucak memleketleri için konsolos tayin etmiş ve bunun Yaş ve Bükreş kasabalarından birinde ikamet etmesini talep" etmişti.[63]

---

59 Kocabaşoğlu, agy, s. 30.

60 Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da, büyükelçilikler ve konsolosluklar hep Pera (Beyoğlu) yöresinde açılmıştır. Bu durumu, Müslüman olmayan devlet temsilcilerinin, İstanbul'u çevreleyen surların içine yerleşmesinin engellenmesi amacına bağlayanlar vardır. Nitekim,bu konudaki tek ayrıksılık, Cağaloğlu semtindeki İran Büyükelçiliğidir (bugünkü İran Başkonsolosluğu).

61 (Bozkurt) Mahmud Esat, agy.s.60.

62 Bu maddenin içeriği,3 Şubat 1862 tarihli ticaret anlaşmasıyla teyid olunmuştur (Bozkurt, agy.)

63 "Konsolos" *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6, 1955, M. Tayip Gökbilgin, s.838.

Konsolosların "siyasal" nitelikteki etkinlikleri sorununun başka bir yönü de, Osmanlı ülkesindeki konsolosların uyrukluk durumuyla ilgilidir. Fransa, İngiltere ve Hollanda'nın Ege Denizi'ndeki adalar ve iskeleler ile Sakız, Kıbrıs gibi yerlerde bulunan Osmanlı uyrukluğundaki Hıristiyanları konsolos olarak görevlendiriyordu. Bu yerlerdeki bazı zengin ve nüfuzlu yerli (Osmanlı uyrukluğundaki) Hıristiyanların, yabancı konsoloslara tanınan haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanabilmek ve yabancı devletlerin korumasına girebilmek için konsolos olmaları türlü yolsuzluklara yol açıyordu. Bu durum karşısında;

> "Babıali, XVII. asır nihayetlerinde, Sakız, Kıbrıs ve diğer yerlerdeki Fransız, İngiliz ve Hollanda konsoloslarının bundan sonra, kendi milliyetlerine mensup kimselerden olması" yolunda bir karar almış ve h 1106 senesinde, bu yerlerin kadı ve muhafızlarına şiddetli emirler vermiş ve İstanbul'daki elçilerine de bunu bildirmiş idi (Başvekalet arşivi, Flemenklü ahidnamesi defteri, 22/1, s.2).[64]

B- Gerileme ve çöküş dönemi

a) Giriş

Osmanlı'nın gerileme ve çöküş sürecinde, Osmanlı ülkesindeki konsolosların fiili ve hukuksal durumları gittikçe güçlenmiştir.[65] Bu dönemde konsolosların, Osmanlı yönetimini ve bu yönetimin koyduğu kuralları ciddiye almadıklarını gösteren çeşitli durumlara rastlanmaktadır. 1852 yılına ilişkin bir bilgiye göre; İngiltere, Rusya, Fransa, Sicilya ve Sardunya'nın Mersin'de konsolosluk binaları bulunuyordu. Bu konsoloslukların, aynı zamanda, o zamanlar liman olan Tarsus'ta da binaları vardı. Konsoloslukların, kendi binaları dışında Tarsus iskelesi yakınında binalar kurmaları ve buralara birer "bandıra" (bayrak) çekmeleri, Osmanlı yöneti-

---

64 "Konsolos" *İslam Ansiklopedisi*, aynı yerde.

65 İngiltere, konsoloslukları aracılığıyla Osmanlı Devletine ekonomik ve siyasal alanlarda müdahalelerde bulunan tek yabancı devlet değildi. "Avusturyalılar, 1725'te Tunus'ta ve Trablus'ta, 1727'de Cezayir'de konsolosluklar kurma hakkım elde" etmişlerdi. Mantran, Robert (ed.), Tanilli Server (çev.); *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, Say yay. 1991, s. 344 (Bu bölümün yazarı: Mantran, R.).

mince engellenmeye çalışılmış; buralara Osmanlı uyruğu olmayan kişilerce bina yapılmasının yasak olduğu bildirilmiş ancak bu yasak etkili olmamıştır.[66]

Konsolosluklar, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmanın bir aracı olarak da kullanılmış, Osmanlı yönetiminin ihmalinden ve güçsüzlüğünden yararlanılarak, yetkilerin kötüye kullanılmasına yarayan araçlar olmuşlardır. Örneğin, Mersin'de yaşayan Rumlar, nüfuzlarını arttırmak ve yabancı himayesinden yararlanmak amacıyla, güçlü devletlerin konsolosluk memurluklarına girmişlerdir.[67] "...kapitülasyonların yabancılara imtiyazlar vermiş olması gayri-müslim tebaadan bir kısmını imtiyazlara nail olmak ve bu sebepten yabancı olmak hevesine düşürmüş, memleketimizde bulunan bazı konsoloslar da bu arzu ve hevesi şiddetlendirmişlerdi. Şöyle ki, bir taraftan himaye usulünü genişletmeye diğer taraftan da gayri-müslim reayayı Osmanlı tabiiyetinden çıkmağa teşvik ederlerdi."[68]

Batılı büyük devletler, kendi uyruklarına tanınmış ayrıcalıkları, zamanla bazı gayrimüslim Osmanlı uyruklarına karşı da tanımaya başlamışlardır. 'Berat' (mahmi) sorunu olarak anılan bu sorun, Osmanlı makamlarını uzun zaman meşgul etmiş, kapitülasyonların kaldırılması için girişilen çabalar çerçevesinde, bu sorunu çözme yolları araştırılmıştır. Başlangıçta, sadece konsolosluk hizmetinde çalışacak kişilere verilen beratlar, sonraki dönemlerde, konsolos veya elçilerin alış-veriş ettikleri zimmi tüccarlara da satılmaya başlanmıştır. Berat alan kişi, ticari ve mali ayrıcalıklardan yararlanarak, yabancılar gibi, çoğu vergiden bağışık hale gelmekte, Osmanlı yargısının dışında tutulmaktaydı. Kapitülasyonlardan yararlanan devletlerin berat verdikleri zimmilerin sayısı zamanla bu devletlerin Osmanlı topraklarında bulunan vatandaşlarının sayısını kat kat aşmış; bu devletler, sözkonusu 'koruma' yöntemiyle, Osmanlı Devletini hem bir açık pazar haline getirmişler, hem de Osmanlı

66 Mersin ve Tarsus'la ilgili olarak arşiv kayıtlarına dayandırılarak verilmiş olan ayrıntılı bilgileri için bkz. Oğuz, İbrahim; *Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası yay., Mersin 2006, s.111 vd.

67 Oğuz, İbrahim; bir önceki dipnotunda agy, s.113.

68 Sevig, Muammer R. / Sevig, R; Devletler Hususi Hukuku (Giriş-Vatandaşlık) dördüncü bası, İÜHF yayını, 1967, s. 65.

> otoritesi nezdinde, kendi yararlarına baskı imkanı veren önemli bir silah elde etmişlerdir[69]

Özellikle kapitülasyon mahkemeleri[70], "Berat" (mahmi) ve "himaye pasaportu" denilen uygulamalar,[71] Osmanlı Devleti'nin egemenliğine fiilî ve hukukî sınırlamalar getirmiştir. 1843 yılında yayımlanmış bir Britanya İmparatorluğu kararnamesi, konsoloslukların Osmanlı ülkesinde kullanacakları yargı yetkisinin, Britanya uyrukluğunda bulunanlarla sınırlı olmadığını gösteriyordu. Kararnamenin, dolayısıyla da Konsolosluk mahkemelerinin kapsamına, Britanya uyruklarıyla öteki yabancılar arasındaki davalar ve Britanya uyrukluğunda bulunan kişilerin işledikleri yada onlara karşı işlenen suçlar da giriyordu.[72]

b) "Miyop Çörçil" olayı (1836)

İngiliz (Britanya) uyruklu William N. Çörçil'in (Churchill) neden olduğu ve tarihe "Miyop Çörçil olayı" adıyla geçen olay da, Osmanlı yönetiminin yabancı elçilikler ve konsolosluklar karşısındaki güçsüz ve çaresiz durumunu göstermektedir.

Çörçil, 1831 yılında İngiliz uyrukluğunda bulunmasına karşın ABD'nin İstanbul Orta Elçisinin yanında konsolos yardımcısı olarak göreve başlayan, maceracı ve ahlak yönünden zayıf, entrikacı bir insan olarak nitelendirilmektedir.[73]

Koloğlu'nun saptamasına göre durum şöyledir:

> "İngiltere'nin Amerikan ticaretinin Türkiye'ye açılmasını engelleme çabalarının sürdüğü bir sırada, İngiliz uyruklu Çörçil'e Amerikan konsolos yardımcı-

69 Dardağan, E. / Hadimoğlu-Özbek, N.; *"Yaşayan Lozan" içinde Kapitülasyonlar Rejimine Genel Bakış;* (ed. Erhan, Çağrı), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2003 s. 531-32.

70 Bkz. Aybay, *Yabancılar*, s. 67 vd.

71 İlk Osmanlı yazılı anayasası olan 1876 Kanun-ı Esasi'de yeralan yabancı devlet uyrukluğu ileri sürmüş olmanın, milletvekili seçilmeye engel sayılması, bu bakımdan ilginçtir. Fazla bilgi için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 85 vd.

72 Bkz. Kocabaşoğlu, agy s.92 vd.

73 Bu konuda çok ayrıntılı bir çalışma için bkz. Koloğlu, Orhan; Miyop Çörçil Olayı; Ceride-i Havadis'in Öyküsü, Nisan 1986.

lığı görevinin verilmesi, Çörçil'in bazı Amerikan tüccarlarının İstanbul temsilciliğini yapmasından ileri geliyordu. 1835 yılı Ağıstos-Aralık aylarında konsoloslukta kaydı yapılan 6 ticari muameleden üçü Çörçil'e aitti. Ancak bunların büyük çaplı ve güvenilir işler olmadığı, Çörçil'in aylıklı memur olmak için çaba sarfetmesinden anlaşılmaktadır. Oysa Çörçil'in bu tamah ettiği iş, namus çerçevesi içinde yapıldığı takdirde hiç de tatminkar olabilecek bir şey değildir. Nitekim 7.1.1836 tarihli bir raporunda Porter diyor ki:

"İstanbul'a sürekli bir konsolos gereklidir, fakat benim bildiğim güvenilir hiçbir tüccar, bu görevin tamah edilemeyecek geliri için, ne zamanını vermeye, ne de işin uygunsuzluğunu üstlenmeye razı olur."

Ama Çörçil, koşulları ne olursa olsun bu görevin yardımcılığına bile razıydı."

Koloğlu'nun yapıtında ayrıntılarıyla betimlediği "Miyop Çörçil Olayı" özetle şöyle gelişmiştir:

8 Mayıs 1836 Pazar günü, İstanbul'un Kadıköy yakasında halkın mesire yeri olarak kullandığı ve koyun otlatılan çayırda, tüfekle kuş avlamaya çıkan ve gözleri iyi görmediği için "Miyop" takma adıyla tanınan Çörçil'in tüfeğinden çıkan saçmalarla bir çocuk yaralanmış; zaten yabancıların (Frenklerin) Kadıköy'de oturmalarına son verilmesi için Bab-ı Ali'ye başvurmuş olan halk Çörçil'i yakalamış; Çörçil'in, İngiliz olduğunu ileri sürüp "bana bir şey yaparsanız, başınıza iş açılır!" tehditlerine ve "beni ancak konsolosluk mahkemesi yargılayabilir" savlarına karşın; önüne çıkarıldığı Osmanlı kadısı, yaralı çocuğun durumunun aydınlanmasına kadar Çörçil'in Bab-ı Ali "tomruğunda" (tutukevinde) tutuklu kalmasına karar vermişti.

Böyle başlayan olay, sonraki günlerde büyümüş, İngiliz elçisinin işe karışmasıyla uluslararası bir boyut kazanmış, Osmanlı Devleti üzerinde yıkıcı emelleri olan öteki büyük devletlerin elçileri arasındaki rekabet, Osmanlı yöneticileri arasındaki husumet gibi ögelerin de etkisiyle büyük bir sorun haline gelmiştir.

Olay, Osmanlı Devleti'nin yabancı güçler karşısındaki güçsüzlüğünü gösteren biçimde sonuçlanmıştır. Koloğlu'nun anlatımıyla:

> Olaya sebep olan fakat sonrasında en az rol oynayan Çörçil sonuçta en kazançlı çıkan oldu. Olayın kapatılması karşılığı olarak kendisine pırlantalı bir nişan, 10 bin kantarlık zeytinyağı ihracı için bir ferman ve bir de Türkçe gazete çıkarma imtiyazı verilmiştir.[74]

"Miyop Çörçil" olayının büyüyerek, önemli bir uluslararası sorun haline gelmesinde, İngiliz Elçisinin görevlendirdiği çevirmen (ikinci Dragoman) "Küçük Pisani" diye anılan Stefan'ın basiretsiz ve küstah davranışlarının da rolü olduğu anlaşılıyor. Küçük Pisani'nin İngiliz elçisi adına Osmanlı Hariciye Nazırı Akif'le yaptığı görüşme sırasında, Miyop Çörçil'in tutuklanmasına dayanak olan Kadı ilâmı için "Bu boktan, yalan ilâma mı inanacağız!" dediği ABD'nin elçi raporlarına geçmiştir.[75]

Bu vesileyle, batılı devletlerin Osmanlı ülkesindeki diplomatik ve konsüler temsilciliklerinde görevli çevirmenler (tercümanlar) konusuna, kısaca da olsa, değinmekte yarar vardır. Bu çevirmenler, başlangıçta ancak Sultan tarafından onaylanan beratlara dayanarak görev yapabilmekte idiler. Ancak, özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren gerek konsolosların gerek vekillerinin Osmanlı yasalarına ve Ahitname hükümlerine aykırı davranışları karşısında, Osmanlı Devleti, konsolosların ve maiyetlerinde çalışanların denetim altına alınması için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ancak, bu çabaların başarılı sonuçlar verdiği söylenemez. Konsolos tercümanlarının vergi bağışıklıklarının 18. yüzyılın sonlarından itibaren daha da artmasının gösterdiği gibi bu çevirmenler, sanki diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanır kişiler gibi davranma cüretini göstermişlerdir.[76]

---

74 Çörçil, gazete çıkarma imtiyazını 4 yıl kadar bir süre kullanmamıştır. Bunda, "Miyop Çörçil" olayı yüzünden Hariciye Nazırlığı'ndan (Dışişleri Bakanlığı'ndan) ayrılmak zorunda kalan ama sonra "Mülkiye (dahiliye) Nazırlığı"na getirilen Akif'in İstanbul'daki etkenliğinden çekinmesinin rol oynadığı sanılır.
Çörçil, 1840 yazında *Ceride-i Havadis*'i yayınlamaya başlamıştır. Bu gazete, Osmanlı döneminde çıkan ikinci Türkçe gazete olmuştur. *Ceride-i Havadis*, görünüşte özel sermaye ile yayınlanan ilk Türkçe gazete idi ama ancak hükümetten sağlanan parasal yardımlarla ayakta kalabilmiş, düzensiz olarak süren yayını 1860'ta sona ermiştir.

75 Despatches from United States Ministers to Turkey, 1918-1906, vol.5, 1833-1839, (mikrofilm, 25.5) zikreden Koloğlu, agy. s.39.

76 Bkz. Çiçek, Kemal; Yabancı Konsolosluk Tercümanları, *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, sayı 146, s.17-23.

Osmanlı yönetimi, farklı uyruklukta bulunan kişilerle ilgili ceza davalarının konsolosluk mahkemelerinde görülmesine, 19. yüzyılın sonralarından başlayarak karşı çıkmaya çalışmış görünmektedir. 1740 yılında Fransa'ya verilen kapitülasyonlarla ilgili belgenin 52. maddesinde, 1783 Rus kapitülasyonlarının 58. maddesinde geçen "niza" sözcüğünün, ceza davalarıyla ilgisi olmadığı, bunun özel hukuk ve ticaretle ilgili konuları kapsadığı ileri sürülerek yapılan itirazlar, sonuç vermiş görünmemektedir. Sonuç olarak, Osmanlı Devletinin yargı yetkisini yapılageliş (teamül) olarak konsolosluk mahkemelerine bıraktığı görüşü egemen olmuştur.[77] Bunun dışındaki uygulamalar çok ayrıksı niteliktedir.[78]

c) "Selanik Vakası" - Fransız ve Alman Konsoloslarının linç edilmesi (1876)

1876 yılında yaşanmış "Selanik Vakası" adıyla bilinen ve Osmanlı Devleti'ne verilmek üzere "Berlin Memorandumu"[79] denilen belgenin hazırlanmasına yol açan olay da, Konsolosluk Tarihi bakımından önemlidir. 6 Mayıs 1876 günü başlayan olaylar şöyle gelişmiştir:

Resmi makamlara Müslüman olmak istediğini bildiren Stefana adında bir Bulgar kızı, İslam kadınları gibi giyinerek trenle Avrathisarı'ndan Selanik istasyonuna geldi. Bu, o dönemde pek de alışılmamış bir olay değildi ama kızın annesinin şiddetli tepkisi hristiyanları harekete geçirdi ve durum kızın amacını öğrenen bazı Hıristiyanlar tarafından telgrafla Selanik'in Amerikan Konsolosuna bildirildi. Telgrafı alan Konsolos da, İstasyon çevresine Rumlarla Bulgarlar'dan oluşan 150 kişilik bir kalabalık yığdı. Kızını izleye-

---

77 Konan, Belkıs, Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu (Doktora Tezi), Ankara 2006, s.171 (http:/acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2494.pdf.)

78 Örneğin Almanya Devleti'nin İstanbul konsolosunun evine hırsızlık için giren İtalyanlar ve Fransızlar, Osmanlı Mahkemesinde yargılanmıştır. Konan, agy. s.172.

79 Berlin'de 1876 yılında Almanya, Avusturya ve Rusya tarafından Osmanlı Devletine verilmek üzere hazırlanan ama İngiltere başta olmak üzere, Fransa ve İtalya'nın desteklememesi üzerine Babıali'ye verilemeyen bu belgede, Osmanlı Devletindeki gayri Müslim uyrukların ve yabancıların tehlikede olduğu ileri sürülüyor ve büyük devletlerin gerekli görmeleri halinde Osmanlı ülkesine müdahalede bulunmaları öngörülüyordu.

rek gelen ve engellemek isteyen annenin tahrikleri üzerine konsolosun buyruğuyla harekete geçen bu kalabalık, kendisini istasyondan hükümet konağına götürmekle görevli üç zaptiyenin elinden zorla aldıkları Bulgar kızının feracesiyle yaşmağını parçaladı. Müslüman olduğunu haykıran kızın yardımına koşan birkaç Müslüman hırpalandı ve kız da konsolosun arabasıyla Amerikan Konsolosluğu'na götürüldü.

Ertesi gün, bunu bir onur sorunu sayarak kızın hükümete teslimini isteyen yaklaşık 5 bin öfkeli Müslüman, "Saatli Cami" adıyla da anılan Selim Paşa Camisi'nde toplandı. Kendilerini öğüt yoluyla yatıştırmak için gelen Selanik Valisi Baytar Mehmet Refet Paşa ile yanındaki Vilayet görevlilerini, caminin medrese odalarına hapseden öfkeli topluluk, daha sonra sokağa döküldü ve Amerikan Konsolosluğunu basmalarını önlemeye çalışan Fransız ve Alman Konsoloslarını yakalayıp, kızın teslimini sağlamak üzere rehine olarak bir odaya hapsetti. Ancak, daha sonra kızın serbest bırakılmadığı haberi üzerine, öfkesi yatıştırılamayan kalabalık yeniden hareketlendi ve sayıca yetersiz Osmanlı zaptiyelerinin engelleme çabalarına karşın, odaya girip, ellerindeki demir çubuklar ve buldukları sandalyalarla vurarak konsolosları linç etti. Sonunda işe karışan İngiliz Konsolosunun aracılığıyla Bulgar kızı Türk makamlarına teslim edilince ortalık yatıştı.

Bu olayları, büyük tepkiyle karşılayan büyük devlet elçilerinin İstanbul'da Rus Elçisi İgnatiev başkanlığında yaptıkları düzenledikleri toplantıda verdikleri karar uyarınca, tüm büyük devletler gerektiğinde karaya asker çıkararak kenti işgal etmek üzere Selanik limanına birer filo gönderdiler. Çabuk harekete geçen Babıali, konsolosları öldürenlerden 6 kişiyi hemen idam ettirdiği gibi, olaya karışanların çoğunu şiddetle cezalandırdığı ve Valiyi de görevden aldığı için, yabancı savaş gemilerinden karaya asker çıkarılmadı.[80]

80 Mazower, Mark; Salonica – City of Ghost- Christians, Muslims and Jews, 1430-1950, Harper Collins Pubhishers, 2004, s.170 vd. "Selanik Olayı"; Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi Milliyet cilt 20,s.10317.

ç) Konsolosların "siyasal" görevleri

Osmanlı ülkesindeki konsoloslar arasında 1871 yılında yapılan bir ankette, İngiliz konsoloslarına "Ticari yada siyasi işlevlerin ağır basması açısından, başında bulunduğunuz birimin durumu nedir?" sorusu sorulmuş ve konsolosların %47'si konsolosluğunun "münhasıran siyasi" olduğunu bildirmiştir. Kocabaşoğlu'na göre, burada "siyaset" "konsolosların Osmanlı yönetimiyle ilişkileri, İmparatorluktaki karışıklık ve çatışmalara müdahaleleri, genel gözetim ve denetim faaliyetleri, her türlü bilgi, veri toplama ve bunları değerlendirmeye yönelik eylem ve işlemler anlamında ele alınmaktadır. Zira, majestelerinin konsolosları da "siyasi" işlevlerini böyle algılıyorlardı."[81]

Ahmet Mithat Efendi, konsolosların Osmanlı yönetiminden daha güçlü ve hızlı bir bilgi toplama başarısı göstermeleriyle ilgili olarak şöyle bir saptama yapmıştır:

> "Konsolos vekili, vapur veya ticaret acentesi gibi işler ile sevâhilimizde (sahillerimizde) ve devâhilimizde (içbölgelerimizde) meşgul olan Avrupalılar ne mütecessis ne kadar vâkıf adamlar olurlar! Vali, mutasarrıf, kaymakam gibi rüesâ-yı hükümet (önde gelen yöneticiler) ile dost olurlar. Ehl-i mehâkim (hakimlerle) ile dost olurlar. Ahâliden haysiyet, hürmet sahibi kimler varsa dost olurlar. Avrupa gazetelerinden aldıkları malumatı bunlara tebliğ edip bunlardan aldıkları malumât-ı mahalliyeyi (yerel bilgi ve haberleri) de "muhâbir" sıfatıyla Avrupa gazetelerine yazarlar. Ne acayip şeydir ki Bartın gibi küçücük bir iskelemizde, senevi (yıllık) milyonlarca yumurta ihrac olunduğu haberini bizden evvel İstanbul'da Fransız Ticaret Odası reisi Mösye Jebro'dan almışızdır."[82]

Bir İngiliz yazarına göre Balkanlar'da ve Osmanlı Rus sınır bölgelerindeki İngiliz konsoloslarının birincil görevi, "siyasal istihbarat" toplamaktı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nca, Rusya'nın yayılmasını durdurmak üzere geliştirilen strateji için sürekli bilgi edinme gereksinimi vardı. Bu bilgiler de, uç noktalardaki konsolosluklardan elde ediliyordu. Örneğin bugünkü Romanya'nın Moldova

---

81 Kocabaşoğlu, agy s.203-4

82 Ahmet Mithat Efendi; Jöntürk (hazırlayan Z. Bektaş), Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2009, s.289.

sınırına yakın bir kent olan Iasi, o zamanlar Avusturya-Macaristan ve Rusya sınırlarına yakın bir noktada idi. Bugünkü Arnavutluk'ta olan İşkodra *(Scutari)* da ticari yaşam bakımından önemsizdi ama siyasal açıdan büyük önemi vardı.[83]

Bu etkinliklere daha sonra "askeri" türde birtakım ögeler de eklenmiştir: "Osmanlı ordusunun örgütlenişini, yönetimini ve birlik hareketlerini izlemek ve bu ülkede bir savaş olması durumunda majestelerinin hükümetinin işine yarayabilecek her türlü topografik ve istatistik bilgiyi toplamak."[84] Osmanlı Devleti'nin doğu bölgelerindeki bu "askerî" konsoloslar, görünürde Osmanlı yönetimince uygulamaya konulacak "reform"larla ilgili olarak gözlemler yapacaklardı ama gerçek görevleri Rusya'nın sınır boylarındaki hareketlerini askeri açıdan izlemekti.[85]

Konsolosların, Osmanlı ülkesindeki köle ticaretini izleyip, merkezlerine bu konuyla ilgili olarak ayrıntılı bilgiler ulaştırdıkları; böylece köle ticaretinin önlenmesine çalıştıkları da görülmektedir.

İzmir'de 1869-1876 yıllarında İngiliz Konsolosu olarak görev yapan Cumberbatch'ın; bu yıllarda Mısır, Osmanlı ve Avrupa buharlı gemileriyle Hudeyda, Cidde ve İskenderiye'den İzmir'e yapılan köle ticaretini izlediği ve ülkesine bu konuda çok ayrıntılı raporlar gönderdiği anlaşılıyor.[86] Bu türden raporların bazısında da yerel yöneticiler, zenci köle ticaretine karşı aldıkları önlemler nedeniyle övülüyormuş.[87] Ama bazen de, konsolosların saldırgan tavırları yüzünden sorunlar çıktığı anlaşılıyor.[88]

---

83 Platt, D.C.M.; The Cinderella Service, British Consuls since 1825, Longman, 1971, s.132.

84 Kocabaşoğlu, agy, s. 204. Devam eden sayfalarda da, çok ilginç bilgiler vardır. Ayrıca, bkz. "Askeri Konsolosluklar : Su-i Generis Bir Uygulama" s.116 vd.

85 Platt, aynı yerde.

86 Toledano, Ehud R.; Osmanlı Köle Ticareti (1840-1890), çev. Erdem, Y. Hakan, Tarih Vakfı Yurt Yay. 1994, s. 210, 218.

87 Trablus'taki İngiliz Konsolosu, 9 Temmuz 1856 tarihli raporunda şöyle diyordu: Yanya Valisi İzzet Paşa'nın hiç durmadan kötülüğü önlemeye çalıştığını bildirerek, hakkını teslim etmek isterim. Ancak, Paşa'nın elinde yeterli olanak olmaması yüzünden, kaçakçılık yaygındır. Toledano, agy, s. 106.

88 1859'da, köle ticaretiyle ilgili bir tartışmada, İngiliz konsolos vekilini tehdit ettiği ileri sürülen Massava kaymakamının; 1879'da da, benzer bir tartışma nedeniyle, Cidde Kaymakamının görevden alınmasını istemişlerdi. Toledano, agy. s. 209.

1880'de, Aydın valiliğine atanmış olan Mithat Paşa'nın, Padişah Abdülaziz'in ölümüyle ilgili olarak suçlandığını öğrenmesi üzerine, canının tehlikede olduğu düşüncesiyle 13 Mayıs 1881 günü İzmir'deki Fransız Konsolosluğuna sığınması da, bu döneme ilişkin önemli bir olaydır. Mithat Paşa'yı tutuklamak üzere Adliye Nazırı Cevdet Paşa tarafından İzmir'e gönderilen Hilmi Paşa'nın; konağını basması sırasında, kaçmayı başaran Mithat Paşa, Fransız Konsolosluğu binasına sığınmıştır. Osmanlı zabıta güçleri Paşa'yı yakalamak üzere Fransız Konsolosluğu binasına girmeye teşebbüs etmemişler; durum Osmanlı yönetimi ile Fransa yetkilileri arasında pazarlık konusu haline gelmiştir.

Konsolosluk binasında iki gün kalan Mithat Paşa'nın teslimi için Osmanlı Hükümeti ile Fransızlar arasında yapılan görüşmeler ve İzmir'deki öteki yabancı ülke konsoloslarının da konuyla ilgilenmesi ve Mithat Paşa'nın yaşamı konusunda güvence verilmesi üzerine, Paşa konsolosluktan çıkmayı kabul etmiştir.

Buradan İstanbul'a getirilen Mithat Paşa Yıldız Sarayı'nda kurulan özel mahkemece, Abdülaziz'in öldürülmesinde ortağı olduğu gerekçesiyle ölüm cezasına mahkum edildi; cezası Padişah tarafından sürgün cezasına dönüştürüldü. Taif'e sürülen Mithat Paşa, üç yıllık bir sürgün yaşamının sonunda, 8 Mayıs 1884 gecesi, kaldığı odada Osmanlı askerlerince boğularak öldürüldü.[89]

Bu döneme ilişkin bir değerlendirmede de şu saptamalar yapılmıştır:

> "Yükselen Hıristiyan finans ve ticaret burjuvazisi aynı süreç içinde Batılı konsolosluklarla da "sıkı bağlar" içindeydi. Batılı emperyalizm, iktisadi nüfuzuna paralel olarak en ücra köşelerde bile konsolosluklar açmış ve Hıristiyan burjuvazinin baş koruyucusu haline gelmişti. Taşradan en ufak bir şikayet, kiliseler, bazen de doğrudan konsolosluklar aracılığıyla anında Bab-ı Âli'ye ulaştırılıyor; valiler bile bir şikayet üzerine yerinden oluyordu. Buna karşılık Müslüman halk böyle bir olanaktan tamamen yoksundu."[90]

---

89 *Türk Ansiklopedisi*, cilt XXIV, (1976), Mithat Paşa maddesi; *İslam Ansiklopedisi*, Mithat Paşa maddesi, cilt 8, s.270 vd. (Gökbilgin, Tayip)

90 Timur, Taner; Tarih, kimlik, birlikte yaşamak: Yerasimos, *Cumhuriyet* - dergi, 31 Temmuz 2005, sayı 1010, s. 4. Timur'un bu değerlendirmesini dayandırdığı şu yapıtta, konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılabilir: Yerasimos, Stefanos; *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Belge yay. İstanbul.

Konsolosların saldırgan tavırlarına ilginç bir örnek olarak, 1905 yılında yaşanmış ve Devlet Arşivine geçmiş olan şu olay da, durumu aydınlatıcı niteliktedir: Eşkıya olduklarından şüphelenilen ve Muş'ta serserice dolaşan "dağ halkından iki Ermeni"nin polisçe yakalanarak karakola götürülmesi üzerine; "Fransa Hükümetinin Van Konsolosu Rupen ve Tercümanı Mihran'ın daireye (karakola) gelerek, bunları niçin sorguluyorsunuz diye resmi dairede gürültü çıkararak nöbetçi polis memurlarından Ziya Efendi'ye hakaret ettikleri, (eşkıya olduğundan şüphelenilen) meçhul şahısları zorla dışarıya çıkardıkları" resmi yazışmalara konu olmuştur.[91]

Fransız konsolosunun bu saygısız ve saldırgan davranışı; üstelik görevi Van'la sınırlı olduğu halde bu davranışı Muş'ta göstermesi İçişleri Bakanlığı'nın (Dahiliye Nezareti'nin) Başbakanlığa (Sadaret Makamına) başvurarak, "hükümetin ihlal edilen onurunun iadesi"nin sağlanması amacıyla konsolosun değiştirilmesini istemesine yol açmıştır.[92] Sadaret Makamının bu yazıya yanıt olarak Dahiliye Nezareti'ne yolladığı yazıda[93] ise şöyle denildiği görülüyor:

> "Van Fransız Konsolosu Rupen ile tercümanı Mihran'ın geçen ve bu sene takındığı yakışıksız tavırlardan dolayı azilleri için Fransa Büyükelçiliğine gerekli tebligat yapılmıştır."

Ancak yine aynı yazıdan anlaşıldığına göre; Fransız Büyükelçiliği, adı geçen konsolos hakkında şikayette bulunulmasının "şaşırtıcı" olduğunu ve "Osmanlı Hükümetinin iyiliğini isteyen böyle bir kişinin azlini istemenin uygun olmadığını" bildirmiş ve böylece, saygısız ve saldırgan konsolos göreve devam etmiştir.

Bu döneme ilişkin bir değerlendirmede durum şöyle özetlenmiştir:

---

91 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Van Fransız konsolosu Rupen ve Tercümanı Mihran'ın 1905 yılında Muş ve çevresinde sergilediği uygunsuz davranışlarla ilgili yazışmalar, 10. VIII. 1905, A. MKT. MHM. 673/25, PDF.

www.devletarsivleri.gov.tr/kitap/belge.asp?kitap=993&belge=59 - 2k (Belge görüntüleri ve günümüz Türkçesiyle transkripsiyon)

92 Dahiliye Nazırı Mahmut imzalı 29 Haziran 1905 tarihli yazı (adet: 1683).

93 Sadaret Makamının Dahiliye Nezaretine 10 Ağustos 1905 tarihli, 1649 numaralı yazısı.

"Osmanlı Devletinin "hayli krizli dönemleri olan 19. yüzyılın ikinci yarısında ve bulunduğumuz (20. yüzyıl) başlarında özellikle Balkanlar ile Ortadoğu topraklarında hayli kaynaşmalar olduğu, bunlara ilaveten Anadolu'da Ermeni hareketlerinin boy gösterip teşkilatlandığı bilinmektedir. Bütün bu İmparatorluk aleyhine gelişmelerde birçok şehirlerdeki bazı yabancı konsolosluk misyonları mensuplarının kışkırtıcı faaliyetlerde bulundukları da o dönemlerin incelemelerinden ortaya çıkmaktadır"[94].

Aynı yıllarda, Bitlis'te Rus Konsolosluğu bulunduğu ve buradan, Rusya'daki merkezi makamlara, yöredeki Ermenilerin eylemleriyle ilgili bilgiler gönderildiği anlaşılıyor. Bir kaynakta durum şöyle anlatılmıştır:

"Bitlis'teki Rus Konsolosu 1910 senesinde, 3 Kânunuevvel (Aralık) tarihli raporunda Bitlis vilayetindeki Taşnaksiyon komitesinin hareketlerinden bahsederken komitenin vaktiyle Türk kuvvetlerine karşı dövüşmüş olan azalarının mektep muallimi olarak vilayet dahilinde ihtilal hareketini idare ettiklerini, komitenin pek çok azası olduğunu komite merkezinin Muş'ta olup bütün teşkilatın 20 komiteden ibaret bulunduğunu yazmaktadır. 19 Teşrinisani (Kasım) 1910 tarihli bir raporda Türklerle birlikte yaşamak istemedikleri için Ermenilerin, Taşnaksiyon komitesinin emirlerine itaat etmeyen Ermenileri öldürecekleri ve bu cinayetleri Türklere atfedecekleri yazılıdır."[95]

Osmanlı Devleti'yle Balkan devletleri arasında 1912-13 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşı[96] sırasında gerek askeri gerek psikolojik açıdan büyük önemi olan Edirne'deki konsolosların askeri istihbarat etkinliklerinde bulundukları anlaşılıyor. Bu dönemle ilgili değerli bir araştırma yapmış olan Güney Dinç'in saptamaları şöyledir:

---

94 Girgin, Kemal; *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz* (Teşkilat ve Protokol), 3. baskı, Ok

95 Yalçın, H. Cahit (yayına hazırlayan); *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Cumhuriyet Gazetesi yay., 1998, s.49. Okumuş Adam yay. 2005, s.129-30.

96 Ekim 1912'de başlamış, Eylül 1913'te bitmiş olan Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlılar Edirne'yi Bulgaristan'a bırakmak zorunda kalmışlardır. Kısa bir barış döneminin ardından, 29 Haziran 1913 tarihinde yeniden başlayan savaş (İkinci Balkan Savaşı) 29 Eylül 1913'e kadar sürmüştür. Osmanlılar, bu savaş sonunda Edirne'yi Bulgarlardan geri alabilmişlerdir.

"Edirne'nin savaşa hazırlanmasında sorun oluşturan özel durumlardan birisi de, Bulgarlar'ın neler tasarlayıp neler yaptıkları konusunda, savunma düzenini etkileyecek bilgilerin edinilmemesiydi. Buna karşılık, kentte çok sayıda yabancı konsolosluk bulunuyordu. Her çeşit hazırlık, konsolosluk görevlilerinin gözleri önünde sürdürülüyordu. Özellikle Bulgar ve İngiliz konsolosları sık sık av partileri düzenliyor, Edirne ve çevresinde gezip görmedikleri yer bırakmıyorlardı. Bir başka sorun da, kentte bulunan üst düzey yöneticilerin, konsoloslarla yakın ilişki içinde bulunmalarıydı. Yöneticilerin iyiniyetinden ve içtenliğinden yararlanan yabancı uzmanlar, görmemeleri gereken yerlere girmekte ve en ince ayrıntılarına kadar gerek duydukları bilgileri edinebilmekteydiler. İngiliz Konsolosu Kurmay Binbaşı Samson'un da, barış döneminde kentin savunması konusunda edindiği bilgileri Bulgar Konsolosu'na aktarmış olabileceğinden kuşku duyuluyordu"[97]

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonlara, dolayısıyla, yabancı devletlerin ülkede bulundurdukları konsoloslukları aracılığıyla içişlerine karışma eylemlerine son vermek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuş ama bunlar sonuç vermemiştir.[98] Bu konudaki son girişim, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılması sırasında, 1914'te çıkarılan bir kanuna dayanılarak tek yanlı bir açıklama (Nota) yoluyla kapitülasyonların kaldırıldığının bildirilmesi olmuş; ardından 1915'te yayımlanan ikinci bir kanunla kapitülasyonların kaldırıldığı kesin bir dille açıklanmıştır.[99]

Kapitülasyonlardan yararlanan, Osmanlı Devletinin, "müttefiki" olarak yanında Birinci Dünya Savaşı'na sürüklendiği Almanya'nın da içinde bulunduğu Batılı devletler, bu girişime kesinlikle karşı çıkmışlardır.

Belkıs Konan, kapitülasyonların kaldırılmasından sonra yaşanan bir olayla ilgili olarak, Arşiv'den aldığı bir örneği şöyle açıklamıştır:

---

97 Dinç, Güney; Mehmet Nail Bey'in Derlediği Kartpostallarla Balkan Savaşı (1912 – 1913) ,YKY,2008,s.175

98 Kapitülasyonların tarihsel gelişimi ve hukuksal niteliği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Dardağan, E. / Hadimoğlu - Özbek, N.; 69. dipnotta agy. s. 513-547.

99 Ayrıntılar için bkz. Aybay, *Yabancılar*, s. 67 vd.

Amerikalı Henri'nin saatini çaldığı iddiasıyla sanık olan İngiliz Joseph Franchesko(?)'nun yargılama mercii konusunda yine Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında sorun yaşandığını görüyoruz. Osmanlı Devleti yargı hakkını kendisinde görürken, İngiliz sanığın tercümanı aksini iddia etmişse de Beyoğlu 2. Ceza Mahkemesi bu iddiayı yerinde görmeyerek davaya devam etmişti. Babıâli Harciye Nezareti, Adliye Nezaretine gönderdiği 30 Eylül 1915 tarihli bir tezkerede ise **"kapitülasyonların kaldırılması nedeniyle Devletler Hukuku'nun genel kurallarına aykırı olarak verilen yabancı imtiyazları hükümden düştüğü için Osmanlı Devleti'nde ika olunan her türlü suçun takip ve faillerinin cezalandırılmasını yalnızca Osmanlı Devleti'nin yargılama yetkisinde olduğu, bu nedenle ister aynı tabiiyette olsun ister farklı tabiiyette olsun iki yabancı arasındaki ceza davalarının görülme yerinin Osmanlı mahkemeleri olduğunu"** belirterek sanık İngiliz Joseph'in Beyoğlu 2. Ceza Mahkemesince tercüman kabul edilmeksizin yargılanmasına devam edilmesinin ve hapis cezası verildiği takdirde sağlık kurallarına uygun bir yerde hapsolunmasının uygun olacağını bildirmişti.[100]

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yenik düşen Osmanlı Devleti'ne imzalatılan Sevr Antlaşması ile, kapitülasyonlar -üstelik, kapsamı genişletilerek- Osmanlı Devletine dayatılmıştır.

Kapitülasyonların kesin ve kuşkuya yer vermeyecek biçimde kaldırılması, Lozan Barış Antlaşması ile sağlanabilmiştir.[101]

Osmanlı Devleti'yle Balkan devletleri arasında 1912-13 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşı[102] sırasında gerek askeri gerek psikolojik açıdan büyük önemi olan Edirne'deki konsolosların askeri istihbarat etkinliklerinde bulunduklarına yukarıda değişmiştik.[103] Osmanlı (İttihatçı) yönetiminin, belki de bu durumdan ders

---

100 Konan, Belkıs, agy. s.173 (BOA, HR.H, 501/4, 30 Eylül 1915 tarihli tezkere).

101 Sözleşen tarafların her biri, kendi yönünden kapitülasyonların her bakımdan kaldırıldığını kabul ettiklerini bildirmişlerdir (madde 28). Ayrıca, 14 Ekim 1914 tarihinden önce, Osmanlı Hükümetine yöneltilmiş istemlerin yada davaların Antlaşma hükümlerinden etkilenmeyeceği, ancak bu istemlerin değerlendirilmesinde ve davaların görülmesinde, kapitülasyonların kaldırılmış bulunduğunun dikkate alınması gerektiği öngörülmüştür (madde 71).Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşme'nin 13. maddesinde de, kapitülasyonlara son verilmiş olduğu belirtilmiştir.

102 Bkz. yukarıda 96. dipnot.

103 Bkz. yukarıda, s. 37.

alarak, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı konsolosluklarının bazılarını askeri amaçla kullanma girişiminde bulunduğunu gösteren bir kaynakta durum şöyle anlatılıyor:

> "Balkan harbi faciası içinde Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkan nesiliz. Bunun intikamını almak için o günün Erkanıharbiyesi (Genelkurmayı), beni Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk halkını teşkilatlandırmaya memur etti (örgütlemekle görevlendirdi). Harbi Umumide (Birinci Dünya savaşında) aleyhimizde hangisi kalkarsa bütün Türk kuvvetleriyle onun aleyhine teşkilat yaptım. Yunanistan'da Drama'nın Sarı Şaban kazasında (ilçesinde) üç taburlu silahlı kuvvet hazırladım. (1916 yılında) Kavala Konsoloshanesi'nde evvela katip, sonra da kançılarya sıfatıyla bütün Drama Türklerini teşkilatlandırdım. Yunan ordusu itilaf hükümetleri cephesine geçince, bir Bulgar alayı ile Yunan Dördüncü Kolordusuna vaki taarruza iştirak ederek, üç taburumla Drama'yı muhasara ederek kolorduyu teslim alıp Türk milis kuvvetlerinin hakimiyetini ilan ettim. Alman, Bulgar Türk kuvvetleri beni tasdik ettiler bu suretle harbin devam müddetince Türk idaresi Drama'ya hakim oldu. Üç taburu alaya iblağ ettim (Alay haline getirdim).[104]

Atatürk'ün "Söylev"inde (Nutuk) 1 sayılı Belge'de de, 1919 yılında *"İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi silah (esliha) deposu halini almıştır"* bilgisi vardır.[105] 246 sayılı Belge'de ise, Gelibolu'da Fransız konsolos vekili yerli Rumlardan Niko'nun, Trakya Rumlarının siyasal bağımsızlıkları için oluşturulmuş komitelerin en önemli başkanı olduğu belirtilmiştir.[106]

2) Osmanlı Devleti'nin konsoloslukları

A- Osmanlı Konsolosluklarının açılması

Osmanlı Devleti, yabancı devletlerin Bizans döneminden kalma konsolosluklarının varlığını sürdürmesine müsaade etmiş, ayrıca

---

104 Küçük, Sami; *Rumeli'den 27 Mayıs'a,* Mikado yay., 2008, s.24-25. Yazar, bu sayfalarda Kurmay Yarbay Fuat Balan'ın kendisine yazmış olduğu bir mektubu alıntılamıştır.

105 VESİKA 1, Gayet Mahrem tutulacaktır. Erzurum 22/8/1335 (1919), Mustafa Kemal imzalı Genelge (Tamim).

106 VESİKA 246, Edirne 22/8/1336 (1920), kolordu Komutanı Miralay Cafer Tayyar imzalı Heyeti Temsiliye'ye gönderilmiş yazı.

yeni konsoloslukların açılması konusunda da, genel olarak, oldukça hoşgörülü davranmıştır. Sayıları ve etkinlikleri, zaman içinde hızlı bir biçimde artan ve Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma aracı haline gelen ve sonuç olarak devletin zayıflamasında belli ölçüde rolü olan bu konsolosluklar karşısında; Osmanlı'nın tepkisi çok geç, zayıf ve etkisiz olmuştur.

Ülkesindeki yabancı konsolosluklar konusunda fazlasıyla "liberal" ve "hoşgörülü" davranan Osmanlı Devleti, başka devletlerin ülkelerinde kendi konsolosluklarını açmakta çok geç davranmıştır. İlk Osmanlı konsoloslukları, ancak 18. yüzyılın sonlarında açılabilmiştir. Bir tür "dışa açılma" denilebilecek bu uygulamaya girişilmesinde, özellikle Avrupa devletleriyle siyasal ve ticari ilişkilerin gelişmesinin getirdiği gereksinimler etkili olmuştur.

1802 yılında Padişaha verilen bir "takrir"de konsoloslukların açılması gerekliliği açıklanmış ve antlaşmalar uyarınca, Osmanlı Devletinin gerekli göreceği yerlerde "şehbenderlik"ler (konsolosluklar) açması önerilmişti. Bunun üzerine Malta, Marsilya ve Triyeste'de konsolosluklar açılmıştır. Bu konsoloslara verilen talimatlara göre, kendilerinden beklenen başlıca görevler şunlardır: Osmanlı bayrağı taşıyan gemilere yardımcı olmak; Osmanlı uyruklarıyla yabancılar arasında çıkacak uyuşmazlıklarda Osmanlıların haklarını ve çıkarlarını korumak; tutuklanmış ve hapsedilmiş olan Osmanlı uyruklu kişilerin kendisine teslimini istemek. Bu "geleneksel" denilebilecek görevlere ek olarak Osmanlı konsoloslarının Avrupa ülkeleri hakkında elde edeceği bilgileri "şifre" ile merkeze bildirmeleri de bekleniyordu.[107]

İran'ın Erzurum, Trabzon ve Bağdat'ta bulundurduğu konsolosluk görevlilerine karşılık, 1839 yılında Osmanlı tacirlerinin işleriyle ilgilenmek üzere Tebriz'e bir Osmanlı Şehbenderi atandı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Palermo, Berlin, Münih, Sohum (Suhumi; Abhazya), Zento (Senta; Sırbistan Voyvodina), Tırhala (Yunanistan) Podogoritsa (Karadağ) ve Dubnitso (Bulgaristan) gibi yerlerde de konsolosluklar açılmıştır. Aynı dönemde, o sıralar bir kaynağa göre, Rus işgali altında bulunan Kars'ta da bir Osmanlı

107 "Konsolos", *Meydan Larousse*, cilt 7.

konsolosluğu vardı. Dönüş yolunda fırtına nedeniyle batan *Ertuğrul* Firkateyninin Japonya'ya yaptığı sefer sırasında (1890'lı yıllar) Osmanlı Devleti'nin Singapur'da, Batavia'da ve Kalküta'da konsoloslukları vardı. Bombay'da da bir Başkonsolosluk açılmıştı. Ayrıca, Madras'ta ve Karaçi'de de fahri Osmanlı konsolosları bulunuyordu.[108] Aynı dönemde, Batum'da da bir Osmanlı konsolosu vardı.[109]

1839 yılında, Tanzimat Fermanı'nın okunmasıyla açılan yeni dönemde, Osmanlı Konsolosluklarının sayısında belirgin bir artış gözlemleniyor. Kemal Girgin'in "ilgili devlet salnamesi"ne dayandırdığını belirttiği saptamasına göre, Tanzimat Döneminin ilk yıllarında, Osmanlı Devletinin dış temsilciliklerinin durumu şöyledir:

"Paris'de büyükelçilik, Viyana'da büyükelçilik, Berlin'de ortaelçilik ve Londra'da ortaelçilik olarak dört diplomatik misyon mevcuttu. Ayrıca, başkonsolosluk olarak Anvers, Amsterdam, Hamburg, Paris, Tebriz, Trieste, Cenova, Korfu ve Yedi Adalar, Londra, Lizbon, Marsilya, Napoli, Şira gibi yerlerde temsilcilikler bulunmakta idi. Konsolosluk misyonu olarak da Viyana, Venedik, Livorno, Zanta, Birmingam, Malta, Oporto, Cebeli Tarık, Barselona, Alicante ve New York'da temsilcilikler olduğu ilgili devlet salnamesinde yer almaktadır.

Az sonra yukarıdaki dış temsilciliklere Atina maslahatgüzarlığı ile Tahran maslahatgüzarlığının ilave olduğu görülmektedir.

---

108 Bkz. aşağıda "Şehbenderlerin mezuniyetlerine (izinlerine) dair kararname" s. 57; Sirmen, Ali, Bir Hicran Yarası; Ertuğrul Firkateyni, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Şubat 2007, s.4.

109 19. yüzyılın sonlarından başlayarak Osmanlı siyasal yaşamında belli bir yer almış, İkinci Meşrutiyet döneminde Dersim mebusu olmuş Lütfi Fikri Bey'le ilgili bir kaynakta; Batum'daki Osmanlı konsolosuyla ilgili olarak şu bilgi verilmiştir:
"Lütfi Fikri merhum, istipdat ve idari tazyika son derece muhalif olduğundan Tortum Kaymakamı iken 1896 senesinde bir gün, Rusya'ya kaçmağa muvaffak olmuştu. Fakat esasen istibdat taraftarı olan Çarlık Rusya hükümeti, kendisini Türkiye'ye iade etmek maksadiyle Batum'a sevketmişti. Lütfi Fikri Bey, gayet müthiş bir lodos havada Batum'dan kayıkla yola çıkarılacağı sırada Batum Osmanlı Konsolosu havanın vaziyetinden istifade ederek: "Lütfi Bey'in boğulmasına aldırmam. Fakat bu havada masum kayıkçılar da batabilirler" diyerek, Lütfi Fikri Bey'in Türkiye'ye iadesine imkan vermemişti."
Dersim Mebusu - Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, "Daima Muhalefet", yayına hazırlayan Demirel, Yücel, Arma yay. Mehmet Reşit imzalı Ek IV, İkinci Meşrutiyet Muhalefetinden Bir Safha; Lütfi Fikri Bey'in Siyasi Mücadeleleri, s.186.

Katıldığımız, Rusya'ya karşı 1854-56 Kırım harbinden sonra yenilik olarak Petersburg ortaelçiliği ile Napoli maslahatgüzarlığını görmekteyiz. Başkonsolosluklar bakımından da Peşte ve Danzig yenilik olarak kaydedilmektedir."[110]

Önceleri, konsolos olarak çoğunluğu Rum olan Osmanlı uyrukları atanıyordu. 19. yüzyılın ortalarından başlayarak, Müslüman uyruklardan da konsoloslar atanmaya başlandı.

Kemal Girgin'in verdiği bilgilere göre, 1850'li yıllara doğru, Osmanlı Devleti'nin konsoloslukları bulunan devletler şöyle sıralanabilir:

ABD, Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, Fransa, Hindistan, Hollanda (Felemenk), İngiltere, İran, İspanya, İsveç ve Norveç, İtalya, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Yunanistan.

Bu arada, 1858 yılında Osmanlı Devleti ile Brezilya arasında bir "Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyr-i Sefain Anlaşması" da yapılmıştır. Londra'daki Osmanlı elçisi Musurus Paşa ile Brezilya'nın Londra'daki Orta Elçisi Francisco Sgnacio de Carvalho Moreira tarafından Londra'da 5 Şubat 1858 tarihinde imzalanan bu anlaşma konsolosluk konusuyla doğrudan ilgili hükümler içermekteydi.

Anlaşmaya göre, taraflar birbirinin ülkesinin tüm kentlerinde ve limanlarında, uyruklarının ticari çıkarlarını korumak üzere konsolos, konsolos vekili ve memur atayabileceklerdi.[111]

Anlaşma, tarafların birbirinin uyruklarından konsolos atayabilmesine olanak veriyordu. Bu konsoloslar, görevleriyle ilgili konularda öteki konsoloslarla eşit ölçüde güvenceden yararlanacak; bunlar dışarıda yerel yasalara tabi olacak ve vatandaşlık görevleri ile yükümlü olacaklardı.

Anlaşma, tarafların uyrukları dışındaki kişilerin de konsolos ve konsolos vekili olarak atanabileceğini belirtiyordu. Bu konso-

110 Girgin; agy., s.93.

111 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Temel, Mehmet; XIX. ve XX. yüzyılın başlarında Osmanlı-Brezilya ilişkileri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, cilt 19, sayı 2, s.167-189.

loslar ve konsolos vekilleri, uyrukluğunda bulundukları devletle, görev yaptıkları devlet arasında barış hali sürdükçe görev yapabileceklerdi.

Temel'in verdiği bilgilere göre, Osmanlı tarafı, Anlaşmanın feshini 7 Şubat 1911 tarihinde karşı tarafa bildirmiş; anlaşma, 11. madde hükmü gereğince fesih bildiriminden itibaren 12 ay daha yürürlükte kalmış ve 7 Şubat 1912'de yürürlükten kalkmıştır.[112]

Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında 9 Mart 1896 tarihinde bir konsolosluk sözleşmesi imzalanmıştır.[113] 40 maddeden oluşan ve ayrıntılı düzenlemeler içeren ayrıca 8 maddelik bir eki bulunan bu sözleşmenin, taraflar arasında "4 Eylül 1886 tarihinde Belgrat'ta aktedilen kararname-i muvakkat yerine kaim" olacağı (ek Beyanname; Samimen[114] anlaşılmaktadır.[115]

Aynı dönemde 1901 yılında Yunanistan'la da bir konsolosluk sözleşmesi yapılmıştır: "Devlet-i Aliye ve Yunanistan Konsolosluk Mukavelesi.[116] İstanbul'da düzenlenen bu sözleşme, iki devlet arasında çıkan savaş yüzünden siyasal ilişkilerin kesildiği tarihte (yada 1890 yılından öncesine etkili olmamak üzere) bu tarihten önce var olan konsoloslukların yeniden açılmalarını (ibka edilmelerini) öngörmüştür. Bu sözleşme, fahri konsolos memurlarının görevlerinin son bulduğunu, bunlar yerine sadece "meslekten yetişmiş memurlar" atanabileceğini de belirtmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı Devleti ile Norveç arasında bir konsolosluk sözleşmesi yapılmasının amaçlandığı; bu sözleşmenin bağıtlanmasına kadar (akdine değin), taraflara, en çok kayrılan ülke (en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet) statüsü tanındığı görülmektedir. Bu protokolü 13 Haziran 1907 tarihinde "Norveç Hü-

---

112 Bkz. Temel, bir önceki dipnotunda agy., s.179.

113 Devlet-i Aliye ile Sırbistan Hükümeti beyninde akdolunan konsolos mukavelenamesi, 18/30 Mart 1896, Düstur, Birinci tertip, cilt 7 (yeni harflerle basım 1941) s.155 vd.

114 Saltanat-ı Seniye ile Sırbistan Hükümeti arasında münakid 26 Şubat ve 9 Mart 1896 tarihli konsolosluk mukavelenamesine merbut beyanname. Bir önceki dipnotunda belirtilen Düstur, s.169 vd.

115 Devlet-i Aliye ile Sırbistan Hükümeti beyninde tarafeyn memalikinde konsoloshaneler tesisine dair akdolunan suret-i tesviye-i muvakkate, Düstur, Birinci tertib, cilt 5 (yeni harflerle basım 1937), cilt 5, s.580 vd.

116 Önceki dipnotunda belirtilen Düstur, s.665 vd.

kümeti namına hareket eden" "Almanya Hükümetinin Fevkalâde ve Murahhas Ortaelçisi" İstanbul'da imzalamıştır.[117]

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında da konsolosluk ilişkileri kurulmasının düşünüldüğü ve bu nedenle geçici bir Beyannamenin 1909 yılında imzalandığı görülüyor. Bu Beyanname[118] tarafların birbirinin ülkesinde bulunan ticari temsilciliklerinin konsolosluklara dönüştürülmesini öngörmüştür. Buna göre, Filibe'deki ticari temsilcilik Başkonsolosluğa; Sofya, Varna, Rusçuk ve Burgaz'daki ticari temsilcilikler konsolosluklara; Vidin'deki ticari temsilcilik ise vis-konsolosluğa dönüştürülmüştür. Düstur'da yayımlanan Fransızca metinde bu konsolosluklardan Osmanlı Konsolosluğu olarak değil de Türkiye Konsolosluğu *(Consulat de Turquie)* olarak söz edilmesi ilginçtir.

Birinci Dünya Savaşı'nı önceleyen yıllarda, Osmanlı Devleti'nin konsolosluk konusunda yeni bir atılım yaptığı ve Amerika kıtasında, ABD dışında da konsolosluk ilişkileri kurmaya çalıştığı görülüyor. Küba[119] ile 1903 yılında, Meksika[120] ile 1910 yılında ve Şili[121] ve Arjantin[122] ile 1913 yılında konsolosluk sözleşmeleri bağıtlanmıştır. Küba ile bağıtlanan sözleşme, İstanbul'daki ABD Büyükelçiliği ile Osmanlı Hükümeti arasında yapılan yazışmalarla bağıtlanmıştır. Bu metinlere göre taraflarca konsoloslukların kurulmasına kadar, "Küba uyrukluların Osmanlı Devleti'ndeki çıkarlarının korunması yetkisi ABD konsoloslarına verilecektir.[123]

---

117 Tarafeyn konsoloslarıyla tebaa ve ticaretleri hakkında en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet muamelesi icrasına dair Norveç'le mümza Protokol, Düstur, Birinci tertip, cilt 8 (yeni harflerle basım 1943), s.709 vd.

118 Düstur, tertib-i sani, 1330, cilt 6, 1330, s.50 vd.

119 Devlet-i Aliye ile Küba Ceziresi Hükümeti Cedidesi beyninde bir mukavelename aktolununcaya değin Amerika konsoloslarının Kübalılar üzerinde hakk-ı himayelerinin tasdıkına dair İrade-i Seniye; Düstur, Birinci tertip, cilt 7 (yeni harflerle basım 1941), s.1091 vd.

120 Hükümet-i Seniyye ile Meksika Hükümeti beyninde akd edilmiş olan Konsolosluk mukavelenamesi suretidir; 23 Kânun-u evvel 1910-Protocole consulaire Turco-Mexicain 23 Decembre 1910; Düstur tertib-i sani, 1334, s.1-3. TBMM Kütüphanesi (Bibliografik kayıt nu: 166352, yer nu: 75004323.

121 Hükümet-i Seniyye ile Şili Hükümeti beyninde akd edilmiş olan konsolosluk mukavelenamesi; 10 Mart 1913; Protocole consulaire Turco-Chilien 10 Mars 1913; TBMM Kütüphanesi (Bibliografik kayıt nu: 166351, yer nu: 75004322.

122 Düstur, tertib-i sani, cilt 4, 1331, s.6 vd.

123 ABD ile İspanya arasındaki Onyıl Savaşları (1868-78) sonunda, 1898 Paris Antlaşmasıyla Küba ABD koruması altında bir devlet *(protectorate)* sayılıyordu.

Meksika ile yapılmış sözleşme, tarafların Roma'daki Büyükelçilerine 11 Temmuz 1910 tarihinde imzalanmıştır. Bu metinde, taraflar arasında Kamusal Uluslararası Hukuk'ta öngörülmüş "karşılıklılık" ilkesine tam olarak uyulacağı belirtilmiş. İlginç bir nokta da şudur: Meksika konsolosları, bazı yabancı devletlere Osmanlı ülkesinde (Fransızca metinde *Turquie* denilmiş) tanınmış olan kapitülasyon ayrıcalıklarından hiçbir biçimde yararlanamayacaklardır.

Arjantin'le yapılmış sözleşme de, tarafların Roma'daki Büyükelçileri arasında 23 Aralık 1910 tarihinde imzalanmıştır ve Meksika ile yapılmış olan sözleşmenin bir yinelenmesi niteliğindedir.

B- Konsolosluk konusuyla ilgili Osmanlı yazılı hukuk kaynakları

Osmanlı Devleti'nde, konsolosluk konusunda "Nizamname" düzeyinde 1863 yılında yayımlanmış ilk metin, Osmanlı ülkesindeki Konsolosluklarla ilgilidir.

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarında, konsolos görevlendirip, çeşitli yabancı ülkelerde konsolosluklar açmaya başlamış ise de, kendi konsolosluklarıyla ilgili ve genel kurallar koyan bir yasal düzenleme ancak 19. yüzyılın sonunda yayımlanmıştır. Daha önceleri, konsoloslarla ve konsolosluk görevleriyle ilgili konuların, konsoloslara verilen "talimat"larla belirlendiği anlaşılıyor. 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Konsolosluk konularıyla doğrudan yada dolaylı ilişkili çeşitli yasal düzenlemelerin yapıldığı görülüyor.

a) Osmanlı ülkesinde bulunan yabancı konsolosluklarla ilgili "Nizamname" (1863) (Memalik-i Mahrusa-i Şahanede'de bulunan Düvel-i Ecnebiye Konsoloslukları Hakkında Tanzim Kılınan Nizamname)

Osmanlı Devletinin kendi konsolosluklarıyla ilgili soyut yasa (Nizamname) niteliğinde bir düzenlemenin (Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi) yayınlamasından (1882'den) 20 yıl kadar önce 1863'te, Osmanlı Ülkesindeki yabancı konsolosluklarla ilgili bir Nizamname[124] yayınlamış olması oldukça ilginçtir. Bu Ni-

zamname'nin hükümleri incelenince, amacın yabancı konsolosları ve bu yerlerde çalışanları denetim altına almak olduğu anlaşılmaktadır.

Örneğin, Nizamname'nin ilk maddesi; konsoloslukların atayabilecekleri çevirmen (tercüman) ve yasakçı (kavas) sayısının başkonsolosluklar için 4 kişiyle sınırlanmasını öngörüyordu. Bu sayı, konsolosluklar için 3, yardımcı konsolosluklar için ise 2 idi. Yerli ahaliden atanacak bu görevliler için Dersaadet'te (Başkentte) Babıali'den (Hükümetten) izin alınması; taşrada ise ilin Valisine bildirimde bulunulması gerekiyordu (madde 3-4). Yerli halktan kimsenin (*"yerlüden hiç kimesnenin")* bir yabancı devletin konsolos vekili yada konsolosluk memuru olarak atanamayacağı (madde 6) da belirtilmişti.

Öte yandan, Osmanlı uyruklarından kimsenin, yabancı bir devletin hizmetinde çalıştığı için Osmanlı uyrukluğundan çıkmış sayılmayacağı, yalnızca yabancı devletin korumasından yararlanacağı da belirtilmişti (madde 8).[125]

Kocabaşoğlu durumu şöyle açıklamaktadır:

> Osmanlı hükümetinin bu düzenlemeyi yapmak zorunda kalmasının nedeni, yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı başkenti ve taşralarda yabancı devletlerin tabiyetinde (uyrukluğunda) yada diplomatik himayesi altında oldukça kalabalık bir grubun ortaya çıkmış olmasıydı. Ayrıca bu konuda İngiltere rakipsiz de değildi; Fransa, Rusya, Avusturya ve İtalya'nın Osmanlı mülkünde hem çok sayıda uyruğu hem de diplomatik himaye altında bulundurduğu Osmanlı tebasından kişiler vardı.[126]

---

124 Düstur, Birinci Tertip, cilt 1, İstanbul, 1230 (1863), s.772.

125 Bir devletin, uyruklarını başka devletlerin uluslararası hukuka aykırılık oluşturan davranışlarına karşı korumaya yetkili olduğu, uluslararası hukukça kabul edilmiş geleneksel bir ilkedir. Ancak, çağımızın hukuk anlayışına göre, diplomatik koruma girişiminde bulunacak devletle, bu korumadan yararlanması öngörülen kişi arasında uyrukluk bağı bulunması bir ön-koşuldur. Öte yandan, birden çok uyrukluğu olanlar bakımından durum şudur: Kişi aynı zamanda iki devletin birden uyrukluğuna sahipse, bu devletler arasında diplomatik koruma işlemez (bilgi için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s.40 vd.). Bu açılardan bakılınca, Osmanlı düzenlemesi çok aşırı bir "liberal" anlayışı yansıtmaktadır. Ancak, belirtmek gerekir ki, Nizamname'nin 12. maddesi günümüz hukuku bakımından pek sakıncalı sayılmayacak bir hüküm içermektedir. Bu hükme göre, konsoloslukların Osmanlı uyrukluğundaki "hizmetkârları", diplomatik korumadan yararlanacak kişilerden sayılmayacak; ancak, tutuklanmaları halinde, ilgili konsolosluğa bilgi verilecektir.

126 Kocabaşoğlu, agy, s.104.

Daha sonraki gelişmeler ve kapitülasyon uygulamaları, Osmanlı Devleti'nin, yabancı konsoloslukları denetim altına alma girişimlerinin pek başarılı olmadığım göstermiştir.

b) Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi (1882)

Osmanlı konsoloslarının oluşumu, yetkileri ve görevleri gibi konularda genel ve soyut kurallar koyan, resmen yayımlanan ve dolayısıyla adı "Nizamname" de olsa "yasa" niteliğinde sayılabilecek olan ilk düzenleme, 1882 yılında çıkarılan "*Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi*"dir.[127]

Bu metinde ve benzeri başka metinlerde geçen "Şehbender" ve "Şehbenderlik" sözcüklerinin, günümüzdeki karşılıkları "konsolos" ve "konsolosluk"tur. 1927 yılında kabul edilen 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda da, konsolosluk için "şehbender" deyimi kullanılmıştır (madde 296)[128].

Yasa tekniği bakımından, çağdaş ölçütlere uygun biçimde, bölümlere ayrılmış olan bu Nizamname, üç "Kısım"dan oluşmaktadır. Metin, toplam olarak 71 "bent" (madde) halinde yazılmıştır. Son 3 bend (madde) de "Ahkâmı Umumiye" (Genel Hükümler) başlığı ile ayrı bir bölüm sayılabilir.

"Şehbenderhanelerin suret-i teşekkülü" (Konsoloslukların oluşturulması) başlıklı Birinci Kısım; 3 fasıla ayrılmıştır. Birinci Fasıl, (bent 1-24) metnin en uzun bölümüdür. Bu fasılda önce

---

127 1 Haziran 1298 (13 Haziran 1882), Düstur, tertip 1, zeyil:2, s.192; Karakoç Serkis *Sicilli Kavanin*, Onbirinci cilt, 1935, s.222-230.

128 "Şehbender" "konsolos" anlamında kullanılmaktadır ve aynı zamanda "tüccar başı" anlamına gelmektedir (Özön, M. Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap kitapevi, 8.basım, 1989). Osmanlı metinlerinde "şehbender" deyiminin, yabancı konsolosluklar için değil de, Osmanlı konsoloslukları için kullanıldığı görülüyor. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan kanunlarda da "şehbender" deyimi kullanılmıştır. Örneğin, 1927 yılında kabul edilen 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri kanununun 138. maddesi , yabancı ülkelerde tebliğin "Türkiye şehbenderince" yapılabileceğini belirtiyordu (11 Şubat 1959 tarihli 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır). 23 Mayıs 1928 tarihli 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda da Türk "Şehbenderhaneleri" deyimi kullanılmıştır (madde 10/I; 1312 sayılı kanun ,11 Şubat 1964 tarihli 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır).
İstanbul'un Beyoğlu (eski deyimle Pera) semtindeki "Şehbender" sokağının adının, Belediye'ce sokak adlarını gösteren tabelaların değiştirilmesi sırasında *"Şeyh Bender"* yapılmış olması bir düşüncesizlik ve özensizlik örneğidir.

"Şehbender memurları" başlığı altında, konsolosluk görevlilerinin mesleğe alınmaları, atanmaları, konsolosluk harcamaları, disiplin cezaları gibi konular düzenlenmiştir. Bu hükümler şöyle özetlenebilir:

Konsoloslar "muvazzaf" ve "fahri" (bilâmaaş) olmak üzere ikiye ayrılır. Muvazzaf konsoloslar da, "Başşehbender", "şehbender" ve "şehbender vekili veyahut "kançılarya memuru" olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır.

Gerek muvazzaf gerek fahri konsoloslar *"ba irade-i şahane"* (Padişah buyruğu ile) atanır. Muvazzaf konsolosların Osmanlı uyruğu olmaları gerekir; bunların "ticaretle meşgul olmamaları" gerektiği de belirtilmiştir (bent 3). Muvazzaf konsoloslara belirli bir aylık ve görev yerlerinin önemine göre uygun bir ödenek[129] verilecektir (bent 4).

Konsolosluk mesleğine, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk İşleri Müdürlüğü'nce[130] düzenlenecek yarışma sınavını geçenler girebilecekti. Bu sınava Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) mezunu olup da Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmakta olanlar yada görevlendirilmek üzere kaydedilmiş bulunanlar girebilecekti.

Öte yandan, bugünkü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin öncüsü olan, 1859 yılında kurulmuş Mekteb-i Mülkiye mezunlarına, yarışma sınavında başarılı olma koşulu aranmaksızın konsolos olma olanağı tanınmıştı.[131]

O dönemde görev yapmış olan bir "hariciyeci"nin, anılarında mesleğe giriş ve çalışma koşulları konusunda şu saptamalar yapılmıştır:[132]

---

129 Nizamname metninde "tahsisat" sözcüğünün yanı sıra Fransızca "Allokasyon" deyimi de kullanılmıştır.

130 Nezaret-i Hariciye Umur-u Şehbenderi Müdürlüğü.

131 "Mekteb-i Mülkiye şehadetnamesini haiz olanlar, Nizamname-i mahsusu mucibince, müsabakat imtihanına girmeksizin sefaret kitabetleriyle şehbenderliklere intihap olunurlar" (Bent 12).

132 Paker, Esat Cemal; *Siyasi Tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Çığıraçan Tarih Kitapları Serisi, Hilmi Kitabevi,1952,s.7-8 (Kitap daha sonra, dili günümüz Türkçesine yaklaştırılarak ve bazı açıklamalar eklenerek Remzi Kitabevi'nce, 2000' de yayınlanmış; daha sonra yeni basıları yapılmıştır).

"1896 yılında Mektebi Sultani unvanını taşıyan şimdiki Galatasaray Lisesini bitirip doğruca Tahriratı Hariciye[133] (Giden Yazışmalar) kalemine çırağ edildim (çalışmak üzere görevlendirildim)...O zamanlar hariciye mesleğine kabul edilmek için hiçbir kayıt ve şart mevcut değildi. On paralık pullu bir istida (dilekçe) bu emelin tahakkukuna (gerçekleşmesine) kifayet ediyordu (yetiyordu). Her kalemde yüzlerce efendi mukayyetti (kayıtlı idi; bulunuyordu). Fakat içlerinde devam edenler (işe gelenler)pek azdı. Esasen, hepsi gelse bu efendileri kalemlerin dar odalarına sığdırmak mümkün olamazdı. Pek mahdud (az sayıdaki) devam eden gençler de ancak öğleden sonra gelip işlerine başlarlardı. Sabahları, bunların içinde ya Hukuk ya lisan mektebine (okuluna) gidenler vardı. Bu meyanda ben de Hukuk Mektebine devam ediyordum"

"Tahriratı Hariciye kaleminde muhaberat Fransızca yapılırdı."

Konsoloslar, bulundukları ülkedeki Osmanlı Sefaretlerine (Büyükelçiliklerine) bağlı olarak görev yapacak, Büyükelçilik bulunmayan ülkelerdeki konsoloslar da doğrudan Dışişleri Bakanlığına bağlı olacaklardır (bent 22). Konsoloslar, şu hususları, bağlı oldukları Sefarete bildireceklerdir: Yerel makamlarla bir çözüme bağlayamadıkları sorunlar, kendi bölgelerinde ortaya çıkan ticari ve siyasi olaylardan Sefaretin müdahalesini gerektirebilecek olanlar, Nizamname'de sözkonusu edilmeyen ama kendilerinde duraksama ve kuşku yaratan durumlar (bent 23).

Aşağıdaki hususlarda da Hariciye Nezareti'yle (Dışişleri Bakanlığı'yla) yazışma yapılacaktır: Osmanlı hükümetinin resmi daireleriyle ilgili konular, veladet (doğum), vefiyat (ölüm), münakehat (evlenme), veraset ve deniz yoluyla yapılan taşımacılık (seyrüsefain). Ayrıca önemli ve acil politika konuları da bu listeye eklenmiştir (bent 24).

Birinci Kısım Birinci Fasıl hükümleri arasında, konsolosların disiplin cezaları konusuna da oldukça geniş biçimde yer verilmiştir (bent 17-21).

---

133 Ancak, Kemal Girgin'in, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz* (Okumuş Adam yay. ,3. bası 2005) adlı yapıtında, Osmanlı hariciyesinin örgütlenmesine ilişkin olarak verilen bilgilerde "Tahriratı hariciye" kaleminden söz edilmemekte buna karşılık "Tahrirat-Ecnebiye Kalemi" ile ilgili açıklamalar verilmektedir: s. 51,55.

Konsolosların temel görevleri "Mukavelat muharrirliği"[134] (noterlik), doğum, ölüm ve evlenme konularıyla ilgilidir (bent 29). Öteki görevler şöyle özetlenebilir:

(i) Genel görevler

37. bentte de, Konsolosların genel görevi olarak, şunlar belirtilmiştir: Osmanlı uyruklarına yardım ve destek olma (muavenet ve sahabet); bu uyrukların çıkarlarını korumak için çaba harcamak; yerel adetlerin ve kuralların izin verdiği ölçüde Osmanlı uyrukları üzerinde yönetim yetkisi kullanmak (icra-yi hükümet etmek).

(ii) Siyasal görevler

Ancak, bu "teknik" görevler dışında, konsoloslardan "siyasal" nitelikli görevler de beklenmektedir. Konsoloslar uluslararası antlaşmaların ve sözleşmelerin uygulanmasına ve "Devlet-i Aliye" (Osmanlı) Sancağına saygı gösterilmesine özen göstereceklerdir. Ticaret, sanayi ve genel sağlık gibi kamu yararı bakımından önemli konularda bilgi edinebilmek için, yerli halkın ileri gelenleri ile ve yerel resmi makamlarla ve yabancı konsoloslarla sürekli temasta bulunacak, aldıkları bilgileri Merkeze ulaştıracaklardır (bent 31).

(iii) İstihbarat görevleri

Bunun ardından belirtilen görevler ise tam anlamıyla istihbarat toplamaya yöneliktir. Bu alanda, konsolostan beklenen ilk görev, Osmanlı Devleti'nin genel huzurunu ilgilendirdiği ölçüde gizli politika çevrelerinin eylemlerini ve baştan çıkarıcı davranışlarını[135] izleyip, soruşturmaktır. Konsoloslar, ayrıca, çevrelerinde, zararlı ve tehlikeli oldukları söylenen ve bilinen kişiler bulunuyorsa, onların da davranışlarını ve hareketlerini izleyeceklerdir.

Konsolosun, bu nazik görevini yerine getirebilmek için gerekirse gizli ajan (hafiye memuru) da kullanabilmesi öngörülmüş ve bunun için bağlı bulunulan sefarethaneden özel izin alınması ve masraflar için de öncelikle bu sefarete başvurulması gerektiği belirtilmiştir (bent 32).

134 Eski metinlerde, "noterlik" için "kâtib-i adl" yada "kâtibadil" deyiminin kullanıldığı da görülür (Bkz. 1927 yılında kabul edilmiş 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.65, 96, 295.

135 "Politika mecalisi hafiyelerinin harekât ve ilkaatını".

(iv) Basınla ilgili görevler

Nizamname'de, konsolosun yerel basınla ilgili görevleri de, oldukça ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Konsolos, yerel basını sürekli bir dikkatle inceleyecek ve Padişaha ve onun hükümetine zararlı yayınlarda bulunanların cezalandırılması (tedip edilmesi) için, yerel makamlara uygun bir dille başvuruda bulunacaktır. Ancak bu türden saçma sapan (türrehat) yayınlarda bulunmaya cüret edenler hakkında, önceden bağlı bulunulan Sefarete bilgi verilip izin alınmadıkça mahkemelere başvurup, dava açılmayacaktır (bent 33). Öte yandan, yine ilgili Sefaretten izin alınmadıkça, yerel yayınlarla ortaya çıkabilecek mücadelelere katılmak kesinlikle yasaktır (bent 34).

Konsolosların görevleri arasında, yerel basında Osmanlı Devleti aleyhine yayımlanmış önemli yazıları, Türkçe yada Fransızca'ya çevirerek, bağlı bulundukları Sefarete ulaştırmak da vardır. Bu yayınlardan pek önemli olanlar ise doğrudan doğruya Dışişleri Bakanlığına gönderilecektir.

O dönemde, Osmanlı Devleti'nin dışişleri örgütü içinde Fransızcanın belki de Türkçeden önce gelen bir dil olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Yürürlükteki 1876 Anayasası'nın (Kanun-ı Esasi'nin), resmi dili Türkçe olduğuna ve devlet hizmetine girebilmek için Türkçe bilmenin zorunlu olduğuna ilişkin hükmüne[136] karşın, aralarında büyükelçiler de bulunan pek çok hariciyecinin (Örneğin, Londra'daki Osmanlı Sefirinin) Türkçe bilmedikleri anlaşılıyor.[137]

(v) Bağış toplama görevi

Konsoloslarırı bağış (iane) toplamaları da, ancak bağlı oldukları büyükelçiliğin izni ile olanaklıdır (bent 34). Bu konuya özel bir önem verildiği; Osmanlı ülkesindeki doğal afetler yada savaşlar

---

136 "Tebaai Osmaniyenin hidematı devlette istihdam olunmak için Devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır."(madde 18)

137 1901 yılında, göreve başlamak üzere Londra'ya giden genç bir hariciyecinin anılarından: Büyükelçi (Etienne Müsürüs Paşa) " dört gözle bekliyormuş. Bu iştiyakın (özlemle bekleyişin) sebebi, bugün inanılmayacak kadar gariptir, çok gariptir: Türkiye'nin Londra Sefiri Türkçe bilmiyordu; maiyetinde dert anlatacak, iş gördürecek, kendisine Türkçe ders verecek kimsesi yoktu. Bana, Fransızca olarak bunları yanıp yakıldı" (132. dipnotunda agy. s.14; aynı kaynaktan, Birinci Dünya savaşçı sırasında Viyana'daki Osmanlı Büyükelçiliğinin, "Blak Bey" adlı Müsteşarının da Türkçe bilmediği anlaşılıyor, s. 90).

nedeniyle yardıma muhtaç duruma düşenlerle ilgili olarak yerli yersiz toplanan bazı bağışların sorun yaratmış olduğunu düşündürmektedir.

(vi) Ücretli danışma

Konsoloslara "danışma"nın da saate bağlı olarak ücretlendirilmesine ilişkin hüküm de, Nizamname'nin ilginç bir özelliğini göstermektedir. Nizamname'nin 49. bendine göre "Husus"[138] adı verilen bu danışma en az 3 saatlik bir ücret ödenmesini gerektirecek, bundan kısa sürse bile, 3 saatlik ücret tahsil olunacaktır.

(vii) Fahri konsoloslar

Nizamnamenin üçüncü kısmı, Fahri Konsoloslarla ilgili hükümler içermektedir (bent 58-68). Fahri konsoloslar da, padişah iradesiyle atanacaklar ancak görevlendirilmeleri için sınavdan geçirilmeyeceklerdir. Osmanlı fahri şehbenderleri, "yerliden veya tebaai ecnebiye mutebarından" (yabancı uyruklu saygın kişilerden) seçilecektir[139]. "Tebaai ecnebiye" yabancı uyruklular demek olduğuna göre "yerli" deyimi, yabancı ülkede yerleşmiş Osmanlı uyruklarını belirtmiş olsa gerektir. Fahri Şehbenderlere ücret ödenmez,[140] ancak ticaret yapma yasağı ve bir yerdeki görevden, başka bir yere nakilleri de sözkonusu değildir.

c) Şehbenderlere dair Talimat (1882-1884)

Yayınlanması 1884 yılında tamamlanan[141] Şehbenderlere dair Talimat, konuyla ilgili olarak yapılacak bir düzenlemede akla ge-

---

138 Nizamname metninde "husus" sözcüğünün yanında, Fransızca olarak "*vacations*" deyimi yazılmıştır. Bu deyim, Fransızca avukat, noter, uzman gibi kişilere ödenen ücret, fazla çalışma (mesai) ücreti gibi anlamlara gelmektedir.

139 Örneğin, 1900'lerin başında Brüksel Fahri Konsolosu olarak atanan kişi dünyanın sayılı zenginlerinden eski Osmanlı uyruğu olan Vaxeleaire'in oğlu ve büyük mağazaların sahibi olan kişiydi (Georges Vaxelaire), Paker, agy. s58)

140 Sadece, memlekete gönderilmesi gereken muhtaç kişiler için yapılacak masraflar ile posta-telgraf giderleri için, konsolosluk hasılatından para alabilirler (bent 59 ve 61).

141 Karakoç Serkis'in *Sicilli Kavanin* derlemesinde verilen bilgiye göre, metin üç ayrı parça olarak yayınlanmıştır. Talimat'ın 1-48 maddelerinden oluşan Birinci Kısmının tarihi 10 Ağustos 1298'dir (22 Ağustos 1882). Daha sonra 49-104. maddeler, ondan sonra da 105-191. maddeler yayımlanmıştır. Dolayısıyla, bu Talimatın hangi tarihe ait sayılması konusunda sorun vardır. Son bölümün Padişahça onaylanma tarihi 16 Kânunuevvel 1300'dür. Bu tarih, günümüzde kullanılan takvime göre 28 Aralık 1884'tür. *Sicilli Kavanin*, Onbirinci cilt, 1935, s.245-272.

lebilecek her konuyu kapsamına almayı amaçlamış görünen, 191 maddeden (bentten) oluşan çok kapsamlı bir metindir.

Düzenlemenin kapsamının genişliğini göstermesi açısından, genel nitelikteki birkaç noktayı belirtmek yararlı olacaktır:

Konsoloslar, Osmanlı Devleti'nin tarihiyle ilgili olmayan konulardaki *("Devlet-i Aliye'nin vukuat-ı tarihisine dokunmayan")* törenlere katılacaklardır. Bu hükmün anlamı şu olsa gerektir: örneğin, daha önce Osmanlı ülkesinin bir parçası olan yerlerde kurulmuş olan devletlerin "kurtuluş" günleri törenlerine katılınılmayacaktır. Ayrıca dost bir devlet aleyhine, siyasal gösteri niteliği taşıyan törenlere de katılınılmayacağı belirtilmiştir.

Katılınacak törenlerde üniforma giyip, giymeme konusunda, yabancı devlet konsoloslarının çoğunluğunun davranışına göre karar verilecektir (bent 3).

Konsoloslar için, törenler dışında resmi giysi "setre[142] ve fes"ten oluşmaktadır (bent 184).

Konsolosların yerel makamlarla temaslarında, usul kurallarına titizlikle uymaları, saygılı olmaları ve boş iddialar ileri sürmekten kaçınmaları gibi davranış kuralları da oldukça ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (bent 4-7).

Şehbenderlere dair Talimat, Konsolosların göreve başlaması (Şehbenderlerin memuriyete mübaşereti) başlıklı Birinci Kısımla (bent 1-48) başlamakta; bunu İdari İşler ve sözleşme yazarlığına ilişkin evrak (Umuru idareye ve mukavelat muharrirliğine müteallik evrak) başlıklı İkinci Kısım (bent 49-104) izlemektedir. Günümüz diliyle "deniz yoluyla taşımacılık" denilebilecek "Seyrisefain" başlıklı Üçüncü Kısım 78 bentten oluşmaktadır (105-183). Dördüncü Kısım Fahri Konsoloslarla ilgili özel hükümlere ayrılmıştır (bent 184-191).

Şehbenderlere dair Talimat'ın "fasıl" başlıklarına bakmak, bu metnin, konsolosların görevleri ve yetkileriyle ilgili olarak, ne kadar geniş kapsamlı ve ayrıntılı hükümler içerdiğini göstermektedir. Aşağıda, bu başlıklardan bazı örnekler veriyoruz (günümüz Türkçesiyle):

---

142 Avrupa modasından esinlenerek yapılan düz yakalı, önü ilikli bir tür ceket.

"Konsoloslarn göreve başlaması", "konsolosların (Dışişleri Bakanlığı'na) verecekleri bilgiler", "yazışmalar", "görevden ayrılma", "muhtaç durumda olanlara yardım ve memlekete iade", "pasaport ve vize", "uyrukluk tescili", "doğum", evlenme", "ölüm", "vasiyetname", "tereke", "Osmanlı savaş gemileri", "Osmanlı ticaret gemileri", "gemilerde işlenen suçlar", "kaptan ile mürettebat arasında ihtilaf", "hasta ve kaçaklar", "Osmanlı gemilerinin satışı ve devri", "gemilerde nüfus olayları", "avarya ve kurtarma", "fahri konsoloslar".

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Şehbenderlere dair Talimat, konsolosların atanmaları, görevleri ve yetkileriyle ilgili çok ayrıntılı hükümler içeren bir düzenlemedir. Örneğin, konsolosun göreve başlaması aşamasında yapılması gereken ziyaretler şöyle sıralanmıştır (bent 2):

İlk olarak, "memleketin en büyük memurlarına; ikinci olarak kara ve deniz "başkumandanlarına"; üçüncü olarak, Osmanlı Devleti'nin "muhip (dost) ve müttefiki olan" yabancı devletlerin "ceneral konsolos ve konsolos vekillerine (kıdem kaidesi üzere)".

Bu bentte belirtilenlerin dışında kalan memurlara ise "başşehbender *(kart dö vizit)* gönderecektir".

Konsolosun görevden ayrılması halinde yapılması gereken işler de üç madde (bent) halinde düzenlenmiştir (bent 33-35).

Konsolosların, bulunduğu ülkenin ekonomik durumu hakkında istatistikler ve raporlar düzenleme görevi, yazışma yöntemleri, tutulacak defterler gibi konular yanında dikkati çeken şöyle ilginç bir hüküm vardır: Konsoloslukta tutulacak defterler ve muhafaza edilecek evrak arasında "Doklerk nam müellifin (adlı yazarın) *Gid dö Konsüla* (Konsolosun Rehberi) kitabı" da bulunmaktadır.

Konsolosların, evlenme, doğum, ölüm hallerindeki yetkileri ve görevleri de oldukça ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Doğal olarak pasaport ve vize konularıyla ilgili hükümler de vardır.

"Münakehat" başlıklı 67. bent, konsolosların "mahal-li ikametlerindeki" (bölgelerindeki) evlenmelere müdahalesinin, evlen-

meye hukuksal bakımdan bir engel bir durum olmadığını saptayıp, belgelemekten ibaret olduğunu belirtmiştir. Talimatın bu hükmünün, Osmanlı konsoloslarının evlendirme yetkisi ile ilgili değil, konsolosluk dışında yerel makamlar önünde evleneceklerle ilgili bir düzenleme olduğu anlaşılmaktadır.

Talimat'ta, denizcilik (gemicilik) konusuyla ilgili hükümler çok geniş yer tutmaktadır. Osmanlı savaş gemilerinin, konsolosun görevli olduğu limana gelişleri halinde yapılacaklarla ilgili hükümlerin (bent 105-113) yanı sıra ticaret gemileriyle ilgili çeşitli bentler vardır. Bunlar, gemide karışıklık çıkması ve suç işlenmesi hallerinden gemicilerin korunmasına, kaptanla ilgili konulara kadar geniş kapsamlıdır. Ayrıca, gemilerin satışı ve mülkiyetin devri, "avarya", geminin hasar görmesi, kurtarılması, batması, onarılması gibi konularla ilgili ayrıntılı düzenlemeler de vardır.

Öte yandan, hukukî ve ticari işlerde, tarafların istemi üzerine konsolos; hakem sıfatıyla bir "hakem mahkemesi" kurup, çekişmeyi karara bağlayabilecektir (bent 75).

Talimatın son bölümü, fahri konsoloslara ayrılmıştır. Muvazzaf konsoloslar için zorunlu olan ve "*setre ve fes*"ten oluşan resmi giysi, fahri konsoloslar için de belirli durumlarda zorunludur. Bu durumlar şöyle sayılmıştır: "resmi vizita, resmi balo ve cemiyeti şübbaneler (gençlik toplantıları)" (bent 184). Fahri konsoloslar, emanet eşya kabul edemeyecekler kendilerine getirilen nakit ve eşya olursa bunları, bağlı bulundukları konsolosluğa (ya da sefarete) ileteceklerdir.

Yukarıda çok kısa bir özetini verdiğimiz "Şehbenderlere dair Talimat", Konsolosluk Hukuku'nun hemen bütün konularım kapsayan, önemli bir belgedir. Kanımca, dili günümüz Türkçe'sine çevrilerek ve çağımız açısından değeri kalmamış hükümleri ayıklanarak güncelleştirilmesi ve Dışişleri Bakanlığı'nca bir Yönetmelik yada Genelge haline getirilmesi yararlı olacaktır. Böylece, hukukumuzda konsolosların görevleri ve yetkileriyle ilgili hükümlerin dağınıklığı giderilmiş, konsoloslarımızın yararlanabilecekleri derli toplu bir metin hazırlanmış olacaktır.

ç) Şehbenderlerin mezuniyetlerine (izinlerine) dair kararname (1902)

Bu Kararname[143], Osmanlı konsoloslarının izinleriyle ilgili teknik konuları düzenlemekle birlikte, metinde yer alan bazı yer adları, o dönemde Osmanlı konsolosluklarının dünyaya yayılma durumları bakımından önemli bilgiler vermektedir.

Kararname'nin 2. maddesi "Amerika ile (*Sicilli Kavanin*'deki metinde yeni harflerle) *İranda* ve Bombay ve Batavya gibi uzak noktalarda *(nukatı baidede)* bulunan" şehbenderlerden söz etmektedir. Burada "İranda" biçiminde yazılmış yerin "İrlanda" olduğu anlaşılmaktadır. "Amerika" ile kıtanın mı, yoksa "Amerika Birleşik Devletleri"nin mi kastedildiğinde duraksama olabilir.

Bombay ve Batavya'nın, kent adı olarak belirtilmiş olmasına karşılık, İrlanda ("İranda") denilmiş olması ilginçtir. "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" 1801'de kurulmuştur; dolayısıyla Kararname'nin çıkarıldığı dönemde İrlanda, o zamanki Birleşik Krallığın bir parçası durumunda idi[144].

Bu genel gözlemler dışında, Kararnamenin teknik düzenlemeleri açısından ilginç noktalar vardır. İzin konusunda ilke, 2 yıl hizmetten sonra 2 ay izine hak kazanmaktır. İzine ayrılan şehbenderin maaşlarının dörtte biri vekillerine verilecek gerisi kendilerine ödenecektir. Ayrıca, "şehbenderlerin tahsisatlarından bin kuruşa kadar dahi vekile ve mütebakisi (geri kalanı) vekile" ödenecek gerisi Hazineye kalacaktır (madde 1). Vekalet görevi en kıdemli muvazzaf memurca yerine getirilecektir. Vekilin yetkilerine bir kısıtlama getirilmiş olması da ilginçtir: Vekil, Dışişleri Bakanlığı'ndan (Nezaretten) özel izin almadıkça konsolosluk olarak belirlenmiş olan yeri değiştiremez (madde 5).

İzine ayrılanlara yolluk verilmez; izin sırasında memuriyet yeri değişenlere de, Nizamname ile belirlenmiş olan dışında ek bir yol-

---

143 *Sicilli Kavanın*, cilt 11, no.76, s.407. Bu kararname, aynı konuları düzenleyen 4 Mart 1300 tarihli kararnameyi değiştirmiştir.

144 Kararnamenin çıkarıldığı dönemde, İrlanda siyasal ve sosyal bakımdan ciddi sarsıntılar içindeydi. 1840'lı yıllarda yaşanan ve 2 milyondan fazla İrlandalının başka ülkelere göç etmesine yol açan büyük açlık ertesinde, bağımsızlık akımları güç kazanmıştı. 1916 yılında büyük bir ayaklanma ve ardından 1919-21 arasında da güneydeki Katolik çoğunlukla kuzeydeki Protestan çoğunluk arasında içsavaş yaşanmıştır.

luk verilmez (madde 6). Fahri Konsoloslar için ayrı bir hüküm konulmamış, Nizamname'nin 66. bendine gönderme yapılmıştır. Bu bende göre, fahri şehbenderler bir haftadan daha uzun süreli ayrılışlarını, bağlı oldukları makama (Büyükelçiliğe, Başkonsolosluğa) bildirirler. Bu bildirimde, vekalet edecek kişi de bildirilir.

d) Öteki yasalar

Çeşitli Osmanlı yasalarında, konsoloslarla ilgili az sayıda da olsa bazı hükümler vardır. Örneğin, Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi'nin (1864) 59. maddesi, Osmanlı bayraklı bir ticaret gemisinin, Osmanlı konsolosu bulunan bir limana gelişinde, kaptanın 24 saat içinde konsolosluğa gidip, seferle ilgili rapor vermesini zorunlu kılmıştır.

Osmanlı yasaları arasında, pasaport ve vize konularıyla ilgili düzenlemelerde de, doğal olarak şehbenderlerle (konsoloslarla) ilgili hükümler bulunmaktadır. Yabancı Şehbenderlere ücret ödenmez, ancak ticaret yapma yasağı ve bir yerdeki görevden başka bir yere nakilleri de sözkonusu değildir.

III- TBMM Hükümeti Dönemi

1) Genel olarak

23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışıyla başlayan dönemde, konsoloslukla doğrudan ilgili konularda bir düzenleme saptanabilmiş değildir. Ancak, bu konularla dolaylı da olsa ilgili sayılabilecek bazı gelişmeler de yok denilemez.

Öncelikle belirtilmesi gereken nokta şudur: Batılı devletler, TBMM Hükümeti'yle diplomatik ilişki kurmak ve Ankara'da sürekli kalacak elçi atamak konusunda çok yavaş ve isteksiz davranmışlardır. 1921 yılında, Ankara'da sadece Sovyetler Birliği'nin ve Afganistan'ın Büyükelçiliği vardı. 1922'de de Azerbaycan Ankara'ya bir temsilci atamıştır[145]. Ayrıca, Albay Mujen *(Mougin)* adında bir askeri temsilci de Fransa adına İstiklal Savaşı boyunca Ankara'da bulunmuştur.

---

145 Girgin, K.; agy. s.206-07.

ABD, *Julian E. Gillespie* adında bir kişiyi, 1922 yılı başlarında "Yardımcı Ticari Komiser" sanı ile Ankara'ya göndermiştir. Kendisine verilen talimat uyarınca; *Gillespie,* diplomatik nitelikte bir yetkisinin olmadığını, ABD Ticaret Bakanlığının bir görevlisi olarak, sadece ekonomik olanakları incelemek üzere geldiğini belirtiyordu[146]. 1922 yılının ikinci yarısında Ankara'ya bir "gayrı resmi" ABD temsilcisi gönderilmiştir. *Robert Imbrie* adındaki bu temsilcinin Ankara'dan gönderdiği raporların, genellikle, TBMM Hükümeti lehinde olduğu söylenmektedir. Konumuz açısından çok önemli bir ayrıntı ise şudur: *Imbrie*'nin 11 Temmuz 1922 tarihli ve çıkış yeri olarak "Ankara, Küçük Asya" gösterilmiş raporunun Başlığı "Amerikan Konsolosluğu" olarak görülmektedir.[147] O tarihlerde TBMM nezdinde açılmış bir ABD Konsolosluğu bulunduğunu gösteren başka bir bilgiye rastlanmış olmadığına göre, bunun ya bir yanlışlık yada *Imbrie*'nin kendine verdiği bir sıfat olduğu düşünülebilir. Bir başka olasılık da, *Imbrie*'nin görevi gereği, kendini İstanbul'daki ABD Konsolosluğunun Ankara'daki bir uzantısı olarak görmüş olmasıdır[148].

Bu döneme ilişkin olarak belirtilmesi gereken çok önemli bir gelişme de, TBMM Hükümetince pasaportlardan "Padişah adına" ibaresinin çıkarılıp, yerine "TBMM Hükümeti" ibaresinin konulmasıdır.

TBMM İcra Vekilleri Heyeti, Hariciye Vekâletinin bir tezkeresi üzerine 8 Mayıs 1338 (1922) tarihinde "Avrupa'ya seyahat edeceklere verilmekte olan pasaportlardaki 'namı namii hazreti padişahı' ibaresi yerine 'Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına' ibaresinin vaz'ı"na karar vermiştir[149].

---

146 Duru,Orhan; *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*,Türkiye İş Bankası yay, 5. bası 2007, s.131. Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bu kişiyle ilgili bir kayıt bulunmamıştır

147 Duru, Orhan, agy., s. 168. Aynı kaynakta, ABD'nin Halep'teki Konsolosluğunun Merkezine gönderdiği "askeri istihbarat raporları" konusunda da bilgi vardır, s. 175 vd.

148 "*National Geographic Magazine*" adlı ünlü ABD dergisine, çektiği resimlerle katkıda bulunmuş olan Imbrie, 1924 yılında, ABD'nin " Vice Consul"ü sanıyla Tahran'da görev yaparken, bir Cuma günü Bahai dini mensuplarına karşı gösteri yapan bir kalabalık tarafından, tam olarak anlaşılamayan bir nedenle linç edilmiştir.

149 Pasaportlardaki "Namı namii" yerine TBMM ibaresinin vaz'ı hakkında Kararname 8 Mayıs 1338 (*Düstur*, III Tertip, Cilt 3, s.81). Bkz. Aybay, Rona; *Amerikan İngiliz ve Türk Hukuk Sistemlerinde Yurtdışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, ODTÜ yay. Ankara 1975, s.124-5. Aybay, R. " Son Dönem Osmanlı, TBMM Hükümeti ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Pasaportlar", *Tarih ve Toplum*, c.3/ 13 (Ocak 1985), s.46-53

Kanımızca, bu Kararname Cumhuriyet tarihimiz bakımından önemli bir dönüm noktasını göstermektedir. Çünkü, kendi adını taşıyan pasaportlar çıkarmak, egemenlik yetkisinin kullanılmasıyla ilgili ve yeni teşekkül eden bir devletin varlığının yabancı ülkelere kabul ettirilmesi bakımından önemli bir aşamadır. Kararnameye esas olan tezkerenin Dışişleri Bakanlığı'nca yazılmış olması bu açıdan dikkati çekmektedir. Dışişleri Bakanlığı tarafından yazılmış tezkerenin tarihi, 26 Kanunuevvel 1337 (1921)'dir. Kronolojik bakımdan, bu tezkere 1. maddesiyle "Türkiye Devleti; Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükümeti, 'Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti' unvanını taşır" diyen 1921 Anayasasının[150] ilanından bir ay kadar önce yer almıştır. Ancak, Dışişleri Bakanlığı tezkeresinin, Bakanlar Kurulu Kararnamesi olarak ilanı 5 ay kadar sonra olmuştur[151].

Öte yandan, Milli Mücadele döneminde, bazı Türklerin İtalya ve Yunanistan gibi yabancı devletlerin elçiliklerinden "himaye pasaportu" aldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, yıllar sonra 1946'da Türk siyasi hayatının hararetli tartışma konularından biri olmuştur[152].

---

150 20 Kânunusanî 1337 Teşkilâtı Esasiye Kanunu.

151 Yabancı ülkelere karşı takınılacak tavır ve kendini kabul ettirme isteğinin, TBMM'yi ilk günlerden itibaren meşgul etmiş bir konu olması doğaldır. Meclis, kendisini dış aleme karşı Türkiye'nin tek temsilcisi olarak gördüğünü, bir anlamda 7 Haziran 1336 (1920)'de kabul ettiği kanunla ilan etmişti. Bu Kanun, İstanbul'un işgali gününden (16 Mart 1920) itibaren İstanbul Hükümeti'nce yapılan bütün uluslararası antlaşmaların yok sayıldığını belirtiyordu (16 Mart 1336 Tarihinden itibaren İstanbul Hükümeti'nce aktedilen Bilcümle Mukavelat, Uhudat vesairenin Keelemyekun Addi Hakkında Kanun). İşte, pasaportlardan Padişah adının kaldırılıp, TBMM adının konulması, kanımızca, bu gelişme içinde önemli bir adım sayılmak gerekir.
Pasaportlara padişah yerine TBMM ibaresinin konulması hakkındaki kararnameden 5 ay kadar sonra da, "Osmanlı İmparatorluğunun inkiraz bulup Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül ettiği" (30 Teşrinievvel 1338) ve "TBMM'nin hukuku hakimiyeti ve hükümraninin mümessili hakikisi olduğu" (1/2 Teşrinisanî 1338) hakkındaki TBMM kararları ilan olunmuştur.

152 Bu konu, 1946 yılında bazı milletvekillerinin seçim tutanaklarının kabul edilip edilmemesi için TBMM'de yapılan tartışmalar sırasında ortaya atılmıştır. Cumhuriyet döneminde önemli görevlerde bulunmuş bir eski Maliye Bakanı (F. Ağralı) gibi kimselerin bu pasaportlardan almış oldukları iddia edilmiştir. Bu konudaki haber ve tartışmalar için Bkz. *Akşam*, 7 ve 12 Aralık 1946, *Cumhuriyet* 15 Aralık 1946. Bkz. Aybay, 149. dipnotunda agy., s.125.

Ulusal Kurtuluş Savaşının Türklerin utkusuyla sonuçlandığının ve Türk ordularının İzmir'e doğru yaklaşmalarının anlaşılması üzerine, kendilerini tehlikede gören bazı grupların, kentteki ABD, İngiliz, Fransız ve İtalyan konsoloslarına başvurarak, kendilerine koruma sağlanmasını istedikleri görülmüştür.[153]

9 Eylül 1922 günü, başta İngiliz Konsolosu olmak üzere İzmir'deki yabancı konsoloslar, düşmanı kovalayarak kente giren öncü birliğin komutanı Yüzbaşı Şerafettin Bey'i ziyaret etmişlerdir. Süvari Yüzbaşısı Şerafettin Bey'e, İzmir'e girdiği sırada atılan bir bomba, atının ölümüne ve kendisinin yaralanmasına yol açmış ama o, yaralı halde de başka bir ata binerek Hükümet Konağına ulaşmış, Yunan bayrağını indirerek yerine Türk Bayrağını çekmiştir. Böylece kentin TBMM Hükümetinin denetimine girdiği resmen ilan edilmiş oluyordu.

Hükümet Konağında yarası tedavi edilirken yabancı konsolosları kabul eden (daha sonra İzmir soyadını alacak olan) Şerafettin Bey'in bu konuda anlattıkları şöyledir: "Bu esnada, ecnebi devletlerin konsolosları geldiler: Hıristiyan halkın hayatının emniyette olup olmadığını sordular. Ben istiklalimiz için harp ettiğimizi ve bize silahla muhalefet etmeyen hiçbir kimseye tecavüz etmeyeceğimizi söyledim. Yalnız bu hususta kendileriyle görüşmeye salahiyetim olmadığını arkadan gelen kumandanların vüruduna intizar etmeleri (gelmelerini beklemeleri) lazım geleceğini söyledim. Filhakika bir saat sonra da kumandan ile beraber kuva-yı milliyemiz şehre dahil oldu."[154]

---

153 Türk süvarilerinin İzmir'e girmelerinden bir gün önce (8 Eylül 1922) Fransız Konsolosu Graillet, yalnız Fransızların değil, tüm İzmir halkının can ve mal güvenliğinin sağlanması için gereken önlemlerin alındığını; bunu sağlamak için Fransa ve İtalya'nın limandaki gemilerinden karaya asker çıkarılacağını ve konsolosluğa ve Frerler Okulun sığınacak halkın böylece korunacağını söylemiştir. Özmakas, Yavuz; *Metropolit Efendi –Rum Metropoliti Hrisostomos'un İzmir Günleri*, Şenocak yay. 2.bası, 2008, s.114-115. Savaş sırasında Yunan konsolosluğu içinde bir "Haberalma Bürosu" kurulmuştu ve başında Konsolosun bulunduğu bu Büro, Türk halkının hareketleri hakkında bilgi toplayıp, değerlendirerek, kendilerince ilgili sayılan makamlara iletiyordu. aynı yapıt, s. 77-78

154 Arı, Kemal; *Üçüncü Kılıç-İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Marmara Eğitim Vakfı (Maltepe Üniv.) yay., 2006, s.106-107

Düşman kuvvetlerini yenerek İzmir'e giren Türk Ordularının Başkomutanı, yabancı devletlerin temsilcileri olarak karşısında, başta İngiltere Başkonsolosu olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan devletlerin konsoloslarını bulmuştur. Bu durum, konsolosların "diplomatik" nitelikli görevler üstlenebileceğini gösteren bir örnektir. TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yabancı konsolosların kendisiyle görüşmelerde bulunma istekleri konusunda şu saptamayı yapmıştır:

> Bizzat bana verilen bir telsiz telgrafta da, İzmir'deki İtilaf Devletleri konsoloslarına benimle müzakeratta bulunmak selahiyetini verdiklerinden, hangi gün ve nerede mülakat edebileceğini (buluşup görüşebileceğim) soruluyordu. Buna verdiğim cevapta da, 9 Eylül 1922'de Nif[155]'te! Mülakat edebileceğimizi bildirmiştim. Filhakika, dediğim günde ben Nif'te bulundum. Fakat mülakat isteyenler orada değildi. Çünkü ordularımız İzmir rıhtımında ilk verdiğim hedefe, Akdeniz'e vâsıl olmuş bulunuyorlardı.[156]

Mustafa Kemal Paşa ile 12 Eylül 1922 günü yapılan görüşmede, İngiltere Başkonsolosu Harry Lamp'in "İngiltere Hükümetine harp mi ilân ettiniz?" sorusu üzerine M. Kemal Paşa sinirlenerek, Lamb'ın barış görüşmeleri yapmaya yetkili olup olmadığını sormuş[157] ve şöyle demiştir:

> Yunan ordusunu Anadolu'ya çıkartan siz değil misiniz? Yunan ordularını mağlup ederek, topraklarımızdan dışarı atan ve vatanı kurtaran ise biziz. Durum böyle olunca, karar vermek bize değil size düşer!

Bu temaslar ve görüşmeler sonucunda yabancı devletlerin savaş gemileri İzmir limanından çekilip, gitmiş; TBMM Hükümeti ile İngiltere arasında siyasal ilişkilerin var olmadığı ama bu ilişkilerin kurulmasının "şayanı arzu" (istenir) bir durum olduğu saptanmıştır.[158]

---

155 Bugünkü adıyla Kemalpaşa.

156 Gazi Mustafa Kemal; *Nutuk*, cilt II (1920-1927), 1934, s.176.

157 Mango, Andrew; *Atatürk*, çev. Doruker, Füsun, Sabah Kitapları, 2000, s.339.

158 Turan, Şerafettin; *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Direnişten Cumhuriyete, Bilgi yayınevi, Ankara 1992, s.271. M. Kemal Paşa, Donanma Komutanı Amiral De Brock'un mektu-

2) Konsolosluk Sözleşmeleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, oluşumundan sonraki ilk yıl içinde bağıtladığı, 16 Mart 1921 tarihinde Moskova'da imzalanan Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması[159], sözleşen (bağıtlı) tarafların "en kısa süre içinde" bir Konsolosluk sözleşmesi yapmalarını öngörmüştü (madde 14). Türkiye ile Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan arasındaki Dostluk antlaşması[160] (13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması) da, tarafların, Antlaşmanın imzalanmasından sonra, üç ay içinde Konsolosluk sözleşmeleri yapmayı yükümlendiklerini belirtiyordu (madde 19).

2 Aralık 1920 tarihli Türkiye-Ermenistan Barış Antlaşması[161] (Gümrü Antlaşması). Tarafların, aralarında ticaret ilişkileri başlatmasını, Büyükelçi ve Konsolos atayabilmelerini öngörüyordu (madde 22).

Bunun ardından, Kurtuluş Savaşının en kritik bir döneminde, 9 Temmuz 1922 tarihinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Hükümetleri arasında akit ve imza olunan Konsolosluk mukavelenamesi ve buna zeylen tanzim edilen Hukuk-u Aile ve Ehliyet-i Hukukiye'ye mütedair Mukavelename" Tiflis'te imzalanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması da, konsolosluk konusuyla ilgili düzenleme içermektedir. Antlaşmanın madde 1/II hükmüne göre, taraflar arasında resmî ilişkiler kurulacak ve tarafların ülkelerinde diplomasi ve konsolosluk görevlileri, yapılacak özel anlaşmalara halel gelmeksizin, Uluslararası Hukukun (Devletler Hukukunun) genel ilkeleri uyarınca işlem göreceklerdir.

---

buna verdiği yanıtta "Aramızda münasebat-ı siyasiye (siyasal ilişkiler) yoktur" demiş ve bu ilişkilerin kurulmasının istenir bir şey olduğunu bildirmiştir. Kocatürk, Utkan; *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu yayım, 1983, s.344. Fransa ile savaş durumu 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Türk-Fransız Anlaşması ile son bulmuştu (madde 1). Soysal, İsmail, agy, s.50 vd.

159 Soysal, İsmail; agy, s.32 vd.

160 Soysal, İsmail; agy. s.41 vd.

161 Soysal, İsmail; agy, s.19 vd.

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk Konsolosluk sözleşmeleri, 28 Haziran 1928 tarihinde Afganistan'la ve 28 Mayıs 1929 tarihinde Almanya[162] ile imzalanmıştır.

IV- Tarihsel Gelişimin Sonucu: Günümüzde Konsolosluk

Çağımızda konsoloslar, bir devletçe, başka bir devletin ülkesinde görev yapmak üzere atanırlar. Bu atama, ülkesinde görev yapılacak devletin bilgisi ve izni ile yapılan resmî bir işlemdir.

Konsolosluklar, geleneksel olarak ticaret merkezlerinde ve liman kentlerinde kurulur. Ama, günümüzde liman kentleri dışında da ticaret ve iş yaşamı bakımından önem taşıyan kentler vardır; endüstri merkezi olan yada havayolu ve karayolu (TIR -*Transport International Routier*) taşımacılığı bakımından önemli kentlerde de konsolosluklar kurulduğu görülüyor.

Ayrıca, tarihsel ve siyasal bakımdan özellik taşıyan bazı yerlerde kurulmuş konsolosluklar da vardır. Ticaret ve iş yaşamı bakımından fazla bir önem taşımasa da, kimi yerlerde konsolosluk bulundurulması bazı tarihsel ve kültürel bağlar nedeniyle siyasal açıdan gerekli görülmüş olabilir. Örneğin, Avustralya'nın Çanakkale'de bir konsolosluk açmış olması, herhalde bu ilimizin Avustralya açısından taşıdığı ticari önemden çok Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Savaşlarında can vermiş ANZAC askerlerinin mezarlarının her yıl Avustralyalılarca topluca ziyaret edilmesi ile açıklanabilir.

Türkiye'nin Bulgaristan'da, Türk soydaşların yoğun olarak yaşadığı Kırcali ve Pazarcık gibi yerlerin görev bölgesi içinde olduğu Filibe Konsolosluğu ve Yunanistan'da benzer durumdaki Gümülcine konsolosluklarının varlığı da "ticari" düşünceler dışındaki nedenlerle açıklanabilir. Yunanistan'da, Atatürk'ün doğum yeri olan

162 TBMM'nin 23 Şubat 1945 günü yapılan olağanüstü toplantısında "Almanya ve Japonya'ya harp ilanına ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesine Türkiye'nin katılmasına" oybirliğiyle karar verilmesi üzerine; sözkonusu Konsolosluk Sözleşmesi de yürürlükten kalkmış sayılmıştır (Bkz. Aybay, Rona; Az bilinen bir tarihsel olgu: Türkiye'nin Japonya'ya Harp İlan etmesi, *Bilgi ve Bellek*, sayı 2, İstanbul Bilgi Üniv. yay. 2004, s.144 vd). Sözleşme 1 Mart 1952 tarihinden başlayarak yeniden yürürlüğe konuşmuştur. İmza tarihi: 16 Şubat 1952, Bakanlar Kurulu kararnamesi, RG 3 Mart 1952, 8100.

Selanik'teki Başkonsolosluğumuz da, bu "özel" nedenlere bir örnek olarak gösterilebilir. Atatürk'ün doğduğu ev, Selanik konsolosluğumuzun bahçesi içinde bulunmaktadır.

Özellikle Türkiye'ye özgü bir durum da, uluslararası ticaret açısından özel bir önem taşımayan ama yurtdışındaki vatandaşların yoğun olarak bulundukları yörelerde konsolosluk açılmasıdır. Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya'da birçok konsolosluk, o yöredeki Türk vatandaşlarının yoğunluğu nedeniyle gerekli görüldüğü için açılmıştır. Batı Avrupa ülkelerindeki bazı Türk Konsolosluklarının görev çevresinde yaşayan Türk vatandaşlarının toplam sayısı, Türkiye'deki büyükçe bir kasaba nüfusundan az değildir.

Çağdaş anlamdaki konsolosluk kurumunun temel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

(i) Çağımızda konsoloslar; bir devletçe, başka bir devletin ülkesinde görev yapmak üzere atanan kişilerdir. Konsolosun görev yaptığı ülkede bulunan yabancılarca, kendi aralarında yapılacak seçim yoluyla konsolos atanması, çağımızda sözkonusu değildir; atama, konsolosu görevlendiren devletin yetkili organlarınca yapılır.

Konsoloslar, ilke olarak "meslekten konsoloslar"dır. Yani, Konsoloslar "devlet memuru" (devlet görevlisi) niteliği kazanmıştır. Meslekten konsoloslar, diplomatlar için de geçerli olan kural uyarınca görevli olarak bulundukları ülkede, resmî işleri ile ilgili etkinlikler dışında kazanç getirici başka bir iş yada meslekle uğraşamaz; örneğin ticaret yapamazlar. Buna karşılık, fahri konsolos *(honorary consul)* denilen konsoloslar; konsolosluk görevlerini, başka iş yada mesleklerini icra etmenin yanı sıra yerine getirebilirler. Fahri Konsoloslar, eski dönemlerde görülmüş "tacir konsolos"ların çağımızdaki bir kalıntısı sayılabilir. Fahri konsoloslar, çoğu zaman işadamları arasından atanmaktadır. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi, çağımızdaki fahri konsoloslar, seçimle değil, kendilerini görevlendiren devletçe atanma yoluyla belirlenir ve yetki, görev ve dokunulmazlık gibi konularda statüleri, meslekten konsoloslara oranla daha alt düzeydedir.

(ii) Konsoloslar, "diplomatik" statüde değil "konsüler" statüdedirler. İşlevleri, diplomatik temsil alanı dışındadır. Ancak, "diplomatik" ve "konsüler" işlevler arasındaki çizginin pek net olmadığı bazı durumlar görülebilmekte ve konsoloslar, bir ölçüde diplomatik görevler yapabilmektedirler[163]. Ekonomi ve ticaretle, uluslararası politika, çoğu zaman iç içe girmekte olduğundan, "diplomatik" ilişkilerle "konsüler" ilişkiler arasındaki çizgi belirginliğini yitirebilmektedir.

Öte yandan, Türkiye örneğinde olduğu gibi, birçok ülkede diplomatik ve konsüler ilişkiler aynı örgüt (Dışişleri Bakanlığı) eliyle yürütülür.[164] Bu örgüt mensupları, diplomatik veya konsüler görevler arasında geçişli (değişimli) olarak görevlendirilebilir. Son 30-40 yıllık dönemde, yurtdışında çalışan Türklerin sayısındaki büyük artış karşısında, Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde konsolosluk hizmetlerinin önemi de artmıştır. Bugün mesleğin doruğuna ulaşan Büyükelçilerimizin pek çoğu, meslek yaşamlarının bir döneminde Konsolosluk deneyimi kazanmışlardır.

(iii) Konsoloslar, görev alanlarına giren konularda başvurularını yada şikayetlerini, merkezi hükümet makamlarına değil, yerel (bölgesel) makamlara iletir ve temaslarını bu makamlarla yürütürler. Bu başvuruların ve temasların sonucunda, uygun ve tatmin edici bir sonuç alınamaması halinde durum, gönderen devletin diplomatik temsilciliği aracılığıyla, kabul eden devletin merkezi makamlarına bildirilebilir ve sonuç alınmasına çalışılır.

Ancak, gönderen devletin kabul eden devlette diplomatik temsilciliği yoksa; başkentteki konsolosun yada konsolosluk memurunun merkezi hükümet makamlarına doğrudan başvurması kabul edilebilir.[165] Bu, özellikle diplomatik ilişkilerin kesilmesi ama konsolosluk ilişkilerinin sürmesi durumunda önemlidir. Öte yandan,

---

163 Bkz. s. 174 vd.

164 Yukarıda belirttiğimiz gibi ABD'de de 1924 yılında kabul edilen bir kanunla, Dışişleri Bakanlığı memurlarının diplomatik ve konsüler görevlerden birine gönderilebilecekleri belirtilmiştir. Aynı kanun, bir kişinin aynı zamanda hem konsüler hem diplomatik görevli olarak atanmasına da olanak vermektedir.

165 Örneğin, 22 Şubat 1951 tarihli Norveç-Birleşik Krallık Konsolosluk Antlaşmasının madde 18/2 hükmünde bu durum açıkça kabul edilmiştir.

KİVS'de de "Diplomatik Görevlerin Konsolosluk Memurları Tarafından Yerine Getirilmesi" konusu düzenlenmiştir.[166]

(iv) Tarihin akışı içinde konsolosların iş yükü, uluslararası ticaretin gelişmesi, ilişkilerinin yoğunlaşması gibi nedenlerle, belirgin biçimde artmıştır. Öte yandan, Türkiye gibi bazı ülkelerde yurtdışında yaşayan vatandaşların sayısındaki artış da bu sonucun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ama işlerin hacmindeki artışa karşılık, yapılan işlerin konusu bakımından (*rationae materiale*) bir azalma olmuştur. Konsolosların "yargı" alanındaki durumu, bunun belirgin bir örneğidir. Yargılama (yargıç konsoloslar) ve kapitülasyonlar günümüzde sözkonusu değildir. Ancak, konsoloslar yargı organlarının görevlerinin yerine getirilmesinde (tebligat ve istinabe gibi işlerde) onlara yardımcı olabilirler. Ayrıca, adına görev yaptıkları devletin uyruklarının işleri için, yerel yargı organlarına doğrudan başvurma yetkileri de, belirli hallerde vardır.

Konu bakımından, iş hacmindeki azalmayla ilgili bir başka gelişme de, özellikle Türkiye bakımından ortaya çıkmıştır: Ekonomi Ataşeliği, Tanıtma Ataşeliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ataşeliği, Eğitim Ataşeliği gibi birimler, konsolosların bazı işlerini üstlenme durumundadır.

(v) Konsolosların *rationae loci* (yer bakımından) yetkilerinin sınırı, net olarak belirli hale gelmiştir.[167] Böylece, geçmiş dönemlerde uygulamada karşılaşılan konsolosluk yetkilerinin hangi coğrafi sınır içinde kullanılacağına ilişkin sorunlar ortadan kalkmıştır.

(vi) Teknolojik gelişmeler de konsolosluk alanında çeşitli bakımlardan etkili olmuştur ve bu etki sürekli olarak artmaktadır. Bunun sonucu olarak, örneğin iletişim teknolojisindeki gelişmeler karşısında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun, kolera, veba ve sarıhumma vakalarının konsolosça Sağlık Bakanlığı'na telgrafla bildirilmesini zorunlu kılan hüküm fiilen yürürlükten kalkmış sayılabilir.

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, ilgililerle, konsolosluklar arasında haberleşme alanında da önemli yenilikler getirmiştir.

166 Bkz. s. 175.
167 Konsolosluk görev çevresi *(consular district)* KİVS, m. 1/b.

Birçok yabancı devlet gibi Türkiye de bu konsolosluklarda işi olanlara oldukça büyük kolaylıklar sağlamıştır. Konsoloslukların web sitelerinde, yüzyüze konuşmayı yada yazışmayı gereksiz kılan bilgiler yer almaktadır. Ayrıca e-posta yoluyla haberleşmek, telefon yoluyla bilgi almak da olanaklıdır. Bakanlıkta bulunan merkezden, bütün konsoloslukların kayıtlarına elektronik yoldan ulaşılabilmektedir.

Öte yandan, teknolojik gelişmeler, konsolosların haberleşme serbestliği konusuna da yeni boyutlar getirmiştir. Konsolosların elektronik ortamlarda saklanan bilgilerinin ve elektronik yoldan yaptıkları haberleşmenin gizliliğine, kabul eden devletçe saygı gösterilmeli v.e bu alandaki ihlalleri önleyecek tedbirler alınmalıdır.

Üçüncü Başlık

Türk Konsolosluk Hukuku'nun Kaynakları

I- Giriş

Kitabın en başında, "Genel ve Temel Bilgiler" başlığı altında belirttiğimiz gibi Konsolosluk Hukuku'nun, Kamusal Uluslararası Hukuk'un içinde bir alt-dal oluşturduğunu kabul ediyoruz. Dolayısıyla, Konsolosluk Hukuku'nun kaynakları, Kamusal Uluslararası Hukuk'un kaynaklarından farklı değildir. Bununla birlikte, konsolosluk görevlerinin Medeni Hukuk, Medeni Usul Hukuku, Ceza Hukuku, Ceza Usul Hukuku gibi konuları içermesi nedeniyle, kaynaklar bakımından Konsolosluk Hukuku'nun bazı özellikleri olduğunu söylemek de olanaklıdır.

Konsolosluk ilişkileri ve bir kurum olarak konsolosluk, Uluslararası Hukuk'un en erken aşamalarında ortaya çıkmıştır. Bu erken aşamalarda konsolosluk ilişkilerinin düzenlenmesine, doğal olarak yapılageliş (teamül) kuralları egemen olmuştur.

Konsolosluk ilişkilerini düzenleyen yazılı kaynakların, sözleşmelerin ortaya çıkması çok daha sonra görülen bir olgudur. Bu alanda yapılan ilk sözleşmeler "ikili" türden olmuş, bölgesel yada

evrensel düzeyde çok taraflı sözleşmeler çok uzun süren çalışmaların sonucunda, daha sonra ortaya çıkmıştır (1963 KİVS ve 1967 "Konsolosluk Görevleri Konusunda Avrupa Sözleşmesi).

Türk Konsolosluk Hukuku'nun kaynaklarını, "uluslararası" ve "ulusal" nitelikteki kaynaklar biçiminde iki temel türe ayırabiliriz. Ulusal nitelikli kaynaklar, çeşitli kanunlarımızda, konsoloslukla ilgili konuları düzenleyen dağınık hükümlerdir.

Almanya ve Finlandiya[168] gibi bazı ülkelerde, konsoloslukların yetkileri ve görevleri ile ilgili konuları düzenleyen hükümler içeren temel bir konsolosluk yasası vardır. Türkiye'de ise konsolosluk konusunda böyle bir sistematik temel yasa olmadığı için, Türk Konsolosluk Hukuku'nun kaynaklarını sistematik bir biçimde incelemek çok zordur.

Türkiye'de konsolosluk konusunu düzenleyen hükümleri içeren bir Konsolosluk Kanunu yapılması için 1930'dan bu yana birkaç kez girişimde bulunulmuş ise de, sonuç alınamamıştır. Bu alandaki son girişim, Prof. Dr. Gündüz Ökçün tarafından 1968'de yapılmış, ama o da bir Konsolosluk Kanunu çıkmasıyla sonuçlanmamıştır. Ökçün, bu girişim sırasında hazırlanan Konsolosluk Kanunu taslağı ile, ilgili öteki belgeleri içeren bir kitap yayınlamıştır.[169] Böylece, Konsolosluk Kanunu çıkarılamamışsa da bu alanda değerli bir kaynak ortaya konulmuştur.

Ökçün'ün kitabında, o güne kadar hazırlanmış olan Konsolosluk Kanunu tasarılarının metinleri ve konuyla ilgili açıklayıcı bilgiler vardır.[170] Bu bilgilere göre:

> 1926-1929 yılları arasında gerçekleştirilen hukuk reformu üzerine, Dışişleri Bakanlığı bu reformlara paralel olarak ve özellikle mevzuattaki dağınıklığı gidermek amacıyla 1930 yılında, doksan maddelik bir Konsolosluk Kanunu Tasarısı hazırlamıştır. (...) Ancak tasarı 1931 yılı sonunda TBMM'den geri çekilmiştir.[171]

168 Bkz. Yukarıda "Genel ve Temel Bilgiler" s. 6 vd.

169 Ökçün, Gündüz, *Konsolosluk Kanunu Hazırlık Çalışmaları,* AÜSBF yayını, Ankara 1973.

170 Ökçün, agy. s.5-8.

171 1930 Tasarısının metni için bkz. Ökçün, agy. s. 202 vd.

> 1937 yılında kurulan bir komisyon 1930 tasarısından oldukça farklı bir tasarı hazırlamış ve bu Tasarı 1938 yılında incelenmek üzere Bakanlıklara gönderilmiştir. (...) 1940 yılında (...) bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon mevcut çalışmaları da göz önünde bulundurarak yeni bir Tasarı hazırlamıştır. 3 Mart 1941 tarihli bu tasarı Bakanlık Encümeni'nde tartışılarak üzerinde bazı değişiklikler yapılmış ve dili sadeleştirilmiştir. 1943 yılında son şeklini alan Tasarı (...) 1944 Ocağında TBMM'ye sunulmuştur.[172]
>
> Tasarı TBMM'de incelenirken 1946 seçimleri nedeniyle kadük olmuştur. 1947 yılında yeniden TBMM'ye sunulmuştur. (...) 1950 seçimlerinden sonra, Dışişleri Bakanlığı mevzuattaki değişikliklerin ışığı altında Konsolosluk Kanunu Tasarısının yeniden incelenmesi amacıyla Tasarıyı TBMM'den geri almıştır. Gerekli görülen değişiklikler yapıldıktan sonra, Tasarı 1951 yılında yeniden TBMM'ye sunulmuştur.[173] TBMM aynı yıl içinde geçici bir komisyon kurmuş ve bu Komisyon Tasarıya getirdiği değişiklikleri Aralık 1951'de TBMM Başkanlığı'na sunmuştur.
>
> 1954 seçimleri üzerine Konsolosluk Kanunu Tasarısı yeniden kadük olmuştur. 1954 yılında yazılan bir müzekkere ile Tasarının zamanın şartlarına uydurulabilmesi için TBMM'ye sevkinin ertelenmesi kararlaştırılmıştır. 1959 Kasımında da tasarının uygun bir zamanda TBMM'ye sevkedilmesi kabul edilmiştir.
>
> 1961 yılında (üç profesör ile Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkiliden oluşan yeni) bir Komisyon kurulmuştur. Bu Komisyon 1963 yılında yeni bir Tasarı hazırlamıştır.[174]

Ancak 1963 yılındaki bu son girişim de sonuçsuz kalmış ve Dışişleri Bakanlığı, 1967 yılında "Konsolosluk Hukuku'ndaki son gelişmeleri ve ihtiyaçlarımızı göz önünde bulundurarak bir Konsolosluk Kanunu Tasarısı hazırlamak üzere" o zaman A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Doçent olan Gündüz Ökçün'ü görevlendirmiştir.

Ökçün'ün hazırladığı metin,[175] Dışişleri Bakanlığı'nda kurulan bir Komisyonca tartışılmış ve tartışmalar sonunda ortaya yeni bir

---

172 Metin için bkz. Ökçün, agy. s. 216 vd.
173 Metin için bkz. Ökçün, agy. s.234 vd.
174 Metin için bkz. Ökçün, agy. s.252 vd.
175 Bkz. Ökçün, agy. s.252 vd. Tasarının açıklamaları için bkz. s.9-122.

Tasarı çıkmıştır (1969 Tasarısı). Bu Tasarı, görüşleri alınmak üzere Bakanlıklara, Elçiliklere ve Konsolosluklara gönderilmiş ve gelen görüşler ve öneriler Ökçün tarafından değerlendirilerek 1969 Tasarısında değişiklikler yapılmıştır.

Ancak, bütün bu emekler ve çabalardan sonra yine de bir Türk Konsolosluk kanunu çıkarılabilmiş değildir. Konsolosluk Kanunu çıkarılması için Dışişleri Bakanlığı'ndaki çalışmalara akademik araştırmaları ve hazırlıklarıyla katkıda bulunan Gündüz Ökçün, daha sonra Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.[176] Ancak, bakanlık görevinde bulunduğu dönemde, Konsolosluk Kanunu hazırlanması çalışmalarının canlandığına ilişkin bir belirti saptanamamıştır. Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi, o güne kadar yapılmış çalışmaları sistematik biçimde toplayan bir kitabın Gündüz Ökçün tarafından hazırlanması önemli bir kazanç sayılmalıdır. Bir gün Türkiye'de de bir "Konsolosluk Kanunu" hazırlanacaksa, bu kitap çok yararlı olacaktır.

II- Ulusal Kaynaklar

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu alanda tek bir temel yasa olmadığından, konsoloslukla ilgili olarak çeşitli kanunlara dağılmış durumdaki hükümlerin eksiksiz bir listesini oluşturmak kolay değildir. Bu arada Osmanlı döneminden kalan ve yürürlükte olduğunda kuşku bulunan *Şehbenderler*[177] *Nizamname-i Dahilisi* (1882), *Şehbenderlere Dair Talimat* (1884) gibi kaynaklar da vardır. Bu metinlerin yürürlükte olduğu kuramsal olarak kabul edilse[178] bile, gerek dil gerek içerik bakımından günümüzün çok gerisinde kaldıkları, dolayısıyla da pratik değer taşımadıkları bir gerçektir. Bununla birlikte, bu kaynakların bilinmesinde, Türkiye'nin

176 21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977 arasında ve 5 Ocak 1978-12 Kasım 1979 tarihleri arasında.

177 Osmanlıcada "şehbender"in anlamı için bkz. yukarıda 128 sayılı dipnot.

178 "Uygulama imkânı kalmamış bazı kanunların yürürlükten kaldırılmasına dair kanun"da (kanun nu.6537, RG 2 Mayıs 2007, 26510), yürürlükten kaldırılmış olduğu belirtilen kanunlar arasında, Osmanlı döneminden kalan bir "kanunu muvakkat" ile "Taşocakları Nizamnamesine müzeyyel kanun" bulunmakta ise de, konsolosluk konusuyla ilgili iki kaynağa yer verilmemiştir. Bunun nedeni, bu iki kaynağın "kanun" yada "kanunu muvakkat" adını taşımamaları olabilir.

Konsolosluk Hukuku tarihi açısından yarar vardır. Ayrıca, ileride bir Konsolosluk Kanunu çıkarılacak yada benzer bir düzenleme yapılacaksa, oldukça ayrıntılı hükümler içeren bu metinlerden yararlanılabilir.

Günümüzde Türk Konsolosluk Hukuku'nun ulusal kaynakları arasındaki bazı hükümler, konsolosluk açma yetkisi ve konsolosluk türlerinin belirlenmesi gibi konuları düzenleyen hükümlerdir. Bunlara "konsoloslukların örgütlenmesi"yle ilgili hükümler diyebiliriz. Öteki tür hükümler ise, konsolosların yetkileri ve görevleriyle ilgilidir.

Aşağıda bu iki türü, ayrı ayrı başlıklar altında belirteceğiz. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti yasalarında yer alan, yabancı konsolosluklarla ilgili hükümlere de ayrı bir başlık altında değineceğiz.

1) Konsoloslukların örgütlenmesiyle ilgili hükümler

Bu alanda en temel kaynak, Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanundur (DİBKGK)[179]. 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun ile 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında KHK de, Türkiye Cumhuriyeti konsolosluklarının kurulması ve konsoloslukların türleri, Merkezle (Dışişleri Bakanlığı'yla) ve bulundukları ülkedeki T.C. Büyükelçiliği ile temasları gibi konuları düzenleyen hükümler içermektedir.

(i) Merkez örgütü

Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİBKGK), "Hükümetçe tayin ve tespit edilecek esaslara göre *dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek*" (m. 2/a) genel görevinin yanında, konsoloslukla ilgili olarak şu özel göreve de yer vermiştir:

> "T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karşısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesini sağlamak" (m. 2/c).

---

179 Kanun nu. 4009, kabul t. 24 Haziran 1994, RG. 6 Temmuz 1994, 21982.

Bu hükümde, sadece gerçek kişilerden değil, "T.C. uyruklu tüzel kişiler"den de söz edilmekte olmasından, koruma kapsamına başta şirketler olmak üzere, T.C. uyrukluğunda bulunan her türlü tüzel kişinin[180] girdiği açıkça anlaşılmaktadır. Öte yandan, teknik anlamda hukuksal kişilik sahibi olmasalar da, Türk Bayrağı altındaki gemilerin ve uçakların da bu kapsamda olduğunda kuşku yoktur[181].

Bakanlığın, *"Yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlardaki gelişmeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri takip etmek"* (m. 2/i) görevinin yerine getirilmesinde özellikle bilgi toplanması ve var olan verilerin değerlendirilmesi işlerinde de, konsoloslukların hizmetine ihtiyaç duyulması olasıdır.

Dışişleri Bakanlığı içinde Konsolosluk konularıyla doğrudan ilgili birim, Konsolosluk İşleri Genel Müdürlüğü'dür (KOGM). KOGM, Bakanlık teşkilat şemasında MİDY biçiminde kısaltılan Müsteşar Yardımcısına bağlıdır. Bu Müsteşar Yardımcısının görevleri şöyle belirtilmiştir: Personel, İdari İşler, Arşiv-Ulaştırma, Konsolosluk, Hukuk, Protokol.

Konsolosluk İşleri Genel Müdürlüğü'nün üç alt birimi vardır: Konsolosluk İşleri Genel Müdür Yardımcılığı (KOGY), Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar ve Emlak Genel Müdür Yardımcılığı (KEGY); Göç, İltica, Vize Genel Müdür Yardımcılığı (KGGY). Bu Genel Müdür Yardımcılıklarının da alt birimleri vardır. Bunlar arasında bulunan Bilişim Hizmetleri Dairesi, konsolosluk işlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi ve konsolosluk hizmetlerine bilgisayar aracılığıyla ulaşılması olanaklarını yaratarak, kolaylık sağlamaktadır.

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına sunulan konsolosluk hizmetlerinin bilgisayar programları aracılığıyla yapılmasına ilk kez 1990'lı yılların başında başlanmıştır.

2006 yılı Ocak ayı içinde, Almanya'daki tüm Başkonsolosluklarımızda, konsolosluk NET adı verilen otomasyon sisteminin kurulması tamamlanmıştır. Daha sonra AB ülkeleri, ABD, Kanada, Avus-

---

180 Tüzel kişilerin uyrukluğu için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 369 vd.

181 Gemilerin ve uçakların uyrukluğu için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 337 vd.

tralya, Yeni Zelanda, KKTC, Rusya, Mısır, Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Fas ve İsrail'dekiler dahil 75 Büyükelçilik ve Başkonsolosluk sisteme katılmıştır. Bu sistem içindeki Büyükelçilikler ve Başkonsolosluklar, merkezi sunucularda depolanmış vatandaş bilgilerine doğrudan ulaşabilmekte, böylece işlemler hızlı bir biçimde sonuçlandırılmaktadır. Öte yandan, kurulan "Konsolosluk Çağrı Merkezi" sistemi, konsolosluk işlemleriyle ilgili olarak, tek bir telefon numarasına ulaşarak bilgi alınmasını sağlamaktadır.

Dışişleri Bakanlığı'nın "Yardımcı Birimler" diye nitelenen birimlerinden Eğitim Merkezi Başkanlığı'nın görevleri arasında "Konsolosluk hizmetleri konularında araştırma ve incelemeler yapmak" da vardır.

(ii) Yurtdışı örgütü

DİBKGK, Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı örgütleriyle ilgili hükmünde, konsolosluk birimlerini şöyle belirtmiştir (m. 23/II): *Başkonsolosluklar, Konsolosluklar, Muavin Konsolosluklar ile Konsolosluk Ajanlıkları, Fahri Başkonsolosluklar ve Fahri Konsolosluklar.*[182]

Dışişleri Bakanlığı meslek memurları, ihtiyaca ve takdire göre konsolosluk işleri ile de görevlendirilmektedir. Böylece, diplomatik ve konsüler görevler arasında geçişler, meslek memurları açısından olağan bir uygulama olarak görülmektedir.

DİBKGK, belli hizmet sürelerini başarıyla geçirmiş "idari memurlar"a, konsolosluk işlerinde imza yetkisi ve Konsolos veya Muavin Konsolos unvanı verilmesini öngören düzenlemeler de getirmiştir:

> Misyon Şefinin teklifi üzerine, Bakanlıkta en az beş yıl başarılı hizmet yapmış ve yüksek tahsili olan İdari Memurlar, müktesep hak teşkil etmemek ve diğer özlük haklarında herhangi bir değişiklik getirmemek üzere, yurtdışı görevleri süresince münhasıran Konsolosluk işlemlerinde imzaya yetkili kılınabilirler.

---

182 Öteki birimler de şunlardır: Büyükelçilikler, Daimi Temsilcilikler, Elçilikler, Özel Temsilcilikler, Büyükelçilik ve Elçilik Büroları.

Dört yıllık süreli yüksek öğrenim yapmış İdari Memurlara, Bakanlıktaki on yıllık fiili başarılı hizmetleri sonunda ve son altı yıllık sicillerinin ortalamasının en az 85 olması ve müktesep hak teşkil etmemek kaydıyla Muavin Konsolos görev ve unvanı; onbeş yıl başarılı hizmet sonunda ise, yine son altı yıllık sicillerinin ortalaması en az 85 olmak ve müktesep hak teşkil etmemek şartıyla Konsolos görev ve unvanı verilebilir.

Muavin Konsolos veya Konsolos görev ve unvanı verilen İdari Memurlar, bu unvanlara bağlı mali haklardan da yararlanırlar (madde 37).

Bu konularla ilgili ayrıntılar, "Dışişleri Bakanlığı Personelinin Yurtdışı Görevlere Atanmasına İlişkin Yönetmelik"te düzenlenmiştir.[183] Örneğin, "*Konsolos veya Muavin Konsolos unvanı verilen idari memurlar, önde gelme sıralamasında, aynı misyondaki eşit unvanlı meslek memurlarından sonra gelirler. Verilecek unvan, idari memurun görev yapacağı veya yapmakta olduğu misyondaki en kıdemsiz meslek memurunun taşıdığı unvanın önüne geçemez"(madde 17)*. "*Büyükelçilik konsolosluk şubesinde görevlendirilen ve bu Yönetmeliğin 16 ve 17 nci maddeleri uyarınca Konsolos veya Muavin Konsolos unvanı verilmesi uygun görülen idari memurların, yerel uygulama nedeniyle bu unvanları ile diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmalarında güçlük bulunduğu takdirde, yerel makamlara Ataşe unvanıyla tanıtımları sürdürülür. Ancak, bu idari memurlar, kendilerine verilmesi uygun görülen Konsolos veya Muavin Konsolos unvanına bağlı 4009 sayılı Kanunda öngörülen mali haklardan yararlanırlar" (madde 18)*.

"Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında"ki 189 sayılı KHK[184]'ya göre "*Dış Temsilcilik; diplomatik temsilciliklerle*[185] *konsolosluklardır.*" (m. 2/c). "*Konsolosluk; başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk, konsolosluk ajanlığı ve büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklardır*" (m. 2/e).

---

183 RG. 6 Eylül 2005, 25928.

184 Kabul t. 13 Aralık 1983, nu. 189; Yetki Kanunu t. 17 Haziran 1982, nu. 2680; RG. 14 Aralık 1983, 18251(mük.).

185 "Diplomatik temsilcilik; büyükelçilik, daimi temsilcilik, temsilcilik, elçilik, ortaelçilik, büyükelçilik ve elçilik büroları ve daimi maslahatgüzarlıklardır" (m. 2/d).

Türkiye'nin başta Federal Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerindeki konsolosluklarının sayısı ve iş hacmi son 40 yıl içinde büyük bir artış göstermiştir. Bunun başlıca nedeni, yurtdışında uzun süreler yaşayan; oralarda çeşitli işlerde ve mesleklerde çalışıp, geçimini sağlayan Türklerin sayısındaki artış sonucunda, konsolosluk hizmetlerine duyulan ihtiyacın da artmış olmasıdır. Bugün Almanya'daki Türk Konsolosluklarının toplam sayısı, 13'ü muvazzaf olmak üzere 16'yı bulmuştur.[186]

2) Konsolosların görevleri ve yetkileriyle ilgili hükümler

Türk yasalarında, konsolosluk yetkileri ve görevleriyle ilgili hükümler son derece dağınık ve sistemsiz bir durumdadır. Ökçün'ün Tasarısının (Taslağının) "Genel Esaslar" bölümünde, konuyla ilgili olarak şu açıklama vardır:

> Kanunlarımızda konsolosluk görev ve yetkilerini düzenleyen dağınık hükümler Konsolosluk kanununda toplanmalıdır. Böylece Tasarının konsolosluk görev ve yetkilerini düzenleyen kısmı daha sistematik bir bütünlüğe kavuşacak ve uygulayıcılar için de büyük bir kolaylık sağlanmış olacaktır.[187]

Alman Konsolosluk Kanunu'nda[188] da bu soruna, "Spesifik Konsolosluk Görevleri ve Yetkileri" başlıklı bölümde (m. 5-17) konuların sistematik biçimde düzenlemesi yoluyla bir çözüm getirilmiştir.

Buna karşılık, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk yasalarında konsoloslukla ilgili olarak yer almış olan hükümlerin dağınıklığı, bu konuda eksiksiz bir liste oluşturmayı oldukça güçleştirmektedir.

Zamanın Hannover Başkonsolosu olan Vedat Erkul'ca hazırlanarak, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'nce

---

186 Berlin, Düsseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Karlsruhe, Köln, Mainz, Münih, Münster, Nürnberg, Stuttgart.
Ayrıca, Bremen'de Fahri Başkonsolosluğumuz, Aachen'de ve Regensburg'da Fahri konsolosluğumuz vardır. Almanya'nın, Türkiye'de İstanbul, İzmir ve Antalya'daki muvazzaf konsolosluklarının yanı sıra, 8 kentte fahri konsolosluğu vardır: Adana, Bodrum, Bursa, Edirne, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Trabzon.

187 Ökçün, agy. s.9.

188 Bkz. Yukarıda s. 6.

1982 yılında yayımlanmış olan "Konsolosluk İşleri Elkitabı" bu alanda çok değerli bir çalışma oluşturmuştur[189]. Ancak, üzülerek söylemek gerekir ki, "uçan yaprak" düzeninde hazırlanmış olan bu metinlerin güncellenmesi yapılmış değildir[190]. Bakanlıkça, bu konunun yeniden ele alınması ve Erkul'un yapıtının günümüze uyarlanarak yeniden yayımlanması yararlı olacaktır.

Hukuk kuralları arasında kanunlardan daha üst düzeyde bir yeri olan Anayasa'da, "konsolosluk" deyim olarak yer almış olmasa da, konsoloslukla ilgili sayılması gereken hükümler vardır. Örneğin, yukarıda belirttiğimiz gibi, Anayasa'da yurtdışındaki Türklerin durumuyla ilgili 62 ve 67. maddenin (sosyal güvenlik) uygulanmasında konsolosluklarımıza görev düşebilir.

Ayrıca, yurtdışında bulunan vatandaşların, seçimlerde oy kullanmalarına ilişkin hükmün (AY m. 67/II) uygulanmasında, doğal olarak, konsoloslara önemli görevler düşecektir.

Aşağıda verdiğimiz kısa listenin amacı, konsolosluk yetkileri ve görevleriyle ilgili hükümlerin dağınıklığı karşısında, "tüketici" değil, olabildiğince kapsayıcı bir özet vermektir.

– 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu[191]

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu[192] Türk vatandaşlığına alınma istemini içeren başvuru yabancı ülkelerde Türk Konsolosluklarına bir dilekçe ile yapılabilir (m. 11/I) hükmünü içeriyordu. 12 Haziran 2009 tarihinde yürürlüğe giren 5901 sayılı yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu ise bu hükmü değiştirmiş ve başvurulacak makamı, daha genel bir biçimde belirtmiştir: "Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına ilişkin başvurular yurt içinde ikamet edilen

189 Kitabın tanıtılması amacıyla yazılan ve zamanın Bakanlık Genel Sekreteri (Müsteşarı) BE Kamran Gürün imzasıyla Büyükelçiliklere ve Başkonsolosluklara gönderilen Genelgede, Elkitabının "herhangi bir yönetmelik veya yönerge niteliği taşımadığı" herhangi bir duraksama durumunda "Bakanlık talimatının veya genelgelerinin esas" olacağı belirtilmiştir

190 "...metinlerde herhangi bir değişiklik husule geldiği takdirde, bu kısımlar yeniden bastırılacak ve Elkitabına eskilerin yerine konulmak üzere Temsilciliklerimize gönderilecektir. Böylece, konsolosluklarımızın Elkitabını güncel şekilde muhafaza etmelerine olanak sağlanacaktır.(Bir önceki dipnotunda belirtilen Genelge'den).

191 Kanun nu. 5901, kabul t. 29 Mayıs 2009, RG 12 Haziran 2009, 27256.

192 Kanun nu. 403, kabul t. 11 Şubat 1964, RG 22 Şubat 1964, 11638.

yer valiliğine, yurtdışında ise dış temsilciliklere bizzat veya bu hakkın kullanılmasına ilişkin vekâletname ile yapılır" (m. 37).

– 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu[193]
Dava dilekçeleri ve savunmalar ile, davalara ilişkin her türlü evrak yabancı ülkelerde Türk Konsolosluklarına verilebilir (m.4). Konsolosluklara verilen dilekçelerin, "en geç üç gün içinde Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlığına taahhütlü olarak gönderilmesi" gerekir. Harç pulları bulunmadığı takdirde, bunlara karşılık alınan paraların miktarı ve alındı kağıdının tarihi ve sayısı dilekçelere yazılır (m. 6/3).

– 1512 sayılı Noterlik Kanunu[194]
Yabancı ülkelerde noterlik işleri konsoloslar tarafından, konsolosluk binası içinde görülür (m. 191, 192). Türkiye'de, noterlere yaptıkları hizmet karşılığı ücret ödenir. Buna karşılık yabancı memleketlerde noterlik görevi yapanlar noter ücreti alamazlar (m. 194). "Yabancı memleketlerde, usulü uyarınca yapılan noterlik işlemlerinin altındaki o memleketin yetkili merciin imza ve mühürü, konsolos tarafından onanır. Özel kanun hükümleri saklıdır (m. 195).
Noterlerce yapılan işlemlerin örnekleri ancak ilgililerin kendilerine, yasal temsilcilerine, vekillerine yada mirasçılarına verilebilir (m. 94). Bunlar dışındaki kişilere örnek verilmesi, Türkiye'de ilgili mahkemeden izin alınmasına bağlıdır. Konsolosluklarda düzenlenen belgelerin örneklerinin (yukarıda sayılanlar dışındaki kişilere) verilmesi için izin örneği isteyen kişinin Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesince verilir. Bu saptanamıyorsa, Ankara Asliye Hukuk Mahkemesinin izni gerekir (m. 95).

– 5682 sayılı Pasaport Kanunu[195]
Umuma mahsus pasaportlar, yabancı ülkelerde Türkiye Cumhuriyeti konsoloslukları tarafından verilir (m. 15/I ve m. 17/A).

---

193 Kanun nu. 2577, kabul t. 6 Ocak 1982, RG 20 Ocak 1982, 17580.
194 Kanun nu. 1512, kabul t. 18 Ocak 1972, RG 5 Şubat 1972, 14090.
195 Kanun nu. 5682, kabul t. 15 Temmuz 1950, RG 24 Temmuz 1950, 7564. Bkz. ileride s. 196 vd.

Yurtsuz (tabiiyetsiz) durumda olan yada uyrukluk durumlarındaki düzensizlik nedeniyle yurtsuz işlemi görenlere de, "yabancılara mahsus" damgalı pasaportlar da konsolosluklarca verilebilir (m. 18). Ayrıca, Türkiye'ye göçmen olarak gelenlere de, Türkiye'ye giriş için gerekli belgeler konsolosluklarca verilebilir (m. 4/II).

– 5543 sayılı İskan Kanunu[196]

Türkiye'ye göçmen olarak gelmek isteyen "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunan kimselerden (...) bulundukları ülkedeki konsolosluk temsilciliklerimize bizzat müracaat eden(ler) (...) İçişleri Bakanlığı'nca serbest göçmen olarak kabul edilebilirler"(m. 5/1).

– 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu[197]

Konsolosun "Bayrak Şahadetnamesi" verme yetkisi (m. 828), Kaptanın gemiyi satma yetkisini kullanmasıyla ilgili görüş verme yetkisi (m. 990), Kaptanın, "deniz ödüncü" sözleşmesi yapmak için zorunluluk bulunduğunu belgelemek için Türk konsolosuna başvurması (m. 1161) gibi hükümler, bu kanunun uygulanmasında konsolosların görevlerini göstermektedir.

– 7201 sayılı Tebligat Kanunu[198]

1959 yılında yayımlanmış olan Tebligat Kanununda konsoloslarla ilgili bazı ayrıntılı hükümler vardır. Bazıları, daha sonra yeniden düzenlenmiş olan bu hükümleri, ileride (s. 236 vd.) "Konsolosluk Hizmetleri" bölümünde inceleyeceğiz.

– 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu[199]

1930 yılında çıkarılmış ve günümüzde oldukça eskimiş sayılabilecek olan bu kanuna göre, Türkiye Konsolosları bulundukları yerde ortaya çıkan kolera, veba, sarıhumma, lekeli humma ve çi-

---

196 Kanun nu. 5543, kabul t. 19 Eylül 2006, RG 26 Eylül 2006, 26301.

197 Kanun nu. 6762, kabul t. 29 Haziran 1956, RG 9 Temmuz 1956, 9353.

198 Kanun nu. 7201, kabul t. 11 Şubat 1959, RG 19 Şubat 1959, 10139. Bkz. ileride s. 232 vd.

199 Kanun nu. 1593, kabul t. 24 Nisan 1930, RG 6 Mayıs 1930, 1489.

çek vakalarını ve bunlarla ilgili olarak alınan tedbirleri Sağlık Bakanlığı'na düzenli olarak bildirirler; "kolera, veba ve sarıhummadan her vakanın telgrafla ihbarı" gerekir (m. 48). Türk gemilerinin sağlık patentalarının üzerinde konsolosluk vizesi bulunmasını zorunlu kılan ülkelere mensup gemiler Türk limanlarına geldiklerinde, hareket limanlarında Türk konsolosu varsa, bunların patentaları üzerinde konsolos vizesi bulunması zorunludur (m. 33).

– 298 sayılı **Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun**

Özgün biçimiyle 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı olan Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'a 1995 yılında eklenen bir maddeyle[200] 28 Ekim 1995 tarihinden sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçimi için "yurtdışında (mukim)[201] vatandaşlarımızın oturdukları ülkelerde oy kullanmaları, serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre Yüksek Seçim Kurulunun yönetiminde gerçekleştirilir" hükmü eklenmiştir.

Yüksek Seçim Kurulu bu seçimin gerçekleşmesi için, gerekli gördüğü hallerde uygun gördüğü yurtdışındaki Dışişleri Bakanlığı personelini görevlendirebilir.

Bu seçimler için Yüksek Seçim Kurulunun öngördüğü hususlar Dışişleri Bakanlığı'nca uygulanır" hükmü eklenmiştir.

---

200 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, Kanun nu. 4125, kabul t. 27 Ekim 1995, RG 28 Ekim 1995, 22447. Bkz. ileride s.241 vd.

201 "Mukim" sözcüğü, Anayasa Mahkemesi'nin 18 Kasım 1995 tarihli, E. 1995/54, K. 1995/59 sayılı kararıyla iptal edilmiştir (RG 21 Kasım 1995, 22470 mük.).
Anayasa Mahkemesi'nin konuyla ilgili gerekçesinde şu hususlar belirtilmiştir: "Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesi "yurtdışında bulunan Türk vatandaşları"nın oy hakkını güvenceye alırken, yasa bunu "mukim"lerle sınırlandırmış ve bu yoldan da oy kullanma hakkına sahip olanların sayısını azaltmış; daha önce yasada bulunan "mukim" ifadesini, Anayasa'daki "bulunan" ifadesine tercih etmiştir. Oysa, bilindiği gibi "mukim", ikamet eden demektir ve bir yerde yerleşmiş olmayı ifade eder. Oysa Anayasa "bulunanlar"ı tercih etmekle, çeşitli nedenlerle ve geçici sürelerle ve hatta devlet görevi veya bursu ile yurtdışında olanları da, oy hakkı anlamına geldiği için Anayasa'ya aykırıdır."

13 Mart 2008 tarihli 5749 sayılı kanunla[202] da; konuyla ilgili yeni hükümler getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre: "yurtdışı seçmen sandık, (mektup[203]), gümrük kapılarında oy kullanma veya elektronik oylama yöntemlerinden hangisine göre oy kullanılacağına yabancı ülkenin durumuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü alarak Yüksek Seçim Kurulu karar verir." "Yurtdışında ve yurtdışı temsilciliklerde seçim propagandası yapılamaz".

– 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu[204]

Ceza Usul Hukuku alanında konsoloslukları ilgilendiren başlıca konu yabancılarla ilgili yakalama ve tutuklama halleridir. Yabancıların suç nedeniyle yakalanması ve tutuklanması hallerinde ilgili konsolosluğa haber verilmesi konusunda kanun düzeyindeki ilk düzenlemeler 4 Aralık 2004 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu ile hukuk yaşamımıza girmiştir. Bu kanunun m. 95(2) ve 107(2) hükümleri yakalama, gözaltına alma ve tutuklama hallerinde, yabancılarla ilgili olarak "vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna" bildirme yükümlülüğü açıkça belirtilmektedir.

Her iki maddede de, ilgili konsolosluğa haber verme yükümlülüğünün ilke olduğu, bu ilkeden ayrılmanın ancak yakalanmış gözaltına alınmış yada tutuklanmış kişinin karşı çıkması halinde sözkonusu olabileceği belirtilmiştir. Bu konu da, ileride "Konsolosluk Hizmetleri" bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Kanunda, Türkiye'yi ilgilendiren ama Türkiye dışında işlenmiş suçlarla ilgili hükümde de "konsolosluk"lara verilmiş bir yetki ve görev vardır:

> "Yurtdışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına da ihbar ve şikayette bulunulabilir "(madde 158/3).

---

202 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da değişiklik yapılmasına dair Kanun, kanun nu. 5749, kabul t. 13 Mart 2008, RG 22 Mart 2008, 26824.

203 "Mektup" sözcüğü Anayasa Mahkemesi'nce iptal olunmuştur. AYM E.2008/33, K.2008/113, RG 5 Temmuz 2008, 26927.

204 Kanun nu. 5271, kabul t. 4 Aralık 2004, RG 17 Aralık 2004, 25673. Bkz. ileride s. 182 vd.

– 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu[205]

Türk Ceza Kanunu'nda, "konsolosluk" kavramına sözcük olarak yer verilmiş değilse de, konsoloslukları ilgilendiren hükümler vardır. TCK'nın "yabancı devlet bayrağına hakaret" başlıklı 341. maddesine göre:

> (1) Resmen çekilmiş olan yabancı devlet bayrağını veya diğer egemenlik alametlerini alenen tahkir eden kimseye üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.
>
> (2) Bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması, ilgili devletin şikayetine bağlıdır

Konsolosluk binalarına, kendi devletinin bayrağının çekilmesi, hem uluslararası hukukun geleneksel kuralları hem de ilgili uluslararası sözleşmeler uyarınca kabul edilen bir olgudur. Dolayısıyla, Türkiye'deki konsolosluklarda çekilen bayraklar "resmen çekilmiş olan yabancı bayrak" kapsamına girer. Ancak, bu suçtan dolayı ceza verilebilmesi "karşılıklılık" koşuluna bağlanmıştır; yani, yabancı devlet ülkesinde resmen çekilmiş Türk Bayrağı'na saygısızlık karşısında benzeri bir uygulama yapmayı kabul eden devletlerin bayrağı, bu hükmün koruması altındadır.

Yine TCK'nın "Yabancı devlet temsilcilerine karşı suç" başlıklı 342. maddesi de konumuzla ilgilidir.

Bu konular da ileride, ilgili bölümde incelenecektir.

– 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu[206]

Nüfus Hizmetleri Kanunu ile yürürlükten kalkan 5 Mayıs 1972 tarihli Nüfus Kanunu'nda, açıkça "konsolosluk"la ilgili hükümler vardı: Örneğin, Türkiye dışındaki vatandaşların, nüfus olaylarıyla ilgili olarak en yakın Türk Konsolosluğu'na bildirimde bulunmaları gerektiği belirtilmişti (madde 9). Buna karşılık, Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda, bu konularla ilgili olarak "konsolosluk" yerine "dış temsilcilik" deyimi kullanılmıştır. Örneğin, "sağ olarak dün-

---

205 Kanun nu.5237, kabul t. 26 Eylül 2004, RG 12 Ekim 2004, 25611. Bkz. ileride s. 252 vd. 278 vd.

206 Kanun nu. 5490, kabul t. 23 Kasım 2006, RG 29 Nisan 2006, 26355.

yaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye'de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne, yurtdışında ise altmış gün içinde dış temsilciliğe bildirilmesi zorunludur" (madde 15/1).

Yine aynı kanuna göre:

> Nüfus olaylarını bildirme yükümlülüğü olup bu yükümlülüğünü bu Kanunda belirtilen süre içinde yerine getirmeyenlere, nüfus ve aile cüzdanlarını kaybedenlere ve nüfus cüzdanının geçerlilik süresinin son bulmasından itibaren altmış gün içinde bu cüzdanlarını değiştirmeyen kişilere veya bu durumdaki çocukların veli veya vasilerine, yurt içinde ilçe memurlarınca 50 YTL idarî para cezası verilir. (madde 68/1,b).

Madde 15/1 hükmünde geçen "dış temsilcilik" deyiminin kapsamına "konsolosluk"ların da girdiğine kuşku yoktur. Nitekim ilgili Yönetmelikte[207] "Dış temsilcilik" deyiminin "Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği" yanında T.C. Başkonsolosluğunu ve konsolosluğunu gösterdiği açıkça belirtilmiştir (madde 4/1). Nüfus hizmetlerinin niteliği bakımından, bu konularda konsoloslukların, büyükelçiliklerden önce geldiği söylenebilir.

Kanunda "konsolosluk" deyimi, idari para cezasıyla ilgili olarak geçmektedir:

> Yurtdışında verilen idarî para cezaları, işlem sırasında mahallî para karşılığı verildiği ülkede konsolosluk hasılatının tahsil edildiği para birimi üzerinden tahsil edilir (m. 68/2/c).

Kanunun, madde 41/6 hükmüne göre:

"Genel Müdürlük ile başkonsolosluklar, nüfus ve aile cüzdanları bedeli açısından 2/6/1934 tarihli ve 2489 sayılı Kefalet Kanunu[208] hükümlerine tâbi değildir."

---

207 Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, RG 29 Nisan 2006, 26153. Yönetmelikte konsolosluklarla ilgili çeşitli hükümler vardır.

208 Kefalet Kanunu'nun 1. maddesine göre:
"Umumi bütçeye ait (Mütedavil ve bu mahiyetteki sabit sermayeler dahil) para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı alıp veren ve elinde tutan memur ve müstahdemlerle mülhak bütçelerden muhasebeleri Maliye Vekaletine bağlı olan veya gelirlerinin en az

– 492 sayılı Harçlar Kanunu[209]

Harçlar Kanunu'nun 71-82. maddelerini kapsayan Beşinci Kısmı "Konsolosluk Harçları" başlığını taşımaktadır. 71. maddeye göre;

> Türkiye Cumhuriyeti muvazzaf ve fahri konsoloslukları tarafından yapılacak konsolosluk işlemlerinden bu kanuna bağlı (5) sayılı tarifede yazılı olanları, konsolosluk harçlarına tabidir. İcabında Türkiye menfaatlerini deruhde eden yabancı devlet muvazzaf ve fahri konsoloslukları tarafından yapılacak konsolosluk işlemlerinden yukarıdaki fıkrada belirtilmiş olanları da bu devletin kabul etmesi halinde konsolosluk harçlarına tabidir.

72. madde, Konsoloslar tarafından yapılacak noter işlemlerinde, kanunun Noter Harçlarına ilişkin hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir.

74. madde, doğum ve ölüm ilmuhaberleri ile konsolosların yetkileri kapsamındaki askeri işlemlerle ilgili kağıtların düzenlenmesi ve onaylanmasının harçtan istisna edildiğini bildirmektedir. Öğrenci müfettişliği bulunmayan yerlerde, müfettişlik görevi yapan konsoloslukların, öğrenci işleriyle ilgili olarak düzenleyecekleri ve onaylayacakları kağıtlar da harçtan istisna edilmiştir. Türkiye'deki kurum ve kuruluşlara bağış (hibe) yoluyla gönderilecek mal, malzeme, araç ve gereçler için de aynı istisna kabul edilmiştir.

Yurtdışındaki T.C. Fahri Konsolosluklarının, tahsil ettikleri harçların belli bir oranının "aidat olarak terkini" öngören 1933 yılında çıkarılmış bir kanun vardır.[210] Bu kanuna göre; "Fahri konsoloslara, beşbin liraya kadar olan yıllık hasılatının tamamı ve

---

yüzde ellisini Devlet bütçesinden alan müesseselerin ve varidat almak maksadıyla kurulan inhisar idarelerinin yukarda sayılan işlerdeki memur ve müstahdemleri için (Müteselsil kefalet usulü) kabul edilmiş ve bu maksatla hükmi şahsiyeti haiz (Kefalet Sandığı) kurulmuştur.

Bu sandık Maliye Vekaletine bağlıdır. Vekalet memurlarından olmak üzere Maliye Vekilince seçilecek üç kişiden mürekkep bir heyet tarafından idare olunur.

İdare Heyeti bu kanuna ve yapılacak nizamnameye göre vazife görür."

209 Kanun nu: 492, kabul t. 2 Temmuz 1964, RG. 17 Temmuz 1964, 11756.

210 Fahri Konsolosların Aidatı Hakkında Kanun, kanun nu. 2349, kabul t. 9 Aralık 1933, RG. 14 Aralık 1933, 2581. Aynı kanunun değişik 2. maddesi de şöyledir:

beş bin liradan onbin liraya kadar olan kısmının yüzde yirmibeşi aidat olarak terk edilir" (2 Ocak 1961 tarihli, 198 sayılı kanunla değişik, m. 1).

Kanuna ekli "cetvel"deki bilgiye göre: 27 fahrî konsolosluğun, merkeze göndermeleri gereken hasılat paylarını göndermedikleri için, "namlarına zimmet kaydedilmiş cem'an 4.746 lira 94 kuruşun kaydı terkin olunmuştur" (madde 3).

3) Yabancı konsoloslarla ve konsolosluklarla ilgili hükümler

Türk yasaları arasında, Türkiye'deki yabancı konsolosluklarla ilgili hükümlere de rastlanmaktadır. Bunlar, Türk konsoloslarının yetkileri ve görevleriyle ilgili olmamakla birlikte, Türk Konsolosluk Hukuku'nun kapsamı içinde sayılmalıdır.

Örneğin İl İdaresi Kanun'unun[211] 12. maddesine göre:

> Valiler, Devlet genel ve özel hukuku hükümlerine ve ikamet, seyahat, konsolosluk, ticaret ve seyrisefain mukavelelerine göre yabancıların hukuki durumlarını ve deniz, kara ve hava ticaretlerini ilgilendiren işlerde konsolosluklarla muhabere ve bunların müracaat ve ziyaretlerini kabul ederler.

Öte yandan vergi yasalarında da, konsolosluklarla ilgili hükümler bulunmaktadır. Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun[212] "Muafiyetler" başlıklı 3. maddesinin c bendine göre:

Fahri konsolosluklarla, menfaatlerimizin himayesi tevdi olunan yabancı elçilik ve konsolosluklar tarafından tahsil olunan hasılattan:
a)Muhtaç Türk vatandaşlarına yapılacak yardım ve ödünç verme;
b)İşlerin çokluğu dolayısıyla tutulmasına lüzum görülen sekreter ücretleriyle haberleşme, kırtasiye ve benzeri gibi zaruri masraflar;
ödenebilir.
Acil haller müstesna olmak üzere, bu masrafların yapılabilmesi için, Dışişleri Bakanlığı'ndan önceden izin almak lazımdır.
Elde edilen hasılatın yetmemesi halinde, Dışişleri Bakanlığı'nca münasip görülecek miktarda sarf yetkisi verilebilir ve yapılan masraflar Dışişleri Bakanlığı bütçesinin ilgili tertibinden mahsup edilir.

211 Kanun nu. 5442, kabul t. 10 Haziran 1949, RG. 18 Haziran 1949, 7236.
212 Kanun nu. 7338, kabul t. 8 Haziran 1959, RG. 15 Haziran 1959, 10231.

Yabancı devletlerin (...) konsolosları (Fahri Konsoloslar hariç) ile (...) konsolosluklara mensup olan ve o devletin tabiiyetinde bulunan memurları (...) ile bu sayılanların aileleri efradı (mütekabiliyet şartıyla)[213] Veraset ve İntikal vergisinden muaftır.

Gelir Vergisi Kanunu'nda,[214] konsoloslarla ilgili bir muafiyet hükmü vardır. "Diplomat Muaflığı" başlıklı 15. maddeye göre "yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (Fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o memleketin uyrukluğunda bulunan memurları, Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenler bu sıfatlarından dolayı ve karşılıklı olmak şartıyla gelir vergisinden muaftır".[215] Yabancı elçilik ve konsoloslukların 15. madde kapsamına girmeyen memurlarının ve hizmetlilerinin bu işlerden aldıkları ücretler de karşılıklılık koşuluyla Gelir Vergisi'nden istisna edilmiştir (m. 16).

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu[216] uyarınca, "karşılıklılık olmak şartıyla, yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçilik ve konsolosluklarıyla, elçi, maslahatgüzar ve konsoloslarına (Fahri konsoloslar hariç) ve o devletin uyruğunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarına (...) ait taşıtlar, vergiden muaftır" (m. 4/b).

Belediye Gelirleri Kanunu'nda[217] da, benzeri bir hüküm vardır (m. 100): "Yabancı Devletlerin Türkiye'de bulunan elçi konsolos ve maslahatgüzarları (Fahri olanlar hariç) ile yabancı devletin uyruğunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurları, bu Kanun hükümlerinden karşılıklı olmak şartıyla muaftır".

---

213 Bendin sonunda parantez içinde şu tümce vardır:
(Türk tabiiyetinde bulunan şahıslardan veraset tarikiyle veya sair suretle mal iktisabedenlerle yukarda sayılanların dışında kalıp da Türkiye'de ikamet eden şahısların Türkiye'de bulunan mallarını veraset tarikiyle veya sair suretle iktisabedenler hariç).

214 Kanun nu. 193, kabul t. 31 Aralık 1960, RG. 6 Ocak 1961, 10700.

215 Bu muaflığın menkul sermaye iradı üzerinden tevkif suretiyle alınan vergiye şümulü yoktur.

216 Kanun nu.197, kabul t. 18 Şubat 1963, RG 23 Şubat 1963,11342

217 Kanun nu. 2464, kabul t. 26 Mayıs 1981, RG. 29 Mayıs 1981, 17354. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün İçişleri Bakanlığı'na hitaben yazılan 25 Mayıs 2001 tarihli B.07.0.GEL-0.66/6614-28/28691 sayılı yazıda "Rusya'daki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinden, kamuya ait yol ve kaldırım yapımı masraflarına katılma payı talep edilmemesi" nedeniyle "Rusya Federasyonu Büyükelçiliğinin karşılıklı olmak şartıyla yol harcamalarına katılma payından muaf tutulması mümkün bulunmaktadır" denilmiştir.

Emlak Vergisi Kanunu'na[218] göre de, "Yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk olarak kullanılan binalar ile elçilerin ikametine mahsus binalar ve bunların müştemilatı (Karşılıklılık olmak şartıyla) bina vergisinden daimi olarak muaftır" (m. 4/l).

Vergi muafiyetleri ve istisnalarını düzenleyen bu kanun hükümlerinin yanında, yabancı devletlere Ankara'da sefarethane ve konsoloshane inşa etmek üzere, Hazinece bedelsiz arsa verilmesi hakkında bir kanun da çıkarılmıştır.[219] Bu kanuna göre verilecek arsaların ve bunlar üzerine inşa olunacak sefarethane ve konsoloshanelerin tapuya tescillerinde harç ve resim alınmaz (m. 2). Bu yoldan yapılan "bedelsiz arsa tahsis ve temliki, tapu harcı ve Gümrük Vergisi muafiyeti, bunlardan istifade edecek yabancı devletlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne mütekabiliyet esasına göre aynı hakları tanımasına bağlıdır (m. 4).

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK'nın "Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar" başlıklı bölümünde (m. 340-343) konumuzla ilgili hükümler vardır.

1982 yılında yayımlanmış olan Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da[220] yabancı konsolosların Türkiye'de evlendirme işlemi yapmaları konusuyla ilgili olarak şu hüküm vardı:

> Milletlerarası sözleşmeler hükümlerine göre konsolosluklarda yapılan evlenmeler geçerlidir. (madde 12/l).

Bu hükmün kapsamına hem yabancı devlet ülkesindeki hem Türkiye'deki konsolosluklar girmekte idi. MÖHUK biçiminde kısaltılan 2675 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran ve onun yerine geçen aynı adlı 5490 sayılı kanunun[221] evlenmeyle ilgili maddesine, konsolosluk evlenmeleriyle ilgili tümce alınmamıştır.

218 Kanun nu. 1319, kabul t. 29 Temmuz 1970, RG. 11 Ağustos 1970, 13576.

219 Ecnebi Devletlere Ankara'da Sefarethane ve Konsoloshane İnşa Etmek Üzere Meccanen Arsa Tahsisi Hakkında Kanun, kanun nu. 6593, kabul t. 20 Mayıs 1955, RG. 27 Mayıs 1955, 9013.

220 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, kanun nu. 2675, kabul t. 22 Mayıs 1982, RG 22 Mayıs 1982, 17701.

221 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, kanun nu. 5718, kabul t. 27 Kasım 2007, RG 12 Aralık 2007, 26728. Bkz. ileride s. 218 vd.

Bunun gerekçesi olarak, kanunun 1. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümlerinin zaten saklı tutulmuş olması karşısında, konsolosluk evlenmelerinin ayrıca belirtilmesine gerek bulunmadığı belirtilmiştir.

Bu durum karşısında, Türkiye ile konsolosu olduğu devlet arasında, konsolosluklarda evlenme bağıtlanmasına olanak veren bir uluslararası sözleşme bulunan yabancı konsolosların, o sözleşme uyarınca evlendirme yapabilecekleri sonucuna varılır.

Türkiye'deki Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartı Yönetmeliği[222] "Türkiye'deki başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk ve konsolosluk ajanlıklarını", "konsüler temsilcilik" olarak adlandırmıştır (madde 4/c). Yönetmelik, "Fonunda büyük harflerle C ibaresi bulunan "konsüler kimlik kartları"nın verileme esasları ile bu kartların tanıdığı ayrıcalık ve bağışıklıkları düzenleyen hükümler içermektedir (madde 14). Ayrıca, konsüler temsilciliğin hizmet personeli mensubu ve aile bireylerine verilecek kartlarla ilgili düzenlemede vardır (madde 17/c).

III- Uluslararası kaynaklar

Türkiye'nin taraf olduğu ikili konsolosluk anlaşmaları ile 1963 yılında düzenlenmiş olan çok taraflı "Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi" (KİVS) Konsolosluk Hukukumuzun yazılı kaynaklarını oluşturur.

Bunların yanı sıra Uluslararası Hukuk'un öteki kaynakları, özellikle "yapılageliş" (teamül) kuralları önemli kaynaklardır. Nitekim KİVS'in Giriş Bölümünün son paragrafında bu hususa değinilmiştir:

(Taraf Devletler) "Bu Sözleşme hükümleriyle açıkça çözümlenmemiş sorunlara uluslararası teamül (yapılageliş) hukuku ilkelerinin uygulanmasına devam olunacağını teyit edilerek" aşağıdaki şekilde anlaşmışlardır.

Öte yandan, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları da genel ilkelerin yanında özel olarak Konsolosluk Hukuku'yla ilgili içtihat oluşturmaktadır.[223]

---

222 RG. 10 Ocak 2007, 26399. Bkz. ileride s. 284 v.d.

223 Örneğin, *LaGrand* davası; 27 Haziran 2001 tarihinde Almanya-ABD davasında verilen karar *Avena* davası; Almanya-ABD davasında verilen 5 Şubat 2003 tarihli karar Bkz. ileride s. 186 vd.

1) İkili Konsolosluk Sözleşmeleri

Türkiye çeşitli devletlerle, ikili Konsolosluk Sözleşmesi bağıtlamıştır. Bunları İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yapılmış olanlar biçiminde iki döneme ayırabiliriz.

İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, 1922'de Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile yapılmış olan Sözleşmeler, bugün yürürlükte değildir. 1929'da Almanya ve İtalya ile 1939'da Macaristan ile yapılmış Sözleşmeler yürürlüktedir. 1927'de Polonya ile yapılmış Sözleşme ise yürürlüğe girmemiştir.

Almanya ile 1929 yılında bağıtlanmış Konsolosluk Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya harp ilan edilmesi[224] üzerine yürürlükten kalkmış; savaştan sonra, 1 Mart 1952'den geçerli olmak üzere yeniden yürürlüğe konulmuştur.

2) Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (1963) (KİVS)

Bu Sözleşme, konuyla ilgili olarak evrensel nitelikteki en geniş kapsamlı kaynaktır. Bu bakımdan, KİVS Konsolosluk Hukuku ve konsolosluk ilişkileri tarihi içinde gerçekten çok büyük bir aşamayı oluşturmuştur.

Türkiye bu Sözleşmeye taraftır.[225]

---

224 TBMM'nin, Başkanın çağrısı üzerine 23 Şubat 1945 günü yaptığı olağanüstü toplantı gündeminin "Demeçler" bölümünde "Almanya ile Japonya'ya harp ilanına ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik Milletler Beyannamesine Türkiye'nin katılmasına dair Hariciye Bakanı Hasan Saka'nın demeci" yer almaktaydı.
Bunun ardından gelen "Takrirler" bölümünde ise şu madde vardı: "Almanya ile Japonya'ya harp ilanına ve 1 Ocak 1942 tarihinde Birleşik Milletler Beyannamesine Türkiye'nin katılmasına dair İstanbul Milletvekili Ali Rana Tahran ve üç arkadaşının takriri."
Oylama sonucunda, öneri oybirliğiyle kabul edilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, olağanüstü inikat (Seçim dönemi; VII, cilt 15, toplantı yılı 2, s.132). Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için şu makaleye bakılabilir: Aybay, R.; Az bilinen bir tarihsel olgu: Türkiye'nin Japonya'ya harp ilan etmesi, *Bilgi ve Bellek*, İstanbul Bilgi Üniv. yay. Yıl.1, sayı 2 (2004), s.144 vd.

225 KİVS hükümleri, kitabın ilgili bölümlerinde ayrıntılı biçimde inceleneceği için, burada kısaca belirtilmiştir. Sözleşmenin Türkçe İngilizce ve Fransızca metinleri için bkz. EKLER Bölümü.

A- KİVS'in önemi ve niteliği

BM Uluslararası Hukuk Komisyonu daha 1949 yılında, konsolosluk konusunun uluslararası düzenlemeye konu olacak bir olgunluğa ulaşmış olduğunu saptamıştı.[226] BM'nin o zamanki Genel Sekreteri Trygve Lie bu konuda şunları belirtmişti. "Uluslararası ticaretin sürekli genişlemesi karşısında, konsolosların hukuksal durumlarının ve işlevlerinin (görevlerinin) olabildiğince evrensel bir temelde düzenlenmesi gerekli hale gelmiştir."[227]

Komisyonun konuyla ilgili çalışmaları ancak 1955 yılında başlayabilmiş ve Sözleşmenin taslağı, Komisyonda 7 Temmuz 1961 tarihinde kabul edilmiştir. Bunun ardından BM Genel Kurulu, konsolosluk ilişkileri konusunda bir sözleşme hazırlamak üzere uluslararası bir konferans toplanmasına karar vermiştir.

Viyana'da 4 Mart-22 Nisan 1963 tarihleri arasında toplanan Konferansın sonunda, 22 Nisan 1963 günü KİVS kabul edilmiş ve 24 Nisan 1963 tarihinde imzalanmıştır.

Sözleşmeye bağlı iki Ek Protokol olan Uyrukluk Konusuna İlişkin Seçmeli Protokol *(Optional Protocol concerning Acquisition of Nationality)* ile Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümü Konusundaki Seçmeli Protokol *(Optional Protocol concerning the Compulsory Settlement of Disputes)* da aynı Konferansın sonunda KİVS ile birlikte kabul edilip imzalanmıştır. Bu Protokollar, içerik bakımından, DİVS'ye ek iki seçmeli protokolla aynıdır. Sözleşme 22 devletçe onaylanması üzerine, 77. madde uyarınca 19 Mart 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

KİVS'i onaylayan bazı devletler, içhukuk yasalarında KİVS'e, adını da belirterek, doğrudan yollama yapmışlardır. Örneğin Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu, "uygulama kapsamı" başlıklı 1. maddesinde, "konsolosluk hizmetleri"nin KİVS m. 5'te belirtilenler olduğunu kabul etmiştir.[228]

Ancak, KİVS'in, ona taraf olmamış devletlerce bile saygı gösterilen ve Uluslararası Hukukun bağlayıcı bir ifadesi olarak kabul

---

226 Report of the International Law Commission, U.N. GAOR Int'l Law Comm'n, 4th Sess., Supp. No.10, paras. 16,20, U.N. Doc. A/925 (1949).

227 Aceves, s. 3 dn.20.

228 İrlanda'nın Diplomatik İlişkiler ve Bağışıklıklar Kanunu (1967) da, 6. maddesinde KİVS'in yasa gücünde olduğunu belirtmiştir (www. irishstatutebook.ie/1967)

edilen bir ağırlığı olduğu da söylenebilir. KİVS'in imzaya açıldığı 1963 yılından bu yana, dünyanın neresinde olursa olsun, konsolosluk ilişkileri alanındaki bir ihtilafın çözüme kavuşturulmasında yada bir düzenlemenin yapılmasında KİVS'in dikkate alınmasının zorunlu hale geldiği görülmektedir. Yargıtay'ımızın 1978 yılında vermiş olduğu bir karar, bu açıdan önemlidir.[229]

Bu konuda Kanada'nın tutumu ilginç bir örnek oluşturmaktadır: Kanada, KİVS'i 1974'te onaylamıştır ama Kanada Dışişleri Bakanlığı, onaydan 4 yıl kadar önce yaptığı bir beyanla, KİVS'i Uluslararası Hukuku açıklayıcı (*declaratory*) bir belge olarak kabul ettiğini bildirmiştir.[230]

B- KİVS bir "İnsan Hakları" belgesi midir?

Konsolosa, bağlı bulunduğu devletin kendi görev bölgesi içindeki uyruklarının kişi güvenliği (m. 36) gibi güvencelerden yararlanmasını göstermek ve gönderen devletin uyruğu olan gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek gibi (m. 5/c) genel görevlerin kapsamına, insan hakları arasında sayılabilecek hak kategorilerinin de girdiği söylenebilir. Ancak, hemen belirtilmesi gereken çok önemli bir fark gözden kaçırılmamalıdır: KİVS'in bu haklarla ilgili olarak içerdiği hükümlerde, Sözleşme'ye taraf devletlere belli uluslararası

---

229 Yargıtay'ın 1978 yılında verilmiş bir kararında, bu konuyla ilgili olarak şöyle bir saptama yapılmıştır:
"Gerek teamülî hukuk kurallarına ve gerek teamülî hukuk kurallarının yazılı hale getirildiği konsolosluk hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 43. maddesi hükmüne göre konsolosluk memurları ve hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devletin adli ve idari makamlarının yargısına tabi bulunmamaktadırlar.
Bu itibarla; sanığa isnat olunan suçun, konsolosluk görevlerinin icrasına ilişkin olup olmadığının tahkik edilmesi ve fiilin resmi görevin yerine getirilmesi sırasında işlenmediğinin anlaşılması halinde yargı bağışıklığından söz edilemeyeceği cihetle yargılamaya devam olunması..." Yarg. 9 CD, 6 Temmuz 1978 tarihli E. 1978/3006, K. 1978/2990 sayılı kararı. *Yargıtay Kararları Derg.* 1978, cilt 4, sayı 10, s.1173.

230 7 Canadian Yb. Int'l L., 305-6 (1969) zikreden Lee, agy. s. 26. Yazar, başta Norveç olmak üzere bazı devletlerin, KİVS'ten sonra, artık ikili konsolosluk sözleşmeleri yapma uygulamasından vazgeçme eğiliminde olduklarını da belirtiyor.
Ancak, kanımca burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta var: KİVS, devletler arasında var olan konsolosluk sözleşmelerini bertaraf eden yada devletlerin bu tür sözleşmeler yapmasını engelleyen bir nitelik taşımadığını kendi metninde belirtmiş bulunmaktadır (m. 73).

yükümlülükler öngörülmüş olmakla birlikte, bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi dolayısıyla zarar görecek kişilere, bireysel düzeyde hak güvencesi sağladığını söylemek kolay değildir.

KİVS'in niteliğinin belirtilmesi bakımından, onu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile karşılaştırmak yararlı olacaktır. KİVS'in, kişilere bireysel düzeyde hak tanıyan nitelikte sayılabilecek kimi hükümler içerdiği; dolayısıyla, bu hükümler açısından bir "İnsan Hakları Belgesi" sayılması gerektiği düşünülebilir. Ancak, AİHS ile karşılaştırıldığında, iki belgede bazı önemli farklar bulunduğu görülmektedir.

KİVS ile AİHS arasındaki belirgin farklar şöyle özetlenebilir:

(i) AİHS, taraf devletin yetki alanında bulunan *herkese* haklar ve güvenceler sağlamıştır. Dolayısıyla AİHS içinde, hakkından yararlanacak kişinin şu yada bu devletin uyruğu oluşu yada yurtsuz (vatansız) oluşunun önemi yoktur.[231]

Oysa KİVS'in kapsamına sadece bu Sözleşme'ye taraf olan devletlerin uyrukları girer. Taraf devletlerin konsolosları da, sadece konsolosu olduğu devletin uyruklarıyla (yada özel ve ayrıksı durumlarda, adına konsolosluk yetkisi kullandığı taraf devletin uyruklarıyla) ilgili olarak yetki kullanabilir. Yurtsuz (vatansız) yada taraf olmayan bir devletin uyruğu olan kişiler KİVS'in kapsamı dışındadır. Bu gibi konularda varsa ilgili başka uluslararası hukuk belgeleri ve uluslararası yapılageliş hukuku kuralları uygulanır.

(ii) AİHS dizgesi içinde, bu Sözleşme'yle güvenceye alınan haklarla ilgili ihlal iddialarının taraf devletlerce ileri sürülebilmesinin yanında ve ondan çok daha önemli bir olanak vardır: Hakkı ihlal edilen bireylerin doğrudan yargı yoluna başvurarak ihlalden sorumlu olan devletin aleyhine karar verilmesini sağlayabilmesi. Oysa KİVS, bireylere uluslararası bir yargı organına başvuru olanağı vermiş değildir. KİVS'e aykırı işlemler nedeniyle zarara uğramış olduğunu ileri süren birey uyrukluğunda bulunduğu devletin yada zarar verdiği ileri sürülen devletin yetkili makamlarına başvurarak, durumun düzeltilmesi yada ödence (tazminat) verilmesi gibi istemlerde bulunabilir.

231 Yabancının durumundaki sınırlı ayrıksılık halleri için bkz. Aybay, *Yabancılar*, s. 51.

(iii) KİVS'in yaptırım dizgesi ile AİHS'in aynı konuda öngördüğü hükümler de farklıdır. AİHS'e göre, Sözleşme kapsamı içindeki bir hakkın ihlal edildiğini ileri süren bireyler, belli usul hükümlerinin çerçevesi içinde[232] iddialarını AİHM önüne getirebilmektedir. Mahkemece, iddiaların yerinde bulunması halinde; Sözleşme'yi ihlal ettiğine karar verilen devletin, AİHM hükmünün gereğini yerine getirmesi Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce izlenir ve sağlanır. Buna karşılık, yukarıda belirttiğimiz gibi, KİVS'in öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen taraf devlete karşı, başvurulacak yollar konusunda, KİVS'in kendi hükümleri arasında yargı yoluna başvurmaya ilişkin bir nokta yoktur.

KİVS'e ek iki Protokoldan biri olan Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümü Konusundaki Seçmeli Protokol'a taraf devletler, KİVS ile ilgili uyuşmazlıklarda yargı yoluna başvurulmasını önceden kabul etmişlerdir. Bu Protokolun kapsamı dışındaki devletlerle ilgili ihlâl iddiaları konusunda, uluslararası bir yükümlülüğünü yerine getirmekte kusurlu davranan bir devlete uygulanacak genel kuralların gereğinin yerine getirilmesi beklenir. Bu gibi durumlarda yetkili olacak (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi) uluslararası bir organ yoktur.

(iv) KİVS'in AİHS'den belirgin biçimde ayrıldığını gösteren bir hükmü vardır: "Bu Sözleşme'deki hükümlerden birinin, gönderen devletteki konsolosluklarına *(consular posts)* kısıtlı biçimde uygulanması nedeniyle kabul eden devletin aynı hükmü (gönderen devlete karşı) kısıtlı biçimde uygulaması" ayrımcılık *(discrimination)* uygulaması sayılmaz" (m. 72/a).

Uluslararası Hukukun "karşı işlem" uygulama yaptırımına bir örnek oluşturan bu hüküm, KİVS ile tanınmış olanakların, hukuksal nitelik bakımından "İnsan Hakları" alanındakilerden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. Çünkü İnsan Hakları Hukuku alanında, bir devletin insan haklarına saygısız davranışları, o devletin uyruklarının temel insan haklarına başka devletlerce saygı gösterilmemesinin gerekçesi olamaz.

232 İçhukuk yollarının tüketilmesi vb. koşullar için bkz. AİHS m. 35.

(v) Yukarıda (iii) de belirttiğimiz gibi, devletin, KİVS ile belirlenen yükümlülüklerin gereğini yerine getirmediği iddiasıyla UAD'e başvurmayı sağlayan bir usul KİVS'e ek bir Seçmeli Protokol ile kabul edilmiştir. Bu Protokola göre, Protokola taraf devletler, kendilerini ilgilendiren ve KİVS'in uygulanmasından yada yorumlanmasından doğan çekişmelerde, UAD'in zorunlu yargı yetkisini kabul etmişlerdir (Giriş Bölümü).

Ancak, burada da gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta vardır: Bu yola ancak bir devlet, başka bir devlete karşı başvurabilir. Dava konusunu oluşturan olaydan kişisel olarak zarar görmüş olsalar bile, bireyler davaya taraf olamaz.

Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen LaGrand kardeşler davasında[233] Almanya, ABD yetkililerinin Alman vatandaşı LaGrand kardeşlerin tutuklanmış olduklarını zamanında Alman konsolosluk yetkililerine haber vermemiş olmaları olgusuna dayanarak KİVS'in 36. maddesini ihlal ettiklerini ileri sürmüştür. UAD, 36. maddenin, konsüler koruma sisteminin işleyebilmesi ve konsolosluk görevlilerinin, kabul eden devletçe tutulmakta olan kişilere yardım edebilmeleri açısından önemini belirtmiştir. Kararda şöyle denilmiştir: Gönderen devlet, kabul eden devletin gerekli bilgileri vermekte kusur etmesi nedeniyle, uyruklarının tutuklu bulunduğundan haberdar olmadığı hallerde, gönderen devletin KİVS m. 36/1 hükmünden kaynaklanan haklarını kullanması pratik olarak olanaksız hale gelmektedir.

Almanya, 36. maddenin ABD tarafından ihlalinin sadece KİVS'in bir tarafı olarak Almanya'nın haklarını çiğnemekle kalmayıp, LaGrand kardeşlerin bireysel haklarını da ihlal etmiş olduğunu ileri sürmüştür. ABD ise buna karşılık KİVS'in sonuç olarak bireyler yararlansa bile, KİVS ile tanınan haklar, taraf devletlerinin haklarıdır iddiasını ileri sürmüştür. Dolayısıyla da, ABD'ye göre bireysel düzeyde haklardan söz edilemeyeceğine göre, KİVS'deki hakları temel haklar yada insan hakları oluşturacak nitelikte değildir.

---

233 Bkz. ileride s. 186 vd. LaGrand Case, *Germany v. United States of America*, 27 June 2001. Kararın bulunabileceği web sitesi www.icj-cij.org/icjwww/decisions.htm

UAD, LaGrand kararıyla sonuç olarak, büyük çoğunlukla KİVS'in bireysel düzeyde haklar tanıdığını kabul etmiş ancak bu hakların "insan hakkı" olarak nitelenip nitelenmeyeceği konusunda bir görüş bildirmemiştir.[234]

Bu konuda sonuç olarak şu söylenebilir: KİVS'in amacı, bireylerin doğrudan yararlanabileceği hakları belirtmek ve güvenceye almak değil, konsolosluk ilişkileri alanında devletlerin yükümlülüklerini saptamaktır. Başka bir deyişle, KİVS açısından "hak sahibi" olanlar, bireyler (gerçek ve tüzel kişiler) değil, devletlerdir. KİVS'de bu bağlamda, bireylerin yararlanabilecekleri haklar, dolaylı olarak belirtilmiş olmaktadır.

C- Türk Hukuku açısından durum

KİVS'in bir "İnsan Hakları Belgesi" sayılıp sayılmaması konusu, Türk Hukuku bakımından özel bir önem taşımaktadır. Çünkü Anayasanın 90. maddesine 2004 yılında yapılan değişiklikle şu tümce eklenmiştir:

> Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Bu tümcedeki "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" deyiminin anlamı ve konunun genel olarak incelenmesi bazı tartışmalar yaratmaktadır.[235] KİVS, bu anlamda "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" bir antlaşma sayılırsa, özel bir değer ve üstünlük kazanmış olacaktır.

Bir uluslararası antlaşmanın "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" olduğunun hangi ölçütlere göre saptanması gerektiği tartışma

234 Kararın 78. paragrafı. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Mennecke, Martin; Towards the Humanization of the Vienna Convention of Consular Rights - The LaGrand Case Before the International Court of Justice; *German Yearbook of International Law*, vol. 44 - 2001, s. 430-468, özellikle s. 437 ve 453.

235 Bkz. Aybay, Rona; Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara, sayı 70, 2007, s.187-213.

yaratacak bir konudur. Pek çok uluslararası antlaşmada (sözleşmede) , "temel hak ve özgürlüklere" doğrudan yada dolaylı ilişkin hükümler bulunabilir. Bu konuda yapılabilecek geniş bir yorum, pek çok uluslararası antlaşmanın (sözleşmenin) "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" sayılmasına yol açabilecektir. Böyle bir yaklaşımla KİVS'in de "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" sayılması olasıdır.

Bu tartışmaları önlemek amacıyla, Anayasanın 90. maddesine eklenen *temel hak ve özgürlüklere ilişkin* ibaresinin, "münhasıran insan haklarının korunması amacıyla bağıtlanan antlaşmalar" biçiminde değiştirilmesi önerilmiştir.[236]

Bu konuda sonuç olarak şu söylenebilir: KİVS'in amacı, bireylerin doğrudan yararlanabileceği hakları belirtmek ve güvenceye almak değil, konsolosluk ilişkileri alanında devletlerin yükümlülüklerini saptamaktır. Başka bir deyişle, KİVS açısından "hak sahibi" olanlar, bireyler (gerçek ve tüzel kişiler) değil, devletlerdir. KİVS'de bu bağlamda, bireylerin yararlanabilecekleri haklar, dolaylı olarak belirtilmiş olmaktadır.

KİVS ile kendilerine tanınmış bulunan olanaklardan yoksun bırakıldığını ve dolayısıyla zarar görmüş olduğunu ileri sürenler; bu durumu yaratmış olan devletin içhukukunun elverdiği ölçüde, o devletin yargısal yada yönetsel organlarına başvurabilir. Bireyin, böyle bir durumda, kendisini korumada yetersiz kaldığı savıyla, uyrukluğunda bulunduğu devletin içhukuku uyarınca başvuruda ve istemde bulunmaları da olanaklı olabilir.

Ç- Konsolosluk İşlevleri (Görevleri) Konusunda Avrupa Sözleşmesi

Avrupa Konseyi çerçevesinde düzenlenen "Konsolosluk Görevleri Konusunda Avrupa Sözleşmesi" *(European Convention on Consular Functions-ETS 061)*, 11 Aralık 1967'de imzaya açılmış ama günümüze kadar yürürlüğe girmesi için yeterli sayıda devletçe

---

236 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, *Türkiye Barolar Birliği*, Ankara, Ekim 2007, s.194 vd.

onaylanmamıştır. Onaylayan dört devlet İspanya, Norveç, Portekiz ve Yunanistan'dır. Almanya, Avusturya, İtalya ve İzlanda ise imzalamış ama onaylamamış durumdadır. Avrupa Konseyine üye olan devletlerin çoğu gibi, Türkiye de Sözleşmeyi imzalamamıştır. İmzaya açılışının üzerinden 40 yıla yakın bir süre geçmiş olmasına karşın, yürürlüğe girmesi için gerekli beşinci onay sağlanamamış olan bu Sözleşmeye "ölü doğmuş" gözüyle bakılabilir.

Konsolosluk Görevleri (İşlevleri) Konusunda Avrupa Sözleşmesi, KİVS'in kapsamını genişleten daha ayrıntılı bir düzenleme getirmeyi amaçlamış görünmektedir. Özellikle, konsolosluk işlevleriyle (görevleriyle) ilgili hükümlerde bu amaç açıkça görülmektedir. Konsolosluk işlevleriyle (görevleriyle) ilgili olarak KİVS'de bir maddede (m. 5) yapılmış düzenlemeye oranla Avrupa Sözleşmesi çok daha ayrıntılı hükümler getirmişti. Öte yandan, Sözleşmeye ek olarak düzenlenen iki Protokol, kapsamın daha genişletilerek, mültecilerle[237] ve sivil uçaklarla[238] ilgili düzenlemeler getirilmesi amacını göstermektedir. Buna karşılık, Avrupa Sözleşmesi, konsolosluk ilişkileri ile ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar konularında hüküm içermemekte, bu konuların KİVS ile düzenlenmiş olduğunu belirtmekle yetinmektedir (Giriş Bölümü, ikinci paragraf).

Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu Avrupa Sözleşmesi'nin imzaya açılışının üzerinden 40 yıla yakın bir süre geçmiş olmasına karşın yürürlüğe girmemesi nedeniyle pratik bir değeri olmadığı söylenebilir.

Devletlerin, Konsolosluk Görevleri (İşlevleri) Konusunda Avrupa Sözleşmesi'ni onaylamak konusunda isteksiz davranmalarının nedeni olarak, bu Sözleşme'nin KİVS'e oranla daha ayrıntılı hükümler getirmeyi amaçlaması düşünülebilir. Bu ayrıntılı hükümler, sonuç olarak, devletlerin yükümlülüklerini arttıracak niteliktedir. Daha önce yapılmış KİVS'in –deyim yerindeyse– çok popüler olması ve pek çok devletçe onaylanması da, aynı konudaki Avrupa Sözleşmesi'ne ilgiyi azaltmış olabilir.

---

237 Protocol concerning the Protection of Refugees, 11. XII. 1967, ETS 67.

238 Protocol in respect of Civil Aircraft, 11. XII. 1967, ETS 63.

Öte yandan, AİHS'nin getirdiği, yargı yoluyla da işleyebilen koruma düzeneği ve Avrupa Birliği üyesi devletleri bağlayan etkili düzenlemeler ve uygulamalar da, konsolosluğa ilişkin konuların önemini azaltmıştır, denilebilir. Bütün bunların sonucu olarak, Avrupa devletleri arasında, Avrupa'ya özgü bir konsolosluk sözleşmesi yapılması konusunda ilgi ve heves ortadan kalkmış görünmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİNİN KURULMASI ve YÜRÜTÜLMESİ

KİVS'in "Genel Olarak Konsolosluk İlişkileri" başlıklı Birinci Bölümünün birinci kesiminin başlığı "Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Yürütülmesi"dir. 2. maddeyle başlayıp 24. maddeye kadar devam eden bu kesimde ("Konsolosluk Görevleri"ne ilişkin 5. madde dışındaki) düzenlenmiş konular başlıca üç başlık altında toplanabilir: Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması; Belli Bir Yerde Konsolosluk Açılması; Konsolosluklarda Görev Yapan Kişiler.

Aşağıda, konuları bu üç başlık altında inceleyeceğiz.

I- Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması

1) Giriş

Konsolosluk ilişkileri, sadece *devletler* arasında kurulur. Devletlerin yanı sıra uluslararası hukukun uygulanmasına ve oluşmasına katılan kişiler arasında yer alan uluslararası örgütler konsolosluk ilişkilerine giremez. Federal yapılı devletlerde, Anayasal sistemlerinin elverişli olması halinde, federasyonu oluşturan birimlerin, yabancı devletlerle diplomatik ilişki kurmalarına olanak bulunmaktadır. "Bileşik" yapılı devletleri oluşturan birimlerin, ana devletten bağımsız ve ayrı olarak konsolosluk ilişkisine girme girişiminde bulunması tartışma yaratabilecek bir konudur. Örneğin İsveç'le Norveç arasındaki Birlik yapısının bozulması ve Birliğin

dağılmasının nedenleri arasında, Norveç'in, kendi konsolosluk servislerini kurma isteği de vardır.[239]

Diplomatik ilişki kurmanın, konsüler ilişki kurmayı da, ilke olarak, kapsadığı hükmü (KİVS m. 2/2) karşısında, kendi anayasal düzenlerinin elverişli olması halinde, federe devletlerin de konsolosluk ilişkisi kurmalarına engel olmadığı söylenebilir. Ancak, bu doğal olarak kabul eden devletin rızasına bağlı bir konudur.[240]

Kamusal Uluslararası Hukuk'un bugün ulaştığı aşamada, uluslararası örgütlerin devletler nezdinde temsilcilikler bulundurması doğal karşılanmaktadır. Uluslararası örgütlerin, haklarının ve yetkilerinin neler olduğu, her uluslararası örgütün kuruluşundaki amaçlara ve o örgütten beklenen işlevlere göre belirlenir. Bir uluslararası örgütün amaçları ve işlevleri, ya o örgütün kuruluş belgesinde (anayasasında) gösterilmiştir yada uygulamayla (örneğin örgüt organlarınca alınan kararlar yoluyla) ortaya çıkmıştır. Ancak, konsolosluk kurumunun temel amaçlarının, uyrukların hak ve çıkarlarını korumak ve ticaretin gelişmesine çalışmak olduğu anımsanırsa, uluslararası örgütlerin *konsolosluk* ilişkileri kurmalarının sözkonusu olmadığı anlaşılır. Çünkü uluslararası örgütlerin hukuksal yetenekleri, kuruluşlarındaki amaçlarla ve işlevleriyle sınırlıdır. Bir uluslararası örgüte hizmet ve görev ilişkisiyle bağlı insanların bulunması doğalsa da, bu örgüte uyrukluk bağıyla bağlı insanlar olması sözkonusu değildir.[241] Başka bir deyişle, bir uluslara-

---

239 İsveç'le ihtilaf konusu olan "ayrı konsolosluklar kurma" isteğinin İsveç tarafından kabul edilmemesi ve müzakerelerin sonuçsuz kalması üzerine, Norveç Parlamentosu (Storting), Konsolosluk Kanunu adıyla bir kanun kabul etmiş, Kralın bu kanunu onaylamayı reddetmesiyle başlayan siyasal bunalım sonucunda Norveç Parlamentosu, İsveç'le birliğin sona erdiğini 1905 yılında ilan etmiştir.

240 Sovyetler Birliği uygulamasında, göreve başlayabilmesi için, konsolosun görev yapacağı kentin bulunduğu Birlik Cumhuriyeti'nin de rızasının alınması gerekiyordu, Lee, s.90. İngiliz Birleşik Krallığını oluşturan birimlerde yabancı devletlerin konsoloslukları bulunmaktadır. Örneğin İskoçya'da, aralarında Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu da olmak üzere çok sayıda devletin konsolosluğu vardır. Ancak, bu konsoloslukların açılması, ilgili yabancı devletle Birleşik Krallık arasındaki anlaşmaya dayanmaktadır. Nitekim, Edinburg'daki Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluğu da doğal olarak, Londra Büyükelçiliğimize bağlıdır.

241 BM Örgütünün, kendi görevlileri için diplomatik koruma girişiminde bulunabilmesi konusu için bkz. Aybay, Vatandaşlık, s. 44 vd.

rası örgütün yetkileri ve işlevleri ne olursa olsun, bu örgütün "uyrukları" bulunamayacağı bir gerçektir.

Sonuç olarak, konsolosluk ilişkileri, ancak devletler arasında kurulabilir. İki devlet arasında böyle bir ilişkinin kurulabilmesi için, karşılıklı istenç (karşılıklı muvafakat - *mutual consent*) gereklidir. Konsolosluk ilişkisinin niteliği, bir devletin başka bir devletle, o devletin bilgisi ve onayı dışında kurulmasına elverişli değildir.

Konsolosluk ilişkisinin kurulmasında, devletler arasında bulunması gereken karşılıklı istencin açıklanma biçimi konusunda bir standart yoktur. İki devlet arasında, bu konuda yapılacak anlaşma, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. İki devlet, aralarında konsolosluk ilişkisi kurulmasını, gerçekleştirdikleri ikili bir "konsolosluk sözleşmesi" ile kararlaştırmış olabilirler. Ancak, iki devlet arasında böyle bir konsolosluk sözleşmesi yapılmaksızın, bu amaçla kaleme alman notaların karşılıklı olarak değişimi (teatisi) yoluyla da konsolosluk ilişkisi kurulabilir.

Ancak, iki devlet arasında konsolosluk ilişkisi kurulması ile, devletlerin birbirinin ülkesinde konsolosluk açmaları ayrı kavramlardır. Başka bir deyişle, konsolosluk açmadan da konsolosluk ilişkisi kurulup, yürütülebilir.[242] KİVS de, konsolosluk ilişkisi kurulması ile konsolosluk *(consular post)* kurulması konularını ayrı maddelerde düzenlemiştir (m. 2 ve 4). Ayrıca, konsolosluk ilişkilerinin, konsolosluk açılmaksızın, diplomatik misyonlar aracılığıyla yürütülmesi de olanaklıdır (KİVS m. 3).[243]

KİVS, "Devletler arasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı muvafakat *(mutual consent)* ile olur" ilkesini belirtmiş (m. 2/1) ama bu "karşılıklı muvafakat"in biçimi konusunda bir hüküm koymamıştır. Yani devletler, konsolosluk ilişkisine girmek konusundaki muvafakatlerini belli bir "konsolosluk sözleşmesi" bağıtlamaksızın da belirtebilirler.

Devletler arasında ikili bir konsolosluk sözleşmesi bulunmaksızın konsolosluk ilişkilerinin kurulması oldukça yaygın bir uygulamadır.

---

242 Diplomatik ilişkiler açısından durum için bkz. Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, m. 2.

243 Bkz. ileride "Belli bir yerde konsolosluk kurulması" s. 119 vd.

Bazen, ilişkilerin kurulmasından sonra, ikili bir konsolosluk sözleşmesinin yapıldığı da görülmektedir. Böyle bir Sözleşme yapılmış değilse, Konsolosluk ilişkilerine uygulanacak hükümler, uluslararası hukukun öteki kaynaklarına başvurularak belirlenir. Özellikle, 1963 Viyana Sözleşmesi'nin yapılmasından önceki dönemde, uluslararası yapılageliş (teamül) kuralları önemli bir kaynak durumundaydı. KİVS, pek çok devletçe onaylanmış ve konsolosluk ilişkilerini sistematik bir biçimde düzenleyen bir belge olarak, ikili konsolosluk sözleşmesi bulunmayan durumlarda öncelikle uygulanan kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, konsolosluk ilişkilerine uygulanmak üzere, tarih boyunca geliştirilmiş yapılageliş kurallarının büsbütün geçersiz kaldığı da söylenemez. Nitekim, KİVS'te "Giriş" bölümünde yer alan şu tümce ile, yapılageliş kurallarının önemini koruduğu hallerin bulunabileceği belirtilmiştir:

> Bu Sözleşme hükümleriyle açıkça çözümlenmemiş sorunlara, uluslararası teamül hukuku ilkelerinin uygulanmasına devam olunacağını teyid ederek... ("Giriş" Bölümü, son fıkra).

2) Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Diplomatik İlişkilerle Konsolosluk İlişkileri Arasındaki Bağlantı Konusunda Temel İlkeler

A- Genel olarak

Konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi ile diplomatik ilişkiler arasındaki bağlantı konusu, tarih boyunca çeşitli evrelerden geçmiş ve bu alanda değişik uygulamalar görülmüştür. Daha önce de belirttiğimiz gibi[244] kurum olarak konsolosluğun tarihi, diplomatik misyonlardan daha eskidir.

Bu alanda oluşmuş çeşitli yapılageliş kuralları ve uygulamalar, 1963 Viyana Sözleşmesi'nde derli toplu birkaç temel ilkeye dayandırılmış bulunmaktadır. Bunları başlıca dört kural halinde belirtebiliriz.

---

244 Bkz. yukarıda Tarihçe bölümü s. 11 vd.

a) Devletler arasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı muvafakat ile olur.

Konsolosluk ilişkisinin kurulması için, ilgili devletlerin bu konuda anlaşmış olmaları önkoşuldur. Bu anlaşmanın biçimi konusunda belli bir standart yoktur. İlgili iki devlet arasında bağıtlanan yazılı bir sözleşme yoluyla konsolosluk ilişkisine girilmesi kararlaştırılabilir. Bu sözleşme münhasıran konsolosluk ilişkisi konusuna özgü olabileceği gibi, başka konuların yanısıra, konsolosluk ilişkisine de yer vermiş olabilir. Konsolosluk ilişkisinin iki devlet arasındaki "sözlü" bir anlaşma yoluyla kurulması da olanaklıdır.

Konsolosluk ilişkisinin, iki devlet arasında karşılıklı muvafakat (rıza) ile kurulabilmesi, yapılageliş (teamül) hukukunun temel kurallarından biridir.[245] İlgili iki devletin anlaşması dışında, tek yanlı bir işlemle konsolosluk ilişkisi kurulması yada konsolosluk açılması, işin doğasına da, devlet egemenliği kavramına da aykırı bir durumdur.

Konsolosluk ilişkilerinin kurulmasının, ilgili devletler arasında karşılıklı muvafakate *(mutual consent)* bağlı olması, Viyana Sözleşmesi'nde de kabul edilen (m. 2/1) temel bir kuraldır. Çünkü konsolosluk ilişkisi, tanımı gereği iki yönlü bir ilişkidir. Bu ilkeyi, bir devletin ülkesinde konsolosluk kurulmasını, o ülkenin muvafakatine bağlayan kuralla (m. 4/1) birlikte ve birinin diğerinin doğal sonucu olduğunu kabul ederek düşünmek gerekir.

b) İki devlet arasında diplomatik ilişki kurulması, ilke olarak, konsolosluk ilişkisinin de kurulduğu anlamına gelir.

İki devlet arasında diplomatik ilişki bulunması ilke olarak, o iki devlet arasında konsolosluk ilişkisinin de bulunduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, birbiriyle diplomatik ilişkiye giren iki devlet arasında, konsolosluk ilişkisinin kurulması da kuraldır. Bu durum, 1963 Viyana Sözleşmesi'nde şöyle belirtilmiştir:

---

245 Bkz. yukarıda s. 69 vd., s. 89.

"İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulması için verilen muvafakat *(consent)*, *aksi varit olmadıkça*, konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına muvafakat anlamına gelir" (m. 2/2).

Yukarıda italik olarak yazdığımız "aksi varit olmadıkça" (*unless otherwise stated*) sözcüklerinin de belirttiği gibi, birbiriyle diplomatik ilişkiye giren devletler arasında konsolosluk ilişkisinin de kurulmuş olması, olağan durumdur. Ancak herhangi bir devlet, özel nedenler dolayısıyla öteki devletle ilişkilerini sadece diplomatik alanla sınırlamak ve konsolosluk ilişkisine girmekten kaçınmak durumunda ise, bunu açıkça belirtmelidir.

Birbiriyle diplomatik ilişki kurmuş iki devletin, konsolosluk ilişkisi kurmaması, kuramsal açıdan olanaklı görünse de, uygulamada böyle bir örneğe rastlanmamıştır.[246] Bunun tersi olan durum, yani aralarında diplomatik ilişki bulunmayan iki devletin konsolosluk ilişkisi kurması ise az rastlanan bir durum olmakla birlikte, rastlanan bir olgudur. Bu durum, aralarında diplomatik ilişki bulunmamasına karşın, iki devletin resmi ilişki içinde olduklarını gösterir. Uygulamada, aralarında diplomatik ilişki bulunmayan devletlerin konsolosluk ilişkisine girmesi, çoğu zaman diplomatik ilişkilerin kurulması yolunda bir tür ilk adım olmaktadır.

aa) Türk uygulaması

Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında önce konsolosluk düzeyinde başlayan ilişki, daha sonra diplomatik ilişkiye dönüşmüş ve Bakü'de T.C. Başkonsolosluğu, Büyükelçiliğe yükseltilmiş, Başkonsolos da, T.C.'nin Azerbaycan Büyükelçisi olarak atanmıştır.

Konsoloslukların, kendi devletlerinin bulundukları ülkedeki diplomatik temsilciliğe bağlı olarak kurulması doğal ve olağan durumdur. Ancak, konsolosluğun, açıldığı ülkede, şu yada bu nedenle, diplomatik temsilciliğin bulunmadığı hallerde, konsolosluğun bağlanacağı bir büyükelçilik de, doğal olarak yoktur. İşte böyle bir durumda, konsolosluk, doğrudan doğruya Dışişleri Ba-

246 Denza, Elieen; *Diplomatic Law, Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, Second ed., Clarendon Pres, 1998, s.33.

kanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. Örneğin, 28 Ağustos 1980 gününden başlayarak kapatılan[247] Türkiye'nin Kudüs'teki başkonsolosluğu, "T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak" kurulmuştur.[248]

Türk diplomasi tarihinde diplomatik ilişki kurulmamış bir devletin ülkesinde konsolosluk kurulması halinde, konsolosluğun merkeze bağlı olması kuralının dışında ilginç bir uygulama örneği vardır:

> I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında siyasal ilişkiler 1 Kasım 1914 günü kesilmişti. Bunun üzerine, Belgrad'daki Osmanlı Elçisi Cevat Bey (Ezine) ile İstanbul'daki Sırp Elçisi Dr. Jakov Nenadoviç ülkelerine dönmüşlerdi. Lozan Andlaşmasından sonra ilkin Tahir Lütfü Bey (Tokay) 4 Aralık 1924-30 Mayıs 1925 döneminde Belgrad'daki Polonya Büyükelçiliğine bağlı Türk Konsolosu olarak görev yapmıştı. İki devlet arasında 1925 yılında ayrı bir Barış ve Dostluk Andlaşması yapılması üzerine, ilk Türk siyasal Temsilcisi Yusuf Hikmet Bey (Bayur) 22 Ağustos 1925'de Belgrad'a gelmiş ve 1926 Şubatında Elçi sanı ile güven mektubunu sunmuştur. Ona karşılık, Ankara'ya gönderilen ilk Sırp-Hırvat-Sloven Devleti elçisi Thomir Popovitch 21 Temmuz 1926 günü güven mektubunu sunmuştur.[249]

"Türkiye Reisicumhuru Gazi M. Kemal" ve "Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet" imzalı ve 10 Teşrinisani 1340 (10 Kasım 1924) tarihli kararnameye göre "Lehistan hükümetinin Belgrad elçiliği refakatına şehbender sıfatıyla umur-u siyasiye müdiriyeti baş katiplerinden Tahir Lütfü" bey tayin kılınmıştır.[250]

---

247 İlgili "olur" belgesinin tarihi 29/8/1980, sayısı Siyasi İlişkiler Gn. Md., İSİG/İSOD-506 (Dışişleri Bakanlığı Arşivinden). Bu, o zamanki Dışişleri Bakanı Hayrettin Örkmen'in 5 Eylül 1980'de gensoru yoluyla düşürülmesinden kısa bir süre öncesine rastlamaktadır.

248 İlgili Bakanlar Kurulu kararı:
"(...) T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ve görev alanı Batı ve Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere Kudüs'te (...) Başkonsolosluk kurulması" (...) Bakanlar Kurulu'nca 26.2.1992 tarihinde kararlaştırılmıştır. Karar sayısı: 92/2772 RG. 15 Mart 1992, 21172.

249 Soysal, İsmail; *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I.Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yayınları, 1989, s.83.

250 Dışişleri Bakanlığı Arşivinden alınmıştır.

Bu örnek, Türkiye Cumhuriyeti konsolosunun, bulunduğu ülkedeki bir üçüncü devlet (Polonya) Büyükelçiliğine bağlı olarak görev yaptığını göstermektedir.

1991 yılında, Özbekistan'ın başkenti Taşkent, Ukrayna'nın başkenti Kiev, Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek, Gürcistan'ın başkenti Tiflis, Kazakistan'ın başkenti Alma Ati, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe, Moldova'nın başkenti Kişinev, Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk ve Ermenistan'ın başkenti Erivan'da da, "Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak" Başkonsolosluklar kurulması kararlaştırılmıştır.[251]

Özetle şöyle denilebilir: Diplomatik ilişkiler, konsolosluk ilişkilerini de kapsar ama konsolosluk ilişkileri diplomatik ilişkileri içermez. Ancak konsolosluk ilişkisi kurulması, birçok durumda, diplomatik ilişki kurulmasının öncüsü olmaktadır. Nitekim, yukarıdaki kararnamede adı geçen devletlerle (Ermenistan dışında) daha sonra diplomatik ilişki kurulmuştur.

KİVS'in 17. maddesi, iki devlet arasında diplomatik ilişkisi bulunmasa da konsolosluk ilişki kurulabilmesinin olanaklı olduğunu göstermektedir. Böyle bir durumda, gönderen devlet bir üçüncü devletin diplomatik temsilciliği tarafından temsil olunmuyor ise, "bir konsolosluk memuru, kabul eden devletin muvafakati ile ve kendi konsolosluk statüsüne halel gelmeksizin diplomatik görevleri yerine getirmekle görevlendirilebilir." Ancak, bu görevlerin konsolosluk memurunca yerine getirilmesi, o memura diplomatik ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanma hakkı vermez. Konsolosluk memuruna, hükümetlerarası bir örgütte devletini temsil görevi de verilebilir[252]

c) Diplomatik ilişkilerin kesilmesi halinde, konsüler ilişkiler kesilmeyebilir

İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi, konsolosluk ilişkilerinin de kesilmesini zorunlu kılmaz. Bu ilke, Viyana

251 İlgili Bakanlar Kurulu kararı: Karar sayısı 91/2520, RG. 27 Aralık 1991, 21094. Bu Başkonsolosluklar, Erivan dışında, kurulmuş ve daha sonra Büyükelçiliğe dönüştürülmüştür.

252 Ayrıntılar için bkz. KİVS m. 17/2.

Sözleşmesi'nde "Diplomatik ilişkilerin kesilmesi, muhakkak surette *(ipso facto)* konsolosluk ilişkilerinin kesilmesini gerektirmez" (m. 2/3) biçiminde ifade edilmiştir. Bu hüküm, konsolosluk ilişkilerinin diplomatik ilişkilerden bağımsız olduğunun gösterilmesi bakımından yerindedir. İki devlet arasında siyasal nedenlerle ortaya çıkan gerginliklerin konsolosluk ilişkilerini etkilememesi, konsolosluk ilişkilerinin diplomatik ilişkilerin kesilmesine karşın sürmesi olanaklıdır. Bu durumun, iki devlet arasında –deyim yerindeyse- "iplerin kopmaması" açısından da yararlı olduğu düşünülebilir.

Örneğin, Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır, Suriye ortak devleti), Federal Almanya'nın 1965 Mayısında İsrail'i tanıması üzerine bu devletle diplomatik ilişkilerini kesmiş ama Almanya'nın Kahire konsolosluğunun açık kalmasına müsaade etmiştir.[253]

Ancak, iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi, devletlerin birbirine karşı "savaşan" durumuna girmelerinden kaynaklanmışsa, konsolosluk ilişkilerinin de kesilmiş olduğunu kabul etmek, konunun doğası gereği zorunlu sayılmalıdır.[254]

İki devlet arasında diplomatik ve konsüler ilişkilerin kesilmiş olması, bu iki devlet arasında, antlaşmalarla oluşmuş hukuksal durumlarda –ilke olarak– bir değişiklik yaratmaz; ancak, uygulanması diplomatik ve konsüler ilişkilerin varlığına bağlı olan antlaşmalar, doğal olarak, bu hükmün dışındadır (Antlaşmalar Hukuku Konusunda Viyana Sözleşmesi, madde 63[255]). Diplomatik ve konsüler ilişkilerin kesilmesi, iki devlet arasında antlaşmalar bağıtlanması olanağını ortadan kaldırmaz; ancak, antlaşma bağıtlanmış olması, ilgili devletler arasındaki diplomatik ve konsüler ilişkiler

---

253 Başka örnekler için bkz. Lee, agy, s. 73 vd.

254 Ancak, bazı kaynaklara göre, birbiriyle savaş halinde olan devletler arasında konsolosluk ilişkisinin devam ettiğini gösteren örnekler yok değildir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Siam Devleti'nin ABD'ye savaş ilan etmesinden sonra, Boston kentindeki Siam Konsolosluğu ABD Dışişleri Bakanlığı'nın müsaadesiyle açık kalmıştır. Lee, agy. s.72 dn. 99.
Başka bazı kaynaklara göre de, Kırım Savaşı sırasında savaşan devletler arasında konsolosluk ilişkileri devam etmiştir. Lee, aynı yerde.

255 Açıklama için bkz. Villiger, Mark; *Commentary on the Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martins Nijhoff Publishers, 2009, s.782 vd.

açısından var olan durumda bir değişiklik yaratmaz (Antlaşmalar Hukuku Konusunda Viyana Sözleşmesi, madde 74[256]).

B- Devletler, konsolosluk ilişkisine girmek zorunda mıdır?

Yukarıda belirttiğimiz gibi, devletler arasında konsolosluk ilişkisi ancak karşılıklı muvafakat ile kurulabildiği için, herhangi bir devlet, isteği dışında konsolosluk ilişkisine girmeye zorlanamaz. Bununla birlikte, bir devletin konsolosluk ilişkisine girmekten sistematik bir biçimde kaçınmasının, Uluslararası Hukuk açısından kabul edilemez bir davranış olduğu görüşü de savunulmaktadır. *Zourek Raporu*'nda yer alan bu görüşe göre; bir devletin, kendisiyle barış halinde olan başka bir yada birkaç devletle konsolosluk ilişkisi kurmayı sistematik biçimde reddetmesi, Uluslararası Hukuk'un temel ilkelerine aykırı sayılmalıdır. Zourek'e göre, bu durum Birleşmiş Milletler üyesi devletler bakımından özellikle geçerlidir; çünkü, BM Anayasası'nın m. 1/3 hükmü,[257] üye devletlere uluslararası problemleri çözüme kavuşturmada işbirliğinde bulunma ödevi yüklemektedir. Diplomatik ve konsüler ilişkiler kurulması bu ödevin yerine getirilmesi açısından ilk koşuldur. Diplomatik ve konsüler misyonlar da, sözkonusu işbirliğini gerçekleştirmenin en başta gelen araçlarıdır.[258]

Konsolosluk ilişkisi kurulmasının uluslararası barış ve işbirliği açısından yararı olduğuna da kuşku bulunmamakla birlikte; belli durumlarda, devletlerin konsolosluk ilişkisine girmekte isteksiz ve kuşkucu davranmalarını haklı gösteren nedenler de yok değildir. Çünkü, tarihte konsoloslukların, uluslararası ticaretin ve kültürel ilişkilerin gelişmesi, uyruklara yardım gibi barışa hizmet sonucunu verecek amaçlar dışında, içişlerine karışma ve askeri işgal hazırlama gibi amaçlar için kullanıldığını gösteren örnekler vardır.

---

256 Villiger, agy, s. 905 vd.

257 "Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil yada din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak". Ayrıca BM Anayasası, m. 2/3'te üye devletlerin, aralarındaki uluslararası ihtilafları uluslararası barış ve güvenlik ve adalet açısından tehlike yaratmayacak bir biçimde barışçı yollardan çözmesini öngörmektedir.

258 Zourek Raporu, s.59.

Yakın tarihimizde, Osmanlı'nın son dönemlerinde, emperyalist amaçlarla ülkenin, konsolosluğun mutad ve kabul edilebilir amaçları bakımından hiç önem taşımayan ücra köşelerinde bile konsolosluklar açılmış olması ve konsolosların saygısız ve saldırgan davranışlarda bulunmaktan çekinmemeleri, bu örneklerdendir.[259] İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'da açtığı konsolosluklarla ilgili olarak, Milletler Cemiyeti'ndeki Etiyopya Temsilciliği, İtalya'yı suçlayan bir beyanda bulunmuştur.[260] Bu beyanda, İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmek isteğini, bu nedenle de, askeri amaçlarla Etiyopya'da bir tek İtalyan uyruğunun bulunmadığı, ülkeyi işgal için stratejik bakımdan önemli yörelerinde, çok sayıda muhafızla korunan konsolosluklar açtığı, konsolosluk ayrıcalıklarını kötüye kullanarak, buraları silah deposu haline getirdiği belirtilmiştir.[261]

Günümüzde bu sorun, konsolosluk açılması bakımından, KİVS ile kesin sonuca bağlanmış görünüyor. KİVS m. 4/1 konsolosluk açılmasını, kabul eden devletin rızasına bağlamıştır. Konsolosluk ilişkilerinin kurulması için de aynı ilke (karşılıklı muvafakat) (KİVS m. 2/1) geçerli olmakla birlikte, bir devletin, kendince geçerli nedenlere dayanarak, belli bir devletle konsolosluk ilişkisine girmekten kaçınması konusunda KİVS'de açık bir hüküm yoktur.

KİVS'in Giriş Bölümünde BM Anayasası'nın, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin ilkelerine yollama yapılması; konsolosluk ilişkilerinin, anayasal ve sosyal sistemleri farklı olan devletler arasında dostça ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacağının belirtilmiş olması, bir devleti, isteği dışında konsolosluk ilişkisi kurmaya zorlayıcı bir yoruma dayanak olabilir mi?

Devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenliği ve KİVS'in Giriş Bölümünde de yer verilen devletlerin "egemen eşitliği" gibi temel ilkeler açısından; herhangi bir devletin başka bir devletçe yada dev-

259 Bkz. yukarıda "Osmanlılarda konsolosluk" s. 16 vd.
260 League of Nations, *Official Journal*, vol. 16 (1935), No. 11, p. 1601 (Zikreden Lee, agy, s.48).
261 Başka örnekler için bkz. Lee, agy, s.48 vd.

letlerce, konsolosluk ilişkisi kurmaya zorlanmasına, kanımca, hukuksal açıdan olanak yoktur. Ancak, konsolosluk ilişkilerinden sürekli biçimde kaçınmanın, uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi açısından "arzu edilmez" bir durum olduğu söylenebilir. Böyle bir durumda sorunun giderilmesi için diplomatik yollardan girişimlerde bulunulması ve konsüler ilişkiye girmekten kaçınan devletin bu tutumuna yol açan nedenlerin sorulup, anlaşılması; kaygıların giderilmesine çalışılması uygun bir çözüm olabilir.

C- Konsolosluk ilişkilerinde "ayrımcılık" yasağı

Bir devlet bir başka devletle konsolosluk ilişkisi kurmak yada kurmamak konusunda serbestçe karar verebilmek durumundadır. Öteki devletler, "diplomatik" nitelikteki girişimlerle "teşvik edici" yada "caydırıcı" girişimlerde bulunabilirse de, devletin kararını etkileyecek hukuk yolları ve araçları yoktur.

Ancak, devlet bir devletle konsolosluk ilişkisi kurduktan sonra, o ilişkinin yürütülmesinde, KİVS hükümleriyle ve Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarıyla saptanmış kurallara uygun davranmak zorundadır.

Konsolosluk ilişkisi kurulmuş olan devletler arasında "ayrımcılık" sayılabilecek davranışlardan kaçınmak da, bu kurallar arasındadır. KİVS'in "Ayrım yapmama" başlığı altındaki 72. maddesine göre, kabul eden devlet, bu Sözleşmenin hükümlerini uygularken, devletler arasında ayrımcılık yapamaz. İlişkiye girilmiş devletlere eşit davranma yükümlülüğü, özellikle ayrıcalıklar ve dokunulmazlık alanında önemlidir.

Bununla birlikte, bir devletin konsüler ilişki kurmuş olduğu başka bir devletin ayrımcı uygulamalarına karşı tepki niteliğinde uygulamalarda bulunması, Kamusal Uluslararası Hukukun geleneksel ilkelerine uygundur. Nitekim KİVS'de de bu olasılıkla ilgili hükümler vardır: Bu Sözleşme'deki hükümlerden birinin, gönderen devletteki konsolosluklarına *(consular posts)* kısıtlı biçimde uygulanması nedeniyle kabul eden devletin aynı hükmü (gönderen devlete karşı) kısıtlı biçimde uygulaması" ayrımcılık *(discrimination)* uygulaması sayılmaz (m. 72/a).

Öte yandan, kabul eden devletin; tarihsel, ekonomik, kültürel, siyasal nedenlerle kendine yakın gördüğü devletlere, ötekilerden daha olumlu davrandığı durumlar olabilir. KİVS bu konuyla ilgili olarak şu hükmü koymuştur: Devletlerin, birbirlerine yapılageliş (teamül) yada anlaşma ile, KİVS hükümlerinin gerektirdiğinden daha müsait (*favourable*) muamelede bulunması da ayrımcılık sayılmaz (m. 72/b).

Ç- Özel durumlar

a) Konsolosluk ilişkisinin kurulmuş olduğu devletin ortadan kalkması

İki devlet arasında konsolosluk ilişkisi kurulmasının, karşılıklı rızaya dayandığını ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi halinde bile, konsüler ilişkilerin devam edebileceğini yukarıda belirtmiştik. Bu başlık altında, konsolosluk ilişkisinin taraflarından birini oluşturan devletin ortadan kalkması yada devlet hukuksal olarak varlığını sürdürse bile, yabancı askeri güçlerce işgal edilme nedeniyle varlığının fiilen sona ermesi halinde karşılaşılan sorunlara değiniyoruz. Böyle bir durum nasıl ortaya çıkar? Örneğin, konsolosluk ilişkisi kurulmuş bulunan "bileşik yapılı" devleti (Federasyonu) oluşturan birimler (federe devletler) arasındaki bağlar kopmuş ve bu birimler ayrı ve bağımsız birer devlet haline gelmiş olabilir. Bu gibi durumlarda çözüm, ilgili devletler arasında anlaşma yoluyla ve Kamusal Uluslararası Hukukun ardıllık (halefiyet) konusunda kabul edilmiş ilkeleri çerçevesinde belirlenir.

Örneğin, "federal yapılı" Çekoslovakya devleti 1992 yılında Çek Cumhuriyeti ve Slovakya adıyla iki ayrı bağımsız devlete dönüşerek ortadan kalkmıştır. Bunun üzerine, Çekoslovakya'nın Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerdeki üyeliği sona ermiş; bu üyelik iki ayrı devletin üyeliğine dönüşmüştür.

Türkiye ile Çekoslavakya arasında ilki 1924 yılında bağıtlanmış "Mühadenet Mukavelesi" olmak üzere, çeşitli konulardaki 12 ikili sözleşmenin, "Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti bakımından geçerli kılınması" Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmış-

tır.[262] Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslavakya Sosyalist Cumhuriyeti arasında Ankara'da imzalanan 15 Kasım 1977 tarihli Konsolosluk Sözleşmesi de, bu 12 Sözleşmeden biridir;[263] dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin hem Çek Cumhuriyeti ile hem de Slovak Cumhuriyeti ile Konsolosluk Sözleşmesi vardır.

Bazı durumlarda ise, sözleşmeye taraf olan devletin, kişiliğinde, Uluslararası Hukuk bakımından bir ad değişikliği ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin resmi adından "Halk" sözcüğü çıkmakta, bunun sonucu olarak da, eski ad altında yapılmış sözleşmelerde de ad değişikliği yapılmaktadır.[264] Ancak, böyle durumlarda, sözleşmenin içeriği aynı kalmaktadır.

Savaş ve askeri işgal hallerinde ise, konsolosluk ilişkisi kurulmuş bulunan devletin varlığı fiilen ortadan kalkmış olabilir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası askeri güçlerinin Yunanistan'ı işgal etmeleri üzerine "Atina Büyükelçiliğimizle, Selanik, Gümülcine, Midilli konsolosluklarımız, Almanların isteği üzerine tarafımızdan kapatılmıştı".[265] Almanların, Rodos konsolosluğumuzun da kapatılmasını istemeleri ise kabul edilmemişti.

İkinci Dünya Savaşı'nın başında, 1940 yılında Sovyetler Birliği fiili askeri işgal yada baskı yoluyla üç Baltık Cumhuriyeti Estonya, Letonya ve Litvanya'nın, Sovyet Cumhuriyetleri olarak SSCB'ye

---

262 Bakanlar Kurulu Kararı, karar sayısı 96/7977.
"Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslavakya Sosyalist Cumhuriyeti arasında aktedilmiş olan ilişik listede belirtilen belgelerin Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti bakımından geçerli kılınması; Dışişleri Bakanlığı'nın 6/2/1996, 25/3/1996 tarihli ve AVGY-552, 1447 sayılı yazıları üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3üncü ve 5inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 4/4/1996 tarihinde kararlaştırılmıştır."

263 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile bağıtlanan 27 Nisan 1988 tarihli Konsolosluk Sözleşmesi'ne, sadece Rusya Federasyonu ardıl olmuştur. Ukrayna ile ayrı bir Konsolosluk Sözleşmesi imzalanmıştır (Kiev, 21 Mayıs 1998). Onaylamanın uygun bulunmasına ilişin kanun, kanun nu. 4403, kabul t. 7 Temmuz 1999; Onay kararnamesi RG 30 Kasım 1999, 23892.

264 Romanya ve Macaristan gibi devletlerle yapılmış Sözleşmeler bakımından da aynı durum sözkonusudur.

265 Ülkümen, Selahattin, *Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışişleri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1993, s.42.

katılmasını sağlamıştı.[266] ABD "katılma"yı kabul etmemiş, dolayısıyla da Baltık Devletlerinin ABD'deki konsolosluklarının varlıklarını sürdürmeleri sağlanmıştı.

b) Ülke üzerindeki egemenliğin başka devlete geçmesi

Bir olasılık da, konsolosluğun bulunduğu kentin yada bölgenin üzerindeki egemenliğin, bir devletten başka bir devlete geçmesidir. Örneğin, 150 yılı aşkın bir süre Birleşik Krallık (İngiltere) koloniyal yönetimi altında bulunan Hong Kong 1 Temmuz 1997 tarihinden başlayarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir özel yönetim bölgesi olarak bu devletin egemenliğine geçmiştir.

Hong Kong'ta İngiliz yönetimi zamanında kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluğunun varlığını sürdürmesi, Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında bağıtlanan bir Anlaşma[267] ile sağlanmıştır. Bu Anlaşmaya göre "Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti Hong Kong Özel İdare Bölgesinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başkonsolosluğu'nun mevcudiyetini devam ettirmesini kabul eder" (madde 1). Aynı anlaşmaya göre, "Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Hong Kong'taki Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu'nun aynı zamanda Macao'da konsolosluk işlerini yürütmekte olduğu hususunu not eder ve 20 Aralık 1999'da yürürlüğe girmek üzere Macao üzerinde hükümranlık icrasının Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından üstlenilmesinden sonra da[268] bu görevin devamını kabul eder" (madde 2).

Çin Halk Cumhuriyeti ile başka devletler arasında da benzer anlaşmalar bağıtlanmıştır. Örneğin, ABD Başkan Yardımcısı Al

266 Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, bu devletlerin konuyla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Moskova'ya gelen bakanlarının, Sovyetler Birliği'ne katılmaya ilişkin belgeleri imzalamadıkça ülkelerine dönmemelerinin sağlanması için, "siyasal" polise emir verdiğini açıkça söylemiştir. Çuyev, Feliks (çev. S. Kabasakal), *Molotov anlatıyor*, Yordam yay. 2007, s.3-4.

267 Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında T.C. Hong Kong Başkonsolosluğunun yeni hukuki statüsünün belirlenmesinin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair Kanun, kanun nu: 4521, kabul t. 1 Şubat 2000, RG 6 Şubat 2000, 23956.

268 Portekiz'in Macao üzerindeki egemenliği bu tarihte sona erecek ve bölge Çin Halk Cumhuriyeti egemenliği altına girecektir.

Gore'ın Mart 1997'deki Çin ziyareti sırasında, 35.000 kadar ABD uyruğunun yaşadığı Hong Kong'taki ABD Konsolosluğunun varlığının 1 Temmuz 1997'den sonra da devamını ve 20 Aralık 1999 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Macao üzerindeki egemenliğinin kurulmasından sonra da Macao'da da konsolosluk işlerini yürütmeye devamını öngörmüştür.[269] Norveç'le de benzeri bir anlaşma yapılmıştır.[270]

c) Başkentin değişmesi

Diplomatik ilişkilerin kurulmasını önceleyen ayrıksı durumlar dışında konsolosluklar kabul eden devletin başkenti dışındaki kentlerde kurulur.[271]

Bazen, kabul eden devletin adında ve yapısında bir değişiklik olmamakla birlikte, başkentin, başka bir kente nakledildiği görülebilir. Örneğin, 1990 yılında, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin (Doğu Almanya'nın) Alman Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya) ile birleşmesinde, birleşme Federal Almanya'nın yapısı içinde gerçekleşmiştir. Yani, devletin adı ve anayasal yapısında bir değişiklik olmamış, Doğu Almanya eyaletleri, yeni eyaletler olarak yapıya katılmıştır. Yalnız bu süreçte Alman Federal Cumhuriyeti'nin başkenti, Bonn'dan Berlin'e nakledilmiş; dolayısıyla Bonn'daki büyükelçilikler de, gönderen devletin mali gücüne ve pratik nedenlere bağlı olarak değişen bir süre sonunda Berlin'e nakledilmiştir. Sonunda, Bonn'daki büyükelçilik binaları da, doğal olarak bu niteliklerini yitirmiş ve genellikle, konsolosluklara dönüşmüşlerdir.[272]

Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro iken 1960 yılında yeni inşa edilmiş modern bir kent olan Brasilia'ya nakledilmiştir. Bunun

---

269 Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the People's Republic of China Regarding the Maintenance of the United States Consulate in the Hong Kong Special administrative Region, 25 March 1997, Beijing.

270 1997 Şubatında yapılan bu anlaşmadan sonra Norveç 1 Mart 2003'e kadar görev yapan Hong Kong konsolosluğunu kapatmış, ardından iki taraf arasında yapılan anlaşma uyarınca Norveç, Hong Kong'da bir fahri konsolosluk açmıştır.

271 Bkz. Yukarıda s. 106 vd.; aşağıda s. 122 vd.

272 Bonn'daki ABD Büyükelçiliği Savunma Bağlantı (İrtibat) Ofisi'ne *(Defense Liason Office)* dönüştürülmüştür.

sonucu olarak da Rio de Janeiro'daki büyükelçilikler konsolosluğa dönüşmüşlerdir.

Benzeri bir durum ABD askeri güçlerinin Vietnam Demokratik Cumhuriyeti (Kuzey Vietnam) güçleri karşısında çekilmeleri üzerine 1975 yılında yaşanmış ve Güney Vietnam, Kuzey'e katılarak birlik sağlanmıştır. Güney Vietnam'ın başkenti Saygon'da (bugünkü adıyla Ho Şi Min) başkent olmaktan çıkmış, dolayısıyla kentteki büyükelçilikler de konsolosluğa dönüşmüştür.

Osmanlı Devletinin fiilen ve hukuksal olarak ortadan kalkması ve Ankara'da TBMM Hükümeti'nin kurularak ardından Cumhuriyetin ilanı ile gelişen süreçte de, İstanbul başkent niteliğini yitirmiş, yeni devletin başkenti Ankara olmuştur. Osmanlı döneminden kalma, bazıları çok büyük binaları ve giderek Boğazın en güzel yerlerindeki yazlıkları ile bir konsolosluğun gereksinimleri açısından fazla geniş binalar da konsolosluk binalarına dönüşmüştür.

II- Konsoloslukların Kurulması

1) Belli bir yerde konsolosluk kurulması

KİVS 3. maddesinde, konsolosluk işlevlerinin konsolosluklarda yerine getirileceği ilkesini belirttikten[273] sonra, 4. maddede, 5 bent halinde konu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Burada da temel ilke, "kabul eden devletin rızası"dır (*consent*); kabul eden devletin ülkesinde konsolosluk ancak o devletin rızasıyla kurulabilir (m. 4/1).

Belli bir yerde konsolosluk açılmasına gerek olup olmadığı konusunda, gönderen devletle kabul eden devlet arasında uyuşmazlık sözkonusu olabilir. Kabul eden devletin konsolosluk açılmasına müsaade etmemesi; konsolosluğun ve konsolosluk mensuplarının güvenliğini sağlamak için altına gireceği yükümlülükten kaçınma düşüncesine dayanabilir. Bu neden, terör eylemlerinin yoğunlaşması karşısında özel bir önem kazanmış görünüyor. Konsolosluk binalarının ve görevlilerinin güvenliğini sağlamak konusundaki yüküm-

---

273 Konsolosluk işlevlerinin diplomatik misyonlarca da yerine getirilebilmesi için bkz. s. 122 vd.

lülükleri yerine getirmek, bazı durumlarda, kabul eden devlet açısından oldukça büyük çabalar ve masraflar getirmektedir.

KİVS'in "Konsolosluk memurlarının korunması" başlıklı 40. maddesine göre, kabul eden devlet, konsolosluk memurlarının "kişiliklerine (şahıslarına), özgürlüklerine ve onurlarına yapılacak her türlü saldırıyı önlemek amacıyla gerekli bütün tedbirleri almak"la yükümlüdür.

Ayrıca, açıkça söylenmese de, red kararının arkasında "siyasal" bazı kaygılar da olabilir.[274]

ABD Dışişleri Bakanlığı, 1958 yılında ülkede bulunan meslekten konsolos yönetiminde 502, fahri konsolos yönetiminde 1.012 konsolosluk bulunduğunu; bu sayının gerek konsoloslukların güvenliğinin sağlanması, gerek konsolosluk mensuplarının ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları gibi konular bakımından sorun yarattığını belirtmiştir. Bakanlık, bu durum karşısında, konsolosluk açılması istemlerinin değerlendirilmesinde yeni ölçütler kullanılacağını resmen açıklamıştır. Bu ölçütler arasında şunlar vardı: Konsolosluk görev çevresinin, gönderen devlet için ekonomik, ticari, bilimsel, kültürel ve eğitsel önemi; görev çevresinde, gönderen devlet uyruklarına yardım sağlama ihtiyacı; vize ve pasaport işleri; gönderen devletin gemilerinin ve uçaklarının, konsolosluk çevresine seferleri.[275]

Bir konsolosluğun kurulması, konsolosluğun yerinin, sınıfının[276] ve görev çevresinin[277] belirlenmesini de gerektirir. Bu konularda belirleme yetkisi gönderen devletin olmakla birlikte; bu belirleme ancak kabul eden devletin tasvibi (*approval*) ile kesinleşir (KİVS. m. 4/2).[278] Konsolosluğun yeri, sınıfı ve görev çevresi ile il-

---

274 Örneğin, 1963 yılında ABD'nin Tahiti'nin ve Güney Pasifik Fransız Adalarının başkenti Papeete'deki, daha önce kapanmış olan konsolosluğunu açma isteminin Fransa tarafından reddinin gerçek gerekçesinin, Fransa'nın ilk hidrojen bombası denemesini o bölgede yapmaya hazırlanması olduğu ileri sürülmüştür. Lee, s.49 dn. 16.

275 Lee, s. 48 vd.

276 Bkz. aşağıda s. 142 vd.

277 KİVS m. 4/2

278 KİVS m. 4 ün 5 bendinden 4 ünde (1,3,4,5) kabul eden devletin rızası *(consent)* deyimine yer verilmiş; buna karşılık, 2. bentte uygun görme, onaylama anlamına gelen *approval* sözcüğü kullanılmıştır.

gili olarak yapılacak değişiklikler için de aynı ilke geçerlidir; yani, bu değişiklikler, gönderen devletçe, kabul eden devletin tasvibi ile yapılabilir.

Konsolosluklara bağlı olarak başka yerlerde açılacak alt birimler için de aynı kural geçerlidir (KİVS m. 4/3).

Etkin (faal) halde bulunan bir konsolosluğun kapatılmasının istenmesi, devletler arasında "siyasal" bir sorun yaratabilir.[279] Örneğin, yukarıda da belirttiğimiz gibi Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman askeri birliklerince işgali üzerine, Selanik, Gümülcine ve Midilli konsolosluklarımız, Almanların isteğine uyularak kapatılmıştı; ama Almanların Rodos Adası'ndaki konsolosluğumuzun kapatılması istemi kabul olunmamıştı; Dışişleri Bakanlığımız "Rodos Konsolosluğumuzun kapatılmasında ısrar olunursa, buna karşılık, İzmir'deki Alman ve İtalyan Konsolosluklarının kapatılacağını ileri sürmüştü. Bunun üzerine ne Almanya, ne İtalyanlar, yüzlerce kişilik kadrolarla çalıştırdıkları ve kendileri için önemli bir haber alma kaynağı olan İzmir Konsolosluklarını kapatmamak için, tam kadrosu iki meslek memurundan ibaret Rodos Konsolosluğumuzun kapatılmasında ısrar etmekten, istemeyerek (kerhen) vazgeçmişlerdi".[280]

Var olan bir konsolosluğun kapatılmasını, kabul eden devletin rızasına yada tasvibine bağlayan bir kural yoktur. Dolayısıyla, bir konsolosluk, gönderen devletin tek yanlı bir işlemiyle kapatılabilir. Bu işlemin gerçekleştirilmesi için, kabul eden devletin onayına (tasvibine) gerek yoksa da; işlem, doğal olarak, kabul eden devletin bilgisi içinde yürütülecektir.

2) Belli bir yerde konsolosluk kurulmadan, konsolosluk hizmetlerinin sağlanması

İki devlet arasında konsolosluk ilişkisinin kurulmasının doğal sonucu, ilişkiye taraf olan devletlerin birbirinin ülkesinde konsolosluklar açmasıdır. Bunun birlikte, fiili durum, bazen bu doğal sonuçtan farklılık gösterebilmektedir. Çünkü, iki devlet arasında

279 Bkz. aşağıda Konsolosluk sayısında "eşitlik" sorunu s. 139 vd.
280 Ülkümen, Selahattin, agy. s.42.

konsolosluk ilişkisinin kurulması konusunda anlaşmaya varılması ile anlaşmaya taraf devletlerin birbirinin ülkesinde fiilen konsolosluklar açması, birbiriyle, doğal olarak, ilgili olan ama teknik açıdan farklı iki kavramdır.

Konsolosluk ilişkisinin, fiilen konsolosluk açılmadan yürütülmesinin çeşitli yolları vardır. Bu yolları, aşağıda dört başlık halinde açıklıyoruz:

A- Konsolosluk hizmetlerinin, diplomatik misyonlar içinde yürütülmesi

Konsolosluk işlevlerinin konsolosluklar tarafından yerine getirilmesi ilke olmakla birlikte, bu işlevler, KİVS hükümlerine uygun olarak diplomatik misyonlarca da yerine getirilebilir. Bunun yolu, diplomatik misyonlar içinde konsolosluk hizmetlerinin görülmesine özgülenmiş mekanlar ve birimler oluşturulmasıdır.

KİVS'e göre: "Konsolosluk görevleri (işlevleri) konsolosluklarca yerine getirilir. Konsolosluk görevleri (işlevleri), bu Sözleşme'nin hükümleri uyarınca, diplomatik temsilciliklerce de yerine getirilir" (m. 3).

KİVS m. 70, böyle bir durumda diplomatik temsilciliğin ve mensuplarının konsolosluk işlevleri alanındaki ilişkiler bakımından DİVS'e değil KİVS'e bağlı olacaklarını belirtmektedir. Bu durumda, diplomatik temsilcilik mensuplarından konsüler işlerle görevli olanların kabul eden devletin ilgili makamlarına bildirilmesi gerekir. KİVS m. 70 bu konuyla ilgili başka ayrıntıları da düzenlemiştir.

Diplomatik temsilciliklerin konsüler görevler üstlenmesi, kabul eden devletçe yasaklanmış yada sınırlanmış olabilir. Konsüler görev yapacak kişiler için buyrultu düzenlenmesi gerekmez, çünkü bunlar Konsolosluk Şefi durumunda olmayacaklardır. Bununla birlikte, kabul eden devlet makamlarına, durumlarının bildirilmesi gerekir.

Her halde, diplomatik temsilcilik üyeleri, DİKV'nin kendilerine sağladığı dokunulmazlıklardan yararlanmaya devam ederler[281](KİVS m. 70/4).

---

281 Denza, agy., s.34.

Devletlerin, ayrı bir konsolosluk binası (ya da mekanı)[282] açmak yerine, konsolosluk hizmetlerinin diplomatik misyonda görülmesini tercih etmelerinin başlıca nedeni, ekonomik düşüncelerdir. Yeni ve ayrı bir konsolosluk binası edinmenin gerektireceği harcamaya oranla, zaten var olan diplomatik misyonun bir bölümünü, konsolosluk hizmetlerine özgülemek, elbette çok daha ucuz olacaktır. Ancak böyle bir yola gidilebilmesi, konsolosluk hizmetlerinin mekan olarak diplomatik misyonun hacmini aşan bir ölçüye ulaşmış bulunmadığı durumlarda sözkonusu olabilir. Öte yandan, diplomatik misyonun, doğal olarak, yabancı devletin başkentinde bulunması da, yüzölçümü geniş yada ulaşım olanakları yetersiz ülkelerde, başkente uzak yerlerde konsolosluklar açılmasını zorunlu kılar. Bu etmenler arasında, sözkonusu yabancı devletin ülkesinde yaşayan uyrukların sayısı da önemli bir yer tutar.

Konuya Türkiye açısından bakmak için, Federal Almanya örnek olarak alınabilir. Almanya'da sürekli olarak yaşayan Türklerin sayısının 3 milyonu aştığı tahmin ediliyor; bu sayının büyüklüğü karşısında konsolosluk hizmetlerinin diplomatik temsilcilikler içinde görülmesi apaçık biçimde olanaksızdır. Bu durum, ülkenin 10'dan fazla kentinde Başkonsolosluk kurulmasını gerektirmiştir. Ayrıca, fahri konsolosluklar da açılmıştır.

Öte yandan, konsolosluğun gönderen devlet uyrukları dışındaki kişilere de belli hizmetler sunduğu dikkate alınmalıdır. Özellikle gönderen ülkeye seyahat edecek kişilerin yararlanacağı vize ve çalışma izni verme gibi hizmetlerin hacmi, iki ülke arasında ticaret ve taşımacılığın gelişmişlik düzeyi gibi olgular da, konsolosluklar açılmasını zorunlu kılan etmenlerdir.

B- Uluslararası örgütler ve konsolosluk hizmetleri

Konsolosluk hizmetlerinin, diplomatik misyonlar içinde yürütülmesi, doğal karşılanan ve alışılmış bir uygulamadır. Buna karşılık aynı hizmetlerin, bir uluslararası örgütteki sürekli (daimi) temsilcilikçe yürütülmesi, pek olağan sayılmayan bir uygulama olarak

282 Bazı durumlarda, malî olanaksızlıklar ve benzeri koşulların zorlamasıyla, konsolosluklar bağımsız binalar yerine, bir binanın katlarında yada dairelerinde çalışabilmektedir.

görünmektedir. Ancak bunun bütünüyle yasaklanmış bir durum olduğu da söylenemez.

Bu uygulamanın en belirgin örnekleri Birleşmiş Milletler yapısı içinde ortaya çıkmıştır. Bazı üye devletlerin Birleşmiş Milletler Örgütünün New York'taki merkezine, bu kentteki konsoloslarını yada konsolosluk memurlarım atadıkları görülmüştür.

KİVS'in bu konuyla ilgili düzenlemesi (m. 17/2) konsolosluk memuruna bir uluslararası (hükümetlerarası) örgütte devletini temsil yetkisi verilmesine elverişlidir. Bunun için, gönderen devletçe, kabul eden devlete bir yazılı bildirim yapılmış olması yeterlidir. Ancak;

> Konsolosluk memurunun, bu sıfatla hareket ettiğinde uluslararası teamül hukukunun veya uluslararası anlaşmaların hükümetlerarası bir örgüt nezdindeki bir temsilciye tanıdığı her türlü ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmağa hakkı vardır. Bununla beraber, konsolosluk memurunun kendisi tarafından yerine getirilen her türlü konsolosluk görevi konusunda, bu Sözleşme uyarınca bir konsolosluk memurunun yararlandığından daha geniş bir yargı bağışıklığına hakkı yoktur.

Yukarıda betimlediğimiz durumda, Birleşmiş Milletler üyesi olan bir devletin; konsolosuna Birleşmiş Milletler Örgütü'nde temsil görevi vermesi sözkonusudur. Buna karşılık, tam tersi bir durum yani bir üye devletin, BM Merkezinin bulunduğu kentte konsolosluğunun olmaması halinde, sürekli (daimi) temsilciliğe konsolosluk görevi verilmesi tartışma yaratabilecek bir konudur.[283]

---

283 Bu konuyla ilgili olarak ortaya çıkan ilk olay 1949 yılında yaşanan *Gubitchev* olayıdır. BM Örgütünün Sekretaryasında görevli bir Sovyet yurttaşı olan Gubitchev, ABD aleyhine casusluk yaptığı suçlamasıyla gözaltına alınmış (tutuklanmış) ve o sıralar New York'ta Sovyet Konsolosluğu bulunmadığı için, konsolosluk koruması sağlanmasının olanaksızlığı karşısında durum Birleşmiş Milletlerce Sovyet delegasyonuna bildirilmiştir.
Olayın yaşandığı zaman, New York'ta Sovyet Konsolosluğu bulunmaması nedeniyle pratik bir zorunluluk olarak ortaya çıkan bu durum; BM Sekretaryasında görevli olanların; uyrukluğunda bulundukları devletin makamlarından herhangi bir yönerge (talimat) almalarını yasaklayan hüküm (BM Anayasası m. 100) karşısında *Gubitchev*'in, Sovyet Delegasyonuyla herhangi bir ilişki içinde olmaması gereği ile çelişir bir görünüm vermiştir. Ancak bu durumu açıklayan BM yetkilileri, ABD Dışişleri Bakanlığı ile yapılan temas sonucunda bu kararın alındığını bildirmişlerdir. Sovyet Delegasyonu mensupları bunun üzerine ilgili kişiyi tutulduğu yerde ve evinde ziyaret etmişlerdir. Lee, agy, s.609.

Sürekli temsilciliğin de bir "diplomatik misyon" sayılması ve diplomatik temsilciliklerin, durumun özelliğine göre konsolosluk görevleri yerine getirebilmelerine olanak bulunması da, açıklayıcı bir neden olabilir.

Nitekim Birleşmiş Milletler'in gerek New York'taki merkezindeki gerek Cenevre'deki Avrupa ofisindeki sürekli temsilcilikler, zaman zaman vize ve pasaport işleri gibi konsolosluk hizmetleri alanına giren görevleri yapabilmektedir.

Ancak, özellikle Birleşmiş Milletler gibi, dünyadaki devletlerin hemen hemen hepsinin üye olduğu bir örgüte ev sahipliği yapan devlet açısından sorun yaratabilecek niteliği de gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin ABD'nin, bu uygulama sonucunda, diplomatik ve konsüler ilişkisi bulunmayan devletlerin, Birleşmiş Milletler Örgütü'ndeki temsilciliklerinin konsüler yetkiler kullanmasına müsaade etmek zorunda kalması, sorun yaratabilecek bir durumdur.

Öte yandan, bizzat Birleşmiş Milletler Örgütü de, Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla, mültecilerin korunmasıyla ilgili konularda "konsüler" sayılabilecek nitelikte hizmetler görebilmektedir.[284]

C- Konsoloslukla, bulunduğu ülkedeki diplomatik temsilcilik arasındaki ilişkiler

a) Genel olarak

Belli bir yerdeki konsolosluğun, yönetsel (idarî) bakımdan hangi makama bağlı olarak görev yapacağı ve altlık-üstlük ilişkilerinin düzenlenmesi gibi konular, gönderen devletin hukukunca belirlenir. KİVS "Bir Konsolosluğun Kurulması" başlıklı 4. maddesinde, konsolosluğun yerinin, sınıfının ve görev çevresinin, kabul eden devletin tasvibine sunulacağını belirtmiştir. Burada, konsolosluğun bağlı olacağı "üst-makam" (siyasal temsilcilik, büyükelçilik) belirtilmiş değildir.

284 Ayrıca, Birleşmiş Milletler Örgütünün, kendi çalışanları görevlerini yerine getirirken uğradıkları zararlar için ödence istemeye yetkili olduğu da kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletlerin Filistin'deki arabulucusu Kont Bernadotte'un öldürülmesiyle ilgili olarak, UAD'nınca verilen Danışma Görüşü, ICJ Rep 174 (1949).

Konsolosluklа, Gönderen Devletin diplomatik temsilciliği arasındaki ilişkiyle ilgili olarak "Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı" başlıklı 31. maddede şöyle bir düzenleme vardır: Kabul eden devletin görevlilerinin, binanın münhasıran konsolosluk hizmetlerine özgülenmiş bölümlerine girebilmeleri için "Gönderen Devlet'in diplomatik misyon şefinin muvafakatı" da yeterli olabilecektir. Bu hükümden, KİVS açısından diplomatik temsilcilikle, konsolosluk arasında bir altlık-üstlük ilişkisi kabul edildiği sonucu çıkarılabilir. Çünkü bunun tersi durumda, yani diplomatik misyon binasına kabul eden devlet görevlilerinin girebilmesi konusunda, konsolosluk şefinin muvafakat vermesi sözkonusu değildir.[285]

Konsoloslukların, bulundukları ülkede kendi devletini temsil eden diplomatik temsilciliğe bağlı olarak kurulması genel olarak kabul edilen, doğal ve olağan durumdur. Türk uygulamasında bu ilke, 1173 sayılı MMYK Kanunu'nda şöyle belirtilmiştir: "Konsolosluk heyetleri, ülkesinde bulundukları Devlet nezdinde Türkiye Cumhuriyetini temsil eden büyükelçilik veya elçiliğe bağlıdırlar" (madde 1/3).

Bunun dışındaki durumlara ancak konsolosluğun, bulunduğu ülkede, şu yada bu nedenle, diplomatik temsilciliğin bulunmadığı hallerde rastlanır. Böyle durumlarda, konsolosluk -deyim yerindeyse- diplomatik temsilcilikten "bağımsız" olarak kurulur. Örneğin, Türkiye'nin Kudüs'teki başkonsolosluğu, "T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak" kurulmuştur.[286]

Çok nadir görülen ayrıksı bir uygulama; bir devletin konsolosluğunun, bulunduğu kentteki bir üçüncü devletin Diplomatik Temsilciliğine bağlı olmasıdır. Örneğin, 1924 yılında Belgrad'a atanan Türkiye Cumhuriyeti Şehbenderi (Konsolosu), "Lehistan (Polonya) hükümetinin Belgrad Elçiliği refakatına" gönderilmişti.[287]

Bazen bir kentte, aynı devletin birden çok "temsilciliği" bulunabilir. Konsolosluğun bulunduğu kent, başkent ise, normal koşul-

285 Bkz. Diplomatik İlişkiler Konusunda Viyana Sözleşmesi, madde 22.
286 Bkz. yukarıda s. 109.
287 Bkz. yukarıda s. 109 vd.

larda orada bir de diplomatik temsilcilik bulunması doğaldır. Başkent aynı zamanda bir uluslararası örgütün de merkezi ise, gönderen devletin orada bir de "daimi temsilcilik" bulundurması olasıdır.[288] Bir devletin konsolosluğuyla, ülkedeki diplomatik temsilcilik ve daimi temsilcilik arasındaki ilişkilerin niteliği ve bağlı olduğu yöntemler, doğal olarak, her gönderen devletin kendi yasalarınca belirlenir.

Ancak, kabul eden devlet açısından, konsoloslukla ilgili konularda, bir "üst makam"a başvurulması gereken hallerde muhatap, diplomatik temsilciliktir. Bu geleneksel uygulamanın dışındaki davranışlar, ancak özel bir anlaşmanın varlığı yada olağanüstü bir durum gibi nedenlerle kabul edilebilir.

Konsoloslukla "bağlı olduğu" diplomatik temsilcilik arasındaki ilişkilerin nasıl yürütüleceği her devletin kendi yasalarına ve bürokratik geleneklerine göre belirlenir. Bu konuda genel bir gözlem olarak, şöyle denilebilir: Konsolosluklar, kendi devletlerinin geleneklerine ve yasalarına göre "gündelik" ve "sıradan" diye nitelenebilecek konularda merkezle (Dışişleri Bakanlığı'yla) ve başka yönetim birimleriyle doğrudan yazışma yapmaktadırlar. Ancak, "gündelik" ve "sıradan" işler dışında kalan "önemli" konularda (örneğin, gizli yazışma gerektiren durumlarda) konsolosluğun bağlı olduğu diplomatik temsilciliğin bilgisi dışında bir davranışta bulunulmaması gerekmektedir.[289] "Önemli" konuların belirlenmesinde çok net ölçütler olmasa da, zaman içinde uygulama sonucunda ortaya çıkmış durumlar "bürokrasinin belleğinde" bulunmamaktadır. Burada kullanılabilecek ölçütlerden biri, "önemli" konularda diplomatik temsilciliğin bilgisi dışında bir uygulama yapmamak ise; ikinci ölçüt de, konsolosluğun gündelik ve sıradan işleriyle diplomatik temsilciliği meşgul etmemek olmalıdır. Başkonsolos, hangi işlerin, bağlı bulunulan diplomatik

---

288 Örneğin Belçika'nın başkenti Brüksel hem NATO'nun hem de Avrupa Birliği'nin Merkezi durumda olduğundan, birçok devletin buradaki büyükelçiliğine ek olarak iki sürekli (daimi) temsilciliği vardır.

289 Bu konudaki Osmanlı düzenlemesi için bkz. s. 50. Konsolosluğun bir diplomatik temsilciliğe değil de doğrudan doğruya Merkeze bağlı olduğu hallerde, bilgi verilecek makam, doğal olarak Merkezdir.

temsilciliğin bilgisi içinde yürütüleceği konusunda takdirini, bu ölçütleri değerlendirerek kullanmalıdır.

b) Türk uygulaması

1173 sayılı MMYK madde 1 bent 3 hükmüne göre Muvazzaf yada fahri olsun her konsolosluk birimi bir "Konsolosluk Heyeti" oluşturur." Konsolosluk heyetleri, ülkesinde bulundukları Devlet nezdinde Türkiye Cumhuriyetini temsil eden büyükelçilik veya elçiliğe bağlıdırlar. Bunlar, yazışmalarını, Dışişleri Bakanlığı ile ve bu Bakanlıkça tespit edilecek hallerde, sözü geçen bakanlığa bilgi vermek şartiyle diğer bakanlıklarla yaparlar. Konsolosluk heyetleri, bağlı bulundukları büyükelçilik veya elçiliğe, faaliyetleri ve yazışmaları hakkında bilgi verirler ve büyükelçilik veya elçiliğin gözetimi altında bulunurlar."

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1924 yılında Belgrad'daki Türk konsolosunun (şehbenderliğinin) "Lehistan (Polonya) hükümetinin refakatına" gönderilmesi, çok ayrıksı (istisnai) bir uygulamadır.

1960'lı yıllarda, başta Federal Almanya olmak üzere çeşitli yabancı ülkelere çalışmak üzere giden ve uzun süreli olarak oralarda yaşamaya başlayan çok sayıdaki vatandaşların durumu karşısında; Türk Dışişleri Bakanlığı bu konuda kapsamlı düzenleme yapmak gereğini duymuştur. "Genelge" ve "Tebliğ" başlıklarıyla yayımlanan bu metinler, konuyla ilgili çok ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.

Bu düzenlemelerde yasal dayanak, 1173 sayılı MMYK Kanunu'nun madde 1 bent 3 hükmüdür; dolayısıyla, konsoloslukların yazışmalarını Dışişleri Bakanlığı ile yapmaları temel ilkedir. Öteki bakanlıklarla yazışma yapılması, Dışişleri Bakanlığı'nca "tespit edilecek hallerde, sözü geçen bakanlığa bilgi vermek şartıyla" olanaklıdır. Aynı zamanda, konsolosluklar, bağlı bulundukları büyükelçilik veya elçiliğe, faaliyetleri ve yazışmaları hakkında bilgi verirler ve büyükelçiliğin veya elçiliğin gözetimi altında bulunurlar."

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1960'lı yıllarda başlayan bir gelişmenin sonucu olarak yurtdışında uzun yıllar yaşayan vatandaşların sayısındaki büyük artışın sonucu olarak, konsolosluklarımızın iş yükünde büyük bir artış ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak,

Dışişleri Bakanlığı dışında, Türkiye'deki çeşitli bakanlıklar ve makamlarla yazışma gereksinimleri de büyük artış göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı, bu yazışmalarda uyulması gereken kuralları, genelge ve tebliğ yayınlamak yoluyla belirlemiştir.

Bu konuda 23 Temmuz 1969 tarihli ve GİKY.110-109/69 sayılı olup, *"çok acele-uçak"* kaydıyla yurtdışı birimlerinin tümüne ve merkez dairelerine gönderilen "Konsolosluklarımızın yazışmaları" konulu Genelge[290], çok ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir.

Romen rakamlarıyla belirtilmiş 15 paragraftan (maddeden) oluşan Genelgede, III. paragrafında (maddesinde) "Başkonsolosluk ve Konsolosluklarımız ile Büyükelçilik ve Elçiliklerimizin Konsolosluk Şubelerinin Dışişleri Bakanlığı dışındaki Bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışma yapabilecekleri haller aşağıda gösterilmiştir" açıklamasıyla, uzun ve ayrıntılı bir liste verilmiştir. Bu listede, hangi konularda hangi bakanlık yada resmi daire ile yazışma yapılabileceği gösterilmiştir. Örneğin, "adlî tebligat, adlî sicil, ifade tespiti talepleri ve kaza tespit raporları hakkında" Adalet Bakanlığı ile; "yurtdışındaki vatandaşların askerlik yoklamaları, mahkumiyetleri, yabancı kadınlarla evlilikleri ve sair askerlik işlemleri ile çağrı bildirimi veya seferberlik emrinin ilgililere tebliği konusundaki işlemler" konusunda Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın ilgili Daireleri ile Askerlik Daire ve Şubeleri ile yazışma yapılabilecektir.

Genelgenin X. maddesinde (paragrafında), konsoloslukların ilke olarak, Dışişleri Bakanlığı ile yazışma yapmak durumunda oldukları kesin bir dille belirtilmiştir:

> İşbu genelgenin III. Paragrafında yazılı haller dışında, Konsolosluk heyetleri, bütün yazı, telgraf ve sair evrakını Dışişleri Bakanlığına yollayacak ve Dışişleri Bakanlığından başka hiçbir Bakanlık veya merci ile bilgi için dahi olsa yazışmada bulunmayacak ve bu Bakanlık ve mercilerden talimat almayacaklardır.

---

290 T.C. Fahri Başkonsolosluk ve fahri konsoloslukları hariç olmak üzere T.C. Başkonsolosluk ve konsoloslukları ile T.C. Büyükelçilik ve elçilikleri konsolosluk şubelerinin Dışişleri Bakanlığı dışındaki bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışma yapabilecekleri haller; 5 Mayıs 1969 tarihli ve 1173 sayılı kanunun 1. maddesinin 3. bendi gereğince yapılan tespit işlemine ilişkin Teblig, RG. 26 Ağustos 1969, 13285. Bkz. EKLER Bölümü

Genelgenin bu ayrıntılı düzenlemesinin üzerinden 40 yıl kadar bir süre geçmiş olmakla birlikte, bu metni değiştiren yada yürürlükten kaldıran sonraki bir düzenleme, çabalarımıza karşın bulunamamıştır. Dolayısıyla bu Genelge metnini, EKLER bölümünde vermemizin yararlı olacağını düşündük.

Bu Genelgeden önce yayınlanmış ve benzer konuları düzenleyen 2 Temmuz 1969 tarihli Genelge[291], bir hükmün dışında yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükte bırakılan hüküm şudur:

> Aynı kanunun (1173 sayılı MMYK) 1. maddesinin 3. bendi gereğince, konsolosluk heyetlerimizin, faaliyetleri ve yazışmalarından bağlı oldukları Büyükelçilik veya Elçiliğe nasıl bilgi verecekleri, ilgili Konsolosluk heyetlerimize danıştıktan sonra, bunların bağlı oldukları Büyükelçilik veya Elçilikler tarafından, mahalli icaplar da göz önünde tutularak, tespit edilecektir.

Bu Genelge, konuyla ilgili olarak çok geniş kapsamlı düzenlemeler getirmiş olmakla birlikte; konsoloslukların, Dışişleri Bakanlığı dışındaki makamlarla doğrudan yazışma yapabilecekleri hallere ilişkin hükümler içermemektedir.

Örneğin, Evlendirme Yönetmeliği'ne göre, (RG 7 Kasım 1985, 18921) Türk Konsolosları, yurtdışında yapılacak evlenmeler için, ilgili nüfus daireleriyle doğrudan yazışma yaparlar.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre, konsoloslar bölgelerindeki kolera, veba, sarıhumma, lekeli humma ve çiçek vakalarını ve bunlarla ilgili olarak alınan tedbirleri düzenli olarak Sağlık Bakanlığı'na bildirirler[292] (m. 48).

Ç- Bir devletin konsolosluk hizmetlerinin, başka bir devletçe yerine getirilmesi

Fiilen konsolosluk kurmaksızın konsolosluk görevlerinin (işlevlerinin) yerine getirilmesinin bir yolu da, bunu bir 'üçüncü devlet'in üstlenmesidir. Bu, özellikle, İngiliz Uluslar Topluluğu

---

291 GİKY.110.109-69/ (73), (83), (52) sayılı Genelge.

292 Günümüzde pratik önemi kalmayan düzenlemeye göre kolera, veba ve sarıhummadan her vakanın telgrafla ihbarı gerekir. Bkz. yukarıda s. 80

(*Commonwealth*) devletleri arasında oldukça yaygın bir uygulamadır. İngiltere'nin (Birleşik Krallık), öteki İngiliz Uluslar Topluluğu devletlerinin konsolosluk işlerine yardımcı olması geleneği vardır ve bundan, özellikle, kendi konsüler örgütlenmeleri zayıf olan küçük devletler yararlanmaktadır.[293]

Birinin, öteki adına konsolosluk hizmetlerini yerine getirmesi için iki devletin anlaşması, bu işin yapılabilmesi için zorunlu olmakla birlikte, bu anlaşmanın sonuç doğurabilmesi için, kabul eden devletin istencinin de buna uygun olması gerekir. KİVS, bu gerekliliği "kabul eden devlet itiraz etmedikçe"[294] deyimiyle belirtmiştir (m. 8).

Kabul eden devletin bu yolda bir itirazı olup olmadığının ortaya konulabilmesi, bu tarzdaki bir girişimden haberdar olmasına bağlıdır. Bunun için, böyle bir girişimde bulunan devletlerin bunu, kabul eden devlete "usulüne uygun biçimde bildirmeleri" gerekir. Başka bir deyişle, önce fiili bir durum yaratıp, sonra itiraz edilmediğini ileri sürerek, üçüncü devlet adına konsolosluk hizmetlerine devam etmek, KİVS'in sözüne de özüne de aykırıdır. Kabul eden devletin, daha işin başında haberdar edilmesi, konunun niteliğinden gelen doğal bir zorunluluk sayılmalıdır.

D- Aynı kişinin, iki devletin birden konsolosu olması

Az rastlanmakla birlikte, bir kişinin, aynı anda iki devletin birden konsolosu olarak görev yaptığı da görülebilmektedir. KİVS de, aynı kişinin iki –giderek (hatta) daha fazla sayıda– devletin konsolosluğunu yerine getirmesine olanak vermektedir: "İki yada daha

---

293 Örneğin, Gana'nın yada Sri Lanka'nın diplomatik temsilciliği bulunmayan ülkelerde İngiliz Konsolosluklarının bu devletler adına konsolosluk hizmetleri sağlamaları gibi. Kanada ve Avustralya da, bağıtladıkları 7 Ağustos 1986 tarihli Dış Ülkelerde Konsolosluk Hizmetlerinin Paylaşımı Anlaşması (Sharing of Consular Services Abroad) ile konsolosluk hizmetleri bakımından bazı ülkeleri bölüşmüşlerdir. Bu anlaşmaya göre Kanada; Norveç, Tunus ve Peru'da, Avustralya için konsolosluk hizmetleri sağlayacaktır. Buna karşılık, Avustralya da, ABD'nin Hawai eyaleti ile Bali Adası'nda Kanada'ya konsolosluk hizmeti verecektir. Lee, agy, s.70, 71.

294 İngilizce özgün metindeki *"unless the receiving State objects"* karşılığı olarak Resmi Türkçe çeviride "bu Devlet tarafından itiraz vaki olmadığı takdirde" ibaresi kullanılmıştır. Fransızca metinde *"à moins que celui-ci ne s'y oppose"*.

fazla devlet, kabul eden devletin muvafakatiyle aynı kişiyi o devlette konsolosluk memuru olarak atayabilir" (m. 18).

Burada sözü edilen durumun, yukarıda "Ç" başlığı altında açıklanandan farklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Orada, bir devletin konsolosluğunun, kurum olarak, başka bir devlet adına da konsolosluk hizmetleri sağlaması sözkonusuydu. Yani, bir devlet, başka bir devletin konsolosluğunun hizmetlerinden yararlanıyordu. Burada ise, aynı gerçek kişinin, aynı anda iki (yada daha fazla sayıda) devlet adına konsolos olarak atanması sözkonusudur.

Az rastlanan bu durumun ortaya çıkabilmesi yani aynı kişinin birden çok devletin konsolosu olarak atanması[295] da, doğal olarak, kabul eden devletin muvafakatine bağlıdır.[296]

E- Olağanüstü durumlar[297]

Yukarıda "B" ve "C" başlıkları altında açıklanan durumlarda, bir devletin konsolosluğunun, başka bir devlet adına hareket etmesi yada bir kişinin, iki devletin birden konsolosu olması "normal koşullar" altında sözkonusudur. Oysa olağanüstü durumlar karşısında başka ve acil yöntemlere başvurulması zorunlu olabilir.

Savaş, yakın savaş olasılığı, devletler arasında ciddi gerilimler, diplomatik ve konsüler ilişkilerin kesilmesi gibi durumlarda, bir devletin konsolosluğu normal zamanlarda hizmet sağlamayacağı kişilere yardım etmek sorumluluğuyla karşı karşıya kalabilir.

Örneğin savaş yada çok ciddi diplomatik gerginlikler nedeniyle bir devletin konsolosluklarını kapatıp, çekilmesinden sonra, o ülkede kalan uyruklarının haklarının ve çıkarlarının korunması için bir üçüncü devletle anlaşma yapıldığı görülür. Örneğin, Küba'da Fidel Castro yönetiminin kurulması üzerine, 1961 yılından bu yana Küba Cumhuriyeti'yle resmi ve diplomatik ilişkilerini kes-

---

295 Hollanda'nın ilgili yasasına göre, bir Hollanda konsolosu, Kraliçenin müsaadesiyle böyle bir atanmayı kabul edebilir. Lee, agy, s.60.

296 Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi (1961) de benzeri bir hüküm içermektedir: İki yada daha fazla sayıda devlet, kabul eden devlet itiraz etmezse, aynı kişiye Misyon Şefi görevi verebilir (m. 6).

297 Olağanüstü sayılmasa da "olağandışı" bir uygulama örneği olarak, bir devletin konsolosluğunun, başka bir (üçüncü) devletin diplomatik temsilciliğine bağlandığı görülmüştür. Bkz. yukarıda "Konsoloslukla, bulunduğu ülkedeki diplomatik temsilcilik arasındaki ilişkiler" s. 125 vd.

miş olan ABD; Küba'nın başkentindeki İsviçre Büyükelçiliği içindeki "ABD Çıkarları Bölümü" *(U.S. Interests Section)* aracılığıyla konsolosluk" hizmetlerini yürütmektedir.[298] İngiltere'nin (Birleşik Krallık) İran İslam Cumhuriyeti ile ilişkilerinin kesilmesi üzerine, İngiltere ile İsveç arasında 27 Temmuz 1989 tarihinde imzalanan anlaşma, İsveç'in "koruyucu" *(protecting power)* olarak belirlendiğini ve korumanın kapsamına yönetsel, insancıl ve konsüler konuların girdiğini belirtiyordu (m. 1/2). Bu tür anlaşma, "koruyucu" devletin konsolosuna öteki devletin konsolosu gibi hareket etme olanağı verir. Böyle bir anlaşmanın yapılmadığı (ya da henüz yapılamadığı) acil durumlarda ise, bir devletin konsolosluğunun, normal zamanlarda başka bir devletin konsolosluğunca yapılacak hizmetleri üstlenmesi, uluslararası Hukukun, geleneksel ilkeleri çerçevesinde sözkonusu olabilir.[299]

Böyle acil durumlarda, konsolosluğun herhangi bir eyleme girişirken kendi merkezinden yetki almaya ve kabul eden devletin ilgili makamlarına bilgi vermeye çalışması gerekir.

3) Türk Hukuku ve Uygulaması

Yabancı devletlerin Türkiye'de konsolosluk kurma, türünü değiştirme ve kapatma gibi işlemleri, doğal olarak Dışişleri Bakanlığı'nca izlenir ve sonuçlandırılır. Böyle işlemlerin sonucu, yabancı

---

298 İsviçre, İran İslam Cumhuriyeti'nde de ABD çıkarlarını korumaktadır. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde (Kuzey Kore'de) de İsveç, gerektiğinde Almanya'nın da yardımıyla ABD çıkarlarını korumaktadır.

299 "Koruyucu" devlet konsolosunun, "korunan" devlet adına yaptığı eylemlerden doğan zararlarla ilgili olarak hukuksal sorumluluğun kime ait olacağı, 1918'de gerçekleşen bir olay nedeniyle tartışma konusu olmuştur: I. Dünya Savaşı sırasında Bağdat'a giren İngiliz silahlı kuvvetleri, Fransız vatandaşı olan *Julien Chevreau*'yu casusluk ettiği şüphesiyle tutuklamış; daha sonra da (1919'da) Fransa'ya göndermiştir. Fransa, başka iddialarının yanı sıra, Fransız konsolosunun temsilcisi sıfatıyla hareket etmiş olan İngiliz konsolosuna tevdi edilmiş olan *Chevreau*'ya ait kitapların ve defterlerin kaybından dolayı İngiltere'den tazminat istemiştir. İhtilafa bakan Norveç'li hakem; başka bir devletin konsolosunun temsilcisi olarak hareket eden konsolosunun kusurlu davranışından dolayı, İngiltere'nin sorumlu tutulamayacağı sonucuna varmıştır. Lee, agy. s. 68.

Kanada ile Avustralya arasında bağıtlanan 7 Ağustos 1986 tarihli anlaşmaya; adına hareket edilen devletin, kendisinin korunması için öteki devletin personelince girişilen eylemler ve işlemlerden dolayı doğan zararları üstleneceğini belirten bir hüküm (m. 4) konulmuştur. Böylece "koruyucu devlet" *Chevreau* olayı gibi durumlarda, hukuksal sorumluluktan kurtulmuş olmaktadır.

konsolosluğun görev çevresindeki illerin valiliklerine de bürokratik yoldan bildirilir; böylece, yabancı konsolosun temas kuracağı makamlar bilgilendirilmiş olur.

Türk Hukuku'nda Türkiye Cumhuriyeti adına yurtdışında görev yapacak birimlerin kuruluş yönteminin ilkeleri DİBKGK[300] ve MMYK[301] ile belirlenmiştir. Bu düzenlemelere göre, "Dışişleri Bakanlığı, merkez teşkilatı ve yurtdışı teşkilatından meydana gelir" (DİBKGK m. 3). "Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı teşkilatı Büyükelçilikler, Daimi Temsilcilikler, Elçilikler, Özel Temsilcilikler, Büyükelçilik ve Elçilik Büroları, Başkonsolosluklar, Konsolosluklar, Muavin Konsolosluklar ile Konsolosluk Ajanlığı ve Fahri Başkonsolosluk ve Fahri Konsolosluklar ile Türk Kültür Merkezlerinden oluşur" (DİBKGK, m. 23/II). Yabancı devletler nezdinde büyükelçilik veya elçilik ("Diplomatik temsilcilik") açmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.[302]

Buna karşılık 1173 sayılı MMYK Kanunu'nda, "yabancı devletler ülkelerinde başkonsolosluk, konsolosluk, fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklar açmaya yetkili makamın Dışişleri Bakanlığı[303] olduğu ve Dışişleri Bakanlığı'nın, Büyükelçiliklere ve el-

---

300 Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, kanun nu. 4009, kabul t. 24 Haziran 1994, RG. 6 Temmuz 1994, 21982.

301 Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun, kanun nu. 1173, kabul t. 5 Mayıs 1969, RG. 17 Mayıs 1969, 13201, m. 1/2.

302 1173 say. MMYK k. m. 1/2:
"Bakanlar Kurulu, bir kararname ile, yabancı devletler nezdinde büyükelçilik veya elçilik açmaya veya akredite etmeye, bir yabancı devlet büyükelçilik veya elçiliğini milletlerarası hukuk kurallarına göre Türkiye Cumhuriyetinin hak ve menfaatlerini korumakla görevlendirmeye ve milletlerarası kurullar nezdinde büyükelçilik veya elçilik seviyesinde daimi temsilcilik kurmaya veya bir büyükelçilik veya elçiliği daimi temsilcilikle görevlendirmeye yetkilidir. Bu fıkrada yazılı temsilciliklere "Diplomatik temsilcilikler" denilir. Diplomatik temsilcilikler Dışişleri Bakanlığına bağlıdırlar. Bunlar, bütün yazışmalarını bu Bakanlıkla yaparlar".

303 1930 yılında hazırlanmış olan Konsolosluk Kanunu Tasarısı da, konsolosluk kurma yetkisini Dışişleri Bakanlığı'na veriyordu. "Hariciye Vekaleti ecnebi memleketlerin icap eden mahallesinde muvazzaf ve fahri konsolosluklar tesis eder" (m. 1). 1944'te hazırlanan Konsolosluk Kanunu Projesi'ne göre de, "Hariciye Vekaleti (...) gereken yabancı şehirlerde konsolosluklar kurar" (m. 1) hükmünü içeriyordu.
1951 Tasarısı ise, "Bakanlık konsolosluklardan lüzum gördüklerini kaldırabilir" (m. 4) hükmünü öngörüyor ama konsolosluk kurma işlemiyle doğrudan ilgili bir hüküm içermiyordu. Ökçün'ün 1969 yılında hazırladığı Tasarı da, Konsolosluk açma yetkisinin, Dışişleri Bakanlığı'na verilmesini öngörmüştü (m. 2) Bkz. Ökçün, s.202, 216, 234, 126, 137

çiliklere konsolosluk görevleri vermeye de yetkisi" olduğu belirtilmişti"[304] (1173 say. k. m. 1).

Ancak, 1983 yılında kabul edilen "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkındaki" 189 sayılı KHK[305], 1173 sayılı MMYK'nm bazı hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır. 189 sayılı KHK'daki düzenlemeyle "1173 sayılı Kanunun (MMYK) bu Kanun Hükmünde Kararnameye aykırı olan hükümleri yürürlükten kaldırılmış" ama "1173 sayılı Kanunun (MMYK), bu Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmeyen konulara ve milletlerarası kuruluşlarla ilişkilerin yürütülmesine ait hükümleri saklı" tutulmuştur (189 sayılı KHK, m. 20).

Bu durum karşısında, konsolosluk açılması konusunda yetkili makamın Dışişleri Bakanlığı olduğunu belirten 1173 sayılı MMYK m. 1 hükmünün yürürlükten kalkmış olduğu sonucuna varılmaktadır. Böylece, konsolosluk kurulması konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın kararı yine hareket noktası olmakla birlikte, tek başına sonuç doğurmaya yetmemekte, Bakanlar Kurulu kararını gerektirmektedir. Bunun sonucu olarak da, daha önce Resmi Gazete'de yayımlanan Dışişleri Bakanlığı Genelgeleri'yle duyurulan konsolosluk kurulması ve kapatılması kararları,[306] 189 sayılı

---

304 1969 Taslağının "Teşkilat Hükümleri" bölümündeki "Konsolosluk Açma ve Kapatma" başlıklı 2. madde hükmü şöyleydi:
"Dışişleri Bakanlığı, yabancı ülkelerde konsolosluklar açabilir ve bunları kapatabilir."
"Dışişleri bakanlığı, elçiliklerde konsolosluk şubesi açabilir ve bunları kapatabilir."

305 Kabul t. 13 Aralık 1983, nu. 189; Yetki Kanunu.

306 Bu konuyla ilgili Dışişleri Bakanlığı Genelgelerinden Örnekler:
"Hollanda'nın Deventer kentinde görev çevresi Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland illerini kapsamak üzere bir Muvazzaf Başkonsolosluk kurulması hakkında Genelge", RG. 11 Şubat 1976, 15496 (Daha sonra Utrecht ve Flevoland Vila kentleri de eklenmiştir).
"Amerika Birleşik Devletlerinin Baltimor kentinde, görev çevresi sadece Baltimore kentini kapsamak üzere bir fahri Başkonsolosluk kurulmasına dair Genelge" RG. 17 Şubat 1976, 15502.
"Norveç Krallığı'nın Oslo kentinde bulunan Fahri Konsolosluğun kapatılmasına dair Genelge" RG. 20 Mart 1976, 15534.
"İsviçre'nin Basel kentinde bulunan Fahri Başkonsolosluğun kapatılması ve yerine Zürih Başkonsolosluğuna bağlı bir Konsolosluk Ajanlığı kurulmasına dair Genelge" RG. 20 Nisan 1976, 15565.

KHK'nın yürürlüğe girmesinden sonra, Bakanlar Kurulu kararnamesi biçiminde oluşturulmaktadır.[307] Bu kararların oluşumunda yöntem, 189 sayılı KHK ile saptanmıştır:

> Dış temsilcilikler[308], Dışişleri Bakanlığı'nın (...) teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur veya akredite edilir, kaldırılır, birleştirilir veya değiştirilir. (m. 4).

Örnek; 18 Aralık 1991 tarihli, 91/2520 sayılı Bakanlar Kurulu kararı:

> Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Özbekistan'ın başkenti Taşkent, Ukrayna'nın başkenti Kiev, Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek, Gürcistan'ın başkenti Tiflis, Kazakistan'ın başkenti Alma Ata, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe, Moldava'nın başkenti Kişinev, Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk ve Ermenistan'ın başkenti Erivan'da, görev alanı ekli listede gösterilen Başkonsoloslukların kurulması;
>
> Kurulu bulunan Bakü Başkonsolosluğu ile Batum Başkonsolosluğu'nun bağlı bulunduğu dış temsilcilik, kurulduğu yer ve görev alanı ile Moskova Büyükelçiliği Konsolosluk Şubesi'nin kurulduğu yer ve görev alanının ekli listede gösterildiği şekilde değiştirilmesi;
>
> Dışişleri Bakanlığı'nın 16/12/1991 tarihli ve sicil: 100004/11209 sayılı yazısı üzerine, 13/12/1983 tarihli ve 189 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 4 üncü ve 6 ncı maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 18/12/1991 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Bu kararnamenin tarihi olan 18 Aralık 1991'den 12 gün sonra (30 Aralık 1991) imzalanan bir başka kararname ile[309], kurul-

---

307 RG. 27 Aralık 1991, 21094.

308 189 sayılı KHK'ya göre: "Dış Temsilcilikler diplomatik temsilcilikler (büyükelçilik, daimi temsilcilik, temsilcilik, elçilik, ortaelçilik, büyükelçilik ve elçilik büroları ve daimi maslahatgüzarlıklar) ile konsolosluklardır (m. 2/c);
"Konsolosluk; başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk, konsolosluk ajanlığı ve büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklardır" (m. 2/e).

309 Karar sayısı : 91/2573, RG. 9 Ocak 1992, 21106.

ması öngörülen yedi Başkonsoloslukla ilgili bölüm iptal[310] edilmiş; bunların yerine Büyükelçilikler kurulması kararlaştırılmıştır.[311] Erivan'da başkonsolosluk kurulmasıyla ilgili karar ise gerçekleşmemiş, dolayısıyla Büyükelçiliğe dönüştürme de sözkonusu olmamıştır.

Ekim 1991'de egemenliğini ilan etmiş olan Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin 5 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesinin hemen öncesinde 26 Şubat 1992 tarihinde alınmış bir Bakanlar Kurulu kararı ile "T.C. Belgrad Büyükelçiliği'ne bağlı ve görev alanı bütün Bosna Hersek Cumhuriyetini kapsayacak şekilde Saraybosna'da, T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı" bir konsolosluk kurulması ve T.C. Belgrad Büyükelçiliği Konsolosluk Şubesinin görev alanına Saraybosna'nın eklenmesi kararlaştırılmıştır.[312]

---

310 Burada "iptal" deyimi yerine, "yürürlükten kaldırma" yada "geri alma" gibi bir deyim kullanılması yerinde olurdu. Çünkü, İdare Hukuku alanında "iptal", bir yönetsel işlemin, hukuka aykırılık nedeniyle ve yargı kararıyla ortadan kaldırılmasını belirtmektedir. Bu anlamda "iptal", nitelik ve sonuçlar bakımından özellikler gösterir. Bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 240 vd.

311 22/8/1991 Tarihli ve 91/2219 Sayılı Kararnameye Ektir.
1- 18/12/1991 tarihli ve 91/2520 sayılı Kararnamenin Alma Ata Başkonsolosluğu, Aşkabat Başkonsolosluğu, Bişkek Başkonsolosluğu, Duşanbe Başkonsolosluğu, Kiev Başkonsolosluğu, Minsk Başkonsolosluğu ve Taşkent Başkonsolosluğu kurulmasına ilişkin bölümlerinin iptal edilmesi;
2- Bakü Başkonsolosluğu'nun Büyükelçiliğe dönüştürülmesi ve bu Büyükelçiliğe bağlı, görev alanı Azerbaycan Cumhuriyeti olmak üzere bir Konsolosluk Şubesi kurulması;
3- T.C. Moskova Büyükelçiği'nin kurulduğu yerin "Rusya Federasyonu" olarak değiştirilmesi;
4- Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkenti Alma Ata'da, Türkmenistan Cumhuriyeti'nin başkenti Aşkabat'ta, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin başkenti Bişkek'te, Tacikistan Cumhuriyeti'nin başkenti Duşanbe'de, Ukrayna Cumhuriyeti'nin başkenti Kiev'de, Beyaz Rusya Cumhuriyeti'nin başkenti Minsk'de, Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti Taşkent'te birer Büyükelçilik açılması, bu Büyükelçiliklerde, görev alanları anılan Cumhuriyetler olmak üzere konsolosluk şubelerinin kurulması;
5- Sözkonusu sekiz yeni Büyükelçilik ile 18/12/1991 tarihli ve 91/2520 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Erivan, Kişinev ve Tiflis Başkonsoloslukları faaliyete geçinceye kadar, T.C. Moskova Büyükelçiliği'nin Türkiye'yi bu ülkeler nezdinde temsil etmeye devam etmesi;
Dışişleri Bakanlığı'nın 30/12/1991 tarihli ve 11614 sayılı yazısı üzerine, 189 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4'üncü ve 6'ncı maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 30/12/1991 tarihinde kararlaştırılmıştır.

312 Karar sayısı: 92/2772, RG 15 Mart 1992, 21172.

Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluklarının kurulması konusundaki kararların oluşumunda "siyasal" nedenlerin rolü olmakla birlikte, yurtdışında uzun süreli olarak yaşayan Türklerin varlığı da önemli bir etkendir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerde, bu vatandaşların konsolosluk işlerinin, onlara en az zahmet verecek biçimde görülebilmesi, konsolosluklarımızın sayısının arttırılmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan Federal Almanya başta gelen ilginç bir örnek oluşturuyor. Bu ülkedeki 10'u aşkın T.C. Başkonsolosluğu ve ayrıca fahri konsolosluklar orada sürekli olarak yaşayan ve sayıları 3 milyonu aşan Türklere konsolosluk hizmeti vermektedir.

Ancak Türk Konsolosluklarının hizmetlerinden sadece Türkler değil, Türkiye'yle iş, ticaret, turizm, aile bireylerini ziyaret vb. ilişkileri bulunan yabancılar da doğal olarak yararlanmaktadır. 2009 yılı başı itibariyle dünyanın çeşitli yörelerinde toplam 58 T.C. Başkonsolosluğu görev yapmaktadır.[313]

Özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki konsolosluklarımızın sayısı, büyük ihtiyaç karşısında yetersiz kalabilmektedir. Ancak, ekonomik nedenler, ihtiyacı karşılayacak yeni konsolosluklar kurulması yada var olanların genişletilmesine her zaman elverişli olmamaktadır.

Dışişleri Bakanlığı, son yıllarda konsolosluk hizmetlerinin hızlandırılması, başvuruların kolaylıkla alınıp incelenebilmesi amacıyla bazı "teknolojik" olanakları uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda; konsolosluklarımız kendi "web-sitelerini" oluşturmakta ve bu sitelerde hizmetler konusundaki genel bilgilerin yanı sıra, kendi çevrelerindeki vatandaşların özellikle ihtiyaç duydukları bilgilere yer verilmektedir.

Öte yandan, Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda oluşturulan merkez birim, çeşitli konsolosluklarımızdaki kayıtlara, elektronik yoldan doğrudan ulaşabilmektedir. Böylece, vatandaşların telefonla bildirdikleri sorulara, yazışmaya gerek olmaksızın, hızla yanıt verilebilmektedir.[314]

---

313 Büyükelçilik sayısı 93, Daimi Temsilcilik sayısı da 11'dir.

314 Bkz. yukarıda s. 67 vd. Ayrıca bkz. Aydın Sezgin davası, s. 277 vd.

Türkiye'nin tarihten gelen bazı özellikleri dolayısıyla "soydaş"[315]ların yoğun olarak yaşadığı ama ticari açıdan fazla bir önem taşımayan, liman kenti olmayan ve uluslararası taşımacılık açısından özel bir durumda bulunmayan örneğin, Gümülcine gibi yerlerde de konsolosluklar kurması, gelenekselleşmiş bir uygulamadır.

III- Konsolosluk Sayısında "Eşitlik" Sorunu

1) Giriş

Devletlerin, birbirlerinin ülkesinde bulundurdukları diplomatik temsilcilikler, sayı bakımından sorun yaratmaz.[316] Diplomatik ilişki içindeki devletler, birbirlerinin ülkesinde karşılıklı olarak sadece birer misyon bulundurur.[317]

Bir devletin ülkesinde bulunan konsoloslukların sayısının saptanması ise, zaman zaman sorun yaratabilmektedir. Geçmişte, bazı güçsüz devletlerin ülkelerinde, güçlü devletlerce kurulan konsoloslukların, konsolosluğun mutad ve kabul edilebilir işlevleri dışında kullanıldıklarını gösteren örneklere rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde; ülkenin, konsolosluk hizmetleri açısından herhangi ciddi bir ihtiyaç bulunmayan yerlerinde kurulan konsoloslukların eylemleri bu bakımdan ilginçtir.[318]

1930'lu yıllarda, o zamanki adıyla Habeşistan (Etiyopya) üzerinde emperyalist emelleri olan İtalya'nın, ülkeyi işgal bakımından stratejik önemdeki bazı Etiyopya kentlerinde bir tek İtalyan uyruğunun bile bulunmamasına karşın askeri amaçlarla konsolosluklar kurduğu ve buraları, çok sayıda muhafızla korunan silah depoları haline getirdiği Milletler Cemiyeti kayıtlarına geçen şikayetlere konu olmuştur.[319]

---

315 "Soydaş" kavramı için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 166 vd. Aybay, *Yabancılar*, s. 90 vd.

316 Diplomatik misyonda yada konsoloslukta görev yapanların sayı bakımından büyüklüğü ayrı bir konudur. Kabul eden devlet, bu sayının makul bir düzeyde tutulmasını isteyebilir (KİVS m. 20; Diplomatik İlişkiler konusunda Viyana Sözleşmesi, m. 11).

317 Anayasal yapısı buna elverişli olan "federal" devletlerde federe birimlerin yabancı devletlerde açacağı temsilciliklerin varlığı, ana kuralı değiştirmez.

318 Bkz. yukarıda "Osmanlılarda Konsolosluk" s. 16 vd.

319 Bkz. yukarıda "Devletler konsolosluk ilişkisine girmek zorunda mıdır?" s. 112 vd.

Yine 1930'lu yılların sonuna doğru benzeri bir sorun Sovyetler Birliği tarafından yaratılmıştır. Sovyetler Birliği, bazı yabancı devletlerin, ülkesindeki konsoloslukların sayısının kuşku uyandıracak biçimde çok olduğunu en üst düzey yetkililerinin ağzından dile getirmiştir. 1937-38 yıllarında, kendisine düşman devletlerce kuşatılmışlık duygusuyla, ülkesindeki konsolosluklardan rahatsız olan Sovyetler Birliği, "konsoloslukların sayısında eşitlik" ilkesinin (*principle of parity*) uygulanmasını istemiştir; 14 devletin Sovyet ülkesindeki 30'u aşkın konsolosluğu bu isteğe konu olmuştur.[320]

Sovyetler Birliği'nin konsolosluklarının varlığından rahatsızlık duyduğu devletler arasında Türkiye de vardı. Sovyetler "sayıca eşitlik" ilkesine bağlılıklarını göstermek ve öteki devletleri Sovyet ülkesindeki konsolosluklarını kapatmaya zorlamak için; kendi konsolosluklarının sayısını azaltırken, Türkiye'de de konsolosluk kapatmıştı.[321] Ancak, Sovyetlerin "sayıca eşitlik" ilkesine tam bağlılık gösterdiği söylenemez. Örneğin, ABD'nin Sovyetler Birliği'nde hiç konsolosluğu bulunmazken, Sovyetlerin ABD'deki üç konsolosluğunun varlığı devam etmiştir.[322]

ABD 1941 yılında, İkinci Dünya Savaşı'na girmesinden kısa bir süre önce, ülkesindeki üç İtalyan konsolosluğunun (Newark, New Jersey ve Detroit) kapatılmasını istemiştir. Bu kararın, Napoli ve Palermo'daki ABD konsolosluklarının kapatılması için İtalya'nın istemi üzerine alındığı anlaşılmaktadır[323]

2) Günümüzdeki durum

Bir devletin ülkesinde, o devletin rızası olmaksızın konsolosluk açılması devletin ülkesel egemenliğine ve devletlerin egemen eşitliği ilkesine uymayan bir durumdur ve bu nedenle de Kamusal Ulus-

---

320 Lee, agy, s. 52.

321 Lee, agy, s. 52.

322 Lee, agy, s. 53.

323 İran hükümeti de, 1952 yılında, İran'ın İngiltere'de (Britanya'da) hiç konsolosluğu olmamasına dayanarak, İngiltere'nin İran'daki konsolosluklarını kapatmasını istemiştir. İngiliz hükümeti ise, İran'la 1857 yılında bağıtlanmış anlaşmaya göre, konsolosluk sayısı bakımından "en fazla kayırılan devlet" kuralının geçerli olduğunu ve tarafların birbirinin ülkesinde bu kural uyarınca konsolosluklar açabileceğini ileri sürmüştür. Lee, agy, s.99

lararası Hukuka açıkça aykırıdır. KİVS bunu belirtmiştir: "*Bir konsolosluk, kabul eden devletin ülkesinde ancak o devletin muvafakatiyle kurulabilir*" (m. 4/1). Bu durum karşısında, "sayıca eşitlik" ilkesine önem veren bir devletin, bu ilke açısından uygun görmediği durumlarda, ülkesinde konsolosluk kurulmasına rıza göstermemesi olanaklıdır.

Bununla birlikte, "sayıca eşitlik" ilkesinin çok katı biçimde uygulanmasını anlamsız kılan durumlar olabilir. Yüzölçümü bakımından aralarında büyük farklar olan devletler arasında, konsoloslukların sayısında tam eşitliğin, yüzölçümü bakımından daha küçük devletlerce kabulü, pratik açıdan zordur. Öte yandan, iki devletin birbirinin ülkesinde yaşayan uyruklarının sayısı bakımından da orantısız durumlar sözkonusu olabilir. Örneğin, Avustralya'nın Ankara'daki Büyükelçiliğine bağlı konsolosluk birimi ile (Çanakkale'deki çok özel tarihsel nedenlere dayanan konsolosluk dışında) İstanbul'da bir başkonsolosluğu vardır. Çünkü resmi görevliler dışında, Türkiye'de sürekli yaşayan Avustralyalı sayısı ihmal edilebilir düzeydedir. Buna karşılık Türkiye'nin Avustralya'da 2'si Muvazzaf Başkonsolosluk olmak üzere ülkeye yayılmış 5 konsolosluğu vardır.

Almanya'daki Türklerin durumu bu bakımdan ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Almanya'da yaşayan ve sayısı 3 milyonu aşan Türk'e hizmet sağlayabilmek amacıyla, bu ülkede (2'si Fahri Başkonsolosluk olmak üzere) toplam 15 T.C. Başkonsolosluğu vardır. Buna karşılık, Almanya'nın Türkiye'de 2 Muvazzaf Başkonsolosluğu ile 6 Fahri konsolosluk olmak üzere konsolosluk sayısı 8'dir.[324]

Yukarıda Türkiye ile ilgili olarak verdiğimiz örneklerin benzeri olan durumlara başka ülkelerde de rastlanabilmektedir. ABD'nin Yunanistan'daki tek konsolosluğuna (Selanik) karşılık Yunanistan'ın ABD'de 8 konsolosluğu vardır.[325] Bu gibi örnekler, konsolosluk sayısında karşılıklı olarak tam eşitliğin uygulanmasının her zaman pratik ve anlamlı olmadığını göstermektedir.

---

324 İzmir Başkonsolosluğuna bağlı Antalya Muavin Konsolosluğu da hesaba katıldığında sayı 9'a çıkmaktadır.

325 Atlanta, Boston, Huston, Los Angeles, New York, San Fransisko, Şikago, Tampa.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, günümüzde kabul eden devletin rızası dışında konsolosluk kurulması sözkonusu olmadığına göre; durumun yeniden değerlendirilmesini gerektiren gelişmeler ortaya çıkmadığı sürece, kabul eden devletin konsolosluk sayısı konusunda bir şikayeti olmaması gerekir.

Ancak, kurulmasına daha önce rıza verilmiş bulunan bir konsolosluğun varlığı, kabul eden devletin daha sonraki değerlendirmesine göre yararsız yada gereksiz hale gelmiş olabilir. Bu durum, kabul eden devlet açısından ciddi bir rahatsızlık noktasına varırsa, gönderen devleti, sözkonusu konsolosluğu kapatmaya diplomatik usullerle ikna etme yoluna gidilebilir.

Belli bir konsolosluğun mensuplarının, Uluslararası Hukuka aykırı davranışları, KİVS'deki *istenmez kişi (persona non grata)* (m. 23) yaptırımıyla karşılanacak bireysel davranışlar düzeyini aşıp, toplu ve sistematik bir nitelik kazanırsa, konsolosluk ilişkilerinin "ülkeler arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunması" (KİVS, Giriş Böl., parag. 4 ve 5) ilkesine aykırılık oluşturmuş olur. Böyle bir durum da, konsolosluğun bütünüyle kapatılmasını isteme hakkına hukuksal dayanak olarak kullanılabilir.

IV- Konsoloslukların sınıfları

1) Uluslararası Hukuk

Konsolosluk hizmetlerinin (görevlerinin) konsolosluklar tarafından yerine getirilmesi ilkedir (KİVS m. 3).[326]

Konsolosluk kurulurken, konsolosluğa belli bir sınıf statüsü verilir. Başka bir deyişle, "konsolosluk" deyimi genel bir kavramı ifade eder; bu deyiminin kapsamına çeşitli alt-kavramlar girer. KİVS'e göre: "Konsolosluk"[327] deyiminden, tüm Başkonsolosluk,[328] Konsolosluk,[329] Muavin Konsolosluk[330] veya Konsolosluk Ajanlığı[331] anlaşılır.

326 Ayrıksılık olarak, diplomatik temsilcilikler de konsolosluk görevleri (hizmetleri) ile görevlendirilebilir (KİVS m. 3/2. tümce).

327 İngilizce metinde: *"consular post"*; Fransızca metinde : *"poste consulaire"*.

328 İngilizce metinde: *"consulate-general"*; Fransızca metinde: *"consulat general"*.

329 İngilizce metinde: *"consulate"*; Fransızca metinde: *"consulat"*.

330 İngilizce metinde: *"vice-consulate"*; Fransızca metinde: *"vice-consulat"*.

331 İngilizce metinde: *"consular agency"*; Fransızca metinde: *"agence consulaire"*.

Kurulan bir konsolosluğun "sınıfı" gönderen devletçe belirlenirse de, KİVS'e göre; konsoloslukla ilgili başka birtakım niteliklerin[332] yanı sıra, konsolosluk sınıfı da kabul eden devletin onayına (tasvibine) sunulur (KİVS m. 4/2).

Devletler, konsolosluklarının sınıfını belirlerken, kabul eden devletle konsolosluk hizmeti gerektiren ilişkilerin hacmi, kabul eden devletin gönderen devletteki konsolosluklarının durumu ve o devlete verilen önem gibi dış politikaya ilişkin nedenleri yada konsolosluk kurmanın getireceği personel giderleri, bina edinilmesi yada kiralanması gibi mali yükü de göz önünde tutarlar.

Zaman içinde oluşan yeni gelişmeler, var olan bir konsolosluğun sınıfının değiştirilmesini gerekli kılmış olabilir. KİVS'e göre, var olan bir konsolosluğun sınıfının, gönderen devletçe değiştirilmesi de, kabul eden devletin onayına (tasvibine) bağlıdır (KİVS m. 4/3).

Yukarıdaki açıklamalar, fahri konsoloslukların kurulmasında ve sınıflarının değiştirilmesinde de geçerlidir.

2) Türk Hukuku

4009 sayılı DİBKGK'ya göre, Bakanlığın konsoloslukla ilgili yurtdışı örgütü "Başkonsolosluklar, Konsolosluklar, Muavin Konsolosluklar ile Konsolosluk Ajanlığı ve Fahri Başkonsolosluk ve Fahri Konsolosluklar"dan oluşur (m. 23/II).

Bu kanuna dayanılarak yayımlanan Dışişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği'ne[333] göre de;

"Konsolosluk: Başkonsolosluk, muavin konsolosluk, konsolosluk ajanlığı, fahri başkonsolosluk ve fahri konsoloslukları,

Yurtdışı teşkilatı birimi şefi: Büyükelçi, daimi temsilci, elçi, sürekli maslahatgüzar, özel temsilci, I. Sınıf başkonsolos, başkonsolos, konsolos, muavin konsolos ve konsolosluk ajanlarını, ifade eder" (madde 4/c ve i).

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkındaki 189 sayılı KHK'da[334] konsolosluk sınıfları şöyle belirtilmiştir:

---

332 Konsolosluğun yeri, sınıfı ve konsolosluk görev çevresi gönderen devletçe saptanır ve kabul eden devletin onayına *(approval)* sunulur.

333 RG 14 Nisan 2006, 26139.

334 RG 14 Aralık 1983,18251 (yetki kanunu, kanun nu. 2680, kabul t.17 Haziran 1982)

"başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk, konsolosluk ajanlığı ve büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklar" (m. 2/e).

Konsolosluk sınıfları açısından, iki metin arasındaki tek fark, kanunda belirtilmesine gerek görülmeyen "büyükelçilik konsolosluk şubeleri"nin KHK ile eklenmiş olmasıdır.[335]

Uygulamada muvazzaf konsolosluklarda her zaman "Başkonsolosluk" sınıfı tercih edilmekte, fahri konsolosluklar ise, çok nadir ayrıksılıklar dışında Fahri Başkonsolosluk olarak kurulmaktadır.

Yasalarımızda adı geçmekle birlikte,[336] "Konsolosluk ajanlığı"na uygulamada yer verilmemektedir.

Gerek KİVS'de gerek bizim ulusal yasalarımızda yer verilen "konsolosluk ajanlığı" sınıfının varlığına gerek bulunup bulunmadığı tartışmalıdır. Bazı hukukçular; Başkonsolosluk, konsolosluk ve muavin konsolosluk dışında konsolosluk sınıfına gerek olmadığını, "konsolosluk ajanı"nın sadece misyon şefinin geçici olarak görevden uzak olduğu zaman "vekaleten" hareket eden kişi olduğunu belirtmektedir. Konsolosluk ajanlığını, statü bakımından meslekten (muvazzaf) konsolosluktan çok, fahri konsolosluğa yakın sayan görüşler de vardır. Örneğin, Fransa'nın uygulamaları bu görüşü desteklemektedir. [337]

Bununla birlikte "konsolosluk ajanlığı" uygulamasının ABD, Danimarka, Fransa, İsviçre, Kanada gibi bazı devletlerde oldukça yaygın biçimde devam ettiği de bir gerçektir.[338]

---

335 Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkındaki 1173 sayılı kanunda ise Dışişleri Bakanlığı'nın "başkonsolosluk, konsolosluk, fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklar açmaya ve büyükelçilik ve elçiliklere, konsolosluk görevleri vermeye yetkilidir" hükmü (m. 1/3) varsa da, 189 sayılı KHK'nın 1173 sayılı kanunun ilgili hükmü (m. 20/II) karşısında 1173 sayılı kanunun m. 1/3 hükmünün yürürlükten kalktığını kabul etmek gerekir.

336 Örnek: 14 Ocak 1981 tarihli 17220 sayılı Resmi Gazete'de Genelge başlığıyla yayımlanan metin şöyledir:
Dışişleri Bakanlığından:
Fransa'nın Lyon kentinde bulunan Konsolosluk Ajanlığımız'ın Başkonsolosluğa yükseltilmesi 10/11/1980 tarihinde Dışişleri Bakanlığınca kararlaştırılmıştır.

337 Lee, agy., s. 38.

338 Örnekler: ABD'nin Nice (Fransa) ve Palermo'da (İtalya) ve Meksika'nın 10'dan fazla kentinde; Danimarka'nın Manama'da (Bahreyn); Fransa'nın, İrlanda'nın dört ken-

V-Konsolosluk mensupları (Konsolosluk personeli)

1) Genel olarak

Konsolosluk işlevlerinin, gönderen devletin çıkarlarını korumak gibi –deyim yerindeyse– "üst düzey" nitelikte olanlardan, vize vermek gibi "rutin" sayılabilecek işlere kadar çok çeşitli alanları kapsadığı bir gerçektir. Genel olarak idari ve teknik nitelikteki işlevlerin yerine getirilebilmesi için, çeşitli düzeyde hizmetleri yapacak personele ihtiyaç vardır.

Ancak, personel ihtiyacının gerek sayı gerek nitelik bakımından tam olarak karşılanmasına her zaman olanak bulunmayabilir. Bir yerde bulunan konsolosluktaki görevli sayısının belirlenmesinde, gönderen devletin malî gücü başlıca etken olmakla birlikte siyasal ve ekonomik öncelikler açısından yapılan değerlendirmeler de rol oynar.

Bir konsoloslukta görevli kişilerin sayısı, sonuç olarak ihtiyaçlarla olanaklar arasında kurulan dengeye göre belirlenir. Bu kişiler, yaptıkları hizmetin türüne ve statülerine göre çeşitli sınıflara ayrılırlar.

Öte yandan, konsoloslukta görevli olmasalar da, konsolosluk personeli kişilerin aile bireylerine de belli bazı özel durumlar[339] bakımından konsolosluk personeline benzer bir statü tanınmış olduğundan, aile bireyleri "konsolosluk personeli" değilse de "konsolosluk mensubu" kategorisine girmiş sayılabilir.

KİVS'ye göre, konsoloslukta görevli bütün kişileri kapsayan en genel deyim "Konsolosluk memuru"dur *(consular officer, fonctionnaire consulaire)*. Konsolosluk memuru deyimi, konsolos-

---

tinde (Cork, Golway, Limerick, Dunmore East) İsviçre'nin Belfast'ta (K. İrlanda) ve Warwick'te (Bermuda) konsolosluk ajanları vardır.
Kanada ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında bağıtlanan ve 11 Mart 1999 tarihinde yürürlüğe giren Konsolosluk Anlaşması'nda da, konsolosluk *(consular post)* deyiminin kapsamına konsolosluk ajanlığının da girdiği belirtilmiştir (m. 1/a).

339 Örneğin, KİVS m. 46'ya göre; konsolosluk memurlarının ve konsolosluk hizmetlilerinin, kendileriyle birlikte yaşayan aile bireyleri, yabancıların kaydı (tescili) ve oturma müsaadesi konusunda yerel yasaların koyduğu yükümlülüklerden bağışıktır. Ayrıca bkz. KİVS, m. 51 ve 52.

luk şefi dahil olmak üzere, konsolosluk görevlerini yerine getirmek üzere bu sıfatla yetkilendirilmiş bütün kişileri kapsar (KİVS, m. 1/d).

Bu en geniş kapsamlı deyiminin içine giren görevliler de "meslekten" *(career)* ve "fahri" *(honorary)* olmak üzere iki kategoriye ayrılır (KİVS, m. 1/2). KİVS, öncelikle meslekten konsolosluk memurlarına ilişkin düzenlemelere yer vermiş (Bölüm II, m. 28-57) daha ilerdeki maddelerde de fahri konsolosluk memurlarına ilişkin hükümleri belirtmiştir (Bölüm III, m. 58-68).

Öte yandan, "konsolosluk memuru" statüsüne girmekle birlikte, kabul eden devletin uyruğu olan yada kabul eden devlette sürekli yerleşik *(permanent resident)* olanlar da, ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanma açısından "sınırlı" özel bir kategori oluşturur (KİVS, m. 71). Bu durumda, "konsolosluk memurları" genel kategorisine girenleri önce meslekten ve fahri olarak ikiye ayırmak; sonra da bu ayrımın ögelerini ayrı ayrı incelemek yerinde olacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi KİVS "meslekten" konsolosluk memurlarına ilişkin düzenlemelere geniş yer vermiş ve konuya 29 madde ayırmıştır (KİVS m. 28-57). Bu kategoriye girenlerin başında "Konsolosluk şefi" *(Head of consular post; chef de post consulaire)* gelir.

Bunun dışında, konsolosluk görevlerini yerine getirmek üzere, bu sıfatla görevlendirilmiş kişiler "konsolosluk memuru" unvanına sahiptir.

"Konsolosluk memuru" kategorisine girmeyen yani konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesiyle doğrudan ilgisi olmayan bu görevliler için ayrı düzenlemeler vardır.

Aşağıda önce "konsolosluk şefi" ile ilgili açıklamaları veriyoruz. Daha sonra, öteki görevlilere ve aile bireylerine ilişkin açıklamalar verilecektir. Ancak, önce kısaca "konsolosluk personelinin sayısı" sorunu üzerinde durmamız yararlı olacaktır.

2) Konsolosluk personelinin sayısı

Yukarıda belirttiğimiz gibi bir konsoloslukta, çeşitli türde ve nitelikte hizmetleri yerine getiren görevliler bulunur. Bu kişilerin

sayısı, konsolosluğun sağlamak durumunda olduğu hizmetlerin hacmi, gönderen devletin mali gücü ve kabul eden devletin takdiri gibi nedenlere göre belirlenir. KİVS'in "Konsolosluk personelinin sayısı" *(Size of the consular staff; Effectif du personnel consulaire)* başlıklı 20. maddesi, sayı konusunda açık bir anlaşmanın var olmaması durumunda; kabul eden devlete, "bu sayının makul ve normal" sınırlar içinde tutulmasını istemek yetkisini tanımıştır. Kabul eden devlet bu konudaki takdirini belirlerken, konsolosluğun görev çevresindeki durumu ve koşulları ile konsolosluğun ihtiyaçlarını göz önüne alacaktır.[340] Her zaman değilse de belli bazı durumlarda, kabul edilecek personel sayısının belirlenmesinde "karşılıklılık" ölçütü de rol oynayabilir. KİVS m. 20'nin anlatımından, bu konuda "son söz"ün, kabul eden devlette olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Gönderen devletlerin "istihbarat" elemanlarını, konsolosluk görevi örtüsü altında kullandıkları görülebilmektedir[341]. Kabul eden devletin değerlendirmesinde bu olasılığın da dikkate alınması sözkonusu olabilir.

Kabul eden devletin bu konudaki takdiri ile belirlenen sayı, gönderen devletin değerlendirmesi açısından yeterli görülmezse, iki devlet arasında bir çekişme durumu ortaya çıkar. Bu çekişme diplomatik müzakerelerle ve uzlaşma yoluyla çözüme bağlanamazsa, gönderen devletin, kendi ülkesinde bulunan öteki devletin konsolosluğundaki görevlilerin sayısı konusunda sınırlama yoluna gitmesi düşünülebilir. Ancak, böyle bir çekişme, iki devlet arasında konsolosluk ilişkilerinin kurulmasında temel amaçlardan biri olan "ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerine katkıda bulunmak"[342] açısından uygunsuz bir durumdur. Devletler arasındaki ilişkilerin genel durumu açısından; konsolosluk alanındaki düşüncelerin ötesindeki bazı amaçlarla sorunun "tırmandırılması" sözkonusu değilse, tarafların kısa süre içinde uygun bir çözüme varmaları beklenir.

340 KİVS m. 20, konsolosluk personeli sayısının belirlenmesinde, kabul eden devletin takdirine öncelik tanımaktır. Maddeye göre, bu sayı tarafların anlaşmasıyla da saptanabilir.

341 Bu konuda Osmanlı tarihinden örnekler için bkz. yukarıda Osmanlılarda Konsolosluk s. 16 vd.

342 KİVS, Başlangıç Bölümü, parag. 4.

3) Konsolosluk şefi

Konsolosluk görevlilerinin sınıflarıyla ilgili olarak, çeşitli devletlerin uygulamalarında birbirinden oldukça farklı unvanların kullanıldığı görülmüştür.[343]

KİVS; konsolosların unvanları ve sınıfları konusundaki çeşitliliğe son vermek ve –deyim yerindeyse– bu alanda bir standardizasyon sağlamak amacıyla, konsolosluk şefleri[344] için dört sınıf öngörmüştür. KİVS m. 9/1'e göre, Konsolosluk Şefleri şu dört sınıfa ayrılır:

Başkonsoloslar *(Consuls-general; consuls généraux)*
Konsoloslar *(Consuls)*
Muavin Konsoloslar *(Vice-consuls)*
Konsolosluk Ajanları *(Consular agents; agents consulaires)*

Ancak, KİVS m. 7'nin getirdiği bu "*standardizasyon*"un sadece konsolosluk şefi durumunda olanları kapsadığı, bunun dışında katı ve kesin bir sınıflamanın sözkonusu olmadığı anlaşılmaktadır.

> Bu maddenin 1.bendi, Sözleşen Taraflardan herhangi birinin, konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk memurlarının unvanlarını belirlemek[345] hakkını, hiçbir biçimde kısıtlamaz (KİVS, m. 9/2).

KİVS'in bu düzenleme biçimi karşısında, gönderen devletin, görevlendirdiği konsolosluk memurlarına kendi uygun gördüğü unvanı serbestçe verebileceği sonucu çıkarılabilir.

Bununla birlikte, konsolosluk görevlilerinin, kabul eden devletle ilişkileri açısından o devletçe de uygun görülen unvanlardan birini kullanmak zorunda oldukları da söylenebilir. Nitekim, Alman

---

343 Örneğin İngilizcede *"consul-general at large"*, *"vice-consul general"*, *"deputy consul-general"*, *"deputy consul"*, *"emissary"*, *"commercial agent"* *"adjunct consul"*, *"private consul"*, *"consular functionary"*, *"junior vice-consul"* *"consular attaché"*. Fransızcada şu deyimlerin kullanıldığı görülmüştür: *"consuls généraux"*, *"consuls généraux adjoints"*, *"consuls"*, *"consuls adjoints"*, *"ice-consuls"*, *"attachés de consulat"*.

344 Konsolosluk şefi (*Head of consular post*) bu sıfatla hareket etmeye yetkili kişidir (KİVS, m. 1,c).

345 KİVS'in Resmi Gazete'de yayımlanmış çevirisinde, İngilizce metindeki "*designation*" sözcüğünün, "tayini" biçiminde çevrildiği görülmektedir. Buradaki "tayin" deyiminin "atama"yı düşündürmesi nedeniyle sakıncalı olduğunu düşünüyorum. Konsolosluk memurunun "unvanının belirlenmesi" deyiminin kullanılması, kanımca daha uygundur.

Federal Cumhuriyeti ile ABD arasında 1980 yılında yaşanan çekişme, bu sorunun önemini göstermektedir. Olayda, Almanya'nın "konsolosluk ataşesi" unvanıyla atamak istediği kişiyle ilgili olarak, ABD Dışişleri Bakanlığı, KİVS'in, konsolosluk görevlilerini dört kategori ile sınırlamış olduğunu anımsatmış; Gönderen Devletin, kendi memuruna dilediği unvanı vermekte özgür olduğunu, ancak kabul eden devletin bu yolla atanan her kişiyi KİVS m. 9 karşısında "konsolosluk memuru" olarak kabul etmekle yükümlü olmadığını bildirmiştir.[346]

ABD Dışişleri Bakanlığı, 1986 yılında, Vaşington'daki Misyon Şeflerine yolladığı bir nota ile KİVS m. 9'daki dört kategoriyi altıya çıkardığını bildirmişse de, "konsolosluk ataşesi" *(consular attaché)* unvanını yine dışarıda bırakmıştır.[347]

A- Konsolosluk şefinin göreve başlaması

Konsolosluk şefinin göreve başlayabilmesi için iki koşulun gerçekleşmesi gerekir; atama (*appointment; Fr. "nomination"*) ve kabul (*admission*).

Atama, niteliği gereği, gönderen devletin, kendi içhukuku uyarınca gerçekleştirilen bir işlemdir. Ancak, bu işlemle atanacak kişinin (konsolosluk şefinin) görev yapacağı yer, bir başka devletin ülkesidir; bu nedenle, o ülkenin (yani kabul eden devletin) de bu atamayı uygun bulması gerekir. KİVS'de, bu konu şöyle açıklanmıştır.

> Konsolosluk şefleri gönderen devletçe atanır ve kabul eden devletin oluru ile işlevlerini yerine getirmeye başlar.[348] (m. 10/1).

KİVS m. 10/2 hükmü, konsolosluk şefinin göreve başlamasının, gönderen ve kabul eden devletlerin birbirine uygun ve koşut işlemleri ile gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir:

---

346 Lee, agy. 35-36.

347 ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 5 Kasım 1986 tarihli notasına göre, KİVS m. 9'da sayılan dört kategoriye ek olarak şu iki unvan da kabul edilmiştir: *"Deputy Consul General"* ve *"Deputy Consul"*. Lee, agy. 36.

348 İngilizce metinde *"are admitted to exercise of their functions"* ; Fransızca metinde *"sont admis à l'exercice de leur fonctions"*.

Bu Sözleşme'nin hükümleri saklı kalmak üzere, konsolosluk şefinin atanması ve kabulü formaliteleri gönderen devletin ve kabul eden devletin kendi yasaları, düzenlemeleri ve uygulamaları ile belirlenir. (KİVS m. 10/2).

Bu hükümden, konsolosluk şefinin atanması konusunda uygulanması sözkonusu olan dört türde hukuk kaynağı bulunduğu sonucu çıkmaktadır: Konsolosluk şefini atayan devletin hukuku, konsolosluk şefinin görev yapacağı ülke devletinin hukuku ve KİVS'in ilgili hükümleri. KİVS'in Giriş bölümünde (son paragraf) "bu Sözleşmeyle açık biçimde düzenlenmiş olmayan konularda, uluslararası yapılageliş kurallarının uygulanacağı" ilkesi belirtilmiştir. Bu ilke karşısında; uygulanacak hükümlere dördüncü bir kaynak olarak uluslararası yapılageliş kurallarını da eklemek gerekir.

Atamanın kabulü için varlığı gerekli sayılan koşullar ve usuller, kabul eden devletin hukukuna, geleneklerine ve takdirine göre belirlenir. Günümüzde varlığı tarihe intikal etmiş olan Sovyetler Birliği'nin uygulamasında konsolosların göreve başlaması için verilen müsaadenin usulü, diplomatik atama usullerine yakın bir nitelikteydi. Bu nedenle de, Konsolosluk şefinin atamasının yapılmasından önce, konsolosun görev için bulunacağı çevrenin bağlı bulunduğu Birlik Cumhuriyeti'nin de rızasının alınması gerekiyordu.[349]

B- Atama ve Buyrultu

a) Atama

Gönderen devletin atama işlemi, bir "atama belgesi" (*consular commission; lettre de provision*) yada benzeri bir belge ile kabul eden devlete bildirilir. Bu bildirim diplomatik yolla yada uygun görülecek başka bir yolla yapılır (madde 11/2). Bu belge ile bildirilmesi, ilke olarak, gerekli olan hususlar KİVS'de şöyle belirtilmiştir: adı, soyadı, kategorisi ve sınıfı, konsolosluk görev çevresi ve konsolosluğun bulunduğu yer (Ekler bölümünde "Atama Belgesi" örneği verilmiştir). Kabul eden devletin muvafakati ha-

---

349 Lee, agy. s.90.

linde, atama belgesi yada bunun yerine geçecek belge yerine, yukarıdaki bilgileri içeren basit bir bildirim de yeterli olabilir (KİVS, m. 11/3).

b) Buyrultu

Atanması, usulüne uygun biçimde kabul eden devlete bildirilen konsolosluk şefinin göreve fiilen başlaması, ilke olarak, kabul eden devletçe "buyrultu" (*exequatur*) denilen müsaade belgesinin verilmesiyle olur. Bu belgenin adı ve biçimi kabul eden devletçe belirlense de, niteliği ve anlamı aynıdır: Bu belge ile, Konsolosluk şefinin bu sıfatla göreve başlamasının, kabul eden devletçe uygun görülmüş bulunduğu belirtilmiş olur.

Fransa ve Lüksemburg gibi bazı devletlerin uygulamasında, yabancı konsoloslara buyrultu *(exequatur)* verilmiş olduğu, devletin resmi yayın organında duyurulmaktadır. Bu duyuruda, konsolosun muvazzaf yada fahri oluşuna ve sınıfına ilişkin bilgilerin yanında, görev çevresine giren yönetim birimleri de belirtilmektedir. Örneğin, Fransız Resmi Gazetesinin 15 Nisan 2004 tarihli sayısında üç Türk Konsolosuna buyrultu verildiği, her bir konsolosun görev çevreleri de belirtilerek duyurulmuştur[350]. Lüksemburg'un benzeri

---

350 JORF n°89 du 15 avril 2004 page 6946 texte n° 14 EXEQUATUR Exequatur accordés à des consuls NOR: MAEP0450011E
L'exequatur est accordé à M. Yurur (Engin), en qualité de consul général de Turquie à Strasbourg, avec juridiction sur : Le Doubs, la Haute-Marne, la Meurthe-et-Moselle, la Meuse, la Moselle, le Bas-Rhin, le Haut-Rhin, la Haute-Saône, les Vosges et le Territoire de Belfort.L'exequatur est accordé à M. Sezgin (Aydin, Adnan), en qualité de consul général de Turquie à Paris, avec juridiction sur: L'Aisne, les Ardennes, l'Aube, le Calvados, le Cher, les Côtes-d'Armor, l'Eure, l'Eure-et-Loir, le Finistère, l'Ille-et-Vilaine, l'Indre, l'Indre-et-Loire, le Loir-et-Cher, la Loire-Atlantique, le Loiret, le Maine-et-Loire, la Manche, la Marne, la Mayenne, le Morbihan, la Nièvre, le Nord, l'Oise, l'Orne, le Pas-de-Calais, la Sarthe, Paris, la Seine-Maritime, la Seine-et-Marne, les Yvelines, les Deux-Sèvres, la Somme, la Vienne, l'Yonne, l'Essonne, les Hauts-de-Seine, la Seine-Saint-Denis, le Val-de-Marne et le Val-d'Oise. L'exequatur est accordé à M. Ariner (Ugur), en qualité de consul général de Turquie à Marseille, avec juridiction sur: Les Alpes-de-Haute-Provence, les Hautes-Alpes, les Alpes-Maritimes, l'Ariège, l'Aude, l'Aveyron, les Bouches-du-Rhône, la Charente, la Charente-Maritime, la Corrèze, la Dordogne, la Corse-du-Sud, la Haute-Corse, le Gard, la Haute-Garonne, le Gers, la Gironde, l'Hérault, les Landes, le Lot, le Lot-et-Garonne, la Lozère, les Pyrénées-Atlantiques, les Hautes-Pyrénées, les Pyrénées-Orientales, le Tarn-et-Garonne, le Var, le Vaucluse, la Vendée et la Haute-Vienne.

uygulamasına örnek olarak 18 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış duyuru gösterilebilir.[351]

Türkiye'nin bu uygulamayı benimsemesi, konsolosluk çevresindeki mahkemeler, savcılıklar, barolar gibi organların ve yönetim birimlerinin bilgilendirilmesi açısından yararlı olabilir.

Konsolosluk şefinin göreve başlaması, ilke olarak, buyrultunun verilmesine bağlı olmakla birlikte (KİVS m. 12/3), buyrultunun verilmesi beklenirken de göreve başlandığı görülebilmektedir. KİVS'in "Konsolosluk şeflerinin geçici olarak kabulü" başlıklı 13. maddesine göre: "Buyrultu verilinceye kadar, konsolosluk şefinin geçici olarak göreve başlaması kabul edilebilir. Bu durumda bu Sözleşmenin hükümleri uygulanır." Bu maddede öngörülen durumun gerçekleşmesi için, hiç kuşkusuz kabul eden devletin, bu durumu kabulü gerekir. Gönderen devletin de, bu konuda takdirini kullanması ve buyrultunun resmen verilmesinden önce konsolosluk şefinin göreve başlamasını, kendi açısından değerlendirerek, uygun görmemesi sözkonusu olabilir.

Buyrultunun verilmesinden önce göreve başlaması kabul edilmiş konsolosluk şefi için, buyrultu verilmiş konsolosluk şefinin statüsü aynen geçerlidir. Yani, kabul eden devletin buyrultu verilmemiş konsolosluk şefi de olsa konsolosluk şefinin göreve başlamış olduğunu ilgili yerlere hemen bildirmesi ve görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli tedbirleri alması gerekir (KİVS m. 14). Böyle bir durumda, konsolosluk şefine tanınmış ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan "geçici olarak göreve başlamış olan" konsolosluk şefi de yararlanır; kabul eden devletçe kendisine görevini rahatça yerine getirebilmesi için gerekli ortam ve koruma sağlanır.

Ayrıca, geleneklere göre, konsolosluk şefi göreve başladığını, görev çevresindeki öteki konsolosluk şeflerine kendisi de bildirebilir.

c) Buyrultu verilmesinin reddi

Uygulamada sık rastlanan bir durum olmamakla birlikte; kabul eden devlet, kendi ülkesinde görev yapmak üzere atanmış olan

351 Consulats-Exequatur-Nominations-Prorogations des mandats (773), Memorial, Journal Officiel du Grand-Duché de Luxembourg, 18 Juillet 2006, B – No.52.

konsolosluk şefine buyrultu vermeyi reddedebilir. Bu, hiç kuşkusuz atamayı yapmış olan devletle buyrultu vermeyi reddetmiş olan devlet arasındaki ilişkiler bakımından hoş olmayan –deyim yerindeyse– "tatsız" bir durumdur. Ancak, bu konuda, buyrultu vermek durumunda olan devletin takdirinin belirleyici olduğu kabul edilmelidir[352].

Üstelik KİVS'in açıkça belirttiği gibi *"Buyrultu vermeyi reddeden devlet, red nedenlerini, gönderen devlete bildirmekle yükümlü değildir"* (KİVS, m. 12/2)[353].

Buyrultu verilmesinin reddiyle ortaya çıkan durumun, iki devlet arasındaki ilişkiler üzerinde ne ölçüde "olumsuz" sonuçlar vereceği, olayın özelliğine, uluslararası ve ikili ilişkilerin o sıradaki genel tablosuna ve ilgili devletlerin, olayı ne ölçüde "tırmandırıp" ciddi bir sorun haline getirmeye istekli oluşlarına göre değişiklik gösterir. Konsolosluk şefi olarak atamış olduğu kişiye buyrultu verilmemiş olan devletin tepkisinin niteliği ve kapsamı, bu verilere göre belirlenir. Ama, herhalde buyrultu verilmesinin reddi gibi olumsuz bir durumdan kaçınılması için, gerek gönderen gerek kabul eden devletin özenli davranması, uluslararası ilişkilerin sağlıklı işlemesi açısından yerinde olur.

4) Konsolosluk şefleri arasında öncelik sırası

Aynı çevrede görev yapan konsolosluk şefleri arasında öncelik sırasının belirlenmesinde üç ölçüt kullanılarak ayrım yapılır:

(i) Meslekten olanlar - fahri olanlar
(ii) Başkonsolos sınıfından olanlar - konsoloslar ve diğerleri
(iii) Buyrultu veriliş tarihi.

---

352 Bu konuda bir örnek olarak , ünlü Fransız yazarı Stendhal'ın (1775-1842) , 1830 yılında konsolos olarak Triyeste'ye atanması üzerine, Triyeste'ye o zaman egemen olan Avusturya hükümetince exequatur verilmemiş olması, tarihe geçmiş bir örnek olarak belirtilebilir (bkz , yukarıda 32 sayılı dipnot).

353 Diplomatik İlişkiler Konusunda Viyana Sözleşmesi de, "agreman" verilmesinin reddinde, kabul eden devletin gerekçe göstermek zorunda olmadığını belirtmiştir (madde 4/2).

KİVS m. 16'da oldukça ayrıntılı biçimde açıklanan bu düzenlemeye göre, meslekten olan Başkonsoloslar, sıralamada en önde gelir. Meslekten olan ama başkonsolostan alt sınıfta olan konsolosluk şefleri de kendi sınıflarına göre sıra alır.

Her sınıfın içindeki öncelik sırası, buyrultularının veriliş tarihine göre belirlenir. Başkonsolosun, kendi devleti açısından Büyükelçi yada benzeri bir unvanı bulunması durumu değiştirmez.[354] Buyrultu verilmeden önce göreve başlaması kabul edilen konsolosluk şefleri bakımından, geçici kabul tarihi, öncelik sırasının belirlenmesinde esas alınır ve bu sıra buyrultunun verilmesinden sonra da devam eder.[355]

Fahri konsoloslar da aynı düzene göre ama meslekten konsolosluk şeflerinden sonra sıra alırlar.

Konsolosluk şefleri, bu sıfata sahip olmayan konsolosluk memurlarının önünde sıra alır.

Konsolosluk şeflerine vekalet edenlerin[356] yeri, bütün konsolosluk şeflerinin ardından gelmek üzere belirlenir. Vekillerin kendi aralarındaki öncelik sırası, göreve başlayış tarihlerine göre saptanır.

Bir konsolosluğun kendi içindeki görevliler (memurlar) arasındaki öncelik sırası ise, gönderen devletin diplomatik temsilciliğince, kabul eden devletin dışişleri bakanlığına (ya da bu bakanlıkça belirlenmiş makama) bildirilir. Bu sıralamada bir değişiklik olması halinde de, durum aynı usulle bildirilir[357].

5) Konsolosluk şefine vekalet

Konsolosluk şefi ilke olarak, buyrultu aldıktan sonra, ayrıksı durumlarda da, yukarıda belirttiğimiz gibi, buyrultu almadan ön-

---

354 Örneğin Türk uygulamasında Büyükelçi, Elçi ve Elçi-Müsteşar unvanını almış olanlar, "Konsolosluk Şefi" olarak atanabilmektedir. Bkz. ileride s. 176

355 Buyrultuyu yada geçici kabul belgesini aynı tarihte alan konsolosluk şefleri arasındaki öncelik sırası, atama belgesinin veya benzerinin kabul eden devlete sunuluş tarihine göre saptanır (KİVS, m. 16/3). Özgün metnin İngilizcesindeki *"presented"* (Fr. *"présenté)* sözcüğü, resmi Türkçe metinde herhalde bir dizgi yanlışının sonucu olarak "sorulduğu" biçiminde çıkmıştır. Doğrusu "sunulduğu" olmalıdır.

356 Bkz. bu sayfadaki bir sonraki başlık.

357 Bu konuyla ilgili ayrıntılı düzenleme için bkz. KİVS m. 21

ce göreve başlar ve işlevlerini görevden ayrılıncaya değin yerine getirir. Ancak, konsolosluk şefinin herhangi bir nedenle görevlerini yerine getiremeyecek durumda olması yada makamının boşalması durumunda; hizmetin sürekliliği ilkesi, konsolosluk şefine vekalet edilmesini gerektirir. Böyle bir durumda, vekil konsolosluk şefi (*acting head of consular post*), konsolosluk şefi sıfatıyla konsolosluğu yönetir (KİVS, m. 15/1).

KİVS bu konuda oldukça ayrıntılı hükümler koymuştur; "Konsolosluk şefinin görevlerinin geçici olarak yerine getirilmesi" başlığı altındaki 15. maddeye göre: Eğer konsolosluk şefi görevlerini yerine getiremeyecek durumda ise yada makamı boş ise, onun yerine bir vekil konsolosluk şefi, konsolosluk şefi olarak geçici olarak görev yapabilir. Vekil konsolosluk şefinin adı, soyadı gönderen devletin diplomatik temsilciliğince kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığına yada bu Bakanlıkça belirlenmiş olan yetkili makama bildirilir. Gönderen devletin, kabul eden devlette diplomatik temsilciliğinin bulunmadığı hallerde[358] bu bildirim konsolosluk şefi tarafından yapılır. Konsolosluk şefinin bu bildirimi yapmasına olanak bulunmayan hallerde; bildirim, gönderen devletin herhangi bir yetkili makamınca da yapılabilir.

Bu bildirimin, vekaleti zorunlu kılan durumun ortaya çıkmasından önce yapılması "genel bir ilke"dir. Vekil sıfatıyla hareket edecek kişi, normal olarak diplomatik yada konsüler statüde bulunan bir kişi olacaktır. Kabul eden devlet, bunun dışındaki bir kişinin vekil olabilmesini, kendisinin muvafakatine bağlı tutabilir.

Kabul eden devlet, vekile de Konsolosluk şefine tanınmış olan yardımı ve korumayı aynen sağlamakla yükümlüdür[359]. Gönderen devletin, kabul eden devletteki diplomatik personelinden biri Vekil olarak atanmış olursa, diplomatik ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanmasını sürdürebilmesi olanaklı ise de, bu durum

358 Bkz. yukarıda Konsolosluk ilişkileri ile diplomatik ilişkiler arasında bağlantı s. 106 vd.

359 "Bununla beraber, kabul eden Devlet, konsolosluk şefi tarafından yararlanılması şartlara bağlı olup, vekilin bu şartları yerine getirmediği hallerde, kolaylıkları, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları vekile tanımakla yükümlü değildir"(KİVS, madde 15/3 son tümce).

"kabul eden devletin karşı çıkmaması" (itiraz etmemesi) koşuluna bağlıdır (KİVS, m. 15/son tümce).

6) Konsolosluk şefinin görevinin sona ermesi

Her görev gibi konsolosluk şefinin görevi de şu yada bu biçimde son bulacaktır. KİVS "Bir konsolosluk mensubunun görevinin son bulması" başlıklı 25. maddesinde üç halde, görevin son bulacağını belirtmiştir. Bu üç hal, şöyle özetlenebilir:

Gönderen devletin, kabul eden devlete bu konuda yapacağı bildirim; kabul eden devletin vermiş olduğu buyrultuyu geri çekmesi ve kabul eden devletin, sözkonusu kişiyi artık konsolosluk personelinden saymadığını bildirmesi.

Ancak, KİVS m. 25 hükmünde, gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta vardır: Görevin son bulması halleri, madde metninde sayılanlardan ibaret değildir. Bunu, metinde geçen ve Türkçe çeviride "özellikle" sözcüğüyle ifade edilen *"inter alia"* deyimi gösteriyor. Demek ki, KİVS m. 25'te sayılanların dışında da görevin son bulacağı haller vardır. Bu halleri aşağıda sistematik biçimde sunuyoruz.

A) "Bireysel" düzeydeki nedenler

Konsolosluk şefinin ölümü yada görevini yerine getirmesini engelleyen sürekli ve ciddi bir biçimde hastalanması halinde görev, doğal olarak sona erecektir. Ayrıca, konsolosluk şefinin kendi isteğiyle görevine son vermesi (istifası) yada emekliye ayrılması da sözkonusu olabilir.

KİVS'de bu durumlarla ilgili bir hüküm yoksa da, ölüm halinde aile bireylerine sağlanması gereken korumayı düzenleyen bir hüküm vardır. KİVS m. 53/5'e göre bir konsolosluk mensubunun ölümü halinde, kendisiyle birlikte yaşayan aile bireyleri, kendilerine ölüm olayına kadar tanınmış olan ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanmaya devam eder. Bu yararlanmanın sona erişi konusunda dikkate alınması gereken iki nokta vardır:

(i) Aile bireylerinin, kabul eden devletin ülkesini terk tarihi.

(ii) Ölüm olayından sonra, ülkeyi terk edebilmeleri için aile bireylerine tanınmış olan "makul süre"nin (*reasonable period*) sona ermesi.

"Makul süre"nin ne kadar süren bir zaman aralığını kapsadığı, doğal olarak, kabul eden devletçe belirlenecektir. Bu belirlemede cenazenin kaldırılması yada başka ülkeye nakli, ev eşyasının tasfiyesi ve taşınması, ulaşım olanaklarının durumu gibi çeşitli etmenler dikkate alınmalıdır. Örneğin, aile bireylerinden, kabul eden devletin ülkesinde eğitim-öğretim gören çocukların öğrenimlerini tamamlamalarını beklemeye kadar uzanan bir sürenin , "makul" olma sınırını aşıp aşmadığı sorun yaratabilir. Böyle tartışmalı ve özel durumların herhalde iyiniyetli ve insani yaklaşımlarla çözüme bağlanması beklenir.

Ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanma, normal olarak kabul eden devletin ülkesinden ayrılma tarihinde sona erecektir. Yani, aile bireyleri, kendilerine tanınmış olan "makul süre"nin bitiminden önce ülkeyi terk ederlerse, süre sona ermiş olur. Bu durumda, gönderen devletin ülkesine dönüş yolculuğu için üçüncü devlet ülkesinden geçişlerde, aile bireylerine kolaylık ve bağışıklık sağlanması gerekir. Bu konuda, KİVS'de ayrıntılı hükümler konulmuştur (m. 54).

Ölüm olayından sonra ülkeyi terk etmeleri için aile bireylerine tanınan "makul süre" doğal olarak, kabul eden devletçe belirlenecektir. Bunun kapsayacağı zaman aralığının genişliği, durumun özelliğine göre takdir olunacaktır. Kabul eden devletin yetkililerince iyiniyete dayanan bir değerlendirme yapılması; aile bireylerinin de durumu kötüye kullanmamaları beklenir.

B) Görevin, gönderen devletin kararı ile sona ermesi

KİVS'e göre, bir "konsolosluk mensubu"nun görevinin son bulduğu hakkında, gönderen devletin kabul eden devlete yapacağı yazılı bildirim ile göreve son verilebilir. "Konsolosluk mensubu" deyiminin kapsamına "konsolosluk memurları" ve dolayısıyla "konsolosluk şefi" de girmektedir (KİVS, "Tanımlamalar" başlıklı 1. madde d ve g bentleri) .

Konsolosluk Şefinin görev yapmasının, gönderen ve kabul eden devletlerin birbirine uygun istençleriyle olanaklı olduğunu belirtmiştik. Bu iki öge, deyim yerindeyse, bir özel hukuk sözleşmesinin gerçekleşmesini sağlayan öneri (icap) ve kabule benzetilebilir. Konsolosluk Şefinin görevine başlayabilmesi gibi, bu görevi sürdürebilmesi için de, bu iki istencin açık yada zımni biçimde varlığını sürdürmesi gerekir. Bunlardan birinin ortadan kalkması, konsolosluk görevinin sürdürülmesini olanaksız kılar.

Konsolosluk şefi ve bütün konsolosluk personeli, gönderen devletin kendi hukuku uyarınca başlatılan birtakım işlemlerin sonucu olarak göreve getirilmiş olduğuna göre; gönderen devlet, konsolosluk personelinin görevine son verme, geri çağırma yada başka bir göreve atama gibi yetkileri, kendi takdirine göre kullanarak, bu görevlere son verme yetkisine de sahiptir. Bu yetkinin kullanıldığı durumlar; terfi, emeklilik, merkezde bir göreve atanma gibi hizmetin yıllar içindeki seyri bakımından "normal" sayılan haller olabildiği gibi, gönderen devlet açısından görevin gerekleriyle bağdaşmayan tutum ve davranışlar gibi "disiplin" tedbiri ve cezası uygulaması halleri de sözkonusu olabilir. Bütün bu hallerde, işlemler, gönderen devletin kendi içhukuku uyarınca yürütülüp sonuçlandırılır. Kabul eden devlet, bu konularda dolaylı olarak bilgi sahibi olsa bile resmen bir tavır alması uygun olmaz.

Konsolosun görevden şu yada bu biçimde alınması ile ilgili olarak, kabul eden devlet, bu konuda kendisine gönderen devletçe resmen bildirim yapılıncaya kadar onu konsolos olarak kabul etmek ve ona gerekli saygıyı göstermek durumundadır.

Başka bir deyişle, konsolos hakkında gönderen devletçe, görevden alma ve disiplin cezası uygulama gibi işlemlerin yürütülmesi aşamasında, kabul eden devlet bu konuda duyumlar almış olsa bile, konsolosun statüsünü aynen sürdürmek durumundadır. Ancak, konsolosun görevinin sona erdiğinin, kabul eden devlete resmen bildirilmesi de, doğal olarak, gereklidir.

Kabul eden devletin, bu işlemlerle ilgili, gönderen devletin kararıyla çelişen herhangi bir girişimde yada müdahalede bulunması, gönderen devletin içişlerine karışma olur. Örneğin, hakkında

disiplin işlemi uygulanan konsolosun, gönderen devletin içhukuku uyarınca dava açma yoluna başvurarak, ilgili mahkemeden yürütmeyi durdurma kararı almış olması gibi bir durumla ilgilenmek ve buna dayanarak gönderen devletçe böyle bir istem bildirilmedikçe konsolosu görevine son verilmemiş saymak, uygun bir davranış olmaz.

Kabul eden devletin, konsolosluk şefi de içinde olmak üzere, kendi konsolosluk görevlileri üzerinde "disiplin cezası" verme ve uygulama yetkisi bulunduğuna kuşku yoktur. Ancak, bu yetkinin ülkesinde görev yapmakta olan yabancı konsolosluk görevlilerini kapsamadığı da açık bir gerçektir.

C) Görevin, kabul eden devletin kararı ile sona ermesi

Konsolosluk şefinin görevine, kabul eden devletin kararıyla son verilmesi konusundaki KİVS hükümleri, Diplomatik İlişkiler Konusunda Viyana Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerine (madde 9) benzer niteliktedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, konsolosluk şefinin göreve gelişi ve görevini sürdürmesi, gönderen ve kabul eden devletlerin birbirine uygun istençlerine bağlıdır. Bu iki "temel" ve "zorunlu" ögeden birinin yokluğu yada ortadan kalkması, konsolosluk şefinin görev yapmasını olanaksız hale getirir.

Konsolosluk şefinin görevinin, kabul eden devletin kararı üzerine son bulması, genellikle, gönderen devletler kabul eden devlet arasında "hoş olmayan" durumlarla ilgilidir yada hoş olmayan nitelikte sonuçlara yol açan bir durumdur.

Görevin, kabul eden devletin kararı ile son bulması, KİVS'e göre birkaç değişik biçimde ortaya çıkar. 23.ve 25. maddelerde düzenlenmiş olan bu hallerden, nitelik bakımından "en ağır" olanı "istenmez kişi" (*persona non grata*) ilanıdır (madde 23/1). Kabul eden devletçe, "buyrultunun geri alınması"[360] (madde 25/b) ve bundan böyle (artık) "konsolosluk personelinden sayılmadığının" yazılı bildirimle bildirilmesi (madde 25/c), görece olarak daha az ağır uygulamalardır.

---

360 Buyrultu, sadece konsolosluk şefi için gereklidir; öteki konsolosluk personeli için buyrultunun geri alınması sözkonusu olmaz.

"İstenmez ilân olunan kişi" başlıklı 23. maddede *"non grata"* (istenmez) kavramının yanı sıra *"not acceptable"* (kabul edilmez) kavramına yer verilmiştir. "İstenmez" deyiminin, "konsolosluk memuru" *(consular officer)* için kullanıldığı; buna karşılık, "kabul edilmez" deyiminin ise "konsolosluk personelinin başka herhangi bir mensubu *(any other member of the consular staff)* için kullanıldığı söylenebilir. Ancak, her iki kavram arasında, içerik bakımından farklı bir durum yoktur; sonuçları aynıdır.

Her iki uygulama da çok çeşitli nedenlere dayanabilir. Örneğin, kabul eden devletin içişlerine karışma sayılacak davranışlar, hükümeti devirme girişimlerini destekleme, ulusal güvenlik düşüncesiyle konulmuş sınırlamalara aykırı davranışlar gibi.

Konsolosluk şefinin yada emrindeki görevlilerin, gönderen devletin uyruklarına (yada başkalarına) yönelik hukuk yada ahlak dışı davranışları da, kabul eden devlet açısından tepki gösterilmesi zorunlu durumlar sayılabilir. Bütün bu hallerde, alınan kararın hangi gerekçeye dayandığının, kabul eden devlete bildirilmesi zorunlu değildir (m. 23/4). Bu konuda yükümlülük olmamasına karşın, kabul eden devletin nedenleri açıklamasına engel de yoktur. Ancak nedenlerin açıklanması durumunda, gönderen devlete nedenlerin gerçeğe uygunluğunu tartışma ve itiraz etme olanağı verilmiş olur.

Konsolosluk mensubu olarak atanan kişi (Konsolosluk Şefi de bu kapsamdadır), kabul eden devletin ülkesine gelmeden önce (ya da orada daha önce bulunmakta ise, göreve başlamadan önce) de istenmeyen kişi ilan edilebilir. Bu durumlarda, gönderen devletin atamayı geri alması gerekir (KİVS m. 23/3).

"İstenmez kişi" ilanı, genellikle konsolosluk şefinin, kabul eden devletçe konsolosluk etkinliklerinin, uluslararası hukukça kabul edilen yasal sınırları dışında sayılan eylemlerine dayandırılır. Bu anlamda, haklı yada haksız olsun gerekçenin, konsolosluk şefinin kişisel davranışlarıyla ilgisi vardır.

Ancak, görevin sona ermesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin şu yada bu nedenle bozulmasından kaynaklanmış da olabilir. Konsolosluk şefinin kişisel davranışlarıyla ilgisi olmayan nedenler

arasında, örneğin, kabul eden devletin, gönderen devletin ülkesindeki konsolosluk şefinin, istenmez kişi ilan edilmesi olabilir. Bu gibi durumlarda, konsolosluk şefinin görevi, kendi davranışlarıyla ilgi kurulamayan nedenlerle son bulmuş olur.

Böyle durumlarda, kabul eden devletin, hakkında karar alınmış olan kişiyi (konsolosluk şefini) geri çekmesi *(recall)* yada duruma göre konsolosluktaki görevine son vermesi gerekir. Gönderen devlet bu yükümlülüğün gereklerini yerine getirmeyi reddeder yada "makul bir süre" içinde yerine getirmezse, kabul eden devlet buyrultuyu geri alabilir yada hakkında karar alınmış kişiyi konsolosluk personelinden saymaya son verebilir (m. 23/2).

İKİNCİ BÖLÜM

KONSOLOSLUK HİZMETLERİ

I- Giriş

1) Konsolosluk hizmetlerinin kapsamına giren ve girmeyen konular

A- Genel olarak

Konsolosluk işlevlerinin kapsamına giren yetkiler, görevler ve hizmetler, yüzyıllardan beri süregelen bazı yapılageliş kurallarıyla belirlenmiş, çağdaş hukukta da ikili konsolosluk sözleşmeleriyle yazıya dökülmüştür. Ayrıca Almanya, Finlandiya gibi özel Konsolosluk Kanunu bulunan ülkelerde, sözkonusu kanunlarda da, konuyla ilgili hükümler yer almaktadır. Çoktaraflı ve geniş katılımlı KİVS, bu gelişmede son halkayı oluşturmuştur. KİVS'in 5. maddesinde İngiliz ve Fransız Alfabesine göre a'dan l'ye kadar 12 bent halinde, konsolosluk görevleri ve yetkileri ayrıntılı biçimde belirtilmiştir.

KİVS'in 5. maddesinin son bendini oluşturan (m) hükmü, konsolosluk işlevlerinin yukarıdaki bentlerde belirtilenlerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Bu bende göre;

> Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu devletin karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevler

de, konsolosluk işlevlerinin kapsamındadır. Bu durum, konsolosluk işlevlerinin (hizmetlerinin) tam ve tüketici bir listesini yapmanın olanaksızlığını göstermektedir.

Konsolosluk hizmetleri ve görevleri konusunun, Sözleşme metninde nasıl düzenlenmesi gerektiği sorunu, KİVS'in hazırlık çalışmaları sırasında tartışmaya neden olmuştur. Sözleşme metninin hazırlanmasıyla sonuçlanan Konferans sırasında Kanada ve Hollanda delegelerinin öncülüğünde oluşturulan görüşü savunanlar, konsolosluk işlevlerinin neler olduğunun bir uluslararası sözleşme metninde sayılmasına karşı çıkmışlar ve karşılaşılabilecek durumların gereklerine göre belli özel düzenlemelerin sözkonusu olabileceğini, bunların önceden görülüp saptanamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, konsolosluk işlevlerinin Sözleşme metninde "sayılması" (tadad edilmesi) biçimindeki bir düzenleme, Uluslararası Hukukun hızla değişme gösterdiği bir alanda bu gelişmeye yardımcı olmaktan çok, engelleyici olacaktır.[361] Dolayısıyla, konsolosluk işlevlerinin tek tek sayılması, bunları sınırlayıp, "donduracak"tır.

Buna karşılık, konsolosluk işlevlerinin (görevlerinin) neler olduğunun ayrıntılı biçimde sayılarak gösterilmesinin daha uygun olacağı görüşü ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, konsolosluk işlevlerinin belirtilmesinde ayrıntıya girilmeyip, sadece Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarına gönderme yapılması, belirsizliğe yol açacaktır. Konsolosluk işlevlerinin neler olduğunun açıkça belirtilmemiş olması nedeniyle, devletler arasında belli durumlarda bir yetkinin konsolosluk işlevlerinden sayılıp sayılmaması gerektiği konusunda uyuşmazlıklar çıktığı görülmüştür. Bu nedenle, özellikle konsolosluk dokunulmazlıklarından ve bağışıklıklarından yararlanılması konusunda anlaşmazlıkların önlenmesi bakımından, işlevlerin ayrıntılı biçimde sayılmasında yarar vardır.[362]

Sonuç olarak, bu görüş etkili olmuş ve KİVS'in 5. maddesinde işlevler oldukça uzun ve ayrıntılı biçimde sayılmıştır. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi, maddenin son bendindeki (m bendi) anlatım, bu sayılma ve sıralamanın tüketici olmadığını da göstermektedir.

---

361 Lee, agy. s. 116 vd.
362 Lee, agy. s. 117.

Konsolosluk işlevleri (yetkileri ve görevleri) konusunu incelerken, önce konsolosluk yetki ve görev alanına girmeyen, yani başka bir deyişle, konsolosluk görevlilerine yasaklanmış bazı eylemler ve işleri belirtmek yararlı olacaktır. Yasak eylemlerin başında, konsolosluk görevlilerinin, kabul eden devletin yasalarına ve kurallarına aykırılık oluşturan eylemleri gelmektedir. Konsoloslara tanınmış bulunan ayrıcalıkların ve dokunulmazlıkların, amacının "bunlardan bireyleri yararlandırmak olmayıp, konsoloslukların, kendi devletleri adına, görevlerini etkili biçimde yerine getirmelerini sağlamak" olduğu ilkesi[363] de, konsolosluk işlevlerinin kapsamına giren ve girmeyen davranışların belirlenmesinde bir ölçü olarak kabul edilebilir.

B- Türk Hukuku ve uygulaması

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk yasalarında konsoloslukla ilgili olarak yer almış olan hükümlerin dağınıklığı, bu konuda eksiksiz bir liste oluşturmayı oldukça güçleştirmektedir[364].

Zamanın Hannover Başkonsolosu olan Vedat Erkul'ca hazırlanarak, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'nce 1982 yılında yayımlanmış olan "Konsolosluk İşleri Elkitabı" bu alanda çok değerli bir çalışma oluşturmuştur.

"Genel Esaslar", "Noterlik İşlemleri", "Tebligat ve Hukuk İşleri", "Vatandaşlık İşleri", "Evlendirme İşleri" "Nüfus, Doğum, Ölüm,Tereke ve Cenaze nakil işleri", "Pasaport işleri", "Vize işleri", "Konsolosluk işleri", "Askerlik işleri" "Gemicilik işleri" ve "Göç işleri" başlıklı oniki bölüm halinde düzenlenmiş bu çalışma, konsolosluklarımızın gündelik işlerinde karşılaşılabilecek sorunlarla ilgili kanun, yönetmelik ve genelge türünden kaynakları, sistematik biçimde bir araya getirmiştir.

Ancak, üzülerek söylemek gerekir ki, uçan yaprak düzeninde hazırlanmış olan bu metinlerin güncellenmesi yapılmış değildir. Bakanlıkça, bu konunun yeniden ele alınması ve Erkul'un yapıtının günümüze uyarlanarak yeniden yayımlanması yararlı olacaktır.

---

363 KİVS, Giriş Bölümü, parag. 5.

364 Bkz. yukarıda Türk konsolosluk hukukunun kaynakları s. 69 vd.

2) Konsolosluk hizmetlerinden yararlanacak kişiler

Konsolosluk görevlerinin bir bölümü, bireylere (gerçek kişilere ve Özel Hukuk tüzel kişilerine) değil, gönderen devletin kendisine yönelik hizmetlerden oluşur. Örneğin, "gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında; ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkileri ve dostluk ilişkilerini teşvik etmek" bireylere yansıyan sonuçlar doğurabilmekle birlikte, özünde bireylere değil, konsolosu atayan devlete yönelik hizmetlerdendir. Bu tür hizmetler KİVS m. 5/a,b,c bentlerinde düzenlenmiştir. Bunlar dışında kalan konularda, konsolosluk hizmetlerinden yararlananlar özel kişilerdir. Bunlar gerçek kişi yada tüzel kişi olabilir.[365]

Dünyanın neresinde olursa olsun, bir konsolosluğun sağladığı hizmetlerden yararlanma durumunda olan kişiler; uyruklularına ve hizmetlerin niteliğine göre kategorilere ayrılabilir. Örneğin, gönderen devlete seyahat edecek kişilere "vize" verilmesi işlemi, niteliği gereği, sadece gönderen devlet açısından "yabancı" sayılan gerçek kişiler için sözkonusu olur.[366]

Aynı şekilde, evlenme de, niteliği gereği, sadece gerçek kişiler arasında bağıtlanabilecek bir işlem olduğundan, konsolosun evlendirme memurluğu yetkisinin kabul edilmiş olduğu hallerde, bu yetkiden sadece gerçek kişiler yararlanabilir. Tutuklanma, hapis cezası alma gibi durumlar da, nitelikleri gereği sadece gerçek kişiler için sözkonusu olduğundan, bu konulardaki konsolosluk hizmetlerinden sadece gerçek kişiler yararlanabilir.

Buna karşılık; ticaret, ithalat, ihracat gibi konularda konsolosluk hizmetlerinden çoğunlukla tüzel kişiler (ticaret şirketleri) yararlanır.

---

365 AİHS'e göre, kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin (*non-governmental organizations*) yanı sıra "birey gruplarının" yani, tüzel kişiliği bulunmayan oluşumların da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunma hakkı vardır. Bu türden oluşumların da, konsolosluk hizmetlerinden yararlanıp yararlanamayacakları düşünülmelidir. Bu oluşumların tüzel kişiliği olmadığına göre, bunların uyruklularından söz edilemez. Dolayısıyla da, bu oluşumların "konsolosluğu" olamaz. Ancak, bu oluşumlar içinde yer alan bireylerin, birey sıfatıyla konsolosluk hizmetlerinden yararlanmalarına engel yoktur.

366 Vatandaşların, kendi ülkelerine dönmek (girmek) için de vize almak zorunda oluşları, geçmişte kalmış olması gereken bir uygulamadır. Bkz. Aybay, *Yabancılar*, s.127 vd.

A- Hizmetten yararlananların uyrukluk durumuna göre

Konsolosluk hizmetlerinden yararlanacak kişilerin uyrukluk durumları bakımından bu hizmetleri başlıca dört kategoriye ayırabiliriz.

a) Sadece, gönderen devletin uyruklarına yönelik hizmetler

Bunlar, nitelikleri gereği gönderen devletin uyrukları dışındakilere kapalı olan hizmetlerdir. Doğum, ölüm, evlenme vb. olayların tescili, pasaport verilmesi[367] ve pasaportların süresinin uzatılması, askerlikle ilgili işlemler gibi hizmetler bu kategoriye girer.

Uygulamanın yapılabildiği durumlarda, yabancı ülkede bulunanların siyasal seçimlerde oy kullanmalarının sağlanmasında da, konsolosluklara görev düşer. Uyrukluk bağı, seçimlere katılma hakkının kullanılmasında hemen her zaman ön-koşul olduğundan, bu görev de sadece gönderen devletin uyruklarını ilgilendirir.[368]

KİVS m. 5 ilk üç bendinde, (a, b, c) konsolosluk hizmetlerinin gönderen devletin doğrudan doğruya *kendisine* yönelik olanlarını belirttikten sonra (d), (e), (g), (h) ve (i) bentlerinde, pasaport verme; yardım ve tavsiyede bulunma; mirasla ilgili işler; küçüklerin ve kısıtlıların korunmasıyla ilgili işler; kişilerin kendilerinin başvuruda bulunmalarının olanaksız olduğu hallerde, kabul eden devlet mahkemelerine "geçici tedbir" kararı için başvurabilme hizmetlerinden yararlanacakların "gönderen devlet uyrukları" olduğunu belirtmektedir.

Aynı maddenin (k) ve (l) bentleri de, gönderen devletin uyrukluğunda bulunan gemiler ve gönderen devlette tescil edilmiş uçaklarla[369] ilgili düzenlemeler getirmektedir.

---

367 Bir devletin yetkili makamlarınca, ilke olarak, ancak o devletin uyruklarına pasaport verilirse de, ayrıksı durumlar sözkonusu olabilmektedir. Örneğin Pasaport Kanunu m. 18'e göre "yabancılara mahsus" damgalı pasaport verilmesi sözkonusu olabilir. Bu tür pasaportlar, yurtsuz (vatansız) yada uyrukluk durumu düzgün olmayan kişilere, İçişleri Bakanlığı'nca zorunlu görülen hallerde, Türk vatandaşlığı kazanma açısından herhangi bir hak oluşturmamak üzere verilebilir.

368 Bazı ayrıksı durumlarda, kimi ülkeler yabancılara da, seçimlerde oy verme hakkı tanımaktadır (Bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s.33 vd. Aybay, *Yabancılar*, s. 28 vd.). Ancak, bu haktan yararlanan yabancıların, sözkonusu devletin ülkesinde belli bir süre yaşamış olmaları gerektiğinden, başka devletin ülkesindeki konsoloslukta oy kullanması uzak bir olasılıktır.

369 Gemilerin ve uçakların uyrukluğu konusu için bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 335 vd.

b) Sadece, gönderen devlet açısından "yabancı" olanlara yönelik hizmetler

Bu tür hizmetlerin tipik örneğini gönderen devlete seyahat edeceklere "vize" verilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca, vatandaşlığa alınma amacıyla yapılan başvurular, çalışma izni istemleri üzerine yapılan işler de bu kategoriye girer.

c) Hizmetten yararlanan kişinin uyrukluğunun önemli olmadığı hizmetler

Konsolosların sağladığı noterlik hizmetleri, gönderen devlet mahkemelerine yardımcı olmaya yönelik tebligat, delil toplama gibi hizmetler (KİVS, m. 5/j) bakımından ilgililerin uyrukluğunun önemi yoktur. Gönderen devlet mahkemelerine sunulacak dava dilekçelerini ve cevap dilekçelerini, iletilmek üzere kabul etmek[370] gibi hizmetler bakımından da, yararlanacak kişinin uyrukluğu önem taşımaz.

ç) Gönderen devletin uyruğu olmayan ama "özel" ilgi gösterilen kişilere yönelik hizmetler

Bir devlet, kendi uyruğu olmayan ama kimi özel nedenler dolayısıyla kendine "yakın" saydığı bazı kişilere yasalarıyla, özel kolaylıklar sağlanmasını öngörmüş olabilir. Örneğin Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre, Türk vatandaşlığından izin alarak çıkmış olanlara "ayrıcalıklı yabancı" diye adlandırılabilecek bir statü tanınmıştır.[371]

Özellikle, Türkiye'ye komşu Yunanistan, Bulgaristan gibi eski Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan "soydaş"larla ilgili uluslararası sözleşmelerin uygulanması, Türkiye'ye göç halinde konuyla ilgili belgelerin düzenlenmesi gibi hizmetlerden yararlananlar da, teknik anlamıyla vatandaş kategorisinde değildir. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti konsoloslarının kendi çevrelerinde

---

370 Bkz. Yukarıda s. 79, Aybay, *Yabancılar* s. 12-13.

371 Bkz. Aybay *Vatandaşlık*, s.206 vd. Aybay *Yabancılar*, s. 25 vd. 2009 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu da aynı uygulamayı sürdürmektedir.

bulunan "soydaş"larla ilgilenmesi doğal sayılmaktadır. Aslında, bazı konsoloslukların başlıca kuruluş nedeni de, o bölgede "soydaş"ların yaşamakta olmasıdır. Böyle durumlarda, konsolos kendini atayan devlete göre, teknik anlamda "yabancı" sayılan belli kişilerle özel olarak ilgilenecektir.

Lozan Barış Antlaşması'nda (m. 1/II) da, tarafların ülkelerinde bulunan konsolosluk görevlilerinin, yapılacak özel anlaşmalara halel gelmeksizin, Uluslararası Hukukun (Devletler Hukukunun) genel ilkeleri uyarınca işlem görecekleri belirtilmiştir.

Alman Konsolosluk Kanunu[372] da, bu bakımdan ilginç bir özellik gösteriyor. Bu kanunda, Alman Konsolosları'nın "tavsiyede ve yardımda bulunacağı kişiler", "Alman vatandaşları" olarak değil, daha genel bir anlatımla "Almanlar" olarak belirtilmiştir. Böylece, konsolosun "tavsiyede ve yardımda bulunacağı kişiler"in kapsamına, Alman vatandaşı olmayan ama belli özellikler nedeniyle "Alman" sayılanlar da (bir tür "soydaşlar") girmiş olmaktadır.

Polonya Dışişleri Bakanlığı'nın örgüt şeması içinde "konsolosluk ve Polonya Diaspora İşleri" adlı bir bölüm bulunmaktadır. Bu Bölümün görevleri arasında "Yurtdışındaki Polonyalı Toplulukların (*communities*) haklarının korunması" da vardır.[373]

Bazı devletlerin de, "soydaşlık" ilişkisi dışında, ülkede ikamet etme durumuna göre, yabancıların konsolosluk hizmetlerinden yararlanmalarına olanak tanımakta olduğu görülüyor. Örneğin 22 Nisan 1999 tarihli Finlandiya Konsolosluk Kanunu'nda[374] kendisine Finlandiya'da sürekli yada benzer biçimde oturma veya çalışma müsaadesi verilmiş durumda olan ve Finlandiya'da sürekli olarak ikamet eden yabancıların da konsolosluk hizmetlerinden, Finlandiya yurttaşları gibi yararlanabilecekleri kabul edilmiştir (m. 2/I).

---

372 Bkz. yukarıda s. 6 vd.

373 www.msz.gov.pl

374 Kanun nu. 498 (www.finemb.org.uk/doc/en/consular/act).

II- Çeşitli Konularda Konsolosların Görevleri ve Yetkileri

1) Genel olarak

Konsolosların, Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarından ve uygulamalarından kaynaklanan çeşitli yetkilerini bir tek sözcükle özetlemek gerekirse, "koruma" sözcüğü uygun olabilir. Bu "koruma"nm kapsamına giren konular gerçekte oldukça geniş ve çeşitlidir.

Daha ayrıntılı bir anlatımla, konsolosun yetki ve görev alanına giren konular şöyle açıklanabilir:

Konsolos, görevli olduğu ülkede,

(i) Kendisini atamış olan devletin ticaret, iş ve taşımacılık alanlarındaki çıkarlarını gözetir;

(ii) Kendisini atamış olan devletin uyruklarının çıkarlarının, haklarının ve kişiliklerinin korunmasını sağlar;

(iii) Kendisini atamış olan devletle ticaret, iş, sanat ve turizm gibi nedenlerle ilgilenen yabancılara yardım eder.

Gönderen devletin çıkarlarını gözetme ve uyruklarını koruma yetkilerinin kullanılmasında, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kabul edilmiş olan, devletlerin egemen eşitliği, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve uluslararasında dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesi ilkelerinin ve amaçlarının dikkate alınması gerekir (KİVS, Giriş Bölümü, parag. 2).

KİVS'in konsolosluk işlevlerinin (görevlerinin) ayrıntılarını belirten 5. madde hükmünün başında, ayrıca konsolosun çıkarları gözetme ve uyrukları koruma işlevlerinin "Uluslararası Hukukça müsaade edilen sınırlar içinde" yerine getirileceği, özel olarak belirtilmiştir (KİVS, m. 5/a).

Aşağıda, konsolosların görevlerine ilişkin olarak verdiğimiz bilgiler "tüketici" nitelikte değildir. KİVS m. 5 hükmünde 13 madde halinde saptanmış görevlerin belirtilmesinde kullanılan genel anlatım, bu konuda tam ve tüketici nitelikte bir sıralama yapmanın olanaksızlığını göstermektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, KİVS m. 5'in son bendi olan "m" bendi de, bu açıdan ilginç bir anlatım içermektedir.

> Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu Devlet'in karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevleri yapmak.

Bu durum karşısında, aşağıda Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslukları açısından özellikle önemli görevler üzerinde durulmaktadır. Burada kapsanan konular dışında kalan görevler ve yetkiler için yukarıda "konsolosların görevleri ve yetkileriyle ilgili hükümler"[375] başlığı altındaki bilgilere başvurulabilir.

2) Gönderen devletin çıkarlarını koruma işlevi

A- Genel olarak

KİVS'in "Konsolosluk işlevleri" (görevleri) başlıklı 5. maddesinin ilk üç bendi "gönderen devletin çıkarlarını korumak" diye özetlenebilecek görevlerin betimlenmesine ayrılmıştır. Bu görevlerin içine, gönderen devletin, özellikle ticari, ekonomik alandaki çıkarlarını gözetmek ve bu alanlarda gönderen devletle kabul eden devlet arasında işbirliğini geliştirmek girer. Konsolosun bu görevleri, kültürel ve bilimsel alanlar için de geçerlidir.

Kabul eden devletin; ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel yaşamı alanlarında, yasal yollardan bilgi toplayıp, gönderen devlet yetkililerine bu bilgileri raporlar halinde bildirmek de konsolosların görevleri arasındadır (KİVS, m. 5/c).[376]

B- Türk Hukuku

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Türkiye'de bir Konsolosluk Kanunu yapmak girişimleri sonuçsuz kaldığı için[377] Türkiye Cumhuriyeti konsoloslarının, devletin çıkarlarını gözetmek konusundaki görevleri ve yetkileriyle ilgili temel bir yasa yoktur. Bu yetkilerin ve

---

375 Türk Konsolosluk Hukukunun Kaynakları, Ulusal Kaynaklar s. 77 vd.

376 Bu hüküm, konsolosun topladığı bilgilerin "ilgili kişilere" de verileceğinden söz etmektedir. Bu "ilgili" kişilerin kim olacağı konusunda bir açıklık yoksa da, Ticaret ve Sanayi Odaları gibi kuruluşlara ve konsolosun takdirine göre, gönderen devletin uyruğu olan ticaret şirketlerine verilebileceği söylenebilir.

377 Bkz. yukarıda, s. 69 vd.

görevlerin çeşitli kanun hükümleri taranarak belirlenmesi gerekmektedir.

DİBKGK, Dışişleri Bakanlığı'nın görevini, genel olarak, "dış politikaya uygulamak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek" (m. 2/a) biçiminde belirtmiştir. Konsolosların, Dışişleri Bakanlığı memurları olarak bu genel görevin yerine getirilmesinde işlevleri olması doğaldır.

Öte yandan Devlet Memurları Kanunu, "Devlet memurları" için "devletin çıkarını korumayı" en genel ve temel bir görev olarak belirtmiştir. Bu kanuna göre "Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak mecburiyetindedir."[378]

Fahri Konsoloslar "Devlet Memuru" olmadıklarına göre, bu hükmün dışında iseler de, adına konsolosluk yaptıkları devlete sadakatle bağdaşmayacak davranışlardan uzak durma konusunda en azından "ahlakî" nitelikte bir yükümlülükleri olduğunda kuşku yoktur. Konsolosluk binasına ulusal bayrağın çekilmesi ve ulusal armanın konulması gibi konularda, Fahri Konsoloslarla Meslekten konsoloslar arasında bir ayrım yapılmaması (KİVS, m. 58 ve 29) bu bakımdan önemlidir. Fahri konsolosların, Türk ceza yasalarına göre suç oluşturan eylemlerinin sözkonusu olması halinde, haklarında, genel hükümler uyarınca kovuşturma yapılabilir.

3) Diplomatik işlevler

A- Genel olarak

Konsoloslukların, kendi devletlerinin bulundukları ülkedeki diplomatik temsilciliğe bağlı olarak kurulması örgütsel açıdan doğal ve olağan durumdur.[379] Ancak, konsolosluğun, açıldığı ülkede,

378 Devlet Memurları Kanunu, kanun nu. 657, kabul t. 14 Temmuz 1965, RG. 20 Temmuz 1965, 12053, Kanunun "Ödevler ve Sorumluluklar" başlıklı bölümünde yer alan "Tarafsızlık ve Devlete Bağlılık" başlıklı 7. maddenin 2. fıkrası şöyledir:
Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak mecburiyetindedirler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve Kanunlarına aykırı olan, memleketin bağımsızlığını ve bütünlüğünü bozan Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğini tehlikeye düşüren herhangi bir faaliyette bulunamazlar. Aynı nitelikte faaliyet gösteren herhangi bir harekete, gruplaşmaya, teşekküle veya derneğe katılamazlar, bunlara yardım edemezler."

379 Konsolosluk işlevlerinin, diplomatik misyonlarca yerine getirilmesi de, sözkonusu olabilmektedir. Bkz. yukarıda "Konsolosluk hizmetlerinin, diplomatik misyonlar içinde yürütülmesi" s. 122 vd.

şu yada bu nedenle, diplomatik temsilciliğin bulunmadığı hallerde, konsolosluğun bağlanacağı bir büyükelçilik de, doğal olarak yoktur. İşte böyle bir durumda; konsolosluk, doğrudan doğruya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Kudüs'teki başkonsolosluğu, "T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak" kurulmuştur.[380]

İşlevsel açıdan yapılacak bir değerlendirmede, genel ve tarihsel bir saptama olarak, diplomatik görevlerin, devletlerin "üst düzey" çıkarları ve hesaplarıyla ilgili olduğu; buna karşılık, konsolosluk görevlerinin daha çok gönderen devletin uyrukluğunda bulunan gerçek ve tüzel kişilerin çıkarlarının ve haklarının korunmasına yönelik olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, bazı yazarlar günümüzdeki duruma bakarak, diplomatik ve konsüler görevleri kesin çizgilerle ayırmanın güç olduğunu ileri sürmektedirler. Belli durumlarda, diplomatik ve konsüler görevler aynı kişide birleşebilmektedir. Bazen de, konsoloslar diplomatik görevleri yerine getirmektedir.[381]

KİVS'in "Diplomatik görevlerin konsolosluk memurları tarafından yerine getirilmesi" başlıklı 17. maddesi, konuyla ilgili ilkeleri belirtmektedir. KİVS m. 17'deki düzenleme, konuyu konsolosluk memurunun, kabul eden devlet karşısında diplomatik görev yüklenmesi (1. bent) ile bir uluslararası örgütte devletini temsil etmesi (2. bent) olarak ikiye ayırmaktadır.

Birinci bentteki düzenlemeye göre, konsolosluk memurlarının, diplomatik görevler yerine getirmesinin ilk koşulu, Konsolosu görevlendiren devletin, kabul eden devlette diplomatik temsilciliği bulunmaması ve üçüncü bir devletin diplomatik misyonunca da temsil edilmemekte olmasıdır.

Ancak, gözden kaçırılmaması gereken bir başka koşul daha vardır: konsolosluk memurunun, diplomatik görevleri yerine ge-

---

380 İlgili Bakanlar Kurulu kararı:
"(...) T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ve görev alanı Batı ve Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere Kudüs'te (...) Başkonsolosluk kurulması" (...) Bakanlar Kurulu'nca 26.2.1992 tarihinde kararlaştırılmıştır. Karar sayısı: 92/2772 RG. 15 Mart 1992, 21172.

381 Bkz. yukarıda s. 8, 122 vd.

tirmesi için, bu konuda "kabul eden Devletin muvafakati" gerekir. KİVS bu muvafakatin sağlanma biçimi konusunda bir anlatım içermemekte ise de, bunun diplomatik temaslar yoluyla sağlanması doğal yoldur.

Konsolosluk memurunun, böyle bir uygulama yoluyla diplomatik görevler yerine getirmesi, onun "konsüler statüsü"nü değiştirmez ve ona herhangi bir diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıktan yararlanma hakkı vermez.

Konsolosluk memurunun, hükümetlerarası *(intergovernmental)* örgütte, gönderen devletin temsilcisi olarak görevlendirilmesi halinde, konsolosu kabul etmiş olan devletin "muvakatinin" *(consent)* alınması gerekli değildir; yazılı bildirimde bulunulması *(notification)* yeterlidir. Bu durumda konsolosluk memurunun yararlanabileceği ayrıcalık ve dokunulmazlıklar açısından, deyim yerindeyse, "ikili" bir kişilik sözkonusudur. Konsolosluk memuru, hükümetlerarası örgütte devlet temsilcisi sıfatıyla görev yaparken, uluslararası yapılageliş (*customary*) hukukunun yada uluslararası anlaşmaların, bu temsilcilere sağladığı her türlü ayrıcalıktan ve bağışıklıktan yararlanabilecektir. Ancak bu durum, temsilcilik sıfatıyla sınırlı olup, konsolosluk memurunun konsolosluk görevini yerine getirmesiyle ilgili davranışları bakımından, KİVS'in konsolosluk memurlarına tanıdığı yargı bağışıklığından fazla bir bağışıklıktan yararlanması sözkonusu değildir.

B- Türk Hukuku

Türk uygulamasında, Dışişleri Bakanlığı mensuplarının görevlendirilmesinde diplomatik ve konsüler görev ayrımı gözetilmemekte; kişiler duruma ve ihtiyaçlara göre bu görevlerden birine yada ötekine atanmaktadırlar. Pek çok Büyükelçinin mesleki geçmişinin bir aşamasında konsüler görevler bulunduğu gibi bazen de Büyükelçi unvanlı bir kişi Başkonsolosluk görevine atanabilmektedir.[382]

---

382 Örneğin, Büyükelçi Sanlı Topçuoğlu, Londra Başkonsolosluğu görevine atanmış ve orada uzun süre görev yapmıştır. Karar tarihi 6 Mayıs 2002, karar sayısı 2002-2800.

Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 4009 sayılı kanun, bu tür atamaların olanaklı olduğunu göstermektedir. "*... Daha önce Büyükelçi, Elçi ve Elçi-Müsteşar unvanını almış olanlar Konsolosluk şefi olarak atandıklarında Birinci Sınıf Başkonsolos unvanını taşırlar*"[383] (mad.31/II).

Ancak, Büyükelçilik unvanı, kabul eden devletin düzenleyeceği "öncelik sırası" açısından önem taşımaz. Mesleki unvanı ne olursa olsun, bütün konsolosluk şefleri "buyrultunun verildiği tarihe göre yada geçici kabul tarihine göre öncelik alırlar (KİVS madde 16).

4) Gönderen devletin uyruklarını koruma işlevi

A- Genel olarak

Gönderen devletin gerçek kişi ve tüzel kişi uyruklarının haklarını ve çıkarlarını korumak, konsolosların tarihsel olarak kabul görmüş en temel yetkisi ve görevidir. Bu genel yetki ve görev, bütün öteki işlevlerin temelini oluşturur, demek yanlış olmaz.

KİVS m. 5, bu konuda çok ayrıntılı hükümler koymuştur:

> g) Kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri uyarınca, gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin bu Devlet'te mirasla ilgili çıkarlarını korumak;
>
> h) Özellikle haklarında bir velayet veya kayyımlık söz konusu olduğunda gönderen Devlet'in uyruğu bulunan küçük ve gayri mümeyyizlerin çıkarlarını kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle saptanmış sınırlar çerçevesinde korumak;
>
> i) Kabul eden Devlet'te yürürlükte bulunan uygulama ve usuller saklı kalmak üzere, gönderen Devlet uyrukları kabul eden Devlet'te bulunmadıkları veya tamamen başka bir nedenle zamanında hak ve çıkarlarını koruyamayacak durumda oldukları takdirde, bu uyrukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemeleri uyarınca, geçici tedbir-

---

383 "Yurtdışında birinci derece kazanılmış hak aylığı üzerinden maaş almış olan Başkonsoloslara merkezde makam tazminatı ödenir. Bunlara ödenek [ödenecek] makam tazminatı birinci dereceye ulaşmış olan kaymakamlara ödenen makam tazminatından az olamaz. Birinci derecenin dördüncü kademesinden maaş alan Başkonsoloslara aynı derece ve kademelerden maaş alan Kaymakamlara uygulanan ek göstergeler tatbik edilir." (m. 56/c).

lerin alınmasını talep etmek için söz konusu uyrukları kabul eden Devlet mahkemeleri veya başka makamlar önünde temsil etmek veya uygun şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere tertibat almak.

Görüldüğü gibi, gönderen devletin uyruklarını koruma görevi; mirasla ilgili çıkarlar, velayet ve kayyımlık gibi Medeni Hukuk konularını kapsadığı gibi, gerekli hallerde mahkeme önünde uyrukları temsile kadar varan yetkiler içermektedir. Bu düzenlemeyle ilgili olarak şu noktaların saptanması yararlı olacaktır:

(i) Düzenleme, gönderen devletin uyrukluğunda bulunan gerçek kişilerin (insanların) yanında tüzel kişileri de (yani ticaret şirketleri, dernekler ve vakıflar gibi oluşumları da) kapsamaktadır;
(ii) Çıkarları korunacak kişiler, fiilen kabul eden devletin ülkesi dışında bulunsalar bile, konsolosun koruma görevi vardır[384];
(iii) Bütün bu yetkilerin kullanılmasında, kabul eden devletin yasalarına, uygulamalarına saygı gösterilmesi ve uyulması gerekir.

Bu yetki ve görev, birçok kaynakta konsolosun "kendi" uyruklarını koruma işlevi olarak adlandırılmaktadır. Bu anlatım, genel olarak doğru sayılabilirse de, konsolosun kendisinin gönderen devletin uyruğu olmadığı ayrıksı durumlarda uygun değildir. O nedenle, konsolosun bu işlevini, "*gönderen devletin* uyruklarını korumak" biçiminde belirtmek gerekir. Nitekim, KİVS'in ilgili hükmünde de "gönderen devletin uyruğu olan bireylere (gerçek kişilere) ve tüzel kişilere yardım etmek" formülü kullanılmıştır (KİVS, m. 5/a ve e). Ayrıca Almanya ve Finlandiya gibi bazı devletlerin yasaları, gönderen devlete belli yakınlığı olan ama o devletin uyruğu olmayan kişilerin de korunmasnı öngörmektedir.

Konsolosun, gönderen devletin uyruklarını koruma işlevinin bulunduğunda kuşku yoksa da, bu korumayı sağlamanın bir "görev" mi yoksa konsolosun takdirine göre kullanıp kullanmamaya karar vereceği bir "yetki"mi olduğunda duraksama vardır. KİVS'de kullanılan anlatım, konsolosun bu işlevinin "görev"den çok "yetki" olarak anlaşılması yönündedir.

---

384 Kişilerin fiilen dışında bulundukları bir ülkede hak sahibi olabilmeleri olanaklıdır. Örneğin, mirasçı olmak, mülk sahibi olmak, dava açmak gibi. Bkz. Aybay, *Yabancılar*, s. 11 v.d.

Bazı devletlerin anayasalarında, devletin ülke dışında bulunan uyruklarını koruma görevinden sözeden hükümlere rastlanılmaktadır. Örneğin 22 Aralık 1990 tarihli Hırvatistan Anayasasının 10. maddesi, yurtdışındaki vatandaşların haklarının ve çıkarlarının korunmasını, devletin görevleri arasında saymıştır. 2 Nisan 1976 tarihli Portekiz Anayasasında da benzer bir hüküm vardır (m. 14).[385]

B- Türk Hukuku

Türk Anayasalarında devlete, yurtdışındaki vatandaşlarını korumayı "görev" olarak veren böyle genel bir hüküm yer almamıştır. Bu konuyla ilgili tek hüküm, 1982 Anayasasının 62.maddesi olarak görünüyor. Ancak maddenin "Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları" biçimindeki başlığının da gösterdiği gibi, bu düzenleme sadece yurtdışında "çalışan" vatandaşlarla ilgilidir:

> Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

Görüldüğü gibi, bu madde hükmünde teknik anlamda diplomatik ve konsüler korumayla doğrudan ilgili bir nitelik yoktur. Ancak, maddede sözkonusu olan bazı konuların, geniş bir yorumla, konsüler yardım ve koruma alanına girdiğini söylemek yanlış olmaz.

Bununla birlikte, maddenin sadece "yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarını" kapsadığı dikkatten kaçmamalıdır. Öte yandan, Devletin "sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri göze-

385 Varlığı sona ermiş olan Sovyetler Birliği'nin 1977 yılında kabul edilmiş Anayasa'sında da, yurtdışındaki Sovyet yurttaşlarının, Sovyet devletinin yardımından ve korumasından yararlanmalarına ilişkin hüküm vardı (m. 33/III). Bkz. Aybay, *Vatandaşlık* (2006), s. 40 vd.

terek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine" getirmek durumunda olduğu da belirtilmiştir (AY m. 65).[386]

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bir Türk Konsolosluk Kanunu hazırlama çalışmaları sonuçsuz kalmıştır.[387] Dolayısıyla, konsolosun Türk vatandaşlarına yardım ve koruma sağlama görevi konusunda özel bir kanun hükmü bulunmamakta; bu görev, Konsolosluğun genel ve geleneksel kurallarından kaynaklanmaktadır.

Bu konuda genel ve temel nitelikte bir kanun hükmü olarak Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunundaki[388] bir hükmü de zikredebiliriz. Bu kanunda, Dışişleri Bakanlığının "dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek (m. 2/a) genel görevinin yanı sıra, şu özel göreve de yer verilmiştir:

> T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karşısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesi sağlamak (m. 2/c).

Dışişleri Bakanlığı'na, kanunla verilmiş bulunan "T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilere *konsolosluk* himayesi sağlamak" görevi, doğal olarak T.C. konsolosluklarınca yerine getirilecektir. Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'un gerekçesinde, bu konuya ilişkin bir açıklama yer almış değildir. Kanunun "diplomasi ve *konsolosluk* himayesi sağlamak" ibaresi "Dışişleri Bakanlığı'nın "görev ve yetkileri" başlığı altında yer almaktadır. Yani sadece takdire göre kullanılacak bir "yetki" olduğu da, yerine getirilmesi gerekli bir "görev" olduğu da söylenebilir.

Bu durumda, böyle bir korumayı (himayeyi) kendi değerlendirmesine göre beklemeye hakkı olduğuna inanan her vatandaşa, bu

386 Maddenin başlığı da içeriği de 3 Ekim 2001 tarihli ve 4709 sayılı kanunla değiştirilmiştir (RG. 17 Ekim 2001, 24556 mük.). Değişiklikten önceki metin şöyleydi:
Sosyal ve ekonomik hakların sınırı
"Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir."

387 Bkz. yukarıda s. 69 vd.

388 Kanun nu. 4009, kabul t. 24 Haziran 1994, RG. 6 Temmuz 1994, 21982.

korumanın sağlanmadığı savıyla yargı yoluna başvurma olanağı tanınmış olduğunu söylemek kolay değildir. Ancak, çok vahim sonuçlar doğurabilecek durumlarda, konsolosluğun ilgisizliğinin ağır bir hizmet kusuru sayılması dolayısıyla yönetsel (idari) dava konusu olabileceği de düşünülebilir. Bu noktada, Anayasanın 5. maddesiyle, Devlete verilmiş olan "kişilerin huzurunu ve mutluluğunu sağlamak" görevi karşısında, Devletin, vatandaşına yurtdışında da "sahip çıktığını" duyumsatmasının gerektiği de söylenebilir.

5) Gönderen devlet uyruklarıyla temas ve iletişim kurma

Konsolosluk memurlarının, gönderen devletin uyruklarıyla temas kurması, görüşmesi ve haberleşmesi en temel ve geleneksel işlevlerindendir. Bu alandaki görevler; uyrukları dinlenme, sorunlarının çözümüne yardımcı olma ve yerel makamlarla ilişkileri için yol gösterme gibi konuları kapsar. Konsolosluk memurları bu konularda, ilgili yerel makamlara başvuruda bulunmaya da yetkilidir.

Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için, konsoloslukla uyruklar arasında her iki tarafın da birbirine serbestçe ulaşabilmesi olanaklı olmalıdır.

KİVS "gönderen devletin uyruklarıyla temas" başlıklı 36. maddesinde bu "iki yanlı" ilişkiyi belirtmiştir:

"*Gönderen Devlet'in uyruklarına ilişkin konsolosluk görevlerinin (işlevlerinin) yerine getirilmesinin kolaylaştırılması amacıyla; Konsolosluk memurları, Gönderen Devlet'in uyruklarıyla iletişim kurmak*[389] *ve onları ziyaret etmek serbestliğine sahip olacaklardır*" (m. 36/1, a) hükmünün hemen ardından Gönderen Devlet'in uyrukları da, Gönderen Devlet'in konsolosluk memurları ile iletişim kurma konusunda aynı serbestliğe sahip olacaklarını belirten bir tümce eklenmiştir.

Gönderen Devlet'in uyruklarının tutuklanma, gözaltına alınma ve benzeri durumlarıyla ilgili düzenlemeler, özel bir nitelik taşımaktadır; bu konu bir sonraki başlık altında incelenecektir.

---

389 Resmi Türkçe çeviride, özgün metindeki *"communicate; communiquer"* sözcüğü "görüşmek" diye verilmiştir. Bunu yüzyüze görüşme ile sınırlı olarak anlamak yerinde değildir; görüşmeyi de kapsamak üzere her türlü iletişim ve haberleşme olarak anlamak gerekir.

Konsolosluk memurlarının, Gönderen Devlet uyruklarıyla temas kurmaları ve onları, işyerleri ve evleri vb. yerlerde ziyaret edebilme yetkilerini serbestçe kullanabilmelerinin sağlanması da gerekir. Bu konu, Türkçe resmi metinde "Seyahat serbestisi" olarak çevrilen *"Freedom of movement; Liberté de mouvement"* başlıklı 34. maddede düzenlenmiştir. DİVS m. 26'nın yinelenmesi olan bu madde, Kabul eden Devlet'in, kendi ülkesi içinde konsolosluk mensuplarına hareket serbestliği ve seyahat özgürlüğünü *(freedom of movement and travel; liberté de deplacement et de circulation)* ilke olarak sağlama yükümlülüğünü belirtmektedir.

Bu konuda ancak ulusal güvenlik nedenine dayanılarak konulmuş ve yasa ve tüzük, yönetmelik gibi düzenlemelerle belirtilmiş yasak bölgeler bakımından kısıtlamalar getirilebilir.

Uyrukların konsolosluklarını ziyaret etmelerinin engellenmemesi de bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir konudur. KİVS m. 36/1,a hükmünde belirtilen, uyrukların konsolosluk memurlarıyla iletişim kurma ve onlarla görüşme olanağına sahip olabilmeleri için, kabul eden Devletin engelleyici davranışlardan kaçınması gerekir. Örneğin, konsolosluk binasının dışında, binanın korunması için yerel güvenlik güçlerine alınan önlemlerin abartılması, bu konuda engelleyici olabilir.

6) Konsolosun, gönderen devletin uyruklarının tutuklanması[390] hallerindeki görevleri ve yetkileri

A- Genel olarak

Uluslararası Hukukun geleneksel yapılageliş kuralları, konsolosun gönderen devlet uyruklarıyla temas kurmak ve onları hukuksal olarak korumak yetkisi ve görevi olduğunu kabul etmiştir. Konsolosun, gönderen devletin uyruklarına yardım etmek (KİVS

---

390 KİVS m. 36/b "Tutuklanma"nın yanı sıra, özgürlükten yoksun kalmaya ilişkin başka halleri de kapsamaktadır. İngilizce özgün metinde, bu haller, "a national of that (sending) State is *arrested or committed to prison or custody pending trial or is detained in any other manner*" (Fransızca metinde "*arrêté, incarcéré ou mis en état de detention préventive ou toute autre forme de détention*) biçiminde sayılmıştır. Türkçe resmi çeviriye göre bu haller gönderen devletin uyruğunun *"tutuklanması, hapsedilmesi veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınması"*dır. Ancak, kısalık bakımından "tutuklanma"yı öteki halleri de kapsamak üzere kullanıyorum.

m. 5/e) ve onlarla görüşme ve ziyaret yoluyla temas kurmak (KİVS m. 36/1,a) biçiminde özetlenebilecek genel yetki ve görevlerinin yanı sıra, tutuklanma ve benzeri durumlar için daha özel yetkileri ve görevleri de vardır. KİVS m. 36/1,b ye göre, gönderen devlet uyruklarının "tutuklanması, hapsedilmesi veya önleyici nitelikte yada herhangi bir şekilde gözaltına alınması" hallerinde, ilgili konsolosluğun "haberdar edilmesi" gerekmektedir. Ancak KİVS m. 36/1,b'nin anlatımından, haber verme yükümlüğünün kesin ve mutlak olmadığı; ancak "ilgili talep ettiği takdirde"[391] sözkonusu olduğu sonucu çıkmaktadır.

Öte yandan, tutuklanmış kişinin konsolosluğuna iletilmesini istediği bilgi ve haberlerin *(communications)* de, gecikmeden ulaştırılması gerekmektedir.

KİVS m. 36/1'in, tutuklanmış kişiye sağladığı haklar ve olanaklar konusunda da, tutukluya "gecikmeksizin" bilgi verilmesi de gerekmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 11 Ocak 2006 tarihli toplantısında kabul edilen "Üye Devletlere Cezaevi Kuralları Konusunda Tavsiye Kararı" (Rec. 2006-2) da, yabancı tutuklu ve hükümlülere ilişkin kurallar içermektedir. Bu kurallara göre, yabancı tutuklu ve hükümlüye, dışarıyla temas kurma isteminde bulunma hakkı olduğu gecikmeksizin *(without delay)* bildirilecek; devletinin diplomatik yada konsüler temsilcileriyle haberleşebilmesi için makul araçlardan yararlanması sağlanacaktır.

UAD kararlarına da konu olan bu sorunun çeşitli yönleri vardır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

(i) Tutuklandığı ülkede konuşulan dili yeterince anlamayan,[392] ayrıksı durumlar dışında yerel kültüre ve yasalara aşina olmayan yabancıya, konsolosluğunun ilgisi, bir tür psikolojik ve hukuki "ilk yardım" sayılabilir.[393] Tutuklunun aile bireyleriyle doğrudan

---

391 İngilizce metinde *"if he so requests"* Fransızca metinde *"si l'intéressé en fait la demande"*.

392 Ayrıksı durumlar dışında.

393 Ancak, "soruşturmanın gizliliği" ilkesi açısından bazı sorunların yaşandığı görülebilmektedir. Tutuklanmış kişi için konsoloslukla temasın bir "insan hakkı" oluşturup, oluşturmadığı sorunu için bkz. yukarıda s. 92 vd.

yada konsolosluk aracılığıyla haberleşebilmesinin sağlanması da, önemli bir psikolojik destektir.

(ii) Tutuklu kişiye doğrudan hukuksal yardım sağlanması yada avukat bulunması gibi hizmetlerin yanı sıra; yerel yasalar çerçevesinde, tutuklu aleyhine toplanmış delillerle ilgili bilgi alınması ve değerlendirme yapılması da önemlidir.

(iii) Sorgulama sırasında, konsolosun yada yetkili bir konsolosluk görevlisinin bulunması; daha sonra sorgulanan kişi ile sorgulamayı yapan makamlar arasında karşılıklı olarak ileri sürülebilecek iddiaların değerlendirilebilmesi bakımından önemlidir.[394]

(iv) Konsolosluk memurlarının tutuklu ve hükümlü uyrukları ziyaretleri, kabul eden devletin tutukluluk ve cezaevi koşulları açısından uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerine uyup uymadığı konusunda bilgi edinmelerine ve gerekirse koşulların iyileştirilmesi için girişimde bulunmalarına yardımcı olur.

B- Kabul eden devletin "Haberdar etme" yükümlülüğü

Tutuklanmış yabancıyla, ilgili olarak kabul eden devletin yetkililerince, gönderen devletin konsolosluğuna haber verilmesi çok önemli ve gereklidir. Bu yükümlülük yerine getirilmemişse, ilgili konsolosluğun durum hakkında bilgi sahibi olması tesadüfe kalır.[395]

---

394 Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasının 80. yılı nedeniyle toplantılar ve gösteriler yapmak amacıyla İsviçre'ye giden Türkler arasında bulunan İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek'in, Winterhur kentinde gözaltına alınıp, sorgulanmasıyla ilgili olarak, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan'ın gazetecilere yaptığı açıklamanın ilgili bölümü şöyledir:
"Sorgulamada Zürih Başkonsolosumuz da bulunmuştur. Savcı, Sayın Perinçek'e sorular sormuş, Perinçek'in yanıtları da kayda geçirilmiştir. Bu işleme Konsolosluk yetkilimiz de tanıklık etmiştir. Bu konuda gerekli girişimler yapılmaktadır" 26 Temmuz 2005.

395 Örneğin, Paraguay uyruklu *Bread* olayında, ABD'nde görev yapan Paraguay yetkilileri, *Bread*'ın yargılanıp ölüm cezasına çarptırılmasından çok sonra, bu olayı öğrenmişlerdir (Aceves, s..2).
Valdez olayında ise, Meksika vatandaşı olan Gerardo Valdez, ABD'nin Oklohoma Eyaletinde 16 Mart 1990'da ölüm cezasına mahkum edilmiş ama ABD makamları durumu yargılama sırasında da, mahkumiyetten sonra da Meksika konsolosluğuna bildirmemişlerdir. Meksika Konsolosluğu 10 yıldan fazla bir süre sonra (Nisan 2001'de) Valdez'in ailesi bireylerinin başvurusu üzerine durumdan haberdar olmuşlardır (Mannecke, agy. s. 461 vd.)

Tutuklanma durumuyla ilgili haberin verilmesi gereken makam gönderen devletin konsolosluğudur. KİVS, bu durumda yabancının "gönderen Devlet Konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından vakit geçirmeksizin sözkonusu konsolosluğun haberdar edilmesi" gerektiğini belirtmektedir (m. 36/1,b).

Haber verilmesi gereken konsolosluğun, tutuklanmanın yapıldığı yerin "görev çevresi" içinde bulunduğu konsolosluk olduğu ve bu konsolosluğun da, tutuklanmış olan kişinin uyrukluğuna bakılarak belirlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak, durum her zaman bu kadar basit olmayabilir. Tutuklanmış kişinin hukuksal durumuna yada kişisel tavrına göre değişen ölçülerde, karmaşık sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Uygulamada karşılaşılan çeşitli zorluklar şöyle özetlenebilir:

(i) Tutuklanmış kişi, kimlik bilgilerini vermez; üzerinde de bu bilgilere ulaşılmasını sağlayacak belge bulundurmazsa (ya da bu belgeleri tahrip ederse); uyrukluğunun saptanması çok zordur. Dolayısıyla, böyle bir durumda, ilgili konsolosluğun belirlenmesi ve haberdar edilmesi hemen hemen olanaksız hale gelir.

(ii) Tutuklanmış kişi, yurtsuz (vatansız) durumda olabilir. Böyle bir durumda da, doğal olarak, "gönderen devletin, o bölgedeki konsolosluğu" bulunması sözkonusu değildir.

(iii) Tutuklanmış kişinin uyrukluğunda bulunduğu devletle, konsolosluk ilişkisi kurulmamış yada kesilmiş olabilir.

(iv) Tutuklanmış kişi aynı anda birden çok uyrukluğa sahip durumda olabilir. Bu durum, haber verilecek konsolosluğun hangisi olduğunun saptanması sorununu yaratır.

Tutuklanmış kişinin uyrukluklarından birinin, kabul eden devletin uyrukluğu olması halinde; kişi, kabul eden devlet açısından "yabancı" sayılmaz.[396] Ancak, durum böyle değil de, kişinin uyrukluklarının hiç biri "kabul eden devletin uyrukluğu" değilse, haber verilecek konsolosluk, kabul eden devletin makamlarının takdirine göre belirlenir.[397]

396 Aybay, *Vatandaşlık*, s. 65 vd., Aybay, *Yabancılar*, s.10 vd., s.19.
397 Aybay, *Vatandaşlık*, s. 5, Aybay, *Yabancılar*, s.19.

Bu belirleme sonucunda haber verilen konsolosluğun ilgi göstermemesi, buna karşılık, kişinin uyrukluğunda bulunduğu başka bir devlet konsolosluğunun daha önce yada daha enerjik biçimde ilgilenmesi gibi durumlarla karşılaşılabilir. Böyle durumlarda gönderen (tutuklamayı yapan) devletin yetkili organlarının yapacakları değerlendirmenin belirleyici olması, tutuklanmış kişinin sözkonusu yabancı devletlerin hangisinin uyruğu sayılacağının buna göre saptanması doğaldır.

a) UAD'in kararları

Tutuklanmış yada gözaltına alınma ve benzeri uygulamalarla özgürlüğü kısıtlanıp, bir yere "kapatılmış" kişilerle ilgili olarak, KİVS m. 36 da düzenlenen "gecikmeksizin" *(without delay)* haber verme yükümlülüğünü yerine getirmediği iddiasıyla ABD aleyhine Paraguay, Meksika ve Almanya tarafından davalar açılmıştır.[398]

Paraguay'ın açtığı dava *(Bread davası)* ABD'nin KİVS'i ihlal etmiş olduğunu resmen kabul edip, özür dilemesi üzerine, Paraguay tarafından geri alınmıştır.[399]

aa) LaGrand kardeşler davası (2001)

Almanya'nın açtığı dava (LaGrand davası) ABD'nin KİVS'i ihlal etmiş olduğunun UAD'ca saptanması ile sonuca bağlanmış ve hüküm 27 Haziran 2001'de açıklanmıştır.[400]

LaGrand davası, Alman uyruklu Walter ve Karl LaGrand adlı iki kardeşin, 1982 yılında Arizona Eyaletinde bir banka soygunculuğu girişiminde bulunmaları üzerine tutuklanıp, yargılanmaları ile ilgilidir. Soygun girişimi sırasında bir kişi ölmüş, bir kişi de ağır biçimde yaralanmıştır. ABD yetkilileri, taraf olduğu KİVS'in m. 36(1) hükmüne göre, LaGrand kardeşlerin uyrukluğunda bulunduğu Alman konsolosluğuna haber vermeleri gerekirken, bu yükümlülüğü yerine getirmemişlerdir. La Grand kardeşler, yargılan-

---

398 ABD bu davalarda aleyhine verilen kararlar üzerine, KİVS ile ilgili olarak UAD'nda yargılanmasına temel olan Ek Protokol'dan onayını çekmiştir.

399 Bu davada ABD makamları, UAD'nın, Bread hakkındaki ölüm cezasının infazının durdurulması yolundaki tedbir kararına uymamış ve kişi hakkındaki ölüm cezası yerine getirilmiştir.

400 *LaGrand Case*; Germany v. United States of America, Judgement of 27 June 2001.

maları sonunda 1984 yılı Aralık ayında ölüm cezasına mahkum olmuşlardır. Temyiz girişimleri yıllarca sürmüş ve sonunda 1992 yılında, ölüm cezası içeren hükümle ilgili bütün başvuru yolları tükenmiş iken LaGrand kardeşler Alman Konsolosluğu ile temas kurarak, durumlarını bildirmişlerdir.

Bunun üzerine Alman Hükümeti harekete geçmiş ve en üst düzeyde diplomatik girişimlerde bulunarak infazların ertelenmesini sağlamaya çalışmış ancak bu girişimler sonuç vermemiş, iki kardeşten Karl'ın ölüm cezası zehirli iğne ile infaz olunmuştur.

Almanya bunun üzerine ikinci mahkum Walter LaGrand'ın idamını önlemek amacıyla, saptanmış olan infaz gününden bir gün önce 2 Mart 1999 günü UAD'ye başvurarak KİVS'ye aykırı davrandığı gerekçesiyle ABD aleyhine dava açmış ve infazın durdurulması için tedbir isteminde bulunmuştur.

UAD, bu Almanya'nın tedbir başvurusunu, duruşma yapmaksızın birkaç saat içinde inceleyerek, ABD yetkililerine, Almanya'nın başvurusunun değerlendirilmesi sonuçlanıncaya kadar ölüm cezasının infazının durdurulması için "ellerindeki bütün olanakların kullanılmasını" bildirmiş ancak bu tedbir kararı ve yapılan başka girişimler de sonuç vermemiş ve ikinci LaGrand da 3 Mart 1999 günü gaz odasında idam edilmiştir.

UAD, bu davayı sonuca bağlayan 27 Haziran 2001 tarihli kararında şu saptamaları yapmıştır.

(i) UAD, Seçmeli Protokolun I. maddesi uyarınca, bu davayı görmeye yetkilidir (14 e karşı 1 oyla).

(ii) ABD, Alman vatandaşı Karl ve Walter LaGrand kardeşlerin tutuklanmasının ardından KİVS'in 36,1(b) hükmü uyarınca sahip oldukları hakları kendilerine bildirmemiş ve böylece Alman Federal Cumhuriyetinin zamanında harekete geçip KİVS'nde öngörülen yardımları yapma olanağından yoksun bırakılmış olmasından dolayı gerek Almanya'ya karşı gerek LaGrand kardeşlere karşı KİVS m. 36/1 den doğan yükümlülüğünü yerine getirmemiştir (14 e karşı 1 oyla).

(iii) Yukarıda (ii de) belirtilen ihlallerden sonra LaGrand kar-

deşlerin mahkum edilmeleri ve cezalandırılmaları ile ABD, KİVS'in 36 (2) hükmü uyarınca Almanya'ya ve LaGrand kardeşlere karşı yükümlülüklerine aykırı davranmıştır (14 e karşı 1 oyla).

(iv) UAD'nın bu davada vereceği nihai karara kadar Walter LaGrand'ın idamının önlenmesi için, elindeki bütün olanakları kullanmayan ABD, UAD'ce 3 Mart 1999 tarihinde verilmiş Tedbir Emrinin gereğini yerine getirmek yükümlülüğüne aykırı davranmıştır (14 e karşı 1 oyla).

bb) Meksika-ABD *(Mexico v. U.S.A.)* kararı (2004)

UAD, Meksika'nın başvurusu üzerine verdiği, 31 Mart 2004 tarihinde açıklanan (*Mexico v. United States of America*)[401] kararında da, ABD'nin KİVS m. 36 uyarınca yükümlü olduğu bazı ödevleri yerine getirmediği sonucuna varmıştır. Davayı 9 Ocak 2003 tarihinde UAD önüne getiren Meksika, kendi uyruğu olan 54 kişinin ABD'de yakalanma, tutuklanma, yargılanma ve mahkum edilme aşamalarında ABD'nin KİVS m. 5 ve 36 hükümlerine aykırı davranmış olduğunun saptanmasını; sözkonusu Meksikalıların ölüm cezalarının infazının durdurulması için "geçici tedbir" kararı verilmesini talep etmiştir.

UAD Meksika'nın tedbir kararı verilmesi istemini kabul etmiş ve 5 Şubat 2003 tarihinde verdiği kararla, sözkonusu Meksika uyruklarının ölüm cezalarının infazının, davayı sonuçlandıracak nihai kararın verilmesine kadar durdurulmasını istemiştir.

UAD'ca ABD'nin KİVS'yi ihlal ettiği saptanan noktalar, özetle, şunlardır:

(i) ABD, davada sözkonusu olan Meksikalıların yakalanmış olduğunu, Meksika Konsolosluğuna zamanında haber vermediğinden dolayı, KİVS m. 36, 1(b) hükmünü ihlal etmiştir (14 oya karşı 1 oyla);

(ii) ABD, Meksikanın tutuklu durumda bulunan uyruklarıyla

401 International Court of Justice (ICJ), Case Concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America) 31 March 2004, General List no. 128.

temas kurma (haberleşme) olanağından yoksun bırakmış olması dolayısıyla KİVS m. 36, 1 (a) ve (c) hükümlerini ihlal etmiştir (14 oya karşı 1 oyla);

(iii) ABD, dava konusu olayla ilgili 3 Meksikalının mahkumiyetlerinin ve çarptırıldıkları cezaların yeniden incelenmesine müsaade etmemekle, KİVS'in m. 36/2 hükmünde öngörülmüş yükümlülüğe aykırı davranmıştır (14'e karşı 1 oyla);

(iv) Bu durumda, sözkonusu Meksikalıların mahkumiyetleriyle ve cezalarıyla ilgili olarak yeniden inceleme ve temyiz olanağı sağlamalıdır (14'e karşı 1 oyla).

UAD'nin kararında, bu hükmün sadece KİVS ile sağlanmış haklardan yararlanmış Meksikalılar için değil ABD'deki bütün yabancı devlet uyrukları için geçerli olduğu belirtilmiştir (Parag. 151).

C- Tutuklu ve hükümlülerle ilişki kurmak; destek ve yardım sağlamak; ziyaret etmek

KİVS m. 36/1,b'de düzenlenen kabul eden devletin "haber verme" konusundaki yükümlülüğüne ek olarak, "c" bendinde daha ayrıntılı bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre, tutuklanmış kişiyle ilgili olarak konsolosun şu görevleri ve yetkileri vardır: tutukluyu ziyaret etmek, onunla görüşmek, yazışmak ve hukuksal alanda tutuklunun temsilini sağlamak.

KİVS'in resmi Türkçe çevirisinde bu yetki ve görev "mahkemeler önünde temsilini sağlamak" biçiminde verilmiştir. İngilizce metinde ise *"to arrange for his legal representation"* ibaresi vardır. Kanıma göre, Türkçe çevirinin, "temsil" yetki ve görevini "mahkemeler"le sınırlaması yerinde değildir. Konsolosun temsil yetkisi, mahkemeler dışında (örneğin, savcılık ve yönetsel makamlar önünde de) kullanılabilmelidir.[402]

Bu kitabın yazarının da, uluslararası yargıç olarak görev yaptığı Bosna Hersek İnsan Hakları Mahkemesi, bir kararında, Saray-

402 Fransızca metindeki *"sa représentation en justice"* deyimi, temsil konusunu adalet makamlarıyla sınırlamış görünse de, bunu en azından savcılık ve cezaevi yönetimi gibi makamları da kapsayacak biçimde anlamak gerekir.

bosna'da ABD askeri otoritelerine teslim edilerek, istençleri (iradeleri) dışında ABD'ne götürülmüş olan kişilerle ilgili olarak, Bosna Hersek devletinin bu kişilerle temas kurarak "konsüler destek" *(consular support)* sağlaması gerektiğine hükmetmiştir.[403]

Burada sayılan görüşme, yazışma ve ziyaret gibi yetkiler ve görevler yakalama, tutuklamayla ilgili bütün halleri kapsar. Ancak, uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı cezaya çarptırılarak cezaevine kapatılmış, gönderen devlet uyruklarından kendi görev bölgesi içinde olanlar bakımından özellikle önemlidir. Bugün en gelişmiş sayılan ülkelerde bile cezaevi koşulları açısından çağdaş standartlara uymayan durumlarla karşılaşabildiği görülmektedir. Konsolosluk mensuplarının ziyaretleri, kabul eden devletin ceza ve tutukevi gibi kurumlarında uluslararası yükümlülüklerin gereklerine ve insan hakları standartlarına ne ölçüde uyduğunun saptanması açısından önemlidir. Konsolosluk, koşullardaki eksikliklerin giderilmesi ve durumun iyileştirilmesi için tavsiye ve yardım önerilerinde de bulunabilir.

Ç- Türk Hukuku

Yabancıların suç nedeniyle yakalanması ve tutuklanması hallerinde, KİVS'de öngörülen yükümlülüklerle ilgili olarak kanun düzeyindeki ilk düzenlemeler 4 Aralık 2004 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)[404] ile hukuk yaşamımıza girmiştir. Bu kanunun m. 95 (2) ve 107 (2) hükümleri yakalama, gözaltına alma ve tutuklama hallerinde, yabancılarla ilgili olarak "vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna" bildirme yükümlülüğünü açıkça belirtmektedir. Kanunun, "Yakalanan veya gözaltına alınanın durumunun yakınlarına bildirilmesi" başlıklı 95. maddesine göre:

---

403 Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina, Decision on Admissibility and Merits (11 October 2002) Cases nos. CH/02/8679, CH/02/8690/CH 02/8691; Hadz BOUDELLA, Boumediene LAKDAR, Mohamed NECHLE and Saber LAHMAR against Bosnia and Herzegovina and The Federation of Bosnia Herzegovina. Parag. 330, Conclusions 15.
Kararda, Bosna Hersek uyrukluğu kazanmış Cezayir kökenli kişilerin Saraybosna'da ABD askeri makamlarına teslim edilmesi ve büyük olasılıkla Guantanamo'daki özel tutuklu kampına sevkedilmesinden doğan insan hakları ihlalleri incelenmiştir.

404 Kanun nu. 5271, kabul t. 4 Aralık 2004, RG. 17 Aralık 2004, 25673.

(1) Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir.
(2) Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

"Tutuklananın durumunun yakınlarına bildirilmesi" başlıklı 107. madde de benzeri bir hüküm içeriyor.

(1) Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hakimin kararıyla gecikmesizin haber verilir.
(2) Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir.
(3) Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

Görüldüğü gibi, her iki maddede de, ilgili konsolosluğa haber verme yükümlülüğünün ilke olduğu, bu ilkeden ayrılmanın ancak yakalanmış gözaltına alınmış yada tutuklanmış kişinin karşı çıkması halinde sözkonusu olabileceği belirtilmiştir. Yakalanmış yada gözaltına alınma gibi bir uygulamaya konu olmuş yabancının yurtsuz (vatansız) olması yada uyrukluğunun saptanamaması gibi durumlara yukarıda (s. 185'de) değinmiştik.

Yabancının, konsolosluğuna haber verilmesine karşı çıkmasının "yazılı" biçime bağlanması yerindedir. Ancak, durumdan başka yollardan haberdar olmuş konsolosun kendisine gösterilen yazılı beyanla yetinmeyip, tutuklanmış (yakalanmış, gözaltına alınmış) kişiyi şahsen görmek için ısrar etmesi hali sorun yaratabilecektir.

Böyle bir durumda, konsolosu tatmin edebilmek için, yazılı beyanda bulunmuş tutuklu kişiyi şahsen görüp, yazılı beyanını sözlü olarak teyid etmesini sağlamak düşünülebilir. Ancak, tutuklunun

bunu bile kabul etmeyip, karşı çıkması halinde sorunun çözümü çıkmaza girebilir.[405]

Konuyla ilgili uygulamayı düzenlemek amacıyla, Adalet Bakanlığı da bir Genelge yayınlamıştır.[406] Oldukça ayrıntılı biçimde yazılmış olan bu Genelgeyi, önemi dolayısıyla EKLER Bölümüne aynen alıyoruz.[407] Bu Genelgeden, yabancı diplomatik misyon mensuplarının Adalet Bakanlığına resmi ziyaretler ve yazışmalar yoluyla, yabancıların gözaltına alınması ve benzeri uygulamalar nedeniyle bazı yakınmalarda bulunmuş oldukları anlaşılmaktadır.

Bakanlık Genelgesi, bu konudaki uygulamaların, Uluslararası Hukuk alanındaki yükümlülüklere ve özellikle de KİVS ile Türkiye'nin taraf olduğu ikili konsolosluk sözleşmelerine uygun hale getirilmesine özen gösterilmesi gereği anımsatılmaktadır.

Bu konularla ilgili düzenlemelere, Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te[408] de yer verilmiştir. Bu Tüzüğün "Hükümlüler ile Yakınları ve İlgililerin Bilgilendirilmesi" başlıklı 68 maddesinin, konuyla ilgili anlatımı şöyledir:

> (3) Hükümlünün kuruma alınmasında, başka kuruma naklinde ve hastaneye yatırılmasında, isteği üzerine ailesine veya gösterdiği kişilere durum bildirilir.
>
> a) Hükümlü yabancı uyruklu ise, kendisine uyruğu olduğu devletin diplomatik temsilcilik veya konsolosluğuna durumun bildirilmesini isteyip istemediği sorulur. Bildirimi yazılı olarak istememesi halinde, bu isteği bir tutanağa bağlanır ve kendisine imzalatılır. Aksi halde durum, uyruğu olduğu devletin diplomatik temsilcilik veya konsolosluğuna bildirilir,
>
> b) Yabancı uyruklu hükümlünün uyruğu olduğu devletin Türkiye'de yerle-

---

405 Bkz. aşağıda "Sorun yaratabilecek durumlar" s. 194 vd.

406 Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 1 Ocak 2006, Genelge nu. 70.

407 Bkz. EKLER Bölümü.

408 Tüzüğün 126. maddesi; hükümlülerin eş ve belirli yakınları dışındaki ziyaretçiler için "Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı izin" gerektiğini belirtmektedir. 127. maddedeki "geciktirilmeden yerine getirilir" anlatımı karşısında, diplomatik ve konsüler görevlilere izin verilmesinde bir sorun olmaması gerekir. Bkz. bir sonraki sayfa.

şik diplomatik temsilcilik veya konsolosluğunun bulunmaması halinde, hükümlünün yazılı olarak karşı çıkmaması koşuluyla durum, Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na bildirilir.

Tüzüğün "Yabancı Hükümlüleri Ziyaret" başlıklı 127 maddesi de şöyledir:

(1) Yabancı hükümlülerin, vatandaşı olduğu devletin diplomatik temsilciliği veya konsolosluğunun ziyaret istemleri, mevzuatta belirlenen esas ve usullere uygun olarak geciktirilmeden yerine getirilir.

(2) Diplomatik temsilciliği veya konsolosluğu bulunmayan devletlerin vatandaşlığındaki hükümlüler ile mülteci veya vatansız olan hükümlülerin, yararlarını koruyan devletin diplomatik temsilciliği veya bu gibi kimseleri koruma görevini üstlenmiş ulusal veya uluslararası kuruluşların temsilcileriyle görüştürülmelerinde yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

(3) 126 ncı madde hükümleri saklıdır.

Tüzüğün 126. maddesi, hükümlünün eşi ile belirli yakınları dışındaki ziyaretçiler için "Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı izin" gerektiğini belirtmektedir. Tüzüğün 127. maddesindeki "yabancı hükümlülerin, vatandaşı olduğu devletin diplomatik temsilciliği veya konsolosluğunun ziyaret istemleri, mevzuatta belirlenen esas ve usullere uygun olarak geciktirilmeden yerine getirilir" hükmü karşısında, Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli iznin kolayca ve geciktirilmeden verilmesi gerekir. Cumhuriyet başsavcısının bu konuda izin vermekte duraksaması ancak son derecede ayrıksı durumlarda sözkonusu olabilecektir. Böyle bir durumda, konunun özelliği ve uluslararası ilişkileri ilgilendiren yönleri nedeniyle, Dışişleri yetkilileriyle temas edilmesi uygun olur.

Tüzüğün, telefon konuşmaları hakkındaki hükmü de, yabancı hükümlüler bakımından önemli bir düzenleme getirmektedir. Bu hükme göre :

Telefon görüşmeleri Türkçe yapılır. Ancak hükümlünün, kendisinin veya görüşeceğini bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi hâlinde, konuşmanın yapılmasına izin verilir ve konuşma kayda alınır. Kayıtların incelenmesi sonucu, konuşmanın suç teşkil etme ihtimali olan faaliyetler için kullanıldığının anlaşılması durumunda, hükümlünün bir daha aynı kişiyle Türkçeden başka bir dille konuşmasına izin verilmez, (20 Haziran 2009 tarihli, 27264 sayılı RG'de yayımlanan değişik madde 28 "p" bendi).

D- Sorun yaratabilecek durumlar

KİVS'e göre tutuklanma halinde ilgilinin konsolosluğuna haber verilmesi, ilgilinin istemde bulunması koşuluna bağlanmıştır. Ancak, haber verilmesini ilgilinin (tutuklunun) istencine bağlı kılan hüküm, bu konuda "hakları" hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi verilmesi" zorunluluğu ile birlikte düşünülmelidir. Yani tutuklunun, konsolosluğuna haber verilmesini isteyip istemediği konusunda karar verebilmesi için, kendisinin uygun biçimde bilgilendirilmesi gereklidir.

Bu anlatımdan, kabul eden devletin haber verme yükümlülüğünün ilke olmadığı sonucu çıkar. Haber vermek ayrıksı bir durum olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık CMK m. 95/2 ve m. 107/3, haber verilmesini ilke olarak kabul etmiştir.

Bu fark dışında gerek KİVS'deki gerek CMK'daki düzenlemeler, tutuklunun uyrukluğunda bulunduğu devlete haber verilmesini tutuklunun istencine bağlamış görünmektedir. Bu çözümler insan hakları hukuku açısından yerinde görülebilir; çünkü tutuklanan kişi bu durumun kendi devletince bilinmesini çeşitli nedenlerle istemiyor olabilir. Örneğin, ülkesinde siyasal muhalif olması yada suç işlediği iddiasıyla aranıyor olması gibi.

Bununla birlikte, haber verilmesini kişinin istencine bağlamanın bazı durumlarda insan haklarının korunması amacı açısından kuşkulu durumlara yol açması da olasıdır. Örneğin Konsolos, kabul eden devletin ilgili makamlarının, işkence edilmiş yabancının bu durumunu örtmek için, kendisinin haber verilmesini istemediğini ve giderek bunu imzası ile doğruladığını ileri sürdüklerini düşünebilir. Böyle bir durumda imzanın gerçekliği yada tutuklunun gerçek istencini yansıttığından kuşku duyulması doğaldır.

Kendisine resmen haber verilmiş olmamasına karşın gönderen devletin uyrukluğunda bulunan bir kişinin tutuklandığını başka bir yoldan öğrenen konsolos ne yapmalıdır? Böyle bir durumda kabul eden devlet makamlarına başvuruda bulunan konsolosa, tutuklu konusunda kendisine bilgi verilemeyeceği çünkü tutuklunun böyle bir istemde bulunmadığı bildirilecektir. Konsolos bu bilgiye yetinmediği takdirde yerel makamlardan tutukluyla görüşmesinin sağlanmasını ve tutuklunun bu beyanı kendi önünde yapmasını istemesi düşünülebilir. Yasaların bizim CMK'dakine benzer hükümler bulunan devletlerde de konsolos tutuklunun yazılı beyanın onun gerçek istencini yansıttığından kuşku duyuyorsa, aynı çözüm düşünülebilir.

Burada diplomatik korumayla konsüler koruma arasındaki önemli bir farkı anımsatmak yararlı olacaktır. Diplomatik korumanın ilgili devlete tanınmış bir ayrıcalık olduğu, yani ilgili kişinin istencinden bağımsız olarak uyrukluğunda bulunulan devletçe diplomatik koruma yoluna başvurulabileceği bir gerçektir. Buna karşılık, konsüler koruma açısından, ilgili kişinin istencinin önemli olduğu da KİVS hükmünden açıkça anlaşılmaktadır. Bu, konsolosun herhalde tutukluyla görüşme isteminde bulunmasını zorlaştıran bir durumdur.

Bu sorunun pratik bir çözüm yolu olarak şöyle bir yöntem düşünülebilir: Gönderen devletin konsolosuyla kabul eden devletin yetkilileri, bir üçüncü devlet konsolosunun tutukluyla görüşmesi konusunda anlaşarak tatmin edici bir sonuca varabilirler.

Buna olanak bulunamazsa, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi bir uluslararası kuruluşun yardımı istenilebilir.

Düşünülebilecek bir çözüm de, yabancının bulunduğu yerin Barosuna başvurmaktır. Barolar, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Baronun görevlendireceği bir avukat, tutuklu ile görüşerek durumu anlayıp, saptayabilir. Tutukluya, Avukatlık Kanunu uyarınca "sır saklama" görevi[409] olduğunu açıklayarak, bil-

409 Avukatlık kanununa göre; avukatların, kendilerine tevdi edilen veya gerek avukatlık görevi, gerekse, Türkiye Barolar Birliği ve barolar organlarındaki görevleri dolayısıyla öğrendikleri hususları açığa vurmaları yasaktır.
Avukatların birinci fıkrada yazılı hususlar hakkında tanıklık edebilmeleri, iş sahibinin muvafakatini almış olmalarına bağlıdır. Ancak, bu halde dahi avukat tanıklık etmekten çekinebilir. (Ek cümle: 2/5/2001 - 4667/24 md.) Çekinme hakkının kullanılması hukuki ve ezai sorumluluk doğurmaz." Avukatlık Kanunu, Kanun nu. 1136, kabul t. 19 Mart 1969, RG 7 Nisan 1969, 13168.

gi vermesini ister. Sonra da, tutuklunun açıklanmasına izin verdiği ölçüde, bu bilgilere dayanarak, konsolosu bilgilendirebilir.

7) Pasaport işleriyle ilgili yetki ve görevler

A- Giriş; genel bilgiler

Bazı klasik yazarların, uluslararası seyahatlerde serbestlik ilkesinin geçerli olması gerektiği yolunda görüşler ileri sürmüş olmalarına karşın, Uluslararası Hukukun geleneksel kuralları; her devletin, ülkesine gelen yabancıları kabul edip etmemekte serbest olmasını gerektirir. Devletin "ülkesel egemenlik" denilen yetkisinden kaynaklanan bu kural 19. yüzyılın sonlarında verilmiş bir Amerikan Yüksek Mahkemesi kararında şöyle ifade edilmiştir:

> "Egemen bir ulusun, egemenliğinin içinde mündemiç ve kendini korumak bakımından esas olmak üzere, kendi topraklarına yabancıların girişini yasaklamak veya bu girişlere kendi uygun göreceği durumlarda ve koşullarla müsaade etmek yetkisine sahip bulunduğu, Uluslararası Hukukun kabul edilmiş bir ilkesidir" (Nishimura v.U.S.-1982).

Bu görüş, ilke olarak, günümüzde de geçerliliğini korumakta ve ülke üzerindeki egemenliğin bir sonucu olarak, her devletin kendi ülkesine girmek isteyen yabancılara, ülkesini kapatmaya yetkili olduğu kabul edilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi geleneksel uluslararası hukuka göre hiçbir devlet, yabancıların ülkesine serbestçe girmelerine müsaade etmek için hukuksal bir yükümlülük altında bulunmamaktadır.

Devlet, *hiçbir yabancıyı ülkesine kabul etmemek* yetkisine sahip midir? Bu soru kuramsal olarak "evet sahiptir" diye yanıtlanabilirse de pratikte bunun olanaklı olduğu söylenemez. Bu konuda en sıkı ve sınırlayıcı kuralları ve uygulamaları olan devletlerin bile, sadece resmi görevlilere değil, onlar dışındaki yabancılara da ticari yada insani türlü nedenlerle ülkeye girme olanağı tanıdıkları görülür.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), 13. maddesinin 1. fıkrasıyla; herkesin, herhangi bir devletin ülkesi içinde serbestçe

seyahat (hareket) etme ve yerleşme haklarına sahip olduğunu belirtmiş ve aynı maddenin 2. fıkrasıyla da şu hükmü getirmiştir:

> "Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkına sahiptir."

Görüldüğü gibi, Evrensel Bildiri, kişinin kendi ülkesi dışına çıkma ve kendi ülkesine dönme haklarını tanımış olmakla birlikte, bir noktayı eksik bırakmıştır: *kendi ülkesinden başka bir ülkeye girme hakkı.* Evrensel Bildiriyi hazırlayanlarca, böyle bir hükme yer verilmemiş olması, Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarına göre, her devletin kapılarını yabancılara açık tutup tutmamakta serbest olması ilkesinin bir sonucudur. İnsan Hakları konusunun Birleşmiş Milletler düzeyinde ele alınması ve özgürlüklerin sağlanması için birçok ileri adımların atılması bile, bu kuralı yumuşatmaya yetmemiştir. Devletleri, kendi istençleriyle taraf oldukları uluslararası sözleşmelerin, bu konuyla ilgili hükümleri dışında, yabancıları ülkelerine kabul etmeye zorlayacak bir kural yoktur. Ancak, ölüm tehlikesi karşısında, canını kurtarmak amacıyla bir devletin ülkesine sığınma gibi olağanüstü durumlarda, insani düşüncelerle yabancıları ülkeye kabul etmenin, uluslararası hukukun bir gereği olduğu söylenebilir.

Temel (Medeni) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi de, bu konuda İHEB ile aynı hükmü içermektedir:

> "Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma hakkına sahiptir."
>
> "Kimse, kendi ülkesine dönme hakkından keyfi biçimde yoksun bırakılamaz." (m. 12/1 ve 2).

İHEB'deki anlatım ile Temel (Medeni) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi hükmü arasında, kendi ülkesine girme (dönme) hakkı bakımından bir fark varsa da[410] kendi ülkesi dışında bir ülkeye giriş hakkı, her iki belgede de tanınmış değildir.

---

410 İHEB kendi ülkesine dönme hakkını salt (mutlak) olarak tanımış; Temel (Medeni) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ise kimsenin, kendi ülkesine dönme hakkından "keyfi" biçimde yoksun bırakılamayacağını belirtmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne ek 4. Protokoldaki[411] düzenleme, İHEB'nin ilgili hükmünü yinelemekte yalnız "kendi ülkesi" *(his own country)* deyimi yerine "uyruğu olduğu devletin ülkesi" *(territory of the state of which he is a national)* deyimine yer vermektedir.

> "Kimse, uyruğu olduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz" (m. 3/2).

Ancak, AİHS ve Ek Protokollarda da, bir kimsenin *uyruğu olmadığı* ülkeye girme hakkını güvenceye alan bir hüküm yoktur; sadece Avrupa Konseyine üye devletler arasında, kendi uyruklarının bu ülkelere seyahatlerinde vize kolaylıkları öngören düzenlemeler vardır.

Uluslararası Hukuk bakımından çok özel bir nitelik gösteren Avrupa Birliği kapsamında, Birlik yurttaşlarının Birlik üyesi devletlerin ülkeleri arasında serbestçe dolaşabilmeleri, ilke olarak kabul edilmiştir. Ama bu ilke, Birlik üyesi olmayan devlet uyrukları için geçerli değildir.

B- Genel olarak

Pasaport ve vize konuları, insan hakları belgeleri ve ulusal anayasalarca tanınmış uluslararası seyahat özgürlüğünün kullanılabilmesi için, çoğu zaman birer önkoşul olarak görülmektedir.

---

411 Bu Protokola Türkiye'nin katılma durumu biraz "garip" bir görünümdedir. Türkiye, bu Protokolu, yürürlüğe girişinden yıllarca sonra 14 Mart 1985'de imzalamıştır. Sözkonusu Protokolun onaylanmasının uygun bulunduğuna ilişkin kanun Resmi Gazete'de yayımlanmıştır: "İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye (yani AİHS'ye) Ek ve bu Sözleşme ile ilk Ek Protokol Kapsamında bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 numaralı Protokol'ün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", kanun nu. 3975, kabul t. 23 Şubat 1994, RG 26 Şubat 1994.
Bunun ardından, 14 Temmuz 1994 tarihli Resmi Gazete de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararnamesi, sözkonusu Protokolun "onaylanmasına" karar verildiğini bildirmiştir.
Ancak, bütün bunlardan sonra, onay işleminin son aşaması olan "onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilmesi" gerçekleşmemiştir. Bu nedenle de, Avrupa Konseyi açısından Türkiye, bu Protokola taraf görünmemektedir. Bkz. Aybay, Rona; "Taraf mıyız; değil miyiz? Tuhaf bir durum: Türkiye ve AİHS'ye Ek Dördüncü Protokol", *Açık Sayfa Dergisi*, Haziran 2003.

Pasaportu, uluslararası seyahat özgürlüğünün bir ön-koşulu olmaktan çıkarmak, hiç olmazsa başvuran kişilere pasaport verilmesi işlemlerini kolaylaştırmak için, gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, Milletler Cemiyeti çerçevesinde; ve İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Birleşmiş Milletler Örgütü içinde, pasaportun uluslararası seyahat için bulundurulması zorunlu bir belge olmaktan çıkarılması için çeşitli girişimler, toplantılar yapılmış, kararlar kabul edilmişse de, bunlardan somut sonuçlar alındığı pek söylenemez. Pasaportların "standardizasyonu" yani boy, biçim ve görünüm açılarından tek tipe indirgenmesi, pasaportlarda sahteciliğin önlenmesi alanındaki sonuçlar ve bölgesel nitelikteki bazı kolaylıklar dışında, pasaport ve vize, uluslararası seyahatlerde zorunlu bir önkoşul olmayı sürdürmektedir.[412]

Pasaport verme yetkisi sadece devletlerce kullanılabilir. Kamusal Ulusal Hukukun kişileri arasında oldukları kabul edilen "uluslararası örgütler"in "pasaport" adı altında seyahat belgesi verebilme yetkisi yoktur. Bu örgütler, örneğin NATO, "NATO Seyahat Emri" gibi, örgüt üyesi olan devletler arasındaki seyahatlerde, belirli durumlarda geçerli olabilen seyahat belgesi verebilirler.

Pasaport, gerçek kişilerin,[413] uluslararası seyahatlerinde[414] kullanılmak üzere düzenlenmiş bir belgedir. Pasaport, devletlerce ve ilke olarak kendi uyruklarına verilir ve yabancı devletlere (ve ayrıksı durumlarda uluslararası örgüt görevlilerine) hitap eder. Bu hi-

412 Ayrıntılı bilgiler için bkz. Aybay, Rona; *Amerikan, İngiliz ve Türk Hukuk Sistemlerinde Yurtdışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yay., Ankara 1975, s.91 vd.; Aybay, Rona; *Yabancılar Hukuku*, 2.bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2007, s.115 vd.

413 Pasaport, sadece gerçek kişilere yani insanlara verilecek bir belgedir; tüzel kişilerin seyahat etmeleri sözkonusu olmadığına göre pasaporta ihtiyaçları da yoktur.
Ancak, gemi ve uçak gibi hareket eden nesnelere, uluslararası seferler için, bu araçların tescil olunduğu devletlerce özel belgeler verilir ve bunların, istenildiğinde yabancı makamlara gösterilmesi gerekir. Bazen, savaş zamanında tarafsız devlet bayraklı bir gemiye, belli bazı deniz alanlarında serbestçe seyredilmesi için verilen belgelere de "pasaport" denildiği görülmektedir.

414 Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası ve onu izleyen Sovyetler Birliği gibi bazı devletlerin uygulamalarında, ülke içi seyahatler için de "pasaport" türü belgeler kullanılmıştır.

tap, pasaportun sahibine giriş çıkışlarında kolaylık gösterilmesi ricasını içerir ve bazı devletlerin uygulamasında, pasaport kitapçığı üzerinde yazılı olarak belirtilir.[415]

Pasaport, verildiği kişinin adı, soyadı, doğum yeri ve doğum tarihi, uyrukluğu gibi kimliğine ilişkin bilgiler içerir. Her devlet, kendi pasaportlarının hangi organlarca ve hangi usullerle verileceğini iç hukukuna göre belirler.[416]

Devletlerin uygulamalarında bazı farklar olsa da, genel olarak pasaport şu amaçlara hizmet eden bir belgedir:

(i) uyrukluğun kanıtı olması; Pasaportun, bir devletçe kendi uyruklarına verilmesi, birçok devletin hukuk uygulamasınca kabul edilmiş temel ilke olmakla birlikte; bazı durumlarda uyruk olmayanlara da pasaport verilebildiği dikkate alınmalıdır. Öte yandan, özellikle verilişinin üzerinden uzunca bir zaman geçmiş olan pasaportlarla ilgili olarak, pasaport sahibinin uyrukluk durumunda değişiklik olması olasılığı üzerinde de durulmalıdır.

(ii) Bir devletin, pasaport verilmiş olan uyruğunun yabancı ülkelere gitmesine izin vermiş olduğunu göstermesi;

(iii) Pasaport verilmiş olan kişiye, yabancı ülkelere gidiş gelişlerinde, yabancı devletlerce kolaylık gösterilmesi isteminin resmi bir göstergesi olması;

(iv) Vize uygulanması durumlarında, vizelerin üzerine işlendiği (bazen de yapıştırıldığı) belge olması;

(v) Bir devletin sınırlarından giriş çıkış tarihleri konusunda kanıt oluşturan damgaların vurulduğu belge olması.

KİVS m. 5'te sayılan konsolosluk görevleri arasında "gönderen devletin uyruklarına pasaport ve seyahat belgeleri" vermek de var-

---

415 Örneğin, İngiltere (Birleşik Krallık) ve Kanada gibi devletlerin pasaportlarında; Kraliçe adına Dışişleri Bakanlığı'nın, pasaport sahibine serbestçe girip çıkması, kendisine engel olunmaması gibi hususlarda ricada bulunulduğunu gösteren bir kayıt vardır.

416 Birleşik Krallık (İngiltere) Kanada gibi bazı devletler, kişiye verilmiş olan pasaport kitapçığının, veren devletin mülkiyetinde olduğunu belirten bir kaydı, kitapçığın üzerine bir not olarak koymaktadır. Nitekim Türk pasaportlarında da, pasaportun "Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olduğuna" ilişkin bir not vardır. Bunun, pasaporta yabancı makamlarca el konulmasını caydırmayı amaçladığı düşünülebilir. Ayrıca, pasaportun sahibince, başka kişilere "devri"ne, hukuk açısından olanak bulunmadığının anımsatılması bakımından da yararlı olduğu söylenebilir.

dır ("d" bendi). Her devletin uygulamasında, pasaport ve pasaport yerine geçen "pasavan" gibi belgeler, doğal olarak yurt içindeki makamlarca verilir. Konsolosların pasaport verme konusundaki yetkileri, yurtdışında iken pasaportlarını yitirenlerin yada yurtdışında doğmuş olanların durumu gibi ayrıksı hallerle sınırlıdır.

C- Türk Hukuku

Türk Hukukunda, pasaport konularını düzenleyen hükümler, 1950 yılında çıkarılmış olan 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda bulunmaktadır. Pasaport Kanunu'na göre, Türkiye'ye giriş için de, Türkiye'den çıkış için de, pasaport yada pasaport yerine geçen bir belge bulundurulması zorunludur:

> Türk vatandaşları ve yabancılar Türkiye'ye girebilmek ve Türkiye'den çıkabilmek için muteber ve usulüne uygun pasaport veya pasaport yerine kaim olan vesika ibrazına mecburdurlar.
>
> Kanunlar ve Milletlerarası anlaşmalarla tespit edilenlerden başka yabancılar için ne gibi vesikaların pasaport yerine kabul edileceği hususunda İç ve Dışişleri Bakanlıkları müştereken karar almaya yetkilidirler (madde 2).

Bu zorunluluk, Türkiye'ye gelen Türk vatandaşları için yumuşatılmıştır. "Pasaportsuz veya vesikasız, usulüne uygun veya muteber olmayan pasaport veya vesikalarla Türkiye sınırlarına gelerek, Türk vatandaşlığını iddia edenler"in Türk vatandaşı oldukları kanıtlanırsa, Türkiye'ye girmelerine izin verilir (madde 3). Ayrıca, "İstisnai pasaport ve vize kolaylıkları" başlıklı 10. maddeye göre "Hükümet yabancı devletlerle pasaport ibrazı ve vize alma mecburiyetinin kaldırılması" da dahil olmak üzere, pasaport ve vize işlerinde kolaylıklar öngören anlaşmalar yapabilir.

Ancak, bütün bunlara karşın, uluslararası seyahat için pasaportun elde bulundurulmasının pratik açıdan zorunlu bir belge olduğunu söylemek, yanlış olmaz.

Pasaport kanununda, pasaportlar dört türe ayrılarak düzenlenmiştir. Bunlarla ilgili bilgileri aşağıda konsolosluklar açısından değerlendirerek özetliyoruz.

a) Diplomatik pasaportlar

"Diplomatik pasaportlar, Dışişleri Bakanlığı ile yabancı memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti Büyük Elçilik ve Elçilikleri tarafından verilir"[417] (madde 13). Kanunun bu hükmünde konsolosluklar belirtilmiş olmadığı için, konsoloslukların "diplomatik pasaport" verme konusunda yetkili olmadıkları sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla, diplomatik pasaport sahibi bir Türk vatandaşının yurtdışında pasaportunu herhangi bir biçimde yitirmesi halinde, konsoloslukça kendisine yeni bir diplomatik pasaport düzenlenmesine olanak bulunmamaktadır. Ancak, diplomatik pasaportun yitirilmiş olduğu ülkede Türk Büyükelçiliği'nin bulunmaması yada Büyükelçiliğin uzakta bulunması ve zaman sıkışıklığı gibi olağanüstü durumlarda, kanunun sözünü aşarak, amacını gözeten bir yorumla, konsoloslukların da diplomatik pasaport verebilmesini kabul etmek uygun olur.

Bu yorum kabul edilirse, konsolosluklarda acil durumlar için, boş diplomatik pasaportlar bulundurulması da gerekir.

Diplomatik pasaportlar, herhangi bir harç yada resim alınmaksızın verilir.

b) Hususi damgalı pasaportlar

"TBMM eski üyeleri, eski bakanlar ile birinci, ikinci ve üçüncü derece kadrolarda bulunan" devlet memurları gibi, ilgili madde 4'te sayılanlara ve eşleriyle çocuklarına belli koşullarla verilen bu pasaportlar, İçişleri Bakanlığı'nca (uygulamada Emniyet Müdürlüklerince) verilir.

İlgili kanun hükmüne göre, bu pasaportlar "Talep edenin mensup bulunduğu makamın yetkili amirinin başvurusu üzerine İçişleri Bakanlığı'nca verilir. Bu nevi pasaportlar, ayni şart dahilinde İçişleri Bakanlığı'nın muvafakati ve Dışişleri Bakanlığı'nın vereceği talimat üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçilik ve Elçiliklerince de verilebilir" (değişik madde 14/c).

Konsoloslukları düzenleme dışı bırakan bu hüküm karşısında, "hususi damgalı pasaport" sahibi olup da, yurtdışında iken pasaportlarını yitirenlerin başvurması halinde; konsoloslukça yapıla-

417 Dışişleri Bakanlığı "meslek mensupları"na doğal olarak, diplomatik pasaport verilir.

cak işlem, "umuma mahsus" pasaportlarını yitirenlere uygulanacak işlem olacaktır.

c) "Hizmet damgalı" pasaportlar

Kendilerine diplomatik pasaport yada hususi damgalı pasaport verilemeyen kimselerden, resmi görev için yurtdışına gideceklere verilen pasaport türü "Hizmet damgalı" pasaporttur.

Bu tür pasaport sahiplerinin, yurtdışında iken pasaportlarını yitirmeleri halinde, konsolosların yetkisiyle ilgili açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum karşısında, yapılacak işlem "umuma mahsus pasaport" vermek olacaktır.

ç) "Umuma mahsus" pasaportlar

En yaygın pasaport türü olan bu pasaportlarla ilgili kanun hükmü, bu tür pasaportların "yabancı memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti konsoloslukları tarafından verilebileceğine" ilişkin açık bir düzenleme getirmiştir (madde 15/I).

Bu durum karşısında yurtdışında pasaportunu yitiren vatandaşlara, konsolosluklarca pasaport verilmesi gerekir. Bu halin dışında, süresi dolan yada yakında dolacak olan, yıpranmış sayfaları işlenen vizelerle ve gidiş çıkış damgalarıyla dolmuş pasaportlar da konsolosluklarca yenilenebilir. Yurtdışında doğmuş, Türk olan anası yada babasından Türk vatandaşlığı kazanmış ama pasaport almamış olanlar da şahsen yada yasal temsilcileri aracılığıyla pasaport almak için konsolosluğa başvurabilirler.

Konsoloslukça pasaport verilmeden önce, ilgili kişinin pasaport alma hakkı bulunup bulunmadığının saptanması ve sonucun olumlu olması halinde, gerekli harcın tahsili üzerine pasaportun verilmesi gerekir.

d) "Yabancılara mahsus" damgalı pasaportlar

Yurtsuz (vatansız-tabiiyetsiz) durumda olanlara yada uyrukluk durumları düzgün olmayanlara da "Yabancılara mahsus damgalı" pasaport verilebilir. Türk vatandaşlığı kazanma bakımından herhangi bir hak doğurmayan bu tür pasaportlar "Türkiye'ye yalnız bir giriş için" yada "bir gidiş ve geliş için" verilir. Bu tür pasaportlar, ilke olarak, İçişleri Bakanlığı'nca verilmekle birlikte "İçişleri

Bakanlığı'nın talebi ve tasvibi üzerine Dışişleri Bakanlığı'nca verilecek talimata istinaden, Türkiye Cumhuriyeti konsolosluk makamları tarafından verilir" (Pasaport Kanunu m. 18).

Konsoloslukça, pasaport verilmeden önce, ilgili kişinin pasaport almaya hakkı bulunup bulunmadığı araştırılır; gerekli görülürse, merkezde pasaport vermeye yetkili makamlarca temas kurularak durum aydınlatılır ve gerekli harç alınarak pasaport verilir.

Pasaport Kanunu, konsolosluklarca pasaport verilmesine ilişkin olarak, günümüzde uygulanma olanağı kalmamış bir hüküm içermektedir:

> "Yabancı memleketlerde kayıtlı bulundukları konsolosluğa müracaat edenlere konsolosluk kütüğündeki kayıtları esas tutularak pasaport verilir. Başka bir konsolosluğa müracaat edenlerin tabiiyet ilmühaberi veya eski pasaportlarından başka nüfus tezkerelerini de ibraz etmemeleri takdirinde bu konsolosluk pasaportun itasını gerekli göreceği tahkikatın icrasına talik edebilir" (madde 17/A).

Günümüzde, vatandaşların kendilerini konsolosluğa kayıt ettirmelerini zorunlu kılan bir hukuk kuralı yoktur; dolayısıyla bu anlamda bir "konsolosluk kütüğü" de yoktur. Yalnız, daha önce konsoloslukta işlem yaptırmış olan, bulunduğu yerdeki Türk topluluğunda tanınmış ve konsoloslukla teması bulunan dolayısıyla konsoloslukça tanınan kişiler olabilir ve bunlar başvurduğunda kendilerine kolaylık gösterilebilir.

8) Vize işleriyle ilgili yetkiler ve görevler

A- Genel olarak

Devletler arasında ikili yada çok taraflı anlaşmayla sağlanmış özel kolaylıklar (vize bağışıklığı) sözkonusu değilse; geçerli bir pasaport, pasaportu veren devletin ülkesinden çıkış olanağı verse bile başka bir ülkeye giriş için yeterli olmaz. Kişinin "vize bağışıklığı" denilen özel durumdan yararlanmasının sözkonusu olmadığı hallerde, ülkesine girmek istediği devletin yetkili makamlarınca kendisine "vize" verilmiş olması da gerekir. Vize, ilgili kişinin pasaportunda (seyahat belgesinde) bulunan kimlik bilgilerinin doğruluğunu saptayan ve gitmek istediği ülkeye girmesinde bir sakın-

ca bulunmadığını belirten bir işlemdir. Vize, başta sınır kapılarındaki görevliler (pasaport polisi) olmak üzere, ülkesine gidilecek devletin yetkili makamlarına hitap eden bir beyan sayılmalıdır.

Bu anlamda "vize", elinde yabancı devlet makamlarınca verilmiş pasaport bulunan kişiye, o pasaportu kullanarak ülkeye girebilmesi için verilmiş bir onaydır.[418] Bu onay, pasaportu vermiş olan otoriteyi, uluslararası hukuk alanında devlete tanınmış yetkileri kullanan bir varlık olarak tanıma, pasaportun geçerli bir belge olduğunu kabul etme ögelerini de kapsar. Vize vermek de, konsoloslukların "geleneksel" yetkileri ve görevleri arasındadır. KİVS'in 5. maddesinde sayılan "konsolosluk görevleri" arasında gönderen devlete "gitmeyi arzu eden kişilere vize yada uygun belgeleri *(appropriate documents; documents appropriés)* vermek" de belirtilmiştir (madde 5/d).

Pasaport vermek ilke olarak merkezdeki (Gönderen Devletteki) makamların yetkisinden olup, konsolosluklar ancak ayrıksı durumlarda bu yetkiyi kullanabilir. Buna karşılık, vize, niteliği gereği, gidilmek istenen devletin konsolosluğundan alınır.

Genellikle harca bağlı olan bürokratik bir işlemden ibaret olan vizenin alınması, bazı devletlerin tutumu yüzünden aşılması oldukça güç bir engele dönüşebilmektedir. Türkiye'nin aynı askeri ittifak içinde birlikte üye olduğu devletler de dahil, pek çok devletin Türk vatandaşlarına vize vermek için çıkardıkları güçlükler bazen dayanabilir sınırları aşmaktadır.

Bazı durumlarda, vize başvurusunun turizm büroları gibi aracı ticari kuruluşlar yoluyla yapılabilmesi, bu sıkıntıları bütünüyle ortadan kaldırmasa da, bir ölçüde azaltabilmektedir. Kitabımızın baskıya girmesinden hemen önce (18 Ağustos 2009 günü), Türk Hava Yolları web-sitesinde yayınlanan bir duyuru ile, Dubai'ye uçacak yolcuların THY aracılığıyla elektronik yoldan vize alabilecekleri bildirilmiştir.

---

418 Genel olarak vize bir belgenin yada işlemin geçerli olduğunu gösteren onay anlamına gelir. Bizim konumuz bakımından vizenin anlamı, ülkeye girmek isteyen kişinin elindeki pasaportun geçerliğinde bir sorun olmadığını ve kişinin ülkeye girmesinde bir sakınca bulunmadığını göstermesidir.
Hukukun başka dallarında da "vize" deyiminin kullanıldığı görülebilir. Örneğin Mali hukuk alanında vize, yapılmış bir harcamanın (sarfın) bütçeye ve ilgili kanunlara uygunluğunu belirtir.

Konsoloslukların vize konusunda güçlük çıkarmalarının sadece Türk vatandaşları için sözkonusu olduğu söylenemez. Bu güçlükler geçmişte de günümüzde de, başka bazı devletlerin uyruklarına da çıkarılmıştır ve çıkarılmaktadır.

Gian Carlo Menotti'nin[419] 1950 yılında bestelediği "Konsolos" *(The Consul)* adlı operası, adı verilmemiş bir polis devletinde, rejime karşı direnen insanlardan yurtdışına çıkmak isteyenlere vize verilmesi işlemleri sırasında konsolosluk görevlilerince çıkarılan güçlüklerin trajik sonuçlarını sergilemektedir.

B- Türk Hukuku

a) Giriş

Pasaport Kanunu'na göre; "*Bu kanunda derpiş edilen (öngörülen) istisnalar dışında yabancıların Türkiye sınırlarından içeriye girebilmek için yetkili Türk makamlarından vize almaları mecburidir. Vizesiz olarak Türkiye sınırlarına gelenlerin memlekete kabulü ilgili emniyet makamlarının müsaadesine bağlıdır*" (Pas. K. m. 5/I). Giriş vizesi Türkiye'ye tek bir giriş sağlar; verilmesinden başlayarak bir yıl içinde Türkiye sınırlarından giriş için kullanılmayan giriş vizesi, geçerliliğini yitirir (Pas. K. m. 28/I).

Pasaport Kanunu'ndaki, konsolosların[420] vize konusundaki yetkilerine ve görevlerine ilişkin hükümler şöyle özetlenebilir:

(i) Diplomatik pasaport sahibi yabancılara ve Türk yasaları uyarınca verilen "hususi" ve "hizmet" damgalı pasaportların, yabancı devlet uygulamalarındaki karşılığı niteliğindeki pasaportların sahiplerine vize; yabancı ülkelerde Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliklerince verilir. Büyükelçilik bulunmayan yerlerde ise, vize vermeye, Türkiye Cumhuriyeti konsoloslukları yetkilidir.

(ii) Yabancı devletlerce verilmiş "umuma mahsus" pasaport niteliğindeki pasaportların sahiplerine vize dış memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslukları'nca verilir.

---

419 1911'de İtalya'da doğan ve ABD'de yaşayan; bestelerini de orada yapan Gian Carlo Menotti 2007 yılında ölmüştür.

420 Pasaport Kanunu madde 24, yurt içinde vize verilmesine ilişkin hükümler de içermektedir.

Son yıllarda yürürlüğe konulan bir uygulama ile düzgün pasaportla ama vize almaksızın Türk sınır kapılarına gelen yabancılara, bu kapılarda vize alma olanağı sağlanmaktadır. Uygulamada bu tür vizeye "bandrol vize" denilmektedir. Vize yoluyla yapılan denetim, yurda girme konusunda sakıncalı bir durum olup olmadığının saptanması amacının yanı sıra, vize harcı tahsili yoluyla Hazine'ye gelir sağlamayı da amaçlamış gibi görünmektedir.

Vize verilişine ilişkin uygulama, ilgili kanun hükümlerinin yanı sıra, Dışişleri Bakanlığı'nca Konsolosluklara gönderilen düzenlemeler ve talimat uyarınca yürütülmektedir. Konsolosluk yetkilileri, bu düzenlemeler uyarınca gerekli incelemeleri yaparak vize başvurusunu değerlendirmek durumundadır. Vize verilmesi, kural olarak, dış temsilciliğin takdirine bağlı ise de, bazı durumlarda vizenin verilebilmesi için, dış temsilciliğin merkezden (yani Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'ndan) görüş sorup, müsaade alması gerekmektedir.[421] Sonuç olarak, yetkili Konsolosun takdirine göre vize verilir yada istem reddolunur. Bu konudaki takdir yetkisinin çok geniş olduğu söylenebilir.

Vize verilip verilmemesi konusunda yapılacak değerlendirmede, Pasaport Kanunu'nun "Türkiye'ye girmeleri memnu (yasak) kişiler" başlıklı 8. maddesinde verilmiş uzun liste de dikkate alınmalıdır. Yasa yapma tekniği açısından pek de başarılı sayılamayacak bu maddede, Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini bozacak yada kamu düzeni, kamu sağlığı gibi açılardan sakıncalı kişilerin genel bir anlatımla sayılması yerine "serseriler ve dilenciler", "fahişeler" gibi kategoriler sıralanmıştır. Maddeye göre, aşağıda belirtilenlerin Türkiye'ye girmesi yasaktır ve dolayısıyla bu kişilere vize verilmemesi gerekir:

1- Serseriler ve dilenciler;

2- Delilikte ve bulaşıcı hastalıkla malul olanlar (Bu gibilerden umumi sıhhati ve asayişi tehlikeye sokmayacak durumda olup kendi vasıtaları ile kanuni veli ve vasilerinin maddi himayeleri altında olarak tedavi veya hava değiştirme için gelenler bu hükümden istisna edilebilirler);

421 Bu tür vizelere, uygulamada "istizana tabi vize" yada "istizanlı vize" denilmektedir.

3- Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf bulunduğu suçluların iadesine ait anlaşma veya antlaşmalarla iadeye esas olarak kabul edilen suçlardan birinden sanık veya hükümlü bulunanlar;

4- Türkiye'den sınırdışı edilmiş olup da avdetine müsaade edilmemiş bulunanlar,

5- Türkiye Cumhuriyeti'nin emniyetini, umumi nizamını bozmak niyeti ile veya bozmak isteyenlere ve bozanlara iştirak veya yardım etmek maksadı ile geldikleri sezilenler;

6- Fahişeler ve kadınları fuhuşa sevkederek geçinmeyi meslek edinenler ile beyaz kadın ticareti yapanlar ve her nevi kaçakçılar;

7- Türkiye'de kalacaklarını beyan ettikleri müddetçe yaşamalarına ve tekrar gitmelerine yetişecek paraları bulunmayan Türkiye'de kendilerini himaye edecek kimseleri bulunduğunu veya Türkiye'de yabancılara kanunlarla menedilmemiş işlerden birini tutacaklarını ispat edemeyenler.

Vize isteminin reddolunması halinde, gerekçe gösterme zorunluluğu olduğu söylenemezse de, bu red bir idari işlem olduğuna göre, kararı oluşturan makam aleyhine yargı yoluna başvurmanın olanaklı olması gerekir. Anayasaya göre, "idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır".[422] Böyle bir idari dava açılması halinde, davalı İdarenin vize istemini reddederken kullandığı takdir yetkisinin gerekçelerini mahkemeye bildirmesi gerekebilir.[423] İdarenin bu konuda çok geniş bir takdir yetki alanı bulunduğunda kuşku yoksa da, takdir yetkisinin "sınırsız" olduğu da düşünülemez.

Vizenin verilmiş olması, yabancıya ülkeye girme konusunda kesin bir hak tanındığı yada vize vermiş olan devletin o yabancıyı ülkeye kabul yükümlülüğü bulunduğu anlamına gelir mi? Buna "evet" demek olanaklı değildir. Ancak, vize almış olmasına karşın ülkeye kabul edilmeyen bir yabancıya karşı, vize vermiş olan devletin ülkeye kabul etmeme nedenlerini açık-seçik belirtme konu-

---

422 Anayasa m. 125/I. Yargı denetimi dışında bırakılan bazı idari nitelikte kararlar ve işlemler bulunmakta ise de "vize" konusundaki kararlar, bunlar arasında değildir.

423 Vize isteminin reddi halinde, bu işlemin iptali için yönetsel yargıya başvurmak, kuramsal olarak olanaklı ise de, bu yolun kullanıldığına ilişkin bir mahkeme kararına ulaşabilmiş değiliz.

sunda bir yükümlülüğü olduğu, kanımızca, söylenebilir. Örneğin, vizenin verilmesi sırasında var olmayan yada bilinmeyen bir nedenin, daha sonra ortaya çıkması gibi bir durum sözkonusu ise, bu durum ilgili yabancıya açıklanmalıdır. Herhalde, ülkeye girme açısından, vize almış olan yabancının durumunun, vizesiz bir yabancıya göre daha "güçlü" olduğu kabul edilmelidir.

Vizeyle ilgili bir başka önemli soru da şudur: Vize, "ikamet" hakkı verir mi? Vizenin ülkeye giriş konusunda sınırlı ve zayıf bir hak verdiği kabul edilse bile, ikamet konusunda kesin ve mutlak nitelikte bir hak kazandırdığı söylenemez. Vize, ülkeye "giriş"le ilgilidir ve kural olarak, kısa süreli (örneğin en çok üç ay) kalış için olanak sağlar; az çok uzun süreli olarak ülkede oturma hakkı, yani ikamet başka kurallara bağlı, ayrı bir konudur.

b) Uluslararası anlaşmalar

Türkiye'nin taraf olduğu bazı uluslararası antlaşmalar, vize bağışıklığı öngörmekte olabilir.[424] Türkiye'nin çeşitli devletlerle yaptığı ikili vize bağışıklığı anlaşmaları vardır. Bu anlaşmalar genellikle üç ayı (bazen iki ayı) geçmeyen ve kazanç sağlama amacı dışındaki amaçlarla yapılan girişler için ve karşılıklı olarak vize zorunluluğunu kaldırmaktadır. Uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere göre, vize bağışıklığı tanınan devletler yada bağışıklığın kaldırılması değişken bir nitelik göstermektedir.

"Vize Anlaşması" diye anılan anlaşmalar birkaç türe ayrılabilir. Bazıları, iki devlet uyrukları için karşılıklı olarak vize bağışıklığı sağlar. Bazı anlaşmalar ise sadece vize harcından bağışıklık öngörür. Kimi anlaşmalar ise, sadece diplomasi ve konsolosluk memurları ile bunların aile bireylerine vize bağışıklığı sağlar.

---

424 Pasaport Kanunu; m. 30: "Hükümet yabancı devletlerin pasaport ibrazı ve vize alma mecburiyetinin kaldırılması veya vizelerin harçtan muaf tutulması da dahil olmak üzere pasaport ve vize işlerinde istisnai kolaylıklar gösterilmesine müteallik karşılıklı anlaşmalar yapmaya ve lüzum göreceği hallerde bazı devletler tebaları için vize mecburiyetini (tek taraflı) olarak kaldırmaya yetkilidir." Türkiye ile ABD arasında 11 Ekim 1955'te yürürlüğe giren anlaşmayla, Türkiye'ye gelen ABD uyrukları için vize zorunluluğu tek yanlı olarak kaldırılmıştı. Daha sonra bu uygulamadan dönülmüş ve Türkiye'ye gelen ABD uyruklarına da vize uygulanmasına başlanılmıştır.

Avrupa Konseyi üyesi Devletler arasında kişilerin seyahatleri ile ilgili Avrupa Sözleşmesi (25 sayılı Avrupa Sözleşmesi) de, Konsey üyesi devlet uyruklarının, üye devletlere yapacakları yolculuklarda ilke olarak vize zorunluluğunu kaldırmıştır. Bu Avrupa Sözleşmesi'ne göre, süresi üç ayı geçmeyen ve kazanç sağlama amacı dışında yapılan ziyaretler vizeden bağışıktır. Ancak, 1980'lerden bu yana kimi Avrupa Konseyi üyesi devletler, Türk vatandaşları için zorunlu vize uygulamasına başlamışlardır.[425] Sözleşmeye göre, her devlet diğer sözleşen (akit) devletler uyruklarından kendi ülkesine girmesinde veya ikamet etmesinde sakınca gördüklerinin girişine engel olma hakkını muhafaza etmektedir. İşte bu hükme dayanarak, Batı Avrupa ülkelerinin başlattığı Türk vatandaşlarına zorunlu vize uygulaması, Sözleşmenin Türkiye'ye karşı topluca ve tek yanlı olarak fiilen yürürlükten kalkması sonucunu doğurmuştur.

c) Vize türleri

Vizeler, süreye ve sağladıkları olanaklara göre çeşitli türlere ayrılır. Bunlar, özetle, şöyle açıklanabilir:

(i) *Türkiye'ye tek giriş vizesi*

Giriş vizesi, genellikle tek bir giriş için verilir. Vizenin süresi bir yıldır; bu süre içinde Türkiye'ye giriş için kullanılmadığı takdirde, geçerliği kalmaz (Pas. K. m. 28/A).

---

425 25 sayılı Avrupa Sözleşmesi'nin 7. maddesine göre; sözleşen devletlerden her biri "kamu düzeni, kamu güvenliği yada kamu sağlığı" gerekçesiyle sözleşmeyi diğer sözleşen taraflardan birine (ya da birkaçına) karşı geçici olarak yürürlükten kaldırma yetkisine sahiptir.
Federal Almanya, Türkiye ile arasında 1953 yılında bağıtlanmış olan karşılıklı vize bağışıklığını öngören anlaşmayı feshetmiş ve 25 sayılı Avrupa Sözleşmesi'nin 7. maddesi uyarınca Türk vatandaşlarına vize uygulayacağını bir Nota ile Türk Hükümetine bildirmiştir (4 Temmuz 1980).
Benelüks devletleri de aynı yolu izlemişler ve Türkiye'yle aralarında 1954 yılında bağıtlanmış vize bağışıklığı anlaşmasını feshetmişlerdir. Bu devletler ayrıca 25 sayılı Avrupa Sözleşmesi'nin 7. maddesine dayanarak Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamışlardır.
Fransa da 25 sayılı Avrupa Sözleşmesi'nin 7. maddesine dayanarak Türk vatandaşlarına vize uygulamasına başlayacağını bir nota ile Türk Hükümeti'ne bildirmiştir (5 Eylül 1980).
İsviçre de Temmuz 1982'de aynı yönde bir bildirimde bulunmuştur.

(ii) *Türkiye'ye sayısız (müteaddit) giriş vizesi*

Adının da gösterdiği gibi, bu tür vizenin özelliği, Türkiye'ye birden çok giriş yapma olanağı vermesidir. Doğal olarak bu olanak, vizenin verilişinde belirtilen süre için söz konusudur (Pas. K. m. 28/C).

(iii) *Transit vizesi*

Başka ülkelere gitmek üzere Türkiye'den geçişi sağlamak üzere verilir. Transit vizesi, veriliş tarihinden başlayarak üç aylık süre içinde Türkiye sınırlarından girilerek yabancı ülkeye geçişi sağlar (Pas. K. m. 29).

(iv) *Türkiye'ye dönüş vizesi*

Yabancılara, Türkiye'den çıkışlarında istekleri üzerine verilir. Bu tür vize, ilgili yabancının Türkiye'den ayrılış tarihinden itibaren bir yıl içinde Türkiye'ye giriş için kullanılabilir. Bu süre sonunda geçerliliği kalmaz. (Pas. K. m. 28/B)

YİSK'da 1998 yılında yapılan bir değişiklikle 13. maddeye verilen yeni biçim[426] "Türkiye'ye dönüş vizesi" konusunda Türkiye'de ikamet eden (ikamet tezkeresi sahibi) yabancılar için daha yumuşak bir düzenleme getirmiştir. Maddenin "Geçici olarak Türkiye'den ayrılanlar" başlıklı yeni düzenlemesine göre:

> İkamet tezkeresi sahibi yabancılardan geri dönmek üzere Türkiye dışına giden ve ikamet süresi bitmeden dönenler için vize aranmaz. Bu yabancıların sınır kapılarında geçerli ikamet tezkerelerini ibraz etmeleri Türkiye'ye girmeleri için yeterlidir.

9) Noterlik ve nüfus işleriyle ilgili görevler

A- Genel olarak

KİVS'e göre konsolosluk görevleri arasında "noter ve kişi halleri memuru sıfatıyla hareket etmek ve benzeri görevler" de vardır (madde 5/f). Ayrıca, bunlar dışında kalan bazı yönetsel (idari) işlev-

---

426 Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, kanun nu. 5683, kabul t. 15 Temmuz 1950, RG. 27 Temmuz 1950, 14 Mayıs 1998 tarihli ve 4360 sayılı kanunla değişik 13. madde.

ler de, bu görevler arasında sayılmıştır. Ancak, bu yetkilerin ve görevlerin "kabul eden devletin yasalarına ve düzenlemelerine aykırı olmamak" koşuluna bağlanmış olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da, "noter" ve "noterlik hizmetleri" kavramlarının, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmesidir. Noterlerin statüsü, "noterlik" sıfatının kazanılması, noterlik hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi konularda devletlerin düzenlemeleri arasında önemli farklılıklar görülebilir.

B- Türk Hukuku

a) Nüfus hizmetleri

Nüfus Hizmetleri Kanunu ile yürürlükten kalkan 5 Mayıs 1972 tarihli Nüfus Kanunu'nda, açıkça "konsolosluk"la ilgili hükümler vardı: Örneğin, Türkiye dışındaki vatandaşların, nüfus olaylarıyla ilgili olarak en yakın Türk Konsolosluğu'na bildirimde bulunmaları gerektiği belirtilmişti (madde 9). Buna karşılık, 2006 yılında yürürlüğe giren Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda[427], bu konularla ilgili olarak "konsolosluk" yerine "dış temsilcilik" deyimi kullanılmıştır. Örneğin, "sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye'de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne, yurtdışında ise altmış gün içinde dış temsilciliğe bildirilmesi zorunludur" (madde 15/1).

Yine aynı kanuna göre:

> Nüfus olaylarını bildirme yükümlülüğü olup bu yükümlülüğünü bu Kanunda belirtilen süre içinde yerine getirmeyenlere, nüfus ve aile cüzdanlarını kaybedenlere ve nüfus cüzdanının geçerlilik süresinin son bulmasından itibaren altmış gün içinde bu cüzdanlarını değiştirmeyen kişilere veya bu durumdaki çocukların veli veya vasilerine, yurt içinde ilçe memurlarınca 50 YTL idari para cezası verilir (madde 68/1,b).

Madde 15/1 hükmünde geçen "dış temsilcilik" deyiminin kapsamına "konsolosluk"ların da girdiğinde kuşku yoktur. Nitekim ilgili Yönetmelikte[428] "Dış temsilcilik" deyiminin Türkiye Cumhu-

---

427 Kanun nu. 5490, kabul t. 23 Kasım 2006, RG. 29 Nisan 2006, 26355.

428 Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, RG. 29 Nisan 2006, 26153. Yönetmelikte konsolosluklarla ilgili çeşitli hükümler vardır.

riyeti Büyükelçiliği" yanında T.C. Başkonsolosluğunu ve konsolosluğunu gösterdiği açıkça belirtilmiştir (madde 4/1). Nüfus hizmetlerinin niteliği bakımından, bu konularda konsoloslukların, büyükelçiliklerden önce geldiği söylenebilir.

Kanunda "konsolosluk" deyimi, idari para cezasıyla ilgili olarak geçmektedir:

> Yurtdışında verilen idari para cezaları, işlem sırasında mahalli para karşılığı verildiği ülkede konsolosluk hasılatının tahsil edildiği para birimi üzerinden tahsil edilir (m. 68/2/c).

Kanunun, madde 41/6 hükmüne göre:

> Genel Müdürlük ile başkonsolosluklar, nüfus ve aile cüzdanları bedeli açısından 2/6/1934 tarihli ve 2489 sayılı Kefalet Kanunu[429] hükümlerine tabi değildir.

b) Noterlik hizmetleri

Konsolosların noterlikle ilgili görevleri ve yetkileri 1512 sayılı Noterlik Kanunu[430] ile düzenlenmiştir.

Yabancı ülkelerde noterlik işleri konsoloslar tarafından, konsolosluk binası içinde görülür (m. 191, 192). Türkiye'de, noterlere yaptıkları hizmet karşılığı ücret ödenir. Buna karşılık, yabancı memleketlerde noterlik görevi yapanlar noter ücreti alamazlar (m. 194). "Yabancı memleketlerde, usulü uyarınca yapılan noterlik işlemlerinin altındaki o memleketin yetkili merciinin imza ve mühürü, konsolos tarafından onanır. Özel kanun hükümleri saklıdır (m. 195).

---

429 Kefalet Kanunu'nun 1. maddesine göre:
"Umumi bütçeye ait (Mütedavil ve bu mahiyetteki sabit sermayeler dahil) para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı alıp veren ve elinde tutan memur ve müstahdemlerle mülhak bütçelerden muhasebeleri Maliye Vekaletine bağlı olan veya gelirlerinin en az yüzde ellisini Devlet bütçesinden alan müesseselerin ve varidat almak maksadıyla kurulan inhisar idarelerinin yukarda sayılan işlerdeki memur ve müstahdemleri için (Müteselsil kefalet usulü) kabul edilmiş ve bu maksatla hükmi şahsiyeti haiz (Kefalet Sandığı) kurulmuştur.
Bu sandık Maliye Vekaletine bağlıdır. Vekalet memurlarından olmak üzere Maliye Vekilince seçilecek üç kişiden mürekkep bir heyet tarafından idare olunur.
İdare Heyeti bu kanuna ve yapılacak nizamnameye göre vazife görür."

430 Kanun nu. 1512, kabul t. 18 Ocak 1972, RG 5 Şubat 1972, 14090.

Noterlerce yapılan işlemlerin örnekleri ancak ilgililerin kendilerine, yasal temsilcilerine, vekillerine yada mirasçılarına verilebilir (m. 94). Bunlar dışındaki kişilere örnek verilmesi, Türkiye'de ilgili mahkemeden izin alınmasına bağlıdır. Konsolosluklarda düzenlenen belgelerin örnekleri (yukarıda sayılanlar dışındaki kişilere) verilmesi için izin örneği isteyen kişinin Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesince verilir. Bu saptanamıyorsa, Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi'nce verilir (m. 95).

10) Ticari Denizcilik ve Sivil Havacılık alanındaki yetkiler

A- Genel olarak

Konsolosluğun tarihi içinde, denizciliğin özel bir önemi olduğunu söylemek yerindedir. Kitabın "Giriş" bölümünde belirttiğimiz gibi, bir kurum olarak konsolosluk, tarihin akışı içinde ilk olarak liman kentlerinde ortaya çıkmıştır. Tarihin o dönemlerinde, ticari değer taşıyan malların deniz yoluyla taşınması, yükleme ve varma limanlarında bu mallarla ilgili işlemlerin güven verici biçimde yapılmasını gerekli kılmış ve konsolosluğun işlev kazanmasına yol açmıştır. Özellikle, yükleme ve boşaltma işlemleri yapılan limanların ayrı devletlerin egemenliğinde olması halinde konsolosların varlığı, ticaretin güvenli biçimde yapılabilmesi için zorunlu sayılmıştır. Kısacası, konsolosluğun bir kurum olarak ortaya çıkmasında deniz yoluyla yapılan ticaretin çok büyük önemi vardır. Bu nedenle, denizcilikle ilgili görevler ve yetkiler, konsolosluğun geleneksel işlevlerinin en önde gelenlerinden olmuştur.

Çağımızda, teknolojik gelişmeler, gemi maliklerinin en uzaktaki gemilerinin kaptanlarıyla bile haberleşmesini olanaklı hale getirmiş; bu durum karşısında, konsolosların denizcilik alanındaki görevlerinin bazıları da önemini yitirmiştir.[431]

Bununla birlikte, KİVS'de de, konsolosun denizcilikle ilgili yetkilerine ve görevlerine oldukça ayrıntılı biçimde yer verildiği görülmektedir.

431 Gereksiz hale gelmiş yetkilerin bir örneği 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 990. maddesinde görülebilir. Bu hükme göre, kaptan, geminin bulunduğu yabancı limanda gemiyi satma yetkisini kullanmak için, konsolostan görüş almak zorundadır. Çağımızın gelişmiş iletişim olanaklarından yararlanarak, gemi maliki ile haberleşmenin kolay hale gelmesi karşısında bu hükmüm gereksiz hale geldiği söylenebilir.

KİVS'in madde 5/k ve l bentlerinde, konsolosların ticaret gemileriyle ilgili görevlerine ilişkin hükümler, uçakları da kapsayacak biçimde düzenlenmiştir:

> k) Gönderen Devlet'in uyrukluğunu taşıyan deniz ve nehir gemileri ile bu Devlet'te kayıtlı uçaklar üzerinde ve keza bunların mürettebatı üzerinde gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen kontrol ve teftiş haklarını kullanmak;
> l) Bu maddenin (k) bendinde söz konusu gemi, vapur ve uçaklarla, bunların mürettebatına yardım etmek ve bu gemi ve vapurların seyahati ile ilgili beyanları kabul etmek, geminin kağıtlarını incelemek ve vize etmek ve kabul eden Devlet makamlarının yetkilerine halel getirmeksizin yolculuk sırasında vuku bulan olaylar hakkında soruşturma yapmak ve gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinin verdiği yetki ölçüsünde kaptan, gemi zabıtanı ve tayfalar arasında her çeşit anlaşmazlıkları çözümlemek.

Bu hükümle ilgili olarak önce bir noktanın belirtilmesi yerinde olacaktır:

Deniz gemilerinin yanı sıra, nehir gemileri de, hükmün kapsamına alınmıştır. Türkiye'de sınır aşan nehirlerimiz olmakla birlikte, bu nehirlerde ancak çok küçük ölçeklerde teknelerle taşımacılık yapılabilmektedir. Buna karşılık, dünyanın çeşitli ülkelerinde, örneğin Batı Avrupa'da, nehirler, nehir taşımacılığı için özel olarak inşa edilen gemilerin yoğun biçimde sefer yaptıkları uluslararası yollar gibi kullanılmaktadır. Örneğin, Tuna nehrinin, uluslararası taşımacılık amacıyla kullanılmasını düzenlemek için uluslararası antlaşmalar yoluyla kurulmuş bir sistem vardır. Bazı gemiler hem nehirde hem denizde sefer yapmaya elverişli biçimde inşa edilmektedir.

Konsolosların bu alandaki görevleri ve yetkileri birkaç kategoriye ayrılabilir:

(i) Kontrol ve teftiş yetkisi: Konsolosun bu konudaki yetkileri, kendisini görevlendirmiş olan devletin (gönderen Devlet'in) yasalarından kaynaklanmaktadır. Bu yetkinin kapsamına hem fizik

varlık olarak tekneler *(vessels; navires, bateaux)* ve uçaklar hem de kişi olarak mürettebat (çalışanlar) girer. Konsolosun, bu yetkilerini kullanırken, kabul eden devletin yasalarına ve uygulamalarına saygı göstermek durumda olması doğaldır.

(ii) Mürettebata yardım etmek: Bu görev, örneğin hastalanan yada kaza geçiren mürettebat üyelerinin tedavisi yada yurda gönderilmesinin sağlanması gibi hizmetleri kapsar. Zor durumda bulunan gönderen devletin uyruklarına yardımcı olma genel görevinin, özel bir halini oluşturur.

(iii) Yönetsel görevler: Gemilerin ve uçakların seferleriyle ilgili sorunların çözümü için çalışmak, bu konuda yerel makamlarla ortaya çıkan anlaşmazlıklarda, gerekli müdahalede bulunmak; gemi ve uçaklar ile ilgili evrakı incelemek; sefer sırasında ortaya çıkmış olan olaylarla ilgili olarak, kabul eden devletin hukuk kurallarını ihlal etmeksizin, soruşturma yapmak. Ancak, konsolosun yapacağı bu soruşturmalarla *(investigations; enquêtes)* ilgili olarak kendisine bilgi vermek istemeyenleri zorlayıcı bir olanağı bulunduğu söylenemez. Bununla birlikte, bilgi vermek istenilmemesi ve işbirliğinden kaçınılması hallerinde de, konsolos durumu resmen saptayıp, tutanağa bağlamalıdır.

(iv) Arabuluculuk görevi: Geminin kaptanı, gemi zabitleri yada uçağın pilotları ile mürettebat (tayfalar; gemi adamları, uçak personeli) arasında çıkabilecek olaylar, anlaşmazlıklar ve çatışmalarla ilgili olarak, konsolos arabuluculuk etmelidir. Konsolosun bu yetkisi, Gönderen Devlet'in yasalarına dayandığı gibi, Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarına da dayandırılabilir. Ayrıca, yerel makamlar da, böyle durumlarda konsolosa başvurarak kendilerinin işlerini kolaylaştırmak üzere "aracı" olmasını istemiş olabilirler.

B- Türk Hukuku

Başka devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin konsoloslukla ilgili düzenlemelerinde de konsolosların, deniz ticaretinde kullanılan gemilerle ilgili yetki ve görevlerine geniş yer verildiğini görmüştük. İletişim olanaklarının bugüne göre çok sınırlı olduğu dönemde, kaptanın uzak limanlardan gemi maliki (donatan) ile te-

mas kurmasının zorlukları nedeniyle belli durumlarda konsolosun devreye girmesi ve kaptanın bazı önemli kararları için konsolostan görüş yada onay alması gerekiyordu.

Günümüzün iletişim teknolojisinin gelişmişliği sayesinde, kaptanın önemli kararlar için gemi malikiyle (donatanla) iletişim kurması çok kolaylaşmıştır. Dolayısıyla, konsolostan görüş yada onay almak gereksiz hale gelmiştir.

Günümüzde yürürlükte bulunan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)[432], 1956 yılında yapılmıştır ve iletişim olanaklarının sınırlı olduğu dönemlerden kalma izler taşıyan hükümler içermektedir. Örneğin "geminin satışı" başlıklı 990. maddeye göre "geminin bulunduğu yerin mahkemesi bilirkişi dinleyerek ve varsa Türk Konsolosunun mütalaasını alarak satışa kat'i zaruret bulunduğuna karar vermedikçe kaptan gemiyi satamaz".

Günümüzde yabancı limanda bulunan bir geminin satışına karar verilip, uygulanmasında, ilgililerin şahsen yada vekilleri aracılığıyla doğrudan doğruya katılmaları çok kolaylaştığına göre konsolostan görüş alınması gereksiz hale gelmiştir.

Kaptanın, "gemiyi, navlunu ve yükü veya bunlardan birini yahut birkaçını rehnetmek suretiyle ödünç para alması" demek olan "deniz ödüncü" alınmasında zorunluluk bulunduğunun Türk konsolosunca yazılı olarak belgelenmesine ilişkin hükümler de (TTK m. 1159-1161) uygulanabilir olmaktan çıkmıştır.

Günümüzde, konsolosların ticari denizcilik alanında işleyen yetki ve görevleriyle ilgili hükümler özellikle yurtdışında satın alınmış gemilerle ilgili olanlardır. TTK'ya göre "Geminin Türk Bayrağını çekme hakkı, gemi tasdiknamesi ile ispat olunur. Gemi tasdiknamesi alınmadıkça, Türk Bayrağı çekme hakkı kullanılamaz" (madde 827/I ve II). TTK'nın "Bayrak şahadetnamesi" başlıklı 828. maddesi ise, Türkiye dışında bulunan bir geminin, satış yada miras gibi bir nedenle Türk Bayrağı çekme hakkını elde etmesi durumunda, "Türk konsolosu tarafından Türk Bayrağını çekme hakkına dair verilecek 'Bayrak Şahadetnamesi'nin gemi tasdiknamesi yerine geçeceğini" belirtmektedir.

---

432 Kabul t. 29 Haziran 1956, RG. 9 Temmuz 1956, 9353.

Bayrak Şahadetnamesi, düzenlenişinden başlayarak ancak bir yıl içinde geçerlidir; zorunlu hallerde bu süre uzatılabilir.

Konsolosların ticari denizcilik alanındaki yetki ve görevleri açısından ilgi çeken bir durum da; Uluslararası Denizde Can Güvenliği Sözleşmesi'nin uygulanmasında görülebilmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu bu uluslararası sözleşme, gemilerin seyir ve can güvenliği açısından denize elverişli olduklarına ilişkin bazı belgelerin verilmesini gerektirmektedir. Belli süreler için geçerli olan böyle bir belgenin geçerlik süresinin yurtdışında iken bitmesi halinde, geminin yurda dönebilmesi için, belgenin süresi yurtdışındaki temsilciliklerimizce uzatılarak, geminin bir Türk limanına dönmesi sağlanabilir. Konsolos böyle bir uzatmayı, Türkiye'de yetkili makamların istemi üzerine yada gemi kaptanının başvurusu üzerine yapacağı temasların sonucuna göre verir.

Liman kentlerinde bulunan konsoloslar, bölgelerindeki Türk gemilerinde kaptanla mürettebat arasında çekişme, karışıklık çıkması gibi durumlarda, konuyla ilgilenmek durumundadır. Bu görevin yerine getirilmesi sırasında, yerel güvenlik güçleriyle işbirliği yapılması ve kabul eden devletin yasalarına aykırı davranışlardan kaçınılması gerekir.

11) Evlendirme Yetkisi

A- Genel Olarak

Evlenmenin biçimine (şekline), evlenmenin gerçekleştiği ülke devleti hukukunun uygulanması (LRA[433]) evrensel bir kuraldır. Bu kural, evlenmenin hukuk açısından geçerli bir biçimde kurulabilmesi için, aranan bürokratik ve usuli işlemlerde, evlenme işleminin gerçekleştiği yerin hukukuna uyulması gerektiğini belirtir.

Konsolosluklarda ve Elçiliklerde, Konsolos, yetkili konsolosluk memuru, Elçi veya yetkili elçilik memurunca bağıtlanan konsüler veya diplomatik evlenmeler, Devletler Özel Hukukunda evlenmenin biçimine (şekline) uygulanan LRA kuralına getirilmiş bir ayrık-

433 Hukuksal işlemleri, biçim bakımından, yapıldıkları yerin yasasına bağlayan ilkeye *Locus Regit Actum* kuralı (LRA) denir. Evlenmenin kurulduğu yerin yasasını belirlemek için *lex loci celebrationis* deyimi de kullanılır. Bkz. Aybay, R./Dardağan, E; *Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay. 2008, s. 37, 173 vd.

sılıktır. Nitekim, aynı adı taşıyan 27 Kasım 2007 tarihli 5718 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan[434] 20 Mayıs 1982 tarihli Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da (MÖHUK) "Evlenmenin şekli, yapıldığı yer hukukuna tabidir" hükmünün hemen ardına *"Milletlerarası sözleşmeler hükümlerine göre konsolosluklarda yapılan evlenmeler geçerlidir"* tümcesi eklenmişti. Yeni kanunda (5178 sayılı 27 Kasım 2007 tarihli MÖHUK), uluslararası sözleşmelere yapılmış olan gönderme kaldırılmıştır[435]. Ancak, bu yeni düzenlemeden, konsolosluk evlenmelerinin kabul edilmediği sonucuna varmak yanlış olur. Nitekim, hükmün gerekçesinde, MÖHUK m. 1 (2)'deki "Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşme hükümleri saklıdır" hükmü karşısında, bu hususun ayrıca belirtilmesine gerek görülmediği açıklanmıştır. Bu genel ilke niteliğindeki hüküm, MÖHUK'un düzenleme alanına giren bütün konular gibi konsolosluk evlenmelerini de kapsar.

Taraflar, yerel makamlar önünde evlenmek yerine, konsoloslukta evlenmeyi tercih edebilirler. Konsoloslukta evlenme isteğinin nedeni, genellikle, taraflara kendilerini dil ve kültür bakımından daha yakın buldukları bir ortamda, ulusal hukuklarının öngördüğü biçime uygun bir evliliği gerçekleştirme olanağı vermesidir. Öte yandan, konsolosluk evlenmesinin evliliğin kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet tarafından "tanınmasına" gerek olmaması da bir tercih nedenidir. Bütün bu nedenlere karşın yabancılar, vatandaşı oldukları devletin gönderdiği konsoloslukta evlenmeyi tercih etmeyebiliyor. Örneğin, Almanya'nın birçok kentinde Türk Konsolosu bulunmaması ve evlenmenin konsolosluk binası içinde yapılması nedeniyle kalabalık ailelerin bu binalara sığamaması yada konsolosluk evlenmesinin Almanya'da geçerli sayılmaması kaygısı gibi nedenlerle birçok Türk vatandaşının Almanya'da yerel makamlar önünde evlenmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Konsolosların evlendirme yetkisini kullanabilmeleri bakımından, evleneceklerin uyrukluğuna göre belirlenen başlıca iki sistem kabul edilmiştir: "Geleneksel" sistem ve "Liberal" sistem:

---

434 Bkz. aşağıda Türk Hukuku s. 222 vd.
435 Bkz.aşağıda s. 224 vd.

"Geleneksel" (Mutad) denilen sisteme göre, konsolos ancak her ikisi de gönderen devletin uyruğu olan kişilerden oluşan çiftleri evlendirebilir.

"Liberal" sisteme göre ise, konsolos gönderen devlet uyruğu[436] olan kişi ile ***üçüncü bir devlet vatandaşı*** olan (ne gönderen, ne de kabul eden devletin vatandaşı olan) kişi arasında evlenme bağıtlayabilir.[437] Görüldüğü gibi, "liberal" sistemde bile, konsolosun hiçbiri gönderen devletin uyruğu olmayan kişilerden oluşan çiftleri evlendirme yetkisi kabul edilmiş değildir. Bu durumda, doğal olarak kabul eden devletin uyruğunu evlendirmesi de sözkonusu olamaz.

Uluslararası uygulamada, konsolosluk evlenmesinin (veya diplomatik evlenmenin) gerçekleşmesi için dört koşulun hepsinin varlığı aranır:

(i) Gönderen devlet, konsolosuna evlenme bağıtlama (evlendirme memurluğu) yetkisi vermiş olmalıdır.

(ii) Bu yetki, konsolosun görev yaptığı (kabul eden) devlet tarafından tanınmış olmalıdır.

(iii) Evlenme, gönderen devletin hukukuna uygun bir usulle bağıtlanmalıdır.

(iv) Evlenen kişilerin her ikisi yada en az biri, Konsolosu gönderen devletin uyruğu olmalıdır.

---

436 Ayrıksı durumlarda konsolos, gönderen devletin uyruğu olmayabilir. Bu nedenle "konsolosun kendi vatandaşı" deyimi yerine "gönderen devletin uyruğu" demek daha doğrudur.

437 Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonunun Paris'te 10 Eylül 1964'te imzalanan "Yabancı Memleketlerde Yapılan Evlenme Merasiminin Kolaylaştırılmasına Dair Sözleşme"si, konsoloslara, görevli bulundukları ülke devletinin hukuku, "evlenmenin dini merasimle icrasını mecburi kıldığı takdirde" kendi vatandaşları ile bir üçüncü devlet vatandaşı arasındaki evlenmeyi akdetme yetkisi tanımıştır: Sözleşme Türkiye tarafından 1967 yılında onaylanmıştır. Onay kararnamesi 6/8750, RG 22 Aralık 1967, 12783. Onaylamanın uygun bulunduğuna dair kanun, kanun nu:888, kabul t. 28 Haziran 1967, RG. 8 Temmuz 1967, 12642.
"Akit devletlerden birinin kanunu evlenmenin dini merasimle icrasını mecburi kıldığı takdirde, diğer Akit Devletlerin elçilik veya konsolosluk memurları kendi kanunları müsaade ettiği takdirde bu memlekette evlenme akdini icra edebilirler. Şu şartla ki: Eşlerden en az biri elçilik veya konsolosluk memurunu tayin eden devletin uyrukluğunda bulunmalı ve eşlerden hiçbiri evlenme akdinin yapıldığı Devlet vatandaşı olmamalıdır.
Bu takdirde evlenme öncesi ilanlar münhasıran elçilik veya konsolosluk memurunu tayin eden Devletin kanununa göre yapılacaktır" (m. 5).
Türkiye dışında onaylayan devletler: Almanya, Hollanda, İspanya, Yunanistan'dır. Belçika ve Fransa imzalamış durumdadır.

KİVS, konsolosun görevleri arasında, noter ve kişi halleri memuru sıfatıyla hareket etmeyi; benzeri görevleri ve kabul eden devletin kanun ve düzenlemelerine aykırı olmadığı ölçüde bazı idari nitelikteki görevleri yapmayı saymıştır (m. 5/f). Bu hükümde, konsolosun "evlendirme" yetkisinden açıkça söz edilmiş değildir. Bununla birlikte, metinde geçen "kişi halleri memuru *(civil registrar)* sıfatıyla hareket etmek ve benzeri görevleri yapmak" sözlerinin kapsamına "evlendirme memurluğu"nun da girdiği kabul edilmektedir. Ancak, konsolosun evlendirme yetkisinin salt (mutlak) olarak tanınmış olmadığı; bunun "kabul eden devletin kanunlarına ve düzenlemelerine aykırı olmamak" koşuluna bağlanmış bir yetki olduğu gözden kaçırılmamalıdır.[438]

Çoğu devlet, yabancı diplomasi ve konsolosluk görevlilerinin evlendirme yetkisini kabul etmekte ise de, bunu birtakım koşullara bağlamaktadır[439] buna izin vermeyen[440] yada ancak uluslararası sözleşme çerçevesinde geçerlilik tanıyan devletler de vardır.[441]

---

438 KİVS m. 5/f'nin RG'de yayımlanan Türkçe çevirisi, "kabul eden Devletin kanun ve düzenlemelerine aykırı olmamak" koşulunun sadece "bazı idari görevler"le ilgili olduğu izlenimi vermektedir. Madde 5/f'in özgün dildeki metninde bu koşul sadece "bazı idari görevleri" değil, bu bentte sözkonusu olan bütün yetkileri ve görevleri kapsayacak biçimde yazılmıştır. Uluslararası Hukukun genel kuralları da bunu gerektirmektedir.

439 Örneğin, Britanya Yabancı Evlenmeler Kanununda *(Foreign Marriages Act*-1892; 1947), İngiliz konsolosunun evlenme bağıtlayabilmesi için, *"marriage warrant"* denilen özel bir yetkiyle donatılmış olmasını ve ayrıca evleneceklerin en az birinin Britanya uyruğu olmasını; kabul eden devletin evlendirmeye itiraz etmemesini ve tarafların her birinin kendi ülkesi açısından geçerli biçimde evlenmiş sayılmaları koşul olarak belirtilmektedir. Aynı kanuna göre: kabul eden devletin yasalarının, tarafların evlenmesi için yeterli olanak *(facility)* sağlamaması da bir koşul olarak belirtilmiştir (*Foreign Marriage Order* 1970, no. 1539, Art. 3) Lee, agy, s.251- 52. Kanımca, bu koşulun anlamı açık değildir.

440 Örneğin ABD, Kanada, Avustralya ve Japonya, konsoloslarına evlendirme memurluğu yetkisi vermemektedirler.

441 İsviçre, konsolosluk evlenmelerini kabul etmemektedir. 18 Aralık 1987 tarihli Devletler Özel Hukuku Hakkındaki İsviçre Federal Kanunu'nda da, konsolosluk evlenmeleri ile ilgili düzenleme yoktur. Fransa, yabancı ülkelerdeki Fransız konsoloslarına bu yetkiyi tanımakta ise de, bazı sınırlamalar vardır. Fransız Medeni Kanunu m. 170 uyarınca, Fransız diplomasi görevlileri veya Fransız konsolosları, sadece Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile belirtilen devletlerde bir Fransız erkekle yabancı kadın arasında evlendirme işlemi yapabilirler. Karşılıklılık esası gereği, Fransa'da yabancı konsolosluk veya elçilik görevlileri kendi vatandaşlarını, gönderen devletin ulusal hukukuna uygun şekilde evlendirebilirler. Ancak, mahkeme içtihatlarından kaynaklanan bir kurala göre, bu tür evlenmelerin Fransız hukukunca geçerli sayılması için her iki tarafın da, konsolosu görevlendiren devletin vatandaşı olması gerekir.

B- Türk Hukuku

a) Tarihçe

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Osmanlı konsoloslarının evlendirme memurluğu yetkisinin bulunup bulunmadığı konusunda duraksama vardır.[442] İmparatorluk döneminde çıkarılan "Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi" (Konsoloslar İç Nizamnamesi) (1882) m. 29, "Şehbenderler tab'anın (...) münakehata dair işlerini rüyet ederler" hükmünü getirmişti. Bu hüküm konsolosa Osmanlı uyrukları arasındaki evlenmeleri bağıtlama yetkisi verildiğini göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Adalet Bakanlığı'nca Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiş "Konsolosluklarımızın hariçte bir Türk vatandaşı ile bir yabancıyı evlendirip evlendiremeyeceği" konulu yazıda[443] şunlar belirtilmiştir.[444]

> 1 Haziran 1298 tarihli Şehbenderlik Nizamnamesi dahilisinin 29. maddesi hükmüne göre, "şehbenderler tebaanın .... Evlenmeye dair işlerini rüyet eyler." "16 kanunievvel 1300 tarihli" Şehbenderlere Dair Talimat'ın 67. maddesinde de şehbenderin evlenme mevzuundaki salâhiyeti "tebaai devleti aliye"ye inhisar ettirilmiştir. Şu hale göre Türk konsolosu ancak Türk tebaasının evlenme işlerine bakabilecektir. Yukarda zikri geçen kararname de bu hudutlar dahilinde anlaşılmak icabedeceğine göre, konsolosun evlendirme selahiyetini Türk tebaasına münhasır bulunduğunu kabul zaruridir.
>
> Devletler Umumi ve Hususi Hukuku kaidelerine göre konsolosun vazife ve selahiyetleri esas itibariyle kendi tebaasına ait işlere inhisar edeceğinden, konsolosun başka bir memleket tebaası ile alakalı olarak yapacağı bir muamelenin, bağlı bulunduğu memleket hukuku bakımından hüküm ifade etmesi, o memleket mevzuatında kendisine bu mevzuda sarahaten selahiyet tanınmış olmasına bağlıdır. Bu itibarla, Türk Konsolosunun bir Türk'le bir yaban-

---

442 Seviğ, Vedat Raşit, Konsolosun Hukuki Vazifeleri, *İstanbul Barosu Dergisi*, 1962, s.7, s.190; Sayman, Yücel, *Türk Devletler Hususi Hukukunda Evlenmenin Kuruluşu*, İstanbul, 1982, s.170

443 Adalet Vekaleti Hu. İ.U. Müdürlüğü, sayı 8232, 21 Mayıs 1960.

444 Adalet Bakanlığı mütalâası (20 Mayıs 1960 tarihli) konsolosun evlendirme yetkisinin bu düzenlemede tam olarak kabul edildiğini belirtirken Ökçün, Şehbenderlere Dair Talimatla, konsolosun nikaha ilişkin görevlerinin sınırlı olarak kabul edildiği görüşünü savunmuştur. Gündüz Ökçün: "Türk Konsoloslarının Evlendirme Yetkisi", *AÜSBF Dergisi*, 1967, C:XXII, s.2, s.215 vd.

cıyı evlendirebilmesi mevzuatımızda kendisine bu hususta sarih bir selahiyet tanınmış olmasını gerektirmektedir. Halbuki Şehbenderlik Nizamnamesinin zikri geçen maddesi konsolosun evlenme akti mevzuundaki selahiyetini Türk tebaasına inhisar ettirdiğinden, evlenenlerden birinin yabancı olması takdirinde konsolos kendini bu hususta selahiyetli göremeyecektir.

Buna muhalif olarak konsolos tarafından yapılacak evlendirmeler, Kanuni Medeni Hükümlerine göre keenlemyekûn addedilecektir.

Şehbenderlere Dair Talimat (1882-1884) "Münakehat" başlıklı 67. bent hükmü, konsolosların "mahal-li ikametlerindeki" (bölgelerindeki) evlenmelere müdahalesinin, evlenmeye hukuksal bakımdan bir engel bir durum olmadığını saptayıp, belgelemekten ibaret olduğunu belirtmiştir. Talimatın bu hükmünün, Osmanlı konsoloslarının evlendirme yetkisi ile ilgili değil, konsolosluk dışında yerel makamlar önünde evleneceklerle ilgili bir düzenleme olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde, yabancı devletlerde görev yapan Türk konsoloslarının evlendirme yetkisi, ilk kez, 10 Nisan 1927 tarihli, 5005 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi ile kabul edilmiştir. Kararname ile Türk Konsolosluk memurlarına ve konsolosluk işlerini tedvire memur olanlara "nüfus ve evlenme memurluğu" yetkisi verilmiştir.[445]

Daha sonra, 5 Temmuz 1939 tarihli "Evlenme Kağıtları ve Nüfus Kütüklerine Tescilleri Hakkındaki Kanun;[446]

"Evlenme akidleri, evlenme işleri memurları tarafından doğrudan doğruya nüfus idarelerine bildirilir ve bu bildirmeğe müsteniden nüfus kütüklerine tescil edilir.

---

445 Bu kararnamenin yorumlanmasında Adalet Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında görüş farkı olduğu anlaşılmaktadır. Adalet Bakanlığı'mn 7 Mart 1933 tarihli ve 9 sayılı Genelgesi ile 20 Mayıs 1960 tarihli Hukuk İşleri Gn. M. 8232 sayılı Genelgesinde, Türk konsolosunun ancak iki Türk vatandaşı arasında evlenme bağıtlayabileceği görüşü bildirilmiştir. Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı'nm 23 Eylül 1933 tarihli ve Kons. 58556/78 ve Elç. 5855/81 sayılı Genelgesi, bir Türk vatandaşı ile yabancı arasında "mahalli mevzuata göre (yani bu mevzuat akdin konsoloslukta yapılmasına müsait ise, konsolosluk huzurunda) yapılacak evlenmelerin" geçerli olduğunu bildirmiştir. Bkz. Ökçün, agy, s.60.

446 RG 12.7.1939, 4256. 25 Nisan 2006 tarihli ve 5490 sayılı kanunun 71. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. RG. 29 Nisan 2006, 26153.

Türkiye haricinde yapılan evlenme akidleri, konsoloslar tarafından Hariciye Vekaleti vasıtası ile bildirilir. Ancak Türkiye haricinde konsolosluklardan başka makamlarca yapılan evlenme akitleri nüfus idarelerine bildirilmesi mecburiyeti kocaya aittir" (m. 3)

hükmüyle, konsoloslarımızın evlenme bağıtlama yetkileri kanun düzeyinde kabul edilmişti.

Ayrıca, Nüfus Hizmetleri Kanununun[447] m. 22/2 hükmünde, "dış temsilciliklere evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi verilebilir" denilerek konsoloslarımızın bu yetkisi doğrulanmıştır.

b) Günümüzdeki hukuksal durum

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1982 yılında yayımlanan ve 2008 yılına kadar yürürlükte kalan 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK), "Evlenme" başlıklı 12. maddesinde "Milletlerarası Sözleşmeler hükümlerine göre konsolosluklarda yapılan evlenmeler geçerlidir" hükmünü içeriyordu. Bu kanunun yürürlüğüne son vererek onun yerine geçen yeni MÖHUK[448]ta evlenmeyle ilgili maddeye, konsolosluk evlenmeleriyle ilgili tümce alınmamıştır. Bunun gerekçesi olarak, kanunun 1. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümlerinin zaten saklı tutulmuş olması karşısında, konsolosluk evlenmelerinin ayrıca belirtilmesine gerek bulunmadığı belirtilmiştir.

1985 yılında yayımlanan Evlendirme Yönetmeliği[449] günümüzde, konsolosların evlendirme yetkisini ayrıntılı biçimde düzenleyen temel kaynaktır. Yabancı konsolosların (ve diplomatik görevlilerin) Türkiye'de evlendirme yetkisi Yönetmeliğin 12. maddesinde, Türk Konsolosların görev yaptıkları ülkede evlendirme yetkisi de 10. maddede düzenlenmiştir.

Konuyu önce 1985 yılında yayımlanmış Evlendirme Yönetmeliği açısından ve yabancı konsolosların Türkiye'de bağıtlayabile-

447 Kanun nu. 5490, kabul t. 25 Nisan 2006, RG. 29 Nisan 2006, 26153, RG. 16 Mayıs 1972, 14189.

448 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, kanun nu. 5718, kabul t. 27 Ocak 2007, RG. 12 Aralık 2007, 26728.

449 RG. 7 Kasım 1985, 18921.

cekleri evlenmeler ile yurtdışında Türk Konsoloslarınca bağıtlanacak evlenmeler açısından ikiye ayırarak incelemek yararlı olur. Bundan sonra, genel uygulamaya ayrıksılık getiren ikili konsolosluk sözleşmelerine değinilecek ve son olarak da çifte uyrukluk durumundan doğan sorunların açıklanmasına çalışılacaktır.

aa) Yabancı konsolosların Türkiye'de evlendirme yetkisi

1985 Evlendirme Yönetmeliği öncesi dönemde, yabancı konsolosun Türkiye'de evlendirme yetkisini kullanması hukuki düzenlemeye konu olmamıştır. Uygulamada, evlendirme yetkisinin kullanılması, Türkiye ile bu konuda uluslararası sözleşme akdeden devletlerin vatandaşlarına tanınmıştır.[450]

1985 yılında çıkarılan Evlendirme Yönetmeliğinin madde 12, f.2'nin 2006'da değiştirilmiş biçimine göre ;[451]

"Aynı devlet vatandaşı olan iki yabancı kendi milli kanunu yetki vermiş olduğu takdirde, o devletin Türkiye'deki temsilcilikleri önünde" evlenebilirler. Bu kişiler, isterlerse, Türk makamları önünde de evlenebilirler.

Ancak aynı maddenin 1. fıkrası uyarınca, Türk vatandaşı ile yabancı kişi veya aynı devlet vatandaşı olmayan iki yabancı ancak yetkili Türk makamları önünde evlenebilirler. Bu hüküm, yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önceki, uygulamada aranan, "konsolosu gönderen devletle Türkiye arasında sözleşme akdedilmiş olması" koşuluna yer vermemiştir. Yönetmeliği bu hükmü, evlenecek kişilerin uyrukluğu konusunda, "geleneksel" (mutad) sistemi yansıtmaktadır.

Bununla birlikte, yabancı konsolos (temsilci) tarafından Türkiye'de evlendirilecek kişilerin ikisinin de aynı devlet vatandaşı olmasına ilişkin koşul, uluslararası sözleşmelerle yumuşatılabil-

---

450 Dışişleri Bakanlığı'nın bir yazısında (1928), Bakanlar Kurulunun Medeni Kanun yürürlüğe girdikten sonra, ancak Almanya, İsveç, İtalya, Fransa konsolosluklarında yapılan evlenmelerin geçerli sayılacağını öngördüğü bildirilmiştir. Yargıtay 2. Hukuk dairesinin 21 Eylül 1946 tarihli kararında da, bu Bakanlar Kurulu kararına dayanılarak, sadece Türkiye ile konsolosluk sözleşmesi akdetmiş devletlerin konsoloslarının Türkiye'de evlendirme yetkisini kullanabilecekleri ifade edilmiştir.

451 RG 2 Aralık 2006, 26370

mektedir. Örneğin, İtalya ve Bulgaristan'la bağıtlanan konsolosluk sözleşmelerinde, "liberal" sistem benimsenmiş ve taraf devletlerin konsoloslarının, biri kendi vatandaşı diğeri üçüncü devlet vatandaşı (gönderen devlet ve kabul eden devlet dışında bir devletin uyruğu) iki kişiyi evlendirebileceği kabul edilmiştir.

bb) Yurtdışında Türk konsoloslarının evlendirme yetkisi

Yönetmeliğin, Türk Konsoloslarının evlendirme yetkisini düzenleyen 10. maddesine göre, konsoloslara ve başkonsoloslara yurtdışında yerel mevzuatın kabul etmiş olması koşuluyla, evlendirme memurluğu görevi ve yetkisi verilmiştir. Maddeye göre:

> Yurtdışında mahalli mevzuatın kabul etmiş olması şartı ile, evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi konsolos veya başkonsoloslara aittir. Ancak, Fahri konsolos ve fahri başkonsolosların evlendirme yetkisi yoktur (m. 10/II).

Türkiye ile Almanya arasında 1929 yılında yapılan Konsolosluk Sözleşmesi, konsolosun bağıtladığı evlenmeleri yerel makamlara bildirme yükümlülüğü getirmiştir (m. 18).[452]

Türk Konsolosunun evlendireceği kişilerin ikisinin de Türk vatandaşı olmasının zorunlu olup olmadığı geçmişte bazı tartışmalara neden olmuştur[453].

Kanımca, burada konsolosun evlendirme memurluğu yetkisinin niteliğini, konsolosluğun tarihten gelen işlevi açısından de-

---

452 Benzeri hükümler içeren Konsolosluk Sözleşmeleri vardır: Almanya-Sovyetler Birliği, 1925, m. 19; İtalya-Letonya, 1932, m. 20; Fransa-İtalya 1955, m. 25 (2); Macaristan-Alman Demokratik Cumhuriyeti, 1957, m. 17.

453 Konsolosluk Kanunu hazırlık çalışmaları çerçevesinde, Gündüz Ökçün tarafından 1968'de kaleme alınan Taslağın 30. maddesi, "Konsolosluk memurları, görev çevresi içinde bulunan iki Türk vatandaşı veya bir Türk vatandaşı ile bir yabancı arasındaki evlenme akitlerini, kabul eden devlet hukuku engel olmadığı takdirde, Türk hukuku uyarınca yaparlar", ifadesini içerir. Ökçün, Türk vatandaşı ile evlenecek yabancının görev yapılan devlet vatandaşı olamayacağının ayrıca belirtilmesine ihtiyaç olmadığını; zira "kabul eden devlet hukuku engel olmadığı takdirde" ibaresinin yeterli görüldüğünü açıklamıştır (Ökçün, agy s.59 vd.).
Dışişleri Bakanlığı'nın Ökçün Taslağını da dikkate alarak 1969'da hazırladığı metinde ise, "Konsolosluk ... evlendirme memurluğu... ile diğer alanlarda mevzuatın verdiği yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir" denilmiştir (m. 15). Ökçün, agy s.128.

ğerlendirmek gerekir. Konsolosa tanınmış olan evlendirme memurluğu yetkisinin sınırları belirlenirken, "yerel yasaların" (mahalli mevzuatın) dikkate alınması çok doğal bir gerekliliktir; ancak bu yeterli değildir; Konunun, konsolosun evlendirme memurluğu yetkisi açısından da incelenmesi gerekir. Yurt içindeki evlendirme memurunun bağıtlayacağı evlenmelerde, eşlerin birinin yada ikisinin Türk yada yabancı giderek yurtsuz (vatansız) olması önemli değildir. Başka açıdan, yasal bir engel yoksa, evlendirme memuru, eşlerin uyrukluğunu dikkate almaksızın evlenmeyi bağıtlamalıdır.

Oysa, Türk konsolosunun evlendirme yetkisinin ilke olarak, sadece Türk vatandaşları için geçerli olduğu; bu ilkeden ancak ayrıksı durumlarda, uluslararası sözleşmelerin gereği olarak ayrılmanın sözkonusu olabileceği kabul edilmelidir. Nitekim, Evlendirme Yönetmeliğinde 2006 yılında yapılan bir değişiklikle; [454]

> Yurtdışında mahalli mevzuatın kabul etmiş olması şartı ile evlendirme memurluğu yetki ve görevi; yurtdışında, bu yetkinin mahalli mevzuat ile tanınması ve eşlerden ikisinin de Türk vatandaşı olması şartı ile; misyon şefi olan büyükelçi ve başkonsolosun yanı sıra Dışişleri Bakanlığının konsolosluk işlerini yürütmek amacıyla yetki vereceği görevlilere aittir.

hükmü getirilmiş; böylece, Türk konsoloslarının, sadece eşlerden ikisinin de Türk vatandaşı olması durumunda evlendirme yetkisi bulunduğu ilkesi kabul edilmiştir

Konsolosluk ilişkileri alanındaki en yaygın kabul görmüş çok taraflı belge olan KİVS'in bu konuda açık bir hüküm içermemesi karşısında, Türk Konsolosunun eşlerden biri yabancı olan bir çifti evlendirebilmesi ancak, Türkiye'nin taraf olduğu ikili bir sözleşmenin elverişli bir hüküm getirdiği hallerde sözkonusu olabilir. Başka bir deyişle, konsolosun sadece gönderen devletin uyrukları arasındaki evlenmeleri bağıtlayabilmesi ilke; taraflarından sadece biri Türk olan çifti evlendirebilmesi ise ayrıksılıktır.

---

454 Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik, RG 8 Aralık 2006, 26370

Yasakoyucu, bu ilkeden ayrılmayı gerekli görürse, Türk konsoloslarına bir Türkle (kabul eden devletin uyruğu olmayan) bir yabancı arasında da evlenme bağıtlayabilme yetkisi veren bir kanun çıkarabilir. Ancak, böyle bir durumda da, evlenmenin yapılabilmesi için kabul eden devlet yasalarının buna elverişli olması, uluslararası hukuk uyarınca aranması gereken bir ön-koşul olacaktır.

cc) Türkiye'nin taraf olduğu ikili konsolosluk sözleşmeleri açısından durum

Türkiye'nin bazı devletlerle bağıtladığı ikili konsolosluk sözleşmelerinde konsolosluk evlenmelerine ilişkin hükümlere rastlanmaktadır[455]. Bunlar "özel hüküm" niteliğinde olduklarından, genel uygulamayı değiştirmiş sayılmaları ve öncelikle uygulanmaları gerekir.

Örneğin, Türkiye'nin, 26 Mart 1931 tarihinde İtalya ile yaptığı "Türkiye Cumhuriyeti ile İtalya Krallığı Arasında Mün'akit Konsolosluk mukavelenamesi"nin, konsolosların evlendirme memurluğu görevini düzenleyen 18. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre; bu devletlerin konsolosları, evlendirecekleri kişilerden sadece birisi konsolosu görevlendiren devlet vatandaşı ise ve hiçbiri kabul eden devlet vatandaşı değilse, bu kişileri evlendirme yetkisine sahiptir. Bu düzenleme şu şekilde kaleme alınmıştır:

> Başkonsoloslar, konsoloslar ve muavin konsoloslar ile diplomasi mümessilleri memleketleri kanunu ve nizamları ile mezun iseler tebaalarının evlenme işlemlerini yapabilirler.
>
> Müstakbel karı kocadan biri diğer Akit tebaasından bulunduğu takdirdeki evlenmelerde işbu ahkam tatbik olunamaz.

Bazı durumlarda ise, konsolosluk sözleşmeleri ile, konsolosların evlendirme memurluğu görevinin kabul edilmemiş olduğu açıkça belirtilir. Örneğin, Türkiye ile Macaristan arasında, 20 Aralık 1939 tarihinde yapılan "Türkiye Cumhuriyeti ve Macaristan

455 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersen, Gizem; *Yabancıların Evlenme Hakkı*, 14 Temmuz 2007 tarihinde İstanbul Bilgi Üniversitesinde kabul edilmiş (yayınlanmamış) yüksek lisans tezi,s.102 vd.

Krallığı Arasında Konsolosluk Mukavelesi"nin, 13. maddesine göre, *"Başkonsolos, konsolos ve muavin konsoloslar ve diğer konsolosluk memurları nikah akdedemezler."*[456]

Uygulamada Türkiye ile diğer devletler arasında yapılan konsolosluk sözleşmelerinin çoğunda, Evlendirme Yönetmeliği m. 10 ve 12'deki genel hükmün benimsendiği ve konsoloslara, sadece her ikisi de kendisini gönderen devlet vatandaşı olan çiftleri evlendirme yetkisi tanındığı görülmektedir.[457]

çç) Çifte uyrukluk durumları

Her devletin uyrukları arasında, aynı zamanda bir başka devletin de uyruğu durumunda bulunan insanlar vardır. Çifte uyrukluk *(double nationality)* denilen bu durum, bazen insanların istençleri dışında, devletlerin uyrukluk konularını düzenleyen yasaları arasındaki uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Bu uyumsuzluklar nedeniyle kişi bazen sadece iki değil, giderek üç yada daha fazla sayıda uyrukluk sahibi bile olabilmektedir. Bu nedenle "çifte uyrukluk" deyimi yetersiz kalabilmekte; bu nedenle çok uyrukluk *(multi-nationality)* deyimi kullanılmaktadır.[458]

Birden çok uyrukluğu bulunan kişilerin, evlenmelerinde hangi devletin yasasına bağlı tutulacakları sorun yaratan bir durumdur. Bu durumda kabul edilen çözüm, her devletin kendi uyrukluğuna öncelik tanımasıdır; dolayısıyla, kişi aynı zamanda hem A devletinin hem de B devletinin uyruğu durumda ise, A devleti açısından A devletinin, B devleti açısından ise B devletinin uyruğu sayılacaktır.[459]

---

456 Böyle bir düzenlemeye karşın, konsolos tarafından evlendirme işleminin yapılması durumunda, M.K. m. 155 ve Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun Uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin 57. maddesi uyarınca, Cumhuriyet Savcılığı'na bildirilen bu evlilik hakkında, evliliğin mutlak butlanına hükmedilmesi istemiyle dava açılır.

457 Türkiye ile; Almanya (m. 18), Belçika (m. 38/d), Tunus (m. 35/8/b), Mısır (m. 35/8/b), Suriye (m. 36/b), Çin (m. 10/4), Bulgaristan (m. 22/f), Azerbaycan (m. 37/b), Arnavutluk (m. 36/1), Türkmenistan (m. 37/b), Litvanya (m. 37/b), Kazakistan (m. 37/b), Özbekistan (m. 37/b), Kırgızistan (m. 37/b), Gürcistan (m. 37/b), Lübnan (m. 37/b) gibi ülkeler arasında yapılan konsolosluk sözleşmelerine göre, evlenecek kişilerden her ikisinin de konsolosu görevlendiren devlet vatandaşı olduğu durumlarda, konsolosların evlendirme yetkisi vardır.

458 Bk. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 65 vd. Nitekim 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu "çok vatandaşlık" deyimine yer vermiştir (madde 3/6).

459 Bu nedenle de, bu iki devlet arasında, o kişi açısından "diplomatik koruma" yollarının işlememesi gerekir. Bkz. Aybay, *Vatandaşlık*, s. 44 vd.

Konsolosluk evlenmeleri açısından sonuç şu olmaktadır. Örneğin, Almanya'daki Türk konsolosları gerek Türk yasalarından gerek Türkiye ile Almanya arasında 1929 yılında bağıtlanmış Konsolosluk Sözleşmesi'nden aldıkları yetki ile, tarafların her ikisi de Türk vatandaşı olan kişileri evlendirebileceklerdir. Böyle bir evlenmede taraflardan birinin aynı zamanda Alman vatandaşlığına da sahip olması halinde evlenmenin Türk konsolosluğunda yapılmasına engel bir durum yoktur. Böyle bir evlenmenin, Türk Hukuku açısından geçerliliğinde bir duraksamaya yer yoksa da, Alman Hukuku açısından geçersiz sayılması sözkonusudur; çünkü Almanya kendi vatandaşlığına öncelik tanımak durumundadır. Sonuç olarak Almanya açısından bu evlenme, bir Alman vatandaşının Almanya'da Türk konsolosunca evlendirilmesi sayılacaktır.

Konuyla ilgili olarak, Dışişleri Bakanlığı'nca 1981 yılında dış temsilciliklerimize gönderilen bir Genelgede[460] önce konuyla ilgili olarak Adalet Bakanlığı'ndan alınan görüş (mütalaa) verilmiştir. Bu Görüş aynen şöyledir.

Almanya'daki Konsolosluklarımızda aktedilecek evlenme akitlerinin geçerliliği konusuna ilişkin ilgi yazınız ve ekleri incelendi.

Devletler gerek kanunlarla ve gerekse aralarında akdettikleri karşılıklı anlaşmalarla diplomatik temsilcilik veya konsolosluklarına kendi vatandaşlarının evlenme akitlerini yapma yetkisi vermektedir.

Türk hukukunda diplomatik temsilcilik ve konsoloslukların kendi vatandaşlarını evlendirme yetkisi, 10 Nisan 1927 tarih ve 5005 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, 1 Haziran 1298 tarihli, "Şehbenderlik Nizamname-i dahilisi"nin 29 maddesine istinat etmektedir.

Ancak bu tür evlenmelerde akdin geçerliliği için, akdin yapıldığı yer devletinin bu gibi evlenmeleri tanımış olması gerekmektedir. Örneğin İsviçre'de yabancı devlet konsolosları kendi kanunlarına göre yetkili olsalar dahi, kendi vatandaşlarını evlendirememektedirler. Zira İsviçre, bu tür evlenmelerin "Locus regit actum" kuralı gereğince yetkili İsviçre makamları tarafından yapılmasını şart koşmaktadır. Buna rağmen evlenme akdinin yapılmış olması halinde ise bu tür evlilikler ancak Türk hukukuna göre geçerli olacaktır.

460 Bu Genelge, T.C. Bonn Büyükelçiliğinin 25 Mart 1981 tarihli ve 522/3/1623 GEN.59 sayılı yazısıyla Almanya'daki Başkonsolosluklara iletilmiştir.

Almanya Federal Cumhuriyeti için ise, durum bundan farklıdır. Anılan devletle Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan 28 Mayıs 1929 tarihli, Konsolosluk mukavelenamesinin 18. maddesi aşağıdaki hükmü ihtiva etmektedir.

(Konsolosluklar kendilerini tayin eden devletin kanunlarına göre mezun oldukları takdirde, iki taraf mezkur devlet tebaasından olursa nikah akdedebileceklerdir.

Konsoloslar yukarıda mezkur evlenmeleri derhal bulundukları devlet makamatına bildirmeğe mecburdurlar.)

Madde metninden de anlaşılacağı gibi, İsviçre'den farklı olarak Türk konsolosluklarının Almanya Federal Cumhuriyetinde nikah akdi yapma yetkileri bulunmaktadır. Ancak bu yetki tarafların her ikisinin de Türk vatandaşı olmaları haline münhasırdır. Taraflardan birisinin hem Türk ve hem Alman olarak çifte uyruklu olması halinde ise, Konsoloslukların evlenme akdi yapmaları mümkün olmakla ve bu tür evlenmeler Türk hukukuna göre geçerli olmakla beraber, bu evlenmeler mahalli devlet tarafından kabul edilmemektedir. Bu durumda taraflardan birisinin çifte uyruklu olması halinde evlenme akdinin konsolosluklarca yapılmayarak, sözkonusu "Locus regit actum" kuralı gereğince mahalli şekle uygun olarak evlendirme memurlukları önünde yapılması uygun olacaktır."

Dışişleri Bakanlığı Genelgesinde, Adalet Bakanlığı görüşünün benimsendiği belirtilerek şu sonuca varılmıştır.

"3. Bakanlığımızca da paylaşılan Adalet Bakanlığımız mütalaası uyarınca, evlenmek maksadı ile Başkonsolosluklara yapılan müracaatlarda, taraflardan birinin Türk vatandaşlığı yanında Alman da dahil başka bir devletin daha vatandaşı olduğunun tesbiti halinde, evlenme akdinin yapılmayarak bu gibi çifte uyrukluların yetkili mahalli makamlar önünde evlenmelerinin teminini rica ederim."

Kanımca, bu sonuçtaki anlatım bakımından tartışılması gereken bir durum vardır. Her devlet, kendi uyrukluğuna öncelik tanımak durumunda olduğuna göre, Türk konsolosluğunda evlenmek isteyen bir kişinin aynı zamanda başka bir devletin de uyrukluğun-

da bulunması halinde; bu nedenle evliliğinin bağıtlanmasına engel yoktur. Nitekim, Genelge metninde de aynen şöyle denilmiştir: *Taraflardan birisinin hem Türk ve hem Alman olarak çifte uyruklu olması halinde ise, Konsoloslukların evlenme akdi yapmaları mümkün olmakla ve bu tür evlenmeler Türk hukukuna göre geçerli olmakla beraber, bu evlenmeler mahalli devlet tarafından kabul edilmemektedir.*

Genelgenin sonuç bölümünde ise "taraflardan birinin Türk vatandaşlığı yanında Alman da dahil başka bir devletin daha vatandaşı olduğunun tespiti halinde, evlenme akdinin yapılmayarak bu gibi çifte uyrukluların yetkili mahalli makamlar önünde evlenmelerinin temini" anlatımı yanıltıcıdır. Konsolosun bir "temin etme" görevinden söz edilmesi, kanımca yanlıştır.

Böyle bir durumda, Türk konsolosunca yapılması gereken, başvuranlara durumu açıklamak ve konsoloslukta bağıtlanacak evlenmenin Türk Hukuku açısından geçerli olmakla birlikte, Alman Hukuku açısından geçersiz sayılabileceği uyarısında bulunmaktır. Taraflar, bu uyarıya karşın konsoloslukta evlenmek istediklerini bildirmişlerse ve başkaca bir engel de yoksa konsolosun görevi, evlendirme işlemini yapmaktır.

12) Konsolosun, tebligat konusundaki yetkileri ve görevleri

A- Genel olarak

Bir dava yada icra takibi gibi konularda, sözkonusu olan adli işlemlerin, hakkında işlem yapılan kimselere uygun biçimde bildirilmesi çok önemlidir. Bu "bildirme"nin usulüne uygun biçimde yapıldığının resmen belgelenmesi "tebligat" adı verilen yöntemle sağlanır.

Hukuk uygulaması ve özellikle davaların görülmesi bakımından tebligatın -deyim yerindeyse- "yaşamsal" önemi vardır. Aleyhine dava açılan kişiye durum, usulüne uygun biçimde bildirilmiş ve kendini mahkeme önünde savunması için olanak verilmiş olmadıkça, dava görülemez. Örneğin, kendisine duruşma günü tebliğ yoluyla bildirilmemiş tarafın yokluğunda duruşma açılamaz.

Davayla ilgili konularda, tebligata ilişkin bazı hususlar "düzgün yargılama"[461] ilkesinin en temel koşullarından sayılır. Davanın gerek açılması aşamasında, gerek davanın görülmesine başlanmasından sonra, belli bilgilerin ve davayla ilgili kanıtların ve belgelerin taraflara bildirilmesi, "tebligat" denilen yöntemle sağlanır. Tebligat işlemleri, mahkemelerde görülen davalar dışında icra ve noterlik işleri açısından da önem taşır.

Bir devletin, ülkesi dışında bulunan kişilere, bulundukları ülkedeki konsolosluklar aracılığıyla tebligat yapılması, konsolosların geleneksel görevlerinden sayılmıştır. Özellikle, konsolosun "gönderen devletin uyruklarına" tebligat yapabileceği yaygın bir uygulama olarak kabul görmüştür.

ABD Yüksek Mahkemesi, 1932 yılında verdiği bir kararla, Birleşik Amerika konsolosunun, Paris'te oturan ABD uyruklu bir kişiye "ülkesine dönmesi gerektiğini" bildiren bir tebliğde bulunmasının, sadece ABD Hükümeti ile ABD uyruklu kişiyi ilgilendiren bir işlem olduğunu; Fransa'nın egemenliğine bir müdahale olarak görülemeyeceğini belirtmiştir.[462]

Konsolosların, tebligat yapma yetkisi, devletler arasında yapılmış çeşitli ikili konsolosluk anlaşmalarında tanınmış olduğu gibi KİVS'de de kabul edilmiştir. KİVS m. 5/j hükmü, "adli ve gayri adli evrakı ulaştırma"nın da konsolosluk işlevleri arasında olduğunu belirtmiştir. KİVS'e göre, konsolosların bu yetkiyi kullanırken dikkate alması gereken iki husus vardır:

(i) Konuyla ilgili olarak yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalar varsa, tebligatın yapılmasında bu anlaşmalar uygun davranılması gerekir;

(ii) Böyle anlaşmalar yoksa, kabul eden devletin kanunlarına ve düzenlemelerine (*law and regulations*) uygun davranılması gerekir.

---

461 Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 6. maddesinin başlığındaki *"fair trial"* (İngilizce), *procés équitable* (Fransızca) deyimlerinin, Türkçeye "adil yargılama" (Bkz. Anayasa değişik m. 36) olarak çevrilmesi, kanımca, yanlıştır. Adalet "felsefi" yanı ağır basan bir kavramdır. AİHS m. 6 daki fair (*équitable*) ise davanın görülme koşullarına ilişkin teknik bir nitelik taşımaktadır.
Bu konuda ayrıca bkz. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, m. 8 ve 10; 1966 Medeni (*Civil*) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (*Covenant*) m. 14.

462 Blakmer v. United States, 284 US 421 (1932), zikreden Lee, agy. s.289.

Bu konuyla ilgili yaygın kabul görmüş ve birçok devletçe onaylanmış uluslararası sözleşme "Hukuki ve Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı memleketlerde Tebliğine Dair Sözleşme"dir. 15 Kasım 1965 tarihinde Lahey'de imzalanmış olan bu sözleşmeyi Türkiye de onaylamıştır.[463]

Konuyla ilgili Lahey Sözleşmesi diye anılan bu Sözleşme, taraf bir devletin diplomatik yada konsüler görevlileri aracılığıyla, yabancı ülkelerdeki kişilere tebligat yapılabilmesini öngören bir hüküm içermektedir (madde 8). Maddeye göre, Sözleşen tarafların her biri, adli belgelerin *(judicial documents)*, yabancı ülkelerde tebliğ işini, zor kullanmaya *(compulsion)* başvurmaksızın, kendi diplomatik ve konsüler görevlileri *(agents)* aracılığıyla yapabileceklerdir.

Tebligatın, belgenin çıktığı (kaynaklandığı) devletin uyruğuna yapılması hali dışında, Sözleşen devletlerin herbiri, kendi ülkesinde bu yolla tebligat yapılmasına muhalefet edebilir. Hükmün incelenmesi, bu konuda dikkat edilmesi gereken bazı önemli ayrıntılar bulunduğunu göstermektedir. Bu ayrıntıların en önemlisi, taraf devletlerin, tebliğ edilecek "belgenin kaynaklandığı devletin uyrukları" dışındaki kişilere kendi ülkesinde tebligat yapılmasına izin vermeme yetkisidir. Demek ki, bir devletin ülkesinde bulunan kişilere, konsolos aracılığıyla tebligat yapılabilmesi ancak konsolosun devletinin uyrukları açısından kesin bir yetkidir. Konsolosun bu yetkisi, Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarınca da kabul edilmiş ve uygulaması yerleşmiş bir yetkidir.

Ancak konsolos aracılığıyla yapılacak tebligat açısından önemle üzerinde durulması gereken bir başka nokta daha vardır: Konsolos, tebligat yapma yetkisini kullanırken, zorlamaya *(compulsion)* başvuramaz. Yani tebligatı almaktan kaçınılması halinde, konsolosluk görevlisinin yapabileceği işlemler, durumu resmen saptamakla sınırlıdır.

Konsolosların, genel bir yetki olarak, kabul eden devletçe belirlenmiş, makamlar aracılığıyla da tebligatta bulunabilmeleri kabul edilmiştir.

---

463 Onaylamanın uygun bulunduğuna ilişkin kanun, kanun nu. 1483, RG. 17 Eylül 1971, 13959; onay kararnamesi RG 17 Haziran 1972, 14218; Dışişleri Bakanlığı Genelgesi RG 23 Mart 1972, 14137. Bkz. aşağıda "Türk Hukuku" s. 236 vd.

KİVS'in, konuyla ilgili hükmü şöyledir: "Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca veya böyle anlaşmalar bulunmadığı takdirde kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adlî ve gayri adlî evrakı ulaştırmak" (madde 5/j). KİVS'deki düzenlemede "tebliğ" etmek gibi teknik bir deyim yerine "ulaştırmak" gibi genel anlamlı bir deyim kullanılması dikkat çekicidir.[464] KİVS'in düzenlemesinde, ilgili devletler arasındaki anlaşmalara öncelik verildiği; böyle anlaşmaların olmaması halinde de, yerel yasalara uyulması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu konu, Hukuk Usulüne Dair Sözleşmede de düzenlenmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu bu Sözleşmenin "Adli ve Gayrıadlî Evrakın Tebliği" başlıklı 1. maddesine göre:

> "Hukukî veya ticarî mevzuda Âkit Devletlerde, yabancı memleketlerde bulunan kimselere yapılacak tebligat, talep eden Devletin konsolosu tarafından talebe muhatap olan Devletin tayin edeceği makama yapılacak talep üzerine yapılır. Evrakın sâdır olduğu makam, tarafların isim ve sıfatlarını, alacak olanın adresini, bahis mevzuu evrakın mahiyetini muhtevi talep, talebe muhatap makamın diliyle yazılmış olmalıdır. Bu makam tebliğin yapıldığını ispat eden veya tebliğin yapılmasına engel olan olayı bildiren vesikayı konsolosa gönderecektir.
>
> Konsolosun talebi ile ilgili olarak meydana çıkacak güçlükler diplomatik yoldan halledilecektir.
>
> Âkit her Devlet, diğer Âkit Devletlere bildireceği bir tebliğ ile, 1 inci fıkrada zikrolunan hususları ihtiva eden ve ülkesinde yapılacak olan tebligat talebinin kendisine diplomatik yoldan gönderilmesini isteyebilir.
>
> Yukarıda hükümler, Âkit iki Devletin kendi makamları arasında doğrudan doğruya muhabere yapmak için anlaşmalarına mâni olamaz."

Görüldüğü gibi, bu düzenleme, taraf devletlerin, konsoloslarca yapılabilecek tebligatla ilgili istemleri (talepleri) kabul edecek bir makam belirlemelerini öngörmektedir. Tebliğ edilecek evrak, bu makamlar aracılığıyla tebliğe çıkarılacaktır.

---

464 İngilizce metinde, *"transmit"*, Fransızca metinde de *"transmettre"* denilmiştir.

Bu Sözleşmenin 4. maddesi, ilk üç maddede düzenlenmiş olan konularda, ülkesinde tebligat yapılacak devletin "egemenliğini ve güvenliğini haleldar edecek nitelikte" saydığı hallerde reddolunmasına olanak vermektedir. Ancak, diplomasi memurları ve konsoloslar aracılığıyla doğrudan doğruya, kendi uyruklarına zorlama (tazyik) olmaksızın yapılmasına itiraz olunamayacağı da belirtilmiştir.

B- Türk Hukuku

a- Genel olarak

Yabancı ülkelerde Türk konsoloslarının tebligat konusundaki yetkilerini ve görevlerini düzenleyen temel içhukuk kaynağı Tebligat Kanunu'nun[465] 25. ve 25/a ve 27. maddeleridir. Konsoloslukların, bulundukları ülkedeki kişilere yapılacak tebligatla ilgili yetkilerini ve görevlerini düzenleyen bu hükümlerin yanısıra Türkiye'deki kişilere, yabancı elçiliklerden (siyasi temsilcilikler) yada konsolosluklar aracılığıyla yapılacak tebligata ilişkin bir düzenleme de vardır. "Türkiye'deki elçilik veya konsolosluklardan tevdi olunan tebligat evrakı" başlıklı 26. maddeye göre:

> "Anlaşmalar hükümleri ve mütekabiliyet esasları mahfuz kalmak şartıyla, Türkiye'de mukim yerli ve yabancı şahıslara tebliğ edilmek üzere ecnebi bir memleketin elçiliğinden veya havzasında bulunduğu valilik kanalı ile konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına[466] tevdi olunan evrak, ilgili vekalet kanalı ile salahiyetli mercie gönderilir ve tebliğ muamelesinin ifasını mütaakıp tasdikli olarak aynı yollardan iade edilir."

Görüldüğü gibi, bu madde, Türk konsoloslarını değil Türkiye'deki yabancı konsoloslukları ilgilendirmekte ve konsolosların tebligat konusundaki muhatabının Türk Dışişleri Bakanlığı olduğunu belirtmektedir. Yabancı konsolosun böyle bir yetki kullanabilmesi, aynı durumda Türk konsolosunun o devletin ülkesinde benzer bir yetki kullanabilmesi (yani karşılıklılık) koşuluna bağlı-

465 Tebligat Kanunu, bkz. s. 80.

466 1959'da kabul edilmiş metindeki "Hariciye Vekaleti" deyimi, 2003 yılında çıkarılan 4829 sayılı kanunla "Dışişleri Bakanlığı"na dönüştürülmüş; ancak, ardından gelen "vekalet" deyimi aynen kalmıştır.

dır. Öte yandan, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar farklı bir düzenleme getirmiş ise, o düzenlemeye uyulacaktır.

"Yabancı memlekette tebligat usulü" başlıklı 25 maddenin 1. fıkrasının ilk tümcesi, bu konuda en genel ilkeyi belirtmektedir. Buna göre, "yabancı memlekette tebliğ o memleketin salahiyetli makamı vasıtasıyla yapılır".

Kabul eden devletin ülkesi üzerinde bir yetkinin kullanılması anlamına gelebilecek tebligat işleminin, o devletin yetkili makamı aracılığıyla yapılmasının, Kamusal Uluslararası Hukukun, devletlerin egemen eşitliği ve ülkesel egemenlik ilkeleri açısından yerinde olduğunda kuşku yoktur.

Tebligat Kanunu m. 25/I'in ikinci tümcesi, tebligat isteminin, kabul eden devletin yetkili makamına, "Türkiye siyasi memuru veya konsolosu" tarafından iletileceğini bildirmektedir. Bunun için, gerek Türkiye'nin gerek kabul eden devletin taraf oldukları bir anlaşmanın bulunması yada kabul eden devletin kanunlarının müsait olması gerekir:

> "Bunun için (tebligatın yapılabilmesi için) anlaşma veya o memleket kanunları müsait ise, o yerdeki Türkiye siyasi memuru veya konsolosu tebligat yapılmasını salahiyetli makamdan ister" (Tebligat Kanunu, m. 25/I ikinci tümce).

Tebligat Kanunu'nun konuyla ilgili genel hükümleri, Tebligat Tüzüğü'nde[467] de yinelenmiştir: Tüzüğün "yurtdışında bulunanlara tebliğ" başlıklı 36. maddesine göre[468]:

> Yurtdışında bulunanlara tebliğ olunacak evrak, tebligatı çıkaran merciin bağlı bulunduğu bakanlık aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na, oradan da o yerdeki Türkiye Büyükelçiliğine veya başkonsolosluğuna gönderilir.

Tebligat Kanunu'nun, 1959 yılında kabul edilen özgün biçiminin 25. maddesinde "Yabancı Memlekette Tebligat Usulü" başlığı altında yapılmış olan düzenleme, zaman içinde oluşan yeni gerek-

467 Tebligat Tüzüğü, RG. 5 Arahk 1987, 19655.
468 5 Ekim 1987 tarihli 21270 sayılı kanunla değişik.

sinimler karşısında yetersiz kalmıştır. Bu yetersizliğin başlıca nedeni, 1960'lı yıllarda başlayan bir gelişmenin sonucu olarak, yurtdışında uzun süreli biçimde yaşayarak, geçimlerini oralarda sağlayan Türk vatandaşlarının sayısındaki olağanüstü artıştır.

Oluşan bu yeni durumun yarattığı gereksinimi karşılayabilmek amacıyla, Tebligat Kanunu'na yabancı ülkelerdeki Türk vatandaşlarına yapılacak tebligat için özel bir hüküm eklendi. 2003 yılında kabul edilen 4829 sayılı kanunla getirilen ve "Madde 25/a" olarak kanuna eklenen bu hükme göre:

> Yabancı ülkede kendisine tebliğ yapılacak kimse Türk vatandaşı olduğu takdirde tebliğ o yerdeki Türkiye Büyükelçiliği ve Konsolosluğu aracılığıyla da yapılabilir.
>
> Bu halde bildirimi Türkiye Büyükelçiliği veya Konsolosluğu veya bunların görevlendireceği bir memur yapar.
>
> Tebliğin konusu ile hangi merci tarafından çıkarıldığı bilgilerinin yer aldığı ve otuz gün içinde başvurulmadığı takdirde tebliğin yapılmış sayılacağı ihtarını içeren bildirim, muhataba o ülkenin mevzuatının izin verdiği yöntemle gönderilir.
>
> Bildirimin o ülkenin mevzuatına göre muhataba tebliğ edildiği belgelendirildiğinde, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde Türkiye Büyükelçiliği veya Konsolosluğuna başvurulmadığı takdirde tebligat otuzuncu günün bitiminde yapılmış sayılır. Muhatap Türkiye Büyükelçiliği veya Konsolosluğuna başvurduğu takdirde tebliğ evrakını almaktan kaçınırsa bu hususta düzenlenecek tutanak tarihinde tebliğ yapılmış sayılır. Evrak bekletilmeksizin merciine iade edilir.

Türk Hukukunda tebligat konusunu düzenleyen temel kaynak Tebligat Kanunu ve ona bağlı olarak çıkarılmış Tebligat Tüzüğü olmakla birlikte, konuyla ilgili çok önemli uluslararası sözleşmeler de vardır. Bunlar arasında, yukarıda değindiğimiz "Hukuki ve Ticari konularda adlî ve gayrı adlî belgelerin yabancı memleketlerde tebliğine dair Sözleşme" ile 1 Mart 1954 tarihli Hukuk Usulüne dair Sözleşme" özellikle önemlidir. Bu Sözleşmelerin kapsamına giren durumlarda, siyasi temsilciliklerin ve konsoloslukların aracılığıyla işleyen geleneksel sistemin yerine geçen ve her taraf devletin

belirlediği "merkezi makam"lar aracılığıyla işleyen mekanizmalar öngörülmüştür. Ancak, bu uluslararası Sözleşmelerle sağlanan olanaklar, konsolosluklar aracılığıyla işleyen geleneksel sistemi ortadan kaldırmış olmayıp, ona ek ve koşut olanaklar getiren yollar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, uygulamada daha çok alışılmış olan Tebligat Kanunu m. 25 ve 25/a'ya dayanan sistem işlemeye devam etmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, KİVS m. 5/j bendi hükmü, kabul eden Devletin kanunlarına ve düzenlemelerine uygun olarak, konsolosun tebligata ilişkin yetkilerini belirtmektedir. Bu konuda, Türkiye'nin bağıtlamış olduğu çok sayıdaki ikili Adli Yardım Sözleşmeleri ve Konsolosluk Sözleşmeleri de dikkate alınmalıdır. Bu Sözleşmeler Türkiye ile öteki taraf arasında, tebligat konusuna ilişkin özel düzenlemeler içerebilmektedir. Dolayısıyla, böyle bir Sözleşmeye taraf olan bir devletin ülkesinde görev yapan Türk konsolosunun, ikili sözleşmede tebligata ilişkin hüküm bulunup, bulunmadığını da araştırması gerekir.

Aşağıda, Tebligat Kanunu ile düzenlenmiş tebligat hükümlerinin konsolosluklarımızın yetkilerine ve görevlerine ilişkin açıklamalar verilmektedir.

b) Tebligat Kanununa göre Türk Konsoloslarının görevleri ve yetkileri

Türk konsoloslarının bu alandaki yetkilerini üç alt kategoriye ayırarak incelemek uygun olacaktır. Konsoloslarımızın, yurtdışındaki Türk vatandaşlarına ve Türk memurları ile askeri şahıslarına yapılacak tebligat ile ilgili yetkileri ve görevleri 25/a ve 27. maddelerde özel olarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Tebligat Kanunu'nun 25. maddesi ise, günümüzdeki biçimi ile, 25/a ve 27. maddelerin kapsamın dışında kalan kişilere yapılacak tebligatı düzenlemektedir.

aa) Yurtdışındaki yabancı gerçek ve tüzel kişilere tebligat

Tebligat Kanunu'nun 1959'da kabul edilmiş özgün biçiminde "Yabancı memlekette tebligat usulü" başlığı altında yer alan 25.

maddenin kapsamı, 2003 yılında eklenen ve yabancı ülkedeki Türk vatandaşlarına tebligat konusunu düzenleyen 25/a maddesi karşısında daralmıştır. Türk vatandaşlarıyla ilgili özel düzenleme getirilmiş olunca, 25. madde, sadece yabancılara ilişkin konularda uygulanabilir hale gelmiştir.

Bu usulde, tebliğ edilecek evrak, Türk Konsolosluğuna Dışişleri Bakanlığı yada Adalet Bakanlığı'nca ulaştırılır. Bu evrakı alan Türk Konsolosluğu, kabul eden devletin tebligat konusundaki yetkili makamına başvurarak tebligatın yapılmasını sağlar. Başka bir deyişle, bu usulde Türk konsolosunun tebligatı doğrudan yapma yetkisi bulunmamaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da, tebligatın gerçekleşmiş sayılması bakımından önemli olan tarihin, konsolosluktan çıkış tarihi değil, muhataba usulüne uygun biçimde ulaşmış olduğu tarih oluşudur.

bb) Yurtdışındaki Türk vatandaşlarına tebligat

(i) Genel olarak

Yukarıda belirttiğimiz gibi, yurtdışında sürekli yaşayan vatandaşlarımızın sayısındaki büyük artış nedeniyle yoğunlaşan gereksinimler nedeniyle Tebligat Kanunu'na 2003 yılında yeni bir madde eklenmiştir. Kanuna eklenen 25/a maddesiyle getirilen bu düzenleme, Türk Büyükelçiliklerine ve Konsolosluklarına, Türk vatandaşlarına doğrudan doğruya tebligat yapabilme yetkisi ve görevi vermektedir.

Böyle bir durumda Türk Konsolosluğuna ulaşan evrak, konsoloslukça görevlendirilmiş memur tarafından, ilgiliye tebliğ olunur. Bu usulde, ilgiliye önce bir bildirimde bulunulması gerekir. Bu bildirimde, tebliğin konusu ile hangi merci tarafından çıkarıldığına ilişkin bilgiler bulunur.

Bu bildirimde belirtilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Muhatabın, bildirim yapan konsolosluğa (ya da Büyükelçiliğe) 30 gün içinde başvurması gerektiği bildirilir.

Bildirim, kabul eden devletin yasalarına uygun biçimde tebliğ olunduktan sonra, içerdiği 30 günlük süre uyarısına karşın muha-

tap, Türk konsolosluğuna (ya da temsilciliğine) başvurmadığı takdirde, tebligat 30 günlük sürenin bitiminde yapılmış sayılır; durum bir tutanakla belgelenir. Böyle bir tutanak düzenlenip, durum saptanmaksızın evrakın Türkiye'den gönderen makama geri yollanması, yanlış ve uygulamada güçlük yaratan bir uygulamadır.

Muhatabın, 30 günlük süre içinde konsolosluğa başvurarak, tebliğ evrakını almasıyla da tebligat yapılmış olur. Durum, bir tutanakla saptanır.

Tebliğin muhatabı, 30 günlük süre içinde konsolosluğa gelir ama tebliğ edilecek evrakı almaktan kaçınırsa, evrakı alması için zor kullanılmasına olanak da, gerek de yoktur. Böyle bir halde de, durum, düzenlenecek bir tutanakla belgelenir ve evrak kaçınma tarihinde tebliğ edilmiş olur.

(ii) **Türk memurlarına** ve **askeri şahıslarına tebligat**

Tebligat Kanunu 27. maddesiyle bu konuda özel bir usul öngörmüştür. Yurtdışında görevli Türk memurlarına tebligat, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yapılır. Tebligat Tüzüğü, resmi görevle yurtdışında bulunan Türk memurlarına yapılacak tebligatta kullanılacak formu (mazbata örneğini) içermektedir. Bu usulde, düzenlenecek evrak Türk siyasi memurunca yada konsoloslukça görevlendirilen memur aracılığıyla yapılır.

Yabancı ülkedeki Türk askeri şahıslarına tebligat, ilgilinin bağlı bulunduğu Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı aracılığıyla başlatılır ve ilgili kişinin bağlı olduğu yurtdışında bir birlikte yada kurumda görevli olması halinde, o birimin komutanı yada amirliği aracılığıyla yapılır. Böyle bir birlik yada kurum yoksa, asker kişiye de tebligat, siyasi temsilcilik yada konsolosluk aracılığıyla yapılır.

13) Konsolosların seçim işlerindeki görevleri

A- Genel olarak

Seçim işleriyle ilgilenmek, seçmenlere yardımcı olmak gibi hizmetlerin, geleneksel konsolosluk görevleri arasında olduğu söylenemez. Nitekim, KİVS'in "Konsolosluk görevleri" başlıklı 5. maddesinde, geniş kapsamlı ve oldukça ayrıntılı biçimde sıralanmış gö-

revler arasında seçimlerle ilgili bir husus yoktur. Bununla birlikte, son yıllarda bazı devletlerin gittikçe yaygınlaşan uygulamaları, konsolosluk hizmetlerinin kapsamına, Gönderen Devletteki yasama organı için yapılan seçimler gibi işlerde konsoloslara görev verildiğini göstermektedir.

Bu yeni uygulamanın ortaya çıkması, çeşitli nedenlere bağlanabilir. Bunlar arasında, belki en başta belirtilmesi gereken neden, İtalya ve ABD gibi devletlerin yurtdışında yaşayan uyruklarının sayısındaki belirgin artıştır. Demokratik bilincin yükselmesi ve iletişim olanaklarının gelişmesi de, yurtdışında yaşayan seçmenlerin, Gönderen Devletteki siyasal olaylarla daha yakından ilgilenmelerine yol açmaktadır. İnsanlarda, yurtdışında bulunmaları yüzünden, seçimlerde oy kullanma olanağından yoksun kalmayı kabul etmeme ve bu duruma tepki gösterme eğilimi güçlenmektedir. Öte yandan, yurtdışında yaşayan seçmenlerden oy alma şanslarının yüksek olduğuna inanan siyasal partiler de, yurtdışındaki yurttaşların seçimlerde oy kullanmalarını sağlayacak olanakların yaratılmasını istemektedir.

Bu gelişmelerin sonucunda, Gönderen Devlet konsoloslarına seçimlerle ilgili işlerde görev verilmesi gittikçe yaygınlaşan bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır.

Yurtdışındaki seçmenlerin seçimlerde oy kullanılması olanaklarının gerçekleşmesinde konsoloslara düşen görevler iki türe ayrılabilir:

(i) Mektupla oy verilmesinde konsolosların aracı ve yardımcı olmaları;

(ii) Konsolosluk binalarına konulan seçim sandıkları yoluyla, konsoloslukların fiilen oy kullanılan yerler olarak kullanılması.

Konsolosların birinci türe giren biçimde görevlendirilmelerinin örneği İtalya ve ABD gibi devletlerde görülmektedir. İtalya'da, konutunu (ikametgahını) yurtdışına nakleden yurttaşın "AIRE" adı verilen sistem uyarınca kendini bulunduğu yerdeki İtalyan konsolosluğuna kayıt ettirmesi beklenmektedir. Kendini bu yolla kayıt

ettirmiş yurttaşlardan, seçmen niteliği bulunanlar, konsolosluk yardımıyla oylarını kullanabilmektedir. ABD'nin uyguladığı *"absentee voting" (absentee ballot)* sisteminde de, yurtdışındaki seçmenlerin mektupla oy kullanmalarına, konsolosluklar yardımcı olmaktadır.

Konsoloslukların seçim işlerinde, seçmenlere yardımcı olmanın ötesinde, doğrudan doğruya görev alıp, deyim yerindeyse "sandık kurulu" gibi görev yapmalarının örneği ise Avustralya, Bulgaristan, Japonya, Romanya, Güney Afrika, Finlandiya gibi çeşitli devletlerin uygulamalarında görülmektedir. Japonya'da "Kamu Görevleri için Seçim Kanunu"nda Mayıs 1998'de yapılan değişiklikle, Japonya'nın elçiliklerine ve konsolosluklarına seçim sandıkları konularak, seçmenlerin oy kullanmalarına olanak sağlanmıştır.[469] Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de 20 Mart 2009 tarihinde verdiği bir kararla, kendilerini kaydettirmiş olan seçmenlerin, Güney Afrika'nın elçiliklerinde ve konsolosluklarında oy kullanabilmeleri gerektiğini açıklamıştır.

B- Türk Hukuku ve uygulaması

Konuyla ilgili durumu, yurtdışındaki Türk seçmenlerin oy kullanmaları ile yabancı devlet uyruklarından Türkiye'de bulunanların kendi ülkelerindeki seçimlerde oy kullanmaları açısından ayrı ayrı incelemek gerekir.

a) Yabancı seçmenlerin Türkiye'de oy kullanmaları

Yabancı seçmenlerin, kendi devletlerinin yasaları uyarınca mektup yoluyla oy kullanmaları konusunda Türk makamlarını ilgilendiren bir yön yoktur. Ancak, bu yolla oy kullanılmasına ilişkin propaganda etkinlikleri nedeniyle kamu düzenini olumsuz biçimde etkileyecek durumların ortaya çıkması halinde, Türk güvenlik makamları doğal olarak müdahale edecek ve genel hükümler çerçevesinde işlem yapacaktır: Bu tür oylamalarla oy kullanma durumunda olan yabancıların sayısı ve yoğunluğu, bugüne kadar herhangi bir sorun yaratmış görünmemektedir.

---

469 Uzak bölgelerde oturan seçmenler için mektupla oy kullanma olanağı da vardır.

Yabancı seçmenlerin, ülkelerindeki seçimlerde oy kullanmalarının ikinci yolu, konsolosluk ve elçilik binalarına konulan oy sandıklarına oyların atılmasıdır. Japonya'da 1998'de yürürlüğe giren kanundan sonra bu uygulama Türkiye'de de başlamıştır.

Uygulama şöyle işlemektedir: Elçilik ve konsolosluk binalarına seçim sandığı koymak isteyen devlet, diplomatik yoldan durumu Dışişleri Bakanlığına bildirir; Dışişleri Bakanlığı sakınca görmezse, İçişleri Bakanlığı ile danışarak müsaade verir. Bundan sonraki aşamalarda, elçilik ve konsolosluk binalarına konulmuş seçim sandıklarında oy verilmesiyle ilgili sorunlar bakımından önlem almak ve uygulamak İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğundadır.

Bu uygulamanın örnekleri arasında, 28 Kasım 2004 tarihli Romanya Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 30 Ocak 2005 tarihli Irak ve 25 Haziran 2005 Bulgaristan parlamento seçimleri vardır. Son örnekler de, İran'da 12 Haziran 2009 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ile 5 Temmuz 2009 tarihinde yapılan Bulgaristan parlamento seçimleri olmuştur. Bu seçimlerde İstanbul, Gebze, Bursa, Edirne gibi Bulgar vatandaşlarının yoğun olarak yaşadıkları yerlerde, ilköğretim okullarına seçim sandıkları kurulmuştur.

b) Türk seçmenlerin, yurtdışında oy kullanmaları

Yurtdışındaki Türk seçmenlerin, Türkiye'deki seçimlerde oy kullanmaları konusuyla ilgili olarak Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkında kanunda çeşitli değişiklikler yapılmışsa da, gümrük kapılarında oy verme olanağı dışında somut bir uygulama yapılabilmiş değildir. Bu konu ile ilgili olarak, 1979 yılında yapılan bir değişiklikle,[470] seçmenlerin yazımı sırasında Türkiye sınırları dışında oturmakta olanların kütüğe yazılması işlemlerinde konsolosluklara görev verilmiştir. Değişik 35. maddeye göre:

> Yazım sırasında Türkiye sınırları dışında oturmakta olanların seçmen kütüğüne yazımı aşağıdaki kurala uygun olarak Yüksek Seçim Kurulu Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü'nce yapılır.

---

470 17 Mayıs 1979 tarihli ve 2234 sayılı kanun.

a) Yurtdışında altı aydan fazla oturanlar, Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü'nün belirteceği yerlerden sağlayacakları formu doldururlar.

b) Bu formu bağlı oldukları yer konsolosun veya belirleyeceği memurun yanında imzalarlar, form, konsoloslukça mühürlenir.

c) Formun birinci nüshası, Yüksek Seçim Kurulu Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü'ne konsolosluk tarafından gönderilir.

d) Formun ikinci nüshası, konsoloslukça sıra numarasına göre saklanır.

e) Formun üçüncü nüshası vatandaşa iade edilir.

f) Yurtdışında oturan vatandaşların Türkiye'deki son ikametgahları da forma yazılır. Sandık seçmen listesinde bu bildirim göz önüne alınır.

g) Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü kendine gelen formlarda yazılı kişiyi seçmen kütüğüne kaydeder.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki kanunda 2008 yılında yapılan bir değişiklik de, konsolosların seçim işlerindeki görevleriyle ilgili düzenlemeler getirmiştir. Bu kanunla 298 sayılı kanuna eklenmiş olan 94/A maddesine göre:

Yurtdışı seçmenlerin sandık, mektup, gümrük kapılarında oy kullanma veya elektronik oylama yöntemlerinden hangisine göre oy kullanacağına yabancı ülkenin durumuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü alarak Yüksek Seçim Kurulu karar verir.

Bu hükme göre, yurtdışındaki seçmenlerin "sandık" yoluyla oy vermeleri konusunda Yüksek Seçim Kurulu'nca karar verilmesi halinde, oylama işleminin nasıl gerçekleşeceği, 94/C maddesinde ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

"Yurtdışı seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan seçmenler, yurtdışı temsilciliklerimizde ve ihtiyaç duyulması halinde yerel makamların uygun göreceği diğer yerlerde kurulacak seçim sandıklarında seçimin yapılacağı günün kırkbeş gün öncesinden başlamak üzere seçim gününden önceki yedinci gün saat 17:00'a kadar oy kullanabilirler. Oy kullanma saatleri mahalli saatle 08:00-17:00 arasıdır.

Hangi yurtdışı temsilciliğinde sandık kurulu kurulacağı, oy verme işlerinde görev alacak sandık kurullarının adedi, üyelerinin ve yedeklerinin sayısı ile hangi görevlilerden teşkil edileceği Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenir.

Sandık kurulu başkan ve üyeleri 70 inci madde hükmüne göre yemin ederek görevlerine başlar.

Sandık kurulları oy verme gizliliğini ve serbestliğini sağlayacak şekilde, yeteri kadar kapalı oy verme yeri hazırlar.

Yüksek Seçim Kurulu, özel olarak imal ettirdiği oy pusulası ile özel renkte bastırılmış oy zarflarını Yurtdışı İlçe Seçim Kuruluna gönderir. Yurtdışı İlçe Seçim Kurulu, arkası kendi mührüyle mühürlenmiş oy pusulası ve oy zarfları ile diğer seçim araç ve gereçlerini oy verme işleminin başlayacağı günden en geç üç gün önce ilgili yurtdışı temsilciliklerinde bulunacak şekilde gönderir.

Seçmen oy vermek için geldiğinde Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarasını taşıyan nüfus hüviyet cüzdanını veya pasaportunu sandık kurulu başkanına tevdi eder. Oy verme işlemi genel esaslara göre tamamlanır.

Oy verme süresince sandık kurullarınca her gün saat 17:00'da bu Kanunda belirtilen usullere göre sandık açılır. Çıkan oy zarflarının adedi ile oy kullanan seçmen miktarı ve bunların birbirine uygunluğu bir tutanakla tespit edilir.

Her dış temsilcilikte oyları saklamak ve ağzı mühürlü oy torbalarını Yurtdışı İlçe Seçim Kurulu'na ulaştırmakla görevli bir komisyon oluşturur. Komisyonun oluşum şekli Yüksek Seçim Kurulu'nca belirlenir.

Kapalı oy zarfları açılmaksızın tutanağın aslı ile birlikte bir torbaya konularak ağzı sandık kurulu mührüyle mühürlenir ve muhafaza altına alınmak üzere sandık kurulu başkanınca ilgili komisyona teslim edilir. Oy torbaları komisyon tarafından en seri vasıtayla Yurtdışı İlçe Seçim Kurulu'na gönderilir. Tutanağın bir sureti ilgili yurtdışı temsilciliğimizde saklanır.

Komisyondan gelen ağzı mühürlü oy torbaları, seçimin yapıldığı gün saat 17:00'dan itibaren Yurtdışı İlçe Seçim Kurulu'nca genel esaslara uygun bir şekilde açılarak sayım, döküm, birleştirme işlemi yapılır ve sonuçlar Ankara İl Seçim Kurulu'na iletilir. Bu Kurulca da birleştirme tutanağı düzenlenerek en seri vasıtayla Yüksek Seçim Kurulu'na gönderilir.

Yurtdışı sandıklarda kullanılan oyların değerlendirilmesi 94/B maddesinin ilgili hükümlerine göre yapılır.

Yurtdışındaki seçmenlerin oy kullanmasına ilişkin olarak daha önce 1995 yılında yapılan kanun değişikliğiyle getirilen olanak, pratik güçlükler nedeniyle uygulanamamıştı.[471]

13 Mart 2008 tarihli 5749 sayılı kanunla[472] da; konuyla ilgili yeni hükümler getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre: "yurtdışı seçmen sandık, (mektup[473]), gümrük kapılarında oy kullanma veya elektronik oylama yöntemlerinden hangisine göre oy kullanılacağına yabancı ülkenin durumuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü alarak Yüksek Seçim Kurulu karar verir." "Yurtdışında ve yurtdışı temsilciliklerde seçim propagandası yapılamaz".

Türk seçmenlerin yurtdışında oy kullanmaları konusunda, seçmenlerin bulunduğu ülke devletinin tutumu da dikkate alınması gereken bir husustur. Örneğin, Federal Almanya gibi en ihtiyatlı tahminlere göre 3 milyon Türk'ün sürekli biçimde yaşadığı bir ülkede, seçim propagandası süresince yaşanabilecek olayları denetlemek, Alman güvenlik güçleri için ek bir sorumluluk gerektirebilecektir. Bu nedenle, konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı'nın vereceği görüş, özel bir önem taşıyacaktır.

---

471 Kanun bu olasılığı da öngörerek şu hükmü koymuştur:
"Bu seçimlerin yurtdışında gerçekleştirilmesi konusunda fiili veya hukuki herhangi bir engelin veya sair zorunlu hallerin görülmesi durumunda 26.4.1961 tarih ve 298 sayılı Kanunun gümrük kapılarında oy vermeye ilişkin 94'üncü maddesi hükmü uygulanır" Geçici m. 2 son fıkralar.

472 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da değişiklik yapılmasına dair Kanun, Kanun nu. 5749, kabul t. 13 Mart 2008, RG. 22 Mart 2008, 26824.

473 "Mektup" sözcüğü Anayasa Mahkemesi'nce iptal olunmuştur. AYM E.2008/33, K.2008/113, RG. 5 Temmuz 2008, 26927.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYRICALIKLAR ve BAĞIŞIKLIKLAR

I- Giriş

Diplomatik görevlerde bulunanlara, görevlerini gerektiği gibi, serbestçe yerine getirebilmelerini sağlayacak bir ortamın yaratılması, kabul eden devletin yükümlülüğüdür. Kamusal Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarının sonucu olarak ortaya çıkmış olan bu yükümlülük DİVS (1961) ile kapsamlı biçimde düzenlenmiştir. Daha sonra 1963 yılında imzalanmış olan KİVS de, bu konuları DİVS'ye koşut hükümlerle düzenlemiştir. Ancak, aşağıda açıklayacağımız gibi, iki metin arasında gözden kaçırılmaması gereken önemli farklar da vardır. Bu farklar, konsüler alandaki ayrıcalık, bağışıklık ve dokunulmazlıkların, diplomatik alandakilere oranla belli noktalarda daha sınırlı olduğunu göstermektedir.

Gerek DİVS gerek KİVS'in "Giriş" bölümlerinde şu iki temel ilkeye yer verilmiştir:

(i) Diplomatik (konsüler) ilişkiler, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar konusunda uluslararası bir sözleşme, anayasal ve sosyal sistemlerin farklılığından bağımsız olarak; devletler (ülkeler) arasında dostluk ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

(ii) Bu ayrıcalıkların ve bağışıklıkların tanınmasındaki amaç, bireylerin yararlanması değil; görevlerini etkili biçimde yerine getirebilmelerini sağlamaktır.

DİVK de KİVS de temel olarak aynı ilkeleri benimsemiş olmakla birlikte, diplomatik ve konsüler ilişkilerin farklılığından kaynaklanan bir anlatım farkı da gözlemlenmektedir. Diplomatik misyonların görevlerini yerine getirmelerinden söz edilirken "devletlerin temsili" *(representing States)* kavramına yer verilmiş; buna karşılık, konsüler görevlerin "kendi devletleri adına" *(on behalf of their respective States)* yerine getirileceği belirtilmiştir.

Bu farklı statü, ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar alanında da farklı düzenlemelere yol açmıştır. Örneğin DİVS'in, diplomatik ajanın hiçbir şekilde tutuklanamayacağı ve gözaltına alınamayacağını belirtmesine (madde 29) karşılık, KİVS, bu alandaki dokunulmazlığın "ağır suç" *(grave crime)* halinde tanınmayacağını kabul etmiştir (madde 41).

Binaların dokunulmazlığı konusunda da önemli ölçüde farklı düzenlemeler vardır.

Aşağıda, meslekten konsolosluk memurlarına ve konsolosluk binaları, arşivleri araçları gibi nesnelere uygulanan bağışıklık ve dokunulmazlıkla ilgili konuları alt başlıklar altında açıklıyoruz. Bu bölümde Fahri Konsolosluklar ve fahri konsoloslarla ilgili bilgiler yer almamaktadır; bu konular ileride (s. 295 vd.) Fahri Konsoloslar bölümünde işlenecektir.

II- Çeşitli dokunulmazlıklar ve bağışıklıklar

1) Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı

A - Genel olarak

Konsolosluk binalarıyla ilgili dokunulmazlığın sağlanması konusunda Kabul Eden Devletin yükümlülükleri ikiye ayrılabilir: Birincisi, Kabul Eden Devletin kendi görevlilerince, binaların dokunulmazlığına saygı gösterilmesidir. Buna, görevlilerce yapılmasından kaçınılması gereken davranışlar anlamında "negatif" yükümlülükler denilebilir. İkinci tür yükümlülükler ise, konsolosluk binalarına yapılacak saldırıların ve benzeri saygısızca davranışların önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasıdır ki, buna da "pozitif" yükümlülükler denilebilir.

Bu konuda dikkate alınması gereken bir nokta da, hakkında tutuklama emri bulunan yada güvenlik güçlerince "aranan" kişilerin konsolosluk binasına gelmeleri halinde, konsolosluk yetkililerinin durumudur. Konsolosluk görevlilerinin, böyle kişiler üzerinde, meşru savunma durumları dışında fiziki güç kullanma yetkisinin bulunduğu söylenemez. Konsolosluk yetkilileri, böyle bir durumda gönderen ve kabul eden devletin ilgili makamlarını bilgilendirmenin ötesinde, herhangi bir zorlamaya başvuramaz. Nitekim, 2005 yılında yayınlanan bir gazete haberine göre; Türkiye'deki bir ceza davasında hakkında tutuklama kararı çıkarıldığı ve "kırmızı bülten" denilen usulle arandığı bilinen bir kişi, Türkiye'nin Karlsruhe Başkonsolosluğuna gelerek, pasaport almak ve "pişmanlık yasası" denilen kanun'dan yararlanmak istediğini bildirmiş; olumsuz yanıt alınca konsolosluğu serbestçe terk etmiştir. O zamanki Karlsruhe Başkonsolosu Erdoğan Kök, gazetecilerin soruları üzerine; durumu gerektiği biçimde Alman ve Türk makamlarına bildirdiklerini, bunun ötesinde bir yetki kullanmalarının sözkonusu olmadığını söylemiştir. [474]

a) Kabul Eden Devletin görevlilerince, binaların dokunulmazlığına saygı gösterilmesi ("negatif" yükümlülükler)

Diplomatik ve konsüler hizmetlere özgülenmiş mekanların[475] (binaların) dokunulmazlığı, Kamusal Uluslararası Hukukun, geleneksel olarak kabul edilmiş en temel ilkelerindendir. Bu dokunulmazlığın tanınmasındaki amacın da, kişisel bir ayrıcalık ve çıkar sağlamak değil görevlerin serbestçe yerine getirilmesini sağlayacak ortam yaratmak olduğu açık bir gerçektir.

Ancak bu dokunulmazlık bakımından da diplomatik ve konsüler alanlarda, az çok farklı düzenlemeler vardır.

Örneğin, DİVS'in 22. maddesinde *"misyonun binalarına dokunulamaz"* biçiminde kesin bir anlatım kullanmış; ayrıca bu dokunulmazlığın, diplomatik ajanların özel evlerini (*rezidanslarını*) da

474 *Hürriyet* Gazetesi, 5 Ağustos 2005.
475 İngilizce metinde *"premises"* Fransızca metinde *"locaux"* deyimleri kullanılmıştır.

kapsadığı belirtmiştir (madde 30/1). Buna karşılık KİVS'in bu konuda sağladığı dokunulmazlığın çok daha sınırlı olduğu görülmektedir.

KİVS'in "Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı" başlıklı 31. maddesinde konsolosluk binalarının dokunulmazlığı ilke olarak kabul edilmiş ancak bu dokunulmazlığın "maddede öngörülen" ölçüyle sınırlı olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca, konsolosların özel evlerine (*rezidanslara*) ilişkin bir hüküm konulmamıştır.

Öte yandan, diplomatik misyonların binalarına *(premises)* Misyon Şefinin rızası olmadıkça, gönderen devletin görevlilerince hiçbir biçimde girilememesine karşılık, aynı kural konsolosluk binalarıyla ilgili olarak daha sınırlı bir anlatımla düzenlenmiştir. KİVS m. 31'e göre, konsolosluk binalarına tanınmış olan dokunulmazlık, binanın tamamım değil, sadece "münhasıran *(exclusively)* konsolosluk işleri için kullanılan" bölümlerine özgüdür. Bu düzenleme biçiminin sonucu olarak, kabul eden devlet görevlilerinin, binanın münhasıran konsolosluk işlerine özgülenmiş olmayan örneğin, mutfak gibi bölümlerine, Konsolosluk şefinin (ya da KİVS m. 31'de belirtilmiş öteki kişilerin) muvafakatı olmaksızın girebilecekleri anlaşılmaktadır. Ancak bu durumda bile, yerel hukuk kuralları, herhangi bir binaya güvenlik güçlerince girilmesini belli kurallara bağlamış ise, o kurallara uyulması yerel hukukun bir gereği sayılmalıdır. Konsolosluk binasının, münhasıran konsolosluk hizmetlerine özgülenmiş olmayan bölümlerini, yerel hukukun genel olarak sağladığı güvencelerin dışında tutmak için bir neden yoktur.

KİVS'e göre, Kabul Eden Devlet'in görevlilerinin, münhasıran konsolosluk hizmetlerine özgülenmiş bölümlere girmeleri için muvafakat verebilecek olanların başında doğal olarak Konsolosluk Şefi gelmektedir. Konsolosluk Şefince belirlenmiş *(his designee; personne désignée par lui)* kişi de bu konuda muvafakat verir.

KİVS'in 31. maddesine göre, "Gönderen Devlet'in diplomatik temsilcilik şefi" de bu konuda muvafakat verebilecektir. Bu hüküm Konsolosluk Şefi'nin yada onun belirlediği kişinin muvafakat vermesinin fiilen olanaksız olduğu durumlarda (örneğin, konsolosluk

binasının teröristlerce işgal edilmiş ve konsolosluk mensuplarının rehin alınmış olması gibi hallerde) yararlı olabilir. Ancak, bu ayrıksı durumlar dışındaki uygulamalar; örneğin, Konsolosluk Şefinin muvafakat vermesine engel bir hal yokken, doğrudan diplomatik temsilcilik şefinden muvafakat alınması yada Konsolosluk Şefinin muvafakat vermeyi reddetmesi üzerine, diplomatik temsilcilik şefinden muvafakat alınması sıkıntı yaratabilir. Çünkü, bu durumda konsolosluk binasına, Konsolosluk Şefinin muvafakat vermeyi reddetmiş olmasına karşın girilmiş olacaktır.

KİVS m. 31 hükmünün, Kabul Eden Devlet görevlilerince konsolosluk binasına girebilmelerinde konsolosluk şefinin "devre dışı" bırakılmasına elverişli olduğunun kabul edilmesi, Gönderen Devletin diplomatik temsilciliğinin, konsolosluğun üst-makamı sayıldığı anlamına gelir.

KİVS madde 31'e göre "acil koruma tedbirlerini gerektiren yangın veya sair felaket *(disaster)*" halinde, konsolosluk şefinin muvafakatı bulunduğu varsayılarak, konsolosluk binasının bütün bölümlerine girilebilecektir. KİVS'in aksine DİVS, bu konuyla ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. Sözleşmenin görüşülmesi sırasında bu konuda yapılmış bir öneri kabul görmemiştir. Böylece, diplomatik temsilcilikler bakımından konu tartışmalı olarak kalmıştır.

Konsolosluk Şefince yada Diplomatik Temsilcilik Şefince, önceden yapılacak bir bildirimle, böyle acil durumlarda bile, gönderen devlet görevlilerinin konsolosluk binasına girmelerine muvafakat verilmiş *sayılmaması* sağlanabilir mi? Yani, herhangi bir kötüye kullanılma ve örneğin, kasten çıkarılmış yangın gibi bir tertip olasılığına karşı önlem olarak, muvafakatin açık (sarih) olarak verilmesi dışında, "varsayılması"nın kabul edilmeyeceği yolunda, önceden bir bildirimde bulunulması geçerli olabilir mi?

Kanımca, önceden yapılmış böyle bir bildirim, konsolosluk personelinin kendi olanaklarıyla söndürebileceği küçük çaplı yangın gibi durumlarda geçerli sayılabilirse de, özellikle can güvenliğini ilgilendiren ve çevre binalar için tehlike oluşturan durumlarda,

güvenlik güçlerinin binaya girmesine engel sayılmamalıdır. KİVS madde 31/2 ile, kabul eden devlete verilmiş olan yetki ve görevin, insancıl ve kamu düzenine yönelik amaçlardan kaynaklandığı kabul edilmelidir. Kasten yangın çıkarma ve benzeri durumların, kabul eden devletin görevlileri dışındaki kişilerce de yaratılabileceği; böyle durumlarda kabul eden devletin hareketsiz kalmasının, KİVS'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemesi anlamına gelebileceği de düşünülmelidir. Bununla birlikte, kabul eden devletin itfaiye ve güvenlik görevlilerinin eylemlerinin, durumun gerektirdiği sınırları aşmamasına özen gösterilmelidir.

Kabul eden Devletin görevlilerinin, konsolosluk binasına, bir mahkeme kararının yada adli bir müzekkerenin gereği olarak girilmesi de sorun yaratabilecek bir durumdur. Böyle bir gereksinimin ortaya çıkması durumunda eğer varsa ikili Konsolosluk Sözleşmesi hükümleri uyarınca hareket edilir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı arasındaki (28 Nisan 1972 tarihli) Konsolosluk Sözleşmesi konuyu şöyle düzenlemiştir:

Kabul Eden Devlet makamları, konsolosluk binalarına, ancak konsolosluk şefinin, vekilinin veya Gönderen Devlet diplomatik temsilciliği şefinin müsaadesi ile girebilirler. Böyle bir müsaadenin mevcut olmaması halinde, giriş ancak adli bir kararın veya müzekkerenin yerine getirilmesi amacıyla yapılabilir. Bununla beraber, böyle bir ilâmın veya kararın elde edilmesi amacına yönelmiş usule ancak Kabul Eden Devlet'in Dışişleri Bakanlığı'nın ön müsaadesi ile başvurulabilecektir." (madde 16/1). Böyle bir sözleşmenin bulunmadığı durumlarda konsolosluğun bağlı bulunduğu büyükelçilikle temas kurularak, sorunun diplomatik yoldan çözüme bağlanmasına çalışılmalıdır.

Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı kavramının kapsamına, mobilya ve benzeri eşya ve mallar ile konsolosluğun taşıtları da girer. KİVS m. 31/4 hükmündeki düzenlemeye göre, bunlara, milli savunma yada kamu yararı amaçlarıyla da olsa elkonulamaz, bunlar istimval *(requisition)* yoluyla da alınamaz.

Kamulaştırmanın zorunlu olduğu hallerde de, kabul eden devletin şu iki koşula uyması gerekir:

(i) konsolosluk hizmetlerinin aksamamasını sağlayacak önlemler alınır;
(ii) uygun, gerçek bir ödencenin (tazminatın) hızlı biçimde ödenmesi sağlanır.[476]

Bu konuda Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren ve AİHM kararına konu olan bir olay yaşanmıştır. Türkiye ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında imzalanan, diplomatik ve konsüler misyonlar için bina satın alınmasına ilişkin 14 Nisan 1988 tarihli Protokol uyarınca; bir bina Bulgar makamlarınca Türkiye'nin Burgaz Başkonsolosluğu olarak kullanılmak üzere 15 Nisan 1988 tarihinde Türk makamlarına teslim edilmiştir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti rejiminin 1991 yılında sona ermesi üzerine; binanın önceki malikleri mülkiyetin kendilerinden alınmasında usülsüzlükler yapılmış olduğu gerekçesiyle çeşitli davalar açmış ve sonunda konuyu AİHM'nin önüne getimişlerdir.

AİHM, 2 Ekim 2006 tarihli ve 58694/00 başvuru sayılı kararında; konsolosluk binalarının kamulaştırılması halinde "konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirlerin alınması ve Gönderen Devlet'e peşin, uygun ve etkili bir ödemenin hızlı biçimde yapılmasını" öngören madde 31/IV hükmü açısından Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir. Karara göre, Bulgar mahkemelerinin ve makamlarının binayla ilgili eylemlerine karşı, Türk yetkililerin konsolosluk binasının dokunulmazlığına dayanarak, Bulgar Mahkemeleri önünde itirazda bulunmaları da hukuka aykırı değildir.

b- Konsolosluk binalarına saldırıların ve benzeri saygısızca davranışların önlenmesi ("pozitif" yükümlülükler)

Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarından sayılması gereken bu yükümlülük, KİVS madde 31/3'de "özel yükümlük" *(special duty; obligation spéciale)* deyimiyle belirtilmiş ve kapsamı be-

---

476 Türkçe resmi metinde "peşin, adil ve yeterli" olarak çevrilen ibarenin özgün İngilizce ve Fransızca metinlerdeki biçimi şöyledir *"prompt, adequate and effective"*; *"prompte adéquate et effective"*.

lirlenmiştir. Bu özel yükümlülüğün kapsamına giren ödevler ve alınması gereken önlemler şöyle sıralanabilir:

(i) Kabul eden devlet, konsolosluk binalarına müsaadesiz girişleri *(intrusion)* önlemelidir. Burada sözkonusu olan müsaade elbette konsolosluk yetkililerinin müsaadesidir. Bunun tersini düşünmek yani konsolosluğa girişleri kabul eden devlet makamlarının müsaadesine bağlamak, "Gönderen Devlet uyruklarıyla temas" başlıklı 36. maddedeki amaca ters düşer. Ancak konsolosluk binalarına tehlike yaratabilecek kişilerin girmesini önlemek için gerekli önlemlerin alınması için, yerel makamlarla konsolosluk görevlileri arasında iyiniyete dayanan bir işbirliği sağlanması uygun olur.

(ii) Konsolosluk binalarının tahribine yada zarar görmesine yol açabilecek olayları önlemek de, kabul eden devletin özel görevlerindendir. Bu, özellikle siyasal amaçlı gösteriler ve protestolar için bir araya gelen kızgın kalabalıkların konsolosluk binası önünde toplanmaları halinde önem taşıyan bir görevdir. Yerel güvenlik güçlerinden, bir yandan gösteri yapma özgürlüğünün kullanılması öte yandan da konsolosluk binasının dokunulmazlığını sağlayacak önlemleri dengeli ve etkili biçimde almaları beklenir.

(iii) Konsolosluğun huzurunun bozulmasını önlemek; onuruna ve saygınlığına saldırılmasını önlemek için de, duyarlı ve etkili davranılması gerekir. Konsolosluk binasındaki görevliler, herhangi bir biçimde taciz edilmeksizin, rahatça çalışabilmelidirler.

Bu bağlamda, KİVS'in 28. ve özellikle 29. maddesi ile kabul eden devlet için öngörülen yükümlülüklerin anımsanması da yerinde olur. KİVS m. 28'e göre Kabul Eden Devlet, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla bütün kolaylıkları *(facilities)* sağlamak durumundadır. "Kolaylıklar" deyimini sadece maddi koşullarla sınırlı olarak değil, konsolosluğun çalışmalarını rahat biçimde yerine getirebilmesi için gerekli olan her türlü olanak biçiminde anlamak yerinde olur.

KİVS m. 29, gönderen devletin ulusal bayrağının ve armasının konsolosluk binasının üzerine, giriş kapısının üstüne, konsolosluk

şefinin taşıt araçlarına konulabileceğini ve çekilebileceğini belirtmektedir. Maddenin son fıkrası, bu hakların kullanılmasında "Kabul Eden Devletin kanunları, düzenlemeleri ve yapılageliş kurallarının göz önünde tutulmasını" öngörmekte ise de, kabul eden devlet görevlilerinin bayrağa ve armaya saygısızca davranışları önlemekle yükümlü olduklarına kuşku yoktur.

c) Konsolosluk binalarına sığınma sorunu

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi[477]'nin 14. maddesi ile "herkesin, zulüm karşısında başka ülkelere sığınma hakkı" olduğu kabul edilmiştir. Ancak, bu hak, sadece "siyasal nitelikli" suçlarla ilgili olarak tanınmış; adi suçlarla yada Birleşmiş Milletler ilkelerine ve amaçlarına aykırı eylemlerle ilgili kovuşturmalarla ilgili kişilerin bu haktan yararlanamayacakları da belirtilmiştir.

"Siyasal" nitelikli suçlar dolayısıyla yararlanılabilecek sığınma hakkı, başka "ülkelere" *(other countries; autres pays)* sığınmak için kullanılabilecektir. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (1948) madde XXVII ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi m. 22/7'de yabancı ülkeye *(territory)* sığınma hakkından söz etmektedir.

Bu anlatımlardan çıkarılacak sonuç açıkça bellidir: Sığınma hakkı, belli ölçütlere uyan durumlarda tanınmıştır ama bu hakkın kullanılabileceği alan (mekan), sığınılacak devletin "ülkesi"dir. Diplomatik ve konsüler temsilciliklerin binalarını bu anlamda, gönderen devletin bir uzantısı sayan "ülke-dışılık" *(extraterritoriality)* günümüzde kuramsal açıdan geçerli sayılamaz; dolayısıyla bu binaların gönderen devletin ülkesinin bir parçası olarak kabul edilmesine olanak yoktur.[478]

Sığınma hakkının, diplomatik temsilcilik binalarına sığınmak için kullanılıp, kullanılamayacağı sorunu, DİVS'in hazırlık çalışmaları sırasında da gündeme gelmiştir. Ancak yapılan görüşmeler so-

477 Bkz. Aybay, Rona; *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, T. Barolar Birliği yayını, 2006.

478 Kuramsal açıdan savunulmasına olanak bulunmasa da, "ülke-dışılık", diplomatik ve konsüler binalara tanınmış olan dokunulmazlığın basit ve kısa yoldan anlatılması için pratik bakımdan yararlı olabilir.

nucunda, bu duyarlı ve tartışmalı konuda bir düzenlemenin Sözleşmeye konulmaması gerektiği görüşü ağır basmıştır. Sonuç olarak, DİVS'in 22. maddesine diplomatik temsilcilik binalarının mutlak dokunulmazlığının tanınmasına ilişkin hüküm konulmasıyla yetinilmiş; "sığınma"ya ilişkin özel bir düzenleme yapılmamıştır.

Bununla birlikte, sığınmak isteyen kişinin canına yönelik yakın ve ciddi bir tehlikenin sözkonusu olması gibi acil ve özel durumlarda, uluslararası hukukun yapılageliş kuralları uyarınca diplomatik sığınma hakkının tanınması sözkonusu olabilir.[479] DİVS'in Giriş bölümündeki anlatım, Sözleşme ile doğrudan doğruya düzenlenmiş olmayan konularda, Uluslararası Hukukun geleneksel kurallarının uygulanmasına devam olunacağını belirtmiştir.

KİVS'in "Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı" başlıklı 31. maddesinin 1. bendindeki anlatım ile DİVS'in konuyla ilgili 22. maddesinin 1. bendindeki anlatım arasında çok önemli bir fark olduğu hemen görülmektedir: Diplomatik temsilcilik binalarının dokunulmazlığı kesin ve mutlak bir anlatımla tanınmış; buna karşılık, konsolosluk binalarının dokunulmazlığı "bu maddede öngörülen ölçüde" *(to the extent provided in this article; dans la measure prévue par le présent article)* kabul edilmiştir. Bu anlatım farkından çıkarılacak sonuç, konsolosluk binalarına tanınmış olan dokunulmazlığın, diplomatik temsilcilik binalarına oranla daha sınırlı olduğudur.

Dolayısıyla, diplomatik temsilcilik binaları için tanınmış olmayan sığınma hakkının, konsüler binalar için sözkonusu olamayacağı söylemek gerekir. Bununla birlikte, yukarıda belirttiğimiz gibi, KİVS'in, kabul eden devletin görevlilerinin konsolosluk binalarına girmelerini önleyen yada belli usuller öngören hükümler içerdiği de gerçektir.

Bu durum karşısında, konsolosluk binalarına sığınma girişimleri karşısında, konsolosluk yetkililerinin "liberal" ve "teşvik edici" davranışlardan kaçınmaları gerektiği; ancak özellikle saldırgan kalabalıklar tarafından kovalanan, can güvenliğinden yoksun, yaralı ve benzeri durumlardaki insanlara, insani düşüncelerle ve geçici olarak sığınma olanağı sağlanabileceği söylenebilir.

---

479 Denza, Elieen; Diplomatic Law, *Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, second ed., Clarendon Press, Oxford, 1998, Art. 22, s.118.

Böyle durumlarda da konsolosluk yetkililerinin, kabul eden devlet yetkilileriyle, insancıllık ve iyiniyet ilkeleri çerçevesinde ilişki kurarak, konunun diplomatik bir uyuşmazlık haline gelmemesi için çaba harcaması ve özellikle can güvenliği ve düzgün (adil) yargılanma koşullarının sağlanması koşuluyla, binaya sığınmış kişiyi dışarı çıkmaya ikna etmeleri uygun bir davranış olur.[480]

Soruna bu düzeyde çözüm bulunamadığı takdirde, konunun gönderen ve kabul eden devletler arasında diplomatik bir soruna dönüşmesi olasılığı vardır. İki devlet arasında diplomatik düzeyde de bir çözüme ulaşılamaması ve sığınmış kişinin (kişilerin) konsolosluk binası dışına çıkarılmaması durumunda, konsolosun buyrultusunun geri alınması ve benzeri yaptırımlar sözkonusu olabilecektir.

B- Türk Hukuku

KİVS'in, gönderen devlete konsolosluk binasına devletin ulusal bayrağını çekme ve armasını asma yetkisi tanıdığını yukarıda belirtmiştik (KİVS m. 29). Gönderen devletin egemenliğinin simgesi olan bu bayrağın saygınlığına karşı saldırıların önlenmesi, kabul eden devletin yükümlülüklerindendir.

Tarihimize 6/7 Eylül 1955 olayları adıyla geçen ve İstanbul'da Kıbrıs konusunda tahrik edilerek harekete geçirilen saldırgan kalabalıkların yaptığı çok geniş tahribat, yağma ve çapul eylemlerinin İzmir'deki uzantısı olan saldırganlıklar sonucunda Yunan Konsolosluk binası tahrip edilmiş; bu arada bayrak ve arma da saygısızca davranışların hedefi olmuştur. Olaydan birbuçuk ay kadar sonra (24 Ekim 1955'te), konsolosluk binasının yeniden açılışı için yapılan törende, zamanın Ulaştırma Bakanı (Münakalat Vekili) göndere Yunan Bayrağını çekerek Türk Hükümetinin özrünü somutlaştırmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun "yabancı devlet bayrağına karşı hakaret" başlıklı 341. maddesine göre:

> (1) Resmen çekilmiş olan yabancı devlet bayrağını veya diğer egemenlik alametlerini alenen tahkir eden kimseye üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.

---

480 Yukarıda Mithat Paşa'nın İzmir'deki Fransız Konsolosluğu'na sığınması olayıyla ilgili olarak verdiğimiz bilgilere bkz. s. 35.

(2) Bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması, ilgili devletin şikayetine bağlıdır.

Bu ceza hükmü, Türkiye Cumhuriyeti'nin KİVS'den doğan yükümlülüğünün yerine getirilmesi açısından önemlidir. Madde metninde, korunması sözkonusu olan yabancı devlet bayrağının "resmen çekilmiş" olması gerektiği belirtilmiştir. Aynı koşulun devlet arması (egemenlik alameti) için de geçerli olması gerekir. Konsolosluk binalarına, konsolosluk şefinin ikametgahına ve taşıt araçlarına asılan, konulan bayrak ve armalar da bu hükmün kapsamına girer. Bunun dışında kalan "bayrağa saygısızlık" ve benzeri hallerin TCK m. 341'in kapsamı dışında olduğu, maddenin gerekçesinde şöyle belirtilmiştir:

> Maddenin amacı, Devletin uluslararası ilişkilerini korumaktır. Bu nedenle, resmen çekilmiş olan yabancı devlet bayrağının veya diğer egemenlik alametinin tahkiri cezalandırılmaktadır. "Resmen çekilmiş olan bayrak" ibaresinden, gerek yabancı devlet ve gerek Türk kamu hukuku ve kanunlarına uygun olarak bayrağın direğe asılmış olması anlaşılacaktır. Bu itibarla yabancı devlet vatandaşının astığı bayrak veya diğer egemenlik alametlerinin tahkiri, örneğin bayrak yakılması, bayrak resmen yani resmi görevlilerce asılmadığı için suç olmayacaktır.

Bu maddenin uygulanması açısından belirtilmesi gereken iki önemli nokta daha vardır:

Birincisi, bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılmasının "ilgili devletin şikayetine bağlı" olmasıdır. Bu, önemli bir özelliktir. Böyle bir olay karşısında, ilgili Cumhuriyet Savcılığı görevinden ötürü (re'sen) harekete geçmeyecek; ancak gönderen devlet yetkililerince bir başvuru yapılması halinde, işlemlere başlayacaktır. Bu düzenlemenin kabul edilişindeki amacın, uluslararası ilişkilerin özelliğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Örneğin, kabul eden devlet, diplomatik yollarla özrünü bildirmiş ve konunun kapanması her iki tarafça uygun görülmüş olabilir. Böyle bir uzlaşmanın sağlanmasına karşın, Savcılığın kovuşturma yapması, uluslararası ilişkiler açısından yararsız görülmüş olabilir.

İkinci nokta ise, TCK m. 341'in de içinde bulunduğu "yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar" başlıklı bölümünde (m. 340-343) yer alan hükümlerin uygulanmasının "karşılıklılık" koşuluna bağlanmasıdır (TCK m. 343). Kendi ülkesinde, benzer Türk Bayrağına yada armasına hakareti cezalandırmayan devlet, Türkiye'de bu korumadan yararlanamaz. Dolayısıyla, böyle bir olayda gönderen devletin "şikayet"i üzerine harekete geçecek olan savcının, öncelikle konuyu "karşılıklılık" koşulu açısından değerlendirmesi gerekir.

Terörist bombalamaların önlenmesine ilişkin Uluslararası Sözleşme[481]"ye göre taraf devletler;

"Suçun, bir Devletin yada hükümetin, bu Devletin Büyükelçiliği yada diğer diplomatik yada konsolosluk binaları dahil, yurtdışındaki tesislerine karşı işlenmesi" halinde kendi yargı yetkisini tesis etmesi uygun olacaktır.

TCK, Konsolosluk binalarının korunmasıyla ilgili özel bir hüküm içermemektedir. "Mala zarar verme" başlıklı 151. madde, başkasının taşınır yada taşınmaz malını "kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten kişinin, mağdurun şikayeti üzerine dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılmasını" öngörmektedir.

Kanunun "Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar" başlıklı Bölümünde (madde 340-343) "Yabancı devlet başkanına karşı suç", "Yabancı devlet bayrağına karşı hakaret" ve "Yabancı devlet temsilcilerine karşı suç" konularıyla ilgili düzenlemeler vardır. Ancak, yabancı devletlerin büyükelçilikleri ve konsolosluklarıyla ilgili özel bir hükme yer verilmemiştir. Bu bölüme, yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerine ve binalarına karşı saldırılar ve tahrip edici eylemlerle ilgili özel hükümler eklenmesi yerinde olurdu. Aynı durum, uluslararası örgütlerin (kuruluşların) Türkiye'deki temsilcilik binaları ve arşivleri için de düşünülebilir.

481 Onaylanmanın uygun bulunduğuna ilişkin kanun; kanun nu: 4740, kabul t. 11 Ocak 2002, RG. 19 Ocak 2002, 24645.

TCK'nın "Mala zarar vermenin nitelikli halleri" başlıklı 152. maddesinde, mala zarar verme suçunun "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait, kamu hizmetine tahsis edilmiş veya kamunun yararlanmasına ayrılmış yer bina, tesis veya diğer eşya hakkında" işlenmesi halinde verilecek cezanın iki katına kadar attırılacağı belirtilmiştir. Konsolosluk binalarının bu madde kapsamına girdiği söylenebilir mi? Ceza Hukukunun temel ilkelerinden olan "suçta ve cezada yasallık" ilkesi, suçtan sözedilebilmesini, yasada açıkça tanımlanmış olma koşuluna bağlamıştır. Bu ilke TCK m. 2 (3)'te şöyle belirtilmiştir:

> "Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas[482] yapılamaz. Suç ve Ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz."

Sonuç olarak, "mala zarar verme" suçunun kapsamına giren eylemlerin, konsolosluk binasına karşı işlenmesi hali için özel bir düzenleme olmaması nedeniyle, bu konuda genel hükümler uygulanacaktır. Ancak, yargılama sonunda suçu sabit görülenler için cezanın belirlenmesinde; olayın uluslararası ilişkileri ilgilendiren yönü nedeniyle, mahkemenin takdirine göre cezanın üst sınırına hükmedebilir.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda[483] da, konsolosluk binalarıyla ilgili olabilecek hükümler bulunabilir. Örneğin "önleme araması" başlıklı değişik[484] 9. maddeye göre:

> Polis, tehlikenin önlenmesi veya bertaraf edilmesi amacıyla güvenliğini sağladığı bina ve tesislere gelenlerin; herhangi bir emir veya karar olmasına bakılmaksızın, üstünü, aracını ve eşyasını teknik cihazlarla, gerektiğinde el ile

---

482 Kıyas (örnekseme) yasada, somut olayla doğrudan ilgili bir kuralın olmaması halinde, onun benzeri olaylara uygulanacak kuralların uygulanması olarak tanımlanabilir. Örneğin "trampa" sözleşmesine satım hükümlerinin uygulanması gibi. Bkz. Aybay, A. .- Aybay, R.; *Hukuka Giriş*, 5.bası, İstanbul Bilgi Üniv. yay. 2008, s.366 vd.

483 Kanun nu. 2559, kabul t. 4 Temmuz 1934, RG 2751. Bu kanunun çeşitli hükümlerinde, zaman içinde önemli değişiklikler yapılmıştır.

484 16 Temmuz 1965 tarihli 694 sayılı kanunla değişik

kontrol etmeye ve aramaya yetkilidir. Bu yerlere girmek isteyenler kimliklerini sorulmaksızın ibraz etmek zorundadırlar. Milletlerarası anlaşmalar hükümleri saklıdır.

Bu hüküm, konsolosluk binalarına girmek isteyenlere de uygulanabilir niteliktedir. Çünkü, konsolosluklar da terörist saldırılara hedef olabilmekte ve bu nedenle bazı konsolosluklar, bina girişlerinde kendi güvenlik önlemlerini almaktadır. Ancak, konsolosluk binasının dışındaki önlemleri almak ve denetimleri yapmak, doğal olarak kabul eden devletin yükümlülüğündedir.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'ndaki, "muhafaza altına alınan bina ve tesislere" karşı girişilen bireysel yada toplu saldırıları def etmek için, yetkili amirce verilecek sözlü emirlere uyulacağını belirten hüküm de (madde 2/V) konsolosluk binalarıyla ilgili olabilir. Bu hüküm, Konsolosluk binası için tehdit oluşturabilecek nitelikteki eylemler karşısında, amirlerce verilecek buyrukların hemen yerine getirilmesini sağlayacaktır.

C- Olağanüstü Durumlar

Gönderen devletle kabul eden devlet arasında konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi halinde, konsolosluk binalarıyla ilgili koruma ve saygı gösterme yükümlülükleri sona ermiş olmaz. KİVS m. 27'ye göre böyle bir durumda, giderek (hatta) iki devlet arasında silahlı çatışma çıkması halinde bile, kabul eden devletin, konsolosluk binalarına, konsolosluk eşyalarına ve arşivlerine saygı göstermek ve bunları korumak yükümlülüğü devam eder.

Konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi halinde Gönderen devlet, konsolosluk binalarının, bu binalarda bulunan malların ve nesnelerin (eşyanın) korunması görevini bir üçüncü devlete devredebilir. Ancak, bu işlemin tamamlanabilmesi yani üçüncü devletin bu görevi üstlenebilmesi için, durumun kabul eden devletçe de uygun görülmesi gerekir. Kabul eden devletin, görevi üstlenecek üçüncü devlet konusundaki onay yetkisini kötüye kullanmaması, ortada ciddi bir neden yoksa, Gönderen devletçe önerilen üçüncü devletle ilgili onayı, hızlı biçimde vermesi beklenir.

Var olan bir konsolosluğun, örneğin tasarruf nedeniyle sürekli olarak kapatılması yada etkinliğine geçici olarak son verilmesi halinde de benzeri düzenlemeler uygulanır (KİVS m. 27/2).

Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin Bakü'deki Konsolosluğunun, büyükelçiliğe dönüştürülmesi gibi bir durumda ise, kabul eden devletin yükümlülükleri artarak devam eder.

2) Konsolosluk binalarının ve araçlarının akçalı bağışıklığı

A - Genel olarak

KİVS madde 32 hükmü, konsoloslukla ilgili bazı akçalı bağışıklıklar (vergi bağışıklıkları) öngörmektedir. Bu bağışıklıklardan yararlandırılması sözkonusu olan binalar, konsolosluk binası ile konsolosluk şefinin ikametgahıdır.

Konsolosluk binasının akçalı bağışıklıklardan yararlanabilmesi için, binanın malikinin yada kiracısının Gönderen Devlet (ya da Gönderen Devlet adına hareket eden bir kişi, örneğin vekil) olması gerekir. Bu nedenle, örneğin bir fahri konsolosça yönetilen konsolosluğun binası, Gönderen Devletin mülkiyetinde değilse yada bu devlet o binada kiracı durumunda değilse, akçalı bağışıklık sözkonusu olamaz.

Konsolosluk şefinin ikametgahının, akçalı bağışıklıktan yararlanabilmesi de ancak konsolosluk şefinin "meslekten" olması halinde sözkonusudur.

Akçalı bağışıklığın kapsamına her türlü vergi ve harç girer; bunların kabul eden Devlet'in ulusal, bölgesel yada yerel otoriterlerce konulmuş olması, durumu değiştirmez. Ancak, yerel makamlarca yapılan özel hizmetlerin karşılığı olarak ödenecek harçlar ve resimler gibi yükümlülükler, bağışıklık kapsamı dışındadır.

Ayrıca, KİVS madde 32/2'ye göre, akçalı bağışıklıkların kapsamına sadece Gönderen Devlet girer; bu Devletle sözleşme yapmış olan kişinin ödemesi gereken vergi ve harçların o kişi tarafından ödenmesi gerekir. Örneğin, binasının konsolosluk olarak kullanılması için Gönderen Devlet'le kira sözleşmesi yapmış olan kişi, kabul eden devletin yasaları uyarınca kira geliri üzerinden vergilendirilmişse, o vergiyi ödeme yükümlülüğünden kurtulmaz

Konsolosluk binalarının "kamulaştırma" işlemine konu olmasına, ilke olarak, engel yoktur. KİVS m. 31/4 hükmü, belli koşullara uyularak, konsolosluk binaların ve mobilyalar gibi eşyaların kamulaştırılabileceğini kabul etmiştir.

B- Türk hukuku

Türk Hukuku açısından da, konsolosluk binalarının kamulaştırılmasına, ilke olarak, bir engel bulunmamaktadır. Ancak bu konuda Anayasadan ve AİHS'e ek Birinci Protokolün 1. maddesinden kaynaklanan bir takım koşullara uyulması gerekir. Anayasa m. 46'ya göre "kamu yararının gerektirdiği hallerde" ve "gerçek karşılıkları peşin olarak ödenmek" koşuluyla özel mülkiyette bulunan taşınmazların tamamı yada bir bölümü kamulaştırılabilir. AİHS'e ek Birinci Protokol'un 1. maddesi de benzer güvenceler içermekte ve bu konu AİHM içtihatları ile biçimlendirilmiş bulunmaktadır.

Bir konsolosluk binasının kamulaştırılması, Anayasa ve AİHS hükümlerine uyulması koşuluyla olanaklı ise de, konunun diplomatik ilişkilerini ilgilendiren ve "karşı işlem" uygulamasına yol açabilecek olan yönleri de göz ardı edilmemelidir.

Öte yandan Milli Müdafaa Mükellefiyetleri Kanunu[485] da konumuzla ilgili bir hüküm içermektedir. Bu kanuna göre, "seferberlik ve savaş hali ile bu hallerin henüz ilan edilmemiş olduğu, ancak savaşı gerektirebilecek bir durumun meydana geldiği gerginlik ve kriz dönemlerinde"[486] askeri ihtiyaçlar nedeniyle "sahiplerine kat'i lüzumu olmayan binalar" a ve "motörlü ve motörsüz her nevi kara nakil vasıtalarına" el konulabilecektir (madde 6). Ancak;

> "Yabancı Devletlerin sefarethane ve konsoloshaneleriyle bunlara ve diplomasi memurlarına, siyasi murahhaslara ve konsoloslara ait eşya, nakil vasıtaları vesair maddeler mütekabiliyet (karşılıklılık) şartiyle bu kanun hükümlerinden müstesnadır. Yabancı Devletlerin fahri konsoloslarına ait olan binaların, konsolosluk işlerini ifaya tahsis edilmemiş bulunan kısmı ile ticaret malları bu istisnaya dahil değildir.

485 Kanun nu. 3634, kabul t. 7 Haziran 1939, RG. 16 Haziran 1939, 4234.
486 28 Haziran 2001 tarihli ve 4701 sayılı kanunla değişik 1. madde.

> Bu hususlarda daha müsait bulunan muahede ve mukavelenameler, hükümleri mahfuzdur" (madde 74).

Bu hüküm, KİVS m. 52'de belirtilen bağışıklıklarla koşutluk göstermektedir. Ancak, Milli Müdafaa Mükellefiyetleri Kanunu bağışıklıktan yararlanmayı "karşılıklılık" (mütekabileyet) koşuluna bağlamıştır. Oysa KİVS, askerlikle ilgili istimval, zorunlu konaklama ve yardım yükümlülükleriyle ilgili bağışıklıkları, karşılılıklık koşuluna bağlamış değildir.

Öte yandan, yine KİVS'in kapsamına giren kişiler de daha geniştir: konsolosluk mensuplarına ek olarak "kendileriyle birlikte yaşayan aile bireyleri" de KİVS m. 52'nin kapsamına girmektedir.

Emlak Vergisi Kanununun[487] İkinci Bölümünde yer alan "Muaflık ve İstisnalar" alt bölümünde 4. madde sayılan "daimi muaflıklar" arasında konumuzu ilgilendiren şöyle bir hüküm vardır:

> "Aşağıda yazılı binalar, kiraya verilmemek şartıyla Bina Vergisinden daimi olarak muaftır:
>
> (...)
>
> l) Yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk olarak kullanılan binalar ile elçilerin ikametine mahsus binalar ve bunların müştemilatı (Karşılıklı olmak şartıyla) ve merkezi Türkiye'de bulunan milletlerarası kuruluşlar, milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerine ait binalar;"

Emlak Vergisi Kanunundaki bu hüküm, ilke olarak, KİVS madde 32 (ve DİVS madde 23) ile uyum halindedir. Ancak, Türk yasasında, akçalı bağışıklıktan yararlanma "karşılıklılık" koşuluna bağlanmıştır; bunun Uluslararası Hukuka aykırı olduğu söylenemez.

Belediye Gelirleri kanununda[488] da, konsoloslukları, çevre temizlik vergisinden bağışık tutan bir düzenleme vardır. Kanunun, 15 Temmuz 1993 tarihli, 3914 sayılı kanunla değişik mükerrer 44. maddesine göre:

---

487 Bkz. s. 88.

488 Belediye Gelirleri Kanunu, kanun nu.2464, kabul t.26 Mayıs 1981, RG 29 Mayıs 1981, 17354

"Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin katı atık toplama ile kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar, çevre temizlik vergisine tabidir.

(...) karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar, merkezi Türkiye'de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerine ait binalar ve bunların müştemilatı bu verginin kapsamına dahil değildir."

3) Konsolosluk arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı

A- Genel olarak

KİVS'in "Konsolosluk arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı" başlıklı 33. maddesi, aynı konuyu diplomatik misyonlarla ilgili olarak düzenleyen DİVS m. 24'ü yineler niteliktedir. İki metin arasındaki fark, diplomatik misyon ve konsolosluk deyimleri arasındaki farktan kaynaklanan sözcük farkından ibarettir. Her iki madde metni de özü; arşiv ve belgelerin, nerede bulunurlarsa bulunsunlar her zaman dokunulmaz olduğudur.

Arşiv sözcüğü, işlemleri tamamlanmış ve görünür gelecekte üzerinde yeni bir işlem yapılmasına gerek kalmamış belgelerin düzgün ve sistematik biçimde konulduğu yerleri ve ortamları anlatır. Arşivlerin boyutları, kapsadıkları belgelerin sayısına ve önemine göre birkaç dolaptan büyük bir binaya kadar değişiklik gösterebilir. Konsoloslukların arşivleri, genellikle, küçük çaplı olmakla birlikte boyut konusunda belli bir standart olduğu söylenemez. Gereksinimlere göre, arşivin büyüklüğü konusunda takdir konsolosluğundur.

KİVS m. 33'te geçen "belgeler" ise henüz arşive kaldırılma aşamasına ulaşmamış, işlem görmekte olan konularla ilgili bilgileri içeren yazışmalar ve benzeri kaynaklardır. Bunlar, güncel konularla ilgili, ve bazıları henüz kesin sonuca bağlanmamış değişik görüşleri içerebilen metinler olduklarından, korunmaları özellikle önemlidir.

DİVS'in, "arşiv" yada "belgeler" deyiminin kapsamına ilişkin açıklayıcı bir hüküm içermemesine karşılık. KİVS bu konu-

da bir tanım vermiştir. KİVS'in "Tanımlar" başlıklı 1. maddesine göre:

> "Konsolosluk arşivleri" deyimi, konsolosluğa ait tüm evrak, belgeler, yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bantları, kayıt defterleri ve şifre malzemesi ile bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan kartoteks ve mobilyayı kapsar (madde 1/k).

KİVS'in hazırladığı 1960'lı yıllardan günümüze uzanan dönemde bilgisayar kullanımı alanında ortaya çıkan büyük gelişmeler karşısında, "arşiv ve belgeler" deyiminin kapsamına CD rom ve benzeri elektronik araçların da girdiği kabul edilmelidir.

Maddede geçen "nerede bulunurlarsa bulunsunlar her zaman" dokunulmazlığın olduğunu belirten sözlerin anlamı üzerinde de özellikle durulması gerekir. Bu konuyu "arşiv" ile "belgeler"i ayırarak incelemek uygun olacaktır. Arşiv, ilke olarak, konsolosluk binasının içinde ve "münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan" bir mekanda bulunacağından, zaten KİVS'in 31. maddesi kapsamı içinde koruma altında olacaktır. Arşiv'in dokunulmazlığı ancak, yangın ve benzeri olağanüstü durumlarda, kabul eden devletin görevlilerinin konsolosluk binasına girmeleri halinde önem kazanır. Böyle durumlarda, görevlilerin arşivin bulunduğu mekanlarda özellikle dikkatli ve özenli davranması arşivdeki dosyaların ve benzeri malzemenin, zarar görmemesine çalışmaları gerekir.

Arşivin dokunulmazlığı konusunda sözkonusu olabilecek bir özel hal de, örneğin konsolosluğun başka bir binaya taşınması gibi durumlarda görülür. Böyle bir durumda, kabul eden devletin güvenlik görevlileri, arşivin dokunulmazlığının nakil sırasında ihlal edilmemesi için gerekli önlemleri almalıdır.

Aşağıda "Haberleşme serbestliği" başlığı altında açıklayacağımız gibi, bazı belgelerin ve özellikle resmi yazışmaların dokunulmazlığının, konsolosluk binaları dışında da sağlanması, kabul eden devletin yükümlülüğündedir.

B- Türk Hukuku

TCK'nın "Yabancı Devletlerle Olan İlişkilerine Karşı Suçlar" başlıklı bölümünde (madde 340-343), diplomatik ve konsüler temsilciliklerin arşivlerine karşı girişilecek tahrip, gizliliği ihlal vb. eylemlerle ilgili özel hükme yer verilmemiştir. "Mala zarar vermenin nitelikli halleri" (m. 152) arasında böyle bir hüküm bulunması, KİVS'i onaylamakla kabul edilmiş yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından yerinde olurdu.

Ceza Hukuku alanında "kıyas" ve içtihat yoluyla suç yaratılması kabul edilemeyeceğine göre, bugünkü durumda diplomatik ve konsüler temsilciliklerin arşivlerine karşı girişilecek tahrip, gizliliği ihlal gibi eylemler, genel hükümlere göre cezalandırılacaktır. Mahkemenin, ceza miktarını belirlemekte durumun özelliğini dikkate alarak, yasal ölçüler içinde cezayı ağırlaştırması sözkonusu olabilir.

4) Haberleşme serbestliği

KİVS'in "Haberleşme serbestliği" başlıklı 35. maddesi, Sözleşmenin en uzun ve ayrıntılı maddelerinden birini oluşturmaktadır. Kabul eden devletin, ülkesinde bulunan konsoloslukların görevlerinin gereği olarak yapacakları haberleşmeye engel olmaması ve bu haberleşmenin gizliliğine saygı gösterilmesini sağlaması beklenir. Kabul eden devletin bu konudaki yükümlülükleri, 35. maddenin birinci bendinin ilk tümcesinde şöyle belirtilmiştir:

"Kabul eden Devlet, konsolosluğun her türlü resmî amaçlarla yaptığı haberleşmenin serbestliğine müsaade eder ve bu haberleşmeyi korur *(permit and protect; permet et protège)*."

KİVS'in bu hükmü karşısında, kabul eden devletin sorumlulukları iki türe ayrılabilir:

Birincisi; konsolosluğun haberleşmesine "müsaade" etmek biçiminde belirtilmiştir. Bu "müsaade"nin kapsamına; engel olmamak, tahammül etmek, güçlük çıkarmamak gibi yükümlülükler girer. Kısacası, kabul eden devlet bu konuda, uluslararası ilişkilerin gerektirdiği ölçüde dürüst ve iyiniyetli bir uygulama yapmalıdır. Ancak, gönderen devletin, kendi ülkesinde bulunan konsolosluk-

lara haberleşme konusunda güçlük çıkarması durumunda, kabul eden devletin de benzer davranışlarda bulunabileceği de kabul edilmelidir (Bkz. KİVS m. 72/2, a).

İkinci tür yükümlülükler ise, kısaca, konsolosluğun haberleşmesinin "korunması" olarak belirtilmiştir. Bu "koruma"nın kapsamına haberleşmenin teknik olarak engellenmesini, haberleşmeye müdahale edilmesini önlemek; gizliliğin ihlal edilmemesini sağlamak gibi önlemler girer. Kabul eden devlet, bu korumayı sağlamak için kendi uyrukluğunda olsun olmasın her kişiden ve örgütten gelecek müdahaleleri önlemek, gerekirse failleri cezalandırmak durumundadır. Başka devletlerin gizli açık görevlilerinin haberleşmeye ilişkin müdahale eylemleri de bu kapsamdadır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır: Kabul eden devletin KİVS ile belirtilmiş yükümlülükleri "resmi amaçlarla yapılan haberleşme" ile sınırlıdır. KİVS m. 35/2'de bu konu açıkça belirtilmiştir: "Konsolosluğun resmi haberleşmesine dokunulamaz". 'Resmi haberleşme' deyiminden konsoloslukla ve konsolosluk görevleriyle ilgili tüm haberleşmeler anlaşılır."

Bu hükümden, konsoloslukça yapılan ama "resmi nitelik" taşımayan haberleşmelerin KİVS ile sağlanmış olan korumanın kapsamı dışında olduğu anlaşılır. Ancak, konsolosluğun "özel" nitelikli haberleşmelerinin bütünüyle müdahaleye açık olduğunu söylemek doğru olmaz. Özel nitelikli haberleşmelerin de, kabul eden devlette geçerli olan genel kuralların sağladığı ölçüde korunması, gizliliğine saygı gösterilmesi beklenir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ve haberleşmesine keyfi olarak karışılamayacağını; herkesin, bu tür karışmalara ve saldırılara karşı yasal korumadan yararlanma hakkı bulunduğunu belirtmiştir (madde 12).[489]

Konsolosluğun KİVS çerçevesinde korunması gereken resmi nitelikli haberleşmelerinin kapsamına giren haberleşmeler, muhataplari açısından üç türe ayrılır:

489 AİHS gibi bölgesel nitelikli insan hakları belgelerinde de bu konularda güvence sağlayan güçlü hükümler vardır ama bunlar sadece taraf devletler için bağlayıcı niteliktedir. Oysa İHEB'nin evrensel bir kabul gördüğü ve Uluslararası Hukuk alanında buyruk kural *(jus cogens)* oluşturduğu, dolayısıyla bütün devletler için yükümlülükler içerdiği söylenebilir.

Birincisi, doğal olarak, gönderen devletin hükümeti ile yapılan haberleşmelerdir. Konsolosluğun kendi dışişleri bakanlığı başta olmak üzere, kendi merkezi makamlarıyla yapacağı yazışmalar ve benzeri haberleşmeler bu kategoriye girer.

Gönderen devletin diplomatik temsilcilikleriyle yapılan haberleşmeler ikinci kategoriyi oluşturur. Kabul eden devlette bulunan ve olağan koşullarda, konsolosluğun bağlı bulunduğu diplomatik temsilcilik doğal olarak bu kategoriye girer. Ancak, gönderen devletin başka devletlerin ülkesinde bulunan diplomatik temsilcilikleriyle konsolosluk arasındaki haberleşmeler de bu korumanın kapsamındadır.

Son olarak, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki ve başka ülkelerdeki konsolosluklarıyla yapılan resmi nitelikli haberleşmeler de, KİVS'in kapsamı içinde bulunmaktadır.

KİVS metninde, bu konuyla ilgili olarak belirtilmiş muhataplar arasında, gönderen devletin uluslararası örgütler nezdindeki temsilciliklerine yer verilmemiştir. Konsoloslukla, bir uluslararası örgüt nezdindeki daimi temsilcilik arasında resmi yazışma yapılmasını gerektiren durumlar, belli koşullarda sözkonusu olabilir. Ayrıksı durumlarda, bir uluslararası örgüt nezdindeki daimi temsilciliğe, gönderen devletçe konsolosluk görevi niteliğinde görevlerin verilebildiğini belirtmiştik.[490] Böyle durumlarda, o daimi temsilcilikle, gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki ve başka ülkelerdeki konsolosluklarla yapacağı resmi haberleşmelerin de, KİVS kapsamında sayılması ve korunması doğru olur.

Konsolosluğun KİVS kapsamında korunan haberleşmeleri için kullanılabilecek araçlar da, Sözleşmede belirtilmiştir (35/1). Bunlar, diplomatik kuryeler ve konsolosluk kuryeleri, diplomatik torba yada konsolosluk torbası, kripto ve şifre olarak sayılmışsa da, bunlar sınırlayıcı bir biçimde belirtilmiş değildir. Sözleşmenin Türkçe çevirisinde bu konuda duraksama yaratabilecek bir anlatım vardır: "konsolosluk, diplomatik veya konsolosluk kuryelerini, diplomatik torbayı veya konsolosluk torbasını ve kripto veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtasını

490 Bkz. Birinci Bölüm, "Uluslararası örgütler ve konsolosluk hizmetleri" s. 123 vd.

kullanabilecektir". Çevirideki bu anlatım konsolosluğun, koruma altındaki haberleşmelerinin burada sayılanlardan ibaret olduğu biçiminde anlaşılmaya elverişli görünmektedir. Oysa, özgün metin, konsolosluğun uygun göreceği araçlar arasında yapacağı seçimin, burada sayılanlarla sınırlı olmadığını göstermektedir.

Bu konu, KİVS'in hazırlandığı 1960'lı yıllarda kullanılması henüz sözkonusu olmayan elektronik yoldan haberleşme olanakları (elektronik iletişim ağı; internet) haberleşmesi açısından önem kazanmıştır. Günümüzde kullanım alanları gittikçe yaygınlaşarak başlıca haberleşme aracı haline gelen internet aracılığıyla yapılan yazışmaların da, KİVS'in kapsamı içinde sayılması gerekir. Elektronik haberleşme günümüzde, birçok konsolosluk için de başlıca haberleşme aracı haline gelmiştir. Bu konsolosluklar bakımından, telsiz cihazları aracılığıyla haberleşmenin geçmişte kaldığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, KİVS'in "konsolosluk, ancak kabul eden devletin muvafakatiyle telsiz cihazı koyabilir ve kullanabilir" hükmü, elektronik haberleşme olanaklarının var olduğu ülkeler açısından önemini yitirmiş görünmektedir.[491]

Konsolosluk torbalarının kullanılmasına ilişkin olarak KİVS'in kabul ettiği temel ilke, bunların açılamayacağı ve bunlara elkonulamayacağıdır (m. 35/3). Ancak bu korumanın sözkonusu olabilmesi için torbalar ve paketlerin, niteliklerini belirten ve açıkça görülebilen işaretleri taşımaları gerekir. Torbaların resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanıma yönelmiş belge ve eşyaları" içerebileceği belirtilmiş olup, bu amaçlar dışında kullanılması KİVS'e aykırılık oluşturur.

Bu torbaların, KİVS çerçevesinde kabul edilebilir amaçlar dışında kullanıldığı yani torbanın içinde, korunması gerekenler dışında ögelerin bulunduğu konusunda ciddi nedenlerin bulunduğu durumlarda kabul eden devlet makamları; gönderen devletin yetkili bir temsilcisi tarafından kendi önlerinde açılmasını, böylece durumun aydınlanmasını isteyebilirler. Gönderen devletin makamları bu isteme uyup, torbanın kabul eden devletin yetkilileri önünde

---

491 Bununla birlikte, elektronik yoldan haberleşmenin kesilebileceği olağanüstü durumlar için, telsiz cihazlarının muhafaza edilmesi de sözkonusu olabilir.

açılmasına razı olmazlarsa, torbanın girişi (ya da duruma göre çıkışı) engellenebilir ve torba açılmaksızın, çıkış yerine geri gönderilir. Bunun kabul eden devletle gönderen devlet arasında ciddi bir sorun yaratabilecek bir durum olduğu kuşkusuzdur.

Konsolosluk kuryeleri için de özel koruma önlemleri sözkonusudur;

> "Konsolosluk kuryesi, sıfatını gösteren ve konsolosluk torbasını teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmi belgeyi hamil olmalıdır. Kabul eden Devlet'in razı olması hali hariç, kurye ne bu Devlet uyruğu olabilir, ne de gönderen Devlet'in uyruğu olması hariç kabul eden Devlet'in devamlı sakini olabilir. Kurye, görevlerini yerine getirirken kabul eden Devlet tarafından korunur. Kişi dokunulmazlığından yararlanır ve hiçbir şekilde tutuklamaya ve göz altına alınmağa tabi tutulamaz" (KİVS m. 35/5).

Konsolosluk torbasının, bir ticari gemi yada ticari uçak kaptanına teslim edilmesi de olanaklıdır. Bu geminin yada uçağın, gönderen devletin uyrukluğunda[492] bulunması zorunlu bir koşul değildir. Ancak, torbanın teslim edileceği limana, kurallara uygun biçimde gelmiş bir gemi olması yada tarifeli *(scheduled)* bir uçak olması gerekir. KİVS'in bu hükmünü, gerek gemiler gerek uçaklar için, yasal yollardan gelmiş olmak biçiminde anlamak yerinde olur. Böyle bir durumda torbayı teslim alan gemi kaptanı yada uçak pilotu bir "konsolosluk kuryesi" sayılmaz; dolayısıyla kuryeye tanınmış olan dokunulmazlıklardan yararlanamaz.

KİVS'de, haberleşme konusunda üçüncü devlet durumundaki devletlerle ilgili yükümlülükler öngören hükümler de vardır. "Üçüncü devletlerin yükümlülükleri" başlıklı 54. maddede, üçüncü devletlerin yükümlülükleri belirtilirken "konsolosluk kuryelerine ve transit konsolosluk torbalarına, kabul eden devlet'in bu Sözleşme uyarınca bahşetmek zorunda bulunduğu ayni dokunulmazlık ve korumayı" sağlamak da özellikle belirtilmiştir.

---

492 Bkz. "Gemilerin, Hava Araçlarının ve Tüzel Kişilerin Uyrukluğu; Aybay, *Vatandaşlık*, s.333 vd.

5) Teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler ve bir örnek olay: CDCA-TC Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin davası

A- Giriş

Haberleşme teknolojisi alanındaki gelişmelerin ve uygulamaya konulan yeniliklerin, konsolosluk çalışmaları ve görevlerini etkileyen bazı sonuçları kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların, özellikle haberleşme (iletişim) alanındaki sonuçlarına bir önceki "Haberleşme serbestliği" başlığı altında değinmiştik. Bu alandaki gelişmelerin ve yeniliklerin sonucunda, telsiz haberleşmesi önemini geniş ölçüde yitirmiş ve birçok halde fiilen yürürlükten kalkmış durumdadır.

Bu konuda daha eski bir örnek olarak 1930 yılında kabul edilmiş olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile öngörülmüş bazı görevler de gösterilebilir. Bu kanunun, konsoloslarımıza verdiği, bulundukları bölgedeki kolera, veba ve sarıhumma vakalarını telgrafla merkeze bildirme görevine ilişkin hüküm, fiilen yürürlükten kalkmış sayılabilir.

İletişim teknolojisindeki gelişmelerden konsolosluk hizmetleri alanında yararlanılarak, konsolosluk kayıtlarının tutulmasında bilgisayarlardan yararlanılması, Merkezde oluşturulan birim aracılığıyla, bu kayıtlara doğrudan ulaşılabilmesi de sağlanabilmektedir.[493] Öte yandan, konsoloslukların kendi "web-sitelerini" oluşturarak, bu siteler aracılığıyla, gerek gönderen devlet uyrukları için gerek yabancılar için yararlı olabilecek bazı bilgileri açıklamaları da, gittikçe yaygınlaşan genel bir uygulama haline gelmiştir. Böylece, vize almak için gerekli belgelerin neler olduğu, gönderen devlette yatırım olanakları konusundaki bilgilerden, e-posta aracılığıyla randevu almaya kadar pek çok alanda bilgi ve hizmete internet aracılığıyla ulaşılabilmektedir.

Konsoloslukların sitelerinde, konsolosluk hizmetlerine ilişkin pratik bilgilerin yanı sıra, gönderen devletin tarihi, kültürü, sanatı vb. konularda bilgilere de yer verilebilmektedir. T.C.'nin Paris Başkonsolosluğu'nun web-sitesine konulan ve Ermeni soykırımı

---

493 Bu konuda Türk Dışişleri Bakanlığı'nın uygulamasına yukarıda, Birinci Bölümde değinmiştir. Bkz. s. 138.

savları karşısında Türkiye'nin görüşlerini ve değerlendirmelerini içeren bilgiler, 2004 yılında başlayıp, 2007 yılında sona eren bir davaya yol açmıştır. Bir örnek olay oluşturan bu dava ile ilgili açıklamalar aşağıda verilmektedir.

B- CDCA - Aydın Sezgin davası

Fransa'da yerleşik Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA) adlı kuruluş Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınlarından "On Soru On Cevap" adlı yayını resmi internet sitesinde yayınlayarak, varlığını savundukları Ermeni soykırımını inkâr ettiği ve Ermeni toplumunun temel insan haklarını rencide ettiği iddialarıyla, Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin'in şahsi olarak cezalandırılması ve internet şirketi France-Telecom'un Başkonsolosluğa hizmet sağlamasının engellenmesi ve cezalandırılması istemiyle 9 Temmuz 2004 tarihinde Paris Asliye Mahkemesi'nde dava açmıştır.

Başkonsolos Aydın Sezgin, dava konusu yapılan açıklamaların konsolosluğun web-sitesine konulmasından kendisinin sorumlu olduğunu kabul etmiş ve avukatları aracılığıyla savunmasını yapmıştır. Paris Asliye Mahkemesi 15 Kasım 2004 tarihli kararında davanın reddine hükmetmiştir.

Paris Mahkemesi'nin davayı red etme sonucuna götüren düşünceler, kişisel değerlendirmemize göre, şöyle açıklanabilir:

(i) KİVS'in 43. maddesi, konsolosluk memurlarının ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı, kabul eden devletin yargısına tabi olmadıklarını belirtmektedir[494];

(ii) Başkonsolos Aydın Sezgin'in, KİVS'in 1. maddesinde verilmiş tanımlar karşısında "Konsolosluk Şefi" durumunda olduğu; dolayısıyla 43. maddede öngörülmüş olan yargı bağışıklığından yararlananlar kategorisine girdiği açık bir gerçektir.

(iii) Dava konusu edilen açıklamalara, Başkonsolosluğun web-sitesinde yer verilmesinin, KİVS m. 43 hükmü anlamında "resmi görevlerin yerine getirilmesi" niteliğinde olup-olmadığı sorununu şöyle değerlendirilmelidir:

---

494 "Yargı bağışıklığı" konusu için bkz. Aşağıda, s. 282.

Konu, KİVS'in "Konsolosluk görevleri" başlıklı 5. maddesi ve özellikle de, maddenin "a", "b" ve "m" bentleri açısından değerlendirilmelidir. Bu bentlere göre konsolosun görevleri; konsolosun, Gönderen Devletin çıkarlarını Kabul Eden Devlette korumak; Gönderen ve Kabul Eden Devletler arasında, kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesine yardımcı ve destek olmak; Gönderen Devletçe, konsolosluğa verilen bütün öteki görevleri yerine getirmek biçiminde özetlenebilir. Başkonsolos Aydın Sezgin'in Konsolosluk web-sitesinde yayınlattığı açıklamalar, KİVS anlamında Gönderen Devlet olan Türkiye'nin resmi görüşlerini yansıtmaktadır. Konsolosların zaman içinde bazı siyasal nitelikli görevleri de yerine getirmeye yöneldikleri bir gerçektir ve Gönderen Devlet'in resmi görüşlerini Kabul Eden Devletin kamuoyuna iletmek, bu görevlerin kapsamı içindedir.

Dava, bu gerekçelerle reddedilmiştir. Davacı durumunda olan kuruluş (CDCA) Paris Mahkemesi'nin bu kararı aleyhine İstinaf yoluna başvurmuş; Paris 11. İstinaf Mahkemesi, yerel mahkeme kararını aynen onamıştır. İstinaf Mahkemesi'nin 8 Kasım 2006 tarihli kararında; CDCA adlı kuruluşun, "Ermeni soykırımı" diye adlandırdığı olayın tanınmasının reddedilmesi dolayısıyla, kendilerinin insanlık onurunun incitildiği savının da geçerli olamayacağı belirtilmiş; bunun insanlık onuru açısından korunan hakların kapsamına girmediği belirtilmiştir.

CDCA, İstinaf mahkemesi kararı aleyhine Yargıtay'a başvurmuşsa da, temyiz dilekçesini yasal süre içinde vermediği için, Yargıtay'ca kararın içeriğiyle ilgili inceleme yapılmamış ve böylece karar kesinleşmiştir.

6) Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı

A- Genel olarak

Kişi dokunulmazlığı *(personal inviolability)* hukuk dilinde kişinin keyfi olarak tutuklanma, gözaltına alınma vb. işlemlerden bağışık olması anlamına gelir. Ancak geniş anlamıyla kişi dokunulmazlığının kapsamına; yaşam hakkı, eziyet, işkence ve kötü muamele görmeme, insan onuruyla bağdaşmayan ceza uygulamasına

konu olmama gibi haklar da girer.[495] Seyahat (hareket) özgürlüğü de, geniş anlamıyla kişi dokunulmazlığı kapsamında sayılabilir.

Konsolosluk memurları açısından, özellikle ve öncelikle önemli olan husus, dar anlamıyla kişi güvenliği; yani, tutuklanma, gözaltına alınma, hapsedilme ve benzeri işlemlerden bağışık olmaktır. KİVS'in "Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı" başlıklı 41. maddesinin anlatımından bu anlaşılmaktadır. Geniş anlamıyla kişi dokunulmazlığının kapsamına giren seyahat (hareket) özgürlüğü *(freedom of movement)* ise ayrıca 34. maddede düzenlenmiştir.

Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı konusu bakımından önemli bir sorun da, bu dokunulmazlığın kapsamına kimlerin girdiğinin saptanmasıdır. KİVS'in, kişi dokunulmazlına ilişkin konuları düzenleyen hükümlerin yer aldığı Bölüm II. Kesim II'nin başlığı "Meslekten konsolosluk memurları ile konsolosluğun diğer mensupları" ibaresini içermektedir. Bu başlık altında yer alan maddelerin (40-57) okunması, konsolosluk memurları" *(consular officers)* ile konsolosluğun öteki (diğer) mensupları *(other members of a consular post)* arasında farklı durumlar olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki açıklamalarımızda, öncelikle "konsolosluk memurları" ile ilgili konuları açıklamaya çalışıyoruz.

Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığının sağlanması konusunda kabul eden devletin yükümlülüklerini öncelikle "can güvenliği" açısından incelemek yerinde olacaktır.

B- Kabul eden devletin yükümlülükleri

a- Can güvenliği

KİVS'nde doğrudan bir hükümle belirtilmiş olmamakla birlikte, konsolosluk memurlarının can güvenliğinin sağlanması, kabul eden devletin en başta gelen yükümlülüklerindendir. Bu yükümlülük, hem uluslararası hukukun geleneksel kurallarının hem de çağdaş devlet anlayışının temel bir gereği olarak kabul edilmelidir. Ay-

---

495 Nitekim T.C. Anayasası'nm "kişi dokunulmazlığı" başlıklı 14. maddesi, eziyet ve işkence yasağı, insan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulmaması ilkelerini de kapsamına almıştır.

rıca, KİVS'in 40. maddesinin genel anlatımının bir sonucu da sayılmalıdır.

KİVS m. 40'a göre, kabul eden devlet'in Konsolosluk memurlarına onlara gösterilmesi gereken saygı ile muamele etmesi" ve "şahıslarına, hürriyetlerine ve onurlarına yapılabilecek her türlü tecavüzleri önlemek amacıyla, gerekli bütün tedbirleri alması" gerekir.

Bu konuyla ilgili olarak, özellikle Türkiye açısından acı bir olgu da önemle anımsanmalıdır. Ermeni terör örgütlerince hazırlanan ve uygulanan saldırılarda can veren Dışişleri Bakanlığı mensupları arasında konsolosluk memurlarımız da vardır. Gerçekten, bu cinayetler 27 Ocak 1973 günü Los Angeles Başkonsolosumuz Mehmet Baydar ve konsolos Bahadır Demir'in Ermeni kökenli bir ABD vatandaşınca öldürülmesiyle başlamıştır. Bu cinayetleri önlemekte ve failleri bulup gerektiği gibi cezalandırılmalarını sağlamakta yetersiz kalmış olan devletler, bu en temel yükümlülüğü ihlal etmişlerdir.

b) Dar anlamıyla kişi güvenliği

Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı "salt" (mutlak) nitelikte değildir. KİVS m. 41'e göre tutuklanma[496] ve gözaltına alınmadan bağışıklık ilke olmakla birlikte, "ağır suç" *(grave crime)* halinde konsolosluk memurlarına bu işlemler uygulanabilecektir. "Ağır suç" kapsamına hangi suçların girdiği yada bu saptamanın hangi devletin hukukuna göre yapılacağı konusunda açık bir düzenleme yoktur. Bununla birlikte, özellikle, kabul eden devletin güvenliğine ilişkin (casusluk gibi) suçların bu kapsama girdiği kuşkusuzdur.

KİVS m. 41'in bu konuda, konsolosluk memurları için getirdiği bir güvence de, tutuklama, gözaltına alınma vb. işlemlerin yetkili olan makamın *(competent judicial authority)* kararıyla yapılabilmesidir. "Yetkili adli makam da kabul eden devletin hukukuna

---

496 KİVS m. 41'de kullanılmış olan İngilizce *"arrest"* (Fransızca *"arrestation"*) ve *"detention"* (Fransızca *"détention"*) sözcüklerinin karşılıkları, çeşitli ulusal hukuk sistemlerinde az-çok farklı anlamlara gelir. Örneğin, Türkiye'de "tutuklama" ancak yargıç kararıyla uygulanabilirken, başka devletlerde kişiler "yargıç" kararı olmaksızın da tutuklanabilir (*"arrest"* edilebilir). Bu nedenle, yerel hukuktaki adı ne olursa olsun, kişi özgürlüğünden yoksun bırakılmanın her türü KİVS m. 41'in kapsamına girer.

göre belirlenecektir. Bunun, tam anlamıyla bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olması beklenir ise de, bazı devletlerin bu türden güvenceleri kendi uyrukları için de sağlamadıkları bir gerçektir. Dolayısıyla "yetkili adli makam" kavramını, kabul eden devletin gerçekleri ile uluslararası hukukun çağdaş gereklerini birlikte değerlendirerek anlamlandırmak gerekir.

Düzgün (adil) yargılanma *(fair trial)* 1948 yılında BM Genel Kurulu'nca kabul edilmiş İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile, bireyleri keyfi uygulamalara karşı koruyan bir güvence olarak Uluslararası Hukuka girmiştir. Daha sonra AİHS'nin 6. maddesi, Evrensel Bildiri'nin "tavsiye" niteliğindeki hükmünü, bağlayıcı bir uluslararası sözleşme kuralı haline getirmiş; bunu 1966 yılında kabul edilen Medeni (Sivil) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi *(Covenant)* (madde 14,15) ve 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 8,9) izlemiştir.

Kişi dokunulmazlığı güvencesinin bir uzantısı da, kişi dokunulmazlığıyla ilgili olumsuz bir uygulama halinde, gönderen devlet'e bilgi verilmesidir. KİVS madde 42'ye göre "Bir konsolosluk personeli mensubunun tutuklanması, gözaltına alınması veya cezai bir kovuşturmaya tabi tutulması halinde" kabul eden Devlet'çe durum Gönderen Devletin konsolosluk şefine bildirilir. Maddedeki düzenlemeye göre bu bildirimin "en kısa zamanda" *(promptly; au plus tôt)* yapılması gerekir.

Türkçe çeviride, madde başlığına göre bu bildirimin "yazılı" olması gerektiğini belirten bir anlatım vardır: "Tutuklama, gözaltına alma veya kovuşturma hallerinin yazılı olarak bildirilmesi". Oysa İngilizce ve Fransızca metinlerde sadece "*notification*" sözcüğü, önünde "yazılı" anlamına gelecek bir niteleme olmaksızın kullanılmıştır. Bu nedenle, Gönderen devlet Konsolosluk Şefine haber verilmesinin "yazılı" biçimde yapılmasının zorunlu olduğu söylenemez. "Resmî" nitelik taşıması gereken bu bildirimin "yazılı" yapılmasına bir engel yoksa da, özellikle "en kısa zamanda" haberdar etme yükümlülüğü karşısında, en hızlı haber ulaştırma yolu, örneğin telefonla haber verme tercih edilmeli; gerekirse yazılı bildirim bunun ardından gelmelidir.

Tutuklama, gözaltına alınma vb. işlem, Konsolosluk Şefine uygulanmışsa, bildirim Gönderen Devlet'e diplomatik yoldan ulaştırılır.

7) Yargı bağışıklığı

A- Sanık yada davalı olarak yararlanılan bağışıklık

Konsolosluk Hukuku alanında kabul edilmiş olan yargı bağışıklığı, yani yerel adli makamlar önünde sanık yada davalı hesap vermek, diplomatik temsilcilere tanınan bağışıklığa oranla oldukça sınırlıdır. Konsolosluk memurları sadece "konsüler görevlerinin" *(consular functions)* gereğini yerine getirmekle ilgili eylem ve işlemlerinden dolayı yargı bağışıklığından yararlanır. KİVS'in 43. maddesi bağışıklığı konu bakımından sınırlayan bu ilkeyi koymuş[497] ancak, yargı bağışıklığından yararlanabileceklere "konsolosluk hizmetlileri"ni de ekleyerek, kişiler açısından bağışıklığın kapsamını genişletmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, konsolosluk alanında yargı bağışıklığı sadece "konsüler görevlerin" yerine getirilmesiyle ilgili olarak tanınmıştır. KİVS madde 43'ün özgün İngilizce metninde yer alan *"in respect of acts performed in the exercise of consular functions"*[498], Türkçe resmi çeviride "resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında" biçiminde çevrilmiştir. "Resmi" görev deyiminin "konsüler" görev deyiminin karşılığı olduğu kabul edilse de, çevirideki bu noktaya dikkat edilmelidir.

Öte yandan, özgün metinlerdeki *"act"* sözcüğünü sadece maddi eylemleri değil, hukuksal sonuç doğurmaya yönelik sözlü yada yazılı yönelik istenç (irade) açıklamaları da kapsayacak biçimde anlamak gerekir.

Sonuç olarak, gerek konsolosluk memurları gerek konsolosluk hizmetlileri[499] *(consular employees; employé consulaire)*, konsüler görevlerinin yerine getirilmesi bağlamında yaptıkları istenç (irade)

497 Bu konuyla ilgili olarak Türkiye'nin Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin aleyhine açılmış bir dava için bkz. Yukarıda "Teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler ve bir örnek-olay". s. 276 vd.

498 Fransızca metinde *"actes accomplis dans l'exercice des functions consulaires"*.

499 "Konsolosluk Hizmetlisi" deyiminden, "bir konsolosluğun idari veya teknik hizmetlerinde istihdam edilen herhangi bir kişi anlaşılır." (KİVS m. 1).

açıklamalarından ve eylemlerden dolayı, ilke olarak, yargı bağışıklıkdan yararlanacaklardır.

Bu ilke, adli yada yönetsel (idari) alanları kapsamakla birlikte KİVS'de belirtilmiş iki özel hal, bu ilkenin uygulanmasına ayrıksılık oluşturmaktadır. Bu haller hukuk davalarıyla *(civil actions)* ile ilgilidir:

(i) Konsolosluk memuru yada konsolosluk hizmetlisinin, Gönderen Devlet'in vekili sıfatıyla değil de, başka bir kimlikle bağıtladığı bir sözleşmeden doğan sorumluluk sözkonusu ise, yargı bağışıklığından yararlanılamaz. Gönderen Devletin vekili sıfatıyla hareket edilip edilmemesinin açıkça yada dolaylı (sarih yada zımnî) olmasının önemi yoktur (KİVS, m. 43, 2, a).

(ii) Kabul eden devletin ülkesinde bir taşıt aracının kaza yapmasından doğan bir zararla ilgili olarak, açılmış hukuk davasında yargı bağışıklığı sözkonusu değildir. KİVS m. 43,2,b hükmünde düzenlenmiş olan bu halde davacı bir "üçüncü kişi" olarak belirtilmiştir. Burada üçüncü kişi deyimi, Gönderen ve Kabul Eden devletler dışındaki herhangi bir gerçek kişi yada tüzel kişi olabilir. Bu hüküm, kabul eden devletin ülkesindeki kazaları kapsamaktadır. Bu ülke dışındaki olaylardan doğan zararlarla ilgili davalara, Uluslararası Özel Hukuk'un yasa çatışması kuralları uygulanacaktır.

Bu ayrıksılık hükmü zararın bir kara, deniz yada hava taşıtınca verilmiş olması hallerinin hepsini kapsamaktadır.

B- Türk Hukuku

TCK'nın "yabancı devlet temsilcilerine karşı suç "başlıklı 342 maddesine göre:

(1) Türkiye Cumhuriyeti'nde sürekli veya geçici olarak görevlendirilmiş yabancı devlet temsilcileri ile bunların diplomasi memurları veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık tanınan memurları, kendilerine karşı görevlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından (kamu görevlisi) kabul edilerek; suç işleyen kişiler hakkında, bu Kanunun ilgili hükümlerine göre cezaya hükmolunur.

(2) İşlenen suç hakaret ise, soruşturma ve kovuşturma yapılması, mağdurun şikayetine bağlıdır.

"Kamu görevlisi deyiminden, kamusal faaliyetinin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla yada herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi" anlaşılır (TCK, m. 6/1,c). Bu hükümle, yabancı devlet temsilcilerine ve uluslararası kuruluşların temsilcilerine karşı işlenen suçlara, özel ve ağırlaştırılmış cezalar öngörülmüş olmaktadır. Ancak, bu hükmün uygulanması "karşılıklılık" koşuluna bağlanmış bulunmaktadır. Dolayısıyla, temsilcisine karşı suç işlenmiş olan devlet, aynı korumayı Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerine sağlamış değilse, özel hüküm uygulanmayacak, genel hükümler uygulanarak sonuca gidilecektir.

Bu madde metninde geçen "yabancı devlet temsilcileri ile bunların diplomasi memurları" deyiminin kapsamına konsolosluk mensuplarının girip girmediği tartışılmalıdır. Madde metnine "diplomasi memurları" deyiminin yanı sıra "konsolosluk memurları"nın eklenmesi yerinde olurdu. Bu maddenin uygulanmasında "karşılıklılık" koşulu aranacağına göre kapsamın "konsolosluk memurları"m da içerecek biçimde genişletilmesi sakıncalı sayılmamalıdır.

Konsolosluk memurlarının tutuklanma ve gözaltına alınmadan ilke olarak bağışık oldukları, ancak "ağır suç" halinde böyle bir bağışıklıktan yararlanamayacaklarını belirtmiştik. Bu kuralların uygulanması bakımından kimlik saptanması konusu özel bir önem taşımaktadır. Tutuklamanın yada gözaltına alınmanın sözkonusu olabildiği durumlarda, ilgili kişinin "konsüler" statüde bulunup bulunmadığının anlaşılması için, pratik bir araç Türk Dışişleri Bakanlığı'nca düzenlenip, ilgiliye verilen kimlik kartıdır. Bu kartlar "Türkiye'deki Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartları Yönetmeliği"[500] uyarınca Dışişleri Bakanlığı'nca düzenlenmektedir. Bu yönetmeliğe göre, "Konsüler temsilcilik" Türkiye'deki başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk ve konsolosluk ajanlarını belirtmektedir (madde 4/c).

Yönetmeliğin "kimlik kartının verildiği kişiler ve veren makam" başlıklı 5. maddesine göre;

500 RG 10 Ocak 2007, 26399.

"Türkiye'deki yabancı misyonda sürekli görev yapmak üzere Türkiye'ye gelen veya Türkiye'de ikamet etmekte iken yabancı misyon tarafından istihdam edilen personele ve aile üyelerine, Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü'nce kimlik kartı düzenlenir."

"Kimlik kartının özelliklerini belirleyen makam" başlıklı 6. madde, kartların şeklinin ve içereceği hususların Dışişleri Bakanlığı'nca belirleneceğini belirtmektedir. Ancak, Dışişleri Bakanlığı'nca bu konuda yapılacak değişikliklerin Adalet ve İçişleri Bakanlığı'na bildirileceği de belirtilmiştir. Böylece, gözaltına alınma, tutukluluk, yargı bağışıklığından yararlanma gibi durumlarda ortaya çıkabilecek sorunlarda, ilgili kişinin kimliğinin saptanması ve dolayısıyla görevinin gereği olarak ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanamayacağının saptanması açısından hangi bakanlıkların ilgili olduğu da gösterilmiş olmaktadır.

Yabancı misyonlarda görevli kişilere verilen "yabancı misyon personeli" kimlik kartı, "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun açısından ikamet belgesi, kimlik ispatı ve ayrıcalık ve bağışıklıklar bakımından temel belge niteliğindedir."

Yönetmeliğin "konsüler kimlik kartının ayırıcı özelliği" başlıklı ve "konsüler kimlik kartının verilme esasları ile tanıdığı ayrıcalık ve bağışıklıklar" başlıklı 13 ve 14. maddelerine göre:

Konsüler kimlik kartları "Fonunda büyük harflerle CC ibaresi bulunan kartlardır. Bu kartların verilme esasları ile tanıdığı ayrıcalık ve bağışıklıklar, bu Yönetmeliğin 14 üncü maddesinde belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 14. maddesi ile de şu hususlar belirtilmiştir:

(1) Konsolosluk ilişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 1. ve bu Yönetmeliğin 4. maddesinde konsolosluk memuru olarak tanımlanan diplomatik pasaport hamillerine Lacivert Bantlı Konsüler Kart verilir. Sözkonusu kart hamilleri, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52 ve 53. maddelerinde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

(2) Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 1. ve bu Yönetmeliğin 4. maddesinde konsolosluk hizmetlisi olarak tanımlanan hizmet pasaportu hamillerinde Turuncu Bantlı Konsüler kart verilir. Söz konusu kart hamilleri, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52 ve 53. maddelerinde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

(3) Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 1. ve bu Yönetmeliğin 4. maddesinde konsolosluk memuru veya konsolosluk hizmetlisi olarak tanımlanan diplomatik ve hizmet pasaportu hamillerinin aile bireylerine Sarı Bantlı Konsüler Kart verilir. Sözkonusu kart hamilleri, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52 ve 53. maddelerinde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

(4) Kendilerine, Lacivert, Turuncu veya Sarı Bantlı Konsüler kart düzenlenen kişiler, üçüncü ülke veya Türk vatandaşı olmaları veya daimi ikametgahlarının Türkiye'de bulunması halinde, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 71. maddesinde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

Uygulamada kolaylık sağlamak için, kartlar lacivert, turuncu ve sarı renkli bantlarla belirtilerek derecelendirilmiştir.

Diplomatik temsilcilikler için en çok dört yıl olan geçerlik süresi, konsüler temsilcilikler için en çok iki yıldır (Yönetmelik madde 9).

5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununun 8. maddesine göre "Türkiye'de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılara mahsus ikamet tezkeresi alan yabancılar, Genel Müdürlükçe yabancılar kütüğüne kayıt edilir. Bu kütüğe kayıt edilen yabancılar, her türlü nüfus olaylarını nüfus müdürlüklerine beyan etmekle yükümlüdürler. Diplomatik misyon mensupları bu hükmün dışındadır."

Sözel bir yorumla, bu ayrıcalığın sadece "diplomatik" misyon mensuplarını kapsadığı söylenebilirse de, KİVS'in 46. maddesinin, konsolosluk mensuplarını ve aile bireylerini bu zorunluluklardan bağışık tuttuğu unutulmamalıdır.

C- Yargı bağışıklığından vazgeçme (feragat)

Yargı bağışıklığından vazgeçilmesi olanaklıdır. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: Bağışıklık, ilgili kişiye tanınmış bir ayrıcalık olarak görünse de, vazgeçme o kişiye değil, gönderen devlete tanınmış bir yetkidir (KİVS, m. 45).

Bağışıklıktan vazgeçme dolaylı (zımni) değil açık (sarih, *express*) olmalıdır. Bunun anlamı şudur: bir takım başka davranışlara bakılarak, bağışıklıktan vazgeçilmiş olduğu sonucuna varılamaz. Bunu destekleyen bir hüküm de, vazgeçmenin gönderen devletçe kabul eden devlete "yazılı" olarak bildirilmesi zorunluluğudur. Böylece, yanlış yorumların ve sonradan çekişme yaratabilecek durumların ortaya çıkması önlenmiştir.

Bağışıklıktan vazgeçilmiş sayıldığı yani bu konudaki istenci dolaylı (zımni) olarak ortaya konulmuş olduğunun kabul edildiği bir hal vardır: Bir konsolosluk memuru yada konsolosluk hizmetlisi, yargı bağışıklığından yararlandığı bir konuda dava açarsa; davanın öteki tarafından konuyla ilgili olarak ileri süreceği karşı talepler ve açacağı "karşı dava"larda, bağışıklıktan yararlanamaz (KİVS, m. 45/3).

Ç- Tanıklıktan yada yazışmaları ve belgeleri göstermekten kaçınma yetkisi

KİVS m. 44'ün Türkçe çevirisinde madde başlığı "Tanıklık yapma yükümlülüğü" olarak çevrilmiştir. Bu çeviri Fransızca metne[501]uygun görülse de, maddede düzenlenen haller bakımından biraz eksik kaldığı söylenebilir.

Maddede, tanıklık yapmanın yanı sıra bilirkişilik ve belgelerin ve yazışmaların yetkili makamlara gösterilmesi gibi konular da düzenlenmiştir.

Maddenin 3. bendinde, bir konsolosluğun mensuplarının, görevlerinin yerine getirilmesiyle ilgili olaylar hakkında tanıklık yapmakla yükümlü olmadıkları belirtilmiştir. Durum, görevlerin yerine getirilmesiyle ilgili yazışmaların ve belgelerin kanıt olarak verilmesi için de aynıdır.

---

501 "*Obligation de répondre comme temoin*". İngilizcesi: "*Liability to give evidence*".

Bu ayrıcalıktan yararlanacaklar "konsolosluk mensupları"dır; bu deyimin kapsamına konsolosluk memurlarının yanı sıra "konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli" anlaşılır.[502]

Bu kişiler, Gönderen devletin yasaları konusunda bilirkişi *(expert witness)* olarak görev yapmaktan kaçınabilirler.

Bunlar dışındaki hallerde, konsolosluk mensupları, adli ve yönetsel (idari) davalarda tanıklık yapmaya çağrılabilir. Maddenin 3. bendinde düzenlenen tanıklıktan kaçınma yetkisi sadece "görevlerin yerine getirilmesiyle ilgili olayları ve bunlarla ilgili resmi yazışmaları ve belgeleri" kapsar; bunlar dışında kalan hallerde tanıklık yapılması zorunlu sayılmalıdır.

Ancak, bu konuda kabul eden devlet makamlarının yetkilerini sınırlayan ilkeler konulmuştur.

(i) Bir konsolosluk memuru *(consular officer)* tanıklık yapmayı reddettiği takdirde, kendisine yerel makamlarca hiçbir zorlayıcı tedbir yada ceza uygulanamaz (KİVS, m. 44/1).

(ii) Tanıklığı istemleyen (talep eden) makam, konsolosluk memurunun görevlerini yerine getirmesine müdahale sonucu verecek uygulamalardan kaçınmalıdır. Bunun için ifadenin, memurun ikametgahında yada konsoloslukta alınması yada konsolosluk memurunun vereceği yazılı anlatımla yetinilmesi gerekebilir.

(iii) Yerel makamların dikkate alması gereken bu hususlar, sadece "konsolosluk memurları" için sözkonusudur.

8) Vergi ayrıcalıkları

A- Genel olarak

KİVS'in 32. maddesinde düzenlenen vergi bağışıklığı, konsolosluk binalarını kapsamaktadır. KİVS'in "akçalı bağışıklık" *(exemption from taxation)* başlıklı 49. maddesi ise "konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ve keza bunların kendileriyle birlikte yaşayan aile efradının kişisel ve gerçek *(real)* ulusal, bölgesel ve belediyeye ait her türlü vergi ve resimden muaf" ola-

502 Bkz. KİVS m. 1 "Tanımlar".

cakları ilkesini koymuştur. Ancak, KİVS m. 49 bu ilkenin ayrıksılıklarını da belirtmiştir. KİVS m. 49/1'de ayrıntılı bir liste halinde sayılmış olan bu ayrıksılıklar arasında şunlar vardır: dolaylı vergiler, özel mülkiyetteki taşınmazlara ilişkin vergi ve resimler, ölenin konsolosluk mensubu olduğu durumlar (KİVS m. 51) dışında veraset ve intikal vergileri, kaynağı kabul eden devlette bulunan sermaye kazançları, özel hizmetler karşılığı olarak alınan vergi ve resimler vb.

Konsolosluk hizmet personeli mensupları, hizmetleri karşılığı olarak aldıkları ücretlerden dolayı vergi ve resimlerden bağışıktırlar (KİVS m. 49/2).

B- Türk Hukuku

Gelir Vergisi Kanunu[503]nun "Diplomat muaflığı" başlıklı 15 maddesine göre:

> "Yabancı Devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (Fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensub olan ve o memleketin uyrukluğunda bulunan memurları, Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenler bu sıfatlarından dolayı ve karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisinden muaftırlar.
>
> Bu muaflığın menkul sermaye iradı üzerinden tevkif suretiyle alınan vergiye şümulü yoktur."

Görüldüğü gibi, fahri konsoloslar maddenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, bağışıklığın uygulanması "karşılıklılık" koşuluna bağlanmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 16. maddesi ile de, 15 madde kapsamı dışında kalan memurların ve hizmetlilerin, yalnız bu işlerinden aldıkları ücretler, gelir vergisinden istisna edilmiştir; ancak, bu hükmün uygulanması da, karşılıklılık koşuluna bağlıdır.

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu[504]nun "Muafiyetler" başlıklı 3. maddesinin C bendine göre:

503 Kanun nu. 193, kabul t. 31 Aralık 1960, RG 6 Ocak 1961, 10700.
504 Kanun nu. 7338, kabul t. 8 Haziran 1959, RG 15 Haziran 1959, 10231.

"Yabancı Devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (Fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o Devletin tabiiyetinde bulunan memurları ve Türkiye'de resmi bir vazifeye memur edilenler ile bu sayılanların aileleri efradı"

veraset ve intikal vergisinden bağışıktır.

Ancak bu hükmün uygulanması da "karşılıklılık" koşuluna bağlıdır. Öte yandan, T.C. uyrukluğunda bulunan kişilerden "veraset tarikıyle veya sair suretle mal iktisabedenlerle yukarda sayılanların dışında kalıp da Türkiye'de ikamet eden şahısların Türkiye'de bulunan mallarını veraset tarikıyla veya sair suretle iktisabedenler" de hükmün kapsamı dışındadır.

Harçlar Kanunu[505]nun "Diplomat muaflığı: başlıklı 124. maddesine göre de:

"Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları ile elçilik ve konsolosluklarına mensup olan ve o memleketin uyrukluğunda bulunan memurları ve Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenlerin bu sıfatlarından dolayı yapacakları harca mevzu işlemler, karşılıklı olmak şartıyla bu kanunda yazılı harçlardan muaftır."

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu[506]nun "İstisnalar" başlıklı 4. maddesinin "C" bendine göre:

"Karşılıklı olmak şartıyla, yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçilik ve konsolosluklarıyla, elçi, maslahatgüzar ve konsoloslarına (Fahri konsoloslar hariç) ve o devletin uyruğunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarına ve merkezi Türkiye'de bulunan uluslararası kurullar ile bu kurulların yabancı uyruklu memurlarına ve resmi bir görev için yurda gelen delege ve heyetlere ve bu heyetlere mensup yabancı uyruklu kişilere ait taşıtlar."

505 Kanun nu. 492, kabul t. 2 Temmuz 1964, RG. 17 Temmuz 1964, 11756.
506 Kanun nu. 197, kabul t. 18 Şubat 1963, RG 23 Şubat 1963, 11342.

Belediye Gelirleri Kanunu[507]nun 100. maddesi de, fahri konsoloslar dışında yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan konsoloslarını ve konsolosluk memurlarını, TC vatandaşı olmamak ve karşılıklı olmak koşuluyla, kanun kapsamı dışında bırakmaktadır.

507 Kanun nu. 2464, kabul t. 26 Mayıs 1981, RG 29 Mayıs 1981, 17354.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FAHRİ KONSOLOSLAR

I- Giriş

Konsolosluk kurumunun tarihsel gelişim çizgisinde fahri konsolosların *(honorary consuls; consuls honoraires)* yeri, meslekten (muvazzaf) konsoloslardan önce gelir. Konsolosluk tarihi, "fahri" konsoloslarla başlamıştır demek yanlış olmaz.

Çağdaş dünyada meslekten konsoloslar, sayı ve önem bakımından fahri konsoloslardan çok daha önce gelmekte iseler de fahri konsolosluk, bir kurum olarak varlığını sürdürmekte ve bazı durumlarda, sayı açısından meslekten konsolosları aşmış görünmektedir.[508] Fahri konsolosluğun gereksiz, giderek zararlı ve kaldırılması gereken bir kurum olduğu konusunda görüşler de yok değildir. Örneğin, Milletler Cemiyeti döneminde, Uluslararası Hukukun İlerleyici (*Progressive*) Gelişmesi konusunda çalışmalar yapmakla görevli Uzmanlar Komitesi'nin raporunda;

(i) Fahri konsolosluğun, mesleğin prestijini zedelediği;

(ii) Fahri konsolosların, kendilerine görev vermiş olan devletin uyrukluğunda bulunmadığı; dolayısıyla gönderen devletin uyruklarıyla ilgilenmeye zaman ayırmaya fazla istekli olmadıkları;

508 Örneğin BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1956 yılı toplantısında, Hollanda'nın atadığı 20 meslekten konsolosa karşılık 500 fahri konsolosu bulunduğu açıklanmıştır. UN, YILC, 1956, I, p.250; zikreden Lee, agy. s.566.

(iii) Fahri konsolosların çoğu zaman ticaretle uğraşan kişiler olduğu; konsolosluk görevleri nedeniyle önlerine gelen fatura ve benzeri ticaretle ilgili belgeler aracılığıyla, başka tacirlerle ilgili bilgilere ulaşabildikleri; bunun da, haksız rekabet durumlarına yol açabildiği;

(iv) Gönderen devlet uyruklarının kendi uyrukluğunda bulunan meslekten konsoloslardan görebildikleri ilgi ve korumayı, başka bir uyrukluktaki fahri konsolostan göremeyecekleri;

gibi gerekçelerle, fahri konsolosluk kurumunun kaldırılması gerektiği savunulmuştur.[509]

Bu sakıncalara, fahri konsolosların gönderen devlete karşı hukuksal anlamda ciddi bir sorumluluk altında bulunmamalarından doğabilecek sorunlar da eklenebilir. Öte yandan, özellikle işadamları arasından atanan fahri konsolosların bu mevkiyi özel çıkarlarını gerçekleştirme ve reklamlarını yapma gibi amaçlarla kullanmaları da sözkonusu olabilir.

Başka kişilerce ve kurumlarca da, Milletler Cemiyeti Uzmanlar Komitesi'nin raporunda yer alan türde eleştiriler ileri sürülmesine ve bazı devletlerin yasalarında ve uygulamalarında fahri konsolosluğa yer vermemelerine karşın pek çok devlet fahri konsolosluk kurumunu kabul etmekte ve uygulamalarında fahri konsolosluğa önemli bir yer ayırmaktadır.

Fahri konsolosluk kurumuna yasalarında ve uygulamalarında yer veren devletlerin bu konudaki başlıca gerekçesi, fahri konsolos kullanmanın mali açıdan elverişli oluşudur. Ayrıca, yabancı ülkelerde dil ve kültür bakımından kendilerine bağlı topluluklar bulunan devletler açısından, o topluluğun önde gelen kişilerden fahri konsolos atamanın, ilişkileri sıkılaştırmak ve güçlendirmek açısından yararlı sonuçlar vermesi de düşünülebilir.

KİVS de, "Fahri Konsolosluk" kurumunu düzenleyen hükümler içermektedir. KİVS'in "Fahri Konsolosluk Memurlarına ve Bunlar Tarafından Yönetilen Konsolosluklara Uygulanacak

509 Publications of the League of Nations, V. Legal, 1927, v.7, p.4; zikreden Lee, agy. s.563-64.

Rejim" başlıklı III. Bölümü'nde (madde 58-68) konuyla ilgili ayrıntılı düzenlemeler vardır. KİVS m. 1/2'ye göre, konsolosluk memurları "meslekten" konsolosluk memurları ve "fahri" konsolosluk memurları olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır.

Ancak hemen belirtelim ki, KİVS fahri konsolosluk kurumunun kabul edilip edilmemesini, devletlerin seçimine bırakmıştır. "Fahri konsolosluk memurları kurumunun seçimlik (ihtiyarî) niteliği" başlıklı 68. maddeye göre "Her devlet, fahri konsolosluk memurlarını atayıp atamamaya yada kabul edip etmemeye karar vermekte serbesttir."

Fahri konsolosluk karşısındaki tutumlarına göre devletleri üç kategoriye ayırabiliriz:

(i) Fahri konsolos görevlendiren ve kabul eden devletler (Örneğin, Almanya, Belçika, Birleşik Krallık (İngiltere), İsviçre);

(ii) Fahri konsolos görevlendirmeyen ama kabul eden devletler (Örneğin, ABD);

(iii) Fahri konsolos görevlendirmeyen ve kabul etmeyen devletler (Örneğin, Eski Sovyetler Birliği ve onun izinden giden devletler[510]; sistemin çöküşüne yakın yıllarda, bu devletlerin bazılarında, fahri konsolosluk konusunda yumuşama görülmüş, "sosyalist" rejimlerin resmen sona ermesinden sonra ise bağımsız devletler haline gelen eski devletlerin çoğu, fahri konsolosluk kurumunu kabul etmiştir.

II- Meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasındaki farklar

Meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasında görevler bakımından belli benzerliklerin bulunması doğal olmakla birlikte benzeşmeyen pek çok özellikler de vardır. İki konsolosluk türü arasındaki farklılıkları açıklamak, fahri konsolosluğun özelliklerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Aşağıda bu farkları açıklamaya çalışıyoruz.

510 Bu konuda tek ayrıksı uygulama eski Yugoslavya'da görülmüştür.

1) Gönderen devletle fahri konsolos arasındaki hizmet ilişkisi

Meslekten konsolos, niteliği gönderen devletin iç hukukuna göre saptanmış bir hizmet ilişkisiyle bağlıdır. Bu ilişkinin içeriği, uygulamada devletten devlete değişiklik gösterse bile, özünde bir "amir-memur" ilişkisidir. Meslekten konsolos, gönderen devletin hukuku ve uygulamasınca belirlenmiş üst makamlardan gelecek talimatlara ve buyruklara uymak durumundadır; aykırı davranışlarda bulunması halinde, gönderen devletin hukuku uyarınca disiplin uygulaması yapılabilir.

Ayrıca, görevinde başarılı sayılıp, sayılmaması; meslekte yükselme, başka göreve atanma gibi konularda üstlerince dikkate alınır.

Oysa, fahri konsoloslar bakımından bu uygulamalara pek yer yoktur. Örneğin, fahri konsolosun, üstlerinden alacağı olumlu yada olumsuz değerlendirmelere göre terfi ettirilmesi, başka göreve atanması gibi durumlar sözkonusu değildir. Fahri konsolosa "disiplin cezası" uygulanması da olanaklı görünmemektedir. Olsa olsa, kendisi özel olarak uyarılabilir; çok ağır durumlarda da görevine son verilir.

11 Eylül 1974 tarihli Alman Konsolosluk Kanunu[511] 23. maddesiyle fahri konsolosluk memurlarının görevlerine her zaman son verilebileceğini belirtmiştir.

2) Ücret (maaş)

Meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasındaki en belirgin fark, yapılan hizmet karşılığı kendilerine bir ücret (maaş) ödenip ödenmemesinde görülür. Meslekten konsoloslara, adın da gösterdiği gibi bir mesleğin icrası karşılığında, gönderen devletin hukukunca belirlenmiş düzenli bir ödeme yapılır. Buna karşılık, fahri *(honorary)* konsoloslar, konsolosluk hizmetlerinin karşılığı bir ücret almazlar; kendilerine zorunlu giderler için ödeme yapılabilir.[512] KİVS'in fahri konsolosların akçalı bağışıklıkla ilgili madde-

---

511 Konsolosluk memurları, işlevleri ve yetkileri kanunu. Bkz. yukarıda s. 5.

512 1925 yılında kabul edilmiş olan Finlandiya Konsolosluk Kanunu'nda, kendisine ücret ödenen ve ödenmeyen "meslekten" konsoloslar kavramının varlığı ileri sürülmüş;

sinde, fahri konsolosluk memuruna gönderen devletçe ödenen "tazminat ve aylıklar"dan *(remuneration and emoluments)* söz edilmektedir (madde 66). Bundan, fahri konsolosa ücret ödenmesi olasılığının dışlanmadığı sonucu çıkar.

3) Gönderen devlete bağlılık

Birçok devletin yasalarında, devlet memuru (kamu görevlisi) statüsünde bulunan kişilerin, devlete bağlılık (sadakat) borcu altında olduklarına ilişkin düzenleme vardır.

Fahri konsolosların durumu bu açıdan da farklılık gösterir; fahri konsoloslarla ilgili özel bir düzenlemenin yapılmış olduğu durumlar dışında, fahri konsolosun, gönderen devlete karşı genel dürüstlük kuralları dışında bir bağlılık borcu olduğu söylenemez.

Alman Konsolosluk Kanunu, fahri konsolosluk memurlarının, atanmalarının tamamlanabilmesi için Alman Federal Cumhuriyeti konsolosluk memuru olarak, görevlerini, ilgili yasalara ve talimatlara uygun biçimde, bağlılıkla ve dürüstlükle yerine getireceğine and içmesini öngören bir hüküm içermektedir (m. 21/2). Ancak, manevi ve ahlaki bir değer taşısa bile bu andın hukuksal sonuç doğurması kuşkuludur.

Gönderen devletin uyruğu durumunda olan fahri konsolosların, her vatandaştan kendi devletine karşı beklenen genel bağlılığın gereklerine uygun davranması gerektiği söylenebilir.

4) Uyrukluk

KİVS'in "Konsolosluk memurlarının uyrukluğu" başlıklı 22. maddesine göre:

"1. Konsolosluk memurları, esas olarak gönderen[513] *Devlet'in uyrukluğunu haizi olacaklardır.*

---

dolayısıyla, meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasında ücret bakımından yapılan ayrımın geçerli olmadığı belirtilmiştir (Jaroslav Zourek'in görüşü, Lee agy. s. 567). Finlandiya'nın 22 Nisan 1999 tarihli yeni Konsolosluk Kanunu'nda benzer bir hüküm yoktur. Bkz. yukarıda s. 6.

513 KİVS'in Resmi Gazete'de yayımlanmış Türkçe çevirisinde bu sözcük yanlışlıkla "gönderilen" biçiminde yazılmıştır.

2. Konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'in uyrukları arasından, ancak bu Devlet'in her zaman geri alabileceği açık muvafakatıyle seçilebilir.

3. Kabul eden Devlet, keza, gönderen Devlet uyruğu olmayan üçüncü bir Devlet uyrukları konusunda aynı hakkı mahfuz tutabilir."

"Konsolosluk memuru" deyiminin kapsamına fahri konsolosluk memurlarının da girdiğinde duraksamaya yer yoktur (KİVS, m. 1/2). Dolayısıyla, 22. madde fahri konsolosları da kapsar; ancak madde ile konulan, "gönderen devletin uyrukluğunu haiz olma" koşulunun esas olarak *(in principle)* deyimiyle yumuşatılmış olduğu da dikkate alınmalıdır.

Genel bir kural olarak, meslekten konsolosların, gönderen devletin uyruğu olduğu söylenebilir; buna karşılık, fahri konsolosların gönderen yada kabul eden devletlerden birinin giderek bir üçüncü devletin uyruğu olması olanaklıdır. Ancak, görevin gerektiği gibi yerine getirilebilmesi açısından, fahri konsolosun kabul eden devlette ikamet etmesi pratik bir zorunluluktur.

KİVS, aynı kişinin iki, giderek daha fazla devletçe konsolos olarak atanmasına olanak bulunduğunu açıkça belirtmiştir: "İki yada daha fazla devlet, kabul eden devletin muvafakatıyla, aynı kişiyi, bu devlette (kabul eden devlette) konsolosluk memuru olarak atayabilir (madde 18).

Fahri konsolosun, kabul eden devletin uyrukları arasından atanmasına da olanak vardır bu durumla oldukça sık biçimde karşılaşılır. Gönderen devletle kabul eden devlet arasında dostça ve normal ilişkilerin bulunduğu dönemlerde bu durum sorun yaratmaz. Ancak, iki devlet arasındaki gerginlikler ve sorunlu durumlar karşısında, KİVS madde 5'te sayılan konsolosluk görevlerinin bazılarının yerine getirilmesi zorlaşır ve fahri konsolos açısından, kendi devletine bağlılık (sadakat) borcu ile konsolosluk görevleri dolayısıyla gönderen devlete hizmet görevleri arasında çelişkiler yaşanabilir.

5) Yeterlik koşulları

Her devletin yasalarıyla ve uygulamalarıyla belirlenmiş olan konsüler göreve giriş koşulları vardır. Devletten devlete değişen uygulamalar görülse de, genellikle bir mesleğe kabul sınavı, adaylık dönemi, mesleğe kabulden sonra belli kademelere yükselme için kıdem, başarı değerlendirmesi ve özel sınavlardan geçme gibi uygulamalar oldukça yaygındır.

Fahri konsoloslar için ise böyle koşullar sözkonusu olmamaktadır. Fahri konsolosların belirlenmesinde; kabul eden devletin ülkesinde başarılı ve etkili bir kişilik olarak tanınma, zenginlik, görev için duyulan istek gibi etmenler rol oynamaktadır. Alman Konsolosluk Kanunu, bir fahri konsolosluk memurunun atanmasında; kişiliğinin, mesleki deneyiminin, kabul eden devletteki itibarının, görev yapması sözkonusu olan konsolosluk bölgesini tanımasının ve dil bilgisinin dikkate alınacağını belirtmektedir (madde 21/2). Başka devletlerin ilgili düzenlemelerinde de benzer hükümler vardır.

Ancak, fahri konsolosluk için aday olan kişinin, gerekli koşulları taşıyıp taşımadığının saptanması için bir sınav hiçbir biçimde sözkonusu değildir.

6) Başka görev yasağı

Meslekten konsolosluk memurlarının, kabul eden devlette, kendi çıkarları için herhangi bir mesleki yada ticari etkinlikte bulunması kesinlikle yasaktır. KİVS m. 57/1 hükmüyle belirtilmiş bu yasağa koşut olarak meslekten konsolosluk memurunu atamış olan (gönderen) devletin yasaları da benzer yasaklar koymaktadır.

Oysa, fahri konsolosluk memurları KİVS'in koyduğu yasağın kapsamı dışındadır; dolayısıyla fahri konsolosların kabul eden devletin ülkesinde mesleki, ticari etkinliklerde bulunmasına engel bir durum yoktur. Zaten genellikle görülen uygulama da budur.

Fahri konsolosun kendi özel ticari ve mesleki etkinliklerini sürdürmesi, fahri konsolosluk kurumunun doğasında ve geleneğinde olan, kabul edilmiş bir durumdur. Bununla birlikte, yukarıda da belirttiğimiz gibi, fahri konsoloslara tanınan bu olanak, haksız re-

kabete yol açabilmesi ve reklam aracı olabilmesi gibi açılardan eleştirilebilir.

III- Kolaylıklar, ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar açısından fahri konsolosların durumu

KİVS'in "Kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklarla ilgili genel hükümler" başlıklı 58. maddesi, bazı konuları kendisi düzenlemiş, bunlar dışındaki konularda da meslekten konsoloslarla ilgili hükümlere gönderme yapmıştır. Gönderme yapılan maddelerin hükümleri, fahri konsolosluk memurlarına da uygulanacaktır. Gönderme yapılan maddeler ve konular şunlardır:

(i) *madde 28* (kabul eden devletin, konsolosluğun görevlerini yerine getirmesi için bütün kolaylıkları sağlaması);

(ii) *madde 29* (ulusal bayrağın ve armanın kullanılması);

(iii) *madde 30* (konsolosluğun bina gereksiniminin ve konsolosluk mensuplarının konut gereksiniminin karşılanmasına kabul eden devletin yardımcı olması);

(iv) *madde 34* (seyahat serbestliği);

(v) *madde 35* (haberleşme serbestliği);

(vi) *madde 36* (gönderen devletin uyruklarıyla temas, ziyaret, tutuklanma ve hapsedilme hallerinde bilgilendirilme);

(vii) *madde 37* (ölüm, vesayet yada kayyımlık ile deniz ve uçak kazaları konusunda bilgilendirilme);

(viii) *madde 38* (kabul eden devlet makamları ile temas);

(ix) *madde 39* (konsolosluk resim ve harçlarının tahsili ve kabul eden devletin vergilerinden bağışık olması);

(x) *madde 54/3* (konsolosluk yazışmaları, konsolosluk torbaları ve kuryeleri konularında üçüncü devletlerin yükümlülükleri);

(xi) *madde 55/2 ve 3* (konsolosluk binalarının, konsolosluk görevleriyle bağdaşmayan amaçlar için kullanılmaması);

(xii) *madde 42* (bir konsolosluk personeli mensubunun tutuklanması, gözaltına alınması vb. hallerinin Konsolosluk Şefine haber verilmesi);

(xiii) *madde 43* (konsolosluk memurlarının ve konsolosluk hizmetlilerinin resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri eylemlerden dolayı sorumlu tutulmamaları);
(xiv) *madde 44/3* (tanıklık yapmaktan kaçınabilme);
(xv) *madde 45* (ayrıcalık ve bağışıklıklardan feragat);
(xvi) *madde 53* (ayrıcalıkların başladığı ve bittiği tarihler)
(xvii) *madde 55/1* (kabul eden devletin yasalarına ve düzenlemelerine saygı gösterilmesi).

KİVS hükümlerine göre fahri konsolosluk memurlarına sağlanmış olan ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan, fahri konsolosluk memurlarının aile bireyleri ve fahri konsolosun başında bulunduğu konsolosluğun hizmetlilerinin aile bireyleri yararlanamaz (madde 58/3).

Başında fahri konsolosluk memurlarının bulunduğu iki ayrı devletin ülkesindeki iki konsolosluk arasında konsolosluk torbalarının gönderişimi, ilgili devletlerin müsaadesine bağlıdır (madde 58/4). Fahri konsolos başkanlığındaki konsolosluk binalarının korunması için gerekli önlemlerin alınması, kabul eden devletin yükümlülüğündedir (madde 59). Aynı ilke, konsolosluk arşivi ve belgeleri için de geçerlidir (madde 61). Kabul eden devlet, fahri konsolosluk şefinin, mevkiine uygun bir biçimde korunmasını sağlamakla da yükümlüdür (madde 64).

KİVS madde 62, gümrük bağışıklığı, madde 63 fahri konsolosluk memuru aleyhine ceza davası açıldığında durum, madde 65 kayıt olma ve oturma müsaadesi alma yükümlülüğünden bağışık olma, madde 66 ve 67 de akçalı bağışıklık ve kişisel yükümlülüklerden bağışıklık konularını düzenlemektedir.

IV- Türk Hukuku

1) Osmanlı Dönemi

Osmanlı Döneminin konsolosluk konusundaki kapsamlı düzenlemesi olan "Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi"[514]nde fahri kon-

514 Bkz. yukarıda s. 48 vd.

soloslara ilişkin hükümler vardır. Nizamnamenin 1. bendine göre Konsoloslar (şehbenderler) biri muvazzaf diğeri "fahri" (bilâ maaş) olmak üzere iki türe ayrılır. Gerek muvazzaf gerek fahri konsoloslar padişah kararı (irade-i şahane) ile atanırlar. Muvazzaf (meslekten) konsolosların Osmanlı uyruklarından olmaları ve ticaretle uğraşmamaları gerekir. Fahri konsoloslar için böyle bir kayıt yoktur, dolayısıyla fahri konsolosların yabancılar arasından seçilip atanması olanaklıdır. Nitekim Nizamnamenin 60. bendine göre fahri konsoloslar "yerliden" (Osmanlı uyruklarından) yada "teba-i ecnebiye" (yabancılar) arasından seçilebilir. Fahri Konsoloslar, ilgili Osmanlı "Sefareti"nin (Elçiliği) önerisi üzerine padişah kararıyla atanırlar. Fahri Konsolosların sınavdan geçirilmeksizin atanacakları ayrıca belirtilmiştir. Fahri konsolosların ticaretle uğraşmalarına engel yoktur. Bulundukları "mahalden diğer memlekete naklen atanmaları" sözkonusu değildir. Fahri konsoloslar kançılarya giderlerini kendileri ödemek zorundadırlar. Sadece Osmanlı uyruklarından memleketlerine gönderilecek yoksulların masrafları ile posta ve telgraf giderlerini tahsil ettikleri harçlardan karşılayabilirler.

Görevine son verme halinde fahri konsolosların ödence (tazminat) isteme haklarının olmadığı özellikle belirtilmiştir.

3) Günümüz Hukuku

A-Genel olarak

Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun[515] (DİBKGK), "Hükümetçe tayin ve tespit edilecek esaslara göre *dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek*" (m. 2/a) genel görevinin yanında, konsoloslukla ilgili olarak şu özel göreve de yer vermiştir:

"T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karşısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesini sağlamak" (m. 2/c).

DİBKGK, Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı örgütleriyle ilgili hükmünde, konsolosluk birimlerini şöyle belirtmiştir (m. 23/II):

---

515 Bkz. yukarıda s. 73 vd.

Başkonsoloslukla, Konsolosluklar, Muavin Konsolosluklar ile Konsolosluk Ajanlıkları, Fahri Başkonsolosluklar ve Fahri Konsolosluklar.

"Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında"ki 189 sayılı KHK[516] de "fahri başkonsolosluk" ve "fahri konsolosluk" kavramlarına yer vermiştir.

Uygulamada da Türkiye hem fahri konsolos görevlendirmekte hem de ülkesinde fahri konsolosların görevlendirilmesine müsaade etmektedir.

Türkiye'nin bağıtladığı bazı ikili konsolosluk sözleşmelerinde de fahri konsolos görevlendirilmesinin kabul edildiğine ilişkin hükümler vardır. Örneğin, 1982 yılında Tunus'la yapılmış konsolosluk Sözleşmesi'nde "Her devletin fahri konsolosluk memurları atamaya veya kabul edip etmemeye karar vermekte serbest olduğuna" ilişkin hüküm vardır (madde 54). Kabul eden devlet, fahri konsolosluk memuruna resmi sıfatı nedeniyle gerekli olabilecek korumayı sağlamakla yükümlüdür (madde 50).

Türkiye ile Belçika arasında 1972 yılında bağıtlanan konsolosluk sözleşmesinin metninde fahri konsolosluk kurumuna yer verilmemişse de, sözleşmenin imzalanmasına koşut olarak mektup gönderişimi yoluyla şu husus kabul edilmiştir:

> "Her Yüksek Âkit Tarafın diğer âkit taraf ülkesinde, karşılıklı uyuşmayla fahri konsolosluk memurları tarafından yönetilen konsolosluklar veya fahri konsolosluklar kurmaya ve idame ettirmeye ve oraya fahri konsolosluk memurları atamaya hakkı vardır."

B-Türkiye'nin fahri konsolosları

Türkiye'nin yurtdışında görevlendireceği fahri konsolosların belirlenmesi ve atanması, konsolosluk hizmetlerinin gereksinimleri ve mali olanakların değerlendirilmesi sonucunda verilecek kararlara bağlıdır. Bu kararlarda, genel siyasal düşünceler ve Türkiye'nin dış politikasına yön veren ilkeler de doğal olarak etkili olacaktır. Gerek belli yerlerde fahri konsolosluk kurulması, gerek fahri konsolos olarak atanacak kişilerin belirlenmesi konularında

516 Bkz. yukarıda s. 76.

Dışişleri Bakanlığı'nın takdiri, doğal olarak, en temel etmendir. Açılmış bulunan bir fahri konsolosluğun kapatılması yada türünün değiştirilmesi için de aynı durum sözkonusudur.[517] Bu kararların alınmasından önce, Türkiye'nin ilgili diplomatik temsilciliklerinden alınan bilgilerin değerlendirilmesi de, hiç kuşkusuz, önemlidir. Ancak, bu değerlendirmelerin hiçbir aşamasında, fahri konsolos adayının "sınav"dan geçirilmesi sözkonusu değildir. Fahri konsoloslolarak atanması düşünülen kişi ile, Türk diplomatik temsilcilerinin adayla kişisel görüşmeleri ve ilişkileri sırasında edindikleri kanı, kişinin çevredeki saygınlığı ve güvenilirliği, ekonomik gücü, konsolosluk işleri için özgüleyeceği (tahsis edeceği) mekanın uygunluğu, dil bilgisi ve Türkiye ile ilgili görüşleri gibi etmenler değerlendirmede dikkate alınacaktır.

Fahri konsoloslar, teknik anlamda "Devlet Memuru" olmadıklarına göre, Devlet Memurları Kanunu'nda memurlar için öngörülen belli yükümlülükler onlar için sözkonusu değilse de; Türkiye'nin çıkarlarını korumak konusunda en azından "ahlakî" bir ödevleri vardır. Ayrıca Türk Hukukuna göre suç oluşturan eylemlerinden ötürü, haklarında ceza kovuşturması da yapılabilir.[518] Ancak, TCK'nın, görevinin sağladığı nüfuzdan yararlanarak mal ve hizmet satmaya çalışan kamu görevlisinin cezalandırılmasını öngören 259. maddesi kapsamına fahri konsoloslar girmez.

Atanan fahri konsolosların yetkileri, teknik ve görece alt düzey görevlerle sınırlıdır. T.C. Konsoloslukları belli durumlarda Dışişleri Bakanlığı dışındaki bakanlıklar ve makamlarla yazışma yapabilirken, fahri konsolosları sadece Dışişleri Bakanlığı ile yazışma yapabilirler.[519]

1993 yılında çıkarılmış bulunan "Fahri Konsolosların Aidatları" Hakkındaki 2349 sayılı kanunun[520] günümüzde yürürlüğü sürmekte ise de, pratik değeri kuşkuludur.

---

517 Norveç Krallığı'nın Oslo kentinde bulunan Fahri Konsolosluğun kapatılmasına dair genelge ,RG 20 Mart 1976,15534 ; İsviçre'nin Basel kentinde bulunan Fahri Başkonsolosluğun kapatılması ve yerine Zürih Başkonsolosluğumuza bağlı bir konsolosluk ajanlığı kurulmasına dair genelge RG 20 Nisan 1978,15565

518 Bkz. yukarıda s. 174.

519 Tebliğ, RG. 26 Ağustos 1969, 13285; Tebliğin metni için bkz. EKLER Bölümü .

520 Bkz. yukarıda s. 85-86. Kanunda 1961 yılında yapılan değişiklikler de güncelliğini yitirmiş gibidir.

Fahri Konsolosların görevine son verilmesinde İdare'nin çok geniş takdir yetkisi vardır. Ancak, özellikle fahri konsolosun itibarını olumsuz etkileyecek biçimde göreve son verilmesinin, dava konusu olması, kuramsal olarak olanaklıdır. Bu nedenle, fahri konsolosun görevine son verilmesini zorunlu kılan durumlarda, fahri konsolosun manevî zarar gördüğünü ileri sürebilmesine olanak verecek davranışlardan kaçınılması yerinde olur.

C- Türkiye'deki fahri konsoloslar

Yabancı devletlerin Türkiye'de fahri konsolos görevlendirmelerinde; atama, görev ve yetkiler vb. konular, KİVS'in hükümleri, Kamusal Uluslararası Hukukun geleneksel kuralları ile, varsa Türkiye ile ilgili devlet arasındaki ikili konsolosluk sözleşmesi hükümleri uygulanır.

Yabancı devletlerin Türkiye'de fahri konsolosluk kurma, türünü değiştirme ve kapatma gibi işlemleri, doğal olarak Dışişleri Bakanlığı'nca izlenir ve sonuçlandırılır.

Türk vatandaşlarının, yabancı devletlerin fahri konsolosluk görevlerini kabul etmelerine, ilke olarak bir engel bulunmamaktadır. 2009 yılı Haziran'ında yürürlüğe giren yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun çifte (çok) vatandaşlığı, Türkler açısından tehlikeli ve sakıncalı bir durum olmaktan çıkarması[521], bu durumda olanların uyrukluğunda bulundukları "öteki" devletin fahri konsolosluk görevlerini kabul etmeleri açısından olumlu bir durum yaratmış sayılabilir.

Bununla birlikte, belli statülerde bulunan Türk vatandaşlarının, fahri konsolosluk görevi kabul etmelerine yasal engeller sözkonusudur. Örneğin TBMM üyeleri, "yürütme organının teklif, inha, atama ve onamasına bağlı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler" (Anayasa m. 82/II). Yabancı bir devletin fahri konsolosunun göreve fiilen başlayabilmesi Türk makamlarının (geniş anlamıyla yürütme organının) buyrultu vererek yada başka bir biçimde onayına bağlı olduğuna göre, milletvekilliği ile fahri

521 Aybay, Rona; Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Bazı Özellikleri, *Güncel Hukuk*, Temmuz 2009, s. 10 vd.

konsolosluk bağdaşmaz. Hakimler ve savcılar da özel kanunlarındaki başka işle uğraşmaya ilişkin yasaklar nedeniyle, fahri konsolos olamazlar. Anayasaya göre, "Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler , memurlar eliyle yürürtülür (m. 128/I). Genel olarak, kamu görevlileri için de durum aynıdır. Devlet Memurları Kanununun[522] "Ticaret ve diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunma yasağı" başlıklı 28. maddesine[523] göre

> Memurlar Türk Ticaret Kanununa göre (Tacir) veya (Esnaf) sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz, ticaret ve sanayi müesseselerinde görev alamaz, ticari mümessil veya ticari vekil veya kollektif şirketlerde ortak veya komandit şirkette komandite ortak olamazlar. (Görevli oldukları kurumların iştiraklerinde kurumlarını temsilen alacakları görevler hariç).
>
> Memurların üyesi oldukları yapı, kalkınma ve tüketim kooperatifleri ile kanunla kurulmuş yardım sandıklarının yönetim ve denetim kurulları üyelikleri görevleri ve özel kanunlarda belirtilen görevler bu yasaklamanın dışındadır.

Fahri konsolosluğun, "kazanç getirici" nitelikte bir iş olmadığı gerekçesiyle, bu hükmün kapsamı dışında olduğu düşünülebilirse de *"Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak mecburiyetindedirler"* hükmünü koyan "tarafsızlık ve devlete bağlılık" başlıklı 7. madde hükmü ile; gönderen devletin çıkarlarını korumak durumunda olan Türkiye Cumhuriyeti'nin "devlet memuru" durumundaki fahri konsolosun görevi bağdaşmaz bir nitelikte sayılmalıdır. Öte yandan, devlet memurlarının çalışma saatlerini düzenleyen 99. madde de, devlet memurunun fahri konsolos olarak görev yapmasına engel sayılmalıdır.

Milletvekili , kamu görevlisi, yargıç, savcı gibi özel statüleri gereği olarak "fahri konsolos" olamayacak olanlar dışındaki Türk vatandaşları, yabancı devletlerin fahri konsolosluk görevlerini kabul edebileceklerdir. Ancak, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun "Türk

522 Kanun nu. 657, kabul t.14 Temmuz 1965,RG 23 Temmuz 1965,12056

523 Değişik madde: 30/05/1974 - KHK-12; Değiştirilerek kabul: 15/05/1975-1897/1 md.

vatandaşlığını kaybettirme" başlıklı 29. maddesi, "yabancı devletin hizmetinde bulunma"nın, belli durumlarda vatandaşlığın kaybı nedeni olacağını belirtmiştir. *"Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine (...) yurt içinde mülki idare amirleri tarafından bildirilenlerin* " sözkonusu görevi bırakmaları beklenmektedir. Bunun için kendilerine "üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre" içinde kendi istekleriyle görevi bırakmayanlara vatandaşlığı "kaybettirme" işlemi uygulanabilecektir. Fahri konsolos, Türk makamlarının oluru ile göreve başlamış olacağına göre,bu hüküm, sonradan ortaya çıkmış "sakıncalı" durumlarda uygulanacaktır. Bu uygulama sonunda, Türk vatandaşlığı kaybettirilecek fahri konsolos "yabancı" statüsüne girecek; dolayısıyla, hakkında sınırdışı edilme gibi sadece yabancılara uygulanabilecek tedbirler uygulanabilecektir.

"Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler" için de aynı yaptırımın uygulanması sözkonudur. Bu durumda, süre tanınması öngörülmüş değildir; Ancak, fahri konsolosun elinde bulunan arşiv ve benzeri belgeleri, örneğin gönderen devletçe belirlenecek, tarafsız bir üçüncü devlet yetkililerine teslim edebilmesine olanak verecek kadar bir süre tanınması uygun olur.

Ayrıca, Türk Ceza Kanununun "Savaş zamanında emirlere uymama" başlıklı 321. maddesine göre, *"Savaş zamanında devletin yetkili makam ve mercilerinin emir veya kararlarına bilerek aykırı harekette bulunan kimseye bir yıldan altı yıla kadar hapis cezası verilir"* hükmünün uygulanması da sözkonusu olabilir.

EKLER

I. Konsolosluk İlişkileri Konusunda Viyana Sözleşmesi (KİVS)

A) Türkçe metin

B) İngilizce metin

C) Fransızca metin

II. Atama belgesi ve buyrultu örnekleri

III. Konsolosluklarımızın yazışmaları konusunda

Dışişleri Bakanlığı Genelgesi (23 Temmuz 1969)

IV. Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının Bildirilmesi konusunda Adalet Bakanlığı Genelgesi (1 Ocak 2006)

EK I /A

Konsolosluk İlişkileri Konusunda Viyana Sözleşmesi* (KİVS)

Türkçe metin

Bu Sözleşme'ye taraf olan Devletler, eski zamanlardan beri uluslararası konsolosluk ilişkilerinin kurulmuş olduğunu hatırlayarak,

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Devletlerin egemen eşitliği, uluslararası barış ve güvenliğin idamesi ve uluslararası dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi hususundaki amaç ve esaslarını müdrik olarak,

Birleşmiş Milletler Diplomatik İlişkiler ve Bağışıklıklar Konferansının, 18 Nisan 1961 tarihinde imzaya açılmış bulunan diplomatik İlişkiler hakkında Viyana Sözleşmesi'ni kabul ettiğini göz önünde tutarak,

Konsolosluk ilişkileri, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları hakkında uluslararası bir Sözleşme'nin anayasa ve sosyal sistemlerinin farklılığı ne olursa olsun ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağına inanarak,

Bu gibi ayrıcalıklar ve bağışıklıkların amacının, bunlardan bireyleri yararlandırmak olmayıp, konsoloslukların, kendi Devletleri adına, görevlerini, etkili biç imde yerine getirmelerini sağlamak olduğuna kani olarak,

Bu sözleşme hükümleriyle açıkça çözümlenmemiş sorunlara uluslararası teamül hukuku ilkelerinin uygulanmasına devam olunacağını teyit ederek

aşağıdaki şekilde anlaşmışlardır:

---

* Türkiye'nin Sözleşmeye katılması, 20 Mayıs 1975 tarihli ve 1901 sayılı "24 Nisan 1963 tarihinde Viyana'da İmzalanan konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesine katılmamızın uygun bulunduğuna dair kanun"la uygun bulunmuştur (RG. 29 Mayıs 1975, 15249).
Bu kanuna dayanarak, 5 Haziran 1975 sayılı ve 7/10222 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi ile "Katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girmek üzere" katılma kararı alınmış; karar Resmi Gazete'nin 27 Eylül 1975 tarihli ve 15369 sayılı nüshasında, aşağıdaki çeviri ile birlikte yayımlanmıştır.
Sözleşmeye ek olarak kabul edilen iki seçmeli Protokol'a Türkiye taraf değildir. Bu Protokolların birincisi, uyrukluk konusuna ikincisi, uyuşmazlıkların zorunlu çözümüne ilişkindir. Bu Protokolların metinleri aşağıda verilen, İngilizce ve Fransızca metinlerin sonunda bulunabilir.

MADDE 1
Tanımlamalar

1- Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, aşağıdaki deyimlerden, aşağıda kendilerine verilen anlamlar anlaşılacaktır:

a) "Konsolosluk" deyiminden, tüm Başkonsolosluk, Konsolosluk, Muavin Konsolosluk veya Konsolosluk ajanlığı anlaşılır.
b) "Konsolosluk Görev Çevresi" deyiminden, bir konsolosluğa konsolosluk görevlerini yerine getirmesi için tahsis edilen bölge anlaşılır.
c) "Konsolosluk Şefi" deyiminden, bu sıfatla hareket etmekle görevlendirilen kişi anlaşılır.
d) "Konsolosluk Memuru" deyiminden, konsolosluk şefi dahil olmak üzere, konsolosluk görevlerini yerine getirmek üzere, bu sıfatla görevlendirilmiş herhangi bir kişi anlaşılır.
e) "Konsolosluk Hizmetlisi" deyiminden, bir konsolosluğun idari veya teknik hizmetlerinde istihdam edilen herhangi bir kişi anlaşılır.
f) "Hizmet personeli Mensubu" deyiminden, bir konsolosluğun iç hizmetlerinde görevlendirilen herhangi bir kişi anlaşılır.
g) "Konsolosluk Personeli Mensubu" deyiminden, konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetleri ve hizmet personeli mensupları anlaşılır.
h) "Konsolosluk personeli mensubu" deyiminden, konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri[1] ve hizmet personeli mensupları anlaşılır.
i) "Özel personel" deyiminden, münhasıran konsolosluk mensuplarından birinin özel hizmetinde istihdam edilen kişi anlaşılır.
j) "Konsolosluk Binaları" deyiminden, maliki kim olursa olsun, münhasıran onsolosluk amaçları için kullanılan binalar veya bina kısımları, müştemilatı ve bunların üzerinde bulundukları arsalar anlaşılır.
k) "Konsolosluk Arşivleri" deyimi, konsolosluğa ait tüm evrak, belgeler, yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bandları, kayıt defterleri ve şifre malzemesi ile bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan kartoteks ve mobilyayı kapsar.

2- Konsolosluk memurları iki kategoriden oluşmaktadır: Meslekten konsolosluk memurları ve fahri konsolosluk memurları. Bu Sözleşme'nin II. Bölümünün hükümleri, meslekten konsolosluk memurları tarafından yönetilen

1 Resmi Gazete'de yayımlanan metinde "hizmetleri" biçiminde yazılmıştır.

konsolosluklara uygulanır; III. Bölüm'ün hükümleri ise, fahri konsolosluk memurları tarafından yönetilen konsolosluklara uygulanır.

3- Kabul eden Devlet uyruğu veya bu Devlet'in devamlı sakini olan konsolosluk mensuplarının özel durumu bu Sözleşmenin 71. maddesi ile düzenlenmektedir.

BÖLÜM I

Genel Olarak Konsolosluk İlişkileri

Kesim I
Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Yürütülmesi

MADDE 2

Konsolosluk ilişkilerinin kurulması

1- Devletler arasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı muvafakat ile olur.

2- İki Devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulması için verilen muvafakat, aksi varid olmadıkça, konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına muvafakat anlamına gelir.

3- diplomatik ilişkilerin kesilmesi muhakkak surette konsolosluk ilişkilerinin kesilmesini gerektirmez.

MADDE 3

Konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi

Konsolosluk görevleri konsolosluklar tarafından yerine getirilir. Konsolosluk görevleri bu Sözleşme'nin hükümleri uyarınca diplomatik temsilcilikler tarafından da yerine getirilir.

MADDE 4

Bir konsolosluğun kurulması

1- Bir konsolosluk kabul eden Devlet'in ülkesinde ancak bu Devlet'in muvafakatıyle kurulabilir.

2- Konsolosluğun yeri, sınıfı ve konsolosluk görev çevresi gönderen Devlet tarafından tesbit olunur ve kabul eden Devlet'in tasvibine sunulur.

3- Konsolosluğun yeri, sınıfı ve konsolosluk görev çevresi ile ilgili olarak gönderen Devlet tarafıdan sonradan yapılacak değişiklikler, ancak, kabul eden Devlet'in muvafakatıyle olur.

4- Bir başkonsolosluk veya bir konsolosluk bulunduğu yerden başka bir yerde bir muavin konsolosluk veya bir konsolosluk ajanlığı açmak istediği takdirde yine kabul eden Devlet'in muvafakatı gereklidir.

5- Mevcut bir konsolosluğun bir parçasını teşkil eden bir büronun konsolosluğun bulunduğu yerin dışında açılması için de, keza, kabul eden devlet'in açık ve ön muvafakatı gereklidir.

MADDE 5

Konsolosluk görevleri

Konsolosluk görevleri aşağıdaki hususlardan oluşur:

a) Uluslararası Hukukça[2] kabul edilen sınırlar[3] çerçevesinde gönderen Devlet'in ve bu Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin çıkarlarını kabul eden Devlet'te korumak;

b) Bu sözleşme hükümleri çerçevesinde, gönderen Devlet ile kabul eden Devlet arasında ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesini kolaşlaştırmak ve onlar arasındaki dostluk ilişkilerini teşvik etmek;

c) Kabul eden Devlet'in ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel, hayat şartları ve gelişmeleri hakkında, her türlü kanuni yollarla bilgi edinmek ve bu hususlarda gönderen Devlet hükümetine rapor ve ilgili kişilere bilgi vermek,

d) Gönderen Devlet uyruklarına pasaport ve seyahat belgeleri ve keza bu Devlet'e gitmeyi arzu eden kişilere vize ve gerekii belgeler vermek;

e) Gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek,

f) Noter ve kişi halleri memuru sıfatıyle hareket etmek ve benzeri görevleri ve kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine aykırı olmadığı ölçüde bazı idari mahiyetteki görevleri yapmak;

g) Kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri uyarınca, gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin bu Devlet'te mirasla ilgili çıkarlarını korumak;

h) Özellikle haklarında bir velayet veya kayyımlık söz konusu olduğunda gönderen devlet'in uyruğu bulunan küçük ve gayri mümeyyizlerin çıkarlarını kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle saptanmış sınırlar çerçevesinde korumak;

i) Kabul eden Devlet'te yürürlükte bulunan uygulama ve usuller saklı kalmak üzere, gönderen Devlet uyrukları kabul eden Devlet'te bulunmadıkları ve-

---

2 Özgün İngilizce metindeki "international law" (Fransızca metinde "droit international") Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride "Devletler Hukuku" biçiminde yazılmıştır

3 Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride "sınıflar" biçiminde yazılmıştır

ya tamamen başka bir nedenle zamanında hak ve çıarlarını koruyamaycak durumda oldukları takdirde, bu uyrukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla, kabul eden devlet kanun ve düzenlemeleri uyarınca, geçici tedbirlergin alınmasını talep etmek için söz konusu uyrukları kabul eden devlet mahkemeleri veya başka makamlar önünde temsil etmek veya uygun şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere tertibat almak;

j) Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca, veya böyle anlaşmalar bulunmdığı takdirde kabul eden Devlet'in knun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adli ve gayri adli evrakı ulaştırmak veya istinabeleri yerine getirmek;

k) Gönderen Devlet'in uyrukluğunu taşıyan deniz ve nehir gemileri ile bu Devlet'te kayıtlı uçaklar üzerinde ve keza bunların mürettebatı üzerinde gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen kontrol ve teftiş haklarını kullanmak;

l) Bu maddenin (k) bendinde söz konusu gemi, vapur ve uçaklarla, bunların mürettebatına yardım etmek ve bu gemi ve vapurların seyahatı ile ilgili beyanları kabul etmek, geminin kağıtlarını incelemek ve vize etmek ve kabul eden Devlet makamlarının yetkilerine halel getirmeksizin yolculuk sırasında vuku bulan olaylar hakkında soruşturma yapmak ve gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinin verdiği yetki ölçüsünde kaptan, gemi zabitanı ve tayfalar arasında her çeşit anlaşmazlıkları çözümlemek;

m) Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden devlet kaun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu Devlet'in karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevleri yapmak.

MADDE 6

Konsolosluk görev çevresi dışında konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi

Bir konsolosluk memuru, özel durumlarda, kabul eden Devlet'in rızasıyle, konsolosluk görev çevresi dışında da görevlerini yerine getirebilir.

MADDE 7

Konsolosluk görevlerinin üçüncü bir Devlette yerine getirilmesi

Gönderen Devlet ilgili Devletlere bildirdikten sonra bu Devletlerden birinden açıkça itiraz vaki olmadığ takdirde, Bir devlet'te kurulu bir konsolosluğu diğer bir Devlet'te de konsolosluk görevlerini yapması hususunda görevlendirebilir.

MADDE 8

Üçüncü bir Devlet hesabına konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi

Bir gönderen Devlet'in konsolosluğu, kabul eden Devlet'e usulüne uygun şekilde bildirdikten sonra ve bu Devlet tarafından itiraz vaki olmadığı takdirde, kabul eden Devlet'te üçüncü bir devlet hesabına konsolosluk görevlerini yerine getirebilir.

MADDE 9

Konsolosluk şeflerinin sınıfları

1- Konsolosluk şefleri dört sınıfa ayrılırlar. Şöyle ki:

a) Başkonsoloslar

b) Konsoloslar

c) Muavin Konsoloslar

d) Konsolosluk Ajanları

2- Bu maddenin 1. fıkrası, Akit Taraflardan herhangi birinin, konsolosluk şeflerinden başka konsolosluk memurlarının unvanlarını[4] saptamak hakkını hiçbir şekilde sınırlamaz.

MADDE 10

Konsolosluk şeflerinin atanması ve kabul olunması

1. Konsolosluk şefleri gönderen Devlet tarafıdan atanır ve görevlerine başlaması kabul eden devlet'in kabulü ile olur.

2. Bu Sözleşme'nin hükümleri saklı kalmak üzere, konsolosluk şefinin atanması ve kabulü formaliteleri gönderen Devlet'in ve kabul eden Devlet'in kendi kanun düzenleme ve teamülleriyle tespit olunur.

MADDE 11

Atama belgesi veya atamanın yazılı olarak bildirilmesi

1. Konsolosluk şefi, gönderen Devlet tarafıdan, her bir atama için düzenlenen ve sıfatını tasdik eden ve genel bir kural olarak adını, sayadını, kategorisini ve sınıfı ile konsolosluk görev çevresini ve konsolosluğun bulunduğu yeri gösteren atama belgesi şeklinde bir belge ile veya buna benzer belge ile teçhiz edilir.

2. Gönderen Devlet, atama belgesini veya buna benzer belgeyi konsolos-

4 Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride "unvanları" sözcüğü atlanmış, İngilizce özgün metindeki "designation" (Fransızca "dénomination") "tayinini" biçiminde yazılmıştır. Bkz. yukarıda s. 148

luk şefinin ülkesi üzerinde görevlerini yerine getireceği Devlet'in Hükümetine diplomatik yolla veya uygun görülecek başka herhangi bir yolla intikal ettirilir.

3. Gönderen Devlet, kabul eden Devlet kabul ettiği takdirde, atama belgesinin veya buna benzer belgenin yerine bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen bilgileri kapsayan bir yazılı bildirimi ikame edebilir.

MADDE 12

Buyrultu

1. Konsolosluk şefi, görevine, kabul eden Devlet'in, şekli ne olursa olsun, "Buyrultu" diye isimlendirilen bir müsaadesiyle başlar.

2. Buyrultu vermeği reddeden Devlet, red sebeplerini gönderen Devlet'e bildirmek zorunda değildir.

3. 13. ve 15. maddelerin hükümleri saklı kalmak üzere, konsolosluk şefi Buyrultu'yu almadan önce görevine başlayamaz.

MADDE 13

Konsolosluk şeflerinin geçici olarak kabulü

Buyrultu verilinceye kadar, konsolosluk şefinin geçici olarak görevine başlaması kabul edilebilir. Bu durumda bu Sözleşmenin hükümleri uygulanır.

MADDE 14

Konsolosluk görev çevresindeki makamlara bildirme

Konsolosluk şefinin geçici de olsa görevine başlaması kabul edilir edilmez, kabul eden Devlet, keyfiyeti konsolosluk görev çevresindeki yetkili makamlara hemen bildirmekle yükümlüdür. Kabul eden Devlet, ayrıca, konsolosluk şefinin yüklendiği görevleri yerine getirebilmesi ve bu Sözleşme hükümlerinde öngörülen muameleden yararlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat etmekle de yükümlüdür.

MADDE 15

Konsolosluk şefinin görevlerini geçici olarak yerine getirmesi

1. Eğer konsolosluk şefi görevlerini yerine getiremeyecek durumda ise veya makamı boş ise onun yerine bir vekil yönetici konsolosluk şefi sıfatiyle geçici olarak vazife görebilir.

2. Vekil yöneticinin adı ve soyadı, gönderen Devlet'in diplomatik temsilciliği, kabul eden Devlette bu Devletin diplomatik temsilciliği yok ise, konsolosluk şefi, konsolosluk şefi bunu yapma durumunda olmadığı takdirde, gönderen Devlet'in herhangi bir yetkili makamı tarafından kabul eden Devlet'in Dışişleri

Bakanlığına veya bu Bakanlık tarafından tayin edilmiş bir makama bildirilir. Genel bir kural olarak, bu bildirim önceden yapılmalıdır. Kabul eden devlet, bu Devlet'te gönderen Devlet'in diplomatik statüyü haiz bir memuru veya konsolosluk memuru olmayan bir kişinin vekil sıfatiyle görev yapabilmesi için muvafakatını şart koşabilir.

3. Kabul eden Devlet makamları vekile yardım etmeli ve onu korumalıdırlar. Vekilin yönetimi sırasında, bu Sözleşme hükümleri konsolosluk şefine uygulandığı şekilde aynen vekile de uygulanır. Bununla beraber, kabul eden Devlet, konsolosluk şefi tarafından yararlanılması şartlara bağlı olup, vekilin bu şartları yerine getirmediği hallerde kolaylıkları, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları vekile tanımakla yükümlü değildir.

4. Kabul eden Devlet'te gönderen Devlet'in diplomatik temsilciliğinin diplomatik personelinden biri, gönderen Devlet tarafından bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen şartlarla vekil olarak atandığında, bu kişi, kabul eden Devlet karşı çıkmadığı takdirde, diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmağa devam eder.

MADDE 16

Konsolosluk şefleri arasında öncelik sırası

1. Konsolosluk şefleri, her sınıfa, Buyrultu'nun verildiği tarihe göre sıra alırlar.

2. Bununla beraber, konsolosluk şefinin Buyrultu'yu almadan önce geçici olarak göreve başlaması kabul edildiği takdirde, bu geçici kabul tarihi öncelik sırasını tayin eder. Bu sıra Buyrultu'nun verilmesinden sonra da devam eder.

3. Aynı tarihte Buyrultu'yu veya geçici kabul belgesini alan iki veya daha fazla konsolosluk şefi arasındaki öncelik sırası, atama belgelerinin veya buna benzer belgelerin kabul eden Devlet'te sunulduğu[5] veya 11. maddenin 3. fıkrasında öngörülen yazılı bildirimin bu Devlet'e yapıldığı tarihe göre saptanır.

4. Vekiller bütün konsolosluk şeflerinden sonra sıralarını alırlar. Onlar arasındaki sıra, 15. maddenin 2. fıkrası uyarınca verilen yazılı bildirimlerde gösterildiği şekilde bunların görevlerine başladıkları tarihe göre olur.

5. Konsolosluk şefi olan fahri konsolosluk memurları, her sınıfta, yukarıdaki fıkralardaki sıra ve kurallara göre, meslekten konsolosluk şeflerinden sonra sıralarını alırlar.

6. Konsolosluk şefleri, bu sıfata sahip olmayan konsolosluk memurlarından önce gelirler.

---

5 İngilizce özgün metindeki "presented" (Fransızca "présenté) , Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride "sorulduğu " biçiminde yazılmıştır;

MADDE 17

Diplomatik görevlerin konsolosluk memurları tarafından yerine getirilmesi

1. Gönderen Devlet'in diplomatik temsilciliği bulunmayan ve üçüncü bir devlet'in diplomatik temsilciliği tarafından da temsil olunmayan bir Devlet'te, konsolosluk memuru, kabul eden Devlet'in muvafakatı ile ve kendi konsolosluk statüsüne halel gelmeksizin diplomatik görevleri yerine getirmekle görevlendirilebilir.

Bu görevlerin konsolosluk memuru tarafından yerine getirilmesi, ona hiçbir diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık hakkı vermez.

2. Bir konsolosluk memuruna, kabul eden Devlet'e gönderilen yazılı bildirimi müteakip, gönderen Devlet'i her türlü hükümetlerarası örgütte temsil etmek görevi verilebilir. Konsolosluk memurunun, bu sıfatla hareket ettiğinde uluslararası teamül hukukunun veya uluslararası anlaşmaların hükümetlerarası bir örgüt nezdindeki bir temsilciye tanıdığı her türlü ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmağa hakkı vardır. Bununla beraber, konsolosluk memurunun kendisi tarafından yerine getirilen her türlü konsolosluk görevi konusunda, bu Sözleşme uyarınca bir konsolosluk memurunun yararlandığından daha geniş bir yargı bağışıklığına hakkı yoktur.

MADDE 18

Aynı kişinin iki veya daha fazla Devlet tarafından konsolosluk memuru olarak atanması

İki veya daha fazla Devlet, kabul eden Devlet'in muvafakatıyla, aynı kişiyi bu Devlet'te konsolosluk memuru sıfatıyla atayabilirler.

MADDE 19

Konsolosluk personelinin atanması

1. 20, 22 ve 23. madde hükümleri saklı kalmak üzere, gönderen Devlet konsolosluk personelini istediği şekilde atar.

2. Gönderen Devlet, konsolosluk şefinden başka bütün konsolosluk memurlarının ad ve soyadlarını, kategorisini ve sınıfını kabul eden Devlet arzu ettiği takdirde 23. maddenin 3. fıkrasının kabul eden Devlet'e tanıdığı hakları kullanabilmesini teminen, bu Devlet'e yeter bir süre önceden bildirir.

3. Gönderen Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri gerektiriyorsa, kabul eden Devlet'ten konsolosluk şefi olmayan bir konsolosluk memuruna da Buyrultu verebilir.

4. Kabul eden Devlet, kendi kanun ve düzenlemeleri gerektiriyorsa, konsolosluk şefi olmayan bir konsolosluk memuruna buyrultu verebilir.

MADDE 20

Konsolosluk personelinin sayısı

Konsolosluk personelinin sayısı hususunda açık bir anlaşmanın mevcut olmaması halinde, kabul eden Devlet, bu sayının, konsolosluk görev çevresindeki durum ve şartlarla söz konusu konsolosluğun ihtiyaçları göz önünde tutularak, kendisinin makul ve normal olarak addedeceği sınırlar içinde bulundurulmasını talep edebilir.

MADDE 21

Bir konsoloslukta bulunan konsolosluk memurları arasındaki öncelik sırası

Bir konsoloslukta bulunan konsolosluk memurları arasındaki öncelik sırası ile bu sırada vaki olacak bütün değişiklikler, gönderen Devlet'in diplomatik temsilciliği veya kabul eden Devlet'te böyle bir temsilcilik bulunmadığı takdirde, konsolosluk şefi tarafından kabul eden Devlet'in Dışişleri Bakanlığına veya bu Banlık tarafından tayin edilmiş makama bildirilir.

MADDE 22

Konsolosluk memurlarının uyrukluğu

1. Konsolosluk memurları, esas olarak gönderen[6] Devlet'in uyrukluğunu haiz olacaklardır.

2. Konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'in uyrukları arasından, ancak bu Devlet'in her zaman geri alabileceği açık muvafakatıyle seçilebilir.

3. Kabul eden Devlet, keza, gönderen Devlet uyruğu olmayan üçüncü Devlet uyrukları konusunda aynı hakkı mahfuz tutulabilir.

MADDE 23

İstenmez ilân olunan kişi

1. Kabul eden Devlet, her zaman, gönderen Devlet'e, bir konsolosluk memurunun istenmeyen kişi olduğunu veya konsolosluk personelinin başka herhangi bir mensubunun kabul edilmediğini bildirebilir. Gönderen Devlet o zaman söz konusu kişiyi geri çekecek veya duruma göre bu konsolosluktaki görevlerine son verecektir.

2. Eğer gönderen Devlet, bu maddenin 1. fıkrası hükümleri uyarınca, kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmeği reddeder veya makul bir süre içerisinde yerine getirmezse, kabul eden Devlet, duruma göre, söz konusu kişiden Buyrultu'yu geri alabilir veya onu artık konsolosluk personelinden saymayabilir.

---

6 İngilizce özgün metindeki "sending" (Fransızca "l'envoi") sözcüğü, Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride "gönderilen " biçiminde yazılmıştır.

3. Konsolosluk mensubu olarak atanan bir kişi, kabul eden Devlet ülkesine gelmeden önce veya eğer orada daha önce bulunuyorsa, konsoloslukta göreve başlamadan önce istenmeyen kişi ilan edilebilir. Gönderen Devlet böyle ir durumda atamayı geri alır.

4. Bu maddenin 1. ve 3. fıkralarında zikrolunan hallerde, kabul eden Devlet gönderen Devlet'e kararının nedenlerini bildirmekle yükümlü değildir.

MADDE 24

Atamaların, varış ve ayrılışların kabul eden Devlet'e bildirilmesi

1. Aşağıdaki hususlar, kabul eden Devlet'in Dışişleri Bakanlığına veya bu Bakanlıkça tayin olunan makama bildirilir:

a) Konsolosluk mensuplarının atanması, konsolosluğa atanmalarından sonra varışları, kesin ayrılışları veya görevlerinin son bulması ve keza konsolosluktaki hizmetleri sırasında statüleri ile ilgili olarak vuku bulabilecek sair her türlü değişiklikler;

b) Bir konsolosluk mensubunun kendisiyle birlikte yaşayan ailesinden bir kişinin varışı ve kesin ayrılışı, gerektiğinde, bir kişinin aile efradına dahil olması veya aile efradına dahil olma durumunun sona ermesi;

c) Özel personel mensuplarının varışları ve kesin ayrılışları, gerektiğinde, bu nitelikteki hizmetlerinin son bulması;

d) ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanmağa hakkı olan konsolosluk mensubu veya özel personel mensubu sıfatıyle kabul eden Devlet'te oturan kişilerin işe alınmaları ve işlerinin sona ermesi.

2. Keza mümkün olduğu takdirde, her defasında varış ve kesin ayrılışlar önceden bildirilmelidir.

Kesim II

Konsolosluk Görevinin Son Bulması

MADDE 25

Bir konsolosluk mensubunun görevinin son bulması

Bir konsolosluk mensubunun görevi özellikle:

a) Konsolosluk mensubunun görevinin son bulduğu hakkında gönderen Devlet'in kabul eden devlet'e yapacağı yazılı bildirim ile;

b) Buyrultu'nun geri alınması ile; ve

c) Söz konusu kişinin artık konsolosluk personelinden sayılmadığı hakkında kabul eden Devlet'in gönderen Devlet'e yapacağı yazılı bir bildirim ile sona erecektir.

MADDE 26

Kabul eden Devlet ülkesinden ayrılış

Kabul eden Devlet, hatta silahlı bir çatışma halinde olsa bile, görevleri sona erince, konsolosluk mensuplarına ve kabul eden Devlet uyruğu olmayan özel personel mensuplarına ve keza bunların hangi uyruklukta bulunurlarsa bulunsunlar kendileriyle beraber yaşayan aileleri efradına yolculuğa hazırlanmaları ve en kısa zamanda memleketi terk etmeleri için gerekli zamanı ve kolaylıkları bahşetmelidir. Bilhassa kabul eden Devlet, gerekiyorsa, anılan kişilerin emrine, bu kişiler ve bunları, kabul eden Devlet'te kazanılmış olup ayrılışları sırasında ihracı yasaklanmış bulunanlar dışındaki eşyaları için gerekli taşıt araçlarını vermelidir.

MADDE 27

İstisnai durumlarda konsolosluk binaları ile arşivlerinin ve gönderen Devlet'in çıkarlarının korunması

1. İki Devlet arasında konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi halinde:

a) Kabul eden Devlet, hatta silahlı bir çatışma halinde olsa bile, konsolosluk binalarına ve konsolosluk eşyaları ile konsolosluk arşivlerine saygı göstermek ve bunları korumakla yükümlüdür.

b) Gönderen Devlet, konsolosluk binalarının ve bu binalarda bulunan eşyaların ve konsolosluk arşivlerinin muhafazasını kabul eden Devletçe kabul edilebilecek üçüncü bir Devlet'e tevdi edebilir.

c) Gönderen Devlet kendi çıkarlarının ve vatandaşların çıkarlarının korunmasını, kabul eden Devletçe kabul edilebilecek üçüncü bir Devlet'e bırakabilir.

2. Bir konsolosluğun geçici veya kesin olarak kapanması halinde, bu maddenin 1. fıkrasının (a) bendindeki hükümler uygulanır. Bundan başka,

a) Gönderen Devlet kabul eden Devlet'te bir diplomatik temsilcilikle temsil edilmese dahi, kabul eden Devlet ülkesinde başka bir konsolosluğu varsa, bu konsolosluk kapanan konsolosluk binalarının bu binalarda bulunan eşyaların ve konsolosluk arşivlerinin muhafazası ve keza kabul eden Devlet'in rızası ile, anılan konsolosluk görev çevresinde de konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi hususunda görevlendirilebilir; veya

b) Gönderen Devlet'in kabul eden Devlet'te diplomatik temsilciliği veya başka konsolosluğu yok ise, o zaman bu maddenin 1. fıkrasının (b) ve (c) bentleri hükümleri uygulanır.

Bölüm II

Konsolosluklarla, Meslekten Konsolosluk Memurları ve Konsolosluğun Diğer Mensupları ile İlgili Kolaylıklar, Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar

Kesim I
Konsoloslukla İlgili Kolaylıklar, Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar

MADDE 28

Konsolosluk faaliyetleri ile ilgili olarak konsolosluğa tanınan kolaylıklar

Kabul eden Devlet, konsolosluğun görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla bütün kolaylıkları bahşeder.

MADDE 29

Ulusal bayrağın ve armanın kullanılması

1. Gönderen Devlet, bu madde hükümleri uyarınca, ulusal bayrağını ve Devlet armasını kabul eden Devlet'te kullanmak hakkına sahiptir.

2. Gönderen Devlet'in ulusal bayrağı ile Devlet arması, konsolosluk tarafından işgal edilen binanın üzerine, giriş kapısının üstüne ve keza konsolosluk şef.nin ikametgahı üzerine ve bir hizmetin görülmesi dolayısıyla kullanıldığında konsolosluk şefinin taşıt araçları üzerine çekilebilir ve onulabilir.

3. Bu madde ile tanınan hakkın kullanılmasında, kabul eden devlet'in kanunları, düzenlemeleri ve teamülleri göz önünde tutulur.

MADDE 30

Mesken

1. Kabul eden Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde ve ülkesi içinde konsolosluğa gerekli binaları, gönderen Devlet'in iktisap etmesini kolaylaştırmalı veya binaların temini konusunda başka bir şekilde gönderen Devlet'e yardımda bulunmalıdır.

2. Kabul eden Devlet, keza gerektiğinde, konsolosluk mensuplarına uygun mesken temini hususunda konsolosluğa yardımcı olmalıdır.

MADDE 31

Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı

1. Konsolosluk binalarının bu maddede öngörülen ölçüde dokunulmazlıkları vardır.

2. Kabul eden Devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen devlet'in diplomatik temsilcilik şefinin muvafakatı dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler. Bununla beraber, acil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın veya sair felaket halinde konsolosluk şefinin zımni rızası alınmış sayılabilir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'in, konsolosluk binalarına müsaadesiz girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve keza konsolosluğun huzurunun bozulmasına veya konsolosluğun onurunun kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü tedbirleri almak gibi özel yükümlülüğü vardır.

4. Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve keza ulaşım araçları milli savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiçbir çeşit elkoymaya konu teşkil edemezler. Bu amaçlarla istimlak yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlet'e peşin, adil ve yeterli bir tazminat ödenir.

MADDE 32

Konsolosluk binalarının akçalı bağışıklığı

1. Gönderen Devlet veya bu Devlet hesabına hareket eden her kişinin maliki veya kiracısı olduğu konsolosluk binaları ile meslekten konsolosluk şefinin ikametgahı, yapılan özel hizmetler karşılığı bedeller dışındaki, ulusal, bölgesel veya belediyeye ait tüm vergi ve her nevi harçtan muaftırlar.

2. Bu vergi ve harçlar, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerine göre, gönderen Devlet'le veya bu Devlet hesabına hareket eden kişi ile mukavele yapan kişiye ait olduğu takdirde, bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen akçalı bağışıklık söz konusu vergi ve harçlara uygulanmaz.

MADDE 33

Konsolosluk arşiv ve belgelerinin dokunulmazlığı

Konsolosluk arşiv ve belgelerinin nerede bulunurlarsa bulunsunlar her zaman dokunulmazlığı vardır.

MADDE 34

Seyahat serbestliği

Ulusal güvenlik nedenleriyle girmesi yasaklanmış veya nizama bağlanmış bölgelerle ilgili kanun ve düzenlemeler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet, ülkesi üzerinde konsolosluğun bütün mensuplarına yer değiştirme ve seyahat etme serbestliğini sağlar.

MADDE 35

Haberleşme serbestliği

1. Kabul eden Devlet, konsolosluğun her türlü resmi amaçlarla yaptığı haberleşme serbestliğine müsaade eder ve bunu korur. Gönderen Devlet'in Hükümetiyle ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar diplomatik temsilcilikleri ve sair konsoloslukları ile haberleşmede, konsolosluk, diplomatik veya konsolosluk kuryelerini, diplomatik torbayı veya konsolosluk torbasını ve kripto veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtalarını kullanabilecektir. Bununla beraber, konsolosluk ancak kabul eden Devlet'in muvafakatıyle telsiz cihazı koyabilir ve kullanabilir.

2. Konsolosluğun resmi haberleşmesine dokunulamaz, "Resmi haberleşme" deyiminden, konsoloslukla ve konsolosluk görevleri ile ilgili tüm haberleşme anlaşılır.

3. Konsolosluk torbası ne açılabilir, ne de buna el konulabilir. Bununla beraber kabul eden Devlet'in yetkili makamları, torbanın bu maddenin 4. fıkrasında istihdaf olunan yazışmalar, belgeler ve eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbanın kendi önlerinde gönderen Devlet'in yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler. Eğer gönderen Devlet'in makamları talebi reddederlerse torba çıkış yerine geri çevrilir.

4. Konsolosluk torbasını teşkil eden paketler niteliklerini belirten dış alametleri taşımalıdırlar. Bunlar ancak, resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanmağa yönelmiş belge veya eşyaları ihtiva edebilirler.

5. konsolosluk kuryesi, sıfatını gösteren ve konsolosluk torbasını teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmi belgeyi hamil olmalıdır. Kabul eden Devlet'in razı olması hali hariç, kurye ne bu Devlet uyruğu olabilir, ne de gönderen Devlet'in uyruğu olması hariç kabul eden Devlet'in devamlı sakini olabilir. Kurye, görevlerini yerine getirirken kabul eden Devlet tarafından korunur. Kişi dokunulmazlığından yararlanır ve hiçbir şekilde tutuklamaya ve göz altına alınmağa tabi tutulamaz.

6. Gönderen Devlet, diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları özel konsolosluk kuryeleri tayin edebilirler. Bu durumda, bu maddenin 5. fıkrası hükümleri uygulanır. Şu şartla ki, kurye uhdesinde bulunan torbayı muhatabına teslim eder etmez anılan fıkrada zikredilen bağışıklıkların uygulanması son bulur.

7. Konsolosluk torbası müsaade edilmiş bir giriş noktasına gelecek bir ticari geminin veya uçağın kaptanına verilebilir. Bu kaptan torbayı teşkil eden paketlerin sayısını gösteren resmi bir belgeyi hamil olmalıdır. Fakat kaptan bir konsolosluk kuryesi sayılamaz. Konsolosluk, yetkili mahalli makamlarla varıla-

cak mutabakatla, mensuplarından birini, torbayı doğrudan doğruya ve serbestçe gemi veya uçak kaptanından teslim almak üzere gönderebilir.

MADDE 36

Gönderen Devlet uyrukları ile temas

1. Gönderen Devlet'in uyruklarına ilişkin konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin kolaylaştırılması amacıyla:

a) Konsolosluk memurları gönderen Devlet'in uyrukları ile görüşmek ve onları ziyaret etmek serbestisine sahip olacaklardır. Gönderen Devlet'in uyrukları da keza konsolosluk memurları ile görüşmek ve onları ziyaret etmek serbestisine sahip olacaklardır.

b) ilgili talep ettiği takdirde, kabul eden Devlet'in yetkili makamları gönderen Devlet'in bir uyruğunun gönderen Devlet Konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Tutuklanmış, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan kişiden konsolosluğa hitaben sadır olmuş her türlü haber, keza, anılan makamlarca derhal konsolosluğa intikal ettirilecek ve yine bu makamlar, bu bentle tanınmış olan haklar hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi vereceklerdir.

c) Konsolosluk memurları, hapsedilmiş, önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan gönderen Devlet'in uyruğunu ziyaret etmek, onunla görüşmek ve muhaberatta bulunmak ve onun mahkemeler önünde temsilini sağlamak hakkına sahiptirler. Konsolosluk memurları, keza, kendi konsolosluk görev çevresinde, bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla hapsedilmiş veya göz altına alınmış olan gönderen Devlet'in uyruğunu ziyaret etmek hakkına sahiptirler. Bununla beraber, konsolosluk memurları, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmış bulunan bir vatandaşın açıkça muhalefet etmesi halinde, bu vatandaş lehine müdahalede bulunmaktan kaçınacaklardır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında istihdaf olunan haklar, kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde kullanılacaktır. Bununla beraber, bu kanun ve düzenlemeler bu maddeyle tanınmış olan hakların tam olarak kullanılmasına imkan vereceklerdir.

MADDE 37

Ölüm, vesayet veya kayyımlık ile deniz ve uçak kazaları hakkında bilgi verme

Kabul eden Devlet'in yetkili makamlarının elinde aşağıdaki hususlarla ilgili bilgiler bulunduğu takdirde şunları yapmaları gerekir:

a) Gönderen devlet'in bir uyruğunun ölümü halinde ölümün vuku bulduğu görev çevresindeki konsolosluğu vakit geçirmeksizin haberdar etmek;

b) Gönderen Devlet'in bir küçüğü veya gayri mümeyyiz uyruğu için bir vasi veya kayyımın atanmasının bunların çıkarlarına olacağı her durumdan vakit geçirmeksizin yetkili konsolosluğa bilgi vermek, bununla beraber bu vasi veya kayyımın atanması konusunda, kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerinin uygulanması hakkı saklı kalmaktadır.

c) Gönderen Devlet'in uyrukluğunu taşıyan bir gemi veya vapur, kabul eden Devlet'in ara veya iç sularında battığı veya karaya oturduğu veya gönderen Devlet'te kayıt ve tescilli bir uçak kabul eden devlet ülkesinde bir kazaya uğradığı takdirde, bundan kazanın vuku bulduğu yere en yakın konsolosluğu vakit geçirmeksizin haberdar etmek.

MADDE 38

Kabul eden Devlet makamlarıyla temas

Konsolosluk memurları, görevlerinin yerine getirilmesinde,

a) Konsolosluk görev çevrelerindeki mahalli yetkili makamlara,

b) Kabul eden Devlet'in kanun, düzenleme ve teamülleri veya bu onudaki uluslararası anlaşmalarca müsaade olunan ölçüde kabul eden Devlet'in yetkili merkezi makamlarına,

müracaatta bulunmak hakkına sahiptirler.

MADDE 39

Konsolosluk resim ve harçları

1. Konsolosluk, gönderen Devlet kanun ve düzenlemelerinin konsolosluk işlemleri için öngörüldüğü resim ve harçları kabul eden Devlet'in ülkesinde tahsil edebilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen ve resim ve harç adıyla tahsil olunan meblağlar ile bunlara ilişkin makbuzlar kabul eden Devlet'te her türlü vergi ve harçtan muaftırlar.

Kesim II

Meslekten Konsolosluk Memurları ile Konsolosluğun Diğer Mensuplarına İlişkin Kolaylıklar, Ayrıcalıklar ve Dokunulmazlıklar

MADDE 40

Konsolosluk memurlarının korunması

Kabul eden Devlet, Konsolosluk memurlarına onlara gösterilmesi gereken saygı ile muamele eder ve onların şahıslarına, hürriyetlerine ve onurlarına yapılabilecek her türlü tecavüzleri önlemek amacıyla gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

MADDE 41

Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı

1. Konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adil makamın kararı ile olur.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal saklı kalmak üzere kesinleşmiş adli bir kararın uygulanması dışında, konsolosluk memurları hapsedilemez ve herhangi bir şekilde kişisel hürriyetleri kısıtlamaya tabi tutulamaz.

3. Aleyhine cezai bir dava ikame edilen konsolosluk memuru yetkili makamların önüne çıkmak zorundadır. Bununla beraber, dava, konsolosluk memurunun resmi durumu icabı kendisine gösterilmesi gereken saygı ile ve bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal hariç olmak üzere, konsolosluk işlemlerinin yerine ettirilmesini en az etkileyecek biçimde yürütülecektir. Bu maddenin 1. fıkrasında zikredilen hallerde, bir konsolosluk memurunun gözaltına alınması kaçınılmaz olduğu takdirde, aleyhine ikame edilecek dava en kısa zamanda açılmalıdır.

MADDE 42

Tutuklama, gözaltına alma veya kovuşturma hallerinin yazılı olarak bildirilmesi

Bir konsolosluk personeli mensubunun tutuklanması, gözaltına alınması veya cezai bir kovuşturmaya tabi tutulması halinde, kabul eden Devlet durumdan konsolosluk şefini en kısa zamanda haberdar etmekle yükümlüdür. Eğer konsolosluk şefinin kendisi bu tedbirlerden birine muhatap tutulmuş ise, kabul eden Devlet bundan gönderen Devlet'i diplomatik yoldan haberdar eder.

MADDE 43

Yargı bağışıklığı

1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler.

2. Bununla beraber, bu maddenin 1. fıkrası hükümleri:

a) Bir konsolosluk memurunun veya bir konsolosluk hizmetlisinin açıkça veya zımmen gönderen Devlet'in vekil sıfatıyla akdetmediği bir mukaveleden doğan; veya

b) Kabul eden Devlet ülkesinde bir taşıt aracının, bir geminin veya bir hava taşıtının sebebiyet verdiği zarar yüzünden üçüncü bir işi tarafından açılan hukuk davalarına uygulanmaz.

MADDE 44

Tanıklık yapmak yükümlülüğü

1. Konsolosluk mensupları adli ve idari davalar sırasında tanıklık yapmağa çağrılabilirler.

Konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli mensupları bu maddenin 3. fıkrasında zikredilen durumlar dışında, tanıklık yapmağı reddetmemelidirler. Bir konsolosluk memuru tanıklık yapmağı reddettiği takdirde, ona hiçbir zorlayıcı tedbir veya başka müeyyide uygulanmaz.

2. Tanıklığı talep eden makam, konsolosluk memurunun görevlerinin yerine getirilmesini sekteye uğratmaktan kaçınmalıdır. Bu makam mümkün olduğu takdirde her defasında, konsolosluk memurunun tanıklıkla ilgili ifadesini memurun ikametgahında veya konsoloslukta alabilir veya konsolosluk memurunun yazılı beyanını kabul edebilir.

3. Bir konsolosluğun mensupları görevlerinin yerine getirilmesiyle ilgili olaylar hakkında tanıklık yapmak veya bununla ilgili resmi yazışma ve belgeleri göstermek zorunda değildirler. Konsolosluk mensupları, keza gönderen devlet'in ulusal kanunları hakkında bilirkişi olarak tanıklık yapmağı reddetmek hakkına da sahiptirler.

MADDE 45

Ayrıcalık ve bağışıklıklardan feragat

1. Gönderen Devlet, bir konsolosluk mensubu hakkında, 41. 43 ve 44. maddelerde öngörülen ayrıcalık ve bağışıklıklardan feragat edebilir.

2. Feragat daima açık olmalı ve bu maddenin 3. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'e yazılı olarak bildirilmelidir.

3. Bir konsolosluk memuru veya bir konsolosluk hizmetlisi, 43. madde uyarınca yargı bağışıklığından yararlandığı bir konuda bir dava ikame ederse, esas talebe doğrudan doğruya bağlı herhangi bir mukabil talep hakkında yargı bağışıklığını ileri süremez.

4. Hukuki veya idari bir dava ile ilgili olarak yargı bağışıklığından feragat, kararın uygulanmasına ait tedbirlere ilişkin bağışıklıktan da feragat edildiği anlamına gelmez. Bunlar için de ayrı bir feragat gereklidir.

MADDE 46

Yabancıların kayıt ve oturma müsaadesinden bağışıklık

1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ile bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradı, yabancıların kaydı ve oturma müsaadesi konusunda kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen tüm yükümlülüklerden muaftırlar.

2. Bununla beraber, bu maddenin 1. fıkrası hükümleri, gönderen Devlet'in devamlı hizmetlisi olmayan veya kabul eden Devlet'te kazanç getiren özel bir işte çalışan konsolosluk hizmetlisine ve bunun ailesi efradına uygulanmaz.

MADDE 47

Çalışma müsaadesi bağışıklığı

1. Konsolosluk mensupları, gönderen Devlet'e gördükleri hizmetlerle ilgili olarak, kabul eden Devlet'in yabancı emek gücü istihdamında çalışma müsaadesine ilişkin kanun ve düzenlemelerin koyduğu yükümlülüklerden muaftırlar.

2. Konsolosluk memurlarının ve konsolosluk hizmetlilerinin yanında çalışan özel personel mensupları kabul eden Devlet'te kazanç getiren bir başka işte çalışmadıkları takdirde bu maddenin 1. fıkrasında istihdaf olunan yükümlülüklerden muaftırlar.

MADDE 48

Sosyal sigorta rejiminden bağışıklık

1. Bu maddenin 3. fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, gönderen Devlet'te gördükleri hizmetler konusunda konsolosluk mensupları ve onlarla birlikte yaşayan aileleri efradı, kabul eden Devlet'te yürürlükte bulunan sosyal sigorta hükümlerinden muaftırlar.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen bağışıklık, konsolosluk mensuplarının özel hizmetinde bulunan özel personel mensuplarına da keza aşağıdaki şartlarla uygulanır.

a) Kabul eden Devlet vatandaşı olmamaları ve kabul eden Devlet'te devamlı ikametgahları bulunmaması; ve

b) Gönderen Devlet'te veya üçüncü bir Devlet'te yürürlükte olan sosyal sigorta hükümlerine tabi olmaları.

3. Hizmetlerinde bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen bağışıklığın uygulanmadığı kişiler bulunan konsolosluk mensupları, kabul eden Devlet'in sosyal sigorta mevzuatının işverene yüklediği yükümlülüklere uymalıdırlar.

4. Bu maddenin 1. ve 2. fıkralarında öngörülen bağışıklık, kabul eden Devlet mevzuatının yer vermesi şartıyla bu Devlet'in sosyal sigorta rejimine isteyerek tabi olabilme olanağını ortadan kaldırmaz.

MADDE 49

Akçalı bağışıklık

1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ve keza bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradı, aşağıda yazılanlar dışında kişisel veya gerçek, ulusal, bölgesel ve belediyeye ait her türlü vergi ve resimlerden muaftırlar:

a) Normal olarak eşya veya hizmetlerin fiyatına dahil edilmiş bulunan dolaylı vergiler;
b) 32. madde hükümleri saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet ülkesinde bulunan özel taşınmaz mallara ait vergi ve resimler;
c) 51. maddenin (b) fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet tarafından tahsil olunan veraset ve intikal vergileri;
d) Kaynağı kabul eden Devlet'te bulunan sermaye kazançları dahil, özel gelirlerden alınan vergi ve resimler ile kabul eden Devlet'te kain ticari veya mali teşebbüslere yapılan yatırımlarda peşinen alınan sermaye vergileri;
e) İfa olunan özel hizmetler karşılığı olarak tahsil edilen vergi ve resimler;
f) 32. madde hükümleri saklı kalmak üzere, kayıt, mahkeme, ipotek ve pul harçları.

2. Hizmet personeli mensupları, hizmetleri karşılığı olarak aldıkları ücretlerden dolayı vergi ve resimlerden muaftırlar.

3. Kabul eden Devlet'te maaşları veya ücretleri gelir vergisinden muaf olmayan kişileri istihdam eden konsolosluk mensupları, bu Devlet kanun ve düzenlemelerinin, gelir vergisinin tahsili konusunda işverene yüklediği yükümlülüklere uymalıdırlar.

MADDE 50

Gümrük resminden ve gümrük muayenesinden bağışıklık

1. Kabul eden Devlet, kabul edeceği kanunlar ve düzenlemeler hükümleri uyarınca, aşağıda yazılı kalemlerin girişine müsaade eder ve depolama, ulaşım

ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar dışındaki bütün gümrük resimleri, harçlar ve bununla ilgili sair vergilerde bağışıklık tanır:

a) Konsolosluğun resmi kullanımına matuf eşyalar;

b) Yerleşme eşyaları dahil olmak üzere, konsolosluk memurunun ve kendisiyle birlikte yaşayan aile efradının kişisel kullanımına ait eşyaları, tüketim malları, ilgililerin doğrudan doğruya kendi kullanmaları iç in gerekli miktarı geçmemelidir.

2. Konsolosluk hizmetlileri, ilk yerleşmeleri sırasında ithal etmiş oldukları eşyalar konusunda, bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

3. Konsolosluk memurlarına ve bunların kendileriyle birlikte yaşayan aile efradına ait kişisel bagajlar gümrük muayenesinden muaftırlar.

Sözkonusu kişiler, ancak, bagajların bu maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde zikredilenlerden başka eşyalar veya kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle ithali veya ihracı yasaklanmış veya karantina kanun ve düzenlemelerine tabi eşyalar ihtiva ettiği hususunda ciddi nedenlerin varlığı halinde gümrük muayenesine tabi tutulabilirler. Bu muayene, ancak, konsolosluk memurunun veya ailesinin ilgili bir ferdinin huzurunda yapılabilir.

MADDE 51

Bir konsolosluk mensubunun veya ailesi efradından birinin mirası

Bir konsolosluk mensubunun veya kendisiyle birlikte yaşayan ailesi efradından birinin ölümü halinde, kabul eden Devlet:

a) Bu ülkede iktisap edilmiş olup müteveffanın ölümü sırasında ihracı yasaklanmış bulunanlar hariç olmak üzere müteveffaya ait taşınır malların ihracına müsaade etmelidir; ve

b) Kabul eden Devlet'te müteveffanın konsolosluk mensubu veya konsolosluk mensuplarından birinin ailesi efradı olması nedeniyle bulunan taşınır malları miras, ferağ ve intikale ilişkin ulusal, bölgesel ve belediyeye ait vergi ve resimlere tabi tutmamalıdır.

MADDE 52

Kişisel yükümlülüklerden bağışıklık

Kabul eden Devlet, konsolosluk mensuplarıyla kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradını her türlü kişisel yükümlülük ve hangi neviden olursa olsun kamu yararı hizmetleriyle, istimval, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutacaktır.

MADDE 53

Konsolosluk ayrıcalık ve bağışıklıklarının başlaması ve sona ermesi

1. Konsolosluğun her mensubu, görev yerine gitmek için kabul eden Devlet'in ülkesine girişinden itibaren veya daha önceden bu ülkede bulunuyorsa konsolosluktaki görevine başlamasından itibaren, bu Sözleşme'de öngörülen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanır.

2. Bir konsolosluk mensubunun kendisiyle birlikte yaşayan ailesi efradı ve keza yanında çalışan özel personel mensupları da aşağıdaki tarihlerden, sonuncusundan itibaren bu Sözleşme'de öngörülen ayrıcalıklar ve bağışıklıklardan yararlanırlar:

Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca konsolosluk mensubunun ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlandığı tarihten, kabul eden Devlet'in, ülkesine girişleri tarihinden veya o konsolosluk mensubunun ailesi efradına veya özel personel mensuplarına dahil oldukları tarihten itibaren.

3. Bir konsolosluk mensubunun görevi sona erdiği zaman, kendisinin ve keza kendisiyle birlikte yaşayan ailesi efradı ile yanında çalışan özel personel mensuplarının da ayrıcalık ve bağışıklıkları normal olarak aşağıdaki tarihlerden ilkinde son bulur: Anılan konsolosluk mensubunun kabul eden Devlet'in ülkesini terk ettiği anda veya bu amaçla kendisine tanınan makul bir sürenin bitiminde. Fakat söz konusu kişiler ayrıcalık ve bağışıklıklarını, silahlı bir çatışma hali dahil o ana kadar muhafaza ederler. Bu maddenin 2. fıkrasında belirtilen kişilere gelince, bunların ayrıcalıkları ve bağışıklıkları bir konsolosluk mensubunun ailesi efradına veya konsolosluk mensubunun hizmetine dahil olmak durumu ortadan kalkar kalkmaz sona erer. Bununla beraber eğer bu kişiler makul bir süre içinde kabul eden Devlet'in ülkesini terk etmek niyetinde iseler şüphesiz ayrıcalık ve bağışıklıkları hareketleri anına kadar devam eder.

4. Bununla beraber bir konsolosluk memuru veya bir konsolosluk hizmetlisi tarafından görevlerinin yerine getirilmesi sırasında yapılan işlerle ilgili olarak yargı bağışıklığı süresiz olarak devam eder.

5. Bir konsolosluk mensubunun ölümü halinde, kendisiyle birlikte yaşayan ailesi efradı, aşağıdaki tarihlerden ilkine kadar daha önce yararlandıkları ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmağa devam eder: Kabul eden Devlet'in ülkesini terk ettikleri tarihe veya bu amaçla onlara tanınan makul sürenin bitimine kadar.

MADDE 54

Üçüncü devletlerin yükümlülükleri

1. Bir konsolosluk memuru, görevine başlamak, görevinin başına dönmek

veya gönderen Devlet'e geri dönmek amacıyla, vizenin gerekli olduğu hallerde kendisine vize vermiş olana üçüncü bir Devlet'in ülkesinden geçiyor veya bu Devlet'in ülkesinde bulunuyor ise, söz konusu üçüncü Devlet kendisine geçişi ve dönüşü için gerekli olabilecek bu Sözleşme'nin diğer maddelerinde öngörülen bağışıklıkları bahşedecektir. Üçüncü Devlet, konsolosluk memuruna refakat eren ve ona iltihak etmek üzere veya gönderen Devlet'e geri dönmek amacıyla ayrı olarak seyahat eden söz konusu memurun kendisiyle birlikte yaşayıp ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanan ailesi efradına da aynı bağışıklıkları bahşedecektir.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülenlere benzer hallerde, üçüncü Devlet'ler konsolosluğun diğer mensupları ile bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradının da ülkelerinden geçişlerini engellemeyeceklerdir.

3. Üçüncü Devletler, resmi yazışmalara ve kodlu ve şifreli mesajlar dahil olmak üzere diğer resmi transit haberleşmelere, kabul eden Devlet'in bu Sözleşme uyarınca bahşetmek zorunda bulunduğu ayni serbestliği tanıyacaklar ve bunları aynı şekilde koruyacaklardır. Üçüncü Devletler, vizenin gerekli olduğu durumda kendilerine vize verilmiş olan konsolosluk kuryelerine ve transit konsolosluk torbalarına, kabul eden Devlet'in bu Sözleşme uyarınca bahşetmek zorunda bulunduğu ayni dokunulmazlık ve korumayı göstereceklerdir.

4. bu maddenin 1. 2. ve 3. fıkralarında öngörülen üçüncü Devlet'in yükümlülükleri, keza, bu fıkralarda sırasıyla zikredilen kişilere ve resmi haberleşmeler ile konsolosluk torbalarına bunların üçüncü Devlet ülkesinde bulunmaları bir mücbir sebepten ileri geldiği takdirde uygulanır.

MADDE 55

Kabul eden Devletin kanun ve düzenlemelerine saygı

1. Bu ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanan her kişinin, ayrıcalıklarına ve bağışıklıklarına halel gelmemek üzere, Kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine saygı göstermek görevidir. Bunların keza bu Devlet'in içişlerine karışmamak görevleridir.

2. Konsolosluk binaları, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesiyle kabili telif olmayacak şekilde kullanılmayacaktır.

3. Bu maddenin 2. fıkrası hükümleri, konsolosluğun bulunduğu binaların bir kısmında, başka teşekküller, bürolar veya acentalar kurmak imkanını bertaraf etmez, şu şartla ki bu bürolara tahsis edilmiş binalar konsolosluk tarafından kullanılanlardan ayrı olmalıdır. Bu durumda anılan bürolar, bu Sözleşme bakımından konsolosluk binalarının ayrılmaz parçası sayılmayacaktır.

MADDE 56

Üçüncü kişilere vaki zararlar için sigorta

Konsolosluk mensupları, kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerince konulmuş bulunan, her türlü kara taşıt aracı ile gemi ve hava taşıtı kullanımına ilişkin hukuki sorumluluklara ait sigorta konusundaki yükümlülüklerine uymak zorundadırlar.

MADDE 57

Kazanç getiren nitelikte özel faaliyetlere ilişkin hükümler

1. Meslekten konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'te, kendi çıkarları için, hiçbir mesleki ve ticari faaliyette bulunmayacaklardır.

2. Bu bölümde öngörülen ayrıcalık ve bağışıklıklar:

a) Kabul eden Devlet'te kazanç getiren nitelikte özel bir faaliyette bulunan konsolosluk hizmetlilerine ve konsolosluk hizmet personeli mensuplarına;

b) Bu fıkranın (a) bendinde belirtilen bir kişinin ailesi fertlerine ve o kişinin özel personel mensuplarına;

c) Konsolosluk mensuplarından birinin kabul eden Devlet'te kazanç getiren özel nitelikte bir faaliyette bulunan ailesi efradına tanınmaz.

Bölüm III

Fahri Konsolosluk Memurlarına ve Bunlar Tarafından Yönetilen Konsolosluklara Uygulanacak Rejim

MADDE 58

Kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklarla ilgili genel hükümler

1. 28., 29., 30., 34., 35., 36., 37., 38. ve 39. maddelerle 54. maddenin 3. fıkrası ve 55. maddenin 2. ve 3. fıkraları, bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen konsolosluklara da uygulanır. Bundan başka, bu konsolosluklara ait kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar 59., 60., 61. ve 62 maddelerle düzenlenir.

2. 42. ve 43. maddeler, 44. maddenin 3 fıkrası 45. ve 53. maddeler ve 55. maddenin 1. fıkrası fahri konsolosluk memurlarına uygulanır. Bundan başka, bu konsolosluk memurlarına ait kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar 63., 64., 65., 66. ve 67. maddelerle düzenlenir.

3. Bu Sözleşme'de öngörülen ayrıcalıklar ve bağışıklıklar, bir fahri konso-

losluk memurunun ailesi efradına veya bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsoloslukta çalışan bir konsolosluk hizmetlisinin ailesi efradına bahşedilmez.

4. Ayrı memleketlerde bulunan ve fahri konsolosluk memurları tarafından yönetilen iki konsolosluk arasında konsolosluk torbasının teatisi ancak iki kabul eden Devlet'in rızasıyla olur.

MADDE 59

Konsolosluk binalarının korunması

Kabul eden Devlet, bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğa ait binaları korumak ve bu binaların işgal edilmesine veya hasara uğratılmasına ve konsolosluğun sükununun bozulmasına veya onuruna halel gelmesine genel olmak için gerekli tedbirleri alır.

MADDE 60

Konsolosluk binalarının akçalı bağışıklığı

1. Gönderen Devlet'in maliki veya kiracısı olduğu ve bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğa ait binaları, yapılan özel hizmetler karşılığında alınanlar dışında her türlü ulusal, bölgesel veya belediyeye ait vergi ve resimlerden muaftır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen akçalı bağışıklık, kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri uyarınca gönderen Devlet'le bir mukavele akdeden kişi tarafından ödenmesi gereken vergi ve resimlere uygulanmaz.

MADDE 61

Konsolosluk arşiv ve belgelerinin dokunulmazlığı

Bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun arşiv ve belgelerinin, diğer kağıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve keza meslekleri veya işleri ile ilgili eşya, itaplar ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır.

MADDE 62

Gümrük bağışıklığı

Kabul eden Devlet, kabul edeceği kanun ve düzenlemeler hükümleri uyarınca, bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun münhasıran resmi kullanımına matuf olmaları şartıyla, depolama, taşı-

ma ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar hariç olmak üzere, aşağıdaki maddelerin, her türlü gümrük resmi ile buna ilişkin vergi ve harçlardan muaf olarak girişine müsaade eder. Gönderen Devlet tarafından veya bu Devlet'in talebi üzerine konsolosluğa temin olunan armalar, bayraklar, tabelalar, mühürler, kitaplar, resmi matbua, büro mobilyası, büro malzemesi ve benzeri eşyalar.

MADDE 63

Ceza davası

Bir fahri konsolosluk memuruna arşı bir ceza davası açıldığı zaman, bu memur yetkili merciler önüne çıkmakla yükümlüdür. Bununla beraber, tutuklanmış veya gözaltına alınmış bulunması hali müstesna olmak üzere, dava, sözkonusu memura resmi sıfatından ötürü gerekli saygı gösterilecek ve konsolosluk görevlerini en az aksatacak tarzda yürütülecektir.

Bir fahri konsolosluk memurunun tutuklanması gerektiğinde, ona karşı dava mümkün olan en erken zamanda açılacaktır.

MADDE 64

Fahri konsolosluk memurunun korunması

Kabul eden Devlet, fahri konsolosluk memuruna resmi sıfatı nedeniyle gerekli olabilecek korumayı bahşetmekle yükümlüdür.

MADDE 65

Yabancıların kayıt ve oturma müsaadesinden bağışıklık

Fahri konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'te kendi çıkarları için mesleki veya ticari bir faaliyette bulunanlar hariç olmak üzere, yabancıların kaydı ve oturma müsaadesi konusunda bu Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen tüm yükümlülüklerden muaftırlar.

MADDE 66

Akçalı bağışıklık

Fahri konsolosluk memuru, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi nedeniyle gönderen Devlet'ten aldığı tazminat ve aylıklar üzerinde her türlü vergi ve harçlardan muaftır.

MADDE 67

Kişisel yükümlülüklerden bağışıklık

Kabul eden Devlet, fahri konsolosluk memurlarını her türlü kişisel yüküm-

lülük ve hangi neviden olursa olsun kamu yararı hizmetleriyle, istimval, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutacaktır.

MADDE 68

Fahri konsolosluk memurları müessesesinin ihtiyari niteliği

Her Devlet fahri konsolosluk memurlarını atayıp atamamağa veya kabul edip etmemeğe karar vermekte serbesttir.

Bölüm IV

Genel Hükümler

MADDE 69

Konsolosluk şefi olmayan konsolosluk ajanları

1. Her Devlet, gönderen Devlet'in konsolosluk şefi olarak atamadığı konsolosluk ajanları tarafından yönetilen konsolosluk ajanlıklarını kurup kurmamağa veya kabul edip etmemeğe karar vermekte serbesttir.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen konsolosluk ajanlıklarının faaliyette bulunabilmesi şartları ile bu ajanlıkları yöneten konsolosluk ajanlarının yararlanabilecekleri ayrıcalık ve bağışıklıklar gönderen Devlet ile kabul eden Devlet arasında anlaşmayla saptanır.

MADDE 70

Konsolosluk görevlerinin bir diplomatik temsilcilik tarafından yerine getirilmesi

1. Bu Sözleşme hükümleri, Sözleşme'nin metninin müsaade ettiği ölçüde, konsolosluk görevlerinin bir diplomatik temsilcilik tarafından yerine getirilmesi halinde de uygulanır.

2. Diplomatik temsilcilikte konsolosluk şubesine bağlı olan veya başkaca konsolosluk görevlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş olan anılan temsilcilik mensuplarının isimleri kabul eden Devlet'in Dışişleri Bakanlığına veya bu Bakanlık tarafından tayin edilmiş olan makama bildirilecektir.

3. Diplomatik temsilcilik, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinde:

a) Konsolosluk görev çevresindeki mahalli makamlara;

b) Kabul eden Devlet'in kanunları, düzenlemeleri ve teamülleri veya bu konudaki uluslararası anlaşmalar müsaade ediyorsa bu Devlet'in merkezi makamlarına

başvurabilecektir.

4. Bu maddenin 2. fıkrasında zikredilen diplomatik temsilcilik mensuplarının ayrıcalık ve bağışıklıkları, diplomatik ilişkiler konusundaki Devletler Hukuku[7] kurallarına tabi olmaya devam eder.

MADDE 71

Kabul eden Devlet'in uyrukları yada devamlı sakinleri[8]

1. Kabul Eden Devlet'in ek kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar tanınması hali müstesna olmak üzere, bu Devlet'in vatandaşı veya devamlı sakini olan konsolosluk memurları, sadece, görevlerinin yerine getirilmesi sırasında yapılan resmi işlemlerden dolayı yargı bağışıklığından ve kişi dokunulmazlığından ve 44. maddenin 3 fıkrasında öngörülen ayrıcalıktan yararlanırlar. Bu konsolosluk memurları ile ilgili olarak kabul eden Devlet'in de keza 42. maddede öngörülen yükümlülüğü yerine getirmesi gerekmektedir. Böyle bir konsolosluk memuruna karşı bir ceza davası açıldığı zaman, memurun tutuklanmış veya gözaltına alınmış bulunması hali hariç olmak üzere, dava konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesini en az aksatacak surette yürütülecektir.

2. Kabul eden Devlet'in vatandaşı veya devamlı sakini olan konsolosluğun diğer mensupları ile bunların aileleri efradı ve keza bu maddenin 1. fıkrasında değinilen, konsolosluk memurlarının aileleri efradı, sadece, kabul eden Devlet'in onlara tanıdığı ölçüde, kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklardan yararlanırlar. Kabul eden Devlet'in bizzat vatandaşı veya devamlı sakini olan bir konsolosluk mensubunun ailesi efradı ile özel personel mensupları, keza sadece kabul eden Devlet'in onlara tanıdığı ölçüde, kolaylıklar, ayrıcalıklar ve bağışıklıklardan yararlanırlar. Bununla beraber, kabul eden Devlet, bu kişiler üzerinde yargı hakkını, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesini ifrat derecede engellemeyecek surette kullanmalıdır.

MADDE 72

Ayırım yapmama

1. Kabul eden Devlet, bu Sözleşmenin hükümlerini uygularken Devletler arasında ayırım yapmayacaktır.

2. Bununla beraber,

a) Bu Sözleşme'deki hükümlerden birinin gönderen Devlet'te kasıtlı biçimde uygulanması nedeniyle kabul eden Devlet'in anılan hükmü kısıtlı olarak uygulaması; ve

---

7 İngilizce metinde "*international law*", Fransızca metinde "*droit international*".

8 Resmi Gazete'de yayımlanan çeviride bu başlık atlanmıştır.

b) Devletler'in birbirlerine teamül veya anlaşma ile, bu Sözleşme hükümlerinin gerektirdiğinden daha müsait bir muamelede bulunması;

halleri ayırım olarak nitelenmeyecektir.

MADDE 73

Bu sözleşme ile diğer uluslararası anlaşmalar arasında ilgi

1. Bu Sözleşme hükümleri, yürürlükteki diğer uluslararası anlaşmalara taraf olan Devletler arasındaki ilişkilerde bu anlaşmaları haleldar etmeyecektir.

2. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Devletleri, Sözleşme hükümlerini teyid eden, tamamlayan veya ıslah eden veya bunların uygulama alanını genişleten uluslararası anlaşmalar akdetmelerine engel almayacaktır.

Bölüm V

Son Hükümler

MADDE 74

İmza

Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Örgütü veya bir ihtisas kurumu üyesi bütün Devletlerin ve keza Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf her Devlet'in ve Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu tarafından bu Sözleşmeye taraf olması için davet olunan başka her Devlet'in imzasına, aşağıdaki şekilde müracaat edilmek üzere, açık olacaktır: 31 Ekim 1963 tarihine kadar Avusturya Cumhuriyeti Federal dışişleri Bakanlığı'na ve bu tarihten 31 Mart 1964 tarihine kadar Birleşmiş Milletler Örgütü'nün New York'taki merkezine.

MADDE 75

Onay

Bu Sözleşme onaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi olunacaktır.

MADDE 76

Katılma

Bu Sözleşme, 74. maddede zikredilen dört kategoriden birine dahil olan her Devlet'in katılmasına açık kalacaktır.

Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

MADDE 77

Yürürlüğe giriş

1. Bu Sözleşme, yirmiikinci onay ve katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi edilecek tarihi izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

2. Yirmiikinci onay ve katılma belgesinin tevdiinden sonra Sözleşme'yi onaylayacak veya Sözleşmeye katılacak Devletlerden her birisi için Sözleşme onay veya katılma belgesinin bu Devlet tarafında tevdiini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

MADDE 78

Genel Sekreterin bildirimi

1. Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri, 74. maddede zikredilen dört kategoriden birine dahil olan bütün Devletlere:

a) 74., 75. ve 76 maddeler uyarınca Sözleşme'ye konulan imzalarla onay veya katılma belgelerinin tevdiini; ve

b) 77. madde uyarınca Sözleşme'nin yürürlüğe gireceği tarihi bildirecektir.

MADDE 79

Metinlerin geçerliliği

Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinleri aynı değerde geçerli olan bu Sözleşme'nin aslı Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi olunacaktır. Genel Sekreter aslına uygunluğu tasdikli Sözleşme metninin örneklerini 74. maddede zikredilen dört kategoriden birine dahil olan bütün Devletlere gönderecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdiken, aşağıda imzaları bulunan ve Hükümetleri tarafından usulüne uygun şekilde yetkili kılınmış olan temsilciler bu Sözleşme'yi imzalamışlardır.

Bu Sözleşme, Viyana'da yirmidört nisan bindokuzyüzaltmışüç tarihinde düzenlenmiştir.

EK I /B

KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ KONUSUNDA VİYANA SÖZLEŞMESİ (KİVS)
İngilizce metin

VIENNA CONVENTION ON CONSULAR RELATIONS AND OPTIONAL PROTOCOLS
DONE AT VIENNA, ON 24 APRIL 1963

The States Parties to the present Convention,

Recalling that consular relations have been established between peoples since ancient times,

Having in mind the Purposes and Principles of the Charter of the United Nation concerning the sovereign equality of States, the maintenance of international peace and security, and the promotion of friendly relations among nations,

Considering that the United Nations Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities adopted the Vienna Convention on Diplomatic Relations which was opened for signature on 18 April 1961,

Believing that an international convention on consular relations, privileges and immunities would also contribute to the development of friendly relations among nations, irrespective of their differing constitutional and social systems,

Realizing that the purpose of such privileges and immunities is not to benefit individuals but to ensure the efficient performance of functions by consular posts on behalf of their respective States,

Affirming that the rules of customary international law continue to govern matters not expressly regulated by the provisions of the present Convention,

Have agreed as follows:

Article 1
DEFINITIONS

1. For the purposes of the present Convention, the following expressions shall have the meanings hereunder assigned to them:

(a) "consular post" means any consulate-general, consulate, vice-consulate or consular agency;

(b) "consular district" means the area assigned to a consular post for the exercise of consular functions;

(c) "head of consular post" means the person charged with the duty of acting in that capacity;

(d) "consular officer" means any person, including the head of a consular post, entrusted in that capacity with the exercise of consular functions;

(e) "consular employee" means any person employed in the administrative or technical service of a consular post;

(f) "member of the service staff" means any person employed in the domestic service of a consular post;

(g) "members of the consular post" means consular officers, consular employees and members of the service staff;

(h) "members of the consular staff" means consular officers, other than the head of a consular post, consular employees and members of the service staff;

(i) "member of the private staff" means a person who is employed exclusively in the private service of a member of the consular post;

(j) "consular premises" means the buildings or parts of buildings and the land ancillary thereto, irrespective of ownership, used exclusively for the purposes of the consular post;

(k) "consular archives" includes all the papers, documents, correspondence, books, films, tapes and registers of the consular post, together with the ciphers and codes, the card-indexes and any article of furniture intended for their protection or safekeeping.

2. Consular officers are of two categories, namely career consular officers and honorary consular officers. The provisions of Chapter II of the present Convention apply to consular posts headed by career consular officers; the provisions of Chapter III govern consular posts headed by honorary consular officers.

3. The particular status of members of the consular posts who are nationals or permanent residents of the receiving State is governed by Article 71 of the present Convention.

Chapter I

Consular Relations in General

Section I
ESTABLISHMENT AND CONDUCT OF CONSULAR RELATIONS

Article 2
ESTABLISHMENT OF CONSULAR RELATIONS

1. The establishment of consular relations between States takes place by mutual consent.

2. The consent given to the establishment of diplomatic relations between two States implies, unless otherwise stated, consent to the establishment of consular relations.

3. The severance of diplomatic relations shall not ipso facto involve the severance of consular relations.

Article 3
EXERCISE OF CONSULAR FUNCTIONS

Consular functions are exercised by consular posts. They are also exercised by diplomatic missions in accordance with the provisions of the present Convention.

Article 4
ESTABLISHMENT OF A CONSULAR POST

1. A consular post may be established in the territory of the receiving State only with that State's consent.

2. The seat of the consular post, its classification and the consular district shall be established by the sending State and shall be subject to the approval of the receiving State.

3. Subsequent changes in the seat of the consular post, its classification or the consular district may be made by the sending State only with the consent of the receiving State.

4. The consent of the receiving State shall also be required if a consulate-general or a consulate desires to open a vice-consulate or a consular agency in a locality other than that in which it is itself established.

5. The prior express consent of the receiving State shall also be required

for the opening of an office forming part of an existing consular post elsewhere than at the seat thereof.

Article 5
CONSULAR FUNCTIONS

Consular functions consist in:

(a) protecting in the receiving State the interests of the sending State and of its nationals, both individuals and bodies corporate, within the limits permitted by international law;

(b) furthering the development of commercial, economic, cultural and scientific relations between the sending State and the receiving State and otherwise promoting friendly relations between them in accordance with the provisions of the present Convention;

(c) ascertaining by all lawful means conditions and developments in the commercial, economic, cultural and scientific life of the receiving State, reporting thereon to the Government of the sending State and giving information to persons interested;

(d) issuing passports and travel documents to nationals of the sending State, and visas or appropriate documents to persons wishing to travel to the sending State;

(e) helping and assisting nationals, both individuals and bodies corporate, of the sending State;

(f) acting as notary and civil registrar and in capacities of a similar kind, and performing certain functions of an administrative nature, provided that there is nothing contrary thereto in the laws and regulations of the receiving State;

(g) safeguarding the interests of nationals, both individuals and bodies corporate, of the sending State in cases of succession mortis cause in the territory of the receiving State, in accordance with the laws and regulations of the receiving State;

(h) safeguarding, within the limits imposed by the laws and regulations of the receiving State, the interests of minors and other persons lacking full capacity who are nationals of the sending State, particularly where any guardianship or trusteeship is required with respect to such persons;

(i) subject to the practices and procedures obtaining in the receiving State, representing or arranging appropriate representation for nationals of the sending State before the tribunals and other authorities of the receiving State, for the purpose of obtaining, in accordance with the laws and regulations of the receiving State, provisional measures for the preservation of the rights and

interests of these nationals, where, because of absence or any other reason, such nationals are unable at the proper time to assume the defense of their rights and interests;

(j) transmitting judicial and extrajudicial documents or executing letters rogatory or commissions to take evidence for the courts of the sending State in accordance with international agreements in force or, in the absence of such international agreements, in any other manner compatible with the laws and regulations of the receiving State;

(k) exercising rights of supervision and inspection provided for in the laws and regulations of the sending State in respect of vessels having the nationality of the sending State, and of aircraft registered in that State, and in respect of their crews;

(l) extending assistance to vessels and aircraft mentioned in sub-paragraph (k) of this Article and to their crews, taking statements regarding the voyage of a vessel, examining and stamping the ship's papers, and, without prejudice to the powers of the authorities of the receiving State, conducting investigations into any incidents which occurred during the voyage, and settling disputes of any kind between the master, the officers and the seamen in so far as this may be authorized by the laws and regulations of the sending State; (m) performing any other functions entrusted to a consular post by the sending State which are not prohibited by the laws and regulations of the receiving State or to which no objection is taken by the receiving State or which are referred to in the international agreements in force between the sending State and the receiving State.

Article 6
EXERCISE OF CONSULAR FUNCTIONS OUTSIDE THE CONSULAR DISTRICT

A consular officer may, in special circumstances, with the consent of the receiving State, exercise his functions outside his consular district.

Article 7
EXERCISE OF CONSULAR FUNCTIONS IN A THIRD STATE

The sending State may, after notifying the States concerned, entrust a consular post established in a particular State with the exercise of consular functions in another State, unless there is express objection by one of the States concerned.

Article 8
EXERCISE OF CONSULAR FUNCTIONS ON BEHALF OF A THIRD STATE

Upon appropriate notification to the receiving State, a consular post of the sending State may, unless the receiving State objects, exercise consular functions in the eceiving State on behalf of a third State.

Article 9
CLASSES OF HEADS OF CONSULAR POSTS

Heads of consular posts are divided into four classes, namely:

(a) consuls-general;

(b) consuls;

(c) vice-consuls;

(d) consular agents.

2- Paragraph 1 of this Article in no way restricts the right of any of the Contracting Parties to fix the designation of consular officers other than the heads of consular posts.

Article 10
APPOINTMENT AND ADMISSION OF HEADS OF CONSULAR POSTS

1- Heads of consular posts are appointed by the sending State and are admitted to the exercise of their functions by the receiving State.

2- Subject to the provisions of the present Convention, the formalities for the appointment and for the admission of the head of a consular post are determined by the laws, regulations and usages of the sending State and of the receiving State respectively.

Article 11
THE CONSULAR COMMISSION OR NOTIFICATION OF APPOINTMENT

1- The head of a consular post shall be provided by the sending State with a document, in the form of a commission or similar instrument, made out for each appointment, certifying his capacity and showing, as a general rule, his full name, his category and class, the consular district and the seat of the consular post.

2- The sending State shall transmit the commission or similar instrument through the diplomatic or other appropriate channel to the Government of the State in whose territory the head of a consular post is to exercise his functions.

3- If the receiving State agrees, the sending State may, instead of a commission or similar instrument, send to the receiving State a notification containing the particulars required by paragraph 1 of this Article.

Article 12
THE EXEQUATUR

1- The head of a consular post is admitted to the exercise of his functions by an authorization from the receiving State termed an exequatur, whatever the form of this authorization.

2- A State which refuses to grant an exequatur is not obliged to give to the sending State reasons for such refusal.

3- Subject to the provisions of Articles 13 and 15, the head of a consular post shall not enter upon his duties until he has received an exequatur.

Article 13
PROVISIONAL ADMISSION OF HEADS OF CONSULAR POSTS

Pending delivery of the exequatur, the head of a consular post may be admitted on a provisional basis to the exercise of his functions. In that case, the provisions of the present Convention shall apply.

Article 14
NOTIFICATION TO THE AUTHORITIES OF THE CONSULAR DISTRICT

As soon as the head of a consular post is admitted even provisionally to the exercise of his functions, the receiving State shall immediately notify the competent authorities of the consular district. It shall also ensure that the necessary measures are taken to enable the head of a consular post to carry out the duties of his office and to have the benefit of the provisions of the present Convention.

Article 15
TEMPORARY EXERCISE OF THE FUNCTIONS OF THE HEAD OF A CONSULAR POST

1- If the head of a consular post is unable to carry out his functions or the position of head of consular post is vacant, an acting head of post may act provisionally as head of the consular post.

2- The full name of the acting head of post shall be notified either by the diplomatic mission of the sending State or, if that State has no such mission in

the receiving State, by the head of the consular post, or, if he is unable to do so, by any competent authority of the sending State, to the Ministry for Foreign Affairs of the receiving State or to the authority designated by that Ministry. As a general rule, this notification shall be given in advance. The receiving State may make the admission as acting head of post of a person who is neither a diplomatic agent nor a consular officer of the sending State in the receiving State conditional on its consent.

3- The competent authorities of the receiving State shall afford assistance and protection to the acting head of post. While he is in charge of the post, the provisions of the present Convention shall apply to him on the same basis as to the head of the consular post concerned. The receiving State shall not, however, be obliged to grant to an acting head of post any facility, privilege or immunity which the head of the consular post enjoys only subject to conditions not fulfilled by the acting head of post.

4- When, in the circumstances referred to in paragraph 1 of this Article, a member of the diplomatic staff of the diplomatic mission of the sending State in the receiving State is designated by the sending State as an acting head of post, he shall, if the receiving State does not object thereto, continue to enjoy diplomatic privileges and immunities.

Article 16
PRECEDENCE AS BETWEEN HEADS OF CONSULAR POSTS

1- Heads of consular posts shall rank in each class according to the date of the grant of the exequatur.

2- If, however, the head of a consular post before obtaining the exequatur is admitted to the exercise of his functions provisionally, his precedence shall be determined according to the date of the provisional admission; this precedence shall be maintained after the granting of the exequatur.

3- The order of precedence as between two or more heads of consular posts who obtained the exequatur or provisional admission on the same date shall be determined according to the dates on which their commissions or similar instruments or the notifications referred to in paragraph 3 of Article 11 were presented to the receiving State.

4- Acting heads of posts shall rank after all heads of consular posts and, as between themselves, they shall rank according to the dates on which they assumed their functions as acting heads of posts as indicated in the notifications given under paragraph 2 of Article 15.

5- Honorary consular officers who are heads of consular posts shall rank in each class after career heads of consular posts, in the order and according to the rules laid down in the foregoing paragraphs.

6- Heads of consular posts shall have precedence over consular officers not having that status.

Article 17
PERFORMANCE OF DIPLOMATIC ACTS BY CONSULAR OFFICERS

1- In a State where the sending State has no diplomatic mission and is not represented by a diplomatic mission of a third State, a consular officer may, with the consent of the receiving State, and without affecting his consular status, be authorized to perform diplomatic acts. The performance of such acts by a consular officer shall not confer upon him any right to claim diplomatic privileges and immunities.

2- A consular officer may, after notification addressed to the receiving State, act as representative of the sending State to any inter-governmental organization. When so acting, he shall be entitled to enjoy any privileges and immunities accorded to such a representative by customary international law or by international agreements; however, in respect of the performance by him of any consular function, he shall not be entitled to any greater immunity from jurisdiction than that to which a consular officer is entitled under the present Convention.

Article 18
APPOINTMENT OF THE SAME PERSON BY TWO OR MORE STATES AS A CONSULAR OFFICER

Two or more States may, with the consent of the receiving State, appoint the same person as a consular officer in that State.

Article 19
APPOINTMENT OF MEMBERS OF CONSULAR STAFF

1- Subject to the provisions of Articles 20, 22 and 23, the sending State may freely appoint the members of the consular staff.

2- The full name, category and class of all consular officers, other than the head of a consular post, shall be notified by the sending State to the receiving State in sufficient time for the receiving State, if it so wishes, to exercise its rights under paragraph 3 of Article 23.

3- The sending State may, if required by its laws and regulations, request the receiving State to grant an exequatur to a consular officer other than the head of a consular post.

4- The receiving State may, if required by its laws and regulations, grant an exequatur to a consular officer other than the head of a consular post.

Article 20
SIZE OF THE CONSULAR STAFF

In the absence of an express agreement as to the size of the consular staff, the receiving State may require that the size of the staff be kept within limits considered by it to be reasonable and normal, having regard to circumstances and conditions in the consular district and to the needs of the particular post.

Article 21
PRECEDENCE AS BETWEEN CONSULAR OFFICERS OF A CONSULAR POST

The order of precedence as between the consular officers of a consular post and any change thereof shall be notified by the diplomatic mission of the sending State or, if that State has no such mission in the receiving State, by the head of the consular post, to the Ministry for Foreign Affairs of the receiving State or to the authority designated by that Ministry.

Article 22
NATIONALITY OF CONSULAR OFFICERS

1- Consular officers should, in principle, have the nationality of the sending State.

2- Consular officers may not be appointed from among persons having the nationality of the receiving State except with the express consent of that State which may be withdrawn at any time.

3- The receiving State may reserve the same right with regard to nationals of a third State who are not also nationals of the sending State.

Article 23
PERSONS DECLARED "NON GRATA"

1- The receiving State may at any time notify the sending State that a consular officer is persona non grata or that any other member of the consular

staff is not acceptable. In that event, the sending State shall, as the case may be, either recall the person concerned or terminate his functions with the consular post.

2- If the sending State refuses or fails within a reasonable time to carry out its obligations under paragraph 1 of this Article, the receiving State may, as the case may be, either withdraw the exequatur from the person concerned or cease to consider him as a member of the consular staff.

3- A person appointed as a member of a consular post may be declared unacceptable before arriving in the territory of the receiving State or, if already in the receiving State, before entering on his duties with the consular post. In any such case, the sending State shall withdraw his appointment.

4- In the cases mentioned in paragraphs 1 and 3 of this Article, the receiving State is not obliged to give to the sending State reasons for its decision.

Article 24

NOTIFICATION TO THE RECEIVING STATE OF APPOINTMENTS, ARRIVALS AND DEPARTURES

1- The Ministry for Foreign Affairs of the receiving State or the authority designated by that Ministry shall be notified of:

(a) the appointment of members of a consular post, their arrival after appointment to the consular post, their final departure or the termination of their functions and any other changes affecting their status that may occur in the course of their service with the consular post;

(b) the arrival and final departure of a person belonging to the family of a member of a consular post forming part of his household and, where appropriate, the fact that a person becomes or ceases to be such a member of the family;

(c) the arrival and final departure of members of the private staff and, where appropriate, the termination of their service as such;

(d) the engagement and discharge of persons resident in the receiving State as members of a consular post or as members of the private staff entitled to privileges and immunities.

2- When possible, prior notification of arrival and final departure shall also be given.

Section II
END OF CONSULAR FUNCTIONS

Article 25
TERMINATION OF THE FUNCTIONS OF A MEMBER OF A CONSULAR POST

The functions of a member of a consular post shall come to an end inter alia:

(a) on notification by the sending State to the receiving State that his functions have come to an end;

(b) on withdrawal of the exequatur;

(c) on notification by the receiving State to the sending State that the receiving State has ceased to consider him as a member of the consular staff.

Article 26
DEPARTURE FROM THE TERRITORY OF THE RECEIVING STATE

The receiving State shall, even in case of armed conflict, grant to members of the consular post and members of the private staff, other than nationals of the receiving State, and to members of their families forming part of their households irrespective of nationality, the necessary time and facilities to enable them to prepare their departure and to leave at the earliest possible moment after the termination of the functions of the members concerned. In particular, it shall, in case of need, place at their disposal the necessary means of transport for themselves and their property other than property acquired in the receiving State the export of which is prohibited at the time of eparture.

Article 27
PROTECTION OF CONSULAR PREMISES AND ARCHIVES AND OF THE INTERESTS OF THE SENDING STATE IN EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES

1- In the event of the severance of consular relations between two States:

(a) the receiving State shall, even in case of armed conflict, respect and protect the consular premises, together with the property of the consular post and the consular archives;

(b) the sending State may entrust the custody of the consular premises,

together with the property contained therein and the consular archives, to a third State acceptable to the receiving State;

(c) the sending State may entrust the protection of its interests and those of its nationals to a third State acceptable to the receiving State.

2- In the event of the temporary or permanent closure of a consular post, the provisions of sub-paragraph (a) of paragraph 1 of this Article shall apply. In addition,

(a) if the sending State, although not represented in the receiving State by a diplomatic mission, has another consular post in the territory of that State, that consular post may be entrusted with the custody of the premises of the consular post which has been closed, together with the property contained therein and the consular archives, and, with the consent of the receiving State, with the exercise of consular functions in the district of that consular post; or

(b) if the sending State has no diplomatic mission and no other consular post in the receiving State, the provisions of sub-paragraphs (b) and (c) of paragraph 1 of this Article shall apply.

Chapter II

Facilities, Privileges and Immunities Relating to Consular Posts, Career Consular Officers and Other Members of a Consular Post

Section I
FACILITIES, PRIVILEGES AND IMMUNITIES RELATING TO A CONSULAR POST

Article 28
FACILITIES FOR THE WORK OF THE CONSULAR POST

The receiving State shall accord full facilities for the performance of the functions of the consular post.

Article 29
USE OF NATIONAL FLAG AND COAT-OF-ARMS

- The sending State shall have the right to the use of its national flag and coat-of-arms in the receiving State in accordance with the provisions of this Article.

2- The national flag of the sending State may be flown and its coat-of-arms

displayed on the building occupied by the consular post and at the entrance door thereof, on the residence of the head of the consular post and on his means of transport when used on official business.

3- In the exercise of the right accorded by this Article regard shall be had to the laws, regulations and usages of the receiving State.

Article 30
ACCOMMODATION

1- The receiving State shall either facilitate the acquisition on its territory, in accordance with its laws and regulations, by the sending State of premises necessary for its consular post or assist the latter in obtaining accommodation in some other way.

2- It shall also, where necessary, assist the consular post in obtaining suitable accommodation for its members.

Article 31
INVIOLABILITY OF THE CONSULAR PREMISES

1- Consular premises shall be inviolable to the extent provided in this Article.

2- The authorities of the receiving State shall not enter that part of the consular premises which is used exclusively for the purpose of the work of the consular post except with the consent of the head of the consular post or of his designee or of the head of the diplomatic mission of the sending State. The consent of the head of the consular post may, however, be assumed in case of fire or other disaster requiring prompt protective action.

3- Subject to the provisions of paragraph 2 of this Article, the receiving State is under a special duty to take all appropriate steps to protect the consular premises against any intrusion or damage and to prevent any disturbance of the peace of the consular post or impairment of its dignity.

4- The consular premises, their furnishings, the property of the consular post and its means of transport shall be immune from any form of requisition for purposes of national defence or public utility. If expropriation is necessary for such purposes, all possible steps shall be taken to avoid impeding the performance of consular functions, and prompt, adequate and effective compensation shall be paid to the sending State.

Article 32
EXEMPTION FROM TAXATION OF CONSULAR PREMISES

1- Consular premises and the residence of the career head of consular post of which the sending State or any person acting on its behalf is the owner or lessee shall be exempt from all national, regional or municipal dues and taxes whatsoever, other than such as represent payment for specific services rendered.

2- The exemption from taxation referred to in paragraph 1 of this Article shall not apply to such dues and taxes if, under the law of the receiving State, they are payable by the person who contracted with the sending State or with the person acting on its behalf.

Article 33
INVIOLABILITY OF THE CONSULAR ARCHIVES AND DOCUMENTS

The consular archives and documents shall be inviolable at all times and wherever they may be.

Article 34
FREEDOM OF MOVEMENT

Subject to its laws and regulations concerning zones entry into which is prohibited or regulated for reasons of national security, the receiving State shall ensure freedom of movement and travel in its territory to all members of the consular post.

Article 35
FREEDOM OF COMMUNICATION

1- The receiving State shall permit and protect freedom of communication on the part of the consular post for all official purposes. In communicating with the Government, the diplomatic missions and other consular posts, wherever situated, of the sending State, the consular post may employ all appropriate means, including diplomatic or consular couriers, diplomatic or consular bags and messages in code or cipher. However, the consular post may install and use a wireless transmitter only with the consent of the receiving State.

2- The official correspondence of the consular post shall be inviolable. Official correspondence means all correspondence relating to the consular post and its functions.

3- The consular bag shall be neither opened nor detained. Nevertheless, if the competent authorities of the receiving State have serious reason to believe that the bag contains something other than the correspondence, documents or articles referred to in paragraph 4 of this Article, they may request that the bag be opened in their presence by an authorized representative of the sending State. If this request is refused by the authorities of the sending State, the bag shall be returned to its place of origin.

4- The packages constituting the consular bag shall bear visible external marks of their character and may contain only official correspondence and documents or articles intended exclusively for official use.

5- The consular courier shall be provided with an official document indicating his status and the number of packages constituting the consular bag. Except with the consent of the receiving State he shall be neither a national of the receiving State, nor, unless he is a national of the sending State, a permanent resident of the receiving State. In the performance of his functions he shall be protected by the receiving State. He shall enjoy personal inviolability and shall not be liable to any form of arrest or detention.

6- The sending State, its diplomatic missions and its consular posts may designate consular couriers ad hoc. In such cases the provisions of paragraph 5 of this Article shall also apply except that the immunities therein mentioned shall cease to apply when such a courier has delivered to the consignee the consular bag in his charge.

7- A consular bag may be entrusted to the captain of a ship or of a commercial aircraft scheduled to land at an authorized port of entry. He shall be provided with an official document indicating the number of packages constituting the bag, but he shall not be considered to be a consular courier. By arrangement with the appropriate local authorities, the consular post may send one of its members to take possession of the bag directly and freely from the captain of the ship or of the aircraft.

Article 36
COMMUNICATION AND CONTACT WITH NATIONALS OF THE SENDING STATE

1- With a view to facilitating the exercise of consular functions relating to nationals of the sending State:

(a) consular officers shall be free to communicate with nationals of the sending State and to have access to them. Nationals of the sending State shall have the same freedom with respect to communication with and access to consular officers of the sending State;

(b) if he so requests, the competent authorities of the receiving State shall, without delay, inform the consular post of the sending State if, within its consular district, a national of that State is arrested or committed to prison or to custody pending trial or is detained in any other manner. Any communication addressed to the consular post by the person arrested, in prison, custody or detention shall also be forwarded by the said authorities without delay. The said authorities shall inform the person concerned without delay of his rights under this sub-paragraph;

(c) consular officers shall have the right to visit a national of the sending State who is in prison, custody or detention, to converse and correspond with him and to arrange for his legal representation. They shall also have the right to visit any national of the sending State who is in prison, custody or detention in their district in pursuance of a judgment. Nevertheless, consular officers shall refrain from taking action on behalf of a national who is in prison, custody or detention if he expressly opposes such action.

2- The rights referred to in paragraph 1 of this Article shall be exercised in conformity with the laws and regulations of the receiving State, subject to the proviso, however, that the said laws and regulations must enable full effect to be given to the purposes for which the rights accorded under this Article are intended.

Article 37
INFORMATION IN CASES OF DEATHS, GUARDIANSHIP OR TRUSTEESHIP, WRECKS AND AIR ACCIDENTS

If the relevant information is available to the competent authorities of the receiving State, such authorities shall have the duty:

(a) in the case of the death of a national of the sending State, to inform without delay the consular post in whose district the death occurred;

(b) to inform the competent consular post without delay of any case where the appointment of a guardian or trustee appears to be in the interests of a minor or other person lacking full capacity who is a national of the sending State. The giving of this information shall, however, be without prejudice to the operation of the laws and regulations of the receiving State concerning such appointments;

(c) if a vessel, having the nationality of the sending State, is wrecked or runs aground in the territorial sea or internal waters of the receiving State, or if an aircraft registered in the sending State suffers an accident on the

territory of the receiving State, to inform without delay the consular post nearest to the scene of the occurrence.

Article 38
COMMUNICATION WITH THE AUTHORITIES OF THE RECEIVING STATE

In the exercise of their functions, consular officers may address:

(a) the competent local authorities of their consular district;

(b) the competent central authorities of the receiving State if and to the extent that this is allowed by the laws, regulations and usages of the receiving State or by the relevant international agreements.

Article 39
CONSULAR FEES AND CHARGES

1- The consular post may levy in the territory of the receiving State the fees and charges provided by the laws and regulations of the sending State for consular acts.

2- The sums collected in the form of the fees and charges referred to in paragraph 1 of this Article, and the receipts for such fees and charges, shall be exempt from all dues and taxes in the receiving State.

Section II
FACILITIES, PRIVILEGES AND IMMUNITIES RELATING TO CAREER CONSULAR OFFICERS AND OTHER MEMBERS OF A CONSULAR POST

Article 40
PROTECTION OF CONSULAR OFFICERS

The receiving State shall treat consular officers with due respect and shall take all appropriate steps to prevent any attack on their person, freedom or dignity.

Article 41
PERSONAL INVIOLABILITY OF CONSULAR OFFICERS

1- Consular officers shall not be liable to arrest or detention pending trial, except in the case of a grave crime and pursuant to a decision by the competent judicial authority.

2- Except in the case specified in paragraph 1 of this Article, consular officers shall not be committed to prison or liable to any other form of restriction on their personal freedom save in execution of a judicial decision of final effect.

3- If criminal proceedings are instituted against a consular officer, he must appear before the competent authorities. Nevertheless, the proceedings shall be conducted with the respect due to him by reason of his official position and, except in the case specified in paragraph 1 of this Article, in a manner which will hamper the exercise of consular functions as little as possible. When, in the circumstances mentioned in paragraph 1 of this Article, it has become necessary to detain a consular officer, the proceedings against him shall be instituted with the minimum of delay.

Article 42
NOTIFICATION OF ARREST, DETENTION OR PROSECUTION

In the event of the arrest or detention, pending trial, of a member of the consular staff, or of criminal proceedings being instituted against him, the receiving State shall promptly notify the head of the consular post. Should the latter be himself the object of any such measure, the receiving State shall notify the sending State through the diplomatic channel.

Article 43
IMMUNITY FROM JURISDICTION

1- Consular officers and consular employees shall not be amenable to the jurisdiction of the judicial or administrative authorities of the receiving State in respect of acts performed in the exercise of consular functions.

2- The provisions of paragraph 1 of this Article shall not, however, apply in respect of a civil action either:

(a) a arising out of a contract concluded by a consular officer or a consular employee in which he did not contract expressly or impliedly as an agent of the sending State; or

(b) by a third party for damage arising from an accident in the receiving State caused by a vehicle, vessel or aircraft.

Article 44
LIABILITY TO GIVE EVIDENCE

1- Members of a consular post may be called upon to attend as witnesses

in the course of judicial or administrative proceedings. A consular employee or a member of the service staff shall not, except in the cases mentioned in paragraph 3 of this Article, decline to give evidence. If a consular officer should decline to do so, no coercive measure or penalty may be applied to him.

2- The authority requiring the evidence of a consular officer shall avoid interference with the performance of his functions. It may, when possible, take such evidence at his residence or at the consular post or accept a statement from him in writing.

3- Members of a consular post are under no obligation to give evidence concerning matters connected with the exercise of their functions or to produce official correspondence and documents relating thereto. They are also entitled to decline to give evidence as expert witnesses with regard to the law of the sending State.

Article 45
WAIVER OF PRIVILEGES AND IMMUNITIES

1- The sending State may waive, with regard to a member of the consular post, any of the privileges and immunities provided for in Articles 41, 43 and 44.

2- The waiver shall in all cases be express, except as provided in paragraph 3 of this Article, and shall be communicated to the receiving State in writing.

3- The initiation of proceedings by a consular officer or a consular employee in a matter where he might enjoy immunity from jurisdiction under Article 43 shall preclude him from invoking immunity from jurisdiction in respect of any counter-claim directly connected with the principal claim.

The waiver of immunity from jurisdiction for the purposes of civil or administrative proceedings shall not be deemed to imply the waiver of immunity from the measures of execution resulting from the judicial decision; in respect of such measures, a separate waiver shall be necessary.

Article 46
EXEMPTION FROM REGISTRATION OF ALIENS AND RESIDENCE PERMITS

1- Consular officers and consular employees and members of their families forming part of their households shall be exempt from all obligations under the laws and regulations of the receiving State in regard to the registration of aliens and residence permits.

2- The provisions of paragraph 1 of this Article shall not, however, apply to

any consular employee who is not a permanent employee of the sending State or who carries on any private gainful occupation in the receiving State or to any member of the family of any such employee.

Article 47
EXEMPTION FROM WORK PERMITS

Members of the consular post shall, with respect to services rendered for the sending State, be exempt from any obligations in regard to work permits imposed by the laws and regulations of the receiving State concerning the employment of foreign labour.

Members of the private staff of consular officers and of consular employees shall, if they do not carry on any other gainful occupation in the receiving State, be exempt from the obligations referred to in paragraph 1 of this Article.

Article 48
SOCIAL SECURITY EXEMPTION

Subject to the provisions of paragraph 3 of this Article, members of the consular post with respect to services rendered by them for the sending State, and members of their families forming part of their households, shall be exempt from social security provisions which may be in force in the receiving State.

The exemption provided for in paragraph 1 of this Article shall apply also to members of the private staff who are in the sole employ of members of the consular post, on condition:

that they are not nationals of or permanently resident in the receiving State; and

that they are covered by the social security provisions which are in force in the sending State or a third State.

Members of the consular post who employ persons to whom the exemption provided for in paragraph 2 of this Article does not apply shall observe the obligations which the social security provisions of the receiving State impose upon employers.

The exemption provided for in paragraphs 1 and 2 of this Article shall not preclude voluntary participation in the social security system of the receiving State, provided that such participation is permitted by that State.

Article 49
EXEMPTION FROM TAXATION

Consular officers and consular employees and members of their families forming part of their households shall be exempt from all dues and taxes, personal or real, national, regional or municipal, except:

indirect taxes of a kind which are normally incorporated in the price of goods or services;

dues or taxes on private immovable property situated in the territory of the receiving State, subject to the provisions of Article 32;

estate, succession or inheritance duties, and duties on transfers, levied by the receiving State, subject to the provisions of paragraph (b) of Article 51;

dues and taxes on private income, including capital gains, having its source in the receiving State and capital taxes relating to investments made in commercial or financial undertakings in the receiving State;

charges levied for specific services rendered;

registration, court or record fees, mortgage dues and stamp duties, subject to the provisions of Article 32.

Members of the service staff shall be exempt from dues and taxes on the wages which they receive for their services.

Members of the consular post who employ persons whose wages or salaries are not exempt from income tax in the receiving State shall observe the obligations which the laws and regulations of that State impose upon employers concerning the levying of income tax.

Article 50
EXEMPTION FROM CUSTOMS DUTIES AND INSPECTION

The receiving State shall, in accordance with such laws and regulations as it may adopt, permit entry of and grant exemption from all customs duties, taxes, and related charges other than charges for storage, cartage and similar services, on:

articles for the official use of the consular post;

articles for the personal use of a consular officer or members of his family

forming part of his household, including articles intended for his establishment. The articles intended for consumption shall not exceed the quantities necessary for direct utilization by the persons concerned.

Consular employees shall enjoy the privileges and exemptions specified in paragraph 1 of this Article in respect of articles imported at the time of first installation.

Personal baggage accompanying consular officers and members of their families forming part of their households shall be exempt from inspection. It may be inspected only if there is serious reason to believe that it contains articles other than those referred to in sub-paragraph (b) of paragraph 1 of this

Article, or articles the import or export of which is prohibited by the laws and regulations of the receiving State or which are subject to its quarantine laws and regulations. Such inspection shall be carried out in the presence of the consular officer or member of his family concerned.

Article 51
ESTATE OF A MEMBER OF THE CONSULAR POST OR OF A MEMBER OF HIS FAMILY

In the event of the death of a member of the consular post or of a member of his family forming part of his household, the receiving State:

shall permit the export of the movable property of the deceased, with the exception of any such property acquired in the receiving State the export of which was prohibited at the time of his death;

shall not levy national, regional or municipal estate, succession or inheritance duties, and duties on transfers, on movable property the presence of which in the receiving State was due solely to the presence in that State of the deceased as a member of the consular post or as a member of the family of a member of the consular post.

Article 52
EXEMPTION FROM PERSONAL SERVICES AND CONTRIBUTIONS

The receiving State shall exempt members of the consular post and members of their families forming part of their households from all personal services, from all public service of any kind whatsoever, and from military obligations such as those connected with requisitioning, military contributions and billeting.

Article 53
BEGINNING AND END OF CONSULAR PRIVILEGES AND IMMUNITIES

Every member of the consular post shall enjoy the privileges and immunity ies provided in the present Convention from the moment he enters the territory of the receiving State on proceeding to take up his post or, if already in its territory, from the moment when he enters on his duties with the consular post.

Members of the family of a member of the consular post forming part of his household and members of his private staff shall receive the privileges and

immunities provided in the present Convention from the date from which he enjoys privileges and immunities in accordance with paragraph 1 of this Article or from the date of their entry into the territory of the receiving State or from the date of their becoming a member of such family or private staff, whichever is the latest.

When the functions of a member of the consular post have come to an end, his privileges and immunities and those of a member of his family forming part of his household or a member of his private staff shall normally cease at the moment when the person concerned leaves the receiving State or on the expiry of a reasonable period in which to do so, whichever is the sooner, but shall subsist until that time, even in case of armed conflict. In the case of the persons referred to in paragraph 2 of this Article, their privileges and immunities shall come to an end when they cease to belong to the household or to be in the service of a member of the consular post provided, however, that if such persons intend leaving the receiving State within a reasonable period thereafter, their privileges and immunities shall subsist until the time of their departure.

However, with respect to acts performed by a consular officer or a consular employee in the exercise of his functions, immunity from jurisdiction shall continue to subsist without limitation of time.

In the event of the death of a member of the consular post, the members of his family forming part of his household shall continue to enjoy the privileges and immunities accorded to them until they leave the receiving State or until the expiry of a reasonable period enabling them to do so, whichever is the sooner.

Article 54
OBLIGATIONS OF THIRD STATES

If a consular officer passes through or is in the territory of a third State, which has granted him a visa if a visa was necessary, while proceeding to take up or return to his post or when returning to the sending State, the third State shall accord to him all immunities provided for by the other Articles of the present Convention as may be required to ensure his transit or return. The same shall apply in the case of any member of his family forming part of his household enjoying such privileges and immunities who are accompanying the consular officer or traveling separately to join him or to return to the sending State.

In circumstances similar to those specified in paragraph 1 of this Article, third States shall not hinder the transit through their territory of other members of the consular post or of members of their families forming part of their households.

Third States shall accord to official correspondence and to other official communications in transit, including messages in code or cipher, the same freedom and protection as the receiving State is bound to accord under the present Convention. They shall accord to consular couriers who have been granted a visa, if a visa was necessary, and to consular bags in transit, the same inviolability and protection as the receiving State is bound to accord under the present Convention.

The obligations of third States under paragraphs 1, 2 and 3 of this Article shall also apply to the persons mentioned respectively in those paragraphs, and to official communications and to consular bags, whose presence in the territory of the third State is due to force majeure.

Article 55
RESPECT FOR THE LAWS AND REGULATIONS OF THE RECEIVING STATE

Without prejudice to their privileges and immunities, it is the duty of all persons enjoying such privileges and immunities to respect the laws and regulations of the receiving State. They also have a duty not to interfere in the internal affairs of that State.

The consular premises shall not be used in any manner incompatible with the exercise of consular functions.

The provisions of paragraph 2 of this Article shall not exclude the possibility of offices of other institutions or agencies being installed in part of the building in which the consular premises are situated, provided that the premises assigned to them are separate from those used by the consular post. In that event, the said offices shall not, for the purposes of the present Convention, be considered to form part of the consular premises.

Article 56
INSURANCE AGAINST THIRD PARTY RISKS

Members of the consular post shall comply with any requirement imposed by the laws and regulations of the receiving State in respect of insurance against third party risks arising from the use of any vehicle, vessel or aircraft.

Article 57
SPECIAL PROVISIONS CONCERNING PRIVATE GAINFUL OCCUPATION

Career consular officers shall not carry on for personal profit any professional or commercial activity in the receiving State.

Privileges and immunities provided in this Chapter shall not be accorded:

to consular employees or to members of the service staff who carry on any private gainful occupation in the receiving State;

to members of the family of a person referred to in sub-paragraph (a) of this paragraph or to members of his private staff;

to members of the family of a member of a consular post who themselves carry on any private gainful occupation in the receiving State.

Chapter III

Regime Relating to Honorary Consular Officers and Consular Posts Headed by Such Officers

Article 58
GENERAL PROVISIONS RELATING TO FACILITIES, PRIVILEGES AND IMMUNITIES

Articles 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38 and 39, paragraph 3 of Article 54 and paragraphs 2 and 3 of Article 55 shall apply to consular posts headed by an honorary consular officer. In addition, the facilities, privileges and immunities of such consular posts shall be governed by Articles 59, 60, 61 and 62.

Articles 42 and 43, paragraph 3 of Article 44, Articles 45 and 53 and paragraph 1 of Article 55 shall apply to honorary consular officers. In addition, the facilities, privileges and immunities of such consular officers shall be governed by Articles 63, 64, 65, 66 and 67.

Privileges and immunities provided in the present Convention shall not be accorded to members of the family of an honorary consular officer or of a consular employee employed at a consular post headed by an honorary consular officer.

The exchange of consular bags between two consular posts headed by honorary consular officers in different States shall not be allowed without the consent of the two receiving States concerned.

Article 59
PROTECTION OF THE CONSULAR PREMISES

The receiving State shall take such steps as may be necessary to protect the consular premises of a consular post headed by an honorary consular officer against any intrusion or damage and to prevent any disturbance of the peace of the consular post or impairment of its dignity.

Article 60
EXEMPTION FROM TAXATION OF CONSULAR PREMISES

Consular premises of a consular post headed by an honorary consular officer of which the sending State is the owner or lessee shall be exempt from all national, regional or municipal dues and taxes whatsoever, other than such as represent payment for specific services rendered.

The exemption from taxation referred to in paragraph 1 of this Article shall not apply to such dues and taxes if, under the laws and regulations of the receiving State, they are payable by the person who contracted with the sending State.

Article 61
INVIOLABILITY OF CONSULAR ARCHIVES AND DOCUMENTS

The consular archives and documents of a consular post headed by an honorary consular officer shall be inviolable at all times and wherever they may be, provided that they are kept separate from other papers and documents and, in particular, from the private correspondence of the head of a consular post and of any person working with him, and from the materials, books or documents relating to their profession or trade.

Article 62
EXEMPTION FROM CUSTOMS DUTIES

The receiving State shall, in accordance with such laws and regulations as it may adopt, permit entry of, and grant exemption from all customs duties, taxes, and related charges other than charges for storage, cartage and similar services on the following articles, provided that they are for the official use of a consular post headed by an honorary consular officer: coats-of-arms, flags, signboards, seals and stamps, books, official printed matter, office furniture, office equipment and similar articles supplied by or at the instance of the sending State to the consular post.

Article 63
CRIMINAL PROCEEDINGS

If criminal proceedings are instituted against an honorary consular officer, he must appear before the competent authorities. Nevertheless, the proceedings shall be conducted with the respect due to him by reason of his official position

and, except when he is under arrest or detention, in a manner which will hamper the exercise of consular functions as little as possible. When it has become necessary to detain an honorary consular officer, the proceedings against him shall be instituted with the minimum of delay.

Article 64
PROTECTION OF HONORARY CONSULAR OFFICERS

The receiving State is under a duty to accord to an honorary consular officer such protection as may be required by reason of his official position.

Article 65
EXEMPTION FROM REGISTRATION OF ALIENS AND RESIDENCE PERMITS

Honorary consular officers, with the exception of those who carry on for personal profit any professional or commercial activity in the receiving State, shall be exempt from all obligations under the laws and regulations of the receiving State in regard to the registration of aliens and residence permits.

Article 66
EXEMPTION FROM TAXATION

An honorary consular officer shall be exempt from all dues and taxes on the remuneration and emoluments which he receives from the sending State in respect of the exercise of consular functions.

Article 67
EXEMPTION FROM PERSONAL SERVICES AND CONTRIBUTIONS

The receiving State shall exempt honorary consular officers from all personal services and from all public services of any kind whatsoever and from military obligations such as those connected with requisitioning, military contributions and billeting.

Article 68
OPTIONAL CHARACTER OF THE INSTITUTION OF HONORARY CONSULAR OFFICERS

Each State is free to decide whether it will appoint or receive honorary consular officers.

Chapter IV

General Provisions

Article 69
CONSULAR AGENTS WHO ARE NOT HEADS OF CONSULAR POSTS

Each State is free to decide whether it will establish or admit consular agencies conducted by consular agents not designated as heads of consular post by the sending State.

The conditions under which the consular agencies referred to in paragraph 1 of this Article may carry on their activities and the privileges and immunities which may be enjoyed by the consular agents in charge of them shall be determined by agreement between the sending State and the receiving State.

Article 70
EXERCISE OF CONSULAR FUNCTIONS BY DIPLOMATIC MISSIONS

The provisions of the present Convention apply also, so far as the context permits, to the exercise of consular functions by a diplomatic mission.

The names of members of a diplomatic mission assigned to the consular section or otherwise charged with the exercise of the consular functions of the mission shall be notified to the Ministry for Foreign Affairs of the receiving State or to the authority designated by that Ministry.

In the exercise of consular functions a diplomatic mission may address:

The local authorities of the consular district;

The central authorities of the receiving State if this is allowed by the the laws, regulations and usages of the receiving State or by relevant international agreements.

The privileges and immunities of the members of a diplomatic mission referred to in paragraph 2 of this Article shall continue to be governed by the rules of international law concerning diplomatic relations.

Article 71
NATIONALS OR PERMANENT RESIDENTS OF THE RECEIVING STATE

Except in so far as additional facilities, privileges and immunities may be granted by the receiving State, consular officers who are nationals of or permanently

resident in the receiving State shall enjoy only immunity from jurisdiction and personal inviolability in respect of official acts performed in the exercise of their functions, and the privilege provided in paragraph 3 of Article 44. So far as these consular officers are concerned, the receiving State shall likewise be bound by the obligation laid down in Article 42. If criminal proceedings are instituted against such a consular officer, the proceedings shall, except when he is under arrest or detention, be conducted in a manner which will hamper the exercise of consular unctions as little as possible.

Other members of the consular post who are nationals of or permanently resident in the receiving State and members of their families, as well as members of the families of consular officers referred to in paragraph 1 of this Article, shall enjoy facilities, privileges and immunities only in so far as these are granted to them by the receiving State. Those members of the families of members of the consular post and those members of the private staff who are themselves nationals of or permanently resident in the receiving State shall likewise enjoy facilities, privileges and immunity ies only in so far as these are granted to them by the receiving State. The receiving State shall, however, exercise its jurisdiction over those persons in such a way as not to hinder unduly the performance of the functions of the consular post.

Article 72
NON-DISCRIMINATION

In the application of the provisions of the present Convention the receiving State shall not discriminate as between States.

However, discrimination shall not be regarded as taking place:

where the receiving State applies any of the provisions of the present Convention restrictively because of a restrictive application of that provision to its consular posts in the sending State; (b) where by custom or agreement States extend to each other more favourable treatment than is required by the provisions of the present Convention.

Article 73
RELATIONSHIP BETWEEN THE PRESENT CONVENTION AND OTHER INTERNATIONAL AGREEMENTS

The provisions of the present Convention shall not affect other international agreements in force as between States parties to them.

Nothing in the present Convention shall preclude States from concluding

international agreements confirming or supplementing or extending or amplifying the provisions thereof.

Chapter V

Final Provisions

Article 74
SIGNATURE

The present Convention shall be open for signature by all States Members of the United Nations or of any of the specialized agencies or Parties to the Statute of the International Court of Justice, and by any other State invited by the General Assembly of the United Nations to become a Party to the Convention, as follows until 31 October 1963 at the Federal Ministry for Foreign Affairs of the Republic of Austria and subsequently, until 31 March 1964, at the United Nations Headquarters in New York.

Article 75
RATIFICATION

The present Convention is subject to ratification. The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 76
ACCESSION

The present Convention shall remain open for accession by any State belonging to any of the four categories mentioned in Article 74. The instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 77
ENTRY INTO FORCE

The present Convention shall enter into force on the thirtieth day following the date of deposit of the twenty-second instrument of ratification or accession with the Secretary-General of the United Nations.

For each State ratifying or acceding to the Convention after the deposit of the twenty-second instrument of ratification or accession, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article 78

NOTIFICATIONS BY THE SECRETARY-GENERAL

The Secretary-General of the United Nations shall inform all States belonging to any of the four categories mentioned in Article 74:

of signatures to the present Convention and of the deposit of instruments of ratification or accession, in accordance with Articles 74, 75 and 76;

of the date on which the present Convention will enter into force, in accordance with Article 77.

Article 79

AUTHENTIC TEXTS

The original of the present Convention, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations, who shall send certified copies thereof to all States belonging to any of the four categories mentioned in Article 74.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned Plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Convention.

DONE at Vienna, this twenty-fourth day of April, one thousand nine hundred and sixty-three.

Optional Protocol To The Vienna Convention On Consular Relations Concerning Acquisition Of Nationality. Done At Vienna, On 24 April 1963

The States Parties to the present Protocol and to the Vienna Convention on Consular Relations, hereinafter referred to as "the Convention", adopted by the United Nations Conference held at Vienna from 4 March to 22 April 1963,

Expressing their wish to establish rules between them concerning acquisition of nationality by members of the consular post and by members of their families forming part of their households,

Have agreed as follows:

Article I

For the purposes of the present Protocol, the expression "members of the consular post" shall have the meaning assigned to it in sub-paragraph (g) of paragraph 1 of Article 1 of the Convention, namely, "consular officers, consular employees and members of the service staff".

Article II

Members of the consular post not being nationals of the receiving State, and members of their families forming part of their households, shall not, solely by the operation of the law of the receiving State, acquire the nationality of that State.

Article III

The present Protocol shall be open for signature by all States which may become Parties to the Convention, as follows: until 31 October 1963 at the Federal Ministry for Foreign Affairs of the Republic of Austria and, subsequently, until 31 March 1964, at the United Nations Headquarters in New York.

Article IV

The present Protocol is subject to ratification. The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article V

The present Protocol shall remain open for accession by all States which may become Parties to the Convention. The instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article VI

The present Protocol shall enter into force on the same day as the Convention or on the thirtieth day following the date of deposit of the second instrument of ratification of or accession to the Protocol with the Secretary-General of the United Nations, whichever date is the later.

For each State ratifying or acceding to the present Protocol after its entry into force in accordance with paragraph 1 of this Article, the Protocol shall enter into force on the thirtieth day after deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article VII

The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which may ecome Parties to the Convention:

of signatures to the present Protocol and of the deposit of instruments of ratification or accession, in accordance with Articles III, IV and V;

of the date on which the present Protocol will enter into force, in accordance with Article VI.

Article VIII

The original of the present Protocol, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations, who shall send certified copies thereof to all States referred to in Article III.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Protocol.

DONE at Vienna, this twenty-fourth day of April, one thousand nine hundred and sixty-three.

Optional Protocol To The Vienna Convention On Consular Relations Concerning The Compulsory Settlement Of Disputes. Done At Vienna, On 24 April 1963

The States Parties to the present Protocol and to the Vienna Convention on Consular Relations, hereinafter referred to as "the Convention", adopted by the United Nations Conference held at Vienna from 4 March to 22 April 1963,

Expressing their wish to resort in all matters concerning them in respect of any dispute arising out of the interpretation or application of the Convention to the compulsory jurisdiction of the International Court of Justice, unless some other form of settlement has been agreed upon by the parties within a reasonable period,

Have agreed as follows:

Article I

Disputes arising out of the interpretation or application of the Convention shall lie within the compulsory jurisdiction of the International Court of Justice and may accordingly be brought before the Court by an application made by any party to the dispute being a Party to the present Protocol.

Article II

The parties may agree, within a period of two months after one party has notified its opinion to the other that a dispute exists, to resort not to the International Court of Justice but to an arbitral tribunal. After the expiry of the said period, either party may bring the dispute before the Court by an application.

Article III

Within the same period of two months, the parties may agree to adopt a conciliation procedure before resorting to the International Court of Justice.

The conciliation commission shall make its recommendations within five months after its appointment. If its recommendations are not accepted by the parties to the dispute within two months after they have been delivered, either party may bring the dispute before the Court by an application.

Article IV

States Parties to the Convention, to the Optional Protocol concerning Acquisition of Nationality, and to the present Protocol may at any time declare that they will extend the provisions of the present Protocol to disputes arising out of the interpretation or application of the Optional Protocol concerning Acquisition of Nationality. Such declarations shall be notified to the Secretary-General of the United Nations.

Article V

The present Protocol shall be open for signature by all States which may become Parties to the Convention as follows: until 31 October 1963 at the Federal Ministry for Foreign Affairs of the Republic of Austria and, subsequently, until 31 March 1964, at the United Nations Headquarters in New York.

Article VI

The present Protocol is subject to ratification. The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article VII

The present Protocol shall remain open for accession by ail States which may become Parties to the Convention. The instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article VIII

The present Protocol shall enter into force on the same day as the Convention or on the thirtieth day following the date of deposit of the second instrument of ratification or accession to the Protocol with the Secretary-General of the United Nations, whichever date is the later.

For each State ratifying or acceding to the present Protocol after its entry into force in accordance with paragraph 1 of this Article, the Protocol shall enter into force on the thirtieth day after deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article IX

The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which may become Parties to the Convention:

of signatures to the present Protocol and of the deposit of instruments of ratification or accession, in accordance with Articles V, VI and VII;

of declarations made in accordance with Article IV of the present Protocol;

of the date on which the present Protocol will enter into force, in accordance with Article VIII.

Article X

The original of the present Protocol, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations, who shall send certified copies thereof to all States referred to in Article V.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Protocol.

DONE at Vienna, this twenty-fourth day of April, one thousand nine hundred and sixty-three.

EK I / C

KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ KONUSUNDA VİYANA SÖZLEŞMESİ (KİVS) Fransızca metin

Convention de Vienne sur les relations consulaires 1963 *et Protocoles de signature facultative*

1. Convention de Vienne sur les relations consulaires
Faite à Vienne le 24 avril 1963

Les Etats parties à la présente Convention,

Rappelant que, depuis une époque reculée, des relations consulaires se sont établis entre les peuples,

Conscients des Buts et des Principes de la Charte des Nations Unies concernant l'égalité souveraine des Etats, le maintien de la paix et de la sécurité internationales et le développement de relations amicales entre les nations,

Considérant que la Conférence des Nations Unies sur les relations

et immunités diplomatiques a adopté la Convention de Vienne sur les relations diplomatiques qui a été ouverte à la signature le 18 avril 1961,

Persuadés qu'une convention internationale sur les relations, privilèges et immunités consulaires contribuerait elle aussi à favoriser les relations d'amitié entre les pays, quelle que soit la diversité de leurs régimes constitutionnels et sociaux,

Convaincus que le but desdits privilèges et immunités est non pas

d'avantager des individus mais d'assurer l'accomplissement efficace de leurs fonctions par les postes consulaires au nom de leurs Etats respectifs,

Affirmant que les règles du droit international coutumier continueront à régir les questions qui n'ont pas été expressément réglées dans les dispositions de la présente Convention,

Sont convenus de ce qui suit :

Article premier
DÉFINITIONS

1. Aux fins de la présente Convention, les expressions suivantes s'entendent comme il est précisé ci-dessous :

a) L'expression «poste consulaire» s'entend de tout consulat général, consulat, vice-consulat ou agence consulaire;

b) L'expression «circonscription consulaire» s'entend du territoire attribué à un poste consulaire pour l'exercice des fonctions consulaires;

c) L'expression «chef de poste consulaire» s'entend de la personne chargée d'agir en cette qualité;

d) L'expression «fonctionnaire consulaire» s'entend de toute personne, y compris le chef de poste consulaire, chargée en cette qualité de l'exercice de fonctions consulaires;

e) L'expression «employé consulaire» s'entend de toute personne employée dans les services administratifs ou techniques d'un poste consulaire;

f) L'expression «membre du personnel de service» s'entend de toute personne affectée au service domestique d'un poste consulaire;

g) L'expression «membres du poste consulaire» s'entend des fonctionnaires consulaires, employés consulaires et membres du personnel de service;

h) L'expression «membres du personnel consulaire» s'entend des fonctionnaires consulaires autres que le chef de poste consulaire, des employés consulaires et des membres du personnel de service;

i) L'expression «membre du personnel privé» s'entend d'une personne employée exclusivement au service privé d'un membre du poste consulaire;

j) L'expression «locaux consulaires» s'entend des bâtiments ou des parties de bâtiments et du terrain attenant qui, quel qu'en soit le propriétaire, sont utilisés exclusivement aux fins du poste consulaire;

k) L'expression «archives consulaires» comprend tous les papiers, documents, correspondance, livres, films, rubans magnétiques et registres du poste consulaire, ainsi que le matériel du chiffre, les fichiers et les meubles destinés à les protéger et à les conserver.

2. Il existe deux catégories de fonctionnaires consulaires : les fonctionnaires consulaires de carrière et les fonctionnaires consulaires honoraires. Les dispositions du chapitre II de la présente Convention s'appliquent aux postes consulaires dirigés par des fonctionnaires consulaires de carrière; les dispositions du chapitre III s'appliquent aux postes consulaires dirigés par des fonctionnaires consulaires honoraires.

3. La situation particulière des membres des postes consulaires qui sont ressortissants ou résidents permanents de l'Etat de résidence est régie par l'article 71 de la présente Convention.

Chapitre premier.
Les relations consulaires en général

Section I.
Etablissement Et Conduite Des Relations Consulaires

Article 2
ETABLISSEMENT DE RELATIONS CONSULAIRES

1. L'établissement de relations consulaires entre Etats se fait par consentement mutuel.

2. Le consentement donné à l'établissement de relations diplomatiques entre deux Etats implique, sauf indication contraire, le consentement à l'établissement de relations consulaires.

3. La rupture des relations diplomatiques n'entraîne pas *ipso facto* la rupture des relations consulaires.

Article 3
EXERCICE DES FONCTIONS CONSULAIRES

Les fonctions consulaires sont exercées par des postes consulaires.

Elles sont aussi exercées par des missions diplomatiques conformément aux dispositions de la présente Convention.

Article 4
ETABLISSEMENT D'UN POSTE CONSULAIRE

1. Un poste consulaire ne peut être établi sur le territoire de l'Etat de résidence qu'avec le consentement de cet Etat.

2. Le siège du poste consulaire, sa classe et sa circonscription consulaire sont fixés par l'Etat d'envoi et soumis à l'approbation de l'Etat de résidence.

3. Des modifications ultérieures ne peuvent être apportées par l'Etat d'envoi au siège du poste consulaire, à sa classe ou à sa circonscription consulaire qu'avec le consentement de l'Etat de résidence.

4. Le consentement de l'Etat de résidence est également requis si un

consulat général ou un consulat veut ouvrir un vice-consulat ou une agence consulaire dans une localité autre que celle où il est lui-même établi.

5. Le consentement exprès et préalable de l'Etat de résidence est également requis pour l'ouverture d'un bureau faisant partie d'un consulat existant, en dehors du siège de celui-ci.

Article 5
FONCTIONS CONSULAIRES

Les fonctions consulaires consistent à :

a) Protéger dans l'Etat de résidence les intérêts de l'Etat d'envoi et de ses ressortissants, personnes physiques et morales, dans les limites admises par le droit international;

b) Favoriser le développement de relations commerciales, économiques, culturelles et scientifiques entre l'Etat d'envoi et l'Etat de résidence et promouvoir de toute autre manière des relations amicales entre eux dans le cadre des dispositions de la présente Convention;

c) S'informer, par tous les moyens licites, des conditions et de l'évolution de la vie commerciale, économique, culturelle et scientifique de l'Etat de résidence, faire rapport à ce sujet au gouvernement de l'Etat d'envoi et donner des renseignements aux personnes intéressées;

d) Délivrer des passeports et des documents de voyage aux ressortissants de l'Etat d'envoi, ainsi que des visas et documents appropriés aux personnes qui désirent se rendre dans l'Etat d'envoi;

e) Prêter secours et assistance aux ressortissants, personnes physiques et morales, de l'Etat d'envoi;

f) Agir en qualité de notaire et d'officier d'état civil et exercer des fonctions similaires, ainsi que certaines fonctions d'ordre administratif, pour autant que les lois et règlements de l'Etat de résidence ne s'y opposent pas;

g) Sauvegarder les intérêts des ressortissants, personnes physiques et morales, de l'Etat d'envoi, dans les successions sur le territoire de l'Etat de résidence conformément aux lois et règlements de l'Etat de résidence;

h) Sauvegarder, dans les limites fixées par les lois et règlements de l'Etat de résidence, les intérêts des mineurs et des incapables, ressortissants de l'Etat d'envoi, particulièrement lorsque l'institution d'une tutelle ou d'une curatelle à leur égard est requise;

i) Sous réserve des pratiques et procédures en vigueur dans l'Etat de résidence, représenter les ressortissants de l'Etat d'envoi ou prendre des dispositions afin d'assurer leur représentation appropriée devant les tribunaux ou les autres autorités de l'Etat de résidence pour demander, conformément

aux lois et règlements de l'Etat de résidence, l'adoption de mesures provisoires en vue de la sauvegarde des droits et intérêts de ces ressortissants lorsque, en raison de leur absence ou pour toute autre cause, ils ne peuvent défendre en temps utile leurs droits et intérêts;

j) Transmettre des actes judiciaires et extrajudiciaires ou exécuter des commissions rogatoires conformément aux accords internationaux en vigueur ou, à défaut de tels accords, de toute manière compatible avec les lois et règlements de l'Etat de résidence;

k) Exercer les droits de contrôle et d'inspection prévus par les lois et règlements de l'Etat d'envoi sur les navires de mer et sur les bateaux fluviaux ayant la nationalité de l'Etat d'envoi et sur les avions immatriculés dans cet Etat, ainsi que sur leurs équipages;

l) Prêter assistance aux navires, bateaux et avions mentionnés à l'alinéa *k* du présent article, ainsi qu'à leurs équipages, recevoir les déclarations sur le voyage de ces navires et bateaux, examiner et viser les papiers de bord et, sans préjudice des pouvoirs des autorités de l'Etat de résidence, faire des enquêtes concernant les incidents survenus au cours de la traversée et régler, pour autant que les lois et règlements de l'Etat d'envoi l'autorisent, les contestations de toute nature entre le capitaine, les officiers et les marins;

m) Exercer toutes autres fonctions confiées à un poste consulaire par l'Etat d'envoi que n'interdisent pas les lois et règlements de l'Etat de résidence ou auxquelles l'Etat de résidence ne s'oppose pas ou qui sont mentionnées dans les accords internationaux en vigueur entre l'Etat d'envoi et l'Etat de résidence.

Article 6
EXERCICE DES FONCTIONS CONSULAIRES EN DEHORS DE LA CIRCONSCRIPTION CONSULAIRE

Dans des circonstances particulières, un fonctionnaire consulaire peut, avec le consentement de l'Etat de résidence, exercer ses fonctions à l'extérieur de sa circonscription consulaire.

Article 7
EXERCICE DE FONCTIONS CONSULAIRES DANS UN ETAT TIERS

L'Etat d'envoi peut, après notification aux Etats intéressés, et à moins que l'un d'eux ne s'y oppose expressément, charger un poste consulaire établi dans un Etat d'assumer l'exercice de fonctions consulaires dans un autre Etat.

Article 8
EXERCICE DE FONCTIONS CONSULAIRES POUR LE COMPTE D'UN ETAT TIERS

Après notification appropriée à l'Etat de résidence et à moins que celui-ci ne s'y oppose, un poste consulaire de l'Etat d'envoi peut exercer des fonctions consulaires dans l'Etat de résidence pour le compte d'un Etat tiers.

Article 9
CLASSES DES CHEFS DE POSTE CONSULAIRE

1. Les chefs de poste consulaire se répartissent en quatre classes, à savoir :

a) Consuls généraux;
b) Consuls;
c) Vice-consuls;
d) Agents consulaires.

2. Le paragraphe 1 du présent article ne limite en rien le droit de l'une quelconque des Parties contractantes de fixer la dénomination des fonctionnaires consulaires autres que les chefs de poste consulaire.

Article 10
NOMINATION ET ADMISSION DES CHEFS DE POSTE CONSULAIRE

1. Les chefs de poste consulaire sont nommés par l'Etat d'envoi et sont admis à l'exercice de leurs fonctions par l'Etat de résidence.

2. Sous réserve des dispositions de la présente Convention, les modalités de la nomination et de l'admission du chef de poste consulaire sont fixées respectivement par les lois, règlements et usages de l'Etat d'envoi et de l'Etat de résidence.

Article 11
LETTRE DE PROVISION OU NOTIFICATION DE LA NOMINATION

1. Le chef de poste consulaire est pourvu par l'Etat d'envoi d'un document, sous forme de lettre de provision ou acte similaire, établi pour chaque nomination, attestant sa qualité et indiquant, en règle générale, ses nom et prénoms, sa catégorie et sa classe, la circonscription consulaire et le siège du poste consulaire.

2. L'Etat d'envoi transmet la lettre de provision ou acte similaire, par la voie diplomatique ou toute autre voie appropriée, au gouvernement de l'Etat sur le territoire duquel le chef de poste consulaire doit exercer ses fonctions.

3. Si l'Etat de résidence l'accepte, l'Etat d'envoi peut remplacer la lettre de provision ou l'acte similaire par une notification contenant les indications prévues au paragraphe 1 du présent article.

Article 12
EXEQUATUR

1. Le chef de poste consulaire est admis à l'exercice de ses fonctions par une autorisation de l'Etat de résidence dénommée *exequatur,* quelle que soit la forme de cette autorisation.

2. L'Etat qui refuse de délivrer un *exequatur* n'est pas tenu de communiquer à l'Etat d'envoi les raisons de son refus.

3. Sous réserve des dispositions des articles 13 et 15, le chef de poste consulaire ne peut entrer en fonctions avant d'avoir reçu l'*exequatur.*

Article 13
ADMISSION PROVISOIRE DES CHEFS DE POSTE CONSULAIRE

En attendant la délivrance de l'*exequatur,* le chef de poste consulaire peut être admis provisoirement à l'exercice de ses fonctions. Dans ce cas, les dispositions de la présente Convention sont applicables.

Article 14
NOTIFICATION AUX AUTORITÉS DE LA CIRCONSCRIPTION CONSULAIRE

Dès que le chef de poste consulaire est admis, même à titre provisoire, à l'exercice de ses fonctions, l'Etat de résidence est tenu d'informer immédiatement les autorités compétentes de la circonscription consulaire.

Il est également tenu de veiller à ce que les mesures nécessaires soient prises afin que le chef de poste consulaire puisse s'acquitter des devoirs de sa charge et bénéficier du traitement prévu par les dispositions de la présente Convention.

Article 15
EXERCICE À TITRE TEMPORAIRE DES FONCTIONS DE CHEF DE POSTE CONSULAIRE

1. Si le chef de poste consulaire est empêché d'exercer ses fonctions ou si son poste est vacant, un gérant intérimaire peut agir à titre provisoire comme un chef de poste consulaire.

2. Les nom et prénoms du gérant intérimaire sont notifiés, soit par la mission diplomatique de l'Etat d'envoi, soit, à défaut, d'une mission diplomatique de cet Etat dans l'Etat de résidence, par le chef du poste consulaire, soit, au cas où celui-ci est empêché de le faire, par toute autorité compétente de l'Etat d'envoi, au Ministère des affaires étrangères de l'Etat de résidence ou à l'autorité désignée par ce ministère. En règle générale, cette notification doit être faite à l'avance. L'Etat de résidence peut soumettre à son consentement l'admission comme gérant intérimaire d'une personne qui n'est ni un agent diplomatique ni un fonctionnaire consulaire de l'Etat d'envoi dans l'Etat de résidence.

3. Les autorités compétentes de l'Etat de résidence doivent prêter assistance et protection au gérant intérimaire. Pendant sa gestion, les dispositions de la présente Convention lui sont applicables au même titre qu'au chef de poste consulaire dont il s'agit. Toutefois, l'Etat de résidence n'est pas tenu d'accorder à un gérant intérimaire les facilités, privilèges ou immunités dont la jouissance par le chef du poste consulaire est subordonnée à des conditions que ne remplit pas le gérant intérimaire.

4. Lorsqu'un membre du personnel diplomatique de la représentation diplomatique de l'Etat d'envoi dans l'Etat de résidence est nommé gérant intérimaire par l'Etat d'envoi dans les conditions prévues au paragraphe 1 du présent article, il continue à jouir des privilèges et immunités diplomatiques si l'Etat de résidence ne s'y oppose pas.

Article 16
PRÉSÉANCE ENTRE LES CHEFS DE POSTE CONSULAIRE

1. Les chefs de poste consulaire prennent rang dans chaque classe suivant la date de l'octroi de l'*exequatur.*

2. Au cas, cependant, où le chef d'un poste consulaire, avant d'obtenir l'*exequatur,* est admis à l'exercice de ses fonctions à titre provisoire, la date de cette admission provisoire détermine l'ordre de préséance; cet ordre est maintenu après l'octroi de l'*exequatur.*

3. L'ordre de préséance entre deux ou plusieurs chefs de poste consulaire qui ont obtenu l'*exequatur* ou l'admission provisoire à la même date est déterminé par la date à laquelle leur lettre de provision ou acte similaire a été présenté ou la notification prévue au paragraphe 3 de l'article 11 a été faite à l'Etat de résidence.

4. Les gérants intérimaires prennent rang après tous les chefs de poste consulaire. Entre eux, ils prennent rang selon les dates auxquelles ils ont pris leurs fonctions de gérants intérimaires et qui ont été indiquées dans les notifications faites en vertu du paragraphe 2 de l'article 15.

5. Les fonctionnaires consulaires honoraires chefs de poste consulaire prennent rang dans chaque classe après les chefs de poste consulaire de carrière, dans l'ordre et selon les règles établis aux paragraphes précédents.

6. Les chefs de poste consulaire ont la préséance sur les fonctionnaires consulaires qui n'ont pas cette qualité.

Article 17
ACCOMPLISSEMENT D'ACTES DIPLOMATIQUES PAR DES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES

1. Dans un Etat où l'Etat d'envoi n'a pas de mission diplomatique et n'est pas représenté par la mission diplomatique d'un Etat tiers, un fonctionnaire consulaire peut, avec le consentement de l'Etat de résidence, et sans que son statut consulaire en soit affecté, être chargé d'accomplir des actes diplomatiques. L'accomplissement de ces actes par un fonctionnaire consulaire ne lui confère aucun droit aux privilèges et immunités diplomatiques.

2. Un fonctionnaire consulaire peut, après notification à l'Etat de résidence, être chargé de représenter l'Etat d'envoi auprès de toute organisation intergouvernementale. Agissant en cette qualité, il a droit à tous les privilèges et immunités accordés par le droit international coutumier ou par des accords internationaux à un représentant auprès d'une organisation intergouvernementale; toutefois, en ce qui concerne toute fonction consulaire exercée par lui, il n'a pas droit à une immunité de juridiction plus étendue que celle dont un fonctionnaire consulaire bénéficie en vertu de la présente Convention.

Article 18
NOMINATION DE LA M ME PERSONNE COMME FONCTIONNAIRE CONSULAIRE PAR DEUX OU PLUSIEURS ETATS

Deux ou plusieurs Etats peuvent, avec le consentement de l'Etat de résidence, nommer la même personne en qualité de fonctionnaire consulaire dans cet Etat.

Article 19
NOMINATION DES MEMBRES DU PERSONNEL CONSULAIRE

1. Sous réserve des dispositions des articles 20, 22 et 23, l'Etat d'envoi nomme à son gré les membres du personnel consulaire.

2. L'Etat d'envoi notifie à l'Etat de résidence les nom et prénoms, la catégorie et la classe de tous les fonctionnaires consulaires autres que le chef de poste consulaire assez à l'avance pour que l'Etat de résidence puisse, s'il le désire, exercer les droits que lui confère le paragraphe 3 de l'article 23.

3. L'Etat d'envoi peut, si ses lois et règlements le requièrent, demander à l'Etat de résidence d'accorder un *exequatur* à un fonctionnaire consulaire qui n'est pas chef de poste consulaire.

4. L'Etat de résidence peut, si ses lois et règlements le requièrent, accorder un *exequatur* à un fonctionnaire consulaire qui n'est pas chef de poste consulaire.

Article 20
EFFECTIF DU PERSONNEL CONSULAIRE

A défaut d'accord explicite sur l'effectif du personnel du poste consulaire, l'Etat de résidence peut exiger que cet effectif soit maintenu dans les limites de ce qu'il considère comme raisonnable et normal, eu égard aux circonstances et conditions qui règnent dans la circonscription consulaire et aux besoins du poste consulaire en cause.

Article 21
PRÉSÉANCE ENTRE LES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES D'UN POSTE CONSULAIRE

L'ordre de préséance entre les fonctionnaires consulaires d'un poste consulaire et tous changements qui y sont apportés sont notifiés par la mission diplomatique de l'Etat d'envoi ou, à défaut d'une telle mission dans l'Etat de résidence, par le chef du poste consulaire au Ministère des affaires étrangères de l'Etat de résidence ou à l'autorité désignée par ce ministère.

Article 22
NATIONALITÉ DES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES

1. Les fonctionnaires consulaires auront en principe la nationalité de l'Etat d'envoi.

2. Les fonctionnaires consulaires ne peuvent être choisis parmi les ressortissants de l'Etat de résidence qu'avec le consentement exprès de cet Etat, qui peut en tout temps le retirer.

3. L'Etat de résidence peut se réserver le même droit en ce qui concerne les ressortissants d'un Etat tiers qui ne sont pas également ressortissants de l'Etat d'envoi.

Article 23
PERSONNE DÉCLARÉE NON GRATA

1. L'Etat de résidence peut à tout moment informer l'Etat d'envoi qu'un fonctionnaire consulaire est *persona non grata* ou que tout autre membre du personnel consulaire n'est pas acceptable. L'Etat d'envoi rappellera alors la personne en cause ou mettra fin à ses fonctions dans ce poste consulaire, selon le cas.

2. Si l'Etat d'envoi refuse d'exécuter ou n'exécute pas dans un délai raisonnable les obligations qui lui incombent aux termes du paragraphe 1 du présent article, l'Etat de résidence peut, selon le cas, retirer l'*exequatur* à la personne en cause ou cesser de la considérer comme membre du personnel consulaire.

3. Une personne nommée membre d'un poste consulaire peut être déclarée non acceptable avant d'arriver sur le territoire de l'Etat de résidence ou, si elle s'y trouve déjà, avant d'entrer en fonctions au poste consulaire. L'Etat d'envoi doit, dans un tel cas, retirer la nomination.

4. Dans les cas mentionnés aux paragraphes 1 et 3 du présent article, l'Etat de résidence n'est pas tenu de communiquer à l'Etat d'envoi les raisons de sa décision.

Article 24
NOTIFICATION À L'ETAT DE RÉSIDENCE
DES NOMINATIONS, ARRIVÉES ET DÉPARTS

1. Sont notifiés au Ministère des affaires étrangères de l'Etat de résidence ou à l'autorité désignée par ce ministère :

a) La nomination des membres d'un poste consulaire, leur arrivée après leur nomination au poste consulaire, leur départ définitif ou la cessation

de leurs fonctions, ainsi que tous autres changements intéressant leur statut qui peuvent se produire au cours de leur service au poste consulaire;

b) L'arrivée et le départ définitif d'une personne de la famille d'un membre d'un poste consulaire vivant à son foyer et, s'il y a lieu, le fait qu'une personne devient ou cesse d'être membre de la famille;

c) L'arrivée et le départ définitif de membres du personnel privé et, s'il y a lieu, la fin de leur service en cette qualité;

d) L'engagement et le licenciement de personnes résidant dans l'Etat de résidence en tant que membres du poste consulaire ou en tant que membres du personnel privé ayant droit aux privilèges et immunités.

2. Chaque fois qu'il est possible, l'arrivée et le départ définitif doivent également faire l'objet d'une notification préalable.

SECTION II.
FINS DES FONCTIONS CONSULAIRES

Article 25
FIN DES FONCTIONS D'UN MEMBRE D'UN POSTE CONSULAIRE

Les fonctions d'un membre d'un poste consulaire prennent fin notamment par :

a) La notification par l'Etat d'envoi à l'Etat de résidence du fait que ses fonctions ont pris fin;

b) Le retrait de l'*exequatur;*

c) La notification par l'Etat de résidence à l'Etat d'envoi qu'il a cessé de considérer la personne en question comme membre du personnel consulaire.

Article 26
DÉPART DU TERRITOIRE DE L'ETAT DE RÉSIDENCE

L'Etat de résidence doit, même en cas de conflit armé, accorder aux membres du poste consulaire et aux membres du personnel privé autres que les ressortissants de l'Etat de résidence, ainsi qu'aux membres de leur famille vivant à leur foyer, quelle que soit leur nationalité, le temps et les facilités nécessaires pour préparer leur départ et quitter son territoire dans les meilleurs délais après la cessation de leurs fonctions. Il doit en particulier, si besoin est, mettre à leur disposition les moyens de transport nécessaires pour eux-mêmes et pour leurs biens, à l'exception des biens acquis dans l'Etat de résidence dont l'exportation est interdite au moment du départ.

Article 27
PROTECTION DES LOCAUX ET ARCHIVES CONSULAIRES ET DES INTÉRETS DE L'ETAT D'ENVOI DANS DES CIRCONSTANCES EXCEPTIONNELLES

1. En cas de rupture des relations consulaires entre deux Etats:

a) L'Etat de résidence est tenu, même en cas de conflit armé, de respecter et de protéger les locaux consulaires, ainsi que les biens du poste consulaire et les archives consulaires;

b) L'Etat d'envoi peut confier la garde des locaux consulaires, ainsi que des biens qui s'y trouvent et des archives consulaires, à un Etat tiers acceptable pour l'Etat de résidence;

c) L'Etat d'envoi peut confier la protection de ses intérêts et de ceux de ses ressortissants à un Etat tlers acceptable pour l'Etat de résidence.

2. En cas de fermeture temporaire ou définitive d'un poste consulaire, les dispositions de l'alinéa *a* du paragraphe 1 du présent article sont applicables. En outre :

a) Lorsque l'Etat d'envoi, bien que n'étant pas représenté dans l'Etat de résidence par une mission diplomatique, a un autre poste consulaire sur le territoire de l'Etat de résidence, ce poste consulaire peut être chargé de la garde des locaux du poste consulaire qui a été fermé, des biens qui s'y trouvent et des archives consulaires, ainsi que, avec le consentement de l'Etat de résidence, de l'exercice des fonctions consulaires dans la circonscription de ce poste consulaire; ou

b) Lorsque l'Etat d'envoi n'a pas de mission diplomatique ni d'autre poste consulaire dans l'Etat de résidence, les dispositions des alinéas *b* et *c* du paragraphe 1 du présent article sont applicables.

Chapitre II.

Facilités, privilèges et immunités concernant les postes consulaires, les fonctionnaires consulaires de carrière et les autres membres d'un poste consulaire

SECTION I. FACILITÉS, PRIVILÈGES ET IMMUNITÉS CONCERNANT LE POSTE CONSULAIRE

Article 28
FACILITÉS ACCORDÉES AU POSTE POUR SON ACTIVITÉ

L'Etat de résidence accorde toutes facilités pour l'accomplissement des fonctions du poste consulaire.

Article 29
USAGE DES PAVILLON ET ÉCUSSON NATIONAUX

1. L'Etat d'envoi a le droit d'utiliser son pavillon national et sonécusson aux armes de l'Etat dans l'Etat de résidence conformément aux dispositions du présent article.

2. Le pavillon national de l'Etat d'envoi peut être arboré et l'écusson aux armes de l'Etat placé sur le bâtiment occupé par le poste consulaire et sur sa porte d'entrée, ainsi que sur la résidence du chef de poste consulaire et sur ses moyens de transport lorsque ceux-ci sont utilisés pour les besoins du service.

3. Dans l'exercice du droit accordé par le présent article, il sera tenu compte des lois, règlements et usages de l'Etat de résidence.

Article 30
LOGEMENT

1. L'Etat de résidence doit, soit faciliter l'acquisition sur son territoire, dans le cadre de ses lois et règlements, par l'Etat d'envoi des locaux nécessaires au poste consulaire, soit aider l'Etat d'envoi à se procurer des locaux d'une autre manière.

2. Il doit également, s'il en est besoin, aider le poste consulaire à obtenir des logements convenables pour ses membres.

Article 31
INVIOLABILITÉ DES LOCAUX CONSULAIRES

1. Les locaux consulaires sont inviolables dans la mesure prévue par le présent article.

2. Les autorités de l'Etat de résidence ne peuvent pénétrer dans la partie des locaux consulaires que le poste consulaire utilise exclusivement pour les besoins de son travail, sauf avec le consentement du chef de poste consulaire, de la personne désignée par lui ou du chef de la mission diplomatique de l'Etat d'envoi. Toutefois, le consentement du chef de poste consulaire peut être présumé acquis en cas d'incendie ou autre sinistre exigeant des mesures de protection immédiates.

3. Sous réserve des dispositions du paragraphe 2 du présent article, l'Etat de résidence a l'obligation spéciale de prendre toutes mesures appropriées pour empêcher que les locaux consulaires ne soient envahis ou endommagés et pour empêcher que la paix du poste consulaire ne soit troublée ou sa dignité amoindrie.

4. Les locaux consulaires, leur ameublement et les biens du poste consulaire, ainsi que ses moyens de transport, ne peuvent faire l'objet d'aucune forme de réquisition à des fins de défense nationale ou d'utilité publique. Au cas où une expropriation serait nécessaire à ces mêmes fins, toutes dispositions appropriées seront prises afin d'éviter qu'il soit mis obstacle à l'exercice des fonctions consulaires, et une indemnité prompte, adéquate et effective sera versée à l'Etat d'envoi.

Article 32
EXEMPTION FISCALE DES LOCAUX CONSULAIRES

1. Les locaux consulaires et la résidence du chef de poste consulaire de carrière dont l'Etat d'envoi ou toute personne agissant pour le compte de cet Etat est propriétaire ou locataire sont exempts de tous impôts et taxes de toute nature, nationaux, régionaux ou communaux, pourvu qu'il ne s'agisse pas de taxes perçues en rémunération de services particuliers rendus.

2. L'exemption fiscale prévue au paragraphe 1 du présent article ne s'applique pas à ces impôts et taxes lorsque, d'après les lois et règlements de l'Etat de résidence, ils sont à la charge de la personne qui a contracté avec l'Etat d'envoi ou avec la personne agissant pour le compte de cet Etat.

Article 33
INVIOLABILITÉ DES ARCHIVES ET DOCUMENTS CONSULAIRES

Les archives et documents consulaires sont inviolables à tout moment et en quelque lieu qu'ils se trouvent.

Article 34
LIBERTÉ DE MOUVEMENT

Sous réserve de ses lois et règlements relatifs aux zones dont l'accès est interdit ou réglementé pour des raisons de sécurité nationale, l'Etat de résidence assure la liberté de déplacement et de circulation sur son territoire à tous les membres du poste consulaire.

Article 35
LIBERTÉ DE COMMUNICATION

1. L'Etat de résidence permet et protège la liberté de communication du poste consulaire pour toutes fins officielles. En communiquant avec le gouvernement, les missions diplomatiques et les autres postes consulaires de l'Etat d'envoi, où qu'ils se trouvent, le poste consulaire peut employer tous les moyens de communication appropriés, y compris les courriers diplomatiques ou consulaires, la valise diplomatique ou consulaire et les messages en code ou en chiffre. Toutefois, le poste consulaire ne peut installer et utiliser un poste émetteur de radio qu'avec l'assentiment de l'Etat de résidence.

2. La correspondance officielle du poste consulaire est inviolable. L'expression «correspondance officielle» s'entend de toute la correspondance relative au poste consulaire et à ses fonctions.

3. La valise consulaire ne doit être ni ouverte ni retenue. Toutefois, si les autorités compétentes de l'Etat de résidence ont de sérieux motifs de croire que la valise contient d'autres objets que la correspondance, les documents et les objets visés au paragraphe 4 du présent article, elles peuvent demander que la valise soit ouverte en leur présence par un représentant autorisé de l'Etat d'envoi. Si les autorités dudit Etat opposent un refus à la demande, la valise est renvoyée à son lieu d'origine.

4. Les colis constituant la valise consulaire doivent porter des marques extérieures visibles de leur caractère et ne peuvent contenir que la correspondance officielle, ainsi que des documents ou objets destinés exclusivement à un usage officiel.

5. Le courrier consulaire doit être porteur d'un document officiel attestant sa qualité et précisant le nombre de colis constituant la valise consulaire. A moins que l'Etat de résidence n'y consente, il ne doit être ni un ressortissant de l'Etat de résidence ni, sauf s'il est ressortissant de l'Etat d'envoi, un résident permanent de l'Etat de résidence. Il jouit de l'inviolabilité de sa personne et ne peut être soumis à aucune forme d'arrestation ou de détention.

6. L'Etat d'envoi, ses missions diplomatiques et ses postes consulaires peuvent désigner des courriers consulaires ad hoc. Dans ce cas, les dispositions du paragraphe 5 du présent article sont également applicables, sous réserve que les immunités qui y sont mentionnées cesseront de s'appliquer dès que le courrier aura remis au destinataire la valise consulaire dont il a la charge.

7. La valise consulaire peut être confiée au commandant d'un navire ou d'un aéronef commercial qui doit arriver à un point d'entrée autorisé. Ce commandant doit être porteur d'un document officiel indiquant le nombre de colis constituant la valise, mais il n'est pas considéré comme un courrier consulaire. A la suite d'un arrangement avec les autorités locales compétentes, le poste consulaire peut envoyer un de ses membres prendre, directement et librement, possession de la valise des mains du commandant du navire ou de l'aéronef.

Article 36
COMMUNICATION AVEC LES RESSORTISSANTS DE L'ETAT D'ENVOI

1. Afin que l'exercice des fonctions consulaires relatives aux ressortissants de l'Etat d'envoi soit facilité :

a) Les fonctionnaires consulaires doivent avoir la liberté de communiquer avec les ressortissants de l'Etat d'envoi et de se rendre auprès d'eux. Les ressortissants de l'Etat d'envoi doivent avoir la même liberté de communiquer avec les fonctionnaires consulaires et de se rendre auprès d'eux;

b) Si l'intéressé en fait la demande, les autorités compétentes de l'Etat de résidence doivent avertir sans retard le poste consulaire de l'Etat d'envoi lorsque, dans sa circonscription consulaire, un ressortissant de cet Etat est arrêté, incarcéré ou mis en état de détention préventive ou toute autre forme de détention. Toute communication adressée au poste consulaire par la personne arrêtée, incarcérée ou mise en état

de détention préventive ou toute autre forme de détention doit également être transmise sans retard par lesdites autorités. Celles-ci doivent sans retard informer l'intéressé de ses droits aux termes du présent alinéa;

c) Les fonctionnaires consulaires ont le droit de se rendre auprès d'un ressortissant de l'Etat d'envoi qui est incarcéré, en état de détention préventive ou toute autre forme de détention, de s'entretenir et de correspondre avec lui et de pourvoir à sa représentation en justice. Ils ont également le droit de se rendre auprès d'un ressortissant de l'Etat d'envoi qui, dans leur circonscription, est incarcéré ou détenu en exécution d'un jugement. Néanmoins, les fonctionnaires consulaires doivent s'abstenir d'intervenir en faveur d'un ressortissant incarcéré ou mis en état de détention préventive ou toute autre forme de détention lorsque l'intéressé s'y oppose expressément.

2. Les droits visés au paragraphe 1 du présent article doivent s'exercer dans le cadre des lois et règlements de l'Etat de résidence, étant entendu, toutefois, que ces lois et règlements doivent permettre la pleine réalisation des fins pour lesquelles les droits sont accordés en vertu du présent article.

Article 37
RENSEIGNEMENTS EN CAS DE DÉCÈS, DE TUTELLE OU DE CURATELLE, DE NAUFRAGE ET D'ACCIDENT AÉRIEN

Si les autorités compétentes de l'Etat de résidence possèdent les renseignements correspondants, elles sont tenues :

a) En cas de décès d'un ressortissant de l'Etat d'envoi, d'informer sans retard le poste consulaire dans la circonscription duquel le décès a eu lieu;

b) De notifier sans retard au poste consulaire compétent tous les cas où il y aurait lieu de pourvoir à la nomination d'un tuteur ou d'un curateur pour un ressortissant mineur ou incapable de l'Etat d'envoi. L'application des lois et règlements de l'Etat de résidence demeure toutefois réservée en ce qui concerne la nomination de ce tuteur ou de ce curateur;

c) Lorsqu'un navire ou un bateau ayant la nationalité de l'Etat d'envoi fait naufrage ou échoue dans la mer territoriale ou les eaux intérieures de l'Etat de résidence ou lorsqu'un avion immatriculé dans l'Etat d'envoi subit un accident sur le territoire de l'Etat de résidence, d'informer sans retard le poste consulaire le plus proche de l'endroit où l'accident a eu lieu.

Article 38
COMMUNICATION AVEC LES AUTORITÉS DE L'ETAT DE RÉSIDENCE

Dans l'exercice de leurs fonctions, les fonctionnaires consulaires peuvent s'adresser :

a) Aux autorités locales compétentes de leur circonscription consulaire;

b) Aux autorités centrales compétentes de l'Etat de résidence si et dans la mesure où cela est admis par les lois, règlements et usages de l'Etat de résidence ou par les accords internationaux en la matière.

Article 39
DROITS ET TAXES CONSULAIRES

1. Le poste consulaire peut percevoir sur le territoire de l'Etat de résidence les droits et taxes que les lois et règlements de l'Etat d'envoi prévoient pour les actes consulaires.

2. Les sommes perçues au titre des droits et taxes prévus au paragraphe 1 du présent article et les reçus y afférents sont exempts de tous impôts et taxes dans l'Etat de résidence.

SECTION II. FACILITÉS, PRIVILÈGES ET IMMUNITÉS CONCERNANT LES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES ET LES AUTRES MEMBRES DU POSTE CONSULAIRE

Article 40
PROTECTION DES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES

L'Etat de résidence traitera les fonctionnaires consulaires avec le respect qui leur est dû et prendra toutes mesures appropriées pour empêcher toute atteinte à leur personne, leur liberté et leur dignité.

Article 41
INVIOLABILITÉ PERSONNELLE DES FONCTIONNAIRES CONSULAIRES

1. Les fonctionnaires consulaires ne peuvent être mis en état d'arrestation ou de détention préventive qu'en cas de crime grave et à la suite d'une décision de l'autorité judiciaire compétente.

2. A l'exception du cas prévu au paragraphe 1 du présent article, les fonctionnaires consulaires ne peuvent pas être incarcérés ni soumis à aucune

autre forme de limitation de leur liberté personnelle, sauf en exécution d'une décision judiciaire définitive.

3. Lorsqu'une procédure pénale est engagée contre un fonctionnaire consulaire, celui-ci est tenu de se présenter devant les autorités compétentes. Toutefois, la procédure doit être conduite avec les égards qui sont dus au fonctionnaire consulaire en raison de sa position officielle et, à l'exception du cas prévu au paragraphe 1 du présent article, de manière à gêner le moins possible l'exercice des fonctions consulaires. Lorsque, dans les circonstances mentionnées au paragraphe 1 du présent article, il est devenu nécessaire de mettre un fonctionnaire consulaire en état de détention préventive, la procédure dirigée contre lui doit être ouverte dans le délai le plus bref.

Article 42
NOTIFICATION DES CAS D'ARRESTATION, DE DÉTENTION OU DE POURSUITE

En cas d'arrestation, de détention préventive d'un membre du personnel consulaire ou de poursuite pénale engagée contre lui, l'Etat de résidence est tenu d'en prévenir au plus tôt le chef de poste consulaire. Si ce dernier est lui-même visé par l'une de ces mesures, l'Etat de résidence doit en informer l'Etat d'envoi par la voie diplomatique.

Article 43
IMMUNITÉ DE JURIDICTION

1. Les fonctionnaires consulaires et les employés consulaires ne sont pas justiciables des autorités judiciaires et administratives de l'Etat de résidence pour les actes accomplis dans l'exercice des fonctions consulaires.

2. Toutefois, les dispositions du paragraphe 1 du présent article ne s'appliquent pas en cas d'action civile :

a) Résultant de la conclusion d'un contrat passé par un fonctionnaire consulaire ou un employé consulaire qu'il n'a pas conclu expressément ou implicitement en tant que mandataire de l'Etat d'envoi; ou

b) Intentée par un tiers pour un dommage résultant d'un accident causé dans l'Etat de résidence par un véhicule, un navire ou un aéronef.

Article 44
OBLIGATION DE RÉPONDRE COMME TÉMOIN

1. Les membres d'un poste consulaire peuvent être appelés à répondre

comme témoins au cours de procédures judiciaires et administratives. Les employés consulaires et les membres du personnel de service ne doivent pas refuser de répondre comme témoins, si ce n'est dans les cas mentionnés au paragraphe 3 du présent article. Si un fonctionnaire consulaire refuse de témoigner, aucune mesure coercitive ou autre sanction ne peut lui être appliquée.

2. L'autorité qui requiert le témoignage doit éviter de gêner un fonctionnaire consulaire dans l'accomplissement de ses fonctions. Elle peut recueillir son témoignage à sa résidence ou au poste consulaire, ou accepter un déclaration écrite de sa part, toutes les fois que cela est possible.

3. Les membres d'un poste consulaire ne sont pas tenus de déposer sur des faits ayant trait à l'exercice de leurs fonctions et de produire la correspondance et les documents officiels y relatifs. Ils ont également le droit de refuser de témoigner en tant qu'experts sur le droit national de l'Etat d'envoi.

Article 45
RENONCIATION AUX PRIVILÈGES ET IMMUNITÉS

1. L'Etat d'envoi peut renoncer à l'égard d'un membre du poste consulaire aux privilèges et immunités prévus aux articles 41, 43 et 44.

2. La renonciation doit toujours être expresse, sous réserve des dispositions du paragraphe 3 du présent article, et doit être communiquée par écrit à l'Etat de résidence.

3. Si un fonctionnaire consulaire ou un employé consulaire, dans une matière où il bénéficierait de l'immunité de juridiction en vertu de l'article 43, engage une procédure, il n'est pas recevable à invoquer l'immunité de juridiction à l'égard de toute demande reconventionnelle directement liée à la demande principale.

4. La renonciation à l'immunité de juridiction pour une action civile ou administrative n'est pas censée impliquer la renonciation à l'immunité quant aux mesures d'exécution du jugement, pour lesquelles une renonciation distincte est nécessaire.

Article 46
EXEMPTION D'IMMATRICULATION DES ÉTRANGERS ET DE PERMIS DE SÉJOUR

1. Les fonctionnaires consulaires et les employés consulaires, ainsi que les membres de leur famille vivant à leur foyer, sont exempts de toutes les

obligations prévues par les lois et règlements de l'Etat de résidence en matière d'immatriculation des étrangers et de permis de séjour.

2. Toutefois, les dispositions du paragraphe 1 du présent article ne s'appliquent ni à l'employé consulaire qui n'est pas un employé permanent de l'Etat d'envoi ou qui exerce une activité privée de caractère lucratif dans l'Etat de résidence, ni à un membre de sa famille.

Article 47
EXEMPTION DE PERMIS DE TRAVAIL

1. Les membres du poste consulaire sont, en ce qui concerne les services rendus à l'Etat d'envoi, exempts des obligations que les lois et règlements de l'Etat de résidence relatifs à l'emploi de la main-d'oeuvre étrangère imposent en matière de permis de travail.

2. Les membres du personnel privé des fonctionnaires consulaires et employés consulaires, s'ils n'exercent aucune autre occupation privée de caractère lucratif dans l'Etat de résidence, sont exempts des obligations visées au paragraphe 1 du présent article.

Article 48
EXEMPTION DU RÉGIME DE SÉCURITÉ SOCIALE

1. Sous réserve des dispositions du paragraphe 3 du présent article, les membres du poste consulaire, pour ce qui est des services qu'ils rendent à l'Etat d'envoi, et les membres de leur famille vivant à leur foyer, sont exemptés des dispositions de sécurité sociale qui peuvent être en vigueur dans l'Etat de résidence.

2. L'exemption prévue au paragraphe 1 du présent article s'applique également aux membres du personnel privé qui sont au service exclusif des membres du poste consulaire, à condition :

a) Qu'ils ne soient pas ressortissants de l'Etat de résidence ou n'y aient pas leur résidence permanente; et

b) Qu'ils soient soumis aux dispositions de sécurité sociale qui sont en vigueur dans l'Etat d'envoi ou dans un Etat tiers.

3. Les membres du poste consulaire qui ont à leur service des personnes auxquelles l'exemption prévue au paragraphe 2 du présent article ne s'applique pas doivent observer les obligations que les dispositions de sécurité sociale de l'Etat de résidence imposent à l'employeur.

4. L'exemption prévue aux paragraphes 1 et 2 du présent article n'exclut pas la participation volontaire au régime de sécurité sociale de l'Etat de résidence, pour autant qu'elle est admise par cet Etat.

Article 49
EXEMPTION FISCALE

1. Les fonctionnaires consulaires et les employés consulaires ainsi que les membres de leur famille vivant à leur foyer sont exempts de tous impôts et taxes, personnels ou réels, nationaux, régionaux et communaux, à l'exception :

a) Des impôts indirects d'une nature telle qu'ils sont normalement incorporés dans le prix des marchandises ou des services;

b) Des impôts et taxes sur les biens immeubles privés situés sur le territoire de l'Etat de résidence, sous réserve des dispositions de l'article 32;

c) Des droits de succession et de mutation perçus par l'Etat de résidence, sous réserve des dispositions du paragraphe *b* de l'article 51;

d) Des impôts et taxes sur les revenus privés, y compris les gains en capital, qui ont leur source dans l'Etat de résidence, et des impôts sur le capital prélevés sur les investissements effectués dans des entreprises commerciales ou financières situées dans l'Etat de résidence;

e) Des impôts et taxes perçus en rémunération de services particuliers rendus;

f) Des droits d'enregistrement, de greffe, d'hypothèque et de timbre, sous réserve des dispositions de l'article 32.

2. Les membres du personnel de service sont exempts des impôts et taxes sur les salaires qu'ils reçoivent du fait de leurs services.

3. Les membres du poste consulaire qui emploient des personnes dont les traitements ou salaires ne sont pas exemptés de l'impôt sur le revenu dans l'Etat de résidence doivent respecter les obligations que les lois et règlements dudit Etat imposent aux employeurs en matière de perception de l'impôt sur le revenu.

Article 50
EXEMPTION DES DROITS DE DOUANE ET DE LA VISITE DOUANIÈRE

1. Suivant les dispositions législatives et réglementaires qu'il peut adopter, l'Etat de résidence autorise l'entrée et accorde l'exemption de tous droits de douane, taxes et autres redevances connexes autres que frais d'entrepôt, de transport et frais afférents à des services analogues, pour :

a) Les objets destinés à l'usage officiel du poste consulaire;

b) Les objets destinés à l'usage personnel du fonctionnaire consulaire et

des membres de sa famille vivant à son foyer, y compris les effets destinés à son établissement. Les articles de consommation ne doivent pas dépasser les quantités nécessaires pour leur utilisation directe par les intéressés.

2. Les employés consulaires bénéficient des privilèges et exemptions prévus au paragraphe 1 du présent article pour ce qui est des objets importés lors de leur première installation.

3. Les bagages personnels accompagnés des fonctionnaires consulaires et des membres de leur famille vivant à leur foyer sont exemptés de la visite douanière. Ils ne peuvent être soumis à la visite que s'il y a de sérieuses raisons de supposer qu'ils contiennent des objets autres que ceux mentionnés l'alinéa *b* du paragraphe 1 du présent article ou des objets dont l'importation ou l'exportation est interdite par les lois et règlements de l'Etat de résidence ou soumise à ses lois et règlements de quarantaine. Cette visite ne peut avoir lieu qu'en présence du fonctionnaire consulaire ou du membre de sa famille intéressé.

Article 51
SUCCESSION D'UN MEMBRE DU POSTE CONSULAIRE OU D'UN MEMBRE DE SA FAMILLE

En cas de décès d'un membre du poste consulaire ou d'un membre de sa famille qui vivait à son foyer, l'Etat de résidence est tenu :

a) De permettre l'exportation des biens meubles du défunt, à l'exception de ceux qui ont été acquis dans l'Etat de résidence et qui font l'objet d'une prohibition d'exportation au moment du décès;

b) De ne pas prélever de droits nationaux, régionaux ou communaux de succession ni de mutation sur les biens meubles dont la présence dans l'Etat de résidence était due uniquement à la présence dans cet Etat du défunt en tant que membre du poste consulaire ou membre de la famille d'un membre du poste consulaire.

Article 52
EXEMPTION DES PRESTATIONS PERSONNELLES

L'Etat de résidence doit exempter les membres du poste consulaire et les membres de leur famille vivant à leur foyer de toute prestation personnelle et de tout service d'intérêt public, de quelque nature qu'il soit, et des charges militaires telles que les réquisitions, contributions et logements militaires.

Article 53
COMMENCEMENT ET FIN DES PRIVILÈGES ET IMMUNITÉS CONSULAIRES

1. Tout membre du poste consulaire bénéficie des privilèges et immunités prévus par la présente Convention dès son entrée sur le territoire de l'Etat de résidence pour gagner son poste ou, s'il se trouve déjà sur ce territoire, dès son entrée en fonctions au poste consulaire.

2. Les membres de la famille d'un membre du poste consulaire vivant à son foyer, ainsi que les membres de son personnel privé, bénéficient des privilèges et immunités prévus dans la présente Convention à partir de la dernière des dates suivantes : celle à partir de laquelle ledit membre du poste consulaire jouit des privilèges et immunités conformément au paragraphe 1 du présent article, celle de leur entrée sur le territoire de l'Etat de résidence ou celle à laquelle ils sont devenus membres de ladite famille ou dudit personnel privé.

3. Lorsque les fonctions d'un membre du poste consulaire prennent fin, ses privilèges et immunités, ainsi que ceux des membres de sa famille vivant à son foyer ou des membres de son personnel privé, cessent normalement à la première des dates suivantes : au moment où la personne en question quitte le territoire de l'Etat de résidence, ou à l'ex piration d'un délai raisonnable qui lui aura été accordé à cette fin, mais ils subsistent jusqu'à ce moment, même en cas de conflit armé. Quant aux personnes visées au paragraphe 2 du présent article, leurs privilèges et immunités cessent dès qu'elles-mêmes cessent d'appartenir au foyer ou d'être au service d'un membre du poste consulaire, étant toutefois entendu que, si ces personnes ont l'intention de quitter le territoire de l'Etat de résidence dans un délai raisonnable, leurs privilèges et immunités subsistent jusqu'au moment de leur départ.

4. Toutefois, en ce qui concerne les actes accomplis par un fonctionnaire consulaire ou un employé consulaire dans l'exercice de ses fonctions, l'immunité de juridiction subsiste sans limitation de durée.

5. En cas de décès d'un membre du poste consulaire, les membres de sa famille vivant à son foyer continuent de jouir des privilèges et immunités dont ils bénéficient, jusqu'à la première des dates suivantes : celle où ils quittent le territoire de l'Etat de résidence, ou à l'expiration d'un délai raisonnable qui leur aura été accordé à cette fin.

Article 54
OBLIGATIONS DES ETATS TIERS

1. Si le fonctionnaire consulaire traverse le territoire ou se trouve sur le territoire d'un Etat tiers, qui lui a accordé un visa au cas où ce visa est requis, pour aller assumer ses fonctions ou rejoindre son poste, ou pour rentrer dans l'Etat d'envoi, l'Etat tiers lui accordera les immunités prévues dans les autres articles de la présente Convention, qui peuvent être nécessaires pour permettre son passage ou son retour. L'Etat tiers fera de même pour les membres de la famille vivant à son foyer et bénéficiant des privilèges et immunités qui accompagnent le fonctionnaire consulaire ou qui voyagent séparément pour le rejoindre ou pour rentrer dans l'Etat d'envoi.

2. Dans les conditions similaires à celles qui sont prévues au paragraphe 1 du présent article, les Etats tiers ne doivent pas entraver le passage sur leur territoire des autres membres du poste consulaire et des membres de leur famille vivant à leur foyer.

3. Les Etats tiers accorderont à la correspondance officielle et aux autres communications officielles en transit, y compris les messages en code ou en chiffre, la même liberté et la même protection que l'Etat de résidence est tenu d'accorder en vertu du la présente Convention. Ils accorderont aux courriers consulaires, auxquels un visa a été accordé s'il était requis, et aux valises consulaires en transit, la même inviolabilité et la même protection que l'Etat de résidence est tenu d'accorder en vertu de la présente Convention.

4. Les obligations des Etats tiers en vertu des paragraphes 1, 2 et 3 du présent article s'appliquent également aux personnes mentionnées respectivement dans ces paragraphes, ainsi qu'aux communications officielles et aux valises consulaires, lorsque leur présence sur le territoire de l'Etat tiers est due à un cas de force majeure.

Article 55
RESPECT DES LOIS ET RÈGLEMENTS DE L'ETAT DE RÉSIDENCE

1. Sans préjudice de leurs privilèges et immunités, toutes les personnes qui bénéficient de ces privilèges et immunités ont le devoir de respecter les lois et règlements de l'Etat de résidence. Elles ont également le devoir de ne pas s'immiscer dans les affaires intérieures de cet Etat.

2. Les locaux consulaires ne seront pas utilisés d'une manière incompatible avec l'exercice des fonctions consulaires.

3. Les dispositions du paragraphe 2 du présent article n'excluent pas la

possibilité d'installer, dans une partie du bâtiment où se trouvent les locaux du poste consulaire, les bureaux d'autres organismes ou agences, à condition que les locaux affectés à ces bureaux soient séparés de ceux qui sont utilisés par le poste consulaire. Dans ce cas, lesdits bureaux ne sont pas considérés, aux fins de la présente Convention, comme faisant partie des locaux consulaires.

Article 56
ASSURANCE CONTRE LES DOMMAGES CAUSÉS AUX TIERS

Les membres du poste consulaire doivent se conformer à toutes les obligations imposées par les lois et règlements de l'Etat de résidence en matière d'assurance de responsabilité civile pour l'utilisation de tout véhicule, bateau ou aéronef.

Article 57
DISPOSITIONS SPÉCIALES RELATIVES À L'OCCUPATION PRIVÉE DE CARACTÈRE LUCRATIF

1. Les fonctionnaires consulaires de carrière n'exerceront dans l'Etat de résidence aucune activité professionnelle ou commerciale pour leur profit personnel.

2. Les privilèges et immunités prévus au présent chapitre ne sont pas accordés :

a) Aux employés consulaires et aux membres du personnel de service qui exercent dans l'Etat de résidence une occupation privée de caractère lucratif;

b) Aux membres de la famille d'une personne mentionnée à l'alinéa *a* du présent paragraphe et aux membres de son personnel privé;

c) Aux membres de la famille d'un membre du poste consulaire qui exercent eux-mêmes dans l'Etat de résidence une occupation privée de caractère lucratif.

Chapitre III.

Régime applicable aux fonctionnaires consulaires honoraires et aux postes consulaires dirigés par eux

Article 58
DISPOSITIONS GÉNÉRALES CONCERNANT LES FACILITÉS, PRIVILÈGES ET IMMUNITÉS

1. Les articles 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38 et 39, le paragraphe 3 de l'article 54 et les paragraphes 2 et 3 de l'article 55 s'appliquent aux postes consulaires dirigés par un fonctionnaire consulaire honoraire. En outre, les facilités, privilèges et immunités de ces postes consulaires sont réglés par les articles 59, 60, 61 et 62.

2. Les articles 42 et 43, le paragraphe 3 de l'article 44, les articles 45 et 53 et le paragraphe 1 de l'article 55 s'appliquent aux fonctionnaires consulaires honoraires. En outre, les facilités, privilèges et immunités de ces fonctionnaires consulaires sont réglés par les articles 63, 64, 65, 66 et 67.

3. Les privilèges et immunités prévus dans la présente Convention ne sont pas accordés aux membres de la famille d'un fonctionnaire consulaire honoraire ou d'un employé consulaire qui est employé dans un poste consulaire dirigé par un fonctionnaire consulaire honoraire.

4. L'échange de valises consulaires entre deux postes consulaires situés dans des pays différents et dirigés par des fonctionnaires consulaires honoraires n'est admis que sous réserve du consentement des deux Etats de résidence.

Article 59
PROTECTION DES LOCAUX CONSULAIRES

L'Etat de résidence prend les mesures nécessaires pour protéger les locaux consulaires d'un poste consulaire dirigé par un fonctionnaire consulaire honoraire et empêcher qu'ils ne soient envahis ou endommagés et que la paix du poste consulaire ne soit troublée ou sa dignité amoindrie.

Article 60
EXEMPTION FISCALE DES LOCAUX CONSULAIRES

1. Les locaux consulaires d'un poste consulaire dirigé par un fonctionnaire consulaire honoraire, dont l'Etat d'envoi est propriétaire ou locataire, sont

exempts de tous impôts et taxes de toute nature, nationaux, régionaux ou communaux, pourvu qu'il ne s'agisse pas de taxes perçues en rémunération de services particuliers rendus.

2. L'exemption fiscale prévue dans le paragraphe 1 du présent article ne s'applique pas à ces impôts et taxes lorsque, d'après les lois et règlements de l'Etat de résidence, ils sont à la charge de la personne qui a contracté avec l'Etat d'envoi.

Article 61
INVIOLABILITÉ DES ARCHIVES ET DOCUMENTS CONSULAIRES

Les archives et documents consulaires d'un poste consulaire dirigé par un fonctionnaire consulaire honoraire sont inviolables à tout moment et en quelque lieu qu'ils se trouvent, à condition qu'ils soient séparés des autres papiers et documents et, en particulier, de la correspondance privée du chef de poste consulaire et de toute personne travaillant avec lui, ainsi que des biens, livres ou documents se rapportant à leur profession ou à leur commerce.

Article 62
EXEMPTION DOUANIÈRE

Suivant les dispositions législatives et réglementaires qu'il peut adopter, l'Etat de résidence accorde l'entrée ainsi que l'exemption de tous droits de douane, taxes et autres redevances connexes autres que frais d'entrepôt, de transport et frais afférents à des services analogues, pour les objets suivants, à condition qu'ils soient destinés exclusivement à l'usage officiel d'un poste consulaire dirigé par un fonctionnaire consulaire honoraire : les écussons, pavillons, enseignes, sceaux et cachets, livres, imprimés officiels, le mobilier de bureau, le matériel et les fournitures de bureau, et les objets analogues fournis au poste consulaire par l'Etat d'envoi ou sur sa demande.

Article 63
PROCÉDURE PÉNALE

Lorsqu'une procédure pénale est engagée contre un fonctionnaire consulaire honoraire, celui-ci est tenu de se présenter devant les autorités compétentes. Toutefois, la procédure doit être conduite avec les égards qui sont dus au fonctionnaire consulaire honoraire en raison de sa position officielle et, sauf si l'intéressé est en état d'arrestation ou de détention, de manière à gêner le moins possible l'exercice des fonctions consulaires.

Lorsqu'il est devenu nécessaire de mettre un fonctionnaire consulaire honoraire en état de détention préventive, la procédure dirigée contre lui doit être ouverte dans le délai le plus bref.

Article 64
PROTECTION DU FONCTIONNAIRE CONSULAIRE HONORAIRE

L'Etat de résidence est tenu d'accorder au fonctionnaire consulaire honoraire la protection qui peut être nécessaire en raison de sa position officielle.

Article 65
EXEMPTION D'IMMATRICULATION DES ÉTRANGERS ET DE PERMIS DE SÉJOUR

Les fonctionnaires consulaires honoraires, à l'exception de ceux qui exercent dans l'Etat de résidence une activité professionnelle ou commerciale pour leur profit personnel, sont exempts de toutes les obligations prévues par les lois et règlements de l'Etat de résidence en matière d'immatriculation des étrangers et de permis de séjour.

Article 66
EXEMPTION FISCALE

Le fonctionnaire consulaire honoraire est exempt de tous impôts et taxes sur les indemnités et les émoluments qu'il reçoit de l'Etat d'envoi en raison de l'exercice des fonctions consulaires.

Article 67
EXEMPTION DES PRESTATIONS PERSONNELLES

L'Etat de résidence doit exempter les fonctionnaires consulaires honoraires de toute prestation personnelle et de tout service d'intérêt public, de quelque nature qu'il soit, ainsi que des charges militaires telles que les réquisitions, contributions et logements militaires.

Article 68
CARACTÈRE FACULTATIF DE L'INSTITUTION DES FONCTIONNAIRES

Chaque Etat est libre de décider s'il nommera ou recevra des fonctionnaires consulaires honoraires.

Chapitre IV.

Dispositions générales

Article 69
AGENTS CONSULAIRES NON CHEFS DE POSTE CONSULAIRE

1. Chaque Etat est libre de décider s'il établira ou admettra des agences consulaires gérées par des agents consulaires n'ayant pas été désignés comme chefs de poste consulaire par l'Etat d'envoi.

2. Les conditions dans lesquelles les agences consulaires au sens du paragraphe 1 du présent article peuvent exercer leur activité, ainsi que les privilèges et immunités dont peuvent jouir les agents consulaires qui les gèrent, sont fixés par accord entre l'Etat d'envoi et l'Etat de résidence.

Article 70
EXERCICE DE FONCTIONS CONSULAIRES PAR UNE MISSION DIPLOMATIQUE

1. Les dispositions de la présente Convention s'appliquent également, dans la mesure où le contexte le permet, à l'exercice de fonctions consulaires par une mission diplomatique.

2. Les noms des membres de la mission diplomatique attachés à la section consulaire ou autrement chargés de l'exercice des fonctions consulaires de la mission sont notifiés au Ministère des affaires étrangères de l'Etat de résidence ou à l'autorité désignée par ce ministère.

3. Dans l'exercice de fonctions consulaires, la mission diplomatique peut s'adresser :

a) Aux autorités locales de la circonscription consulaire;

b) Aux autorités centrales de l'Etat de résidence si les lois, règlements et usages de l'Etat de résidence ou les accords internationaux en la matière le permettent.

4. Les privilèges et immunités des membres de la mission diplomatique, mentionnés au paragraphe 2 du présent article, demeurent déterminés par les règles du droit international concernant les relations diplomatiques.

Article 71
RESSORTISSANTS OU RÉSIDENTS PERMANENTS DE L'ETAT DE RÉSIDENCE

1. A moins que des facilités, privilèges et immunités supplémentaires n'aient été accordés par l'Etat de résidence, les fonctionnaires consulaires qui sont ressortissants ou résidents permanents de l'Etat de résidence ne bénéficient que de l'immunité de juridiction et de l'inviolabilité personnelle pour les actes officiels accomplis dans l'exercice de leurs fonctions et du privilège prévu au paragraphe 3 de l'article 44. En ce qui concerne ces fonctionnaires consulaires, l'Etat de résidence est également tenu par l'obligation prévue à l'article 42. Lorsqu'une action pénale est engagée contre un tel fonctionnaire consulaire, la procédure doit être conduite, sauf si l'intéressé est en état d'arrestation ou de détention, de manière à gêner le moins possible l'exercice des fonctions consulaires.

2. Les autres membres du poste consulaire qui sont ressortissants ou résidents permanents de l'Etat de résidence et les membres de leur famille, ainsi que les membres de la famille des fonctionnaires consulaires visés au paragraphe 1 du présent article, ne bénéficient des facilités, privilèges et immunités que dans la mesure où cet Etat les leur reconnaît. Les membres de la famille d'un membre du poste consulaire et les membres du personnel privé qui sont eux-mêmes ressortissants ou résidents permanents de l'Etat de résidence ne bénéficient également des facilités, privilèges et immunités que dans la mesure où cet Etat les leur reconnaît. Toutefois, l'Etat de résidence doit exercer sa juridiction sur ces personnes de façon à ne pas entraver d'une manière excessive l'exercice des fonctions du poste consulaire.

Article 72
NON-DISCRIMINATION

1. En appliquant les dispositions de la présente Convention, l'Etat de résidence ne fera pas de discrimination entre les Etats.

2. Toutefois, ne seront pas considérés comme discriminatoires :

a) Le fait pour l'Etat de résidence d'appliquer restrictivement l'une des dispositions de la présente Convention parce qu'elle est ainsi appliquée à ses postes consulaires dans l'Etat d'envoi;

b) Le fait pour des Etats de se faire mutuellement bénéficier, par coutume ou par voie d'accord, d'un traitement plus favorable que ne le requièrent les dispositions de la présente Convention.

Article 73
RAPPORT ENTRE LA PRÉSENTE CONVENTION ET LES AUTRES ACCORDS INTERNATIONAUX

1. Les dispositions de la présente Convention ne portent pas atteinte aux autres accords internationaux en vigueur dans les rapports entre les Etats parties à ces accords.

2. Aucune disposition de la présente Convention ne saurait empêcher les Etats de conclure des accords internationaux confirmant, complétant ou développant ses dispositions, ou étendant leur champ d'application.

Chapitre V.

dispositions finales

Article 74
SIGNATURE

La présente Convention sera ouverte à la signature de tous les Etats Membres de l'Organisation des Nations Unies ou d'une institution spécialisée ainsi que de tout Etat partie au Statut de la Cour internationale de Justice et de tout autre Etat invité par l'Assemblée générale de l'Organisation des Nations Unies à devenir partie à la Convention, de la manière suivante : jusqu'au 31 octobre 1963, au Ministère fédéral des affaires étrangères de la République d'Autriche, et ensuite, jusqu'au 31 mars 1964, au Siège de l'Organisation des Nations Unies à New York.

Article 75
RATIFICATION

La présente Convention sera soumise à ratification. Les instruments de ratification seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article 76
ADHÉSION

La présente Convention restera ouverte à l'adhésion de tout Etat appartenant à l'une des quatre catégories mentionnées à l'article 74. Les instruments d'adhésion seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article 77
ENTRÉE EN VIGUEUR

1. La présente Convention entrera en vigueur le trentième jour qui suivra la date du dépôt auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies du vingt-deuxième instrument de ratification ou d'adhésion.

2. Pour chacun des Etats qui ratifieront la Convention ou y adhéreront après le dépôt du vingt-deuxième instrument de ratification ou d'adhésion, la Convention entrera en vigueur le trentième jour après le dépôt par cet Etat de son instrument de ratification ou d'adhésion.

Article 78
NOTIFICATIONS PAR LE SECRÉTAIRE GÉNÉRAL

Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies notifiera à tous les Etats appartenant à l'une des quatre catégories mentionnées à l'article 74:

a) Les signatures apposées à la présente Convention et le dépôt des instruments de ratification ou d'adhésion, conformément aux articles 74, 75 et 76;

b) La date à laquelle la présente Convention entrera en vigueur, conformément à l'article 77.

Article 79
TEXTES FAISANT FOI

L'original de la présente Convention, dont les textes anglais, chinois, espagnol, français et russe font également foi, sera déposé auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies, qui en fera tenir copie certifiée conforme à tous les Etats appartenant à l'une des quatre catégories mentionnées à l'article 74. EN FOI DE QUOI les plénipotentiaires soussignés, dûment autorisés par leurs gouvernements respectifs, ont signé la présente Convention. FAIT à Vienne le vingt-quatre avril mil neuf cent soixante-trois.

Protocole de signature facultative concernant l'acquisition de la nationalité Fait à Vienne le 24 avril 1963

Les Etats parties au présent Protocole et à la Convention de Vienne sur les relations consulaires, ci-après dénommée «la Convention», qui a été adoptée par la Conférence des Nations Unies tenue à Vienne du 4 mars au 22 avril 1963, *Exprimant leur désir* d'établir entre eux des normes relatives à l'acquisition de la nationalité par les membres du poste consulaire et les membres de leur famille vivant à leur foyer, *Sont convenus* des dispositions suivantes :

Article premier

Aux fins du présent Protocole, l'expression «membres du poste consulaire» a le sens qui lui est donné dans l'alinéa *g* du paragraphe 1 de l'article premier de la Convention, c'est-à-dire qu'elle s'entend des «fonctionnaires consulaires, employés consulaires et membres du personnel de service».

Article II

Les membres du poste consulaire qui n'ont pas la nationalité de l'Etat de résidence et les membres de leur famille vivant à leur foyer n'acquièrent pas la nationalité de cet Etat par le seul effet de sa législation.

Article III

Le présent Protocole sera ouvert à la signature de tous les Etats qui deviendront parties à la Convention de la manière suivante : jusqu'au 31 octobre 1963, au Ministère fédéral des affaires étrangères de la République d'Autriche, et ensuite, jusqu'au 31 mars 1964, au Siège de l'Organisation des Nations Unies à New York.

Article IV

Le présent Protocole sera ratifié. Les instruments de ratification seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article V

Le présent Protocole restera ouvert à l'adhésion de tous les Etats qui deviendront parties à la Convention. Les instruments d'adhésion seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article VI

1. Le présent Protocole entrera en vigueur le même jour que la Convention ou, si cette seconde date est plus éloignée, le trentième jour suivant la date de dépôt du second instrument de ratification du Protocole ou d'adhésion à ce Protocole auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

2. Pour chaque Etat qui ratifiera le présent Protocole ou y adhérera après son entrée en vigueur conformément au paragraphe 1 du présent article, le Protocole entrera en vigueur le trentième jour après le dépôt par cet Etat de son instrument de ratification ou d'adhésion.

Article VII

Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies notifiera à tous les Etats qui peuvent devenir parties à la Convention :

a) Les signatures apposées au présent Protocole et les dépôts des instruments de ratification ou d'adhésion, conformément aux articles III, IV et V;

b) La date à laquelle le présent Protocole entrera en vigueur, conformément à l'article VI.

Article VIII

L'original du présent Protocole, dont les textes anglais, chinois, espagnol, français et russe font également foi, sera déposé auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies, qui en adressera des copies certifiées conformes à tous les Etats visés à l'article III. EN FOI DE QUOI les plénipotentiaires soussignés, dûment autorisés par leurs gouvernements respectifs, ont signé le présent Protocole. FAIT à Vienne, le vingt-quatre avril mil neuf cent soixante-trois.

Protocole de signature facultative concernant le règlement obligatoire des différends Fait à Vienne le 24 avril 1963

Les Etats parties au présent Protocole et à la Convention de Vienne sur les relations consulaires, ci-après dénommée «la Convention », qui a été adoptée par la Conférence des Nations Unies tenue à Vienne du 4 mars au 22 avril 1963, *Exprimant leur désir* de recourir, pour ce qui les concerne, à la juridiction obligatoire de la Cour internationale de Justice pour la solution de tous différends touchant l'interprétation ou l'application de la Convention, à moins qu'un autre mode de règlement n'ait été accepté d'un commun accord par les parties dans un délai raisonnable, *Sont convenus* des dispositions suivantes :

Article premier

Les différends relatifs à l'interprétation ou à l'application de la Convention relèvent de la compétence obligatoire de la Cour internationale de Justice, qui, à ce titre, pourra être saisie par une requête de toute partie au différend qui sera elle-même partie au présent Protocole.

Article II

Les parties peuvent convenir, dans un délai de deux mois après notification par une partie à l'autre qu'il existe à son avis un litige, d'adopter d'un commun accord, au lieu du recours à la Cour internationale de Justice, une procédure devant un tribunal d'arbitrage. Ce délai étant écoulé, chaque partie peut, par voie de requête, saisir la Cour du différend.

Article III

1. Les parties peuvent également convenir d'un commun accord, dans le même délai de deux mois, de recourir à une procédure de conciliation avant d'en appeler à la Cour internationale de Justice.

2. La Commission de conciliation devra formuler ses recommandations

dans les cinq mois suivant sa constitution. Si celles-ci ne sont pas acceptées par les parties au litige dans l'espace de deux mois après leur énoncé, chaque partie sera libre de saisir la Cour du différend par voie de requête.

Article IV

Les Etats parties à la Convention, au Protocole de signature facultative concernant l'acquisition de la nationalité et au présent Protocole peuvent à tout moment déclarer étendre les dispositions du présent Protocole aux différends résultant de l'interprétation ou de l'application du Protocole de signature facultative concernant l'acquisition de la nationalité. Ces déclarations seront notifiées au Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article V

Le présent Protocole sera ouvert à la signature de tous les Etats qui deviendront Parties à la Convention, de la manière suivante: jusqu'au 31 octobre 1963 au Ministère fédéral des Affaires étrangères de la République d'Autriche, et ensuite, jusqu'au 31 mars 1964, au siège de l'Organisation des Nations Unies à New York.

Article VI

Le présent Protocole sera ratifié. Les instruments de ratification seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article VII

Le présent Protocole restera ouvert à l'adhésion de tous les Etats qui deviendront Parties à la Convention. Les instruments d'adhésion seront déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article VIII

1. Le présent Protocole entrera en vigueur le même jour que la Convention ou, si cette seconde date est plus éloignée, le trentième jour suivant la date de dépôt du second instrument de ratification du Protocole ou d'adhésion à ce Protocole auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

2. Pour chaque Etat qui ratifiera le présent Protocole ou y adhérera après son entrée en vigueur conformément au par.1 du présent article, le Protocole entrera en vigueur le trentième jour après le dépôt par cet Etat de son instrument de ratification ou d'adhésion.

Article IX

Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies notifiera à tous les Etats qui peuvent devenir Parties à la Convention:

a. Les signatures apposées au présent Protocole et le dépôt des instruments de ratification ou d'adhésion, conformément aux art. V, VI et VII;

b. Les déclarations faites conformément à lart. IV du présent Protocole;

c. La date à laquelle le présent Protocole entrera en vigueur, conformément à l'art. VIII.

Article X

L'original du présent Protocole, dont les textes anglais, chinois, espagnol, français et russe font également foi, sera déposé auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies, qui en adressera des copies certifiées conformes à tous les Etats visés à l'art. V. *En foi de quoi,* les plénipotentiaires soussignés, dûment autorisés par leurs gouvernements respectifs, ont signé le présent Protocole.

Fait à Vienne, le vingt-quatre avril mil neuf cent soixante-trois.

(Suivent les signatures)

EK II

ATAMA BELGESİ VE BUYRULTU ÖRNEKLERİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI

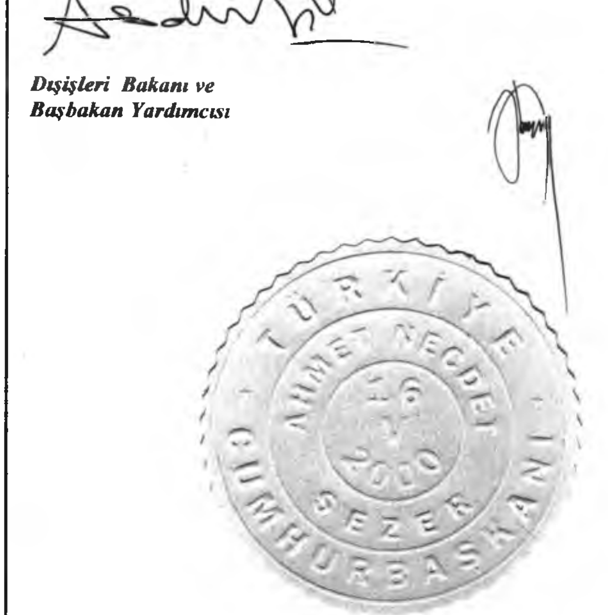
AHMET NECDET SEZER

Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa arasındaki mutlu dostluk bağlarını gözönünde tutarak ve iki ülke arasındaki ticaret münasebetlerini daha da geliştirmek isteği ile, Dışişleri Bakanımızın teklifi üzerine, ***Bay Engin YÜRÜR'ü*** *Türkiye Cumhuriyeti'nin* ***Strasburg Başkonsolosu*** *olarak seçtik ve görev çevresi* ***Bas-Rhin, Territoire-de-Belford, Doubs, Haute-Marne, Haute-Rhin, Haute-Saone, Meurthe-et-Moselle, Moselle, Vosges, Meuse*** *olmak üzere kendisine verilen görevleri bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa arasında akdedilmiş olan andlaşma ve sözleşmeler hükümleri uyarınca, uluslararası hukuk ilkeleri ve tam bir karşılıklılık temeli üzerine ve Konsolosluk çevresinde bulunan Türk vatandaşlarının bütün hak ve yararlarını koruması ve ticaret işlerinin gelişmesine yardımcı olması amacıyla atadık.*

Bundan ötürü, bütün vatandaşlarımızı ***Bay Engin YÜRÜR'ü*** *böylece tanımaya çağırır ve görevlerini özgürce yerine getirmesine ve bu göreve bağlı öncelik ve ayrıcalıklardan yararlanmasına imkan verilmesini mahalli makamlardan dileriz.*

Yukarıdaki hususları doğrulamak için, imzamızı ve Cumhurbaşkanlığı mührünü taşıyan işbu Atama Belgesi kendisine verildi.

Ankara'da ikibinüç yılı Temmuz ayının onbeşinci günü düzenlenmiştir.

Dışişleri Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

Vu le 30 MARS 2004

Pour le Ministre des Affaires Etrangères et p.o.

pour le Chef du protocole

Le Sous-Directeur

Jean-Claude LENOIR

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI

ABDULLAH GÜL

*Hindistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Pratibha Devisingh PATIL'ın **Bay/Bayan** ....yı **Hindistan Cumhuriyeti**'nin **İstanbul Başkonsolosluğu**'na atadığını bildiren 25 Şubat 2009 tarihli Atama Belgesi'ni okuyup inceleyerek, **Bay/Bayan** ....'nın uluslararası hukuk kuralları ve uluslararası gelenekler ile iki ülke arasındaki anlaşmalara uygun olarak, Başkonsolosluk görevini yapmasına ve şahsı adına girişeceği işlemler hariç olmak üzere, bu görevin yasal öncelik ve ayrıcalıklarından yararlanmasına izin verdik.*

*Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm görevlileri **Bay/Bayan**...........'yı Hindistan Cumhuriyeti'nin İstanbul Başkonsolosu olarak tanıyacak ve görevini özgürce yapabilmesine yardım edeceklerdir.*

Bay/Bayan..............'nın görev çevresi, ***Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Manisa, Muğla, Sakarya, Tekirdağ*** *ve* ***Yalova*** *illeridir.*

Bu Buyrultu Ankara'da ikibindokuz yılı Mart ayının onikinci günü verilmiştir.

Dışişleri Bakanı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI

ABDULLAH GÜL

Panama Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Martin Torrijos ESPINO'nun ***Bayan*** *....................'yi* ***Panama Cumhuriyeti'nin İstanbul Fahri Konsolosluğu****'na atadığını bildiren 17 Ekim 2008 tarihli Atama Belgesi'ni okuyup inceleyerek,* ***Bayan*** *.............'nin uluslararası hukuk kuralları ve uluslararası gelenekler ile iki ülke arasındaki anlaşmalara uygun olarak, Fahri Konsolosluk görevini yapmasına ve şahsı adına girişeceği işlemler hariç olmak üzere, bu görevin yasal öncelik ve ayrıcalıklarından yararlanmasına izin verdik.*

Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm görevlileri ***Bayan*** *..................'yi Panama Cumhuriyeti'nin İstanbul Fahri Konsolosu olarak tanıyacak ve görevini özgürce yapabilmesine yardım edeceklerdir.*

Bayan ....'nin görev çevresi İzmir hariç olmak üzere tüm Türkiye'dir.

Bu Buyrultu Ankara'da ikibindokuz yılı Şubat ayının onuncu günü verilmiştir.

Dışişleri Bakanı

Le Président de la République Française

ayant vu et examiné la Commission en date du 10 septembre 1986 par laquelle SON EXCELLENCE LE PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE DE TURQUIE

a nommé Monsieur Bülent GORKEM, consul général de Turquie à Strasbourg avec juridiction sur les départements suivants :

- Bas-Rhin, Doubs, Haute-Marne, Haut-Rhin, Haute-Saône, Jura, Meurthe-et-Moselle, Meuse, Moselle, Vosges ainsi que sur le territoire de Belfort.

et Voulant traiter favorablement Monsieur Bülent GORKEM lui accorde l'autorisation d'exercer les fonctions qui lui sont confiées dans l'intérêt des gens de mer et marchands turcs et de jouir de tous les privilèges, franchises et prééminences attachés à son emploi, Ordonne à toutes les autorités administratives et judiciaires, de le reconnaître en la qualité de consul général afin qu'il puisse remplir librement lesdites fonctions Consulaires, sous la réserve toutefois que, s'il se livrait à des actes pour lesquels il entrât personnellement dans des engagements, il pourrait être poursuivi, ainsi qu'il est d'usage, sans être admis à opposer aucun privilège. Enjoint auxdites autorités de tenir la main à l'exécution de la présente autorisation qu'elles feront enregistrer partout où besoin sera.

Fait à Paris, le 13 février 1987

F. Mitterrand

Par le Président de la République,

Le Ministre des Affaires Etrangères

Belgenin daha okunaklı bir örneği için eklerin en sonuna bakınız.

EK III

KONSOLOSLUKLARIMIZIN YAZIŞMALARI KONUSUNDA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI GENELGESİ (23 TEMMUZ 1969)

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
GİKY.110.109-69 23.7.1969
ÇOK ACELE - UÇAKLA

GENELGE

KONU: Konsolosluklarımızın yazışmaları hk.

İLGİ: a) 20 Haziran 1969 tarihli ve GiKY.110.109-69/ (70), (77), (50) sayılı genelge;

b) 2 Temmuz 1969 tarihli ve GİKY.110.109-69/ (73), (83), (52) sayılı genelge.

I- 5 Mayıs 1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanunun 1. maddesinin 3. bendi, Başkonsolosluk ve Konsolosluklarımız ile Büyükelçilik ve Elçiliklerimizin Konsolosluk Şubelerinin Dışişleri Bakanlığı ile ve bu Bakanlıkça tespit olunacak hallerde, sözü geçen Bakanlığa bilgi vermek kaydıyla, diğer Bakanlıklarla karşılıklı yazışma yapabileceklerine dair bir hüküm ihtiva etmektedir.

(İlgi b)'de kayıtlı genelgenin 6h paragrafının 3. fıkrasında bu konuya diğinilerek, ayrı bir genelgenin gönderilmesine değin mevcut tatbikata devam olunacağı belirtilmişti.

II- İşbu genelge ile, Başkonsolosluk, konsolosluk ve Büyükelçilik ve Elçiliklerimiz Konsolosluk Şubelerinin doğrudan doğruya hangi Bakanlık ve mercilerle yazışmada bulunabilecekleri gösterilmektedir. Bundan böyle, bu konuda, işbu genelgeye göre hareket edileektir.

III- Başkonsolosluk ve Konsolosluklarımız ile Büyükelçilik ve Elçiliklerimizin Konsolosluk Şubelerinin Dışişleri Bakanlığı dışındaki Bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışma yapabilecekleri haller aşağıda gösterilmiştir:

Adalet Bakanlığı ile, adli tebligat, adli sicil, ifade tesbiti talepleri ve kaza tespit raporları hakkında;

Yetkili Mahkemelerle tereke konularında;

Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığının ilgili Daireleri ve il-

gili askerlik Daire ve Şubeleri ile, yurtdışındaki vatandaşların askerlik yoklamaları, mahkumiyetleri, yabancı kadınlarla evlilikleri ve sair askerlik işlemleri ile çağrı bildirimi veya seferberlik emrinin ilgililere tebliği konusundaki işlemler ve aşağıdaki "4/D" bendinde yazılı hususlar hakkında;

A- İçişleri Bakanlığı ve Vilayet ve Kaymakamlıkların Nüfus Müdürlük veya Memurlukları ile, Türk vatandaşlarının doğumu, evlenmesi ve ölümü ile ilgili ve sair bilcümle nüfus işleri hakkında;

B- İçişleri Bakanlığı ile, yabancı memleketlerde bulunup da yeniden veya istisnai olarak Türk vatandaşlığına alınmasını isteyen yabancıların ve yurtdışında oturup da Türk vatandaşlığından çıkma izni isteyen vatandaşların müracaatları ile Türkiye ile vize muafiyeti anlaşması akdetmiş bir Devletin vatandaşlığını iktisap etmemiş bulunan eski Türk vatandaşlarının ve kayden hala Türk vatandaşı olması melhuz yabancıların Türkiye'ye giriş vizesi talepleri hakkında;

C- İçişleri Bakanlığı ile, 10 Şubat 1932 tarihli ve 12228 sayılı "Seyrüsefer Talimatnamesi" uyarınca pasaport verilmesi için;

D- İçişleri Bakanlığı ve ilgili Valiliklerle, pasaportunu kaybettiğini ifade ederek yeni pasaport almak isteyen vatandaşlara verilecek pasaportlar ile ilgili incelemeler, pasaportla ilgili şüphe celbedici hususların tahkiki ve pasaportsuz yurtdışına çıkan vatandaşlar hakkında;

E- İçişleri Bakanlığı ile, göçmen işleri hakkında;

F- İçişleri Bakanlığı ile, sürücü ehliyetnameleri hakkında;

G- İçişleri Bakanlığı ile, emniyet ve asayiş bakımından yapılan istizanlar, öğrenci istizan varakaları, muzır şahısların ve işçi simsarlarının faaliyetleri ile sınır dışı edilenler hakkında;

H- Konsolosluk heyetinin görev alanı sınır illerimize kadar uzanmakta ise İçişleri Bakanlığı ve sınır Valilikleri ile, sınır işlemleri hakkıda;

İ- Valiliklere, yurtdışında ölen vatandaşlarımızın cenazelerinin nakledilmesi konusunda;

J- Belediyelerdeki ve Köy Muhtarlıklarındaki ve sair Evlendirme Memurlukları ile, Evlenme İlanları konusunda;

A- Korsolosluk heyeti nezdinde mali Müşavirlik veya Ataşeliğin bulunmaması halinde, Maliye Bakanlığı ve Vilayet defterdarlıkları ile, mali mevzuat ve ezcümle Kambiyo mevzuatına dair bilgi talepleri, bedelsiz ithalat ve menşe şahadetnameleri, Türk parasını Koruma Kanunu ve bu Kanuna dayanan tebliğlerin tatbikatı ve mali tebligat konularında;

B- Konsolosluk heyeti nezdinde Mali Müşavirlik veya Ataşeliğin bulunmadığı hallerde T.C. Merkez Bankası ile, bedelsiz ithalat ve menşe şahadetnameleri hakkında;

A- Konsolosluk heyetinin görev alanına tekabül eden yetkili öğrenci Müfettişliğinin bulunmadığı hallerde, Milli Eğitim Bakanlığı ile, bilcümle öğrenci işleri hakkında;

B- Konsolosluk heyetinin görev alanına tekabül eden yetkili öğrenci müfettişliğinin bulunmadığı hallerde Milli Eğitim Bakanlığı ile, yabancı memleketlerdeki Türk okulları hakkında;

Konsolosluk heyetinin görev alanına tekabül eden yetkili Öğrenci Müfettişliğinin bulunmadığı hallerde, Üniversite Rektörlükleri el, diplomalar, ihtisaslar, imtihan şartları ve günleri hakkında;

Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü ile sefer tarifeleri ve yol haritaları hakkında;

Konsolosluk heyetinin görev alanına tekabül eden yetkili Ticaret Müşavirliği veya Ataşeliğinin bulunmaması halinde Ticaret Bakanlığı, "Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği", Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları ile, ticari konularda bilgi verilmesi, ezcümle menşe şahadetnamaleri ile ilgili olarak;

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile,

A- Salgın hastalıkların bildirilmesi,

B- Hasta vatandaşlar ve Türkiye'de tedavi edilmek isteyen yabancı hastalar,

C- İlaç ithalatı ve ilaçlarla ilgili sair konular hakkında;

Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve Vilayetlerin sınır kapılarındaki Gümrük Müdürlükleri ile,

A- Vatandaşların ve yabancıların gümrüklerde kalan eşyaları, kaçakçılık,

B- Sınır işleri,

C- Gümrük ve Tekel mevzuatı ile tatbikatına dair bilg i talepleri hakkında;

Tarım Bakanlığı ile, zirai mücadele, ezcümle zirai afetler ile salgın hayvan hastalıklarının bildirilmesi hakkında;

Ulaştırma Bakanlığı ve yetkili Liman Reislikleri ile, gemiler ve gemicilikle ilgili hususlarda ve aynı bakanlık ve Devlet demur yolları Genel Müdürlüğü, Denizilik Bankası genel Müdürlüğü ve Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü ile 8. bende yazılı konularda;

Konsolosluk heyeti nezdinde Çalışma Müşavirilği veya Ataşeliği veya

Sosyal Yardımcılık bulunmaması halinde, Çalışma Bakanlığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu ile, yabancı memleketlerde bulunan veya bulunmuş olan işçilerin ve aileleri efradının her çeşit şahsi hakları konusunda;

Köy İşleri Bakanlığı ve Vilayetlerin Toprak ve İskan Müdürlükleri ile, göçmen işleri hakkında;

Konsolosluk heyetince lüzum görülecek mercilerle, yukarıdaki "4/D" bendinde yazılı pasaportlarla ilgili hususlar hakkında;

Konsolosluk heyetinin görev alanı içersinde dilekçeye muhatap olmak veya yerine iletmek hususunda aslen yetkili bir başka merci yoksa, yurtta belli bir resmi merciye iletilmek üzere Türk vatandaşları tarafından verilen dilekçelerin bu resmi merciye ulaştırılması hususunda bu mercilerle,

Başkonsolosluk, Konsolosluk ve Büyükelçilik ve Elçiliklerin Konsolosluk Şubeleri arasında doğrudan doğruya karşılıklı yazışma yapılabilecektir.

IV- Konsolosluk heyetlerince III. Paragrafta gösterilen Bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışmalar, ancak açık yazı veya açık telgrf şeklinde olabilir. Konsolosluk heyetleri, 26 Haziran 1969 tarihli ve GİKY 110.109-69 (70), (77), (50) sayılı genelgemize ek olarak takdim edilen 24 Haziran 1969 tarihli ve 87-30/4592 sayılı Başbakanlık genelgesinin 4. paragrafının son fıkrası hükmü de dikkate alınarak, işbu genelgenin III. Parafrafında yazılı Bakanlık ve mercilerden şifreli veya kriptolanmış telgraf ve yazı kabul etmeyecekler ve bu Sakanlık ve mercilere doğrudan doğruya şifreli veya kriptolanmış telgraf ve yazı göndermeyeceklerdir. III. Paragrafta yazılı konulardan şifreli veya kriptolanmış yazı veya telgrafla bildirilmesi gerekenler üzerinde aynı paragrafta yazılı Bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışmalar, ancak Dışişleri Bakanlığı kanalıyla yapılabilecektir. Herhangi bir onu bir ere şifreli veya kpitolanmış bir telgraf veya yazıda ele alınmışsa, aynı konu, daha sonra açık telgraf veya yazılarda yer alacak olsa bile, bu karşılıklı yazışmalar gizli olmak kaydiyle bâdema Dışişleri Bakanlığı kanaliyle yapılacaktır.

V- İşbu genelgenin III. Parafrafında yazılı Bakanlık ve mercilere aynı paragraf ve IV. Paragraf gereğince Büyükelçilik ve elçiliklerin Konsolosluk Şubelerince gönderilecek açık telgraf ve açık yazılar, Konsolosluk Şubesini tedvirle vazifeli meslek memuru tarafından imzalanacaktır.

Bu karşılıklı yazışmalar, Büyükelçi ve Elçi yahut maslahatgüzarlarının bilgisi, gözetim ve denetimi altında olacaktır.

VI- İşbu genelgenin III. Paragrafında sözkonusu karşılıklı yazışmalardan,

5 Mayıs 1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanunun 3. maddesi gereğince Dışişleri Bakanlığına bilgi verilmesinde aşağıdaki usuller uygulanacaktır:

III/1, III/2, III/3, III/4/A, III/4/B, III/4/C, III/4/D, III/4/E, III/4/F, III/4/I, III/4/J, III/4/A, III/4/B, III/6/A, III/7, III/8, III/9, III/10/B, III/10/C, III/II/A, III/II/C, III/13, III/14, III/15, III/16 ve III/17 paragralarında sözkonusu hususlarda gönderilen ve her bir Bakanlık ve meriden alınan yazı ve telgrafların yıllık sayısı ayrı ayrı gösterilmek suretile her takvim yılı başında Dışişleri Bakanlığına bildirilecektir. Dışişleri Bakanlığının bu telgraf ve yazılarından bilgi edinmesi bu suretle olacaktır. Bununla beraber, aynı yazı ve telgraflardan Konsolosluk heyetince önemli görülenlerin birer örneği Dışişleri Banlığına gönderilebilecek ve bu örnekte aslının hangi Bakanlık ve mercilere yollandığı da belirtilecektir.

III/4/G, III/4/H, III/6/B, III/10/A, III/II/B ve III/12 paragraflarında sözkonusu olup da Konsolosluk heyetince aynı paragraflarda yazılı Bakanlık ve mercilere gönderilen yazı ve telgrafların birer örneği, aynı zamanda Dışişleri Bakanlığına ulaştırılacak ve bu örnekte asıllarının hangi Bakanlık ve mercilere gönderildiği de belirtilecektir. Aynı konularda Dışişleri Bakanlığı dışındaki Bakanlık ve mercilerden Konsolosluk Heyetlerine gönderilen yazı ve telgrafların özetleri, her ay başında konulara göre tanzim edilecek bir liste halinde Dışişleri Bakanlığına bildirilecektir.

VII- İşbu genelgenin III. Paragrafı kapsamına giren bir konu Konsolosluk Heyetince siyasi açıdan veya işin niteliği açısından cari iş mahiyetini aşan ölçüde önemli görülüyorsa, o konuda III. Paragraf hükümleri tatbik olunmayacak ve o konu Dışişleri Bakanlığı ile yazışma suretiyle yürütülecektir.

VIII- İşbu genelgenin III. Paragrafı hükümlerinin uygulandığı hallerde Dışişleri Bakanlığı dışında Bakanlık ve mercilerden Konsolosluk Heyetlerine verilen talimat Konsolosluk Heyeti Şefi tarafından maslahatın icaplarına uygun görülmediği takdirde, bu talimat icra olunmayarak, keyfiyetten derhal Dışişleri Bakanlığına bilgi verilecektir. Dışişleri Bakanlığı merkezde gerekli koordinasyonu sağladıktan sonra, Konsolosluk heyetine nihai talimatı teblig edecektir.

IX- Konsolosluk heyetlerinin, 2 Temmuz 1969 tarihli ve GİKY.100.109-69/(73), (83), (52) sayılı genelgemize ek 4 sayılı cetvel dışında kalan özel gerçek ve tüzel kişilerle, Konsolosluk görevleri gereği olarak karşılıklı yazışma yetkileri saklıdır.

X- İşbu genelgemiz, 2 Temmuz 1969 tarihli ve GİKY.110.109-69/ (73), (83), (52) sayılı genelgemizin 6/h paragrafının 3. fıkrasında gönderileceği bil-

dirilen genelge olup, mezkur GİKY.110.109-60/ (73), (83), (52) sayılı genelgenin 6/h paragrafının 3. fıkrası, işbu genelgemizin uygulanması bakımından yürürlükte kalmaktadır. Binaenaleyh, işbu genelgenin III. Paragrafında yazılı haller dışında, Konsolosluk heyetleri, bütün yazı, telgraf ve sair evrakını Dışişleri Bakanlığına yollayacak ve Dışişleri Bakanlığından başka hiçbir Bakanlık veya merci ile bilgi için dahi olsa yazışmada bulunmayacak ve bu Bakanlık ve mercilerden talimat almayacaklardır.

XI- Mezkur GİKY.110.109/69/ (73), (83), (52) sayılı genelgemizin 6/h paragrafının son fıkrası yürürlükte kalmaktadır.

XII- Konsolosluk heyetlerinin Dışişleri Bakanlığı dışındaki Bakanlık ve mercilerle yapabilecekleri karşılıklı yazışmalar konusnda daha önce gönderilmiş olan genelgelerimizin ve eklerinin işbu genelgemize aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

XIII- İşbu genelgemiz hükümleri ile mezkur GİKY.110.109/69 (73), (83), (52) sayılı genelgemizin 6/h paragrafına göre diplomatik temsilciliklerimiz ve Konsolosluk heyetlerimize doğrudan doğruya yazı ve telgraf gönderemiyecek olan Bakanlıklar ve mezkur GİKY.110.109/69 (73), (83), (52) sayılı genelgeye ek 4 sayılı cetvelde yazılı sair mercilerden bu tarz ve telgraflar gönderildi takdirde, bu yazı ve telgraflar muameleye onulmayacak ve keyfiyet derhal Dışişleri Bakanlığına duyurulacaktır.

Dışişleri Bakanlığı Merkez Daireleri bu iş'ar üzerine gereken işlemlere teşebbüs edecekler ve herhalde, bu tarz yazı ve telgraf göndermiş olan Bakanlık veya mercilerin 5 Mayıs 1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanun ve yukarıda zikredilen Başbakanlık genelgesi hükümlerine uygun hareket etmelerini temin maksadıyal gereken ikazda bulunulmasını sağlayacaklardır.

XIV- İşbu genelgemizde "Konsolosluk Heyeti" teriminin kapsamına, Başkonsolosluklar, Konsolosluklar ve Büyükelçilik ve Elçiliklerimizin Konsolosluk Şubeleri dahil bulunmaktadır.

İşbu genelgemiz bakımından, Fahri Başkonsolosluk ve Fahri Konsolosluklar, "Konsolosluk Heyeti" terimi, kapsamı dışında sayılmışlardır. Fahri Başkonsolosluk ve Fahri konsolosluklar. Karşılıklı yazışmalarını sadece Dışişleri Bakanlığı ile yapacaklardır; muayyen bir Fahri Başkonsolosluğun veya Fahri Konsolosluğun belli konu veya konularda belli Bakanlık veya mercilerle doğrudan doğruya açık yazı ve açık telgraf şeklinde karşılıklı yazışma yapması gerekiyorsa, bu husus, ilgili Fahri Başkonsolosluğa veya Fahri Konsolosluğa ve onun bağlı bulunduğu Büyükelçilik veya Elçiliğe ve sözkonusu Bakanlık

veya marcie, Dışişleri Bakanlığnca ayrıca bildirilecektir. Bu hususlar Fahri Başkonsolosluk ve Fahri Konsolosluklara, bağlı oldukları Büyükelçilik veya elçilik tarafından yazı ile tebliğ edilecektir.

İşbu genelgemizde "Konsolosluk Heyeti Şefi" teriminden maksat Başkonsolosluk ve Konsolosluklarda misyon şefi ile vekili ve Büyükelçilik ve elçiliklerin Konsolosluk Şubelerini tedvirle vazifeli meslek memurları ve memurların amiri sıfatıyla da bağlı oldukları Büyükelçilik veya elçi yahut bunların Maslahatgüzarlarıdır.

XV- İşbu genelge, mezkur 1173 sayılı Kanunun 1. maddesinin 3. bendi ve mezkur Başbakanlık genelgesinin 16. paragrafının 2. fıkrası hükümlerine uyularak hazırlanmış olup gereğinin yerine getirilmesini rica ederim.

Dışişleri Bakanı Y.

EK IV

YABANCI UYRUKLULARIN ÖZGÜRLÜKLERİNİN KISITLANMASI VE SERBEST BIRAKILMALARININ BİLDİRİLMESİ KONUSUNDA ADALET BAKANLIĞI GENELGESİ (1 OCAK 2006)

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

Sayı: B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06.02/801/01/2006
Konu: Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin
Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının
Bildirilmesi.

GENELGE

No: 70

(1) Bilindiği üzere; ülkemizde işledikleri suçlar nedeni ile gözaltına alınan, tutuklanan veya hükümlü oldukları suçlar nedeni ile cezalarının infazlarına başlanan yabancı uyrukluların, özgürlüklerinin kısıtlanması ve serbest bırakılmalarına ilişkin durumlarının ve adı geçenlerin açık kimliklerini içeren belgelerle birlikte isnat olunan suçlara ilişkin bilgilerin taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar gereğince Bakanlığımıza ivedilikle iletilmesi gerekmektedir.

(2) Bu Genelge, yabancı diplomatik misyon mensuplarının Bakanlığımıza yaptıkları resmi ziyaret ve yazışmalarda bu konuların gündeme getirilmesi karşısında uygulamada aksaklıklara meydan verilmemesi ve adli teşkilatımızın bilgilendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

(3) Ülkemizin de tarafı bulunduğu, 20/05/1975 tarih ve 1901 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan ve metni 21/12/1984 tarih ve 18615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi"ne A.B.D., Afganistan, Almanya, Andora, Angola, Antigua ve Barbuda, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahama, Bahreyn, Bangladeş, Barbados, Belçika, Belize, Benin, Beyaz Rusya (Belarus), Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık (İngiltere), Bolivya, Bosna-Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Bhutan, Cezayir, Cibuti, Çek Cumhuriyeti, Çin

Halk Cumhuriyeti, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Ekvator Ginesi, Endonezya, Eritre, Ermenistan, Estonya, Fas, Fiji, Fildişi Sahilleri, Filipinler, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gana, Gine, Grenada, Guatemala, Guyana, Güney Afrika, Güney Kore, Gürcistan, Haiti, Hırvatistan, Hindistan, Hollanda, Honduras, Irak, İran, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Jamaika, Japonya, Kamerun, Kanada, Kazakistan, Kenya, Kırgızistan, Kolombiya, Kosta Rika, Kribati, Kuveyt, Kuzey Kore, Küba, Laos, Lesotho, Letonya, Liberya, Libya, Lihtenştayn, Litvanya, Lübnan, Lüksemburg, Macaristan, Madagaskar, Makedonya, Malavi, Maldiv Adaları, Malezya, Mali, Malta, Marşal Adaları, Mauritius, Meksika, Mısır, Mikronezya, Myanmar, Moğolistan, Moldova, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nepal, Nijerya, Nikaragua, Norveç, Özbekistan, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Polonya, Portekiz, Saint Vincent ve Grenadinler, Romanya, Rusya Federasyonu, Ravanda, Samoa, Santa Lucia, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşel Adaları, Sırbistan ve Karadağ, Slovenya, Slovakya, Somali, Sudan, Surinam, Suriye, Suudi Arabistan, Şili, Tacikistan, Tanzanya, Tayland, Togo, Tonga, Trinidad ve Tobago, Tunus, Tuvalu, Türkmenistan, Ukrayna, Umman, Uruguay, Ürdün, Vanuatu, Vatikan, Venezuela, Vietnam, Yemen, Yeni Zelanda, Yeşil Burun (Cape Verde), Yunanistan ve Zimbabve taraf bulunmaktadırlar.

(4) Anılan Sözleşmenin;

a) 36/1.b. maddesinde; "İlgili talep ettiği takdirde, kabul eden devletin yetkili makamları, gönderen devletin bir uyruğunun gönderen devlet konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Tutuklanmış, hapsedilmiş veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan kişiden konsolosluğa hitaben sadır olmuş her türlü haber, keza anılan makamlarca derhal konsolosluğa intikal ettirilecek ve yine bu makamlar, bu bentle tanınmış olan haklar hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi vereceklerdir."

b) 36/1.c. maddesinde de; "Konsolosluk memurları, hapsedilmiş, önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan gönderen devletin uyruğunu ziyaret etmek, onunla görüşmek ve muhaberatta bulunmak ve onun mahkemeleri önünde temsilini sağlamak hakkına sahiptirler. Konsolosluk memurları, keza kendi konsolosluk görev çevresinde bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla hapsedilmiş veya gözaltına alınmış olan gönderen devletin uyruğunu ziyaret etmek hakkına sahiptirler. Bununla beraber, konsolosluk me-

murları, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış bulunan bir vatandaşın açıkça muhalefet etmesi halinde bu vatandaş lehine müdahalede bulunmaktan kaçınacaklardır."

Hükümleri yer almaktadır.

(5) Diğer taraftan; 1963 tarihli "Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi"nin 73'üncü maddesi aynen;

"1. Bu Sözleşme hükümleri, yürürlükteki diğer uluslararası anlaşmalara taraf olan Devletler arasındaki ilişkilerde bu anlaşmaları haleldar etmeyecektir.

2. Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, devletleri, Sözleşme hükümlerini teyid eden, tamamlayan veya ıslah eden veya bunların uygulama alanını genişleten uluslararası anlaşmalar akdetmelerine engel olmayacaktır."

Hükmünü öngördüğünden bazı devletlerle daha önce yürürlükte olan iki taraflı konsolosluk ilişkileri hakkındaki Sözleşme, Anlaşma ve Mukavelenameler yürürlükte olup, anılan çok taraflı Viyana Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra da Ülkemiz, konuya ilişkin iki taraflı sözleşmeleri ve anlaşmaları da akdetmiş bulunmaktadır.

(6) Almanya, Arnavutluk, Azerbaycan Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Cezayir, Çin Halk Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Almanya, İtalya, Macaristan, Romanya, Tunus, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Mısır Arap Cumhuriyeti, Gürcistan, Suriye, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Litvanya, Lübnan, Hırvatistan (Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi halefiyet yoluyla geçerlidir), Polonya ve Ukrayna ile Ülkemiz arasında ikili konsolosluk sözleşmesi bulunmaktadır.

(7) İç mevzuatımızda, yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama ve tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddiaların yazılı veya sözlü olarak derhal, toplu suçlarda ise, en geç hakim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilmesi Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasında, yakalanan veya tutuklanan kişinin durumunun yakınlarına derhal bildirilmesi ise Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 6'ncı fıkrasında öngörülmüştür.

(8) Bu bağlamda, tutuklamanın amacını ihlâl etmemek koşulu ile tutuklanan sanığın yakınlarına ve esaslı bir alakası olan diğer kimselere, tutuklananın istemesi halinde resmen haber verilmesi ve tutuklanan sanığın hakim önüne çıkarılması halinde hakim tarafından verilecek bir kararla durumun yakınlarına bildirilmesi, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 107'nci maddesinde açıkça belirtilmiş bulunmaktadır.

(9) Ayrıca, yukarıda belirtilen çok taraflı Sözleşme ile iki taraflı Sözleşme, Anlaşma ve Mukavelenamelerin ilgili maddeleri ile yukarıda belirtilen iç mevzuatımız hükümleri de dikkate alınmak suretiyle uygulamanın aksamalara yer verilmeyecek şekilde yapılması uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan ahde vefa (pacta sund servenda) gereğidir.

(10) Bu itibarla, yabancı uyruklu bir şahsın yakalanması (gözaltına alınması), tutuklanması ve özgürlüğü bağlayıcı nitelikte bir cezanın infazı amacıyla cezaevine alınması ve serbest bırakılması hallerinde, ekte örneği gönderilen "Yabancı uyrukluların özgürlüklerinin kısıtlanması ve serbest bırakılmalarının bildirilmesine ilişkin bilgi formu'nun eksiksiz olarak doldurularak kimlik belgelerinin onaylı suretleri, tutuklama müzekkeresi veya müddetname örneğiyle birlikte Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne 24 saat içerisinde faksla (425 02 90) iletilmesi konusunda gerekli duyarlılık gösterilmelidir.

Yabancı uyrukluların özgürlüklerinin kısıtlanması ve serbest bırakılmaları halinde yukarıda açıklanan hususlar çerçevesinde işlem yapılmasını rica ederim.

Cemil ÇİÇEK
Bakan

YABANCI UYRUKLULARIN ÖZGÜRLÜKLERİNİN KISITLANMASI VE SERBEST BIRAKILMALARININ BİLDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİLGİ FORMU

INFORMATION SHEET ON ARREST, DETENTION AND RELEASE OF FOREIGNERS

UYRUĞU (*):
NATIONALITY
1-TUTUKLANMA ( ) 2-TAHLİYE ( )
ARREST RELEASE
KİMLİK BİLGİLERİ:
PARTICULARS OF IDENTITY

Adı:Soyadı:Takma Adı:Baba Adı:Anne Adı:
NameSurnameFictitious nameFather's nameMother's name

....

Doğum Tarihi:Doğum Yeri: Nüfus Cüzdanı No:Verildiği Yer:
(...../..../.....)Place of birthNr.of birth registerPlace of issue
Date of birthcertificate

....

Pasaport No:Verildiği Yer: Verildiği Tarih (...../..../....): Mesleği:
Pasaport nr.Place of issue Date of issue Profession

....

Yurt dışındaki ikamet adresi :
Address of residence abroad

....

....

1-TUTUKLANMA ( )

ARREST

Gözaltına Alınma Tarihi :Tutuklanma Tarihi :İtham olunan suç: Tutuklayan merci :

(...../..../....)(...../..../....)Charged offence Authority issuing

Date of police custody Date of arrest the arrest warrant

....

....

Tutuklanma yeri :Konulduğu Cezaevi:

Place of arrestName of the detention-center

....

2-TAHLİYE ( )

RELEASE

Tahliye Tarihi: Tahliye Ediliş Şekli: Tahliye Eden Mercii : Tahliye Edildiği Cezaevi

(...../..../....) Legal nature of releaseReleasing authority Name of the detention-

Date of release a)Şartla ( ) .... *center which the person*

Conditionallyreleased

b)Bihakkın ( ) ....

.... *Lawfully*

c)Diğer

....

Other

Yurtdışına Çıkış Yasağı Konulup Konulmadığı :

Whether a restraining order to leave the country is issued or not

---

Kaynakça

Ahmet Mithat Efendi, (hazırlayan Z. Bektaş), *Jöntürk*, Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2009

Arı, Kemal, *Üçüncü Kılıç-İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Marmara Eğitim Vakfı (Maltepe Üniv.) yay., 2006

Aybay, Aydın / Aybay Rona, *Hukuka Giriş*, 5.bası, İstanbul Bilgi Üniv., yay., 2008

Aybay, Rona, *Amerikan İngiliz ve Türk Hukuk Sistemlerinde Yurtdışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, ODTÜ yay. Ankara 1975

____, "Son Dönem Osmanlı, TBMM Hükümeti ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Pasaportlar", *Tarih ve Toplum*, c.3/ 13, Ocak, 1985

____, "Taraf mıyız; Değil miyiz? Tuhaf Bir Durum: Türkiye ve AİHS'ye Ek dördüncü Protokol", Açık Sayfa Dergisi, Haziran, 2003

____, Az bilinen bir tarihsel olgu: Türkiye'nin Japonya'ya Harp İlan etmesi, *Bilgi ve Bellek*, sayı 2, İstanbul Bilgi Üniv. yay., 2004

____, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, Türkiye Barolar Birliği yayını, 2006

____, Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007

____, *Yabancılar Hukuku*, 2.bası, İstanbul Bilgi Üniv. yay., 2007

____, Vatandaşlık Hukuku 3.bası, İstanbul Bilgi Üniv. yay., 2008

____, Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Bazı Özellikleri, *Güncel Hukuk*, Temmuz 2009, s. 10 vd.

Bozkurt, Mahmud Esat, (çev. Ahmet Öylek), *Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*, Türk Hukuk Kurumu yay. Ankara 2008

Çelik, Edip, *Milletlerarası Hukuk*, İÜHF yay, 1962

Çiçek, Kemal, Yabancı Konsolosluk Tercümanları, *Tarih ve Toplum*, Şubat 1996, sayı 146

Çuyev, Feliks (çev. S. Kabasakal), *Molotov anlatıyor*, Yordam yay. 2007,

Dardağan, E. / Hadimoğlu - Özbek, N.; *"Yaşayan Lozan" içinde Kapitülasyonlar Rejimine Genel Bakış*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2003,

Demirel, Yücel, *Dersim Mebusu - Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, "Daima Muhalefet"*, Arma yay.

Denza, Elieen, *Diplomatic Law, Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, Second ed., Clarendon Pres, 1998,

Dinç, Güney, *Mehmet Nail Bey'in Derlediği Kartpostallarla Balkan Savaşı (1912 - 1913)*, YKY, 2008

Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş bankası yay, 5. bası 2007

Ersen, Gizem, *Yabancıların Evlenme Hakkı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde kabul edilmiş (yayınlanmamış) yüksek lisans tezi, 2007

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, cilt II (1920-1927), 1934

Girgin, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, 3. baskı, Okumuş Adam yay. 2005,

Gravina, Federico (el yazmasını yayına hazırlayan: D. José M. Sánchez Molledo), çev. Canpolat, Yıldız E., *İstanbul'un Anlatımı*, YKY, İstanbul, 2008

Işıksal, Turgut, Kapitülasyonlar. Lozan'da İngiliz Heyeti'ne Verilen Gizli Raporun Tam Metni, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 16, Mayıs 1998

İskit, Temel, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay. 2007

Keser, Ulvi, *Yardım Et Komşu*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği yay, 2005

Kocabaşoğlu, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları; İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İletişim yay. 2004.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu yayını, 1983

Koçu, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1934

Koloğlu, Orhan, *Miyop Çörçil Olayı; Ceride-i Havadis'in Öyküsü*, Nisan 1986.

Konan, Belkıs, *Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu* (Doktora Tezi), Ankara 2006 (http:/acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2494.pdf.)

Küçük, Sami, *Rumeli'den 27 Mayıs'a*, Mikado yay., 2008,

Lee, Luke T, *Consular Law and Practice*, second ed, Oxford University Pres, (reprinted 2005)

Mango, Andrew; *Atatürk*, çev. Doruker, Füsun, Sabah Kitapları, 2000

Mantran, Robert (yayın yönetmeni), Tanilli, Server (çev.); *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, Say yay, 1991

Mazower, Mark, *Salonica –City of Ghost- Christians, Muslims and Jews, 1430-1950*, Harper Collins Pubhishers, 2004

Mennecke, Martin, Towards the Humanization of the Vienna Convention of Consular Rights - The LaGrand Case Before the International Court of Justice; *German Yearbook of International Law*, vol. 44 - 2001

O'Connell, D.P.; *International Law*, second ed. vol II, 1970

Oğuz, İbrahim, *Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası yay., Mersin 2006

Ortaylı, İlber, 1727 Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi, *AÜ SBF Derg*, Cilt XXVIII, no.3-4, Eylül-Aralık 1973

____, Seçme Eserleri III, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*,

Ökçün, Gündüz, *Konsolosluk Kanunu Hazırlık Çalışmaları*, AÜSBF yayını, Ankara 1973

____, "Türk Konsoloslarının Evlendirme Yetkisi", *AÜSBF Dergisi*, 1967, C:XXII

Özmakas, Yavuz; *Metropolit Efendi –Rum Metropoliti Hrisostomos'un İzmir Günleri*, Şenocak yay.2.bası, 2008

Paker, Esat Cemal, *Siyasi tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Çığıraçan Tarih Kitapları Serisi, Hilmi Kitabevi,1952

Pamir, Aybars, "Kapitülasyon kavramı ve Osmanlı Devletine Etkileri", *AÜHF Derg.*, yıl 2002, cilt 51, sayı 1

Platt, D.C.M.; *The Cinderella Service*, British Consuls since 1825, Longman, 1971

Sayman, Yücel, *Türk Devletler Hususi Hukukunda Evlenmenin Kuruluşu*, İstanbul, 1982,

Sevig, Muammer R. / Sevig, R, *Devletler Hususi Hukuku (Giriş-Vatandaşlık)*, dördüncü bası, İÜHF yayını, 1967,

Seviğ, Vedat Raşit, "Konsolosun Hukuki Vazifeleri", *İstanbul Barosu Dergisi*, 1962

Sirmen, Ali, "Bir Hicran Yarası; Ertuğrul Firkateyni", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Şubat 2007

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I.Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yayınları, 1989

Şişman, Ayşin, "1702-1708 tarihleri arasında Türk-Fransız ilişkilerinde 'Konsolos Arzları' ve bunlara ait hükümler", *Belleten*, cilt LXIII, sayı 237
Temel, Mehmet, "XIX. ve XX. yüzyılın başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, cilt 19, sayı 2,
Timur, Taner, "Tarih, kimlik, birlikte yaşamak: Yerasimos", *Cumhuriyet - dergi*, 31 Temmuz 2005, sayı 1010
Toledano, Ehud R., *Osmanlı Köle Ticareti (1840-1890)*, çev. Erdem, Y. Hakan, Tarih Vakfı Yurt Yay. 1994,
Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap, Direnişten Cumhuriyete*, Bilgi yayınevi, Ankara, 1992
Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, Türkiye Barolar Birliği yayını, Ekim 2007, s.194 vd.
Ülkümen, Selahattin, *Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışişleri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1993, s.
Villiger, Mark, *Commentary on the Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martins Nijhoff Publishers, 2009,
Volodimur, Grabovetski - Gardaşhanoğlu, Ferhad, "17. Yüzyılda Ukrayna-Osmanlı İlişkileri", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Nisan 1996,
Yalçın, H. Cahit (yayına hazırlayan), *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Cumhuriyet Gazetesi yay., 1998
Yerasimos, Stefanos; *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Belge yay. İstanbul.

Ansiklopediler ve Yasa (mevzuat) Derlemeleri

Düstur, Birinci tertib, cilt 5 (yeni harflerle basım 1937), cilt 5
Karakoç Serkis, *Sicilli Kavanin*, Onbirinci cilt, 1935
Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi , Selanik Olayı maddesi, cilt 20
İslâm Ansiklopedisi, Balyos maddesi, cilt 2
____, *Konsolos* maddesi, cilt 6, 1955
____, *Mithat Paşa* maddesi, cilt 8
Meydan Larousse, "Konsolos" maddesi, cilt 7
Türk Ansiklopedisi, Mithat Paşa maddesi, cilt XXIV

KAVRAM DİZİNİ

Abdülaziz (Padişah) 35
Adalet Bakanlığı 192, 222, 223, 230, 231, 240
adil (düzgün) yargılama 233
adlî tebligat 129
Adliye Nazırı Cevdet Paşa 35
Afganistan 58, 64
Ahmet Mithat Efendi 33
akçalı bağışıklık 266, 268, 288, 298, 303
Al Gore 118
Albay Mujen (Mougin)58
Alma Ata 136, 137
Alman
Demokratik Cumhuriyeti 118
– Konsolosluk Kanunu 5, 6, 77, 171, 298, 299, 301
Almanya (ayrıca bkz. Federal Almanya) 31, 38, 43, 45, 64, 65, 70, 74, 77, 89, 90, 95, 98, 111, 118, 121, 123, 133, 141, 149, 165, 186, 187, 219, 220, 225, 226, 229, 230, 231, 297
6/7 Eylül 1955 olayları 261
Amerika (ABD) 8, 9, 16, 28, 30, 43, 45, 57, 59, 61, 66, 74, 89, 95, 111, 117, 118, 119, 120, 124, 125, 131, 133, 135, 140, 141, 144, 149, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 206, 209, 221, 233, 242, 243, 280, 297
– Yüksek mahkemesi 196, 233
– İnsan Hakları Sözleşmesi 259, 281
– Yüksek Mahkemesi 196
Anayasa 78, 81, 82, 97, 179, 180, 233, 243, 247, 267, 307
– mahkemesi
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mekteb-i Mülkiye) 49
Antalya 77, 141
ANZAC 64
Ardıl (lık) (halefiyet) 115, 116
Ariner, Uğur 151
Arjantin 45, 46
arma 42, 261
askeri istihbarat 37, 39, 59
Askerlik Daire ve Şubeleri 129
Aşkabat 110, 136, 137
Atama 7, 13, 24, 25, 64, 65, 148, 149, 150, 151, 154, 158, 284, 307
Atatürk 40, 62, 63, 64, 65
Atlanta 141
avarya 55, 56
Avrupa Birliği 99, 127, 198
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 93, 94, 99, 198, 233, 267, 281
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) AİHM 94, 257, 267
Avrupa Konseyi 94, 97, 98, 115, 183, 198, 210
– Bakanlar Komitesi 94, 183
– Konseyine üye 98, 198
Avukatlık Kanunu 195
Avustralya 64, 131, 133, 141, 221, 243
Avusturya-Macaristan 43
Aydın Sezgin 151, 276, 277, 278, 282
Aydın valiliği 35
ayrımcılık 94, 114, 115
Azerbeycan 63

Bağdat 41, 133
Bağış toplama 52
bağışıklık 157, 209, 251, 252, 266, 280, 282, 283, 287, 303
Bahreyn 144
Bakü 108, 136, 266
– Başkonsolosluğu 136
Bali Adası 131
Balkan Savaşı 37, 38, 39
Baltimor 135
bandrol vize 207
Basel 135, 306
basınla ilgili görevler 52

başkent 9, 119, 126
başkentin değişmesi 118
Başkonsolosluk 42, 75, 76, 89, 109, 123, 129, 134, 135, 136, 137, 141, 142, 143, 144, 175, 176, 284, 305
Batavia 42, 57
Batum 42, 136
Batum Başkonsolosluğu 136
Baydar, Mehmet 280
Bayur, Yusuf Hikmet 109
bayrak 26, 80, 83, 217, 218, 261, 262
- şahadetnamesi 217
Belçika 43, 127, 220, 229, 256, 297, 305
Belediye Gelirleri Kanunu 87, 268, 291
Belgrad 109, 126, 128, 137
- Büyükelçiliği 137
Berlin 31, 41, 42, 118
Bernadotte 125
bina vergisi 88
1982 anayasası 4, 179
Birinci Dünya Savaşı 38, 39, 40, 45, 62, 64, 199
Birleşik Krallık 66, 104, 117, 131, 133, 200, 297
Birleşmiş Milletler 64, 112, 115, 124, 125, 172, 196, 197, 199, 259
- Anayasası 112, 113, 124
- Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) 195
Bişkek 110, 136, 137
Bitlis 37
-Rus konsolosluğu 37
Bizans 12, 13, 17, 18, 40
Bombay 42, 57
Bonn 118, 230
Bosna-Hersek 137
Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesi 189
Boston 111, 141
Brasilia 118
Bread olayı 184
Brezilya 43, 118
Britanya 25, 28, 57, 140, 221
Brüksel 53, 127
Bucak 25
Buğdan 25
Bulgaristan 6, 37, 40, 41, 45, 64, 116, 170, 226, 229, 243, 244, 257
- Halk Cumhuriyeti 116, 257
Burgaz 45, 257
Burgaz Başkonsolosluğu davası 257
buyrultu (exequatur)122, 150, 151, 152, 153, 154, 307
Bükreş 25

can güvenliği 218, 255, 260, 261, 279
CDCA Aydın Sezgin Davası 276, 277
Cenevizli (ler) 17
Ceride-i Havadis 28, 30
Cevat Bey (Ezine)109
Cevdet Paşa bkz. Adliye Nazırı Cevdet Paşa
Ceza Hukuku 4, 69, 264, 271
Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) 82, 190, 194, 195
Ceza Usul Hukuku 5, 69, 82
Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük 192
Cezaevi 184, 189, 190
- kuralları 183
Cezayir 21, 22, 24, 26, 190
Cezayir-Tunus 21
Chevreau olayı 133
Cidde 34
Cork 145
Cumberbatch 34

Çanakkale Savaşları 64
Çek Cumhuriyeti 115, 116
Çekoslavakya 116
çifte uyrukluk 225, 229
Çin Halk Cumhuriyeti 117, 118, 145

Daimi Temsilcilik 75, 76, 127, 134, 136, 138, 273
Danimarka 14, 23, 43, 144
Demir, Bahadır 280

deniz ödüncü 80, 217
deniz ticareti 216
deniz yoluyla taşımacılık (seyrüsefain) 50, 54
Dersaadet 47
Detroit 140
Deventer 135
devlet memuru (ları) 65, 174, 202, 299, 308
devlete bağlılık (sadakat) borcu 299

Dışişleri Bakanlığı 4, 8, 9, 24, 30, 33, 49, 50, 52, 56, 57, 59, 60, 66, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 86, 92, 109, 110, 111, 116, 120, 121, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 144, 149, 154, 55, 167, 174, 175, 176, 177, 180, 184, 193, 200, 202,204, 207, 222, 223, 226, 227, 230, 231, 234, 236, 237, 240, 241, 244, 245, 246, 247, 256, 273, 276, 280, 284, 285, 304, 305, 306, 307
- Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİBKGK) 73, 75, 134, 143, 174, 180, 305
- Personelinin Yurtdışı Görevlere Atanmasına İlişkin Yönetmelik 76
- Protokol Genel Müdürlüğü 285
- Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun 73, 134, 180

Dinç, Güney 37
diplomat muaflığı 87, 289, 290
diplomatik işlevler 9, 174
diplomatik koruma 47, 104, 195, 229
Diplomatik pasaportlar 202
Doklerk 55
dokunulmazlık 65, 76, 114, 253, 254
Drama Türkleri 40
Drenthe 135
Dubai 205
Dubnitso 41
Dunmore East 145
Duşanbe 110, 136, 137
Düvel-i ecnebiye konsolos (lukları) 46

Edinburg 104
Edirne 37, 38, 39, 40, 77, 244
Eflâk 25
elektronik haberleşme 274
Emlak Vergisi Kanunu 88, 268
en fazla kayırılan devlet 44, 140
Erkul, Vedat 77, 167
Erivan 110, 136, 137
Ermeni 36, 37, 276, 277, 278, 280
Ertuğrul fırkateyni 42
Erzurum 40, 41, 77
Esir değişimi (harp esirlerinin mübadelesi) 8
Estonya 116
Etiyopya 113, 139
evlendirme memuru 5, 227
evlendirme yetkisi 56, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230

fahri konsolos 3, 9, 12, 44, 49, 53, 55, 56, 58, 65, 77, 85, 86, 87, 118, 120, 123, 129, 134, 135, 136, 138, 141, 143, 144, 146, 14, 174, 226, 252, 266, 267, 289, 290, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309
- konsoloslarõn aidatları 85, 86, 306

Fas 75
Fatih Sultan Mehmet 18
Federal Almanya (ayrıca bkz. Almanya) 77, 111, 118, 123, 128, 138, 210, 247
Federal yapılı devlet 103
Federasyon 103, 115
- Rusya federasyonu 87, 116, 137

federe devlet 104, 115
Federico Gravina 23
fes 54, 56
Filibe Konsolosluğu 64
Filistin 125
Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu 6, 8, 91
Fransa 15, 16, 18, 19, 20, 23, 26, 31, 35, 36, 43, 47, 58, 61, 63, 120, 133, 144, 151, 210, 220, 221, 225, 226, 233, 277
- Hükümeti 36

Fransız konsolosluğu 35, 261
Friesland 135

Gana 131
Gelderland 135
Gelir Vergisi Kanunu 87, 289
gemi tasdiknamesi 217
gemilerin uçakların uyrukluğu 74, 169, 275
Genel Kurmay Başkanlığı 129
Gian Carlo Menotti 206
Gid dö Konsüla (Konsolosun Rehberi) 55
Girgin, Kemal 42, 43, 50
Golway 145
gözaltına alınma 181, 183, 186, 191, 192, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 302
Gravina 23

Groningen 135
Gubitchev olayı 124
Gümrü Antlaşması 63
Gümülcine 64, 116, 121, 139
Gürcistan 63, 90, 110, 136, 229

haberleşme serbestliği 68, 270, 271, 276, 302
hakem mahkemesi 56
halefiyet bkz. ardıllık
Halep 24, 59
hapsedilme 279, 302
Harborne 23, 24
Harçlar Kanunu 85, 290
Hariciye Nezareti (Dışişleri Bakanlığı) 50
Harry Lamp 62
Hawai 131
Hilmi Paşa 35
himaye pasaportu 28, 60
Hindistan 12, 43
hizmet pasaportu 286
Hollanda 14, 15, 16, 23, 25, 26, 43, 132, 135, 166, 220
Hong Kong 117, 118
Hudeyda 34
Hukuk Mektebi 50
Hukuk usulü muhakemeleri kanunu 48, 51
Huston 141
hususi damgalı pasaportlar 202
hükümetlerarası örgüt 110, 124, 176

Iasi 34
ICAO daimi temsilciliği

İdari Yargılama Usulü Kanunu 79
İgnatiev 32
İl İdaresi Kanunu 86
Imbrie, Robert 59
İngiliz Dışişleri Bakanlığı 24, 33
İngiliz konsolosu 14, 22, 23, 24, 33, 34, 38, 133, 221
İngiltere 14, 16, 22, 23, 24, 26, 28, 31, 39, 43, 47, 62, 117, 131, 133, 140, 200, 297
- Konsolosluk Kanunu 16
İnsan Hakları 92, 93, 94, 95, 96, 97, 112, 168, 190, 194, 196, 197, 198, 233, 259, 272, 277, 281
- Evrensel Bildirisi (İHEB)196, 197, 198, 272

internet 274, 276, 277
İran 25, 41, 43, 133, 140, 244
- İslam Cumhuriyeti 133
İrlanda 57, 144, 145
İskan Kanunu 80
İskenderiye 20, 22, 24, 34
İskoçya 104
İspanya 15, 23, 43, 45, 98, 220
İsrail 75, 111
İstanbul 12, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 40, 45, 47, 48, 59, 60, 64, 77, 90, 109, 119, 199, 218, 222, 244, 261, 264
İstanbul'un fethi 17, 18
istenmez kişi (persona non grata)142, 159, 160, 161
istihbarat 33, 51, 147
İstiklal Savaşı bkz. Kurtuluş Savaşı
istizana tabi vize 207
İsveç 14, 23, 25, 43, 103, 104, 133, 225
İsviçre 133, 135, 144, 145, 184, 210, 221, 230, 231, 297, 306
İşkodra (Scutari) 34
İtalya 14, 31, 43, 47, 60, 61, 90, 98, 113, 139, 140, 144, 206, 225, 226, 228, 242
İttihatçı 39
İzmir 8, 9, 34, 35, 61, 62, 77, 121, 261

Japonya 42, 64, 75, 90, 221, 243, 244
Julian E. Gillespie 59
jus cogens 489
jus gentium 12

Kadıköy 29
Kalküta 42
kamu görevlisi 283, 284, 299, 308
Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkındaki 189 sayılı KHK 73, 76, 135, 136, 137, 143, 144, 305
Kanada 74, 92, 131, 133, 144, 145, 166, 200, 221
Kanuni Sultan Süleyman 20
Kapitülasyon 16, 18, 28, 46, 48
- mahkeme(leri) 28
kaptan 55, 214, 215, 217
Karadağ 41
Kars 41, 63
- Antlaşması 63

karşı işlem 94, 267
karşılıklılık 17, 46, 83, 87, 88, 147, 221, 236, 263, 268, 284, 289, 290
kâtibadil bkz. noter
Kazakistan 110, 136, 229
Kıbrıs 9, 13, 26, 261
Kırcali 64
Kırgızistan 110, 136, 137, 229
kıyas 264, 271
Kiev 110, 116, 136, 137
kişi dokunulmazlığı 275, 278, 279, 280, 281
KKTC 75
Kocabaşoğlu, Uygur 23, 24, 28, 33, 47
Koçu, Reşat Ekrem 18
kolera 67, 80, 81, 130, 276
Koloğlu, Orhan 28, 29, 30
Konan, Belkıs 38
Konsolos operası 206
konsolosluk
- ajan (lığı) 76, 136, 143, 144, 145, 306
- arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı 269
- ataşesi 149
- binaları 26, 83, 119, 126, 242, 244, 252, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 270, 288, 302, 303
- binalarının dokunulmazlığı 126, 252, 254, 256, 260
- çağrı merkezi 75
- Genel Müdürlüğü 77, 167
- Heyeti 128
- işleri (Görevleri) Konusunda Avrupa Sözleşmesi 70, 97, 98,
- İşleri Elkitabı 78, 167
- İşleri Genel müdürlüğü (KOGM) 74
- işlevleri 9, 15, 20, 98, 119, 122, 145, 165, 166, 167, 172, 173, 233
- Kanunu 71, 72, 73, 104, 134, 165, 171, 173, 180, 298, 299
- Tasarıları 70
- kuryeleri 273, 275
- mahkemeleri 28, 31
- memuru 47, 66, 110, 124, 132, 145, 146, 148, 149, 160, 175, 176, 218, 220, 283, 285, 286, 287, 288, 299, 300, 301
- personelinin sayısı 146, 147
- şefi 126, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158,159, 160, 161, 177, 254, 255, 256, 258, 262, 266, 281
- şefinin ikametgahı 262, 266
- torbaları 273, 275, 302, 303
konsüler kimlik kart (ları)89, 285
Kont Bernadotte 125
Kök, Erdoğan 253
köle ticareti 34
Kudüs 109, 126, 175
Kurtuluş Savaşı 61, 63, 58
kurye 275
Küba 45, 132, 133
Küçük Kaynarca Antlaşması 25

LaGrand Kardeşler davası 95, 186
Letonya 116, 226
Levant company 24
Limerick 145
Litvanya 116, 229
Locus Regit Actum kuralı (LRA)218
Los Angeles 141, 280
Lozan Barış Antlaşması 39, 63, 171
Lüksemburg 151
Lütfi Fikri Bey 42
Lyon 144

Macao 117, 118
Macaristan 90, 116, 228
Mala zarar verme 263, 264, 271
Malta 41, 42
Manama 144
Marsilya 13, 41, 42
Medeni (Sivil) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 281
Medeni Hukuk 13
Medeni Kanun 221, 225
Medeni Usul Hukuku 4, 69
Meksika 45, 46, 144, 184, 186, 188
- ABD (Mexico v. USA) kararı 188
- ABD kararı (Mexico v. U.S.A) 188
Mekteb-i Mülkiye bkz. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) 49
Memalik-i Mahrusa-i Şahane 46
Memluk 20

Mersin 26, 27
Mısır 12, 20, 24, 34, 75, 111, 229
Midilli 116, 121
Milletler Cemiyeti 113, 139, 199, 295, 296
Milletlerarası Kişi Halleri komisyonu 220
Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun 73
Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun 88, 219, 224
Milletvekili 28, 81, 90, 308
Milli Müdafaa Mükellefiyetleri Kanunu 267
Milli Savunma Bakanlığı 129
Minsk 110, 136, 137
Mithat Paşa 35, 261
Miyop Çörçil 28, 29, 30
Moldova 33, 110
Molotov 117
Moskova Büyükelçiliği 136, 137
Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu 87, 290
muavin konsolosluk 76, 89, 136, 143, 144, 284
mukavelat muharrirliği 51, 54
Mustafa Kemal Paşa bkz. Atatürk
Musurus Paşa 43
Muş 36, 37
Muvazzaf 49, 56, 57, 77, 85, 128, 134, 135, 141, 144, 151, 295, 304
Mühadenet mukavelesi 115
münekehat (evlenme) 5, 50, 51, 55, 89, 168, 169, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 228, 230, 231, 232
Münih 41, 77
mürettebat 55, 216, 218

Napoli 23, 42, 43, 140
NATO 127, 199
- Seyahat Emri 199
Nazi Almanyası 116
Nemçe Konsolosu 22
New Jersey 140
New York 9, 42, 124, 125, 141
Newark 140
Norveç 14, 43, 44, 45, 66, 92, 98, 103, 104, 118, 131, 133, 135
noter 51, 53, 79, 85, 211, 212, 213, 221
noterlik 5, 51, 79, 167, 170, 211, 212, 213, 233
- hizmetleri 170, 212, 213
- Kanunu 79, 213
Nüfus hizmetleri 84, 212, 213
- Kanunu 83, 212, 224, 229, 286
nüfus işleri 211

Ortaylı, İlber 21, 22
Oslo 135, 306
Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi 21
Overijssel 135

öğrenci müfettişliği 85
Ökçün, Gündüz 70, 71, 72, 222, 226
örgüt 66, 104, 124, 171, 199, 273
Özbekistan 110, 136, 137, 229

Padişah 35, 49, 53, 59, 60, 304
Palermo 41, 140, 144
Paraguay 184, 186
Pardo (Antlaşması) 15
Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin Davası 276, 277
pasaport 5, 21, 55, 58, 79, 120, 125, 167, 169, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 253, 285
- Kanunu 79, 169, 201, 204, 206, 207
Patrikhane 40
Pazarcık 64
Perinçek, Doğu 184
Peru 131
Podogoritsa 41
Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu 264, 265
Polonya (Lehistan) 23, 25, 90, 109, 110, 126, 128, 171
- Dışişleri Bakanlığı 171
Portekiz 43, 179
praetor pregrinus 12
Prostates 11, 12
Proxenos 11, 12

Rio de Janeiro 118, 119
Romanya 33, 43, 243, 244
Romen 129
Rus 25, 31, 32, 33, 37, 41
- elçisi 32
Rus Kapitülasyonları 31
Rusçuk 45
Rusya 23, 25, 26, 31, 33, 34, 37, 42, 43, 47, 75, 87, 110, 116, 136, 137
- Federasyonu bkz. federasyon

Ryswick (Antlaşması)15

Sakız 24, 26
San Fransisko 141
Saraybosna 137, 190
Sardunya 26
sarıhumma 67, 80, 130, 276
savaş 32, 34, 37, 44, 55, 56, 61, 62, 63, 111, 116, 132, 199, 267, 309
- hali 111, 267, 309
savcı 184, 308
seçim işleri 241, 243, 245
Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun 81
seçmen (bkz. yurtdışındaki seçmenler)
Selanik 17, 31, 32, 65, 116, 121, 141
Selanik Vakası 31
setre 54, 56
Sevr Antlaşması 39
sığınma 197, 259, 260
- hakkı 259, 260
Sırbistan 41, 43, 44, 109
Sırp-Hırvat-Sloven Devleti 109
Sicilya 19, 26
Singapur 42
Sivil Havacılık 4, 214
Siyasal Bilgiler Fakültesi 49, 71
Slovakya 115
Sofya 45
Sohum (Suhumi; Abhazya) 41
Sovyet (ler) 63, 124
Sovyetler Birliği 58, 116, 117, 140, 150, 179, 199, 226, 297
soydaş 6, 170, 171
Söylev 40
Sri Lanka 131
Stendhal 16, 153
Suudi Arabistan 75

şehbender 48, 49, 72, 109
Şehbenderler Nizamname-i Dahili 46, 48, 72, 222, 223, 230 ,303
Şehbenderlere Dair Talimat 53, 54, 55, 56, 72, 222, 223,
Şehbenderlerin Mezuniyetlerine (izinlerine) Dair Kararname 42, 57
Şerafettin bey (Yüzbaşı, İzmir) 61
Şikago 141
Şili 45

Tacikistan 110, 136, 137
Tahir Lütfü Bey (Tokay) 109
Tampa 141
Tan, Namık 184
tanık (lık) 184, 195, 287, 288, 303
Tanzimat fermanı 42
Tarsus 26, 27
taşımacılık 5, 6, 50, 54, 139, 172, 215
Taşkent 110, 136, 137
Taşnaksiyon komitesi 37
TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) 45, 58, 59, 60, 61, 62, 70, 71, 119, 202, 307
- Hükümeti 58, 59, 61, 62
- Kanunu 48, 80, 236, 237, 238, 239, 240, 241
- tüzüğü 237, 238, 241
tebligat 36, 48, 67, 80, 167, 170, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241
Tebriz 41, 42
telsiz 62, 133, 274, 276
- cihazı 274
temel hak ve özgürlükler 96, 97
Temel, Mehmet 43
terör 119, 280
tescil 5, 169, 199, 223
TIR (transport International Routier) 64
Tırhala 41
Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi 58
ticari denizcilik 217, 218
Ticari Denizcilik ve Sivil Havacılık 214
Tiflis 63, 110, 136, 137
Trablusgarp 22, 24
Trablus-Şam 13, 22, 24
Trabzon 41, 77
Transit vizesi 211
Triyeste 16, 41, 153
Tuna nehri 215
Tunus 22, 24, 26, 131, 229, 305
tutuklanma 168, 181, 182, 183, 185, 188, 191, 194, 278, 279, 280, 284, 302
tutuklunun aile bireyleri 183
Türk Bayrağı 61, 74, 83, 217
Türk Ceza Kanunu 83, 261, 309
Türk Ticaret Kanunu 80, 214, 217, 308

Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK)6, 48, 78, 170, 229, 307
Türkiye 4, 6, 7, 8, 28, 35, 42, 45, 48, 52, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 96, 97, 98, 104, 108, 109, 110, 115, 116, 117, 123, 126, 128, 129, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 152, 170, 173, 174, 175, 180, 192, 195, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 246, 253, 256, 257, 262, 263, 266, 268, 269, 277, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 304, 305, 306, 307, 308, 309
- Barolar Birliği 195
- Büyük Millet Meclisi 58, 59, 60, 63
- Büyük millet Meclisi ile Ermenistan, Azerbeycan ve Gürcistan Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri 63
- Ermenistan 63, 90
- Ermenistan Barış Antlaşması 63
- Çekoslavakya 115
- Gürcistan 63, 90
- Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması 63

Türkmenistan 110, 136, 137, 229

UAD 95, 96, 125, 183, 186, 187, 188, 189
Ukrayna 20, 110, 116, 136, 137
Ulusal Kurtuluş Savaşı bkz. Kurtuluş Savaşı 61
Uluslararası Denizde Can Güvenliği Sözleşmesi 218
Umuma mahsus pasaportlar 79
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 80, 276
Utrecht (Antlaşması) 15, 135
uyrukluk 14, 26, 47, 55, 80, 91, 104, 169, 200, 203, 225, 229, 299

ücretli danışma 53
ülke-dışılık 259
ülkesel egemenlik 196, 237

Valdez olayı 184
vali 33, 35, 86
Van konsolosu (Fransız) 36
Varna 45
Vaşington 149
vatansız bkz. Yurtsuz
veba 67, 80, 81, 130, 276
vefiyat (ölüm) 5, 35, 50, 51, 55, 85, 156, 157, 167, 169, 184, 186, 187, 188, 197, 302
veladet (doğum) 5, 50, 51, 55, 64, 85, 167, 169, 200
Venedik 13, 17, 18, 19, 23, 25, 42
veraset 50, 86, 87, 289, 290
Veraset ve İntikal Vergisi 289, 290
Vergi ayrıcalıkları 288
Versay (Antlaşması) 15
Vidin 45
vize 5, 20, 55, 58, 74, 120, 123, 125, 145, 167, 168, 170, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 215, 276
Vize anlaşması 209
- Benelüks devletler 210
- Federal Almanya 210
- Fransa 210
- İsviçre 210
- Türkiye'ye dönüş vizesi 211
- Türkiye'ye sayısız (müteaddit) giriş vizesi 211
- Türkiye'ye tek giriş vizesi 206, 210

Voyvodina 41

Warwick 145
web-siteleri 138, 276
Yabancı devlet temsilcilerine karşı suç 83, 263, 283
Yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar 88, 263, 271
yabancı misyon personeli 285
Yabancı Misyon Personeli Kimik Kartı 89, 284, 285
Yabancı seçmen 243, 244
Yabancı şehbender 58

Yabancılara mahsus damgalı pasaportlar 80, 169, 203
Yabancıların Türkiye'de İkamet Ve Seyahatleri Hakkında Kanun 211, 285
yargı bağışıklığı 92, 124, 176, 277, 282, 283, 285, 287
yargı yetkisi 5, 12, 14, 18, 22, 28, 31, 263
Yargıç 13, 14, 67, 189, 280, 308
- konsoloslar 67
Yaş 25
Yeni Zelanda 75
yerel makamlar 5, 11, 20, 50, 52, 54, 56, 76, 181, 195, 216, 219, 223, 226, 245, 258, 266, 288
Yıldırım Beyazıt 18
Yıldız Sarayı 35
Yunan Konsolosluğu (hanesi) 40, 61
Yunanistan 6, 40, 41, 43, 44, 60, 64, 98, 116, 121, 141, 170, 220
Yurtdışındaki seçmenler 242, 243, 245, 247
- Bulgaristan 243
- Finlandiya 243
- Güney Afrika
- Irak 243
- İran 243
- Japonya 243
- Romanya 243
yurtsuz (vatansız)80, 93, 169, 185, 191, 203, 227
Yusuf Hikmet Bey (Bayur) bkz. Bayur, Yusuf Hikmet
Yüksek Seçim Kurulu 81, 82, 244, 245, 246, 247
Yürür, Engin 151
Yüzbaşı Şerafettin Bey bkz. Şerafettin Bey

Zento (Senta;Sırbistan ; Voyvodina) 41
Zourek 13, 112, 299

MADDE DİZİNİ

ANAYASALAR

Madde	*sayfa*
Anayasa (1982)	
madde 5	181
madde 46	267
madde 62	4, 78, 179
madde 65	180
madde 67	78
madde 67/II	78
madde 82/II	307
madde 90	96, 97
madde 125/I	208
madde 128/I	308
madde 14	279
1876 Anayasası	
madde 18	52
Birleşmiş Milletler (BM) Anayasası	
madde 1/3	113
madde 2/3	113
madde 100	124
Hırvatistan Anayasası	
madde 10	179
Portekiz Anayasası	
madde 14	179
Sovyetler Birliği'nin 1977 Anayasası	
madde 33/III	179

KANUNLAR

Madde	*sayfa*
Alman Konsolosluk Kanunu (1974)	
madde 1	5
madde 5-17	77
madde 21/2	299, 301
madde 23	299
Belediye Gelirleri Kanunu	
madde 100	87, 291
Ceza Muhakemesi Kanunu (5271 sayılı)	
madde 95	190
madde 95(2)	82, 194
madde 107	191
madde 107(2)	82
madde 107/3	194
madde 158/3	82
Devlet Memurları Kanunu	
madde 28	308
madde 7 1	74
Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİBKGK) (4009 sayılı)	
madde 2/a	73, 174, 180, 304
madde 2/c	180, 304
madde 3	134
madde 23/II	75, 134, 143, 305
madde 37	76

Emlak Vergisi Kanunu
madde 2 88
madde 4 88, 268
madde 4/l 88

Evlenme Kağıtları ve Nüfus Kütüklerine Tescilleri Hakkındaki Kanun
madde 3 224

Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu
madde 1 91
madde 2/I 6, 171
madde 8/I 8
Fransız Medeni Kanunu
madde 170 221

Gelir Vergisi Kanunu
madde 15 87, 289
madde 16 87, 289

Harçlar Kanunu
madde 3 86
madde 71 85
madde 72 85
madde 74 85
madde 124 290

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (1086 sayılı)
Madde 65 51
madde 96 51
madde 138 48
madde 295 51
madde 296 48

İdari Yargılama Usulü Kanunu (2577 sayılı)
madde 4 79
madde 6/3 79

İl İdaresi Kanunu
madde 12 86

İrlanda'nın Diplomatik İlişkiler ve Bağışıklıklar Kanunu
madde 6 91

İskan Kanunu (5543 sayılı)
madde 5/1 80
Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkındaki 189 sayılı KHK
madde 1 128
madde 2/c 76, 136
madde 2/e 76, 136, 144
madde 4 136,137
madde 6 136, 137
madde 20 135
Kefalet Kanunu
madde 1 84, 213

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)
madde 189, 219, 224
madde 12 224
madde 12/I 88

Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun (MMYK) (1173 sayılı)
madde 1 130, 135
madde 128
madde 1/2 134
madde 1/3 126, 144

Milli Müdafaa Mükellefiyetleri Kanunu
madde 6 267

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu
madde 4 290
madde 4/b 87

Noterlik Kanunu (1512 sayılı)
madde 94 79, 214
madde 95 214
madde 191 79, 213
madde 192 79, 213
madde 194 79, 213
madde 195 79, 213

Nüfus Hizmetleri Kanunu (5490 sayılı)
madde 4/1 213
madde 9 212
madde 15/1 212
madde 22/2 224
madde 41/6 213
madde 57 229
madde 68/2/c 213
madde 68/1,b 212
madde 4/1 84
madde 8 286
madde 9 83
madde 15/1 84
madde 68/1,b 84
madde 68/2/c 84
madde 71 223

Pasaport Kanunu (5682 sayılı)
madde 2 201
madde 3 201
madde 4 202
madde 4/II 80
madde 5/I 206
madde 8 207
madde 10 201
madde 13 202
madde 14/c 202
madde 15/I 79, 203
madde 17/A 79, 204
madde 18 80, 204
madde 24 206
madde 28/A 210
madde 28/B 211
madde 28/C 211
madde 28/I 206
madde 29 211
madde 30 209

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
madde 2/V 265
madde 9 264

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkında kanun (298 sayılı)
madde 35 244
madde 70 246
madde 94/A 245
madde 94/B 246

Türk Ceza Kanunu (TCK) (5237 sayılı)
madde 2 264
madde 6/1, c 284
madde 151 263
madde 152 264, 271
madde 340-343 271
madde 341 261, 262, 263,
madde 342 83
madde 342 283
madde 343 263
madde 341 83

Tebligat Kanunu
madde 25 25, 236, 237, 239
madde 25/I 237
madde 25/a 236, 239, 240
madde 26 236
maddeye 27 236, 239, 241
madde 36 237

Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi (1864)
madde 59 58

Türk Ticaret Kanunu (TTK) (6762 sayılı)
madde 1159-1161 217
madde 828 80, 217
madde 990 217
madde 827/I 217
madde II 217
madde 828 80
madde 990 214

Türk Vatandaşlığı Kanunu
madde 11/I 78
madde 28 6
madde 29 308
madde 37 79

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593 sayılı)
madde 33 81
madde 48 81, 130

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu
madde 3 289
Muafiyetler başlıklı
3 maddesi 86

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
madde 13 211, 285
madde 14 285

YİSK
madde 13 211

ULUSLARARASI BELGELER

Madde *sayfa*

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (1948)
madde XXVII 259

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (1969)
madde 3/2 198
madde 6 233, 281
madde 8, 9 281
madde 22/7 259
madde 35 94
ek Birinci Protokolün 1 maddesi 267

Ankara Türk-Fransız Anlaşması
madde 1 63

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
madde 6 233
madde 7 210

Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi
madde 4/2 153
madde 6 132
madde 11 139
madde 22 253, 260
madde 23 268
madde 24 269
madde 26 182
madde 29 252
madde 30/1 254
madde 41 252
madde 77 91

Hukuk Usulüne Dair Sözleşme
madde 1 235
madde 4 236

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB)
madde 8 233
madde 10 233
madde 12 272
madde 13 197
madde 14 259

Kanada ile Çin Halk Cumhuriyeti Konsolosluk Anlaşması
madde 1/a 145

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (KİVS) (1963)

madde 1 270, 277, 282, 286, 288
madde 1/b 67
madde 1,c 148
madde 1/d 146
madde 1/2 146, 297, 300
madde 2 103, 105
madde 2/1 105, 107
madde 2/2 104, 108
madde 2/3 111
madde 3 105, 119, 122, 142
madde 4 105, 119, 125
madde 4/1 107, 113, 119, 141
madde 4/2 120, 143
madde 4/3 143
madde 5 36, 91, 98, 103, 165, 166, 169, 172, 173, 177, 200, 205, 241, 278, 300
madde 5/a 172, 178
madde 5/a,b,c 168
madde 5/c 92, 173

madde 5/e 178, 183
madde 5/f 211, 221
madde 5/j 170, 233, 235, 239
madde 5/k 215
madde 7 148
madde 8 131
madde 9 149
madde 9/1 148
madde 9/2 148
madde 10/1 149
madde 10/2 149
madde 11/2 150
madde 11/3 151
madde 12/2 153
madde 12/3 152
madde 13 152
madde 14 152
madde 15 155, 156
madde 15/1 155
madde 15/3 155
madde 16 154, 177
madde 16/3 154
madde 17 110, 175
madde 17/2 110, 124
madde 18 132, 300
madde 20 139, 147
madde 21 154
madde 22 299, 300
madde 23 142, 159, 160
madde 23/1 159
madde 23/2 161
madde 23/3 160
madde 24 103
madde 25 156, 159
madde 25/b 159
madde 25/c 159
madde 27 265
madde 27/2 266
madde 28 146, 258, 259
madde 29 146, 174, 258, 261
madde 31 126, 146, 254, 255, 260, 270
madde 31/2 255
madde 31/3 257
madde 31/4 256
madde 31/4 267
madde 32 146, 266, 268, 288
madde 32/2 266
madde 33 146, 269
madde 34 146, 182, 279
madde 35 146, 271
madde 35/2 272
madde 35/3 274
madde 35/5 275
madde 36 92, 95, 146, 181, 186, 188, 258
madde 36/1 95, 182, 187
madde 36, 1-a 183, 189
madde 36, 1-b 188
madde 36, 1-c 189
madde 36/1,b 183, 185, 189
madde 36/2 189
madde 36/b 182
madde 37 146
madde 38 7, 146
madde 40 120, 146, 280, 285, 286
madde 41 146, 279, 280, 285, 286
madde 42 146, 281, 285, 286
madde 43 146, 277, 282, 285, 286
madde 43, 2, a 146, 283
madde 43, 2, b 283
madde 44 146, 287, 285, 286
madde 44/1 288
madde 45 146, 285, 286, 287
madde 45/3 287
madde 46 146, 285, 286
madde 47 146, 285, 286
madde 48 146, 285, 286
madde 49 146, 285, 286, 288, 289
madde 49/1 289
madde 49/2 289
madde 50 146, 285, 286
madde 51 145, 146, 285, 286, 289
madde 52 145, 146, 268, 285, 286
madde 53 146, 285, 286
madde 53/5 157

madde 54 146, 157, 275
madde 57 146
madde 57/1 301
madde 58 146, 174, 297, 302
madde 58/3 303
madde 58/4 303
madde 59 146, 303
madde 60 146
madde 61 146
madde 62 146, 303
madde 63 111, 146, 303
madde 64 146, 303
madde 65 146, 303
madde 66 146,303
madde 67 146, 303
madde 68 146, 297
madde 70 122
madde 70/4 122
madde 71 146, 286
madde 72 114
madde 72/a 94, 114
madde 72/b 115
madde 73 92
madde 74 112

Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)
madde 11 25

Lahey Sözleşmesi
madde 8 234

Lozan Barış Antlaşması
madde 1/II 63, 171

Medeni (*Civil*) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (*Covenant*)
madde 14 233, 281
madde 15 281
Norveç-Birleşik Krallık Konsolosluk Antlaşması
madde 18/2 66

Osmanlı Devleti ile Brezilya arasında Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyr-i Sefain Anlaşması
madde 11 44

Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi
madde 4 21, 22
madde 6 21, 22
madde 7 21, 22
madde 9 21, 22

Temel (Medeni) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
madde 12/1 ve 2 197

Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı arasındaki (28 Nisan 1972 tarihli) Konsolosluk Sözleşmesi
madde 16/1 256

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında Anlaşma
madde 2 117
madde 1 117

Türkiye Cumhuriyeti ile İtalya Krallığı Arasında Mün'akit Konsolosluk mukavelenamesi
madde 18 228

Türkiye Cumhuriyeti ve Macaristan Krallığı Arasında Konsolosluk Mukavelesi
madde 13 229

Türkiye ile Almanya arasında 1929 yılında yapılan Konsolosluk Sözleşmesi
madde 18 226

UAD, Seçmeli Protokol
madde I 187

Konsolosluk Sözleşmeleri:
Almanya-Sovyetler Birliği, 1925, madde 19; İtalya-Letonya, 1932, madde 20; Fransa-İtalya 1955, madde 25 (2); MacaristanAlman Demokratik Cumhuriyeti, 1957, madde 17 226

YÖNETMELİKLER

Madde *sayfa*

Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük
madde 68 192
madde 126 192, 193
madde 127 192, 193

Dışişleri Bakanlığı Personelinin Yurtdışı Görevlere Atanmasına İlişkin Yönetmelik
madde 16 76
madde 17 76
madde 18 76
Dışişleri Bakanlığı Teftiş kurulu Yönetmeliği
madde 4/c 143

Evlendirme Yönetmeliği
madde 10 226, 229
madde 12 224, 225, 229

Memalik-i Mahrusa-i Şahanede'de bulunan Düvel-i Ecnebiye Konsoloslukları Hakkında Tanzim Kılınan Nizamname (1863)
madde 1 47
madde 3 47
madde 4 47
madde 8 47

Şehbenderler Nizamname-i Dahilisi (Konsoloslar İç Nizamnamesi) (1882)
madde 29 222, 230
madde 67 222

Şehbenderlerin mezuniyetlerine (izinlerine) dair kararname (1902)
madde 1 57
madde 2 57
madde 5 57
madde 6 58
madde 1-48 53

Türkiye'deki Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartı Yönetmeliği
madde 4/c 89, 284
madde 5 284
madde 6 285
madde 14 89
madde 17/c 89

Le Président de la République Française

ayant vu et examiné la Commission en date du 10 septembre 1986 par laquelle SON EXCELLENCE LE PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE DE TURQUIE

a nommé Monsieur Bülent GORKEM, consul général de Turquie à Strasbourg avec juridiction sur les départements suivants :
- Bas-Rhin, Doubs, Haute-Marne, Haut-Rhin, Haute-Saône, Jura, Meurthe-et-Moselle, Meuse, Moselle, Vosges ainsi que sur le territoire de Belfort .

et Voulant traiter favorablement Monsieur Bülent GORKEM lui accorde l'autorisation d'exercer les fonctions qui lui sont confiées dans l'intérêt des gens de mer et marchands turcs et de jouir de tous les privilèges, franchises et prééminences attachés à son emploi, Ordonne à toutes les autorités administratives et judiciaires, de le reconnaître en la qualité de consul général, afin qu'il puisse remplir librement lesdites fonctions Consulaires, sous la réserve toutefois que, s'il se livrait à des actes pour lesquels il entrât personnellement dans des engagements, il pourrait être poursuivi, ainsi qu'il est d'usage, sans être admis à opposer aucun privilège. Enjoint auxdites autorités de tenir la main à l'exécution de la présente autorisation qu'elles feront enregistrer partout où besoin sera.

Fait à Paris, le 13 février 1987

F. Mitterand

Par le Président de la République,

Le Ministre des Affaires Etrangères

Yurt dışında sürekli yaşayan, geçimini oralarda sağlayan Türklerin sayısı milyonlarla ölçülüyor. Türk devletinin sağladığı konsolosluk hizmetleri, Türkiye ile ekonomik ve duygusal bağların sürdürülmesi ve güçlenmesi açısından büyük değer taşır. Konsolosluklarımız, yurt dışındaki insanlarımız için hem nüfus memurluğu hem askerlik şubesi; hem noter hem tebligat memurluğudur... Konsolosluklarımıza başvuranlar arasında, evlenecek Türkler de, tutuklanan Türklerin yakınları da vardır, pasaportlarını kaybedenler de...

Bir devletin vatandaşlarının, başka ülkelerde ticari, hukuki, idari vb. işleriyle ilgilenen konsoloslar, görevlerini yerine getirirken yetkilerini hangi kaynaklardan alır; hangi kurallara uyarlar? Başka devletlerin vatandaşları için ne gibi hizmetlerde bulunurlar?

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yabancı konsoloslar neler yapmışlardır?

Devletler arasında konsolosluk ilişkileri nasıl kurulur, nasıl sona erer? Diplomatik ilişkilerle konsolosluk ilişkileri arasındaki benzerlikler ve farklar nelerdir? Meslekten konsoloslarla fahri konsoloslar arasındaki farklar nelerdir?

Prof.Dr.Rona Aybay, konsolosluk alanındaki tek monografik yapıt olan bu kitapta, bütün bu sorular ve benzerlerini, bilimsel bir yaklaşımla ele alıyor; tartışmalı noktalara dikkat çekiyor. Tarihsel gelişmeleri ve uluslararası ilişkileri birlikte dikkate alan bir yaklaşımla yazılan eserde, hukuksal sorunlar, ulusal ve uluslararası hukuk kaynakları açısından incelenmiştir.

Prof.Dr.Rona Aybay , İstanbul Hukuk Fakültesi'nde asistan olarak başladığı akademik yaşamına, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi ve Ankara Üniversitesi S.B.F'de devam etmiş; daha sonraları İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde ve Kültür Üniversitesi'nde de görev yapmıştır. Halen Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders veren Aybay, aynı zamanda Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Başkanıdır.

Aybay'ın uluslararası düzeydeki görevleri arasında, kuruluşundan kapanışına yedi yılı aşan bir süreyle yaptığı Bosna Hersek İnsan Hakları Mahkemesi yargıçlığı, Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Savaşım Komisyonu üyeliği ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin etkenliğini arttırmak için Avrupa Konseyince oluşturulan 11 kişilik "Akil Kişiler Komitesi" üyeliği sayılabilir.

Rona Aybay'ın, yurt içinde ve dışında yayımlanmış çeşitli makalelerinin yanında şu kitapları da sayılabilir : *Karşılaştırmalı 1961 Anayasası* (1963), *Robert Owen –yaşamı,eylemi ve öğretisi* (1970, 2005), *Yabancılar Hukuku* (2007), *Yasaların Uluslararası Düzeyde Çatışması* (E.Dardağan'la birlikte-2008), *Hukuka Giriş* (A.Aybay'la birlikte-2008), *An Introduction to Law* (2009)

KDV dahil fiyatı
25 TL